

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Національна академія наук України

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Національна академія наук України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Шаповал Андрій Іванович

УДК 002.2:01:930.253:82-6:929 (477) (Перетц В. М.)

ДИСЕРТАЦІЯ

ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ ПЕРЕТЦ (1870–1935) ЯК ВЧЕНИЙ- УКРАЇНОЗНАВЕЦЬ, АРХЕОГРАФ, БІБЛЮГРАФ, БІБЛЮФІЛ ТА ДОСЛІДНИК РУКОПИСНИХ І КНИЖКОВИХ ПАМ'ЯТОК

27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

27 – соціальні комунікації

Подається на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А. І. Шаповал

Науковий консультант – Дубровіна Любов Андріївна, член-кореспондент
НАН України, доктор історичних наук, професор

Київ 2021

АНОТАЦІЯ

Шаповал А. І. Володимир Миколайович Перетц (1870–1935) як вчений-українознавець, археограф, бібліограф, бібліофіл та дослідник рукописних і книжкових пам'яток. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство (27 – соціальні комунікації). – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна академія наук України; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна академія наук України – Київ, 2021.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню наукової, науково-організаційної, педагогічної, науково-громадської діяльності В. М. Перетца в українському науково-освітньому просторі, визначенню внеску вченого в розвиток українознавства, археографії, бібліографії, дослідження національної рукописної і книжкової спадщини та організацію українського науково-культурного життя кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.

Відтворення наукових біографій та дослідження здобутків видатних діячів української науки і культури, подвижницька діяльність яких сприяла розвитку українського наукового життя та національному відродженню є пріоритетним завданням сучасної української науки. Непересічною постаттю на українському науковому просторі кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. був визначний філолог, історик давньої української літератури, мови і театру, археограф, джерелознавець, палеограф і бібліограф В. М. Перетц, висвітлення діяльності якого у сфері українознавства, археографії,

бібліографії, розбудови українського наукового життя та організації досліджень пам'яток давнього українського письменства є нагальним завданням української історіографії.

Історіографічний аналіз проблеми засвідчив сталий інтерес дослідників до життя, діяльності й наукової творчості В. М. Перетца. Перші оцінки його здобутків на українознавчій ниві з'явилися ще за життя вченого. Але більш детальному вивченню досягнень В. М. Перетца завадили переслідування та репресії проти вченого на початку 1930-х рр. Реабілітація науковця в 1957 р. сприяла розгортанню системних досліджень діяльності В. М. Перетца, у т. ч. і з організації українського наукового життя, вивчення давньої української літератури та як археографа. З відкриттям доступу в архівосховища і бібліотеках до раніше закритих документів розпочалися широкі дослідження наукової, науково-організаційної, науково-громадської, педагогічної, мистецтвознавчої та культурологічної діяльності вченого, зокрема, й на полі українознавства, археографії та бібліографії. Однак чимало питань з діяльності В. М. Перетца на українському науковому просторі були лише означені чи розглянуті фрагментарно. Досі в науковій літературі відсутнє спеціальне дослідження, де б комплексно висвітлювалася діяльність вченого як українознавця, археографа, бібліографа, бібліофіла, дослідника українських рукописних і книжкових пам'яток.

Підготовку дисертаційного дослідження здійснено на основі широкого джерельного комплексу документальних, наративних і зображальних джерел, що представлені як архівними документами, так і бібліографічними матеріалами, для яких характерні значний інформаційний потенціал, репрезентативність і надійність. Особливістю джерельної бази представленої дисертаційної роботи стало використання великої кількості наративних документів, таких як листи, мемуари, автобіографії, наукові праці тощо.

Основним джерелом дослідження стало листування В. М. Перетца з більше ніж ста українськими, російськими, білоруськими й європейськими вченими і письменниками, що відклалося в архівах, бібліотеках і музеях

України та Росії. Вивчення епістолярних документів дозволило реконструювати діяльність В. М. Перетца на українському науково-культурному просторі, дослідити його погляди на генезис українського наукового життя, створити просопографічний портрет вченого, відтворити принципи науково-дослідної діяльності, прихильником яких був науковець.

У дослідженні з'ясовано, що науковий інтерес В. М. Перетца до українознавчих проблем та його зацікавлення історією давньої української літератури значною мірою формувався під впливом українських вчених. Такі українські філологи, як П. Г. Житецький, А. Я. Лященко, М. І. Петров, І. Я. Франко, надали позитивну оцінку першим українознавчим розвідкам В. М. Перетца, сприяли їхньої публікації в українських наукових часописах та ввели талановитого дослідника-початківця до українського наукового середовища. Зрештою, ці чинники певною мірою обумовили визначення В. М. Перетцем головного завдання власної наукової діяльності, що полягало у створенні синтетичної історії української літератури XVI–XVIII ст.

У дисертації наголошено, що активна наукова, педагогічна та науково-громадська діяльність В. М. Перетца у Києві протягом 1903–1914 рр. сприяла відродженню та розвитку української науки та освіти. Науково-педагогічна діяльність В. М. Перетца у освітніх закладах Києва була спрямована на впровадження у навчальний процес українознавчих дисциплін і підготовку наукових фахівців у сфері українознавства. Вчений наполегливо боровся за відкриття в університетах кафедр української історії, літератури, мови, етнографії та звичаєвого права, а також добивався, щоб на українознавчих кафедрах викладали видатні українські вчені.

У роботі показано, що В. М. Перетц проводив активну археографічну роботу. Він перший визначив завдання археографічного і текстологічного аналізу рукописних пам'яток, розробив і запровадив правила уніфікованого археографічного опису рукописних книг і стародруків, за якими виявив та описав численні українські рукописні і стародруковані пам'ятки. Зроблені В. М. Перетцем описи рукописів і стародруків, його методологічні,

джерелознавчі, критико-бібліографічні та літературознавчі праці стали великим внеском В. М. Перетца у розвиток археографії та сприяли популяризації досліджень рукописів і стародруків.

На основі раніше не досліджуваних епістолярних документів вперше відображено співпрацю В. М. Перетца з Науковим товариством імені Шевченка у Львові та діяльність вченого в Українському науковому товаристві у Києві. Висвітлено дієву участь В. М. Перетца в «Записках Наукового товариства імені Шевченка» та його ефективну роботу як редактора «Записок Українського наукового товариства в Києві». Показано, що діяльність В. М. Перетца в українських товариствах була спрямована на розбудову українського професійного середовища, розвиток українських філологічних досліджень та становлення українознавчих наукових видань, консолідацію українських учених навколо національних наукових установ й активізацію їхньої наукової роботи на ниві україніки.

Досліджено участь В. М. Перетца у творенні Української академії наук та процес обрання вченого дійсним членом української академії. Розкрита провідна роль В. М. Перетца у заснуванні та розбудові таких академічних інституцій як Товариство дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді та Комісія давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук, в межах яких були розгорнуті широкі українознавчі дослідження, зокрема, з виявлення, вивчення й публікації пам'яток давньої української літератури. В. М. Перетцу вдалося організувати під егідою Всеукраїнської академії наук видання серійних наукових збірників, в рамках яких були опубліковані видатні твори давнього українського письменства.

Доведено, що В. М. Перетц був активним будівничим Всеукраїнської академії наук, виступав за зміцнення її кадрового потенціалу, енергійно боровся за наукову незалежність академії від державного та партійного впливу, а його плідна наукова та науково-організаційна діяльність сприяла підвищенню авторитету Всеукраїнської української академії в світовому науковому середовищі.

У роботі показано, що протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. під керівництвом В. М. Перетца та за його безпосередньої участі невпинно проводилася велика робота зі складання систематичної бібліографії українського давнього письменства. Вчений цікавився питаннями книгознавства, брав участь у розробці методики зі складання реєстрів і проведення описів українських стародруків. Він співпрацював з Українським науковим інститутом книгознавства і проводив роботу з популяризації його діяльності. В. М. Перетца було обрано головою Українського бібліологічного товариства, вчений спрямовував його діяльність на об'єднання українських бібліофілів і практиків книжкової справи та вирішення проблем книги.

У дисертації відображена діяльність В. М. Перетца з організації та проведення українознавчих досліджень в таких російських наукових установах і освітянських закладах як Науково-дослідний інститут порівняльної історії літератур і мов Заходу та Сходу при Ленінградському державному університеті, Державний інститут історії мистецтв, Інститут слов'янознавства та Інститут російської літератури (Пушкінський Дім) АН СРСР. В. М. Перетцу вдалося залучити до співпраці з російськими інститутами вчених, які працювали на ниві українознавства, а його робота в них зосереджувалася на збереженні архівної спадщини українських вчених і письменників та популяризації їхньої творчості.

Вперше досліджено процес переслідування В. М. Перетца та критики його філологічної школи у Всеукраїнській академії наук на початку 1930-х років. На основі аналізу судово-слідчих документів розкриті причини арешту вченого та реконструйовані слідчі дії над академіком. Вивчення епістолярних документів дозволило відобразити життя В. М. Перетца під час заслання в Саратові. Показано боротьбу вченого за свою гідність, чесне ім'я, а також можливість займатися науковими дослідженнями в галузі історії рукописних та книжкових пам'яток.

Висвітлені зусилля українських вчених, спрямовані на політичну та наукову реабілітацію В. М. Перетца, збереження традицій його наукової школи та пам'яті про вченого.

Отже, проведено комплексну історико-біографічну реконструкцію особистості вченого, академіка ВУАН в контексті інтелектуальної історії та його внеску в розвиток методології та науково-практичних засад комплексного дослідження українських пам'яток історії та культури, створення історичної панорами процесу формування рукописно-книжкових джерел, розвиток писемної та книжкової культури та духовності, їхніх національних особливостей. Науково-організаційний внесок вченого у становлення та розвиток українського наукового життя у період національного самоствердження українців суттєво доповнює характеристику особистості вченого як рушійної сили цього процесу.

У дисертації наводиться список наукових доповідей В. М. Перетца, що вчений виголосив в українських наукових установах і товариствах, а також бібліографію публікацій філолога у сфері україніки. Здійснена бібліографічна реконструкція його доповідей в українських наукових установах і товариствах та наукових публікацій верифікує його науковий доробок та свідчить про глибину, послідовність та системний взаємозв'язок його досліджень.

Теоретичні висновки дослідження та фактичний матеріал роботи можуть бути використані при підготовці узагальнюючих праць з історії науки, культури і освіти в Україні, укладанні підручників, посібників, лекційних курсів, навчальних програм, науково-довідкових видань з історії України, археографії, книгознавства, бібліографії, філології, літературознавства, культурології.

Ключові слова: В. М. Перетц, архівні документи, епістолярна спадщина, українознавчі дослідження, археографія, бібліографія, українська кодикологія, книгознавство, історія давньої української літератури, рукописи і стародруки, українське наукове життя, Всеукраїнська академія наук.

ANNOTATION

Shapoval A. I. Volodymyr Mykolayovych Peretts (1870–1935) as a scientist in Ukrainian studies, archeographer, bibliographer, bibliophile and researcher of manuscripts and books. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Thesis for a Doctorate Degree in History on a specialty 27.00.03. – book science, library science, bibliography science (27 – social communications). – V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine; V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to the complex research of scientific, scientific-organizational, pedagogical, scientific-public activity of V. M. Peretts's on the Ukrainian scientific-educational space, determination of the scientist's contribution to the development of Ukrainian studies, archeography, bibliography, research of national manuscript and book heritage and organization of Ukrainian scientific and cultural life of the late nineteenth – first third of the twentieth century.

Reproduction of scientific biographies and research of achievements of outstanding figures of Ukrainian science and culture, whose active activity contributed to the development of Ukrainian scientific life and national revival is a priority of modern Ukrainian science. An outstanding figure in the Ukrainian scientific space of the late nineteenth – first third of the twentieth century was a prominent philologist, historian of ancient Ukrainian literature, language and theater archaeologist, paleographer and bibliographer V. M. Peretts. Coverage of the activities of V. M. Peretts's in the field of Ukrainian studies, archeography, bibliography, development of Ukrainian scientific life and the organization of research on the monuments of ancient Ukrainian literature is an urgent task of Ukrainian historiography.

Historiographical analysis of the problem showed the constant interest of researchers in the life, work and scientific work of V. M. Peretts's. The first assessments of his achievements in the field of Ukrainian studies appeared during the scientist's lifetime. But a more detailed study of the achievements of V. M. Peretts's was prevented from persecution and repression against the scientist in the early 1930s. Rehabilitation of the scientist in 1957 contributed to the deployment of systematic research on the activities of V. M. Peretts, including in organization of Ukrainian scientific life and the study of ancient Ukrainian literature and as an archaeographer. With the opening of access in archives and libraries to previously closed documents began large-scale research of scientific, scientific-organizational, scientific-public, pedagogical, art and cultural activities of the scientist, in particular, in the field of Ukrainian studies, archeography and bibliography. However, many issues on the activities of V. M. Peretts in the Ukrainian scientific space were only identified or considered in fragments or superficially. There is still no special study in the scientific literature, which would comprehensively cover the activities of the scientist as a Ukrainian scholar, archeographer, bibliographer, bibliophile, researcher of Ukrainian manuscript and book heritage and organizer of Ukrainian scientific life of the first third of the twentieth century.

The preparation of the dissertation research was carried out on the basis of a wide range of documentary, narrative and pictorial sources, represented by both archival documents and bibliographic materials, which are characterized by significant information potential, representativeness and reliability. A feature of the source base of the presented dissertation was the use of a large number of narrative documents, such as letters, memoirs, autobiographies, scientific papers, etc.

The main source of research was V. M. Peretts's correspondence with more than a hundred Ukrainian, Russian, Belarusian and European scientists and writers, which was deposited in the archives, libraries and museums of Ukraine and Russia. The study of epistolary documents allowed to reconstruct the activities of V. M. Peretts in the Ukrainian scientific and cultural space, to explore his views on

the genesis of Ukrainian scientific life, to create a prosopographic portrait of the scientist, to reproduce the principles of research, which was supported by the scientist.

The study found that V. M. Peretts's scientific interest in Ukrainian studies problems and his interest in the history of ancient Ukrainian literature was largely formed under the influence of Ukrainian scholars. Such Ukrainian philologists as P. G. Zhitetskyi, A. Ya. Lyashchenko, M. I. Petrov, I. Ya. Franko, gave a positive assessment to the first works of V. M. Peretts of Ukrainian studies, facilitated their publication in Ukrainian scientific journals and introduced a talented novice researcher to the Ukrainian scientific community. In the end, these factors to some extent led to the definition of V. M. Peretts's main task of his own scientific activity, which was to create a synthetic history of Ukrainian literature of the sixteenth and eighteenth centuries.

The dissertation emphasizes that the active scientific, pedagogical and scientific-public activity of V. M. Peretts in Kyiv during 1903–1914 contributed to the revival and development of Ukrainian science and education. V. M. Peretts's scientific and pedagogical activity in educational institutions of Kyiv was aimed at introducing Ukrainian studies disciplines into the educational process and training scientific specialists in the field of Ukrainian studies. The scientist persistently fought for the opening of departments of Ukrainian history, literature, language, ethnography and customary law at universities, and also sought to have prominent Ukrainian scholars teach at Ukrainian studies departments.

The paper shows that V. M. Peretts carried out active archeographic work. He was the first to define the tasks of archeographic and textual analysis of manuscripts, developed and introduced the rules of a unified archeographic description of manuscripts and old prints, according to which he discovered and described numerous Ukrainian manuscripts and old prints. The descriptions of manuscripts and old prints made by V. M. Peretts, his methodological, source studies, critical-bibliographic and literary works became a great contribution of the

scientist to the development of archeography and contributed to the popularization of research of manuscripts and old prints.

On the basis of previously unexplored epistolary documents, V. M. Peretts's collaboration with the Shevchenko Scientific Society in Lviv and the scientist's activity in the Ukrainian Scientific Society in Kyiv are reflected for the first time. V. M. Peretts's active participation in the «Notes of the Shevchenko Scientific Society» and his effective work as an editor of the «Notes of the Ukrainian Scientific Society in Kyiv» are highlighted. It is shown that V. M. Peretts's activity in Ukrainian societies was aimed at building the Ukrainian professional environment, development of Ukrainian philological research and formation of scientific publications on Ukrainian studies, consolidation of Ukrainian scientists around national scientific institutions and intensification of their scientific work in Ukrainian studies.

The dissertation investigates the participation of V. M. Peretts in the creation of the Ukrainian Academy of Sciences and the process of electing a scientist as a full member of the Ukrainian Academy. The leading role of V. M. Peretts in the establishment and development of such academic institutions as the Society of Researchers of Ukrainian History, Literature and Language in Leningrad and the Commission of Ancient Ukrainian Literature of the All-Ukrainian Academy of Sciences disclosed, which conducted extensive research on Ukrainian studies, in particular, publications of monuments of ancient Ukrainian literature. V. M. Peretts managed to organize the publication of serial scientific collections at the All-Ukrainian Academy of Sciences, in which outstanding works of ancient Ukrainian literature were published.

It is proved that V. M. Peretts was an active builder of the All-Ukrainian Academy of Sciences, advocated the strengthening of its human resources, vigorously fought for the scientific independence of the academy from state and party influence. Fruitful scientific and scientific-organizational activity of V. M. Peretts helped increase the authority of the All-Ukrainian Ukrainian Academy in the world scientific environment.

The paper shows that during the 1920s and early 1930s, under the leadership of V. M. Peretts and with his direct participation, a great deal of work was carried out to compile a systematic bibliography of Ukrainian ancient literature. The scientist was interested in the issues of bibliography, participated in the development of methods for compiling registers and descriptions of Ukrainian old prints. He cooperated with the Ukrainian Scientific Institute of Bibliography and worked to promote its activities. V. M. Peretts was elected chairman of the Ukrainian Bibliological Society. The scientist directed his activities to unite Ukrainian bibliophiles and book practitioners and solve book problems.

The dissertation reflects the activity of V. M. Peretts on the organization and conduct of Ukrainian studies in such Russian scientific institutions and educational institutions as the Research Institute of Comparative History of Literature and Languages of the West and East at Leningrad State University, State Institute of Art History, Institute of Slavonic Studies and the Institute of Russian Literature (Pushkin House) of the USSR Academy of Sciences. V. M. Peretts managed to involve in cooperation with Russian institutes scientists who worked in the field of Ukrainian studies. The work of V. M. Peretts in Russian scientific institutes focused on preserving the archival heritage of Ukrainian scientists and writers and popularizing their work.

The process of persecution of V. M. Peretts and criticism of his philological school at the All-Ukrainian Academy of Sciences in the early 1930s was first studied. Based on the analysis of forensic documents, the reasons for the scientist's arrest were revealed and the investigative actions against the academician were reconstructed. The study of epistolary documents allowed to reflect the life of V. M. Peretts during his exile in Saratov. It shows the scientist's struggle for his dignity, honest name, as well as the opportunity to engage in research in the history of manuscripts and books.

The efforts of Ukrainian scientists aimed at the political and scientific rehabilitation of V. M. Peretts, preservation of the traditions of his scientific school and the memory about the scientist are highlighted.

Thus, a comprehensive historical and biographical reconstruction of the personality of the scientist, academician of the Ukrainian Academy of Sciences in the context of intellectual history it is carried out. V. M. Peretts's contribution to the development of methodology and scientific-practical bases of complex research of Ukrainian monuments of history and culture, creation of historical panorama of the process of formation of manuscript-book sources, development of written and book culture and spirituality, their national features is determined. The scientific and organizational contribution of the scientist to the formation and development of Ukrainian scientific life in the period of national self-affirmation of Ukrainians significantly complements the characterization of the scientist's personality as the driving force of this process.

The dissertation contains a list of scientific reports by V. M. Peretts, which the scientist read in Ukrainian scientific institutions and societies and a bibliography of publications of a philologist in the field of Ukrainian studies. The bibliographic reconstruction of his reports in Ukrainian scientific institutions and societies and scientific publications verifies his scientific work and testifies to the depth, consistency and systemic relationship of his research.

Theoretical conclusions of the study and the actual material of the work can be used in the preparation of generalized works on the history of science, culture and education in Ukraine, compiling textbooks, manuals, lecture courses, curricula, reference books on Ukrainian history, archeography, bibliography, philology, literary studies, culturology.

Keywords: V. M. Peretts, archival documents, epistolary heritage, Ukrainian studies, archeography, bibliography, Ukrainian codicology, history of ancient Ukrainian literature, manuscripts and old prints, Ukrainian scientific life, All-Ukrainian Academy of Sciences.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, які відображають основні результати дисертаційного дослідження:

Монографія

1. Шаповал А. Володимир Миколайович Перетц як вчений-українознавець, дослідник рукописної та книжкової спадщини у світлі епістолярних джерел / Андрій Шаповал; відп. ред. Л. А. Дубровіна; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2020. – 596 с. ISBN 978-966-02-9417-2 (друк.). ISBN 978-966-02-9418-9 (електрон.). URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003840>

Статті, опубліковані у наукових фахових виданнях України, у тому числі виданнях, що включені до наукометричних баз

2. Шаповал А. Епістолярна спадщина академіка В. М. Перетца у фондах Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / А. Шаповал // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – Вип. 44. – С. 668–683.

3. Шаповал А. І. Участь В. П. Аріанової-Перетц в українському науковому житті: епістолярний дискурс (до 130-річчя від дня народження вченої) / А. І. Шаповал // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2017. – Вип. 21. – С. 536–563.

4. Шаповал А. І. Листи видатних літературознавців В. М. Перетца і В. П. Адріанової-Перетц до письменника і історика І. Ф. Єрофєєва / А. І. Шаповал // Архіви України. – Київ, 2017. – № 1. – С. 220–241.

5. Шаповал А. І. Наукова співпраця В. М. Перетца та М. І. Петрова через призму епістолярних джерел / А. І. Шаповал // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2018. – Вип. 22. – С. 128–140.

6. Шаповал А. Участь українських вчених у збірнику на пошану академіка О. І. Соболевського (за епістолярними матеріалами) / А. Шаповал // Київські історичні студії. – Київ, 2018. – № 1 (6). – С. 103–109.

7. Шаповал А. Наукова співпраця І. Я. Франка і В. М. Перетца (за епістолярними джерелами) / А. Шаповал // Київські історичні студії. – Київ, 2018. – № 2 (7). – С. 111–117.

8. Шаповал А. Історія видання збірника на пошану академіка О. І. Соболевського у світлі листування В. М. Перетца / А. Шаповал // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2018. – Вип. 50. – С. 466–484.

9. Шаповал А. І. Епістолярна спадщина В. П. Адріанової-Перетц в архівах України / А. І. Шаповал // Архіви України. – Київ, 2018. – № 2–3. – С. 227–247.

10. Шаповал А. І. Співпраця В. М. Перетца з Науковим товариством імені Шевченка через призму листів ученого до М. С. Грушевського / А. І. Шаповал // Архіви України. – Київ, 2018. – № 5–6. – С. 117–134.

11. Шаповал А. Співпраця академіка В. М. Перетца з вченими Ніжина (за епістолярними матеріалами) / А. Шаповал // Ніжинська старовина : збірник регіональної історії та пам'яткознавства (серія: «Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України», № 10). – Ніжин ; Київ, 2018. – Вип. 25 (28). – С. 73–82.

12. Шаповал А. «Драма українська» В. І. Резанова та його співпраця з Всеукраїнською академією наук через призму листів вченого до С. О. Єфремова / А. Шаповал // Ніжинська старовина : збірник регіональної історії та пам'яткознавства (серія: «Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України», № 11). – Ніжин ; Київ, 2018. – Вип. 26 (29). – С. 153–165.

13. Шаповал А. І. «Тільки у Вас я знайшов відгук на ті зацікавлення, які остаточно заволоділи мною»: з листів В. М. Перетца до П. Г. Житецького / А. І. Шаповал // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2019. – Вип. 23. – С. 85–102.

14. Шаповал А. Співпраця Д. І. Абрамовича з Всеукраїнською академією наук через призму епістолярних документів / А. Шаповал // Київські історичні студії. – Київ, 2019. – № 1 (8). – С. 92–100.

15. Шаповал А. Співпраця академіків В. М. Перетца та М. С. Возняка у світлі епістолярних документів / А. Шаповал // Київські історичні студії. – Київ, 2019. – № 2 (9). – С. 102–112.

16. Шаповал А. До історії видання збірника на пошану академіка О. І. Соболевського (за матеріалами епістолярної спадщини В. М. Перетца) / А. Шаповал // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2019. – Вип. 54. – С. 304–319.

17. Шаповал А. І. Листи В. М. Перетца до В. М. Гнатюка за 1902–1925 роки / А. Шаповал // Архіви України. – Київ, 2019. – № 4. – С. 227–245.

18. Шаповал А. Шлях В. М. Перетца до Університету Святого Володимира в Києві: епістолярний дискурс (до 150-річчя від дня народження вченого) / А. Шаповал // Київські історичні студії. – Київ, 2020. – № 1 (10). – С. 134–142.

19. Шаповал А. І. Переслідування академіка В. М. Перетца та критика його філологічної школи на початку 1930-х років (за архівними документами) / А. І. Шаповал // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2020. – Вип. 25. – С. 52–68.

20. Шаповал А. Діяльність Д. І. Абрамовича в Комісії давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук через призму епістолярних документів / А. Шаповал // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2020. – Вип. 59. – С. 298–313.

*Статті у зарубіжних наукових виданнях, що включені до
наукометричних баз*

21. Шаповал А. Співпраця академіка В. М. Перетца за європейськими вченими (за епістолярними документами) / А. Шаповал // *Evropský filozofický a historický diskurz.* – Praha, 2018. – Svazek 4, 4 vydání. – S. 36–43. [European philosophical and historical discourse. – Praha, 2018. – Volume 4, Issue 4. – P. 36–43].

22. Шаповал А. Листування академіка В. М. Перетца з вченими Чехословаччини / А. Шаповал // *Evropský filozofický a historický diskurz.* – Praha, 2019. – Svazek 5, 1 vydání. – S. 27–33. [European philosophical and historical discourse. – Praha, 2019. – Volume 5, Issue 1. – P. 27–33].

23. Шаповал А. Діяльність В. М. Перетца в Українському науковому товаристві в Києві через призму листів вченого до М. С. Грушевського / А. Шаповал // *Evropský filozofický a historický diskurz.* – Praha, 2019. – Svazek 5, 3 vydání. – S. 40–53. [European philosophical and historical discourse. – Praha, 2019. – Volume 5, Issue 3. – P. 40–53].

24. Шаповал А. Співпраця академіка В. М. Перетца з Науковим товариством імені Шевченка к Львові в 1920-ті – на початку 1930-х років (за епістолярними документами) / А. Шаповал // *Evropský filozofický a historický diskurz.* – Praha, 2019. – Svazek 5, 4 vydání. – S. 71–79. [European philosophical and historical discourse. – Praha, 2019. – Volume 5, Issue 4. – P. 71–79].

Публікації, які засвідчують апробацію результатів дисертації:

25. Шаповал А. І. Листи В. М. Перетца до С. О. Єфремова у фондах Інституту архівознавства НБУВ / А. І. Шаповал // *Бібліотека. Наука. Комунікація: матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовтня 2015 р.): в 2 ч. Ч. 2 / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського.* – Київ, 2015. – С. 152–154.

26. Шаповал А. Епістолярій В. М. Перетца як джерело дослідження розвитку українознавства в Росії у 20-х рр. ХХ ст. / А. Шаповал // Шістнадцяті джерелознавчі читання «Архівна наука і освіта в незалежній Україні»: матеріали Всеукр. наук. конф. 24 листопада 2015 р. КНУ. – Київ, 2015. – С. 109–111.

27. Шаповал А. І. До історії видання праці В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Русі XII віку» / А. І. Шаповал // Глобалізація/європеїзація і розвиток національних слов'янських культур : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 24 травня 2016 р.) / НАН України, Укр. ком. славістів, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – С. 408–411.

28. Шаповал А. І. До історії видання збірника на пошану академіка О. І. Соболевського (за матеріалами епістолярної спадщини В. М. Перетца) / А. І. Шаповал // Сто років академічної славістики в Україні: здобутки і перспективи : Міжнар. наук. конф. до Дня слов'янської писемності і культури (м. Київ, 24 травня 2018 р.). – Київ, 2018. – С. 78–79.

29. Шаповал А. І. Діяльність Д. І. Абрамовича в Комісії давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук через призму епістолярних документів / А. І. Шаповал // Славістика й україністика: взаємне посилення розвитку : Міжнар. наук. конф. до Дня слов'янської писемності і культури (м. Київ, 24 травня 2019 р.). – Київ, 2019. – С. 120–121.

30. Шаповал А. Сторінки співпраці М. Ф. Біляшівського та В. М. Перетца (за епістолярієм вчених) / А. Шаповал // П'яті читання пам'яті М. Ф. Біляшівського. Матеріали наукової конференції 2019 року. Збірка статей. – Київ : ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2020. – С. 75–81.

31. Шаповал А. На шляху до Університету св. Володимира в Києві: епістолярний дискурс (до 150-річчя від дня народження В. М. Перетца) / А. Шаповал // Треті киевознавчі читання: історія та етнокультура. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 березня 2020 р.). – Київ : «Фоліант», 2020. – С. 275–280.

32. Шаповал А. Особова справа В. М. Перетца як джерело дослідження обрання вченого академіком Української академії наук / А. Шаповал // Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації : матеріали Міжнар. наук. конф. (6–8 жовтня 2020 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН; відп. за вип. М. В. Іванова. – Київ, 2020. – С. 648–651.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дослідження:

33. Шаповал А. Діяльність В. М. Перетца щодо збереження українських історико-культурних пам'яток (за матеріалами епістолярію вченого) / А. Шаповал // Київські історичні студії: зб. наук. праць. – Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – № 1. – С. 135–140.

34. Шаповал А. Наукова співпраця І. Я. Франка і В. М. Перетца: епістолярний дискурс / А. Шаповал // Садиба Франка : науковий збірник заповідника «Нагуєвичі». – Дрогобич : Посвіт, 2020. – Кн. I. – С. 143–152.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	23
ВСТУП.....	26
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	35
1.1 Стан наукової розробки проблеми.....	35
1.2 Характеристика джерельної бази роботи.....	52
1.3 Епістолярій В. М. Перетца як важливе джерело дослідження українського наукового життя кінця ХІХ – початку 30-х років ХХ ст.....	61
РОЗДІЛ II. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	73
2.1 Методологічні підходи та загальноісторичні методи роботи.....	73
2.2 Спеціальні та міждисциплінарні методи.....	81
РОЗДІЛ III. СТАНОВЛЕННЯ В. М. ПЕРЕТЦА ЯК ВЧЕНОГО-УКРАЇНОЗНАВЦЯ ТА ДОСЛІДНИКА РУКОПИСНИХ КНИГ І ПАМ’ЯТОК ДАВНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (90-ТІ РОКИ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.).....	91
3.1 Наукове зацікавлення В. М. Перетца проблемами українознавства та вплив на формування його інтересів українських вчених.....	91
3.2 Викладацька діяльність у навчальних закладах Санкт-Петербурга та дослідження пам’яток давньої української літератури в книгозбірнях, музеях і архівах Києва.....	108
РОЗДІЛ IV. НАУКОВА, ПЕДАГОГІЧНА ТА НАУКОВО-ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В. М. ПЕРЕТЦА В КИЄВІ ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (1903–1914).....	125

4.1 Науково-педагогічна діяльність В. М. Перетца в Університеті св. Володимира та інших навчальних закладах Києва. Боротьба за створення українознавчих кафедр в університетах.....	125
4.2 Роль В. М. Перетца у розгортанні діяльності з виявлення та дослідження української рукописної та книжкової спадщини. Організатор і керівник Семінарію російської філології в Києві.....	143
4.3 Діяльність у Науковому товаристві імені Шевченка у Львові.....	162
4.4 Фундатор і керівник філологічної секції Українського наукового товариства в Києві.....	180
РОЗДІЛ V. РОЛЬ В. М. ПЕРЕТЦА У СТВОРЕННІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК ТА УЧАСТЬ ВЧЕНОГО В ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ (1918–1933).....	
5.1 Участь у творенні Української академії наук та Історично-філологічного відділу ВУАН.....	199
5.2 Діяльність на чолі Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді.....	214
5.3 В. М. Перетц як колекціонер українських літературних і історико–культурних джерел, діяльність з виявлення та збереження рукописних і книжкових пам’яток	233
5.4 Боротьба В. М. Перетца за збереження самостійності Всеукраїнської академії наук і захист українських вчених у період посилення тиску державного та партійного впливу на науку.....	252
5.5 Діяльність на чолі Комісії давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук та розробка методології видання пам’яток давньої української літератури.....	270
РОЗДІЛ VI. ОРГАНІЗАТОР УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В РОСІЇ (1915 – ПОЧАТОК 1930-Х РОКІВ).....	
6.1 Діяльність з організації співпраці між Російською академією наук та Науковим товариством імені Шевченка у Львові (1920-ті – початок 1930-х рр.).....	292

6.2 Діяльність з виявлення, обліку та збереження українських літературних і культурних пам'яток в Росії.....	304
6.3 Науково-організаційна діяльність В. М. Перетца, спрямована на об'єднання славістичних досліджень європейських вчених і видання збірника статей на честь академіка О. І. Соболевського.....	320
6.4 Організатор українознавчих досліджень в російських наукових установах. Діяльність на чолі Комісії зі складання толкової бібліографії давньоруської (української) літератури.....	338
6.5 Арешт В. М. Перетца та його діяльність під час заслання до Саратова.....	354
6.6 Реабілітація та вшанування пам'яті вченого.....	372
ВИСНОВКИ	391
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	401
ДОДАТКИ	543

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АН – Академія наук
- АРА – Американська адміністрація допомоги
- БАН – Бібліотека академії наук
- БДУ – Білоруський державний університет
- БРСР – Білоруська Радянська Соціалістична Республіка
- ВБУ – Всенародна бібліотека України
- ВДЛ – Відділ давньоруської літератури
- ВКП(б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)
- ВРІЛ – Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка
- ВУАН – Всеукраїнська академія наук
- ВУНАС – Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства
- ДПУ – Державне політичне управління
- ЖДУ – Житомирський державний університет імені І. Франка
- ЗУНТ – Записки Українського наукового товариства
- ІА – Інститут архівознавства
- ІР – Інститут рукопису
- ІРЛІ – Інститут російської літератури (Пушкінський Дім)
- ІС – Інститут слов'янознавства
- ІФІ – Історико-філологічний інститут князя Безбородька в Ніжині
- КВЖК – Київські вищі жіночі курси
- КДА – Київська духовна академія
- КДБ – Комітет державної безпеки
- КДУ – Київський державний університет імені Т. Г. Шевченка
- КДУП – Комісія давнього українського письменства
- КК – Кримінальний кодекс

КНУ – Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КП(б)У – Комуністична партія більшовиків України

КПДЛ – Комісія з підготовки до видання пам'яток давньоруської літератури

КТБ – Комісія зі складання толкової бібліографії давньоруської літератури

КУПФ – Комісія для видавання та вивчення пам'яток українського письменства часів феодалізму та торговельного капіталу

ЛДУ – Ленінградський державний університет

ЛННБ – Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника

МДУ – Московський державний університет

НАН – Національна академія наук

НБУВ – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

НІНО – Ніжинський інститут народної освіти

НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ

НКО – Народний комісаріат освіти

НТШ – Наукове товариство імені Шевченка у Львові

ОДПУ – Об'єднане державне політичне управління

ПДУ – Петроградський державний університет

РАН – Російська академія наук

РДАЛМ – Російський державний архів літератури і мистецтва

РНК – Рада народних комісарів

РСФРР – Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка

СБУ – Служба безпеки України

СВУ – Спілка визволення України

СДУ – Саратовський державний університет

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

США – Сполучені Штати Америки

УАН – Українська академія наук

УБТ – Українське бібліологічне товариство

УВАН – Українська вільна академія наук

Укрголовнаука – Управління науковими установами НКО УСРР

УНДІСАД – Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства

УНІК – Український науковий інститут книгознавства

УНТ – Українське наукове товариство в Києві

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка

ХІНО – Харківський інститут народної освіти імені О. О. Потебні

ЦВК – Центральний виконавчий комітет

ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України

ЦДАГО України – Центральний державний архів громадських об'єднань України

ЦДАМЛМ України – Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України

ЦДІАК України – Центральний державний історичний архів України, м. Київ

ЦДІАЛ України – Центральний державний історичний архів України, м. Львів

ЦК – Центральний Комітет

ЧАНМ – Чеська академія наук і мистецтв

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Успішний поступ української держави і суспільства, розвиток національної науки та культури можливий лише за умови всебічного осмислення діяльності, наукової та творчої спадщини видатних українських діячів, зокрема, вчених, які сприяли розвитку української нації та зробили непересічний внесок у становлення української науки. До числа вчених, які відіграли провідну роль в організації українського наукового життя першої третини ХХ ст., належить Володимир Миколайович Перетц (1870–1935) – видатний філолог, історик давньої української літератури, мови і театру, археограф, джерелознавець, палеограф і бібліограф. Від другої половини 1890-х і до початку 1930-х років він був активним учасником українського наукового життя та істотно вплинув на розвиток української науки, відігравши одну з провідних ролей у розбудові українських наукових інституцій, становленні українознавства, розвитку археографії і бібліографії, дослідженні давніх українських літературних пам'яток.

Як професор Університету св. Володимира в Києві В. М. Перетц домагався створення кафедр української історії, літератури, мови, етнографії, звичаєвого права та виступав за скасування заборони української мови. З ініціативи та під керівництвом В. М. Перетца в Києві був організований Семінарії російської філології, в рамках роботи якого за розробленою вченим методикою проводилися археографічні й літературознавчі дослідження та бібліографічна діяльність, сформувалася Київська філологічна школа, що діє й нині. Науково-педагогічна діяльність вченого сприяла розвитку українознавчих, археографічно-бібліографічних, шевченкознавчих і театрознавчих досліджень.

Широка співпраця В. М. Перетца з Науковим товариством імені Шевченка у Львові та його активна діяльність в Українському науковому товаристві в Києві сприяли формуванню українського наукового середовища. Вчений був щирим поборником заснування Української академії наук та учасником процесу її творення. Обраний до складу дійсних членів УАН, брав дієву участь в її роботі та зарадив зміцненню її авторитету на світовому науковому просторі. Як фундатор і очільник Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді й Комісії давнього українського письменства ВУАН організував проведення широких українознавчих досліджень.

Непересічна постать В. М. Перетца, його науково-організаційна, педагогічна і науково-громадська діяльність та наукова творчість викликають сталий інтерес як з боку вчених, так і української громадськості, а ювілеї видатного філолога відзначаються на державному рівні.

Водночас життєвий і творчий шлях В. М. Перетца досі містив чимало лакун та недостатньо висвітлених сторінок. У науковій літературі було відсутнє спеціальне дослідження, в якому б комплексно відображалася діяльність вченого на ниві українознавства, археографа, бібліографа, колекціонера та бібліофіла, як дослідника української рукописної і книжкової спадщини та організатора українського наукового життя першої третини ХХ ст. Разом з тим, в архівах, бібліотеках і музеях України знаходиться широкий комплекс бібліографічних та архівних джерел, у тому числі зберігається велика епістолярна спадщина В. М. Перетца, дослідження яких уможливають створення синтетичної праці про вченого.

Таким чином, комплексне відображення діяльності В. М. Перетца як вченого-українознавця, археографа, бібліографа, бібліофіла, дослідника рукописної і книжкової спадщини та визначення його внеску в розбудову української науки і культури наприкінці ХІХ – першої третини ХХ ст. є актуальним завданням для сучасної української науки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконувалось в рамках науково-дослідних робіт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за темами: «Історія Національної академії наук України в документах» (2015–2017, державний реєстраційний номер 0114U007035); «Документно-інформаційні ресурси архівної спадщини української академічної науки: історія і сучасність» (2018–2020, державний реєстраційний номер 0118U001134).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексна реконструкція наукової, науково-організаційної, педагогічної та науково-громадської діяльності В. М. Перетца на українському науково-освітньому просторі, визначення внеску вченого в розвиток українознавства, археографії, бібліографії та дослідження рукописної і книжкової спадщини наприкінці XIX – у першій третині XX ст.

Для реалізації мети визначені основні дослідницькі завдання:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми та джерельну базу дослідження;
- визначити теоретико-методологічні засади комплексного дослідження життя та діяльності В. М. Перетца на українському інтелектуальному просторі;
- дослідити процес формування у В. М. Перетца інтересу до проблем українознавства та вплив на його наукові зацікавлення українських вчених;
- висвітлити наукову, педагогічну та науково-громадську діяльність вченого, спрямовану на організацію українознавчих, археографічних, бібліографічних досліджень та вивчення пам'яток давньої української літератури у перші десятиліття XX ст.;
- розкрити участь вченого у творенні УАН, його діяльність із розбудови наукових інституцій української академії та боротьбу вченого за її наукову автономію;

– відобразити наукову діяльність В. М. Перетца з дослідження історії давньої української літератури та визначити роль вченого з організації українознавчих, археографічних і бібліографічних досліджень у ВУАН;

– розкрити внесок вченого в інтелектуальну історію України, дослідження її рукописно-книжкової спадщини та розбудову української гуманітарної науки і культури наприкінці XIX – першої третини XX ст.;

– висвітлити діяльність вченого з організації українознавчих досліджень, археографічної та бібліографічної роботи з українськими рукописними і стародрукованими книгами у російських наукових установах;

– відобразити процеси переслідування В. М. Перетца за діяльність в галузі українознавства при тоталітарному режимі та його реабілітації та визнання здобутків вченого науковим співтовариством.

Об'єктом дослідження є особистість В. М. Перетца як вченого-українознавця, педагога, громадського діяча, організатора і активного учасника розвитку українського наукового простору кінця XIX – першої третини XX ст.

Предметом дослідження є етапи життя та багатогранна діяльність В. М. Перетца з розвитку українознавства, створення методологічних засад таких історико-філологічних дисциплін як польова, камеральна та едиційна археографія джерел рукописної спадщини України та історичних пам'яток українського письменства, історичне книгознавство, бібліографія стародруків, бібліофілія, а також науково-організаційна й науково-громадська діяльність вченого з розбудови українського наукового життя, його місце і роль в інтелектуальній історії України.

Хронологічні межі дослідження визначаються 1892–1970 роками, що обумовлено появою перших праць В. М. Перетца, дотичних до питань україніки, археографії й книгознавства та остаточною науковою реабілітацією вченого, яка співпала з відзначенням 100-літнього ювілею від дня народження філолога та визнанням його досягнень на світовому рівні.

Територіальні межі дослідження визначені місцями проживання та роботи як самого В. М. Перетца, так і тих вчених, з якими він співпрацював і листувався. Передусім це українські міста Київ, Львів, Харків, Ніжин, Житомир, Полтава, Одеса, Катеринослав (нині – Дніпро), Вінниця, Боярка, станція (нині – смт) Ворзель та інші. Із російських міст – Санкт-Петербург–Петроград–Ленінград, Москва, Самара, Саратов, Казань та деякі інші міста. До територіальних меж дослідження входять польські Краков і Закопане та швейцарська Лозанна, а також білоруський Мінськ, міста Чехії та інших європейських країн, де мешкали філологи-славісти, з якими В. М. Перетц обмінювався листами. А також місця (м. Фрунзе, нині – Бішкек, с. Тургай), до яких були заслані колеги та учні вченого, з якими не припинялося листування.

Методи дослідження. Комплексне відображення діяльності В. М. Перетца як вченого-українознавця, археографа, бібліографа і бібліофіла та дослідника рукописних і книжкових пам'яток спиралося на теоретико-методологічні засади, що ґрунтувалися на системному та плюралістичному використанні загальнонаукових принципів й загальноісторичних та спеціальних і міждисциплінарних методів. У дослідженні застосовані принципи історизму, об'єктивності, системності, всебічності, історичного антропологізму, світоглядності. Із загальноісторичних методів у роботі використані біографічний, соціально-психологічний, просопографічний, хронологічно-тематичний, історико-генетичний, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний та системно-структурний методи, а із спеціальних і міждисциплінарних методів застосовано джерелознавчий, архівознавчий, історико-бібліографічний, книгознавчий, кодикологічний і археографічний.

Оскільки дисертація присвячена висвітленню діяльності видатного українського вченого й організатора українського наукового життя, а також його здобутків на українському науково-культурному просторі, в роботі широко застосовано історико-біографічний метод й методологічні принципи «персональної біографії» та «інтелектуальної історії», а також соціально-

психологічний, просопографічний та хронологічно-тематичний методи дослідження.

Водночас діяльність В. М. Перетца проходила в межах історичних суспільно-політичних і науково-культурних обставин, які впливали на життєвий і науковий шлях вченого, ефективність його творчої діяльності. Визначення взаємозалежності між вченим та історичним соціумом, науковим співтовариством і національною інтелектуальною елітою обумовили використання порівняльно-історичного, проблемно-хронологічного та системно-структурного методів дослідження.

Вивчення та використання широкого масиву документальних, нарративних, бібліографічних і зображальних джерел потребував застосування джерелознавчого, археографічного та бібліографічного методів дослідження. Важливими джерелами дисертаційної роботи стали документи особового походження, які у дослідженні розглядалися як історичний феномен культури та вважалися незамінними при відображенні персональної біографії та інтелектуальної історії вченого.

Наукова новизна одержаних результатів роботи полягає в тому, що вперше:

- здійснена комплексна реконструкція етапів життя та діяльності В. М. Перетца на ниві українознавства, як археографа, бібліографа, бібліофіла, дослідника української рукописної і книжкової спадщини та організатора українського наукового життя кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.;

- запропоновано аналіз та періодизацію історіографії поставленої проблеми;

- виявлено, проаналізовано, систематизовано та уведено до наукового обігу значний комплекс архівних джерел з теми дослідження, передусім, широкий масив епістолярних документів;

- простежено становлення В. М. Перетца як вченого-українознавця та дослідника історії давньої української літератури та визначено вплив на формування його зацікавлень українських вчених;

– досліджено науково-педагогічну діяльність В. М. Перетца у навчальних закладах Києва, визначено його великий внесок як видатного вченого та педагога у підготовку дослідників на ниві українознавства, у сфері археографії, книгознавства і бібліографії;

– відображено наукову, науково-організаційну та науково-громадську діяльність В. М. Перетца в українських наукових товариствах в перші десятиліття ХХ ст., розкрито роль вченого у формуванні українського наукового середовища;

– з'ясовано роль В. М. Перетца у творенні УАН і розбудові інституцій УАН та організації й проведенні у них українознавчих досліджень, археографічної та бібліографічної роботи;

– досліджено діяльність вченого з організації та проведенні українознавчих досліджень, археографічної та бібліографічної роботи в російських наукових установах;

– визначено вагомий внесок вченого в розвиток археографії, бібліографії та дослідження української рукописної і книжкової спадщини, у реконструкцію джерельного масиву українських наративних пам'яток писемності та стародруків (ХІ–ХVІІІ ст.), розвиток методів комплексного дослідження та публікації пам'яток;

– відтворено процеси переслідування В. М. Перетца та критики його наукової школи у ВУАН на початку 1930-х років, арешту та слідства над вченим, а також політичної і наукової реабілітації філолога;

– створено хронологію участі вченого в українському науковому житті;

– складено список наукових доповідей В. М. Перетца, що вчений виголосив в українських наукових установах і товариствах;

– укладено бібліографію публікацій В. М. Перетца у сфері україніки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання фактичного матеріалу, теоретичних положень і висновків при підготовці узагальнюючих праць з історії науки, культури та освіти в Україні, укладанні підручників, посібників, лекційних курсів, навчальних програм,

науково-довідкових видань з історії українознавства, археографії, бібліографії, книгознавства, філології, літературознавства та культурології.

Особистий внесок здобувача. Робота є самостійно виконаним дослідженням і всі результати належать здобувачу особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати роботи оприлюднено на Міжнародній науковій конференції «Бібліотека. Наука. Комунікації» (Київ, 6–8 жовтня 2015 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Шістнадцяті джерелознавчі читання “Архівна наука і освіта в незалежній Україні”» (Київ, 24 листопада 2015 р.), Міжнародній науковій конференції «Глобалізація/європеїзація і розвиток національних слов'янських культур» (Київ, 24 травня 2016 р.), Міжнародній науковій конференції до Дня слов'янської писемності і культури «Сто років академічної славістики в Україні: здобутки і перспективи» (Київ, 24 травня 2018 р.), I Міжнародному з'їзді архівістів та хранителів музеїв у Нагуєвичих у рамках вшанування 102-ї річниці смерті Івана Франка «Архівна спадщина Івана Франка та України: поступ оцифрування та популяризації» (Нагуєвичі Львівської обл., 27–28 травня 2018 р.), V Міжнародних Спаських наукових читаннях, присвячених 100-річчю музейної діяльності І. Г. Спаського та 25 річчю створення Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця», (Ніжин–Батурин, 12–14 вересня 2018 р.), Міжнародній науковій конференції до Дня слов'янської писемності і культури «Славістика й україністика: взаємне посилення розвитку», (Київ, 24 травня 2019 р.), П'ятнадцятих Біографічних читаннях «Українська біографіка: історичний поступ та сучасні виклики», (Київ, 6 червня 2019 р.), V читаннях пам'яті М. Біляшівського: Науково-дослідній конференції «Культурно-мистецьке життя Києва кінця XIX – початку XX ст.» (Київ, 4–5 листопада 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Треті киевознавчі читання: історія та етнокультура» (Київ, 27 березня 2020 р.), Міжнародній науковій конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація.

Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» (Київ, 6–8 жовтня 2020 р.).

Публікації. Результати дослідження викладено у 34 публікаціях, серед яких 1 монографія та 33 наукові статті, зокрема, 19 статей у фахових наукових виданнях України, 4 статті в зарубіжних наукових виданнях, 8 статей у збірниках матеріалів наукових і науково-практичних конференцій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації, а також 2 статті, які додатково відображають наукові результати дослідження.

Структура і обсяг дисертації підпорядкована меті та дослідницьким завданням, зорієнтована на цілісне висвітлення обраної проблеми, узгоджена з об'єктом і предметом дослідження. Дисертаційна робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, шести розділів (22 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і літератури, що містить 1473 найменувань, 4 додатків. Повний обсяг дисертації містить 595 сторінок, основний текст роботи викладений на 400 сторінках (17 авт. арк.).

РОЗДІЛ І

ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Стан наукової розробки проблеми

Непересічна постать В. М. Перетца, його діяльність та наукова спадщина привертала увагу багатьох дослідників. Однак, приступаючи до аналізу історіографії проблеми, зазначимо, що на сьогодні в науковій літературі було відсутнє спеціальне дослідження, де б комплексно висвітлювалася діяльність вченого як українознавця, археографа, бібліографа, дослідника української рукописної й книжкової спадщини та організатора українського наукового життя першої третини ХХ ст.

Праці з досліджуваної проблеми тематично можна поділити на декілька основних напрямів: 1) праці біографічного характеру, в яких відображено основні етапи життя та діяльності вченого чи висвітлено його діяльність в окремий життєвий період; 2) статті, присвячені діяльності вченого, як організатора, керівника або члена окремих наукових чи освітянських установ, організацій та товариств; 3) розвідки й рецензії, в яких досліджуються наукова діяльність, окремі праці вченого, основні його наукові ідеї, гіпотези, концепції, відкриття та здобутки; 4) праці, що відображають окремі напрямки наукової, науково-організаційної, педагогічної, громадсько-культурної діяльності вченого; 5) дослідження, які розкривають стосунки В. М. Перетца з іншими вченими – вчителями й учнями та колегами з наукової діяльності; 6) статті, в яких аналізується епістолярна спадщина вченого.

Хронологічно ж історіографію окресленої проблеми поділимо на чотири періоди. Перший тривав від 1900 р., коли з'явилися перші рецензії на українознавчі праці В. М. Перетца, до початку критики наукової діяльності вченого та його філологічної школи в 1933 р., під час якого представниками

академічного середовища, колегами, вчителями та учнями В. М. Перетца, а також рецензентами його праць були визначені основні напрямки діяльності та наукової творчості вченого. Другий період охоплює 1933–1957 рр., для якого характерні поодинокі ідеологічно заангажовані згадки про В. М. Перетца в радянській літературі та спроби українських науковців, які працювали за кордоном, підсумувати внесок вченого в розвиток української науки після його смерті. У наступний період, що тривав протягом 1957–1991 рр., українськими та російськими вченими розпочалися системні дослідження наукової біографії та здобутків В. М. Перетца. І останній, – сучасний період (1991 р. – наш час), – під час якого розгорнулися всебічні дослідження наукової, науково-організаційної, науково-громадської, педагогічної, мистецтвознавчої та культурологічної діяльності вченого.

Оцінка діяльності В. М. Перетца та його доробку розпочалася ще за життя вченого. Наукові здобутки філолога за перші десятиріччя його діяльності підсумували академіки-вчителі та старші колеги вченого, які склали «Записку про наукову діяльність та наукові праці Володимира Миколайовича Перетца» з нагоди його обрання до складу дійсних членів Санкт-Петербурзької АН [999]. У «Записці» констатується, що протягом 1890-х рр. відбулося «знайомство» В. М. Перетца з українською літературою, відтоді питання давньої української віршової та пісенної поезії увійшли до кола інтересів вченого, який зосередився на дослідженні історичних взаємозв'язків української, російської та польської літератур XVI–XVIII ст. [999, с. 258–260].

Вже перші дослідження В. М. Перетца в сфері української віршової поезії та драматичної літератури XVI–XVIII ст. привернули увагу таких українських філологів як П. Г. Житецький та І. Я. Франко, які підготували на праці науковця низку ґрунтовних рецензій [1336–1339; 1044, с.238]. І. Я. Франко, відзначив ясність викладу та широту погляду молодого дослідника в публікаціях з історії давньої української літератури, а також

цінність введеного ним до наукового дискурсу нового літературного матеріалу [1336; 1339].

Великий інтерес у науковому співтоваристві викликала монографія В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку». На вихід книги філологи відгукнулися низкою рецензій, автори яких не тільки проаналізували капітальну працю В. М. Перетца, а й висловилися з приводу перекладу та публікації цього дослідження українською мовою [1136; 1200; 1256; 1280; 1305]. Не обійшли увагою вчені й вихід у світ збірника В. М. Перетца «Дослідження і матеріали з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.» (1926). Зокрема, рецензію на нього в журналі «Україна» опублікував літературознавець М. М. Марковський, який наголосив, що академік В. М. Перетц у своїх працях «подав досить цікавий матеріал» з маловідомої доби історії України [1201, с. 180].

До 35-річчя наукової діяльності В. М. Перетца редакція журналу «Україна» в 1927 р. опублікувала життєпис вченого, в якому було відображено основні етапи життєвого та творчого шляху науковця. В наведеній біографії В. М. Перетца увага, головним чином, зверталася на участі вченого в українському науковому та освітянському житті, вказувалися українські діячі, які вплинули на формування українознавчих зацікавлень ювілянта та перераховувалися його найбільш талановиті учні [998].

У тому ж 1927 р. виповнилося двадцять років від заснування В. М. Перетцем Семінарію російської філології, який під керівництвом ученого діяв у Києві (1907–1914), Петрограді (1914–1917, 1921–1927) та Самарі (1917–1921), в роботі якого взяли участь понад сто молодих дослідників. До цієї дати і з метою вшанування В. М. Перетца, як керівника Семінарію, його учасниками було підготовлене, а в 1929 р. видане у Ленінграді історико-бібліографічне ювілейне видання [1446]. У виданні вміщено наукову біографію В. М. Перетца, список його опублікованих праць,

висвітлено історію Семінарію та внесок вченого в його створення та діяльність.

Стислу інформацію про участь В. М. Перетца в українських наукових установах і товариствах містять розвідки, в яких висвітлювалася діяльність УНТ в Києві, Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді й КДУП [1042; 1099; 1110; 1111; 1332; 1346]. Відомості про внесок вченого в розвиток українського літературознавства в 1920-ті рр. містять праці К. О. Копержинського й П. П. Филиповича [1167; 1333].

На початку 1930-х рр. в Україні розпочалася інспірована партійними колами критика наукової та науково-організаційної діяльності В. М. Перетца, яка в 1933 р. виплеснулася на сторінки провладних газет «Пролетарська правда» і «За радянську академію». Ці події, а також арешт В. М. Перетца за сфабрикованою справою «Російської національної партії» стали початком другого етапу у відображенні діяльності та здобутків вченого.

Із утвердженням у країні тоталітарного режиму розгляд наукової та науково-організаційної діяльності В. М. Перетца проводився в ідеологічно-пропагандистській площині, поза межами наукового дискурсу. Поодинокі публікації, на кшталт статті Г. Мізюна та О. Обідного «Націоналістична вилазка з академічної трибуни» [1210], були ідеологічно заангажовані та перенасичені політичним кліше, що унеможливлювали правдиве висвітлення діяльності вченого та об'єктивну оцінку його досягнень. Навіть статті сумлінних дослідників, як, скажімо, розвідки П. Н. Беркова про В. М. Перетца в енциклопедичних виданнях [1407; 1408], містили ідеологічний наліт.

Жодне з радянських наукових видань не помістило повідомлення про смерть В. М. Перетца на засланні в Саратові. В подальшому обмовлене ім'я вченого фактично на довгі роки було піддано забуттю.

За кордоном некрологи на смерть В. М. Перетца опублікували його учні: в другому номері за 1936 р. варшавського щомісячника «Наша культура» статтю «Академік В. Перетц (1870–1935)» надрукував І. І. Огієнко та у

львівських «Записках Наукового товариства імені Шевченка» в 1937 р., тобто через два роки після смерті вченого, вийшов друком некролог, підготовлений Л. Т. Білецьким. Останній не знав ані точної дати, ані місця смерті вченого. Але він перший підсумував наукову та педагогічну діяльність В. М. Перетца як вченого-україніста та талановитого вихователя цілого ряду дослідників з історії української літератури та мови [1062].

Праці В. М. Перетца у сфері історії давньої української літератури високо оцінювалися українськими вченими, які працювали в діаспорі. Так, Д. І. Чижевський, під час роботи над книгою «Історія української літератури. Від початків до доби реалізму» використовував й дослідження В. М. Перетца [1345, с. 496]. Д. І. Чижевський вважав, що «найважливішими дослідниками» історії української давньої літератури, які працювали на початку ХХ ст., були І. Я. Франко та В. М. Перетц, а їхні праці атестував, як «грунтовні, іноді бездоганні» [1345, с. 10].

З реабілітацією В. М. Перетца у 1957 р. розпочався новий етап дослідження життєвого та творчого шляху вченого, у тому числі й осмислення українознавчої складової в його діяльності та науковому доробку. Найважливішу роль в поверненні доброго імені репресованого академіка відіграла його учениця та дружина В. П. Адріанова-Перетц, яка зберегла архівну й наукову спадщину видатного філолога та опублікувала дослідження, які вчений підготував у останні роки свого життя [937; 938; 940; 941]. Слід додати, що із 1957 р. згадки про В. М. Перетца та передруки його праць з'являються і в українських виданнях [939; 1078].

Особливо важливою була публікація в 1962 р. четвертого випуску «Досліджень і матеріалів з історії стародавньої української літератури XVI–XVIII століть», що підсумував дослідження В. М. Перетца в сфері давньої української літератури. Видання містило передмову, історико-біографічний нарис про В. М. Перетца та список його друкованих праць, що були підготовлені В. П. Адріановою-Перетц. Представлений в книзі біографічний нарис В. М. Перетца досьогодні залишався найбільш повним синтетичним

викладом життя та діяльності вченого [1043], від якого відштовхуються всі дослідники його наукової біографії.

Досі не переглядався й складений В. П. Адріановою-Перетц список опублікованих праць В. М. Перетца, що містить 318 позицій [1044], хоча, безсумнівно, він вимагає уточнення та доповнення. Так, укладаючи бібліографію вченого, В. П. Адріанова-Перетц не внесла до списку замітки інформаційного характеру, які В. М. Перетц публікував у «Літературному віснику» [524, арк. 1–1 зв.], не відображена у списку й низка рецензій, що вчений надрукував у «Записках Наукового товариства імені Шевченка» [790–795]. У підготовленому В. П. Адріановою-Перетц списку праць В. М. Перетца показані й рецензії на дослідження самого вченого, що також потребує уточнення. Наприклад, у списку відсутні відомості про вище згадані рецензії І. Я. Франка [1336–1339] та М. М. Марковського [1201] на праці В. М. Перетца.

На те, що загальна кількість праць В. М. Перетца більша від зазначених у списку, який опублікувала В. П. Адріанова-Перетц, звертав увагу й Л. Є. Махновець у своїй статті, що побачила світ до 100-річчя від дня народження вченого [1207, с. 60]. Зокрема, дослідник зазначив, що до опублікованої бібліографії В. М. Перетца не увійшли рецензії на театральні вистави в київській періодичній пресі, статті та замітки в енциклопедичних виданнях і різних журналах, які були підписані криптонімами «В. П.». За підрахунками Л. Є. Махновця, праці з українознавства складають дві п'ятих «усіх назв наукової спадщини Перетца» [1207, с. 60]. На нашу думку, якщо відштовхуватися не від назв, а від змісту праць, то публікації В. М. Перетца, у яких вчений торкався українознавчих проблем, складуть більшу частину його доробку. Підставу для такого твердження дає й бібліографія публікацій В. М. Перетца у сфері україніки, яку подаємо в додатках до нашого видання.

При нагоді зазначимо, що окремі свої праці В. М. Перетц підписував криптонімами, з яких відомі «В. П.», «В. Т.» і «П-ь, В.» [1093, с. 181; 1202, с. 348], а також псевдонімом «Тор» [998, с. 256].

Після публікацій В. П. Адріанової-Перетц вийшли друком статті колишніх учасників Семінарію російської філології в Києві М. К. Гудзія та О. А. Назаревського про В. М. Перетца та діяльність Семінарію [974; 975; 987–990]. Ці праці значною мірою базувалися на спогадах авторів й сприяли пробудженню інтересу у науковців і громадськості до діяльності та досягнень В. М. Перетца.

У 1960–1970-х рр. з'явилися розвідки, що були присвячені В. М. Перетцу або висвітлювали окремі сфери його наукової та науково-організаційної діяльності [1061; 1108; 1209; 1292; 1328; 1329]. Так, в 1966 р. була оприлюднена доповідь українського літературознавця, викладача Ужгородського державного університету В. Л. Микитася «Академік В. М. Перетц про народну творчість та літературу Закарпаття» [1209], а в 1976 р. – стаття Л. О. Дмитрієва «Книга академіка В. М. Перетца “Слово о полку Ігоревім – пам'ятка феодальної України – Руси XII віку” (до 50-ліття видання)» [1108]. Ряд публікацій, що вийшли друком до 50-ліття від заснування Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, розкривали діяльність В. М. Перетца на чолі цього Товариства [1328; 1329].

До 100-річного ювілею В. М. Перетца, що за рішенням ЮНЕСКО відзначався у всесвітньому масштабі, як в українських, так і російських виданнях побачила світ низка статей, присвячених всесвітньо відомому вченому-філологу. Зокрема, праці до ювілею В. М. Перетца опублікували В. П. Адріанова-Перетц, Я. І. Дзира, Є. М. Кононко, В. І. Кречотень, Л. Є. Махновець, Р. Я. Пилипчук та О. Т. Юрченко [1045; 1106; 1165; 1184; 1207; 1244; 1390].

Стаття В. П. Адріанової-Перетц, що вийшла до ювілею В. М. Перетца, була присвячена археографічним і джерелознавчим зацікавленням вченого. У праці авторка наголосила, що В. М. Перетц у своїй науковій діяльності проявляв винятковий інтерес до джерелознавства та археографії як основним допоміжним наукам, що закладають надійне підґрунтя для відтворення

історії літератури того періоду, для якого джерела історико-літературного дослідження збереглися, головним чином, у вигляді рукописів [1045, с. 275].

В інших ювілейних публікаціях констатовалося, що в історії української науки, зокрема, філології та мистецтвознавства В. М. Перетц обіймає одне з найповажніших місць [1276]. Зверталася увага на те, що у великому доробку філолога центральне місце посідає історія давньої української писемності, яку вчений досліджував у контексті славістичних взаємин і зв'язків та європейських впливів [1106, с. 136]. Зазначалося, що В. М. Перетц був одним із фундаторів архівної справи в Україні, який розробив «спеціальну методичку праці в архівах і описання джерел» [1390, с. 32]. Наголошувалося, що він був «корифеєм російської та української філології, видатним педагогом, невтомним шукачем й організатором наукових сил» [1207, с. 52]. Додамо, що в Києві та Ленінграді з нагоди ювілею В. М. Перетца відбулися наукові форуми, повідомлення про які опублікували В. П. Колосова і М. В. Рождественська [1162; 1276].

Цінну інформацію про діяльність В. М. Перетца з організації та проведення досліджень з історії давньоруської літератури в російських наукових установах містить капітальна стаття М. В. Рождественської, що побачила світ в 1989 р. з нагоди 55-ліття створення ВДЛ ІРЛІ АН СРСР [1277]. При її підготовці авторка, крім інших джерел, використала матеріали неописаного архіву В. П. Адріанової-Перетц, в якому відклалися документи В. М. Перетца, що розкривають зусилля вченого з розгортання досліджень з історії давньої руської та української літератури.

Під табу для вітчизняних вчених, які працювали за радянських часів, були питання політичних репресій. Хоча В. М. Перетца й реабілітували в 1957 р., але у публікаціях радянського періоду не згадувалося про необґрунтовані переслідування вченого тоталітарним режимом. Цю важливу тему мали можливість освітити науковці, які працювали в еміграції. Зокрема, вона знайшла відображення в працях українського поета та літературного критика Б. М. Кравціва «Удар в основу: ліквідація наукових дослідів над

давньою українською літературою в УРСР» (1961) і «Розгром українського літературознавства 1917–1937 рр.» (1962).

Критик атестував В. М. Перетца як одного з найвизначніших філологів й істориків літератури, який дослідив і видав численні пам'ятки давньої й середньої української літератури та української пісенної творчості, а також був видатним теоретиком літератури і організатором українського наукового життя [1180, с. 63–64]. Б. М. Кравців зазначав, що вивчення давнього українського письменства під керівництвом В. М. Перетца наприкінці 1920-х рр. «було однією з найкраще організованих ділянок української науки» [1180, с. 61], однак і сам вчений «дуже видатно працював науково, видавши цілу низку важливих праць» [1180, с. 65]. На думку автора статей, причини переслідувань В. М. Перетца полягали в тому, що в своїх працях він «дотримувався панівної в українській науці і суперечної офіційним советським настановам тези про українськість пам'яток і літературних традицій княжого Києва і був рішучим противником будь-якого встрявання партійних і урядових чинників в справі науки» [1180, с. 65; 1181, с. 241]. В своїх розвідках Б. М. Кравців відобразив й дії влади, спрямовані на ліквідацію філологічної школи В. М. Перетца, а також простежив долі найбільш ярокх її представників, які або були піддані переслідуванням.

На сучасному етапі характерно поглиблення інтересу до діяльності та звершень В. М. Перетца в сфері української науки та культури. Відсутність же ідеологічних перепон для правдивого й всебічного висвітлення участі В. М. Перетца в українському науковому і громадському житті та відображення здобутків вченого на полі україніки, як археографа та бібліографа і бібліофіла, а також суттєве розширення джерельної бази обумовило появу значної кількості публікацій, в яких розглянуто та проаналізовано окремі питання досліджуваної проблеми.

Огляд сучасної наукової літератури про В. М. Перетца розпочнемо зі статті українського бібліографа та літературознавця Д. М. Штогрини, що була опублікована в 1993 р. у Нью-Йоркському збірнику, до якого увійшли

праці українських учених США і Канади, які відгукнулися на ініціативу президента УВАН у США Ю. В. Шевельова відзначити в 1986 р. сто двадцять п'ять років київської української академічної традиції. Протягом 1986 р. на наукових конференціях УВАН проголошувалися доповіді про київські наукові установи, академічні видання та українських вчених, пов'язаних з ними, а в 1993 р. вийшов друком науковий збірник за загальною редакцією М. Д. Антоновича, до якого увійшла стаття Д. М. Штогрин «Володимир Перетц», що стала свого роду містком між радянським і сучасним етапами досліджень про вченого [1381].

У своїй статті Д. М. Штогрин змушений був констатувати відсутність праці, яка «повністю представила» б вклад В. М. Перетца у «скарбницю науки, зокрема науки в Україні та про Україну» [1381, с. 341]. Значною мірою, на думку дослідника, це було обумовлено «недоступністю багатого особистого архіву вченого» [1381, с. 341]. Оглядаючи найбільш вагомі дослідження про В. М. Перетца, що вийшли друком по обидві сторони кордону, Д. М. Штогрин також звернув увагу на необізнаність радянських вчених з розвідками українських науковців, які працювали в еміграції [1381, с. 343]. Розкривши основні етапи наукової біографії В. М. Перетца, автор статті висловився про науково-дослідний доробок вченого, зокрема, в галузі українознавства. За твердженням бібліографа, 180 із 318 праць В. М. Перетца, представлених в його опублікованій бібліографії, були присвячені українській або порівняльній українській і російській, чи українській і польській літературам та історії театрів тих же націй» [1381, с. 352].

Узагальнюючу статтю про внесок В. М. Перетца в становлення української науки в 1995 р. опублікувала Т. О. Щербань. Праця побачила світ у «Віснику НАН України» і була присвячена 125-річчю вченого [1384]. У статті наголошувалося, що В. М. Перетц був «одним з найактивніших і найрезультативніших діячів, які сприяли наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть формуванню національної спільноти українських учених,

становленню її перших професійних об'єднань», а вклад вченого в становлення українознавства визначався як «особливо значущим» [1384, с. 67]. Водночас Т. О. Щербань зауважила, що творча спадщина В. М. Перетца та його роль у науці поки що досліджені недостатньо [1384, с. 67].

Використовуючи мало відомі опубліковані джерела та залучивши нові архівні документи, Т. О. Щербань висвітлила українську складову наукової, науко-організаційної та науково-громадської діяльності В. М. Перетца. Авторка звернула увагу й на низку раніше не досліджуваних питань. Зокрема, в дослідженні вперше проаналізовано співпрацю В. М. Перетца з Комісією для підготовки законопроекту про заснування УАН і акцентовано увагу на ідеях вченого, що були враховані при розробці Статуту української академії та заклали підґрунтя програми діяльності філологічних установ УАН. На відміну від своїх попередників, Т. О. Щербань торкнулася й питання переслідування В. М. Перетца в Україні на початку 1930-х років, яке поклало край його зв'язкам з ВУАН. Додамо, що перу Т. О. Щербань належить ще кілька праць, присвячених В. М. Перетцу [1385; 1386].

До наступних ювілеїв В. М. Перетца в українських виданнях теж з'являлися статті, які були присвячені вченому або інформували про заходи, що проводилися науковою спільнотою та громадськістю на вшанування пам'яті видатного філолога [1229; 1303; 1370; 1461; 1464; 1472].

Подальший крок у дослідженні діяльності В. М. Перетца на українознавчій ниві та як організатора українського наукового життя зробила Л. В. Матвеева, яка опублікувала статті «Доля академіка Перетца» [1203; 1204] та «Доля видатного славіста-українознавця Володимира Перетца» [1205]. Залучивши нові архівні документи, що відклалися в архівосховищах України та Росії, авторка розширила спектр вивчення діяльності В. М. Перетца з дослідження давніх українських літературних пам'яток й участі вченого в роботі українських наукових товариств та ВУАН. Дослідниця вказала й на несприйняття В. М. Перетцем адміністративного

втручання партійних і державних органів у наукове життя ВУАН, зупинилася на процесі шельмування та фактах переслідування вченого в українській академії, проаналізувала окремі документи кримінальної справи В. М. Перетца [1204, с. 242–260].

Наукова біографія В. М. Перетца цікавила й інших українських вчених, зокрема, Л. В. Йолкіну [1137–1140], А. М. Коржову [1168–1170], С. М. Міщука [1217; 1218], Л. Г. Реву [1261], О. М. Сліпушко [1294], І. Ф. Шарова [1375], які на основі аналізу раніше недосліджуваних документів відтворювали окремі сторінки діяльності та творчості вченого. Постаті В. М. Перетца свої розвідки присвятили й такі науковці, як В. І. Онопрієнко [1232], М. Г. Палієнко [1237], С. К. Росовецький [1283; 1468], Н. В. Стахієва [1309–1327], О. М. Завальнюк і О. Б. Комарніцький [1414], К. В. Колибанова [1419], В. О. Кононенко [1420], А. В. Ціпко [1450] та ін.

Одночасно з українським вченими біографію та діяльність В. М. Перетца досліджували й російські науковці. Багато уваги постаті філолога приділено в працях О. М. Груздевої [1097;1098] та М. А. Робінсона [1268–1275], з'явилися публікації О. Д. Конусової [1166], В. В. Крилова [1187], В. С. Соболева [1301] та ін.

На сучасному етапі побачили світ дослідження, в яких йдеться про діяльність В. М. Перетца в українських наукових установах і товариствах та освітянських закладах. А саме: відомості про розвиток В. М. Перетцем філологічних досліджень в Університеті св. Володимира містить дослідження Н. В. Дороніної [1398], а про міжнародну його співпрацю як професора цього університету – розвідка О. А. Іваненко [1130]; діяльності вченого на чолі Семінарію російської філології в Києві присвячені праці Л. В. Йолкіної [1137], М. О. Лецкіна [1192], В. П. Ляхоцького [1197], М. К. Наєнка [1225], І. П. Чернової [1343]; інформацію про викладання В. М. Перетца на КВЖК знаходимо в монографії К. А. Кобченко [1150], а про його співпрацю з Колегією Павла Галаган – у дослідженні М. К. Смольницької [1299];

діяльність В. М. Перетца в НТШ і УНТ висвітлюють праці А. І. Шаповала [1364; 1368; 1369]; відомості про участь вченого в роботі Бібліографічної комісії НТШ вміщено у працях Л. А. Дубровіної й О. С. Онищенка [1113] та Н. І. Черниш [1342]; співпрацю В. М. Перетца з УНІК та його участь в роботі Українського бібліологічного товариства розкривають праці Г. І. Ковальчук [1155–1157; 1159]; керівництво вченого роботою Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді відображена в працях С. Г. Водотики й І. Ф. Кураса [1084; 1188], В. І. Дудка [1114], Л. А. Савенок [1286]; відомості про співпрацю В. М. Перетца з Археографічною комісією ВУАН містять дослідження С. М. Кіржаєва [1145; 1146]; про діяльність вченого як очільника КДУП йдеться у розвідці Л. Г. Реви [1257].

Оскільки в роботі досліджувалася діяльність В. М. Перетца в історичному українському соціально-політичному та науково-культурному середовищі, то були розглянуті праці, підготовлені М. О. Волошиною [1087], І. Б. Гиричем та А. О. Горьковою [1090; 1091], В. М. Даниленком [1100; 1001], Я. Р. Дашкевичем [1102], О. М. Дмитрієвим [1107], Д. М. Кравцем [1179], Р. Я. Пирогом та В. В. Тельваком [1245; 1246; 1330], В. І. Пристайком і Ю. І. Шаповалом [1253], М. А. Робінсоном [1271], О. В. Юрковою [1389], співробітниками Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАН України [1041], в яких відображено зусилля вітчизняної інтелектуальної еліти з вирішення тогочасних актуальних національних, громадських, наукових і культурних завдань.

Цінні відомості про діяльність В. М. Перетца на українському науковому просторі містять праці, в яких розглядаються питання його співпраці або професійних контактів з такими українськими вченими як Д. І. Абрамович [1360; 1372], М. Ф. Біляшівський [1374], М. С. Возняк [1363], В. М. Гнатюк [1365], М. С. Грушевський [1090; 1144; 1245; 1246; 1273], П. Г. Житецький [1359], М. І. Петров [1354], В. І. Резанов [1170–1172; 1362], І. Я. Франко [1356] та Д. І. Яворницький [1291].

Окремо виділимо розвідки, присвячені відображенню стосунків В. М. Перетца зі своїми учнями [1259; 1269; 1470], а також дослідження про представників наукової школи вченого, зокрема, В. П. Адріанову-Перетц [1219; 1352], О. П. Баранникова [1248], Л. Т. Білецького [1125; 1140], С. І. Маслова [1116; 1154; 1399], І. І. Огієнка [1190–1193; 1249], В. М. Отроковського [1208], В. П. Петрова [1052], П. І. Руліна [1175] й С. О. Щеглову [1151; 1216; 1260].

Наукова, науково-організаційна та педагогічна діяльність В. М. Перетца сприяла становленню в Україні ряду наукових шкіл, дослідження яких на сучасному етапі розширює знання й про їх фундатора. Так, питання становлення Київської філологічної школи та розвиток її традицій відображено у працях М. К. Наєнка і Т. О. Щербань [1225; 1335; 1385]; внесок В. М. Перетца в розвиток кодикології та становлення археографічно-бібліографічної школи вченого йдеться в працях Л. А. Дубровіної та С. М. Міщука [1112; 1211; 1213]; функціонування театрознавчої школи В. М. Перетца розкрито в дослідженнях О. Ю. Клековкіна [1147; 1148] й А. М. Коржової [1168]. Внесок В. М. Перетца в становлення школи шевченкознавства в КНУ дослідили науковці Інституту філології КНУ [1126; 1297; 1298].

Велику увагу В. М. Перетц приділяв розробленню методології досліджень в сфері історії давньої літератури та театру. Методологічні погляди В. М. Перетца стали предметом вивчення таких науковців, як М. А. Робінсон [1274], С. К. Росовецький і О. М. Дмитрієв [1282; 1283]. Ставлення філолога до окремих наукових методів, зокрема, філологічного, формального й порівняльно-історичного відповідно проаналізували Т. В. Пастух [1241], М. М. Бахтін [1060] та Г. А. Александрова [1048–1050] й О. М. Сліпушко [1295]. Методологія театрознавчого дослідження В. М. Перетца знайшла відображення в працях О. Ю. Клековкіна [1147; 1148] і А. М. Коржової [1174; 1176].

Корисними для визначення здобутків В. М. Перетца у сфері книгознавства та відображення його діяльності як бібліографа та дослідника рукописної й книжкової спадщини стали дослідження В. Г. Вовіної-Лебедевої [1080–1082], Л. А. Дубровіної та О. С. Онищенка [1112; 1113], Г. І. Ковальчук [1159], Т. В. Новальської [1221–1223], Н. І. Черниш [1342], в яких висвітлено процеси з розвитку книгознавства та бібліотечної справи наприкінці ХІХ – першій третині ХХ ст. Для характеристики вченого як бібліофіла були проаналізовані праці А. Ю. Бородіхіна та О. О. Юдіна, які досліджували історію формування приватної бібліотеки В. М. Перетца та В. П. Адріанової-Перетц [1068; 1069; 1387; 1388].

Відкриття доступу до архівно-слідчих справ репресованих уможливило вивчення питань, пов'язаних з арештом, засланням і реабілітацією В. М. Перетца. Пріоритет в їх дослідженні належить російським вченим Ф. Д. Ашніну та В. М. Алпатову, які в своїх працях, опублікованих на початку 1990-х рр., розглянули звинувачення та слідчі дії проти В. М. Перетца в рамках сфабрикованих ленінградської та московської справ «Російської національної справи», що ще отримала назву «Справа славістів» [1056; 1057]. Російські вчені проаналізували й кримінальну справу В. М. Перетца [1054; 1055], яку з українських науковців також досліджували А. М. Коржова [1169], Л. В. Матвєєва [1203–1205] і О. М. Сліпушко [1296].

Російські філологи першими розпочали вивчати й епістолярну спадщину В. М. Перетца. В 1993 р. побачила світ праця М. А. Робінсона та Л. І. Сазонової «Про долю гуманітарної науки в 20-ті роки за листами В. М. Перетца М. Н. Сперанському» [1268]. Визначаючи В. М. Перетца як «видатну постать у вітчизняній гуманітарній науці», яка викликає до себе «найпильніший інтерес», та вважаючи «джерелом першорядної важливості» архівну спадщину, зокрема, епістолярні документи, автори розвідки дослідили листи вченого до академіка М. Н. Сперанського [1268, с. 458]. В листах В. М. Перетца знайшли відображення й ставлення вченого до наукового життя в Україні, діяльності ВУАН та українських вчених.

В 1994 р. у «Віснику Російської академії наук» вийшла друком праця В. В. Крилова «Мартиролог дослідників давньоруської літератури. З епістолярної спадщини академіка В. Н. Перетца» [1187]. Автор публікації оприлюднив і прокоментував віднайдені в особовому архівному фонді Л. Б. Каменєва лист В. М. Перетца і підготовлену ним «Записку з організації дослідної роботи з історії давньоруської літератури», що були надіслані вченим директором ІРЛІ АН СРСР із заслання в Саратові.

Листування В. М. Перетца з російськими (М. К. Нікольським, О. І. Соболевським, М. Н. Сперанським, О. О. Шахматовим, О. І. Яцимирським) та українськими (П. Г. Житецьким, А. П. Кадлубовським, А. М. Лободою, К. П. Михальчуком) філологами стало джерельним підґрунтям для низки праць М. А. Робінсона, в яких, крім іншого, досліджувалися питання наукової та педагогічної діяльності В. М. Перетца в Києві, його стосунки з українськими науковцями (М. С. Грушевським, Т. Д. Флоринським) та учнями й вихованцями по Університету св. Володимира та Семінарію російської філології, виборів вченого до УАН тощо [1269–1275].

Листування В. М. Перетца з О. О. Шахматовим стало об'єктом вивчення російської дослідниці О. М. Груздевої та джерельною базою для підготовки розвідок про діяльність В. М. Перетца в Університеті св. Володимира в Києві та обрання його дійсним членом Санкт-Петербурзької АН [1097, 1098].

Важливими для розкриття досліджуваної проблеми є також праці російських вчених М. В. Рождественської й О. П. Ніколаєвої та С. О. Шмідта, в яких проаналізована архівна та епістолярна спадщина В. П. Адріанової-Перетц [1278; 1279; 1380]. У своєму дослідженні «Про архівну спадщину В. П. Адріанової-Перетц» М. В. Рождественська і О. П. Ніколаєва зазначили, що «особливий розділ в архіві Варвари Павлівни складають матеріали В. М. Перетца – її Вчителя, Друга, Чоловіка. Ці матеріали набагато повніші в біографічному відношенні, ніж її власний архів, в який вони органічно входять. Для Варвари Павлівни вони були найдорожчою частиною її

архіву... Вся наукова діяльність Варвари Павлівни – це вірність заповітам свого вчителя, це прагнення зберегти максимально повно все, що не повинно пропасти для науки. Тому тут рукописи ранніх робіт Володимира Миколайовича, його відгуки, рецензії, бібліографічні матеріали, навіть ранні драматичні твори, щоденники, спогади, вірші. Але огляд фонду В. М. Перетца – тема окремої роботи» [1278, с. 26]. Однак особовий архівний фонд В. П. Адріанової-Перетц поки що залишається неописаним, не зроблено детального огляду й архівних документів В. М. Перетца. Але аналіз листування В. П. Адріанової-Перетц з М. К. Гудзієм [1279] і М. М. Тихомировим [1380], зроблений російськими дослідниками, дає змогу висвітлити окремі питання, що стосуються науково-педагогічної діяльності В. М. Перетца, а також його арешту та політичної й наукової реабілітації.

Епістолії В. М. Перетца стали джерелом досліджень й для українських вчених. Зокрема, Л. В. Матвєєва у своїх працях використала листи В. М. Перетца до А. Ю. Кримського, Д. І. Багалія, Г. П. Житецького, О. А. Назаревського, А. М. Лободи та О. О. Богомольця, що містили інформацію про діяльність вченого у ВУАН та його співпрацю з членами української академії [1203–1205]. Епістолярні документи склали джерельне підґрунтя й до статті Л. В. Йолкіної «Роль В. Перетца у формуванні й функціонуванні Української академії наук перших десятиліть» [1139], в якій авторка використала листи В. М. Перетца до російських академіків О. О. Шахматова, М. Н. Сперанського та О. І. Соболевського, що зберігаються в Санкт-Петербурзькому філіалі архіву РАН. Листування В. М. Перетца з українськими, російськими та європейськими філологами стало джерельною базою для низки праць А. І. Шаповала [1350, 1353–1357, 1359–1374].

Розпочалося й дослідження великої епістолярної спадщини В. М. Перетца, що зберігається в архівах, бібліотеках і музеях України. В 2010 р. побачила світ стаття О. Д. Василюк «Листи В. Перетца до А. Кримського у фондах Інституту рукопису НБУВ» [1074], а в 2016 р. –

праця А. І. Шаповала «Епістолярна спадщина академіка В. М. Перетца у фондах Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [1351].

Відомості про В. М. Перетца як вченого-українознавця та дослідника рукописної й книжкової спадщини містяться у низці дисертаційних дослідженнях як українських, так і закордонних вчених [1396–1402].

Під час написання дисертаційної роботи також були розглянуті енциклопедичні видання та довідкова література, а також електронні публікації, що містять відомості про В. М. Перетца.

Отже, історіографія з досліджуваної теми досить широка. Проте багато питань з діяльності В. М. Перетца як вченого-українознавця, археографа і бібліографа, дослідника української рукописної та книжкової спадщини та організатора українського наукового життя були лише означені чи розглянуті фрагментарно або в загальному вигляді. Наукова біографія вченого не позбавлена лакун і потребує додаткового вивчення. В історіографії відсутнє й комплексне дослідження діяльності В. М. Перетца на українському науковому просторі, його досягнень з вивчення рукописних та стародрукованих книг, археографічних і бібліографічних здобутків, а також доробку вченого у сфері українознавства, що і обумовило вибір теми дисертаційної роботи.

1.2 Характеристика джерельної бази роботи

Джерельну базу досліджуваної проблеми складають писемні та зображальні джерела. Найбільш репрезентативним є комплекс писемних джерел, які поділяються на документальні та наративні. Документальні джерела представляють: статuti, постанови, розпорядження, накази, правила, протоколи засідань, повідомлення, плани, звіти, звідомлення, договори, судово-слідчі документи, запрошення, заяви, звернення, клопотання, довідки, доповідні записки, ділове листування, документи з обліку членів наукових

установ і товариств. У роботі широко використані нарративні джерела: листи, записки, спогади, щоденники, автобіографії та біографії, відгуки й рецензії, наукові та публіцистичні праці, інформаційні повідомлення, хроніки й літописи, бібліографії, описи та каталоги. Джерела обох груп писемних джерел включають як архівні, так й опубліковані документи. Зображальні джерела представлені фотодокументами і рисунками.

Основний масив джерел з досліджуваної проблеми зберігається в архівах, бібліотеках і музеях Києва, Львова, Санкт-Петербурга і Москви. Для виявлення документів В. М. Перетца були опрацьовані 48 фондів ЦДАВО України, ЦДІАК України, ЦДІАЛ України, ЦДАМЛМ України, Архіву Президії НАН України, Галузевого державного архіву СБУ, ІА та ІР НБУВ, відділу рукописів ЛННБ України імені В. Стефаника, відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, наукового архіву Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України, архіви Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків та Музею видатних діячів української культури.

Важливі відомості з проблеми містять документи особової справи В. М. Перетца, яка зберігається в Архіві Президії НАН України й складається з документальних і нарративних джерел [36]. В особовій справі відклалися документи за 27 лютого 1919 р. – 7 вересня 1922 р., що стосуються, головним чином, питання виборів В. М. Перетца до складу дійсних членів УАН: витяги з протоколів Спільного зібрання УАН, засідання Історично-філологічного відділу УАН, листи голови Історично-філологічного відділу УАН Д. І. Багалія та неодмінного секретаря УАН А. Ю. Кримського до В. М. Перетца, листи В. М. Перетца до Д. І. Багалія, надіслані із Самари, відгук академіка М. І. Петрова про наукові праці В. М. Перетца тощо.

Учений долучився до процесу розробки Статуту УАН і творення української академії, надіславши до Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН записку «Головні риси статуту Української академії

наук» [866]. Вивчення протоколів засідань Комісії та положень записки В. М. Перетца дають уяву про внесок вченого у створення УАН [1000; 1011; 1031].

Найбільше архівних джерел з поставленої проблеми відклалися у фондах ІР НБУВ, зокрема, комплексних фондах «“Літературні матеріали”. Зібрання літературних творів і документів початку XII–XX ст.», «“Листування”. Зібрання листів видатних діячів науки, культури і освіти XVII–XX ст.» і «Всеукраїнська академія наук (ВУАН) (1918–1933). Архів і колекція документів XVI–XX ст.». З особових архівних фондів ІР НБУВ найбільш інформативними є фонди учнів В. М. Перетца, – С. І. Маслової, О. А. Назаревського та П. М. Попова.

Значний масив документальних джерел зберігається в комплексному фонді «Всеукраїнська академія наук (ВУАН) (1918–1933, аналіз яких дав змогу реконструювати діяльність В. М. Перетца на чолі КДУП–КУПФ: записи В. М. Перетца про завдання КДУП [158], його заяви до Історично-філологічного відділу ВУАН про організацію КДУП [159] та з питань друкування робіт [144; 145], до Президії ВУАН про звільнення з посади голови Комісії [146–148], плани наукової та видавничої діяльності КДУП–КУПФ [165; 166; 174–176] та звіти про діяльність Комісії [153; 155] і В. М. Перетца як її очільника [154; 156; 160], протоколи засідань членів КДУП–КУПФ [171; 172] тощо.

У цьому ж фонді містяться документи, що стосуються діяльності В. М. Перетца як голови Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, а саме: звернення і лист вченого до Історично-філологічного відділу ВУАН з проханням поновити взаємозв'язок з Товариством [151; 152] після того, як було прийнято рішення про ліквідацію наукових товариств, та замітка В. М. Перетца і В. П. Адріанової-Перетц про здобутки Товариства [228].

Широко документальні джерела представлені в особовому архівному фонді П. М. Попова, який у 1926–1933 рр. працював спочатку завідувачем

відділу письма і друку Лаврського музею та портретною галереєю Київського державного культурно-історичного заповідника «Всеукраїнський музейний городок», а потім завідувачем відділу рукописів ВБУ й був штатним співробітником КДУП–КУПФ. Зокрема, цінними для відображення теми є документи, що стосуються діяльності КДУП–КУПФ: плани і звіти Комісії, порядок денний і протоколи засідань її членів, заяви, записки, тези доповідей і доповіді В. М. Перетца [616–625]. Вміщена у цих документах інформація дає змогу розширити знання про діяльність В. М. Перетца як керівника КДУП–КУПФ, а також відобразити процеси, пов'язані з критикою наукової діяльності вченого та його філологічної школи у ВУАН на початку 1930-х рр.

В особовому архівному фонді О. А. Назаревського виділимо комплекс документів, що були зібрані фондоутворювачем під час роботи над статтею про поета і літературознавця В. М. Отроковського, який був одним із найталановитіших учнів В. М. Перетца київського періоду його педагогічної діяльності. Це безпосередньо стаття «Із історії Семінарію російської філології професора В. М. Перетца (В. М. Отроковський. До 80-ліття від дня народження)» й робочі матеріали до неї, у тому числі фотопортрети В. М. Отроковського і присвячені йому статті, вірші та некрологи [551–554; 557].

Для розкриття проблеми були досліджені судово-слідчі документи, що відклялися в кримінальній справі В. М. Перетца, копія якої зберігається в Галузевому державному архіві СБУ [37]. Зокрема, ордер на арешт, протокол обшуку під час арешту, анкета арештованого, довідка про свідчення свідків, протоколи допитів В. М. Перетца, свідків, очних ставок, вирок Особливої наради Колегії ОГПУ за справою вченого. Вивчені документи про перегляд постанови Особливої наради Колегії ОГПУ щодо В. М. Перетца та його реабілітацію: лист вченого до Генерального прокурора СРСР А. Я. Вишинського, його рапорт неодмінному секретарю АН СРСР В. П. Волгіну, лист директору ІРЛІ АН СРСР Л. Б. Каменєву, звернення В. М. Перетца до Сталіна, листування представників слідчих органів, заява

В. П. Адріанової-Перетц, постанова президії Ленінградського міського суду про відміну вироку і припинення справи В. М. Перетца за відсутністю складу злочину, повідомлення про реабілітацію тощо.

Частина документальних джерел (постанови, накази, плани, звіти, заяви, доповідні записки), що стосуються діяльності В. М. Перетца в наукових установах ВУАН, опубліковані в збірниках документів і матеріалів з історії НАН України, що були укладені співробітниками ІА НБУВ [1011–1016]. Особливо цінними для дослідження є документи про переслідування В. М. Перетца у ВУАН на початку 1930-х рр. за українознавчу діяльність та критику його філологічної школи, а також про виключення вченого зі складу ВУАН, а згодом повернення йому звання академіка.

Для розкриття поставленої проблеми важливе значення мають наративні джерела. Основне джерело дослідження складає листування В. М. Перетца з українськими, російськими, білоруськими та європейськими вченими. Загалом проаналізовано листування В. М. Перетца з більше ніж стома науковцями і письменниками.

У фонді «Наукового товариства імені Шевченка у Львові», що міститься у ЦДІАЛ України, зберігаються документи В. М. Перетца біографічного характеру: автобіографія вченого, у якій відображені його життя та діяльність протягом 1870–1921 рр., характеристика наукової діяльності та наукових праць В. М. Перетца та список його робіт [17; 18; 20]. Наводячи список своїх праць, вчений вказав, що до списку не увійшли його невеликі публікації в «Енциклопедичному словнику Брокгауза і Єфрона» і журналах «Бібліограф», «Історичний вісник», «Літературний вісник», «Університетських відомостях», «Україні», «Археологічному літопису Південної Росії», «Київських вістях» та інших виданнях [20, арк. 80].

Із джерел особового походження у дослідженні використані мемуари. Свої спогади про В. М. Перетца залишили його учні та вихованці, які згадували про вченого як видатного педагога і організатора досліджень з історії давньої української літератури. Про В. М. Перетца також йдеться у

мемуарах українських вчених і громадсько-культурних діячів, з якими він працював в українських наукових установах і товариствах та навчальних закладах або активно листувався.

Із мемуарів вихованців В. М. Перетца першими назвемо неопубліковані спогади Є. І. Прокопенко (Чепур), яка, будучи слухачкою КВЖК, відвідувала Семінарії російської філології в Києві. Вона не стала відомим дослідником, але протягом життя цікавилася творами Київської Русі, зокрема, «Словом о полку Ігоревім», пам'ятаючи поради свого навчителя. Є. І. Прокопенко (Чепур) до сторіччя В. М. Перетца підготувала спогади про вченого [611], а у своїх листах до О. А. Назаревського щиро згадувала про нього [560–562].

Інші мемуари учнів і вихованців В. М. Перетца опубліковані. Зокрема, про В. М. Перетца йдеться в спогадах Л. Т. Білецького [971], В. Домонтовича (В. П. Петрова) [977], Д. С. Лихачова [983], О. А. Назаревського [986], Н. Д. Полонської-Василенко [992] та інших. Багато уваги постаті В. М. Перетца приділено в спогадах про його учнів, наприклад, В. П. Адрианову-Перетц [953; 955; 962] і М. К. Гудзія [952; 963; 969]. Опубліковані автобіографії учнів В. М. Перетца теж містять відомості про вченого [970; 991; 1463].

Інформацію про В. М. Перетца знаходимо й у мемуарах колег вченого та українських діячів, зокрема, спогадах Д. І. Дорошенка [978; 979], О. Г. Лотоцького [984; 985], А. Царинного (А. В. Стороженка) [994] та у щоденниках В. І. Вернадського [973], С. О. Єфремова [980] і Є. Х. Чикаленка [995]. В них висвітлено окремі епізоди науково-педагогічної та науково-громадської діяльності В. М. Перетца в Університеті св. Володимира, Музично-драматичній школі М. В. Лисенка, НТШ і УНТ. Мемуари також містять оцінку діяльності В. М. Перетца та ставлення до нього з боку української науково-громадської еліти. Так, А. Царинний (А. В. Стороженко), який критично ставився до українського руху, у своїх спогадах змушений був визнати, що, «будучи талановитим викладачем, В. М. Перетц не менше сприяв успіху українського руху серед учнівської

молоді у передвоєнну та передреволюційну добу, аніж в свій час В. Б. Антонович» [994, с. 184–185].

Варто додати, що досі неопубліковані щоденники і спогади самого В. М. Перетца, що зберігаються в неописаному фонді В. П. Адріанової-Перетц, який відклався в рукописному відділі ІРЛІ РАН (ф. 728). Окремі посилання на спогади вченого містяться в коментарях до листування В. М. Перетца з О. О. Шахматовим, що підготувала О. М. Груздева [967, с. 434, 464].

Джерелом дослідження стали й наукові праці В. М. Перетца, що стосувалися питань українознавства та методики дослідження рукописів і стародруків, у тому числі й рецензії вченого на видання, що побачили світ на полі україніки [739–944].

У фонді «Всеукраїнська академія наук (ВУАН) (1918–1933)» зберігаються статті В. М. Перетца [162; 222; 223], його рецензії на праці М. С. Грушевського «Історія української літератури» [220], Ф. М. Колесси «Про генезу українських народних дум» [221], що були опубліковані в наукових журналах ВУАН. Серед документів міститься відгук В. М. Перетца на дослідження Г. Б. Нікольської «Нариси з історії стилю українського і руського письменства доби феодалізму» [161], яке було підготовлено останньої для публікації як видання КДУП. У фонді «Всеукраїнська академія наук (ВУАН) (1918–1933)» відклалися й рецензії на дослідження самого В. М. Перетца, зокрема, літературознавця В. Ф. Ржиги на праці про «Слово о полку Ігоревім» [224; 225] та П. М. Попова на статтю «Декілька думок про сучасне вивчення українського письменства доби феодалізму» [167].

Важливими для дослідження стали й документи, що зберігаються в особовому архівному фонді С. І. Маслова, а саме: документи про видання в Києві капітальної монографії В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» (російський оригінал праці, коректура монографії з правками С. І. Маслова та хроніка роботи над коректурою) [248; 375]; документи про підготовку збірника філологічних і

славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського, ініціатором видання та редактором якого був В. М. Перетц, зокрема, циркулярний лист про план і умови участі в збірнику, списки учасників і їхніх статей, портрети О. І. Соболевського, витяги з протоколів засідань Відділення російської мови і словесності АН СРСР з питань підготовки та видання збірника [376–378]; документи про діяльність під керівництвом В. М. Перетца Семінарію російської філології в Києві (список учасників, реферати і звіти із зауваженнями, правками і післямовою В. М. Перетца) [250–254]; рецензія П. Г. Житецького на дослідження В. М. Перетца «Історико-літературні дослідження і матеріали» (т. I, 1900 р.) [379] тощо.

Відомості про наукову, науково-організаційну та науково-громадську діяльність В. М. Перетца в рамках роботи українських наукових установ і товариств містять хроніки і звідомлення, що ними видавалися. Документи дають можливість уточнити дані про вступ вченого до українських організацій, його участь в наукових засіданнях, виступи і доповіді, що науковець на них виголосив. Так, під час написання дослідження були використані відомості про засідання Історичного товариства Несторалітописця [1025], хроніки НТШ [1033] і УНТ [1034–1040], звідомлення Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді [1009; 1010; 1018], УАН–ВУАН [1000–1004; 1006–1008; 1022] та Історично-філологічного відділу ВУАН [997; 1005].

Інформацію про проголошені В. М. Перетцем доповіді на наукових засіданнях секцій та комісій ВУАН знаходимо у збірниках документів і матеріалів з історії української академії [1011–1016].

Оскільки однією із задач дослідження є уточнення відомостей про публікації В. М. Перетца та складання списку його праць у сфері україніки, в роботі були використані бібліографії та покажчики видань українських наукових часописів, списки та каталоги праць, що були опубліковані співробітниками наукових установ та товариств, у яких брав участь вчений [996; 1026–1030; 1404; 1405; 1415; 1424; 1428].

Цінними є зображальні джерела, що відклалися в особових архівних фондах учнів В. М. Перетца, – В. І. й С. І. Маслових, О. А. Назаревського, П. М. Попова та С. О. Щеглової, – що зберігаються в ІР НБУВ. У фондах представлені фотопортрети В. М. Перетца, хронологічні рамки яких 1892 р. – 1920-ті рр. [259; 563; 575; 577; 580; 610]. Оскільки всі вище вказані вихованці В. М. Перетца, крім П. М. Попова, були учасниками Семінарію російської філології в Києві, то в їхніх особових архівах містяться групові світлини, на яких зображені члени Семінарію разом із Володимиром Миколайовичем і професором А. М. Лободою. При чому на фотографіях зафіксовані представники одного з перших [604] та останнього [257] складів Семінарію, відповідно станом на 15 березня 1906 р. і 30 травня 1914 р., а також учасники інших років роботи Семінарію в Києві [580; 581; 604; 635].

В особовому архівному фонді С. І. Маслова представлені фотографії, на яких учасники Семінарію російської філології перебувають на дачі В. М. Перетца у Ворзелі 6 травня 1909 р. [256]. Варто додати, що світлини з учасниками Семінарію на дачі професора В. М. Перетца також відклалися в архівних фондах В. І. Маслова [604] та П. М. Попова [635]. У фонді С. І. Маслова міститься фотографія, на якій В. М. Перетц перебуває в колі С. І. Маслова, С. О. Щеглової, В. П. Адріанової-Перетц і В. І. Маслова [258]. На цій світлині зображені учні В. М. Перетца, які дружили і підтримували стосунки з вченим до кінця його життя. Аналогічна фотографія, але чомусь без В. І. Маслова, зберігається і у фонді С. О. Щеглової [582], з атрибуції якої знаємо, що вона зроблена 1 вересня 1929 р. на дачі, яку винаймало подружжя Перетців поблизу станції Мельничний Ручей (м. Волжське) Ленінградської обл.

Значним є й блок фотодокументів із зображенням В. М. Перетца та його учнів, що зберігається у фонді О. А. Назаревського. Зокрема, крім вже згаданих фотопортретів В. М. Перетца 1920-х рр. [569], представлені світлини, на яких зафіксований вчений з В. П. Адріановою-Перетц з дарчим написом А. М. і І. О. Лободам від 5 травня 1926 р. [565], де В. М. Перетц

разом із В. П. Адріановою-Перетц і П. М. Поповим у Лаврському музеї в Києві [571], а також фотографії виставки наукових праць В. М. Перетца, що була розгорнута на філологічному факультеті КДУ ім. Т. Г. Шевченка до ювілею вченого у 1965 р. [569]. В архівному фонді О. А. Назаревського зберігаються світлини таких учнів вченого, як В. П. Адріанова-Перетц [566], М. К. Гудзій [567], С. І. Маслова [565; 568] та С. О. Щеглової [572].

У архівному фонді П. М. Попова відклалися рисунки із зображенням В. М. Перетца, зроблені фондоутворювачем у 1914 р. і 1928 р., та світлини, що зафіксували В. М. Перетца з В. П. Адріановою-Перетц і П. М. Поповим в Лаврському музеї, а також В. М. Перетца з учасниками Семінарію російської філології під час наукової експедиції до Ніжина [633–636].

В особовому архівному фонді С. О. Щеглової, крім вже названих фотодокументів, вміщено світлину, на якій В. М. Перетца зображено разом із сином Володимиром [584], а також фотографії надгробку та загального вигляду могили В. М. Перетца на Воскресенському кладовищі в Саратові [586; 587].

Таким чином, джерельна база з проблеми досить репрезентативна, складається з широкого кола документальних, нарративних і зображальних джерел та уможлиблює комплексну реконструкцію діяльності В. М. Перетца з розвитку українознавства, дослідження давніх українських літературних й історичних пам'яток, як археографа і бібліографа, а також відображення внеску вченого у відродження української науки і культури.

1.3 Епістолярій В. М. Перетца як важливе джерело дослідження українського наукового життя кінця XIX – початку 30-х рр. XX ст.

Для комплексного відображення багатогранної діяльності В. М. Перетца на українському науково-культурному просторі кінця XIX – перших десятиліть XX ст. була виявлена та досліджена велика епістолярна спадщина вченого, що відклалася в бібліотеках, архівах і музеях України. Аналіз

листування В. М. Перетца засвідчив широке коло кореспондентів і адресатів вченого, а також інформативність епістолярних документів, що містили важливі відомості як про діяльність самого В. М. Перетца, так і про діяльність багатьох українських та іноземних учених, з якими він листувався та співпрацював, а також про події українського наукового та культурного життя.

Джерельне підґрунтя дисертаційної роботи становить, головним чином, листування В. М. Перетца з українськими вченими та літераторами. Досліджено його листування з такими представниками української науки і літератури, як Д. І. Абрамович, М. П. Алексєєв, Д. І. Багалій, О. В. Багрій, В. М. Базилевич, Л. Т. Білецький, О. І. Білецький, М. Ф. Біляшівський, О. О. Богомолець, С. О. Бугославський, В. І. Вернадський, С. Г. Вілінський, М. С. Возняк, І. І. Врона, С. Ю. Гаєвський, В. М. Гнатюк, Б. Д. Грінченко, М. С. Грушевський, М. К. Гудзій, В. Ю. Данилевич, М. П. Дашкевич, І. М. Джиджора, С. С. Дложевський, М. В. Довнар-Запольський, Я. В. Жарко, П. Г. і Г. П. Житецькі, І. Ф. Єрофєєв, С. О. Єфремов, В. С. Іконников, Г. А. Ільїнський, О. М. Камишан, Н. П. Кістяківська, К. О. Копержинський, І. М. Корольков, І. І. Кревецький, А. Ю. Кримський, П. П. Кудрявцев, М. З. Левченко, А. М. Лобода, А. Я. Лященко, М. О. Макаренко, В. І. й С. І. та О. М. Маслови, М. М. Могілянський, О. А. Назаревський, Б. В. Нейман, І. І. Огієнко, М. І. Петров, О. І. Покровський, П. М. Попов, П. О. Потапов, Є. А. Рихлік, В. О. Розов, М. М. Старицька, А. І. Степович, І. М. Стешенко, К. Й. Студинський, М. Ф. Сумцов, О. І. Томсон, Т. Д. Флоринський, І. Я. Франко, С. П. Шевченко, В. О. Щавинський, Д. І. Яворницький і Ю. А. Яворський.

Джерелом дослідження стало й листування В. М. Перетца з російськими філологами, зокрема, Д. В. Айналовим, Г. П. Бельченком, М. Ф. Бельчиковим, В. В. Виноградовим, О. П. Дмитрієвським, М. М. Дурново, Д. К. Зеленіним, М. М. Каринським, Г. Б. Нікольською, І. Г. Голановим, О. Д. Григор'євим, Б. М. Ляпуновим, О. Л. Петровим,

М. К. Пиксановим, С. Ф. Платоновим, П. К. Сімоні, О. І. Соболевським, М. Н. Сперанським, М. Л. Туницьким, О. О. Шахматовим, О. І. Яцимирським. У праці використано листування В. М. Перетца й з білоруськими науковцями, як-от: П. П. Бузук, О. М. Вознесенський та В. М. Івановський. Аналізу піддано ще листування В. М. Перетца з європейськими славістами: Н. Ван-Вейком, Я. Лошом, М. Мурком, Ї. Полівкою, С. Шобером, І. Ягичем та Я. Янівим.

Поряд з епістолярною спадщиною В. М. Перетца важливим джерелом дослідження також став епістолярій Д. І. Абрамовича, В. П. Адріанової-Перетц, С. Ю. Гаєвського, М. С. Грушевського, В. І. та С. І. Маслових, Л. Є. Махновця, О. А. Назаревського, Г. Б. Нікольської, І. І. Огієнка, Є. І. Прокопенко (Чепур), В. І. Резанова, Н. Д. Романович-Ткаченко, Є. К. Тимченка, О. І. Соболевського, К. В. Харламповича, О. О. Шахматова і С. О. Щеглової.

У комплексному фонді «“Літературні матеріали”. Зібрання літературних творів і документів початку XII–XX ст.» в ІР НБУВ відклалися листи В. М. Перетца до українського історика літератури та мовознавця, члена-кореспондента Санкт-Петербурзької АН, дійсного члена Історичного товариства Нестора-літописця, НТШ та УНТ П. Г. Житецького, з яким вченого протягом багатьох років єдали спільні наукові інтереси та дружні стосунки. Зберігся 31 лист, крайні дати яких: 26 вересня 1900 р. – 8 липня 1908 р. [55–92]. А у комплексному фонді ІР НБУВ «“Листування”. Зібрання листів видатних діячів науки, культури і освіти XVII–XX ст.» вміщено 22 листа В. М. Перетца до українського літературознавця, мистецтвознавця, історика церкви та української науки, члена-кореспондента Санкт-Петербурзької АН і академіка УАН М. І. Петрова за 1897–1918 рр. [93–115]. Листи ж П. Г. Житецького та М. І. Петрова до В. М. Перетца відклалися в особовому фонді останнього в РДАЛМ [717; 727]. Епістолярні документи розкривають вплив українських учених на формування у В. М. Перетца українознавчих інтересів та їхню наукову співпрацю.

У фонді «Всеукраїнська академія наук (ВУАН) (1918–1933). Архів і колекція документів XVI–XX ст.» відклалися листи В. М. Перетца до президента ВУАН О. О. Богомольця [149], директора Державної публічної бібліотеки в Ленінграді М. М. Добраницького [163], секретаря Історично-філологічного (Соціально-економічного) відділу ВУАН О. М. Камишана [177–179] та до нього члена-кореспондента АН СРСР П. К. Сімоні [164], членів КДУП–КУПФ Д. І. Абрамовича [183–186], С. Ю. Гаєвського [187], С. І. Маслова [188–192], Г. Б. Нікольської [215], П. М. Попова [212–214], а також листування вченого із співробітниками наукових установ ВУАН, зокрема М. М. Могилянським [137–139] і О. А. Назаревським [181; 182; 193–211]. Ці листи містять відомості про діяльність В. М. Перетца в установах ВУАН, його стосунки і співпрацю із співробітниками української академії.

Великий комплекс документів з досліджуваної проблеми міститься в особовому архівному фонді літературознавця та книгознавця С. І. Маслова, у тому числі широко представлена епістолярна спадщина В. М. Перетца. Зокрема, зберігаються листування вченого з С. І. Масловим [264; 273–368] та листи В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва [382–401], у тому числі надіслані із заслання в Саратові [400; 401]. Також вміщено листи В. М. Перетцу від вітчизняних та іноземних науковців, які взяли участь у збірнику філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського [402–488].

Листування між В. М. Перетцем і С. І. Масловим є важливим джерелом дослідження з підготовки до друку монографії «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку», збірника філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського, бібліологічної та книгознавчої діяльності вчених, їхньої роботи в КДУП–КУПФ з організації видання пам'яток давньої української літератури, діяльності науковців з розшуку та збереження рукописних і стародрукованих книг та як колекціонерів.

Крім епістолярію, у фонді С. І. Маслова зберігаються газетні публікації В. М. Перетца та про нього [247], а також комплекси документів про В. П. Адріанову-Перетц [245], А. М. Лободу [246] і В. І. Маслова [255], серед яких відклалися й листи В. М. Перетца та публікації, що містять цінні дані про його співпрацю з українськими вченими.

У особовому архівному фонді П. М. Попова містяться листи В. М. Перетца до фондоутворювача, що були написані протягом 1926–1933 рр. [643–675]. У листах відображена діяльність В. М. Перетца із збереження українських історичних, культурних й літературних пам'яток, зокрема, українських рукописів і стародрукованих книг. Епістолярні документи містять відомості про спробу В. М. Перетца передати до ВБУ своєї унікальної колекції рукописів і стародруків [658, арк. 1; 661, арк. 1].

У листах В. М. Перетца до П. М. Попова також вміщено важливі відомості про науково-організаційну діяльність вченого на чолі КДУП–КУПФ. Епістолії також розкривають стосунки В. М. Перетца із співробітниками цієї комісії ВУАН.

У особовому архівному фонді О. А. Назаревського відклалися листування фондоутворювача з В. П. Адріановою-Перетц [508–546; 558; 559] та листи до вченого Є. І. Прокопенко (Чепур) [560–563] і С. О. Щеглової [547]. Вони були учнями В. М. Перетца та учасниками Семінарію російської філології в Києві, а тому їхні епістолії містять спогади про роки навчання, участь в роботі Семінарію та спілкування з навчителем. О. А. Назаревський приклав багато зусиль для відродження пам'яті про В. М. Перетца в Україні, він був автором низки публікацій та спогадів про вченого, матеріали з підготовки яких відклалися у його фонді [503–506; 550].

Виділимо також листи В. М. Перетца до літературознавця, архівіста, завідувача відділу рукописів ВБУ Г. П. Житецького, що були написані протягом 1925–1928 р. [86–92; 573–575]. Листи важливі тим, що в них вміщені думки В. М. Перетца з питань організації збереження в архівах і бібліотеках колекцій архівних документів та рукописних і книжкових збірок.

Багато важливої інформації для розкриття проблеми містять листи В. М. Перетца до секретаря Історично-філологічного відділу, академіка ВУАН С. О. Єфремова, що зберігаються у фонді «Колекція документів вчених України, репресованих у 30-х, 40-х та 50-х рр. ХХ ст.» в ІА НБУВ [38–50; 1351]. Аналіз епістолярних документів дає можливість відобразити діяльність В. М. Перетца на чолі Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, а також КДУП–КУПФ, зусилля вченого спрямовані на заснування в Росії інституту (кафедри) українознавства, його боротьбу за зміцнення ВУАН та збереження її наукової автономії. Цінними є відомості, що висвітлюють участь В. М. Перетца у перевезенні колекцій мистецтва та старовини В. О. Щавинського та П. П. Потоцького до Києва.

Активно листувався В. М. Перетц з письменником і вченим-енциклопедистом І. Я. Франком. Збереглися два листи останнього до В. М. Перетца від 15 лютого 1903 р. і 3 лютого 1906 р., автографи яких містяться в особовому фонді В. М. Перетца у РДАЛМ (ф. 1277). У Відділі ж рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України відклалися 20 листів В. М. Перетца до І. Я. Франка, крайніми датами яких є 25 квітня 1902 р. і 4 грудня 1906 р. Листи висвітлюють їхню наукову співпрацю, містять інформацію про науково-педагогічну діяльність В. М. Перетца в Університеті св. Володимира в Києві [689–709]. Варто додати, що листи І. Я. Франка до В. М. Перетца опубліковані: вперше вони побачили світ у першому томі видання «Література спадщина. Іван Франко», який вийшов друком у 1956 р. у Києві [955], а згодом їх було вміщено до 50 тому багатотомного видання спадщини І. Я. Франка (1986) [966].

Листи В. М. Перетца до М. С. Грушевського, що зберігаються в родинному фонді Грушевських у ЦДІАК України, стали важливим джерелом для висвітлення співпраці вченого з НТШ та його діяльності в УНТ [14]. Кількісно цей масив епістолярних документів, що складається з 137 листів, є найбільшою частиною в епістолярній спадщині В. М. Перетца, яка сформувалася внаслідок його листування з українськими вченими, а нині

зберігається в архівосховищах України. Хронологічно листи В. М. Перетца до М. С. Грушевського поділяються на три частини – це перший лист, надісланий із Санкт-Петербурга до Львова 25 лютого 1896 р.; основний масив епістолярних документів, які були написані В. М. Перетцем під час його роботи в Києві й датовані від 1 липня 1905 р. до 26 березня 1914 р.; та останній лист до М. С. Грушевського від 23 листопада 1927 р., надісланий вже з Ленінграда до Києва. Епістолярні документи розкривають багаторічну співпрацю науковців в ім'я розвитку української науки та культури. Лист же В. М. Перетца до М. С. Грушевського від 23 листопада 1927 р. відображає позицію вченого під час конфлікту між групами українських академіків у ВУАН.

У ЦДІАЛ України відклалися листи В. М. Перетца до таких членів НТШ як В. М. Гнатюк [22] та І. М. Джиджора [23]. Важливим є лист В. М. Перетца до управи НТШ від 13 листопада 1913 р., у якому вчений критично висловився про проект нового Статуту Товариства [19, арк. 26 зв.–27 зв.]. Додамо, що листи В. М. Перетца до М. С. Грушевського [14, арк. 155 зв.–156 зв.], як голови НТШ, М. С. Возняка [687, арк. 3–3а] та О. О. Шахматова [967, с. 536, 539] висвітлюють позицію вченого під час конфлікту очільника Товариства з С. Т. Томашівським та його прибічниками в 1913 р.

Вивчення ж комплексів листів В. М. Перетца до галицьких філологів, – В. М. Гнатюка [688] та М. С. Возняка [687], – що відклалися в особових архівних фондах останніх у відділі рукописів ЛННБ України імені В. Стефаніка, дозволило відобразити співпрацю вченого з НТШ в 1920-ті – на початку 1930-х рр. Так, в особовому фонді В. М. Гнатюка вміщено дев'ять листів В. М. Перетца за 1923–1925 рр., у яких йдеться про участь вчених в «Ювілейному збірнику НТШ», присвяченому 50-літтю діяльності Товариства. Багато уваги в листах В. М. Перетца уділено питанню налагодження обміну виданнями між НТШ і РАН, адже протягом десятиліття, 1914–1924 рр., такий обмін був відсутній. Обговорюється можливість публікації в наукових органах НТШ українознавчих праць

В. М. Перетца. У документах також знаходимо відомості про інших науковців, які були дійсними членами НТШ, а саме: В. М. Бехтерева, В. І. Вернадського, К. О. Копержинського, М. М. Могилянського, С. І. Руденка, І. І. Фетісова, В. О. Щавинського та ін.

У відділі рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника відклалися сім листів В. М. Перетца, які були надіслані ним із Києва, Кракова, Закопане й Ленінграда до Львова М. С. Возняка протягом майже двадцяти років: від 5 лютого 1913 р. до 11 травня 1932 р. Напевне, до нас дійшли не всі листи В. М. Перетца до М. С. Возняка, з листів же останнього до В. М. Перетца не зберіглося жодного. Листи розкривають співпрацю вчених в рамках діяльності НТШ у Львові та КДУП.

В ЦДАВО України зберігаються листи В. М. Перетца до Л. Т. Білецького, який був учнем вченого по Університету св. Володимира та Семінарію російської філології в Києві. Емігрувавши до Чехословаччини, Л. Т. Білецький працював в українських вишах Праги. Під час організації української секції в Слов'янському інституті в Празі він звернувся до В. М. Перетца з проханням рекомендувати його кандидатуру до Слов'янського інституту, оскільки авторитет останнього серед чеських славістів був дуже високий. Листи В. М. Перетца є відповіддю на звернення Л. Т. Білецького. У документах вміщено й оцінку вченим десятилітньої наукової діяльності ВУАН, ролі М. С. Грушевського у внутрішньо академічній боротьбі, а також рецензій, що були написані на монографію «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» [6].

Під час розкриття проблеми, крім епістолярної спадщини В. М. Перетца, досліджувалися епістолярні документи учнів і колег вченого, в яких вміщено дотичну до проблеми інформацію. Зокрема, у праці використано листування В. П. Адріанової-Перетц до Л. Є. Махновця [32; 33], у якому йдеться про підготовку до 100-літнього ювілею В. М. Перетца як в Ленінграді, так і Києві, а також – листи С. Ю. Гаєвського до М. К. Гудзія [28], що розкривають участь В. М. Перетца у підготовці видань членів КДУП. Згадані епістолярні

документи відклалися в ЦДАМЛМ України, де зберігаються й інші документи, що містять відомості з проблеми [25–27; 29–31].

Частина листів В. М. Перетца нині опублікована, але їхня публікація не носить системного характеру й відбувалася, головним чином, в рамках дослідження епістолярної спадщини інших вчених. Передусім виділимо видання присвячене епістолярній спадщині А. Ю. Кримського, що було здійснено Інститутом сходознавства ім. А. Кримського НАН України [952]. Оприлюднені також листи В. М. Перетца до М. Ф. Біляшівського [963], В. І. Вернадського [949], М. С. Возняка [1363], В. М. Гнатюка [1365], М. В. Довнара-Запольського [962], К. Й. Студинського [965] і Д. І. Яворницького [953].

У Росії в рамках академічного видання вибраного листування видатного філолога-славіста, лінгвіста, історика, академіка Санкт-Петербурзької АН О. О. Шахматова було опубліковано його листування з В. М. Перетцем (загалом 303 листа за 1898–1920 рр.) [967]. Листи вченого до О. О. Шахматова зберігаються в особовому фонді останнього в Санкт-Петербурзькому філіалі архіву РАН (ф. 134). А листи О. О. Шахматова – в особовому фонді В. М. Перетца у РДАЛМ [733]. Епістолярні документи були підготовлені до друку старшим науковим співробітником Санкт-Петербурзького філіалу архіву РАН О. М. Груздевою, яка супроводила публікацію цінними коментарями. Листи містить важливі відомості про участь В. М. Перетца в українському науковому та освітянському житті перших десятиліть ХХ ст.

Порівняно з великою епістолярною спадщиною В. М. Перетца обсяг опублікованих листів вченого досить незначний. Частково це пояснюється розпорошеністю документів, а також нерозбірливим почерком В. М. Перетца, що ускладнює підготовку його листів до друку. Так, під час роботи в Університеті св. Володимира вчений регулярно листувався зі своїм учнем І. І. Огієнком, яким також був активним учасником Семінарію російської філології та брав дієву участь в роботі філологічної секції УНТ, якими

керував В. М. Перетц. Окремі листи вченого до І. І. Огієнка відклалися в особовому архівному фонді останнього, що зберігається в ЦДАВО України [1; 2]. Їх виявили упорядники видання «Листи громадських діячів, представників української науки, культури і церкви до Івана Огієнка (митрополита Іларіона) 1910–1969» [956], але епістолиї не були опубліковані із-за складнощів опрацювання документів [956, с. 54].

Серед опублікованої епістолярної спадщини І. І. Огієнка містяться документи, які є дотичними для досліджуваної проблеми. Зокрема, листи Н. Д. Полонської-Василенко, що були надіслані мовознавцю і в яких йдеться про діяльність В. М. Перетца в Семінарії російської філології в Києві [956, с. 387, 484, 485]. З надрукованої спадщини інших вчених виділимо листи співробітниці Бюро УНТ Н. Д. Романович-Ткаченко до голови Товариства М. С. Грушевського, що висвітлюють мало відомі сторінки діяльності В. М. Перетца як редактора «Записок УНТ» [968].

Як член ліберального «Союзу професорів» та УНТ в Києві В. М. Перетц перебував під негласним наглядом поліції. У ЦДІАК України відклалися звідомлення агентів Київського та Південно-Східного районного у м. Харкові охоронних відділень про В. М. Перетца та його листування [12; 13], а також копії перлюстрованих листів вченого до О. О. Шахматова, О. І. Яцимирського, Ф. О. Брауна, а також листа О. О. Шахматова до В. М. Перетца від 1 березня 1914 р. [7–11]. Аналіз цих документів дав додаткову інформацію про науково-громадську діяльність В. М. Перетца під час його роботи в Університеті св. Володимира в Києві.

Перлюструвалися листи В. М. Перетца і в радянський період. У другій половині 1920-х рр. вчений став об'єктом стеження для агентів ДПУ УСРР і фігурував у таємних зведеннях його секретного відділу, що були опубліковані науковими співробітниками Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України [1032]. Із зведень дізнаємося, що перлюстрації було піддано листування В. М. Перетца з М. С. Грушевським, О. С. Єфремовим, В. І. Липським, А. М. Лободою та

іншими вченими. Отже, через призму зведень секретного відділу ДПУ УСРР можна дізнатися про позицію В. М. Перетца щодо боротьби між групами академіків у ВУАН.

Отже, у дисертаційній роботі використано великий масив епістолярних документів, передусім, епістолярну спадщину В. М. Перетца, а також епістолярій українських і закордонних учених, аналіз яких уможливив відображення багатогранної діяльності В. М. Перетца на теренах української науки, зокрема, як археографа, бібліографа та дослідника рукописної та книжкової спадщини, висвітлення його співпраці з українським науковим співтовариством, а також визначення ролі та внеску вченого у розбудову українських наукових інституцій та становлення українського наукового і культурного життя наприкінці ХІХ першій третині ХХ ст.

Висновки до першого розділу

У підсумку можна констатувати відсутність на сьогодні у науковій літературі комплексного дослідження з теми дисертаційної роботи. Хоча неординарна постать В. М. Перетца, його життєвий шлях та здобутки й привертали увагу науковців, однак досі предметом окремого наукового дослідження не була проблема діяльності вченого як українознавця, археографа, бібліографа, бібліофіла та дослідника рукописних і книжкових пам'яток, що і обумовило актуальність обраної теми і новизну результатів дисертаційної роботи.

Дослідження діяльності В. М. Перетца та його досягнень розпочалося ще за життя вченого й хронологічно історіографія з проблеми поділяється на чотири етапи: 1. 1900–1933 рр. – перші прижиттєві оцінки наукової, науково-організаційної та педагогічної діяльності вченого, 2. 1933–1957 рр. – поодинокі ідеологічно заангажовані згадки про В. М. Перетца за тоталітарного режиму в країні та нечисленні розвідки про нього українських вчених в еміграції, 3. 1957–1991 рр. – початок системних досліджень наукової біографії вченого та його здобутків, у тому числі й як

українознавця, археографа, дослідника рукописної та книжкової спадщини, 4. 1991 р. – наш час – розгортання всебічного вивчення наукової, науково-організаційної, науково-громадської, педагогічної, мистецтвознавчої та культурологічної діяльності В. М. Перетца, що спричинило і уможливило постановку завдання комплексного відображення діяльності та досягнень вченого у сфері українознавства та з дослідження рукописної та книжкової спадщини.

Аналіз великого джерельного комплексу дисертаційного дослідження, до якого увійшли архівні документи та бібліографічні матеріали, засвідчив значний інформаційний потенціал, репрезентативність і надійність джерел, що дозволило досягти мети і вирішити науково-дослідницькі завдання роботи. Особливістю джерельної бази представленої дисертаційного дослідження стало використання поряд з документальними джерелами великої кількості наративних документів, таких як листи, мемуари, автобіографії, наукові праці тощо. Багато важливої інформації з проблеми містять епістолярні документи, аналіз яких дозволив всебічно відобразити діяльність та досягнення В. М. Перетца на українському науковому та культурному просторі.

У першому розділі дисертації подано основні результати з наукових праць, включених до Списку публікацій здобувача за темою дисертації і представлених у Списку використаних джерел: №№ 1 [1349], 2 [1351], 5 [1354], 6 [1355], 7 [1356], 8 [1357], 10 [1364], 13 [1359], 14 [1360], 15 [1363], 17 [1365], 18 [1370], 19 [1371], 20 [1372], 23 [1368], 24 [1369], 27 [1373], [1371], 33 [1359].

РОЗДІЛ II

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Методологічні підходи та загальноісторичні методи роботи

Ефективність дослідження наукової проблеми значною мірою залежить від обраної системи теоретико-методологічних засад пізнання, вибір яких, в свою чергу, обумовлюється метою і поставленими завданнями наукової роботи, а також специфікою досліджуваного матеріалу.

Синтетичний характер дослідження та використання епістолярних документів як основного джерела для розкриття поставленої проблеми обумовили комплексний та плюралістичний підхід у застосуванні методологічного інструментарію, який склали принципи історизму, об'єктивності, системності, всебічності, історичного антропологізму, світоглядності, а також загальноісторичні та спеціальні й міждисциплінарні методи. Із загальноісторичних в роботі використані біографічний, соціально-психологічний, просопографічний, хронологічно-тематичний, історико-генетичний, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний та системно-структурний методи, а із спеціальних і міждисциплінарних методів застосовано джерелознавчий, архівознавчий, бібліографічний, книгознавчий, кодикологічний і археографічний.

Використані в роботі методологічні принципи дозволили розглянути проблему з урахуванням особливостей розвитку українського науково-культурного життя кінця XIX – першої третини XX ст. та епістолярного етикету, характерного для наукового середовища окресленого періоду. Оскільки для епістолярію, як джерела особового погодження, притаманна суб'єктивна рефлексія на події, явища і факти, епістолярні документи всебічно досліджувалися у сукупності з аналізом документальних джерел з

урахуванням індивідуально-психологічних особливостей кореспондентів і адресатів листування.

Дослідження теми передбачало по можливості повне виявлення епістолярних документів В. М. Перетца та інших українських наукових і громадсько-культурних діячів, з якими співпрацював і контактував вчений, в архівах, бібліотеках і музеях України з відтворенням тексту документів та проведенням їх графологічного та психологічного аналізу.

Застосування в дослідженні біографічного методу з опорою на методологічні принципи «персональної біографії» та «інтелектуальної історії», для яких базовим є використання джерел особового походження, а також соціально-психологічного, просопографічного і хронологічно-тематичного методів дозволив розкрити тему через призму життя вченого, його наукової та професійної діяльності, зокрема, на українському науковому полі, дослідити та прослідкувати зміни світоглядних позицій В. М. Перетца, його пріоритетів в науковій діяльності, відношення до генезису українського наукового та культурного середовища, з урахуванням стосунків науковця з представниками української науки.

Методологічні принципи «персональної історії», що застосовувалися під час підготовки роботи, найбільш повне обґрунтування знайшли в працях Л. П. Рєпіної [1264–1266], яка зазначила, що приватне життя й доля особистості, формування і розвиток її внутрішнього світу, результати діяльності в просторі та часі є стратегічною метою наукового дослідження, адже ці чинники дають можливість визначити особливості впливу особистості на соціум, а також визначити характерні риси історичного суспільного середовища, на творення якого була спрямована діяльність особистості [1264, с. 78].

Важливою умовою проведення дослідження, що базується на принципах «персональної історії», є наявність і доступність джерел особового походження, а саме: листів, спогадів, щоденників, автобіографій тощо. Дослідниця звернула увагу на те, що в рамках «персональної історії»

складається новий науковий напрям, для якого об'єктом дослідження є персональні тексти, предметом же дослідження – «історія одного життя» в усій його унікальності та повноті. А основним завданням «персональної історії» є одночасне дослідження особистості та історичного суспільства, в рамках якого відбувається діяльність особистості [1265].

У своїй праці «Інтелектуальна історія в людському вимірі» Л. П. Рєпіна окреслила основні складові наукової біографії, що представляє собою «сукупність фактів особистісного, професійного, ситуаційного і бібліографічного характеру» [1266, с. 8]. На думку дослідниці, розуміння нерозривності зв'язку між життям і творчістю особистості, а також між фактами її психологічної та інтелектуальної біографії є наріжним каменем до «інтелектуальної історії» [1266, с. 8].

Використання в дослідженні методологічних принципів «інтелектуальної історії» передбачає аналіз наукової та творчої діяльності вченого в рамках історичного науково-культурного простору, при цьому акцент робиться на вивченні інтелектуального становлення особистості, передусім, внутрішньо-психологічної складової цього процесу, особливостей інтелектуальної активності діяча, мотивацій та парадигми його наукової творчості, продукту інтелекту персоналії тощо. Сучасних дослідників цікавить особа інтелектуала, яка своїми безперервними активними діями впливає на соціальне, зокрема, наукове-культурне середовище та змінює його, але в дослідницькому фокусі знаходиться й сама особистість, її внутрішній світ та інтелектуальні орієнтири, що змінюються під впливом інтелектуального середовища.

Теоретико-методологічні аспекти «інтелектуальної історії» аналізуються в працях В. В. Ваценка [1076], І. І. Колесник [1160; 1161], Т. М. Попової [1251; 1252] та інших дослідників. Важливими для дослідження є думки Т. М. Попової про співвідношення об'єкта і предмета біографічних досліджень, що проводилися в контексті «персональної біографії» та «інтелектуальної історії» [1252]. Звернувши увагу на наявність різних

підходів в розумінні об'єкта дослідження, зокрема, ним може бути або персоналія, або джерело (персональні тексти), запропонувала поглянути на проблему ширше, в рамках філософської традиції, розділивши поняття об'єкт пізнання і об'єкт дослідження. При такому підході об'єктом пізнання виступає персоналія, а об'єктом дослідження – персональні тексти (документи особового походження (листи, мемуари, автобіографії) та его-документи: наукові праці та інші твори). У такому випадку об'єкт дослідження та його джерельна база майже співпадають, предметом же дослідження тоді виступає не тільки якийсь аспект чи частина об'єкту, а проблемно орієнтована дослідницька установка [1252, с. 281]. На думку Т. М. Попової, об'єктом інтелектуальної біографії виступає інтелектуал, його життя та діяльність у різних сферах, але, передусім, інтелектуальній. Предмет же інтелектуальної біографії визначається відповідно до дослідницької стратегії та теоретичних орієнтирів [1252, с. 285].

Для відображення інтелектуальної історії діяча важливе правильне розуміння сутності поняття «інтелектуал». Слушною є позиція І. І. Колесник, яка зазначила, що не варто ототожнювати інтелектуала з представниками «вільних професій», як-от: письменник, вчений, політик, юрист тощо. Інтелектуал – це той, як наголосила дослідниця, хто «живе напруженим інтелектуальним життям, маркерами/ознаками якого є особлива поведінкова модель, мовний код, зовнішній вигляд, стиль життя та мислення, коло читання, спілкування, політична культура, незалежна громадянська позиція... Справжній інтелектуал має свою особливу життєву і професійну мотивацію та волю протистояти колективним упередженням та ілюзіям, сам виступає творцем соціальної міфології у вигляді політичних ідеологій, наукових програм, культурних проєктів, правових норм, моральних стандартів» [1160, с. 174].

Написання інтелектуальної історії В. М. Перетца було б неможливим без аналізу праць вченого, у тому числі у галузі українознавства, з методології досліджень історії давньої української літератури, з питань джерелознавства,

археографії та бібліографії, сукупність яких, як зазначав Я. С. Калакура, становить свого роду «великий текст» кожного науковця, його творчу спадщину. Дослідження ж джерел особового походження, зокрема, епістолярних документів, на думку Я. С. Калакури, дає змогу визначити і врахувати самооцінку вченим власного досвіду наукової роботи [1141, с. 51–52].

Отже, створення синтетичної інтелектуальної біографії В. М. Перетца, – вченого-інтелектуала, новатора і генератора ідей, активного учасника та творця українського наукового середовища, – стало можливим завдяки застосуванню саме теоретико-методологічних засад «персональної біографії» та «інтелектуальної історії», які передбачають широке використання наративних джерел.

Історико-генетичний та просопографічний методи стали в нагоді під час з'ясування передумов, основних чинників становлення В. М. Перетца як вченого-українознавця та реконструювання цього процесу, визначення впливу на формування його наукових зацікавлень представників українського інтелектуального середовища, висвітлення наукової, науково-організаційної, педагогічної та науково-громадської діяльності вченого в контексті причинно-наслідкових зв'язків.

Особливу увагу під час підготовки дослідження уділено застосуванню методологічних принципів просопографічного методу, який спрямований на відтворення внутрішнього світу особистості, її світоглядних цінностей і моральних орієнтирів, наукових, громадсько-політичних та інших поглядів, сукупності фізіологічних і психологічних якостей та рис, що обумовили поведінку особистості в соціумі та суттєво вплинули на її життя, професійну діяльність і творчість. Створення просопографічного портрету діяча передбачає й висвітлення його діяльності в рамках родини, колективу, у тому числі професійного, наукового, політичного, тобто певної соціальної групи, визначення спільної мети, завдань, інтересів і зв'язків у колективі, що детермінують поведінку особи як члена групи, а також статус особистості у

колективі, його ролі в групі. Застосування просопографічного методу спрямоване на створення максимально правдивого портрету діяча, що став об'єктом дослідження.

Унікальність постаті В. М. Перетца полягає в тому, що він був не лише інтелектуалом, вченим-подвижником і новатором, а й справжнім лідером, видатним педагогом і творцем ефективно діючої наукової школи. При створенні просопографічного портрету вченого стали в нагоді результати досліджень О. А. Гнізділової, яка в своїй праці «Особистість лідера – першооснова функціонування наукової школи» констатувала, що «фундаментом» зародження наукової школи, зазвичай, є «відомий учений, талановитий керівник, організатор, захоплений дослідницьким процесом, тобто харизматичний лідер» [1092, с. 242]. Дослідниця звернула увагу й на те, що «лідером в науці може бути тільки творча особистість. Чим видатніший фахівець очолює школу, тим різноманітніші інтереси його послідовників і утворюваної ним школи... Учений, що володіє ідеями і що легко віддає їх, уміє підказати, якими шляхами йти, стає дослідником-учителем» [1092, с. 245].

Цікавими для створення просопографічного портрету В. М. Перетца є думки Д. Д. Зербіно, який у капітальній монографії «Науково школа: лідер і учні» запропонував класифікацію вчених з урахуванням їхнього ставлення до наукової, педагогічної та адміністративної діяльності [1127, с. 43–47; 1092, с. 243–244].

Створення правдивого просопографічного портрету діяча можливе лише при використанні широкого комплексу документальних, нарративних і зображальних джерел. Важливе місце у просопографічних дослідженнях відведено аналізу листування особи з членами родини, приятелями і друзями, вчителями і учнями, колегами і товаришами по професійній діяльності, що зазвичай містить «унікальну інформацію про особу, коло її знайомих, інтереси, заняття, захоплення, внутрішній світ, фізичне та психологічне почуття» особи [1308, с. 60–61].

Слушною є думка дослідниці епістолярної спадщини українських вчених і громадсько-культурних діячів І. В. Старовойтенко, яка зауважила, що «дослідження листування конкретного діяча, тривалого в часі та різного за адресатами, дає можливість ознайомитися з його людською сутністю: вдачею, складом мислення, інтелектуальним рівнем, інтересами, ставленням до конкретних подій через безпосередню реакцію на них, психологічним і фізичним станом та їх передумовами, самопочуттям, взаємостосунками з родиною, проблемою батьківсько-синівських стосунків, етичними та моральними пріоритетами, здібностями, здатністю співпереживати, місцями проживання або тимчасового перебування кореспондента та впливом кліматичних умов місцевості на самопочуття особи» [1308, с. 60].

Ефективність дослідження епістолярних документів підвищується при використанні здобутків психолографії, адже за почерком «можна скласти характеристику індивідуальних рис автора конкретного письма» [1308, с. 60]. Знання основних засад психолографії дає можливість визначити не тільки характер і здібності людини, а і її фізичний та психологічний стан, емоційний фон і настрій під час творення тексту документу.

При висвітленні життєвого і творчого шляху В. М. Перетца застосовано проблемно-хронологічний метод, який дав можливість визначити основні етапи в житті та науковій творчості вченого, окреслити напрями діяльності та основні завдання, які доводилося вирішувати науковцю в різні періоди свого життя, прослідкувати еволюцію його наукових інтересів, а також поглядів з різних наукових проблем. В хронологічній динаміці розглянуто події педагогічної та науково-громадської діяльності вченого, його стосунки з українськими вченими, вчителями й учнями та колегами. При висвітленні діяльності В. М. Перетца в українських наукових інституціях враховувалися зміни, що відбувалися в їхньому функціонуванні.

Оскільки В. М. Перетцу довелося жити і працювати в різні історичні періоди (до і після 1917 р., до формування і під час тоталітарного режиму тощо), проводити наукову діяльність в межах численних наукових установ і

навчальних закладів як України, так і Росії, співпрацювати з багатьма вченими, які представляли різні наукові школи і напрями, то в дисертаційній роботі широко використано порівняльно-історичний метод дослідження.

Застосування порівняльно-історичного методу виявилось ефективним й при аналізі нарративних документів, що склали домінуючу частину джерельного комплексу дослідження. Будучи дієвим учасником українського наукового життя і активно листуючись з багатьма українськими вченими, В. М. Перетц в своїх епістолях інформував адресатів про численні події наукового життя, висловлював своє ставлення до них, оцінював наукову та науково-громадську діяльність інших вчених. Однак його судження та оцінки нерідко несли емоційне забарвлення, оскільки він був людиною темпераментною та щиро вболівав за розвиток української науки. Тому доцільним було порівняння описів подій, зроблених В. М. Перетцем в листах до різних вчених, та співставлення їх з даними документальних джерел.

У роботі також використано такий метод як порівняння по аналогії, який дав можливість представити сутнісні риси наукової, науково-організаційної та науково-громадської діяльності В. М. Перетца в просторі та часі, скажімо, з організації роботи Семінарію російської філології в Києві, Петрограді–Ленінграді і Самарі або під час проведення археографічних досліджень в бібліотеках, музеях і архівах різних міст України, Росії та Білорусі.

Життя та наукова діяльність В. М. Перетца відбувалася в рамках певної системи, тобто конкретного історичного суспільства із суспільно-політичною системою та науково-культурним середовищем, що обумовило застосування системно-структурного методу із проведенням функціонального аналізу тих структурних елементів системи, які безпосередньо або опосередковано впливали на діяльність та наукову творчість вченого.

Аналіз суспільно-політичних і науково-культурних складових системи був спрямований на визначення ролі та місця В. М. Перетца в українському науково-культурному просторі, значення його наукових ідей, їхнього взаємозв'язку з тогочасними науковими концепціями та рівня сприйняття

наукових теорій вченого представниками інтелектуального співтовариства, а також впливу його науково-організаційної та науково-громадської діяльності на функціонування і розвиток соціокультурної системи. Як зазначала І. І. Колесник, до повноважень українського інтелектуального співтовариства XIX – початку XX ст. входила легітимізація науково-культурного дискурсу, зокрема, утворення та поширення різноманітних наукових і «культурно-освітніх практик», тобто установ, українських часописів, наукових інституцій, університетських кафедр, наукових шкіл, формування, продовження та збереження культурних традицій і цінностей [1160, с. 174]. У роботі особливу увагу уділено висвітленню внеску В. М. Перетца у творення українських науково-культурних структур.

Отже, залучення широкого комплексу методологічних принципів та спеціально-історичних методів з дотриманням плюралістичного підходу у застосуванні методологічного інструментарію, а також використання теоретико-методологічних засад «персональної біографії» та «інтелектуальної історії» сприяло створенню синтетичного дослідження з діяльності В. М. Перетца на українському науковому полі та визначенню його внеску в українську науку. Застосування методологічних принципів просопографічного методу дало можливість відтворити внутрішній світ вченого, його світоглядні цінності, моральні орієнтири, наукові та інші погляди.

2.2 Спеціальні та міждисциплінарні методи

Відображення діяльності В. М. Перетца на українознавчій ниві, як археографа, бібліографа та дослідника рукописних і книжкових пам'яток на базі широкого комплексу архівних і бібліографічних джерел потребувало застосування спеціальних і міждисциплінарних методів дослідження, зокрема, джерелознавчого, архівознавчого, бібліографічного, археографічного, книгознавчого.

Багатогранна наукова, науково-організаційна, педагогічна, науково-громадська діяльність В. М. Перетца в численних наукових установах і товариствах та навчальних закладах України й Росії, його одержимість як дослідника літературних пам'яток, археографа, колекціонера і бібліофіла, що спонукала вченого до здійснення регулярних науково-пошукових експедицій в архівах, бібліотеках і музеях багатьох міст, у тому числі і закордонних, наявність великого кола вітчизняних та іноземних науковців, з якими він співпрацював, підтримував стосунки і листувався, обумовили різноманітність та розпорошеність джерел з проблеми. Тому формування вичерпної джерельної бази дослідження вимагало застосування методів бібліографічної та архівної евристики, опрацювання опублікованих каталогів, путівників і покажчиків, описів архівних фондів, дотичних до проблеми, перш за все, українських, а також російських архівосховищ, бібліотек і музеїв, вивчення бібліографій та покажчиків наукових видань, у яких брав участь вчений. Виявлені документи, зазвичай, містили нові відомості про діяльність В. М. Перетца та його професійні, наукові та особистісні зв'язки, що спонукало до пошуку додаткових джерел.

Для з'ясування рівня цінності та вірогідності виявлених документальних і наративних джерел вони були піддані джерелознавчій критиці за допомогою методів джерелознавчого аналізу та джерелознавчого синтезу, що дало можливість визначити їхню наукову значущість та встановити зв'язки між документами і систематизувати джерельну інформацію.

Оскільки основне джерельне підґрунтя дисертаційного дослідження складають документи особового походження, зокрема листи і мемуари, значну увагу було уділено вивченню зовнішніх особливостей документів, встановленню їхнього авторства, часу і місця створення, тобто дослідженню історія документів. При аналізі документів застосовувалися прийоми текстологічного аналізу. Варто зазначити, що В. М. Перетц був одним із вчених, який заклав основи теоретичного розвитку текстології як науки й багато зробив для обґрунтування її завдань і прийомів [1112, с. 39]. Він був

автором єдиного в дореволюційній Росії методичного посібника з текстології, який побачив світ у Києві в 1914 р. У своїй праці учений вперше висвітлив і систематизував основні завдання загального археографічного і текстуального аналізу документів, указував на необхідності проведення їхнього всебічного дослідження [846, с. 233–340].

В роботі досліджувалися особливості почерку, мови і стилістики документів. Вивчаючи листи, бралось до уваги те, що вони, як наголошували І. Н. Войцехівська і М. Ф. Дмитрієнко, були одним з «небагатьох джерел, що зберегли розмовну епохи, інтонації, стилістичні особливості, властиві даному часу і певному середовищу». А, на думку дослідниць, «сама мова передає почуття, враження, фіксує події і факти за допомогою лексики і з огляду на це є цінним матеріалом для побудови соціально-психологічних характеристик тих чи інших суспільних груп та їхніх представників». І в цьому контексті «особливо вирізняються листи до близьких за духом людей, однодумців, друзів, котрі мали потребу в емоційному та інтелектуальному спілкуванні» [1306, с. 233].

При вивченні епістолярних документів встановлювалися як кореспонденти, так і адресати листування, вивчалися їхні біографії, професійне положення, наукові зацікавлення, стосунки і зв'язки з героєм дослідження. Сам В. М. Перетц мав досить складний почерк, постійно скорочував слова, що ускладнювало прочитання текстів його епістолій. Переважна більшість кореспондентів і адресатів В. М. Перетца були вчені-філологи, які добре знали один одного, тому, згадуючи про когось із науковців у своїх листах, він нерідко скорочував прізвища або вказував лише ініціали діяча. Аби зрозуміти про кого йдеться в листах В. М. Перетца, необхідно добре орієнтуватися в широкому колі вчених і громадсько-культурних діячів, з якими він співпрацював і спілкувався. У багатьох листах В. М. Перетца обговорюються питання наукової творчості, згадуються літературні пам'ятки та їхні автори, а отже для правильного прочитання тексту необхідні знання з наукових проблем, що стали предметом

обговорення в епістоліях. Як в період Російської імперії, так і за радянських часів В. М. Перетц перебував під негласним наглядом чи то поліції, чи ДПУ, а листи його перлюструвалися. Вчений знав про це і враховував при написанні листів, тому при аналізі тексту епістолярних документів важливим було помітити і приховану в них інформацію.

Аналіз тексту листів В. М. Перетца, який був активним учасником українського наукового та культурного життя першої третини ХХ ст., а також інших виявлених документів з досліджуваної проблеми, засвідчив досить великий рівень їхньої інформативності та репрезентативності. Застосування прийомів синтетичної критики дозволив визначити надійність джерел та встановити взаємозв'язки між документами.

Слід звернути увагу й на те, що ще донедавна джерела особового походження, – приватне листування, спогади, щоденники, автобіографії, життєписи, подорожні нотатки, – для дослідників вважалися другорядними, і для подолання характерного для них суб'єктивізму при джерелознавчому аналізі поставало питання про перевірку достовірності фактів, про які йшлося у документах. Нині суб'єктивність джерел особового походження сприймається як притаманна ним особливість, а документи особового походження як важливі та незамінні джерела для пізнання особистості та відтворення її біографії. Як зазначала Н. І. Любовець цінність джерел особового походження для «біографічних досліджень полягає, по-перше, у тому, що в них закладена своєрідна інформація соціально-психологічного змісту, відсутня в інших видах джерел. По-друге, матеріали особового походження нерідко містять відомості, яких немає в інших джерелах. Їх використання дає змогу дослідникові докладніше відтворити окремі події, особливості певних епох чи осіб» [1196, с. 278].

Найбільш поширеним джерелом особового походження є приватне листування, що містить значний інформаційний потенціал. В українських архівах, бібліотеках і музеях зберігається великий масив епістолярної спадщини вчених, літераторів, громадсько-культурних діячів, інших

представників національної інтелектуальної еліти, у якому вміщено унікальні відомості про авторів і адресатів листів та події і явища конкретного історичного середовища. Однак, не зважаючи на досить активні дослідження українського епістолярію сучасними вченими, його вивчення вимагає ще більшої уваги та зусиль. Достатньо сказати, що великій та інформативно насиченій епістолярній спадщині В. М. Перетца досі було присвячено лише декілька наукових праць.

При дослідженні листів враховувалися такі їхні відмінні ознаки як багатofункціональність та різноманітність тематики, діалоговий характер документів, що давало можливість систематизувати та класифікувати епістолярні документи за їх призначенням, тематикою, жанрами тощо, виділивши такі типи, як-от: листи-роздуми, листи-розповіді, листи-пропозиції, листи-прохання, листи-заяви, листи-відгуки, листи-запити, листи-відповіді та ін.

Цінним джерелом для дослідження було довготривале листування В. М. Перетца з М. С. Грушевським, І. Ф. Єрофєєвим, С. О. Єфремовим, Г. П. Житецьким, А. Ю. Кримським, С. І. Масловим, О. А. Назаревським, М. І. Петровим та іншими вченими, хоча уважно вивчалися і ситуативні або разові листи, як, наприклад, поодинокі звернення В. М. Перетца до В. І. Вернадського чи О. О. Богомольця. Оскільки масив епістолярної спадщини В. М. Перетца досить великий, то для дослідження відбиралися найбільш значущі та інформаційно змістовні документи.

Важливим джерелом дослідження стали мемуари, адже непересічна постать В. М. Перетца та його різноманітна, енергійна й продуктивна діяльність знайшли відображення у спогадах і щоденниках колег вченого, а також спогадах і автобіографіях його учнів. Беручи до уваги, що мемуари є «складним за процесом творення, формою та змістом джерелом, яке потребує спеціальної методики дослідження» [1306, с. 362], вони були піддані аналітичній критиці, під час якої встановлювався автор джерела та вивчалися характерні риси його особистості, а також спонукальні мотиви написання

мемуарів, час і місце їх творення, форма написання, повнота та надійність мемуарів. До тексту мемуарів застосовувалися прийоми логічного, текстологічного та порівняльного аналізу.

Ретельного критичного аналізу вимагали судово-слідчі документи кримінальної справи В. М. Перетца та документи, пов'язані з його реабілітацією, а також звернення вченого до керівників держави, генерального прокурора, очільників всесоюзної академії та ІРЛІ на предмет їхньої достовірності та відповідності фактів-джерел до фактів-подій. Застосовуючи методи джерелознавчої критики, порівнюючи відомості, викладені в судово-слідчих документах з інформацією, що містилася в інших документальних і наративних джерелах, у тому числі й листуванні, вдалося відділити спотворені дані від реальних подій.

Дослідження судово-слідчих документів дало можливість встановити деякі факти біографії, професійної та науково-громадської діяльності В. М. Перетца, що не були відображені в інших джерелах, ознайомитися з оцінкою вченим своєї діяльності на українознавчому полі та його ставленням до української справи, процесів, що відбувалися в українському науковому середовищі у перші десятиліття ХХ ст., особливо на межі 1920-х – 1930-х років, розкрити риси характеру науковця, його морально-етичні та психологічні якості, що, зокрема, обумовили поведінку діяча в екстремальних умовах. Вивчення судово-слідчих документів також дозволило відобразити хронологію арешту та слідства над В. М. Перетцем, висвітлити особливості слідчого процесу та фабрикації обвинувачень проти вченого, окреслити коло осіб, які проходили за справою та надали свідчення проти академіка.

Для визначення наукової та інформаційної значущості джерел, дотичних до поставленої проблеми, застосовувалися археографічні методи дослідження, згідно яких перевага віддавалася автентичним, раніше не введеним до наукового обігу з повним текстом архівним документам, – авторським автографам, – що містили важливі відомості з життя та діяльності

В. М. Перетца й конкретного соціального та українського науково-культурного середовища.

Археографічні зацікавлення входили до кола наукових інтересів В. М. Перетца, значну увагу археографічним питанням, розробленню методології археографічної роботи вчений приділяв і в контексті викладацької діяльності, зокрема, в Університеті св. Володимира. Дослідження діяльності В. М. Перетца в сфері археографії проводилася в контексті розвитку української археографії та формування її національних традицій, характерні ознаки самобутності якої окреслив Я. С. Калакура, як-от: 1) українська етнічність археографів або їхня самоідентифікація з Україною, тривала робота вчених на українських теренах і прихильне ставлення до української справи; 2) домінування серед оприлюднених археографічних пам'яток документів і пам'яток українського походження або таких, що стосуються української історії та культури; 3) публікація документів в Україні або українській діаспорі; 4) інтерпретація документів з українських національних позицій та інтересів [1142, с. 20]. Враховувалися й домінуючі внутрішні мотиви роботи В. М. Перетца як вченого-археографа, діяльність якого була спрямована на розвиток української науки, вивчення історії української літератури давнього періоду, відображення літературних і культурних здобутків українського народу.

До наукових пріоритетів В. М. Перетца належало збирання, вивчення і введення до наукового та культурного обігу рукописних пам'яток й рукописної спадщини українського народу. Вчений багато зробив й для розвитку методики дослідження рукописної книги. Ця діяльність В. М. Перетца проводилася в контексті становлення такої спеціальної наукової дисципліни як кодикологія, що остаточно сформувалася в середині ХХ ст. У період наукової діяльності вченого, тобто наприкінці ХІХ – перші десятиліття ХХ ст. в Україні розвивалась практична кодикологія. Це знайшло вияв у створенні наукових каталогів і покажчиків рукописів, що дослідниками розглядалися як самостійне історичне джерело, вивчення якого

потребувало застосування як методів палеографії, джерелознавства, так і розробку та використання спеціальних книгознавчих методів аналізу рукописної книги.

Теоретичні питання кодикології як спеціальної історичної дисципліни обґрунтовані в працях Л. А. Дубровіної, яка в монографії «Кодикологія і кодикографія української рукописної книги» визначає кодикологію як спеціальну історичну дисципліну джерелознавчого та книгознавчого циклів, котра вивчає не лише систему наукового опису рукописної книги, а й процеси розвитку рукописно-книжкової культури, розглядає книгу як окреме історичне джерело [1112, с. 6–15; 1306, с. 319–320]. Важливим при зародженні кодикології та кодикографії як історичних і філологічних дисциплін було визначення їх наукових методів аналізу, що безпосередньо пов'язано із науковим доробком В. М. Перетца, який вперше у своїх капітальних працях з методології історії давньоруської та староукраїнської літератури сформулював системний підхід до наукового дослідження рукописних книг [Додаток 4: 127, 136, 223, 227]. Ставлення до українських рукописів як до пам'яток національної духовної культури стало визначальним під час оцінки науково-дослідної діяльності В. М. Перетца з вивчення рукописних книг.

Значним був внесок В. М. Перетца і в розвиток історико-книгознавчих досліджень в Україні. Вивчення діяльності В. М. Перетца як бібліографа і бібліофіла та дослідника стародрукованої спадщини України проводилося з врахуванням особливостей становлення українського книгознавства, для якого, як констатувала Г. І. Ковальчук, 1910–1930-ті рр. стали найважливішим етапом розвитку, бо тоді «активно розроблялися теоретичні концепції книгознавства і відбувалася інтенсифікація емпіричних досліджень, зміцнювалися зв'язки книгознавства з іншими науками і практикою, виникали наукові центри і бібліологічні журнали» [1306, с. 310].

Важливим джерелом дисертаційної роботи стали книги В. М. Перетца, підготовлені у сфері українознавства та з методики дослідження історії

давньої української літератури, з питань джерелознавства, археографії та бібліографії, а також видання, у друці яких брав участь вчений. Їх аналіз проводився із застосуванням таких книгознавчих методів дослідження як інтерпретації та узагальнення, аналітико-тематичний, структурно-типологічний, а також з використанням функціонального методу.

При дослідженні діяльності В. М. Перетца на українському науково-культурному просторі вивчалися зображальні джерела, зокрема, фотодокументи та рисунки, що зберіглися в особових архівних фондах учнів вченого. При роботі із зображальними документами застосовувалися методи класифікації, систематизації, зовнішньої та внутрішньої критики. Відібрані фотодокументи, у тому числі фотопортрети В. М. Перетца та інших вчених, з якими співпрацював і спілкувався діяч, дали можливість скласти більш повне уявлення про індивідуальні особливості їхньої зовнішності, манеру одягатися, а також характер і уподобання науковців. Аналіз фотодокументів за хронологічним принципом дозволив представити зміни у зовнішності вчених, умовах побуту, що відбувалися протягом часу, визначити коло учнів і прихильників В. М. Перетца в різні періоди його життя.

Висновки до другого розділу

Комплексне відображення діяльності В. М. Перетца як вченого-українознавця, археографа, бібліографа і бібліофіла та дослідника рукописних і книжкових пам'яток, що проводилося відповідно до мети і завдань дисертаційної роботи, спиралося на теоретико-методологічні засади, які ґрунтувалися на системному та плюралістичному використанні загальнонаукових принципів й загальноісторичних та спеціальних і міждисциплінарних методів.

Широке застосування в роботі знайшли біографічний метод й методологічні принципи «персональної біографії» та «інтелектуальної історії», а також соціально-психологічний, пресографічний та хронологічно-тематичний методи дослідження.

Разом з тим, діяльність В. М. Перетца проходила в межах історичних суспільно-політичних і науково-культурних обставин, які впливали на життєвий і науковий шлях вченого, ефективність його творчої діяльності. Визначення взаємозалежності між вченим та історичним соціумом, науковим співтовариством і національної інтелектуальної елітою обумовили використання порівняльно-історичного, проблемно-хронологічного та системно-структурного методів дослідження.

Джерельним підґрунтям роботи став великий комплекс дотичних до проблеми документів. Вивчення широкого масиву документальних, наративних, бібліографічних і зображальних джерел потребував застосування джерелознавчого, археографічного та бібліографічного методів дослідження. Важливими джерелами дисертаційної роботи стали документи особового походження, які розглядалися як історичний феномен культури.

У роботі багатогранна діяльність В. М. Перетца досліджувалася з врахуванням національних особливостей розвитку таких наукових дисциплін як археографія, кодикографія, книгознавство та бібліографія, що обумовило необхідність знання та використання методологічного інструментарію означених наук, що, в свою чергу, сприяло визначенню внеску вченого у становлення цих спеціальних історичних дисциплін.

Таким чином, плюралістичний підхід при застосуванні теоретико-методологічних засад, використання у роботі широкого спектру принципів, прийомів і методів загальнонаукового, загальноісторичного, спеціального та міждисциплінарного характеру дозволило досягти поставленої мети дослідження й отримати науково-обґрунтовані та достовірні результати.

У другому розділі дисертації подано основні результати з наукових праць, включених до Списку публікацій здобувача за темою дисертації і представлених у Списку використаних джерел: №№ 1 [1349], 2 [1351], 5 [1354], 6 [1355], 7 [1356], 8 [1357], 10 [1364], 13 [1359], 15 [1363], 17 [1365], 18 [1370], 19 [1371], 20 [1372], 23 [1368], 24 [1369], 33 [1359].

РОЗДІЛ III

СТАНОВЛЕННЯ В. М. ПЕРЕТЦА ЯК ВЧЕНОГО-УКРАЇНОЗНАВЦЯ ТА ДОСЛІДНИКА РУКОПИСНИХ КНИГ І ПАМ'ЯТОК ДАВНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (90-ТІ РОКИ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

3.1 Наукове зацікавлення В. М. Перетца проблемами українознавства та вплив на формування його інтересів українських вчених

Схильність та інтерес до гуманітарних наук В. М. Перетц проявив під час навчання в Санкт-Петербурзькій гімназії Чоловіколюбивого товариства. Першим його вчителем російської мови та письменства був О. Д. Орлов, в майбутньому співробітник БАН, який зумів прищепити Володимирі інтерес до російської літератури. В. М. Перетц багато читав і в гімназійні роки навіть пробував писати вірші та прозові твори. Цікавили Володимира й виклади з давніх мов, що в гімназії проводили талановиті педагоги А. І. Шнук і М. М. Томасов, які згодом стали професорами відповідно Ніжинського та Санкт-Петербурзького історико-філологічних інститутів, та О. М. Якімах (випускник ІФІ в Ніжині, згодом був директором 4-ї Київської та 1-ї Житомирської гімназій). З вдячністю згадував В. М. Перетц й викладача історії І. П. Філевича [1043, с. 206–207; 998, с. 253]. Маючи українське коріння, І. П. Філевич досліджував територіальний устрій та населення Київської Русі, й, напевне, багато розповідав своїм вихованцям про історію та культуру Київську Русі.

У гімназійні роки В. М. Перетц зацікавився народною поезією, а, перебуваючи влітку разом з матір'ю в селі, почав збирати народні пісні. Гімназистом захопився творами польських письменників, зокрема, А. Міцкевича, Ю. Словацького, Ю. Залеського і В. Сирокомлі, а також сербським епосом. В. М. Перетц почав вивчати польську і сербську мови.

Вступивши на історико-філологічний факультет Санкт-Петербурзького університету, він уже вільно читав цими мовами. В університеті удосконалив знання з польської й сербської мови та став вільно ними розмовляти [1043, с. 207–208]. Знання епосу і мов слов'янських народів згодом стане в пригоді В. М. Перетцу при дослідженні давньої української літератури.

Давня російська література зацікавила В. М. Перетца під час навчання на історико-філологічному факультеті Санкт-Петербурзького університету (1889–1893), і саме її майбутній вчений обрав своєю спеціалізацією. Цей вибір був зроблений, значною мірою, під впливом лекцій академіка Санкт-Петербурзької АН О. М. Веселовського і професора О. І. Соболевського, до кола наукових інтересів яких входили й українознавчі питання.

Кафедрою російської мови і словесності Санкт-Петербурзького університету завідував видатний філолог-славист, лінгвіст, палеограф, історик літератури та фольклорист О. І. Соболевський, який перед тим, як її очолити, протягом 1882–1888 рр. працював в Університеті св. Володимира в Києві. Його наукові інтереси були пов'язані з історією російської, української та білоруської мов, вчений також досліджував давні літературні пам'ятки, у тому числі українські періоду Київської Русі. В лекціях О. І. Соболевського йшлося і про давні галицько-волинські діалекти, і про «Слово о полку Ігоревім». «Крім загального курсу, О. І. Соболевський, – зазначала В. П. Адріанова-Перетц у своєму нарисі про В. М. Перетца, – читав спеціальні курси – про перекладну літературу Стародавньої Русі, приділяючи найбільшу увагу апокрифам і легендам, і про “Слово о полку Ігоревім”. Саме цей курс на все життя заразив В. М. Перетца, за його власним визнанням, інтересом до найвидатнішої пам'ятки руської старовини та мрією знайти замість згорілого новий список її» [1043, с. 210].

Визначальними для В. М. Перетца стали й погляди О. М. Веселовського та О. І. Соболевського щодо методології наукових досліджень. Пізніше в листі до свого учня, літературознавця і письменника І. Ф. Єрофєєва, відповідаючи на запитання останнього, які книги в методологічному

відношенні вплинули на його наукову діяльність і що лягло в основу його власних методологічних поглядів, В. М. Перетц зазначив: «Таких книг я назвати не можу, хоча повинен сказати, що з часу мого студентства на мене впливали ідеї та живий приклад моїх вчителів, проф[есорів] О. М. Веселовського та О. І. Соболевського, добавлю ще [О. О.] Потебню і книгу [М. І.] Карєєва про літературну еволюцію на Заході; моїм головним фондом були мої нотатки про метод дослідження в різних працях, переважно, з історії ст[ародавньої] [рус]ької [літ]ератури, оскільки мене з дитинства цікавило більш за все питання: “Як це зроблено?”. І вже будучи магістрантом, прочитавши книжки [Ш.-В.] Ланглуа і [Ш.] Сеньобоса та ін[ших], я побачив, що не даремно потратив час» [392, арк. 1].

Наукові зацікавлення В. М. Перетца були підтримані й іншими вченими, зокрема, співробітниками Публічної бібліотеки у Санкт-Петербурзі (нині – Російська національна бібліотека), де молодий дослідник працював над першими своїми розвідками. Так, під час роботи в Рукописному відділенні бібліотеки допомогу консультаціями й порадами йому надав академік Санкт-Петербурзької АН Л. М. Майков, який обіймав посаду помічника директора Публічної бібліотеки та був автором праці «Матеріали і дослідження зі старинної руської літератури» (1890–1891). Знайшов розуміння В. М. Перетц і з боку історика літератури й бібліографа, завідувача Російського відділення бібліотеки В. І. Саїтова, навколо якого тоді гуртувалися молоді філологи, що робили перші кроки в науці: В. Т. Боцяновський (в майбутньому український письменник і перекладач), М. М. Тупіков, П. М. Шеффер й А. Я. Лященко, які згодом стали відомими вченими [1043, с. 211].

Значно вплинув на наукові зацікавлення В. М. Перетца А. Я. Лященко, який був уродженцем Києва, теж навчався на історико-філологічному факультеті Санкт-Петербурзького університету, але на попередньому курсі, та був учасником «гуртка» В. І. Саїтова. А. Я. Лященко не поривав зв'язку з Києвом і співпрацював із «Київською стариною», тоді єдиному на всю Російську імперію українському щомісячнику. Під впливом А. Я. Лященка у

В. М. Перетца виник інтерес до України і української літератури, він почав досліджувати питання у сфері історії української літератури та народної творчості, друкуватися в «Київській старині» [998, с. 254; 20, арк. 71 зв.].

У 1892 р., ще під час навчання в університеті, з'явилися перші наукові публікації В. М. Перетца, зокрема, й на ниві україніки. Українознавчий аспект містила його перша опублікована праця, що вийшла друком у часописі «Жива старина», – «Гра з в'юном». А в липневій книжці «Київської старини» за 1892 р. побачила світ розгорнута рецензія В. М. Перетца на видану в Ужгороді українським педагогом, фольклористом і книговидавцем М. А. Врабелем збірку пісень угорських русинів. У своїй праці В. М. Перетц наголосив на необхідності всебічно досліджувати український народ, його історію, мову й культуру [739, с. 459–460]. Українознавчих проблем торкалися й інші розвідки В. М. Перетца, що в наступні роки вийшли друком у «Київській старині» [740; 741].

В університетські та перші післяуніверситетські роки В. М. Перетц, крім участі в журналах «Жива старина» і «Київська старина», активно співпрацював з часописами, що містили книгознавчі та бібліографічні матеріали, зокрема, «Бібліографом» і «Книжковим вісником», а також редагував критико-бібліографічний журнал «Філологічна бібліотека», який публікував рецензії на книги з давніх мов та історії мов і словесності [20, арк. 69 зв.; 998, с. 254].

Закінчивши Санкт-Петербурзький університет у 1893 р., В. М. Перетц завдяки протекції О. І. Соболевського був залишений в університеті на кафедрі російської мови і словесності, де незабаром обійняв посаду приват-доцента (1896–1903).

У 1895 р. В. М. Перетц подружився з філологом-славістом К. І. Арабажиним, випускником Університету св. Володимира в Києві та учнем В. Б. Антоновича. Мешкаючи у Санкт-Петербурзі з 1892 р., К. І. Арабажин співпрацював з українською демократичною пресою, підтримував стосунки з українськими письменниками Галичини, зокрема,

І. Я. Франком і М. І. Павликом, він був добре знайомий з Лесею Українкою та М. П. Драгомановим. Дружба з К. І. Арабажиним сприяла поглибленню інтересу В. М. Перетца до проблем української літератури та пробудженню зацікавлення загалом історією України.

У другій половині 1890-х рр. В. М. Перетц розпочав активно досліджувати історію української літератури, звернувши особливу увагу на українську віршову поезією XVI–XVIII ст. та українську драматичну літературу XVII–XVIII ст. З часом інтерес вченого до історії української літератури і мови та взагалі до українознавчих проблем лише посилювався. Так, з листа В. М. Перетца видатному українському історику літератури, педагогу і громадському діячу П. Г. Житецькому від 23 грудня 1902 р. дізнаємося, що справою свого життя він визначив написання синтетичної праці з історії давньої української літератури. «Моя мрія, – зазначив В. М. Перетц, – надрукувати нарис загального характеру про давню малоросійську поезію і літературу, щоб вийшла струнка картина зростання малоросійської літератури і образів за XV–XVIII ст. А якщо сили і бадьорість не зрадять – я виконаю погано чи добре своє завдання» [71, арк. 2 зв.].

У 1897 р. «Київська старина» опублікувала лист В. М. Перетца до редакції журналу, в якому вчений повідомляв про свою зацікавленість історією народного лялькового театру і просив читачів допомогти зібрати матеріал для дослідження про його розвиток. В опублікованому листі наводилася підготовлена В. М. Перетцем анкета, відповіді на питання якої дали б можливість скласти уявлення про історію та тогочасний стан лялькового театру в певній місцевості [743]. Цей лист до редакції журналу «Київська старина», а також аналогічні звернення вченого до інших часописів, поклали початок листуванню та співпраці між В. М. Перетцем і українським мистецтвознавцем, археологом й етнографом М. Ф. Біляшівським, який надав допомогу досліднику історії лялькового театру із збиранням матеріалу [243, арк. 4, 24–25].

У 1897 р. розпочалися листування та співпраця В. М. Перетца з істориком української літератури й науки, етнографом і мистецтвознавцем М. І. Петровим. Хронологічно першим є лист від 27 липня 1897 р., який було надіслано до Києва із Санкт-Петербурга, адже наприкінці цього листа вказано зворотну адресу: Санкт-Петербург, Єкатерингофський проспект, б. 59, кв. 19 [93]. Хоча, з інших листів знаємо, що в червні-липні того ж 1897 р. В. М. Перетц сам був у Києві, але проїздом [99, арк. 1 зв.]. І все ж тоді йому вдалося відвідати М. І. Петрова в Боярці [107, арк. 1], де знаходилася дача останнього. Це, напевно, була перша особиста зустріч учених, котра стала початком їхньої багаторічної наукової співпраці та дружби.

Досліджуючи українську віршову поезію XVI–XVIII ст. та українську драматичну літературу XVII–XVIII ст., В. М. Перетц багато працював із рукописними колекціями у Санкт-Петербурзі і Москві. У листі від 8 листопада 1898 р., надісланому із Санкт-Петербурга, В. М. Перетц повідомляв М. І. Петрову, що досліджував питання походження та долі шкільної драми і попросив київського колегу надіслати йому повний текст вертепного дійства (описаного Г. П. Галаганом), який вчені обговорювали під час зустрічі в Боярці влітку 1897 р. Частково текст цього вертепу М. І. Петров опублікував на сторінках «Київської старини» у статті «Старовинний південно-руський театр і зокрема вертеп» (1882) [107]. Із листа М. І. Петрову від 10 лютого 1899 р. дізнаємося, що цей текст вертепу, а можливо й інші матеріали були В. М. Перетцу надіслані. В. М. Перетц зі свого боку надіслав М. І. Петрову одну зі своїх праць, яка, як він наголосив, «побачила світ у прекрасному Києві» [108, арк. 1] (тут, напевне, йдеться про працю В. М. Перетца «Filar Wiary» і «Księga śmierci» архієпископа Лазаря Барановича)).

У листі М. І. Петрову від 10 лютого 1899 р. В. М. Перетц також зазначив, що віддав до друку серію українських віршів у записах XVI–XVIII ст. [108, арк. 1 зв.] (працю В. М. Перетца «Малоруські вірші і пісні в записах XVI–XVIII вв.» було опубліковано в 1899 р. у «Відомостях

Відділення російської мови і словесності Академії наук»). Як видно з листа, В. М. Перетц тоді зацікавився рукописом «Правило увещательное пияницам», що зберігався в Церковно-археологічному музеї КДА. Про цей рукопис він дізнався з покажчиків, складених М. І. Петровим. Учений попросив директора музею надіслати копію твору [108, арк. 1 зв.], який згодом використав під час роботи над статтею «Із старинної сатиричної літератури про пиятство і п'яницях» (1911).

Досліджуючи київські рукописні зібрання влітку 1900 р., В. М. Перетц познайомився з П. Г. Житецьким, який з увагою поставився до праці молодого вченого. Про це дізнаємося з листа, який В. М. Перетц надіслав П. Г. Житецькому 26 вересня 1900 р., маючи намір налагодити з ним наукову співпрацю [55, арк. 1]. Однак на перший лист, надісланий П. Г. Житецькому, В. М. Перетц відповіді не отримав. Але «повний вражень» від особистої зустрічі з київським вченим й будучи переконаним у «доброму ставленні» до нього П. Г. Житецького, а також маючи непереборну потребу в обговоренні з більш досвідченим колегою своїх наукових досліджень, В. М. Перетц надіслав до Києва у грудні того ж року ще одного листа [56]. На цей лист П. Г. Житецький вже відповів, що й стало початком регулярного обміну листами між вченими.

З листів дізнаємося, що своїми попередниками та вчителями на ниві дослідження питань історії української поезії та драми В. М. Перетц вважав П. Г. Житецького та М. І. Петрова. Вчений неодноразово наголошував, що у своїй науковій діяльності «йде по стопах» українських філологів: П. Г. Житецького і М. І. Петрова [55, арк. 1–1 зв.; 57, арк. 1–2]. А у листі від 6 березня 1902 р. В. М. Перетц констатував, що саме їм «багато чим зобов'язаний» в науці [63, арк. 1 зв.]. У наступному листі до П. Г. Житецького він зазначив: «Дякую ще раз за заохочення та підтримку в моїх працях. Ви знаєте, що на тому полі, де я працюю, крім старших моїх попередників зараз майже нікого нема» [64, арк. 1].

У листі від 26 вересня 1900 р. В. М. Перетц повідомляв, що вислав П. Г. Житецькому свою книгу, яка була присвячена «питанням історії малоросійської поезії та долі її у великоросійському середовищі» [55, арк. 1]. Напевне, тут йдеться про працю В. М. Перетца «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 1. Із історії російської пісні», де розглядаються питання розвитку української та російської віршової й пісенної поезії у XVI–XVII ст. та їхні історичні зв'язки. Це була магістерська дисертація В. М. Перетца, яка побачила світ у Санкт-Петербурзі в 1900 р. Надсилаючи працю на розсуд П. Г. Житецького, молодий дослідник очікував на об'єктивну її оцінку [55, арк. 1]. Тут же В. М. Перетц «по секрету» повідомив П. Г. Житецького, що книгу «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 1. Із історії російської пісні» Санкт-Петербурзькою АН висунуто на Макаріївську премію, і в академії постало питання про призначення рецензента праці. На думку В. М. Перетца, з цим питанням найімовірніше звернуться до П. Г. Житецького, адже, як писав молодий вчений останньому: «Знавців немає, крім Вас, та мабуть Франка. Якщо Вам запропонують – не відмовляйтеся дати відгук: він підбадьорить мене до продовження роботи і вкаже, м[оже] б[ути], на багато з того, що я випустив з виду, входячи в неозоре море віршів» [55, арк. 2 зв.].

Щодо І. Я. Франка, то в листах В. М. Перетца до П. Г. Житецького знаходимо відомості, які проливають світло на деякі особливості наукових стосунків між українським письменником, який, будучи доктором філософії, очолював філологічну секцію НТШ у Львові, і В. М. Перетцем, що розпочав активно досліджувати історію та взаємозв'язок української, російської й польської поезій.

Наукова творчість В. М. Перетца не пройшла повз увагу І. Я. Франка, який у «Записках НТШ» опублікував низку рецензій на його праці. Зокрема, в шостій книзі видання за 1900 р. побачила світ рецензія І. Я. Франка на дослідження В. М. Перетца «Малоруські вірші та пісні в записках XVI–XVIII ст.». У цій же книжці було вміщено й рецензію письменника на працю

П. Г. Житецького «Енеїда» І. П. Котляревського в найдавніших списках її». Наведемо уривок з рецензії І. Я. Франка на розвідку В. М. Перетца, який цікавий ще й тим, що у ньому критик, відзначаючи сильні та слабкі сторони праці молодого автора, порівнював її з розвідкою П. Г. Житецького: «Обік розібраної вище праці д. Житецького визначається праця д. Перетца багатством нового матеріалу і гарним обробленням деяких частин. На жаль, цілість цієї праці досить хаотична. Не бачимо в ній ніякого плану, ніякого обмеження терену, ніякої поставленої і так чи сяк осягненої мети... Обсяг його знання якийсь незаокруглений; бо коли загалом йому не можна відмовити ані ясності, ані широти погляду, то декуди він спотикається на дрібницях» [1336, с. 41]. Деякою мірою, ці помилки В. М. Перетца у «дрібницях», на погляд рецензента, були викликані слабким знанням української мови [1336, с. 41]. Однак надто сувору критику одного з очільників НТШ В. М. Перетц сприйняв як необґрунтовану [55, арк. 1–2].

У листі від 2 грудня 1900 р. В. М. Перетц інформував П. Г. Житецького, що віднайшов «чудовий збірник датований 1713 р. і складений о. єзуїтом Гінтовтом», у якому були «пісні релігійні та світські польською і малоросійською мовами й при цьому – з нотами!» [56, арк. 1–1 зв.]. Тут йдеться про збірник Л. Гінтовта і Д. Рудницького, який нині датується 1702–1716 рр. і містить як твори Д. Рудницького, так і популярні тоді в Речі Посполитій вірші-пісні, переважно, з нотами. З 92 текстів, записаних у збірнику, 19 були україномовними. Зрозумівши, що віднайшов невідомий науковому світу нотний збірник світських пісень початку XVIII ст., В. М. Перетц вирішив його опублікувати. Опису збірника Л. Гінтовта й Д. Рудницького була присвячена праця В. М. Перетца «Замітки і матеріали з історії пісні в Росії», що вийшла друком у 1901 р. у «Відомостях Відділення російської мови і словесності Академії наук». Ця публікація цінна ще й тим, що сам рукопис, який з іншими матеріалами колекції бібліотеки Залуських згодом було передано до Варшавської національної бібліотеки, згорів під час Варшавського повстання 1944 р.

Зі свого боку В. М. Перетц уважно стежив за науковою діяльністю І. Я. Франка. У листі до П. Г. Житецького від 23 грудня 1902 р. він висловив захоплення тим, що І. Я. Франко опублікував українські вірші початку XVII ст., наголосивши: «Якщо й далі так піде, то ми скоро будемо мати у своєму розпорядженні для початкової історії малоросійської поезії солідний запас даних» [71, арк. 2]. А 10 січня 1903 р. В. М. Перетц надіслав І. Я. Франку листа з пропозицією обмінюватися власними науковими працями. Між В. М. Перетцем і І. Я. Франком також налагодилися листування та наукова співпраця.

Повернемося ж до наукової співпраці між В. М. Перетцем і П. Г. Житецьким. Надіславши останньому книгу «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 1. Із історії російської пісні», яку було висунуто на Макаріївську премію, В. М. Перетц висловив побажання, щоб київський філолог став рецензентом його праці. Свою позицію молодий вчений обґрунтував у листі П. Г. Житецькому від 12 грудня 1900 р., де зазначив: «Представивши свою працю на здобуття премії, [я] виявив бажання мати Вас її рецензентом... Кого ж я міг назвати іншого? Тільки у Вас я знайшов відгук на ті зацікавлення, які остаточно заволоділи мною» [57, арк. 1]. Відгукнувшись на прохання молодого філолога, П. Г. Житецький надіслав до Санкт-Петербурзької АН позитивну рецензію на працю В. М. Перетца, якого у 1901 р. було нагороджено половинною Макаріївською премією.

Перша особиста зустріч В. М. Перетца із П. Г. Житецьким відбулася невдовзі після написання останнім рецензії. У своїх мемуарах В. М. Перетц так згадував про неї: «Будучи в Києві проїздом із Криму в серпні цього ж року (1901 р. – *А. Ш.*), я вважав доречним зайти до [П. Г.] Житецького і подякувати йому за серйозний відгук про мою книгу... Ця розмова заклала основу моїм добрим відносинам із [П. Г.] Житецьким, що перейшли в справжню дружбу» [967, с. 464].

У листах В. М. Перетц регулярно інформував П. Г. Житецького про свої наукові знахідки та творчі плани. Так, у листі від 12 грудня 1900 р. він

повідомив, що «зайнявся давнім театром», адже у нього «знайшовся цікавий польський матеріал – “Рождественська драма” XVII ст.», яка була подібна до давніх українських п’єс. Вивчення віднайденого матеріалу, на думку вченого, давало змогу поглибити знання з україно-польських літературних взаємин. Крім того, у В. М. Перетца виникла ідея простежити паралелі в українсько-польських інтермедіях і російських народних заспівах з Архангельської губернії. Цих питань, як зазначив дослідник, на той час ще «ніхто не торкався, як і взагалі польських рукописів», за виключенням кількох спроб польського філолога та історика культури О. Брюкнера [57, арк. 2–2 зв.].

Сам В. М. Перетц не тільки активно досліджував, а й не упускав слушної нагоди для популяризації української літератури та культури. Зокрема, в газеті «Північний кур’єр», яка щодобово виходила в Санкт-Петербурзі під редакцією К. І. Арабажина, він у 1900 р. розпочав публікацію своїх «Нарисів з історії малоросійської літератури». До речі, про часопис «Північний кур’єр» є згадка в листі О. І. Соболевського до Т. Д. Флоринського, в якому видання охарактеризовано як «українофільську газету» [678, арк. 14]. Але вже 22 грудня 1900 р. газету було закрито і В. М. Перетцу не вдалося опублікувати цю працю в повному обсязі.

У листі від 14 квітня 1901 р. В. М. Перетц повідомив П. Г. Житецького ще про одну свою «цінну знахідку». Вчений відшукав збірник кінця XVII ст., що складався з близько 40 українських пісень, з яких більше половини були народними. «Радості моїй не було меж», – захоплено писав дослідник [59, арк. 2 зв.]. В. М. Перетц мав намір опублікувати збірник давніх українських віршів, до якого він планував включити і «Ламент», що був надрукований в Острозі у XVII ст. і який раніше досліджував П. Г. Житецький.

Декілька слів варто сказати про «Літературний вісник» і про співпрацю з цим журналом українських учених. У листі від 29 грудня 1900 р. В. М. Перетц інформував П. Г. Житецького, що у Санкт-Петербурзі затіяно видання історико-літературного та бібліографічного журналу «Літературний вісник», одним із редактором якого став А. Я. Лященко [58, арк. 2].

В. М. Перетц запропонував П. Г. Житецькому взяти участь у новоствореному журналі [58, арк. 2 зв.]. Сам В. М. Перетц досить активно співпрацював з «Літературним вісником», опублікувавши в ньому протягом 1901–1902 рр. 7 статей і 19 рецензій. Серед них були й розвідки на українську тематику: стаття «Нарис бібліотеки Києво-Софійського собору» та декілька рецензій, наприклад, на праці Б. Д. Грінченка «Література українського фольклору. 1777–1900. Чернігів, 1901», В. М. Гнатюка «Угроські духовні вірші» та інші [1044, с. 237–239]. У «Літературному віснику» з'явилися й перші рецензії В. М. Перетца на опубліковані описи рукописних зібрань та статті про окремі рукописи [1045, с. 275].

У листі В. М. Перетца до П. Г. Житецького від 5 жовтня 1902 р. йдеться про чергову знахідку вченого: «Задумав писати Вам... задля того, щоб поділитися з Вами почуттями ще від однієї знахідки: виписав я із Вільно рукоп[исний] збірничок, за описом “Богогласник XVIII ст.”. Думаю – кінця XVII ст.; особливо давня його латинська частина, кирилична – новіша. Кирилицею зазвичай писали ц[ерковно]-сл[ов'янською] мов[ою]. Зате латинськими буквами – декілька малоросійських і дуже (на мій пог[ляд] для тієї епохи) гарно записаних ліричних пісень. Не народні вони – без сумніву, але важливі ці нові відомості, які вказують, що коло відомих авторів (Мазепа, Климентій та ін.) – стає все ширше» [70, арк. 1 зв.]. Дослідник планував опублікувати статтю про збірник у «Відомостях Відділення російської мови і словесності Академії наук». Крім того, у листі до П. Г. Житецького В. М. Перетц зазначив, що ним підготовлено до друку та передано до видання Санкт-Петербурзької АН ще низку розвідок про українських поетів початку XVIII ст., зокрема Ф. Прокоповича, Климентія Зіновієва та ін. [70, арк. 2–2 зв.].

У 1902 р. В. М. Перетц видав третій том «Історико-літературних досліджень і матеріалів» – «Із історії розвитку російської поезії XVIII ст.». Цю працю, де розглядалися питання переходу від силабічного до тонічного віршотворення в українській та російській поезії XVIII ст., вчений захистив

як докторську дисертацію. За неї В. М. Перетца було нагороджено малою Ломоносівською премією Санкт-Петербурзької АН. Важливою для вченого була оцінка його дослідження й київськими філологами. Разом з листом від 6 березня 1902 р. він надіслав П. Г. Житецькому примірник своєї книги, зауваживши, що це «новий натхненний плід» його праці, адже, як зазначив автор, без «захоплення ідеєю» важко було швидко опрацювати такий великий за обсягом матеріал [63, арк. 1]. В. М. Перетц наголосив на тому, що окремі глави його книги написані під впливом досліджень українських учених, П. Г. Житецького та М. І. Петрова, яких він назвав своїми «віжитіями в область давньої малор[осійської] поезії» [63, арк. 1 зв.–2].

Книгу «Історико-літературні дослідження і матеріали. Із історії розвитку російської поезії XVIII ст.» В. М. Перетц зі словами щирої подяки за надану допомогу надіслав і М. І. Петрову, вважаючи його одним із своїх учителів. Зокрема, у листі від 7 березня 1902 р. В. М. Перетц зауважив: «Надсилаючи Вам, вельмишановний Миколо Івановичу, свою книгу, не можу не подякувати Вам особисто ще раз за Ваше люб'язне сприяння, надане мені не раз і особливо останнім літом під час занять у Києво-Соф[ійському] соборі, наданням мені Вашого опису. Мало того – з якого б боку я не доторкався до початкового періоду руської поезії – всюди зустрічався вже з Вашими працями, що підготували ґрунт для подальших робіт, що забезпечили і мені виконання моїх намірів. Не бажаю присвоювати того, що зроблено до мене і виражаючи Вам щирю вдячність як вірному і авторитетному вожатаю в нетрях старовинної літератури малоруської. Нехай моя книга, як і попередня, магістерська дисертація, будуть для Вас доказом, що не на кам'янистий ґрунт упало зерно Ваших думок, вміщених у цінних статтях і дослідженнях з історії малор[уської] старовини. І якщо Ви погодитеся з цим – це буде для мене великою нагородою» [95, арк. 1–1 зв.].

Наукова діяльність В. М. Перетца з дослідження давнього українського письменства не залишилася не поміченою українським науковим співтовариством. 27 лютого 1900 р. його було обрано дійсним членом

Історичного товариства Нестора-літописця в Києві [1025, с. 51]. Отримавши повідомлення про обрання, В. М. Перетц написав листа українському літературознавцю та історику й фольклористу, голові Історичного товариства Нестора-літописця М. П. Дашкевичу з висловом щирої подяки і обіцянкою «в міру сил бути корисним для Товариства» [500, арк. 1].

В листі В. М. Перетца до декана історико-філологічного факультету Університету св. Володимира в Києві Т. Д. Флоринського знаходимо відомості про роботу вченого над розвідкою «До історії Києво-Могилянської колегії (панегірики і вірші Б. Хмельницькому, І. Підкові та архієпископу Лазарю Барановичу)», що першою із його досліджень була опублікована в «Читаннях в Історичному товаристві Нестора Літописця». Як член російської Археографічної комісії, В. М. Перетц мав можливість надрукувати свою працю в московському виданні цієї комісії. Проте він вирішив опублікувати статтю в органі Історичного товариства Нестора-літописця в Києві, тому й звернувся до Т. Д. Флоринського з проханням посприяти цій публікації. Зокрема, В. М. Перетц писав: «Витягнув я з рукопису збір[ання П. П.] Вяземського деякий матеріал, а саме три надгробні промови Хмельницькому і Підкові і вірші на смерть Лазаря Барановича 1693 р. і хотів би їх надрукувати. Це можна було б зробити і в московських “Працях” Археографічної комісії – членом якої я перебуваю, – і в “Читаннях” тов[ариства] Нестора літописця. Оскільки для останніх ближче малоросійська старовина, прошу Вас передати кому потрібно про моє бажання надрукувати... матеріали в “Читаннях”» [115, арк. 1 зв.–2]. Публікація праці В. М. Перетца в «Читаннях в Історичному товаристві Нестора Літописця» стало початком співпраці вченого з київським науковим товариством.

Досліджуючи матеріали українознавчого змісту, В. М. Перетц підготував ще низку розвідок для Історичного товариства Нестора-літописця в Києві. На прохання М. П. Дашкевича, він надсилав до Товариства як філологічні, так і історичні праці на українську тематику [501, арк. 1], які

протягом 1900–1901 рр. були опубліковані на сторінках «Читань в Историчному товаристві Нестора Літописця» [750; 752–754].

В. М. Перетц щиро бажав, щоб українську літературу та культуру досліджувало якомога більше українських вчених. Він мріяв написати узагальнюючу працю з історії давньої української літератури і його прикро вражало, що українські дослідники недостатньо займалися історією письменства свого народу [71, арк. 2 зв.]. Про задачі, які ставив перед собою на науковій ниві, В. М. Перетц зголосився старшому товаришу й київському колезі П. Г. Житецькому, вірячи, що останній його зрозуміє. І дійсно, П. Г. Житецький щиро підтримав наміри В. М. Перетца, у листі до якого від 8 січня 1903 р. зазначив: «Порадували Ви мене широкими перспектами праць Ваших з історії української поезії. Що стосується до щирих українців із київської молоді, що ухиляється від науки, то на захист її можу сказати, що це вівці без пастиря» [1275, с. 291].

Отже, П. Г. Житецький вважав, що для розвитку українознавчих досліджень в Києві не вистачало лідера, енергійного й талановитого організатора українського наукового життя. Можливо, знаючи В. М. Перетца як здібного та вольового й напористого дослідника, він думав і про те, що київському науковому середовищу не завадило б мати в своїх лавах такого вченого. А поки що, на думку П. Г. Житецького, серед київської наукової еліти переважали сили, які не надто переймалися питаннями розвитку української науки. Розвиваючи тему про «пастиря» в українському науковому середовищі, П. Г. Житецький в листі до В. М. Перетца зауважив: «Не можу ж я вважати “пастирем добрим” Флоринського. Навпаки, це той пастир, який розганяє овець» [1275, с. 291].

Прагнув В. М. Перетц і до співпраці з українськими вченими, які мешкали у Львові. Від К. І. Арабажина, який регулярно здійснював поїздки до Галіції, він дізнався, що за його науковою діяльністю уважно стежать львівські вчені, а деякі з них, зокрема, український етнограф, фольклорист, літературознавець та мистецтвознавець В. М. Гнатюк бажав би мати й книги

петербурзького дослідника. З листів В. М. Перетца до В. М. Гнатюка відомо, що вчені налагодили обмін необхідною їм літературою, адже Володимир Миколайович мав великий інтерес до праць галицьких вчених [1365]. В. М. Перетцу була приємна звістка про обрання В. М. Гнатюка членом-кореспондентом Санкт-Петербурзької АН (1902) [72, арк. 2 зв.]. Співпраця В. М. Перетца з В. М. Гнатюком виявилася довготривалою і завершилися лише зі смертю останнього.

Цікавими для В. М. Перетца були й праці І. Я. Франка, з яким його єднали спільні наукові інтереси та авторитет якого, як вченого, для молодого дослідника не підлягав ніякому сумніву. У листі до В. М. Гнатюка від 26 березня 1902 р., В. М. Перетц зазначив, що бажав би налагодити обмін літературою з І. Я. Франком, а також повідомив, що вже надсилав йому свої праці та мав намір робити це і надалі [22, арк. 34–34 зв.]. У ВРІЛ в особовому фонді І. Я. Франка зберігається записка В. М. Перетца, яку останній написав на власній візитці та надіслав письменнику разом з третім томом своєї праці «Історико-літературні дослідження і матеріали» [689]. Ця записка є хронологічно першим документом із листування між В. М. Перетцем і І. Я. Франком. Лист же вченого до В. М. Гнатюка від 26 березня 1902 р. свідчить про те, що В. М. Перетц надсилав І. Я. Франку свої книги і раніше.

У листі до секретаря НТШ В. М. Перетц вказав й список тих наукових праць І. Я. Франка, які йому було «дуже важно мати» для роботи над розвідками з історії давнього українського письменства. Цей перелік дає уявлення про коло наукових інтересів В. М. Перетца того часу, а також свідчить про те, що наукова творчість І. Я. Франка була гарно відома молодому вченому, який бажав би мати в своїй бібліотеці такі праці та твори Каменяра, як: «Іван Вишенський, його час і письменницька діяльність» (1892), «Апокрифи і легенди з українських рукописів. Т. II: Апокрифи новозавітні: А. Апокрифічні євангелі» (1899), «Іван Вишенський» (1900), «Слово про Лазарево воскресеніє. Староруська поема на апокрифічні теми»

(1900), «Карпато-руське письменство XVII–XVIII вв.» (1900) [22, арк. 34–34 зв.].

Серйозно досліджуючи історію давньої української літератури, В. М. Перетц мріяв переїхати в Україну, а саме до Києва та працювати в Університеті св. Володимира. Захистивши докторську дисертацію, він сподівався отримати посаду професора російської мови і словесності в місті на Дніпрі. Київські науковці рішуче підтримали наміри молодого талановитого вченого. Так, П. Г. Житецький першим повідомив В. М. Перетца про конкурс на посаду професора російської мови і словесності, що був об'явлений в Університеті св. Володимира після смерті П. В. Владимірова [67, арк. 1], перемога в якому практично відкривала Володиміру Миколайовичу шлях в Україну.

Отже, аналіз епістолярних та інших документів дає підстави стверджувати про значний вплив українських вчених на формування наукових зацікавлень В. М. Перетца, виникнення у нього інтересу до історії давньої української літератури і мови та до історії України й взагалі українознавчих проблем. Формуванню зацікавлень В. М. Перетца питаннями україніки сприяла його співпраця протягом 1890-х рр. та на початку ХХ ст. з такими українськими вченими як К. І. Арабажин, В. М. Гнатюк, П. Г. Житецький, А. Я. Лященко, М. І. Петров та І. Я. Франко, які замітили та підтримали перші кроки молодого дослідника на ниві дослідження історії давньої української літератури, надали йому допомогу щодо вивчення рукописних пам'яток у музеях, бібліотеках і архівах Києва й Санкт-Петербурга та ввели до кола української наукової еліти.

Від самого початку своєї наукової діяльності В. М. Перетц проявив великий інтерес до археографічної діяльності, відшукуючи рукописи з українськими віршами та піснями у книгозбірнях Києва та Санкт-Петербурга та активно публікуючи про них дослідження як у російських наукових виданнях, так і «Київській старині», а також друкуючи розвідки про

українські літературні та історичні пам'ятки у науковому органі Історичного товариства Нестора-літописця, дійсним членом якого вчений був обраний.

Вже у перші роки своєї наукової діяльності В. М. Перетц заявив про себе як про книгознавця, співпрацюючи з журналами «Бібліограф», «Книжковий вісник», «Філологічна бібліотека» й «Літературний вісник», публікуючи на їхніх сторінках рецензії на книги. Особливий інтерес у В. М. Перетца викликали наукові видання, підготовлені українськими вченими, для придбання яких він організовував книгообмін з науковцями.

3.2 Викладацька діяльність у навчальних закладах Санкт-Петербурга та дослідження пам'яток давньої української літератури в книгозбірнях, музеях і архівах Києва

Наприкінці 1890-х рр. В. М. Перетц розпочав систематичні дослідження пам'яток давньої української літератури в книгозбірнях, музеях і архівах Києва й майже щоліта приїздив до міста. Під час перебування у Києві він знайомився з українськими філологами, мистецтвознавцями, іншими представниками української наукової еліти, з якими у нього зав'язувалися приятельські стосунки та співпраця на ниві дослідження українських літературних та історико-культурних пам'яток (з М. І. Петровим, П. Г. Житецьким, М. Ф. Біляшівським), з питань публікації праць в українських виданнях та участі в роботі Історичного товариства Нестора-літописця (з М. П. Дашкевичем, М. В. Довнаром-Запольським, А. М. Лободою, В. П. Науменком, Т. Д. Флоринським).

Спільні наукові інтереси сприяли налагодженню листування та обміну науковими працями між В. М. Перетцем і українськими вченими. В. М. Перетц мав велику потребу у співпраці з українськими науковцями, жваво цікавився їхніми публікаціями та, взагалі, українським науковим життям. Листуючись з київськими вченими, В. М. Перетц надсилав їм свої праці й завжди з нетерпінням чекаючи звісток від українських колег [1359].

Для київських науковців стало очевидним, що появився молодий енергійний та амбітний вчений-філолог, якого цікавили українознавчі проблеми, передусім на полі історії давньої української літератури.

Наукові інтереси спонукали В. М. Перетца до співпраці з українськими вченими-філологами, зокрема, плідним було його співробітництво з професором КДА М. І. Петровим, який очолював Церковно-археологічний музей при КДА, де містилося одне з найбільших на той час зібрань писемних і мистецьких пам'яток, значна частина яких мала українське походження. Згідно «Показчика Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії», який був складений М. І. Петровим, станом на червень 1897 р. у музеї зберігалось 24 893 пам'яток духовної та матеріальної культури.

У листі від 27 липня 1897 р. В. М. Перетц звернувся до М. І. Петрова з проханням посприяти у дослідженні рукописів, що містилися в Церковно-археологічному музеї КДА. Зокрема, його цікавили «Сказання про письмена» чорноризця Храбра та декілька апокрифів із рукописного збірника XVII ст., що у складеному М. І. Петровим «Опису рукописних зібрань, що знаходяться в м. Києві» значилося за № 526. Оскільки В. М. Перетц перебував у Санкт-Петербурзі, він просив М. І. Петрова дозволити зробити копії необхідних йому рукописів Н. І. Арабажиній, яку вчений відрекомендував як свою наречену та «найкращу помічницю», яка добре знала палеографію і могла опрацювати тексти, написані напівуставом [93].

Приїхавши до Києва влітку наступного року, В. М. Перетц продовжив дослідження фондів Церковно-археологічного музею КДА. Від професора Університету св. Володимира в Києві П. В. Владимірова йому стало відомо, що до бібліотеки Церковно-археологічного музею КДА надійшла збірка поезій чернігівського архієпископа Л. Барановича «Księga śmierci». Оскільки В. М. Перетц активно досліджував творчість Л. Барановича, він мав намір «поглянути на цю книгу» та її описати. 22 червня 1898 р., перебуваючи в приміщенні музею, В. М. Перетц написав листа М. І. Петрову, де висловив сподівання на дозвіл описати збірку поезій Л. Барановича [106]. Про те, що

М. І. Петров відгукнувся на прохання вченого і останньому вдалося дослідити збірку «Księga śmierci», свідчить праця В. М. Перетца «Filar Wiary» и «Księga śmierci» архієпископа Лазаря Барановича», яку в 1898 р. було надруковано в Києві [745]. Слід додати, що «Filar Wiary» є збірка віршів Л. Барановича, яку В. М. Перетцу вдалося випадково придбати на одному з ринків Санкт-Петербурга в 1896 р., про що він інформував науковців публікацією в «Київській старині» [744].

Про науково-дослідну роботу В. М. Перетца в Києві влітку 1901 р. йдеться в його листах до М. І. Петрова від 20 і 27 червня того ж року. В епістолях В. М. Перетц повідомляв М. І. Петрова, що приїхав до Києва 15 червня з метою дослідити рукописи з віршами, апокрифами та легендами у бібліотеці Києво-Софійського собору. Оскільки вчений планував залишитися в Києві до 15 серпня, він мав намір вивчити й бібліотеку Київської духовної семінарії та здійснити поїздку до монастиря Переяслава, де, за сподіванням дослідника, зберігалися рукописні пам'ятки. Планував В. М. Перетц й «порушити літній відпочинок» М. І. Петрова в Боярці. У листах він зазначив, що йому відомо про складений М. І. Петровим опис рукописів бібліотеки Києво-Софійського собору, яким учений висловив бажання скористатися під час своєї роботи у Києві [109, арк. 1–2; 110, арк. 1]. Результатом київських досліджень В. М. Перетца стала праця «Нарис бібліотеки Києво-Софійського собору», яку в 1901 р. надрукував «Літературний вісник».

У листі ж із Санкт-Петербурга від 10 жовтня 1901 р. В. М. Перетц написав М. І. Петрову, що про підготовлений останнім опис рукописів бібліотеки Києво-Софійського собору він розповів редактору «Відомостей Відділення російської мови і словесності Академії наук», академіку Санкт-Петербурзької АН О. М. Пипіну, який, зацікавившись працею київського вченого, висловив намір посприяти її публікації як видання АН. В. М. Перетц сподівався, що це повідомлення стане в пригоді М. І. Петрову, якому він ще запропонував публікувати інформацію про свої праці в бібліографічному та історико-літературному журналі «Літературний вісник» [94, арк. 1–2].

Постать В. М. Перетца викликала симпатію й серед професорів та керівництва історико-філологічного факультету Університету св. Володимира в Києві. З листа ж В. М. Перетца до декана історико-філологічного факультету Т. Д. Флоринського від 13 жовтня 1899 р. можна дізнатися, що останній вперше запропонував вченому переїхати до Києва в 1897 р., але тоді він не відгукнувся на зроблену йому пропозицію [115, арк. 1 зв.]. Імовірно, відмова декану Т. Д. Флоринському була обумовлена тим, що від 1896 р. В. М. Перетц, як приват-доцент, читав лекції в Санкт-Петербурзькому університеті, де він планував обійняти й посаду професора.

При нагоді зазначимо, що протягом 1890-х рр. В. М. Перетц отримав солідний педагогічний досвід, викладаючи як в середніх, так і вищих навчальних закладах Санкт-Петербурга. Ще будучи студентом старших курсів Санкт-Петербурзького університету, він проводив заняття в приватному підготовчому училищі капітана Кошкарьова. Закінчивши університет, В. М. Перетц викладав у Санкт-Петербурзькій гімназії Чоловіколюбивого товариства (1893–1895), яку свого часу закінчив сам, а також у хлоп'ячій та дівочій школах при римо-католицькій церкві св. Катерини (1895–1896), Першому кадетському корпусі (1896–1898), Павловському військовому училищі (з 1898), читав лекції в Санкт-Петербурзькому народному університеті (1897–1898). Згодом, вже захистивши докторську дисертацію (1902), В. М. Перетц викладав в Археологічному інституті, Катерининському і Лизаветинському жіночих інститутах та приватній жіночій гімназії М. О. Лохвицької-Скалон. Він глибоко цікавився питаннями теоретичної та практичної педагогіки й протягом 1902–1903 рр. очолював Комісію імені К. Д. Ушинського при Санкт-Петербурзькому педагогічному товаристві [1043, с. 213–214].

Разом з тим, не зважаючи на зацікавленість у викладацькій роботі та беззаперечний педагогічний талант, В. М. Перетцу не вдалося знайти у навчальних закладах Санкт-Петербурга постійну роботу й отримати штатну посаду. Причиною цього було те, що ще зі студентських років він вважався

«неблагодійним» і знаходився під наглядом Департаменту поліції. Крім того, Санкт-Петербурзький народний університет, що був організований членами Санкт-Петербурзького педагогічного товариства, і в якому безкоштовно працював В. М. Перетц, лякав освітянську адміністрацію «крамолою», а отже не викликали в неї довіру й викладачі університету. Дратувало керівництво навчальних закладів Санкт-Петербурга й те, що В. М. Перетц активно публікувався в опозиційній до влади пресі, зокрема часопису «Північний кур'єр», одним із редакторів якого був К. І. Арабажин (він же був одним із організаторів Санкт-Петербурзького народного університету). Не викликало розуміння з боку директорів середніх навчальних закладів й прагнення В. М. Перетца активно займатися науковою роботою [1043, с. 213; 1097, с. 151].

Складнощі при влаштуванні на роботу в Санкт-Петербурзі, неможливість повною мірою займатися науковою діяльністю спонукали В. М. Перетц серйозно задуматися над переїздом до іншого міста. До професійних труднощів додалися проблеми зі здоров'ям (в 1899 р. лікарі діагностували туберкульоз), що виникли, значною мірою, внаслідок напруженої викладацької діяльності, яку із загостренням хвороби В. М. Перетц змушений був суттєво скоротити. Тут йому і згадалася пропозиція Т. Д. Флоринського, у листі до якого від 13 жовтня 1899 р. він зазначив: «І ось ще раз шкодую, що років зо два тому мені не вдалося перебратися до Києва, де б я може бути і став би в пригоді: восени раптом у мене показалася кров горлом, була потім чотири рази неабияка кровотеча, майже по склянці; ослаб я сильно, але тепер оговтався. Доктора запевняють що це не від легенів – чому я радий вірити, тому що волю думати про смерть, коли ще можна жити і працювати, – а планів і матеріалу в мене – маса!» [115, арк. 1 зв.–2].

Про своє бажання переїхати до Києва та працювати в Університеті св. Володимира В. М. Перетц писав і П. Г. Житецькому, якого амбітний вчений, як і М. І. Петрова, вважав своїм попередником і вчителем на ниві

дослідження питань історії української поезії та драми [55, арк. 1 зв.–2]. Однак отримати місце в київському університеті було не простою справою, адже й інші вчені прагнули обійняти посаду професора в престижному виші. Так, у листі до П. Г. Житецького від 26 вересня 1900 р. В. М. Перетц висловив сумнів щодо можливості переїзду до Києва: «Справа про переселення моє до Києва – здається, не більше як повітряний замок! Писав [П. В.] Владимирову і [Т. Д.] Флоринському, але, ймовірно, безрезультатно. У них свій канд[идат] – [М. Н.] Сперанський! Але якщо буде об'явлено конкурс, то чи міг я сподіватися, що особи, яким дорого вивчення місцевої старовини і літер[атури] підтримали б мене (?!?)» [55, арк. 1 зв.–2].

Не в характері В. М. Перетца було пасувати перед труднощами і в листах Т. Д. Флоринському він доводив переваги своєї кандидатури перед іншими претендентами на місце в Університеті св. Володимира: «П. В. [Владимирову] одному з літературою не впоратися з погляду на його слабке здоров'я. А. М. Лобода, здається, читає мову, але спец[іально] нею не займається. У разі потреби я міг би читати і д[авню] р[уську] літ[ературу] і мову, якою займався (по м[ові] я читав і пробн[і] лекції), а нов[а] література, якою займається А. М. [Лобода], могла би відійти до нього цілком. Ви говорили, що висувається кандидатура М. Н. Сперанського: звичайно він для мене більш серйозн[ий] конкурент, бо – доктор і старше набагато. Але якщо це – слух, то в разі залишення лекцій П. В. Владимировим я посилено просив би Вас звернути увагу факультету на Вашого покірного слугу, бо, я думаю – зашкодити справі викладання я не зашкоджу, але, смію думати, міг би бути скільки неб[удь] корисним, оскільки займаюсь першоджерелами, міг би організувати розробку їх і серед студентів. А хто займається цим тепер в Києві, при наявності багатих рукописних зібрань?!» [116, арк. 2–2 зв.].

Як видно з листа, В. М. Перетц навів вагомі аргументи на користь своєї кандидатури: на той час він був вже достатньо досвідченим і універсальним викладачем, який міг читати курси як з історії літератури, так і мовознавства. Більше того, В. М. Перетц мав оригінальні ідеї щодо організації роботи

студентів з дослідження рукописних пам'яток, які зберігалися в книгосховищах Києва. Справа залишалася лише за малим – наявності вільної вакансії. Але її й не було в Університеті св. Володимира. Професор П. В. Владимиров, хоча і хворів, але продовжував працювати на кафедрі російської мови і словесності.

Втім, далеко не всі якості В. М. Перетца могли сподобатися Т. Д. Флоринському. Декан історико-філологічного факультету Університету св. Володимира був українофобом. У 1899 р. він опублікував у газеті «Києвлянин» памфлет проти української мови «Малоросійська мова і “українсько-руський” літературний сепаратизм», який у 1900 р. вийшов окремим виданням, викликавши гостру дискусію в київській пресі. Памфлет розкритикували прогресивні українські вчені та громадсько-культурні діячі. Основні положення памфлету Т. Д. Флоринського заперечувала й праця В. М. Перетца «Нариси з історії малоросійської літератури», яка публікувалася на шпальтах Санкт-Петербурзького «Північного кур'єру». У листі до П. Г. Житецького від 2 грудня 1900 р. В. М. Перетц наголосив: «Днями я виступив у “Пів[нічному] кур'єрі” з низкою заміток про давню малорос[ійську] літературу. Мета їх – показати людям, які зі слів “Нового Ча[су]” і [Т. Д.] Флор[инського] судять про малорос[ійську] м[ову] і літературу – що ця остання не лише існує (середній читач у нас в цьому навіть сумнівається), але й має славне минуле і дала не мало літературі великоросійській» [56, арк. 1 зв.–2].

Виступаючи проти Т. Д. Флоринського, В. М. Перетц був свідомий того, що публікація може мати серйозні наслідки, зокрема, коштувати йому місця в Університеті св. Володимира. У листі до П. Г. Житецького він написав: «Тепер після цих моїх статей у мене остаточно немає надії коли небудь бути в Києві. Флоринський мені мабуть не пробачить» [56, арк. 1 зв.–2]. Отже, наприкінці 1900 р. ситуація складалася так, що шанси обійняти посаду в Університеті св. Володимира в Києві у В. М. Перетца були досить примарними. Такої думки був і його навчитель, академік О. І. Соболевський,

який дуже хотів, щоб В. М. Перетц розвинув закладені ним традиції в Києві, але, при цьому, добре розумів й всю складність ситуації. «Щодо планів моїх відносно Київського університету, – сповіщав В. М. Перетц із Санкт-Петербурга П. Г. Житецького 12 грудня 1900 р., – навіть і впертий в прагненні О. І. Соболевський каже, що тепер треба рукою махнути» [57, арк. 3 зв.].

Аби не втратити час, В. М. Перетц вирішив зосередитися на підготовці дисертаційних досліджень. 5 листопада 1900 р. у Санкт-Петербурзькому університеті він захистив магістерську дисертацію «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 1. Із історії російської пісні», у якій розглядалися питання розвитку української та російської віршової та пісенної поезії, їхні історичні зв'язки, а також вплив польської теорії і практики віршування на українське силабічне віршотворення у XVI–XVII ст. За цю працю В. М. Перетца було нагороджено половинною Макаріївською премією Санкт-Петербурзької АН.

Вже в 1901 р. В. М. Перетц сподівався захистити й докторську дисертацію, представивши на розгляд свої дослідження з історії «Громника» та «Лунника», що побачили світ протягом 1899–1901 рр. як «Матеріали до історії апокрифа и легенди» (вип. I–II). Але із-за конкуренції між викладачами кафедри історії російської словесності Санкт-Петербурзького університету це зробити йому було важко. У В. М. Перетца виникла ідея спробувати захистити докторську дисертацію в Університеті св. Володимира й 26 жовтня 1901 р. він надіслав листа Т. Д. Флоринському, у якому зазначив: «Посилаю Вам одночасно другу частину своєї праці («Матеріали до історії апокрифа и легенди» – А. III.), яку мені дуже хотілося б представити в якості дисертації на ступінь доктора р[осійської] слов[есності]. Пояснюю свою поспішність і бажання виступити не в Петербурзі. Тут – О. І. Соб[олевський] і П. О. Лавров згодні прийняти її, але – все як завжди псує: [І. О.] Шляпкін, що виконує в частині р[осійської] словесності тимчасово обов'язки покійного [І. М.] Жданова, – вбачаючи в моїй особі конкурента і маючи за собою декана

– [С. Ф.] Платонова (свого товар[иша] і друга)... – всіяко буде гальмувати справу, поки не надрукує своєї дис[ертації],... аби отримати формальне право сісти в С[анкт]-П[етербурзькому] унів[ерситеті] на Ждановську кафедру. Природньо, що він мене не пропустить... З огляду на сказане, а також тому, що Анд[рій] М[итрофанович] Лобода, як писали мені, поправився, слава богу, – я наважуюся, поки що приватно, просити Вас, розглянувши мої книги... – дати мені коротку відповідь, чи можу я сподіватися на успіх в Києві» [117, арк. 1–1 зв.]. Проте захист В. М. Перетцем докторської дисертації в Університеті св. Володимира в Києві не відбувся. Його ж дослідження про «Громник» і «Лунник» було нагороджено великою Толстовською медаллю Санкт-Петербурзької АН.

Докторську дисертацію В. М. Перетц захистив 7 квітня 1902 р. у Санкт-Петербурзькому університеті, представивши на розгляд третій том праці «Історико-літературні дослідження і матеріали. Із історії розвитку російської поезії XVIII ст.», де вчений дослідив питання переходу від силабічного до тонічного віршотворення в українській та російській поезії XVIII ст. За це дослідження В. М. Перетц теж отримав нагороду Санкт-Петербурзької АН – малу Ломоносівську премію. Але, як писав він П. Г. Житецькому, засмучувало те, що «ця нова праця» аніяк не наближала його до Києва [63, арк. 1 зв.].

Після захисту докторської дисертації В. М. Перетц мав всі підстави претендувати на професорську посаду, яку він прагнув обійняти, аби реалізувати свої наукові плани та розпочати роботу з підготовки молодих дослідників. В. М. Перетц писав О. І. Соболевському, що професура йому була потрібна «не як блискуча прикраса, не як свого роду вінець для честолюбної людини», а для того, щоб «бути корисним, працювати і інших залучати до роботи» [1097, с. 151]. У нього не було ілюзій щодо можливості отримати посаду професора в Санкт-Петербурзькому університеті. В листі О. О. Шахматову він констатував: «Сюди, в Університет, мене не пустять

[С. Ф.] Платонов, [Г. В.] Форстен і [О. І.] Введенський, маленька, але “могуча” у своєму роді кучка!» [967, с. 433].

Слід зазначити, що В. М. Перетц прагнув переїхати до Києва з наміром продовжити дослідження з історії давньої української літератури, а захист докторської дисертації надавав йому можливість обійняти посаду професора кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира. Однак, у 1902 р. вирішення цього питання було ще примарним, тому у листі до М. І. Петрова від 7 березня 1902 р. В. М. Перетц зауважив, що життя в Києві йому здавалося «недосяжним» [95, арк. 2].

Академік О. І. Соболевський радив В. М. Перетцу чекати місця у Варшавському університеті, уступивши йому посаду професора в Археологічному інституті [67, арк. 1 зв.], де з осені 1902 р. Володимир Миколайович викладав курс палеографії [22, арк. 35 зв.]. Як варіанти, розглядалися університети Казані, Ніжина та Одеси. Але найбажанішим для В. М. Перетца все таки був Університет св. Володимира в Києві. Він уважно стежив за тим, чи не з'явилася вакансія на професорську посаду в Університеті св. Володимира. Нагадуючи про себе, він регулярно надсилав Т. Д. Флоринському, викладачам і філологам київського університету листи та свої нові праці.

29 червня 1902 р. В. М. Перетц надіслав листа П. Г. Житецькому, в якому, обговорюючи тему конкурсу, запитував: «Чи не чули Ви чого хорошого в Києві? Якщо що-неб[удь] є – думаю від киян не сховається, бо для інтелігентного гуртка – далеко не все одно, хто сидить в Унів[ерситеті] на такій живій і близькій до інтересів місц[евої] літерат[ури] кафедрі» [66, арк. 2–2 зв.]. В. М. Перетц поділився зі своїм київським колегою й враженнями від зустрічей з Т. Д. Флоринським у Санкт-Петербурзі. Вченому здавалося, що декан історико-філологічного факультету Університету св. Володимира не хоче бачити його своїм підлеглим, оскільки вважає «українофілом» [66, арк. 1].

І саме від П. Г. Житецького в липні 1902 р. В. М. Перетц дізнався про об'явлення після смерті П. В. Владимірова конкурсу на заміщення посади професора кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира в Києві. «Ваша добра увага зворушила мене! – написав він П. Г. Житецькому, отримавши від нього довгоочікувану звістку, – Дякую багато разів за повідомлення, яке пройшло повз столичних хронікерів і якби не Ваша [газетна] вирізка, я не знав би про конкурс м[ожливо] до вересня» [67, арк. 1]. А 15 вересня В. М. Перетц подав заяву на конкурс, де його конкурентом став літературознавець А. П. Кадлубовський, який працював у Харківському університеті та був креатурою Т. Д. Флоринського.

Кандидатуру В. М. Перетца рішуче підтримав О. І. Соболевський, який в листі до Т. Д. Флоринського від 29 жовтня 1902 р. охарактеризував його як вже сформувавшогося вченого, кращого не тільки за А. П. Кадлубовського, а й за М. Н. Сперанського, та старанного працівника, який, крім історії літератури, зможе викладати й історію російської мови, і діалектологію [380, арк. 1–1 зв.]. Щодо українофільства В. М. Перетца, а це особливо непокоїло Т. Д. Флоринського, О. І. Соболевський зазначив, що вчений водить знайомство з П. Г. Житецьким, проте його «не люблять нові українофіли», і, на його думку, ніякої «небезпеки, ні навіть серйозності в укр[аїнофільстві]» Перетца не було [380, арк. 1 зв.–2]. Зазначимо, що в останньому О. І. Соболевський помилився, адже протягом свого життя В. М. Перетц принципово відстоював українські інтереси, хай і не в політичній, а науково-культурній площині.

Невдовзі ситуація почала змінюватися на користь В. М. Перетца. Його було обрано членом Товариства любителів давнього письменства та Неофілологічного товариства при Санкт-Петербурзькому університеті. За дослідження в сфері етнографії та народної творчості Російське географічне товариство нагородило В. М. Перетца золотою медаллю. Останній сподівався що ця нагорода не залишиться не поміченою членами конкурсної комісії історико-філологічного факультету та Радою Університету св. Володимира

[71, арк. 1 зв.]. І вже у листі від 21 лютого 1903 р. В. М. Перетц писав П. Г. Житецькому: «Здається, Ваше пророцтво про те, що я буду-таки в Києві, починає справдовуватися. На днях я отримав повідомлення... що факультет (історико-філологічний факультет Університету св. Володимира – А. Ш.)...зупинився на мені. І то слава Богу» [72, арк. 1].

На початку березня 1903 р. В. М. Перетц отримав від Т. Д. Флоринського телеграму про обрання його історико-філологічним факультетом екстраординарним професором Університету св. Володимира в Києві. Привітали новообраного професора й інші кияни, зокрема П. Г. Житецький. З відповіді В. М. Перетца останньому можна дізнатися про подробиці голосування під час конкурсу. Зокрема, В. М. Перетц у листі зазначив: «Щиро дякую Вам за привітання: і якщо справа піде далі тим же темпом, то Ви будете великим пророком, а я – київським обивателем в цьому ж році. Уявіть собі, що я отримав звістку про вибори від самого Флор[инського], та ще телеграмою, в 2 години ночі... Він повідомив, що мене обрано 10⁰ голосами проти 2^x (!), тобто майже одногосно. Це велика люб'язність» [73, арк. 1]. Далі В. М. Перетц наголосив, що обрання його професором Університету св. Володимира «без забігання із заднього ганку в міністерство і без протекції панів чиновників» засвідчило, що «Київ в цьому відношенні набагато вище Петербургу» [73, арк. 1–1 зв.].

Але розгляд справи В. М. Перетца в Раді Університету св. Володимира показав, що його кандидатура була не до вподоби реакційним професорам університету. І хоча 25 квітня 1903 р. Рада обрала В. М. Перетца екстраординарним професором, все ж значна частина її членів проголосувала проти нього. Про те, як на Раді університету проходило обговорення кандидатури В. М. Перетца та відбувалося голосування, 26 квітня в листі до О. І. Соболевського написав Т. Д. Флоринський, якого неприємно вразили виступи окремих професорів. «Вчора в Раді вирішена справа В. М. Перетца: отримав 32 виборчих і 14 невиборчих, – констатував Т. Д. Флоринський, – Мені було неприємно, що деякими професорами (медиками і юристами) було

поставлено питання про віросповідання В[олодимира] М[иколайовича] і про те, чи не закриває він дорогу [А. М.] Лободі. Я дуже рад, що зрештою справа закінчилася благополучно і що вакантна кафедра заміщена» [967, с. 432]. Самого ж Т. Д. Флоринського турбувало, щоб новообраний професор не долучився до українофілів, тому він попросив О. І. Соболевського дати В. М. Перетцу «дружню пораду – бути обережніше і по можливості триматися осторонь від українофільських крайнощів» [967, с. 432].

У листі Т. Д. Флоринському від 26 квітня 1903 р. В. М. Перетц запропонував декану історико-філологічного факультету низку курсів, які був готовий прочитати для студентів Університету св. Володимира з літератури та мови, як-от: загальний курс з історії літератури до XVIII ст.; спеціальні курси з літератури – історія літератури XVII ст., апокрифи і легенди, історія духовного вірша і початок руської поезії, історія руської повісті, російська література після М. В. Гоголя; загальні курси з історії російської мови та історії церковно-слов'янської мови зі вступом до слов'янського мовознавства та про долю церковно-слов'янської мови; спеціальні – доля плавних сполучень в слов'янських і переважно в російській мовах. Крім того, вчений мав підготовлений курс з палеографії у зв'язку з археографією (оглядом джерел і посібників з історії російської словесності давнього періоду) [120, арк. 1 зв.–2].

Не зважаючи на широкі фахові можливості В. М. Перетца, керівництво вирішило обмежити його педагогічну діяльність викладанням курсу з історії церковно-слов'янської мови. Таке рішення дещо розчарувало В. М. Перетца, адже він розраховував читати й історію літератури давнього періоду. Про це він з неприхованою образою висловився в листі до Т. Д. Флоринського, зазначивши: «Дуже сумно мені дебютувати в Києві ц[ерковно]-сл[ов'янською] мовою, а не літературою. Крім того, я бажав би вести практ[ичні] зан[яття] із старшими семестрами, бо маю зухвалість думати – зумів би їм запропонувати дек[ілька] небезкорисних тем» [123, арк. 2 зв.]. З часом В. М. Перетцу в

Університеті св. Володимира в повному обсязі вдалося реалізувати свій могутній науково-педагогічний потенціал.

Слід сказати й про те, що переїжджаючи із Санкт-Петербурга до Києва, В. М. Перетцу довелося вирішувати багато побутових питань, пов'язаних з переїздом і облаштуванням в новому місті. Без сумніву, як вчений і колекціонер, він мав немалу власну бібліотеку, на яку розраховував під час проведення викладів і наукової роботи в Університеті св. Володимира. І якщо інших речей треба було позбутися, розраховуючи придбати аналогічні в Києві, то бібліотеку вчений зумів зберегти і перевезти до Києва. Про враження В. М. Перетца від переїзду дізнаємося з його листа до Т. Д. Флоринського від 27 червня 1903 р., в якому він зазначив: «Вчора я прочитав у “Нов[ому] Ч[асі]” про закінчення моєї справи і про затвердження мене Міністерством. Тепер справа за переселенням до Києва. При від'їзді я брав із собою лише саме необхідне. Весь домашній порядок зазнав повного розорення і в Києві нам доведеться обзаводитися знову всім, крім книг, перевезення яких з шафами обійшлася більш 300 р[ублів]. Це був такий розгром, якого я ніколи не переживав» [121, арк. 1].

Оскільки до Києва В. М. Перетц переїжджав разом із сім'єю, то його турбували питання утримання родини, адже професорським заробітком було неможливо покрити всі сімейні трати. Постало питання про додаткову викладацьку роботу. «Отже, треба знову запрягатися в уроки. Але чи можна в Києві дістати щось порядне?», – запитував В. М. Перетц у П. Г. Житецького, до якого він вирішив звернутися за допомогою. П. Г. Житецький радив був допомогти В. М. Перетцу та бажав йому й на «київському ґрунті зберегти не тільки попередню наукову продуктивність, але і наукове самовладання!» [1275, с. 291]. Згодом у своїх мемуарах В. М. Перетц писав про допомогу, що йому надав П. Г. Житецький: «Він ознайомив мене з товариством київських вчених, що зосереджувалися навколо Університету [св. Володимира] і “Київської старовини”, і попередив багато моїх необережних кроків, що по простосердості і недосвідченості я міг зробити» [967, с. 464–465].

Забігаючи вперед, зазначимо, що у Києві В. М. Перетц, крім Університету св. Володимира, ще викладав у приватній гімназії Г. А. Валькера та Музично-драматичній школі М. В. Лисенка (1904–1906), долучився він й до відродження Київських вищих жіночих курсів (1906), де читав лекції протягом 1906–1907 рр., був співзасновником, директором і професором Вечірніх історично-філологічних курсів (1906–1909), викладав на Вечірніх вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної (1909–1914) та в Театральній школі Товариства мистецтв і письменства (1912–1914).

За традицією викладацька діяльність професора в Університеті св. Володимира розпочиналася вступною лекцією. Розмірковуючи над її проведенням, В. М. Перетц у листі до Т. Д. Флоринського від 5 серпня 1903 р. зауважив: «Ви запитуєте про вступну лекцію; але чи не можна обійтись як небудь поскромніше. Зізнаюся – я дуже тягощусь різними урочистими обставинками, успадкувавши цю нелюбов до них від нашого спільного друга і мого наставника О. І. С[оболевського]» [122, арк. 1 зв.]. Щодо теми лекції, то спочатку В. М. Перетц планував зупинитися на характеристиці найбільш видних і значних напрямків у вивченні мови. Але в остаточному варіанті тема вступної лекції В. М. Перетца в Університеті св. Володимира, яка відбулася 18 вересня 1903 р., мала назву: «Про деякі основні настрої руської літератури в її історичному розвитку». В ній вчений наголосив на значенні давнього письменства для розвитку сучасної літератури [763].

Обрання В. М. Перетца професором кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира у Києві було схвально сприйняте не лише київськими вченими, а всією українською науковою спільнотою. Так, повідомляючи про цю подію, львівський «Літературно-науковий вісник» опублікував замітку, де зазначалося: «Д[октора В. М.] Перетца, відомого автора цінних наукових дослідів з поля українського письменства XVII та XVIII в. закликано на надзвичайного професора на кафедру історії російської літератури в Київському університеті. Досі д. Перетц був приват-доцентом

Петербурзького університету. Вітаючи одержання шан[овним] професором кафедри в Київському університеті, будемо тішитися надією, що перебування його в Києві відіб'ється корисно на стані розроблювання нашої стародавньої літератури, на якому полі за останні часи не видно було справді наукових та видатних сил. На такі надії дає нам право попередня наукова діяльність шановного професора» [1307].

Отже, прагнення В. М. Перетца обійняти посаду професора Університету св. Володимира в Києві був обумовлений комплексом причин, зокрема, гострою професійною конкуренцією в науковому та освітянському середовищі Санкт-Петербурга, що змушувала молодого амбітного вченого шукати професорського місця, хай і поза столицею. Проте головна причина, що привела В. М. Перетца до Університету св. Володимира в Києві, полягала в науковому зацікавленні вченого історією давньої української літератури та прагненні здійснювати археографічні та літературознавчі дослідження в українських архівах і бібліотеках з метою написання синтетичної історії давнього українського письменства.

Висновки до третього розділу

Отже, наукові зацікавлення В. М. Перетца у сфері українознавства, зокрема, історії давнього українського письменства та історії української культури значною мірою виникли під впливом українських вчених, які підтримали амбітні наукові плани молодого дослідника, який поставив за мету своєї наукової діяльності комплексно відобразити історію давньої української літератури.

На рубежі XIX–XX ст. В. М. Перетц розпочав систематичні археографічні та літературознавчі дослідження пам'яток давньої української літератури в книгозбірнях, музеях і архівах Києва й Санкт-Петербурга. Під час досліджень він познайомився і налагодив співпрацю з українськими філологами, істориками, мистецтвознавцями, іншими представниками української наукової еліти, які сприяли науково-дослідній роботі вченого з

вивчення українських рукописних пам'яток у музеях, бібліотеках і архівах Києва та публікації його праць. В. М. Перетц став прагнути переїзду до міста на Дніпрі, у книгосховищах якого зберігалися багаті збірки пам'яток давньої української літератури, дослідження яких відкривали перед талановитим науковцем широкі перспективи.

Відчуваючи покликання до педагогічної діяльності та набувши досвід викладацької роботи у навчальних закладах Санкт-Петербурга, а також маючи видатні організаторські здібності, В. М. Перетц виношував плани мобілізації студентської молоді на дослідження українських літературних першоджерел. Отримання посади професора Університету св. Володимира в Києві стала метою В. М. Перетца і він приклав усіх зусиль, аби її досягнути.

Активна археографічна діяльність, публікація низки праць на українських матеріалах, захист магістерської та докторської дисертації, у яких чільне місце було уділено аналізу українського віршотворення XVI–XVIII ст., нагородження престижними преміями Санкт-Петербурзької АН, обрання дійсним членом ряду наукових товариств, у тому числі українського, заклали підґрунтя високого авторитету В. М. Перетца у науковому середовищі.

Наукові здобутки, універсальні фахові можливості як дослідника й викладача, педагогічний талант В. М. Перетца не залишилися не поміченими українською науковою спільнотою та професурою київського вишу, яка під час конкурсу надала перевагу кандидатурі вченого, обравши його професором Університету св. Володимира.

У третьому розділі дисертації подано основні результати з наукових праць, включених до Списку публікацій здобувача за темою дисертації і представлених у Списку використаних джерел: №№ 1 [1349], 5 [1354], 7 [1356], 10 [1364], 13 [1359], 17 [1365], 18 [1370], 21 [1366], 24 [1369], 30 [1374].

РОЗДІЛ IV

НАУКОВА, ПЕДАГОГІЧНА ТА НАУКОВО-ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В. М. ПЕРЕТЦА В КИЄВІ ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (1903–1914)

4.1 Науково-педагогічна діяльність В. М. Перетца в Університеті св. Володимира та інших навчальних закладах Києва. Боротьба за створення українознавчих кафедр в університетах

Восени 1903 р. В. М. Перетц розпочав роботу в Києві на посаді екстраординарного професора кафедри російської мови і словесності історико-філологічного факультету в Університеті св. Володимира. Відразу зазначимо, що педагогічна діяльність В. М. Перетца в університеті розвивалася успішно й восени 1906 р. його було затверджено ординарним професором цієї ж кафедри, яку він також очолював до свого від'їзду з Києва в 1914 р. А протягом 1905–1914 рр. вчений був ще й секретарем історико-філологічного факультету Університету св. Володимира.

Упродовж багаторічної роботи в Університеті св. Володимира В. М. Перетц читав як загальні, так і спеціальні курси. Зокрема, з мовознавства він викладав такі предмети як: церковнослов'янська мова, давня церковнослов'янська мова, історія давньоруської мови, руська діалектологія. Із спеціальних дисциплін викладав слов'яно-руську палеографію та методологію історії російської літератури. І звичайно ж вчений читав низку курсів з історії давньої руської (української) літератури: вступ в історію російської літератури (методологія, джерела, історія вивчення), історія давньої руської літератури (XI–XVII ст.), література Південної і Західної Русі XV–XVIII ст., вів спеціальний курс «Слово о полку Ігоревім». Згодом лекції, які читав В. М. Перетц в Університеті св. Володимира, були оприлюднені [833–835; 842; 846].

Викладаючи предмет «Література Південної і Західної Русі XV–XVIII ст.», який в окремі періоди, як скажімо в 1911–1912 навчальному році, було віднесено до обов'язкових курсів, а в інші роки значився в навчальній програмі як спеціальний курс, В. М. Перетц знайомив студентів з історією української літератури. Як викладач курсу «Література Південної і Західної Русі XV–XVIII ст.» він рекомендував студентам ознайомитися із тогочасною науковою літературою з історії давньої української літератури, студіювання якої допомогло б їм краще засвоїти навчальний предмет. Вчений спрямовував студентів на вивчення праць О. С. Архангельського, С. Т. Голубєва, П. Г. Житецького, М. І. Петрова, М. Ф. Сумцова, І. Я. Франка та ін.

В рамках викладання своїх курсів В. М. Перетц проводив й практичні заняття або семінарії, адже, за свідченням В. П. Адріанової-Перетц, головною метою університетського викладання вченого було виховання молодих дослідників [1043, с. 218]. На практичних заняттях з історії літератури обговорювалися підготовлені та прочитані студентами реферати із області давньоруської та малоруської літератури до XIX ст., аналізувалися наукові праці, джерельним підґрунтям для яких стали пам'ятки давньоруської літератури. Участь в практичних заняттях з історії давньої руської літератури передбачала здачу студентами колоквіуму з методології історії давньої літератури. Крім того, вчений проводив практичні заняття із загальних питань методології, з історії давньої руської мови та слов'яно-руської палеографії. В окремі роки В. М. Перетц вів, так звані, просемінарії (для бажаючих), зокрема, для початківців, де розглядалися загальні питання історико-літературного дослідження, з історії давньої руської літератури з вивченням «зразкових монографій», а також для тих, хто цікавився «Словом о полку Ігоревім» з читанням і коментуванням твору за виданнями М. С. Тихонравова, О. О. Потебні та Ф. І. Буслаєва. Для самого ж В. М. Перетца заняття з коментуванням тексту «Слова о полку Ігоревім»

стало початком роботи над монографією про цю видатну пам'ятку Київської Русі [1043, с. 218].

Роботу в Університеті св. Володимира В. М. Перетц розпочав з викладання церковнослов'янської мови, що, напевне, не зовсім задовольняло амбіції новообраного професора. Та вже на початку 1904 р. вчений під егідою Історичного товариства Нестора-літописця, яке орендувало в університеті приміщення, прочитав публічний курс «Початковий і середній періоди малоруської літератури (до І. П. Котляревського)», що стало помітним явищем для української наукової громадськості [695, арк. 625].

В Університеті св. Володимира В. М. Перетц приєднався до когорти ліберальних професорів, проте вони склали меншість порівняно з консервативною частиною професури. Із донесень поліції відомо, що В. М. Перетц був членом київської групи нелегально діючого «Союзу професорів», до складу якої входили професори з ліберальними поглядами таких київських вузів як Київський політехнічний інститут і Університет св. Володимира [12, арк. 4–5], які виступали за розширення університетської демократії. За членами «Союзу професорів» поліцією було встановлено негласний нагляд.

Протягом 1904–1906 рр. В. М. Перетц викладав у приватній гімназії Г. А. Валькера. Хоча період роботи вченого в цьому навчальному закладі був і не досить тривалим, йому вдалося завоювати повагу викладачів і стати одним із лідерів педагогічного колективу гімназії. Дякуючи В. М. Перетцу за роботу, Педагогічна рада приватної гімназії Г. А. Валькера опублікували в київській пресі адрес на його честь, в якому наголосила: «Дворічна спільна служба дала нам можливість оцінити Вас, як чесного, ідейного педагога, який енергійно відстоював свої педагогічні переконання, чуйного товариша і гуманну людину... Приймаючи близько до серця інтереси навчальної справи, серйозно і вдумливо ставлячись до кожної події в шкільному житті, енергійно відстоюючи свої переконання, як на Педагогічній раді, так і на батьківських нарадах, Ви, висловлюючи прямо і виразно те, що думав

кожний із нас, об'єднали навколо себе всіх майже членів Педагогічної ради і дали можливість останній вийти з честю з тих іспитів, які довелося переживати» [247, арк. 1а].

Щиро цікавлячись питаннями виховання та освіти, В. М. Перетц підготував низку статей, які були опубліковані на шпальтах журналу «Педагогічна думка» [767–770]. Цей журнал з 1904 р. видавала Колегія Павла Галагана, маючи на меті об'єднати прогресивні педагогічні сили у справі виховання на базі наукових досліджень [1299, с. 127].

В 1905 р. професор В. М. Перетц активно підтримав дії викладачів і науковців, спрямовані на скасування заборон щодо української мови в Російській імперії. Про те, як проходила боротьба за українську мову в Університеті св. Володимира в Києві, В. М. Перетц повідомив О. О. Шахматова в листі від 20 лютого 1905 р.: «Питання про малоросійську мову пройшло у нас благополучніше, ніж можна було очікувати: на [історико-філологічному] факультеті [Д. Т.] Флоринський доповів записку [В. Б.] Антоновича, потім прочитав я свою, для цього випадку підготовлену, і Факультет одноголосно висловився за бажаність відміни виняткових законів 1876 і 1881 р.... така сила часу. У вівторок буде доповідь про це на Раді [університету]. [П. Г.] Житецький і [В. Б.] Антонович не очікували, що у нас в Університеті справа пройде так мирно!» [967, с. 442]. Разом з іншими вченими В. М. Перетц підписав й офіційну записку Санкт-Петербурзької АН «Про скасування утисків малоросійського друкованого слова», яку було направлено до уряду Росії, і в якій йшлося про необхідність розвитку української мови і літератури та встановлення свободи друку українською мовою [1097, с. 158].

Навесні 1906 р. В. М. Перетц підтримав клопотання «чернігівських українців і українок» про заснування кафедри української мови, літератури, української історії, етнографії та звичаєвого права, що надійшло до Університету св. Володимира. Клопотання розглядалося на засіданні професорів історико-філологічного факультету, на якому В. М. Перетц, як

згодом свідчив Т. Д. Флоринський, «горою стояв за задоволення бажання українців» [967, с. 458–459], але прийняття рішення за клопотанням перенесли на осінь. Аби домогтися позитивного рішення, В. М. Перетц підготував і 22 травня 1906 р. передав до факультету «Записку про створення українських кафедр в Університеті св. Володимира», у якій доводив необхідність заснування українських кафедр завданнями наукового розвитку [967, с. 459].

Водночас з проектом відкриття в університетах кафедр української історії, літератури, мови, етнографії та звичаєвого права В. М. Перетц виступив у періодичній пресі [786; 787]. У статті «До питання про заснування українських кафедр в університетах» доцільність створення українознавчих кафедр з викладанням предметів українською мовою вчений обґрунтував необхідністю дослідження широкого спектру українознавчих проблем, а також доводив необхідність підготовки докторів наук для роботи на цих кафедрах. Тим паче, що положення статуту для університетів, новий проект якого тоді обговорювався науковою громадськістю, містив цілу низку параграфів, які обумовлювали можливість організації українознавчих кафедр в університетах імперії [786; 787]. В. М. Перетц брав активну участь і в обговоренні нового проекту університетського статуту [788]. У листі від 11 липня 1906 р. він інформував П. Г. Житецького про свій намір продовжувати боротьбу за відкриття українознавчих кафедр в університетах, для чого хотів «підкувати міцніше» з наукового та юридичного боку свій проект і видати його окремою брошурою [82, арк. 1 зв.–2]. Врешті-решт Рада Університету св. Володимира ухвалила рішення про введення з осені 1907 р. викладання історії української літератури та ряду курсів з українознавства, але з наступом реакції це рішення не було реалізовано.

Високий рівень лекцій В. М. Перетца знайшов належну оцінку у тих слухачів, педагогів і вчених, які вболівали за розвиток українського наукового та освітнього життя, зокрема, літературознавця, лексикографа, письменника та громадсько-культурного діяча Б. Д. Грінченка. Дякуючи

останньому за високу оцінку своєї праці, В. М. Перетц писав Б. Д. Грінченку: «Увага, надана мені, тим більше дорога, що мої лекції стосувалися мало кому цікавого боку, були часом занадто спеціальними, часом – надто загальні і схематичні, та і сам я – ні блискучий лектор, ні оратор, і ніколи не гнався за зовнішнім блиском, який так любить публіка. При тих важких обставинах, серед яких мені довелося почати і провести курс малоросійської літератури, – увага моїх слухачів є особливо втішною» [590].

Зазначимо, що слова В. М. Перетца про себе, як не «блискучого лектора» вимагають пояснення. Для цього звернемося до свідчень його студента, в майбутньому відомого літературознавця О. А. Назаревського, який у своїх спогадах теж констатував, що зовнішні ефекти були не притаманні лекціям вченого, які носили строго діловий характер. Разом з тим, лекції В. М. Перетца були змістовними і цікавими, вони захоплювали слухачів ясністю та чіткістю викладу, а також містили багато нового матеріалу, видобутого з першоджерел [987, с. 58].

Наведемо ще спогади про В. М. Перетца історика Н. Д. Полонської-Василенко, яка була слухачкою вченого на КВЖК. В них охарактеризовано В. М. Перетца як талановитого педагога та прекрасного лектора. Мемуари Н. Д. Полонської-Василенко також спростовують думку В. М. Перетца про себе, як пересічного оратора, що, без сумніву, була викликана скромністю вченого. Отже, Н. Д. Полонська-Василенко в своїх спогадах зазначала: «Історію старої літератури читав професор Володимир Миколайович Перетц. Читав він прекрасно, інтересно, науково... У нього було найбільше слухачів, які робили його школу. Він віддавав їм багато уваги, допомагав, привчав працювати над архівними джерелами. Його семінар завжди був інтересний, він робив екскурсії по різних місцях, вишукував джерела. Перетц вживав заходів, щоб заохочувати слухачів до наукової роботи, і вишукував можливості для друкування їхніх праць» [992, с. 204].

Переїхавши в Україну, В. М. Перетц поряд з педагогічною розгорнув й активну наукову діяльність, публікуючи свої праці в таких наукових

виданнях як «Університетські відомості», «Археологічний літопис Південної Росії», «Київська старина» та «Записки Наукового товариства імені Шевченка».

У 1905 р. В. М. Перетц розпочав друкувати в «Університетських відомостях» ґрунтовні критико-бібліографічні огляди «Нові праці зі джерелознавства давньо-руської літератури», які щорічно виходили на шпальтах цього журналу до самого від'їзду вченого із Києва в 1914 р. Над критико-бібліографічними оглядами В. М. Перетц продовжив працювати і в Петрограді, де «Нові праці зі джерелознавства давньо-руської літератури» публікувалися протягом 1915–1917 рр. у «Журналі Міністерства народної освіти». У своїх оглядах В. М. Перетц звертав увагу на тогочасні досягнення в галузі джерелознавства та археографії та знайомив науковців з найбільш цінними матеріалами, що були виявлені при описах рукописних зібрань.

У 1905 ж році, але вже у львівських «Записках НТШ», В. М. Перетц опублікував статтю «Матеріали до історії української літературної мови», де наголосив, що історія української літературної мови ще мало досліджена, а матеріали до неї не тільки не опрацьовані, а й не зібрані [778, с. 1].

5 лютого 1905 р. В. М. Перетц надіслав листа М. Ф. Біляшівському, як редактору часопису «Археологічний літопис Південної Росії», у якому пропонував виданню своє «невелике повідомлення», при цьому дозволяв редактору, якщо воно не підійде журналу, передати його для друку до часопису «Київська старина». Назву розвідки в листі не вказано і зараз важко сказати про яку працю йдеться, адже в 1905 р. В. М. Перетц друкувався і в «Київській старині» [776; 777], і в «Археологічному літопису» [772–775].

Мешкаючи у Києві, В. М. Перетц продовжив співпрацювати й листуватися з українськими вченими, що проживали у Львові, зокрема, М. С. Грушевським та І. Я. Франком. У листах вчений розповідав львівським колегам про роботу в Університеті св. Володимира, свою педагогічну і наукову діяльність та боротьбу за заснування в університеті українознавчих кафедр. Так, у листі до М. С. Грушевського від 29 квітня 1906 р.

В. М. Перетц писав: «Зайнятий жахливо: всі будні дні з ранку до вечора: іспити в Унів[ерситеті] – і в комісії, і напівкурсів, і в гімназії, і в театр[альній] школі Лисенка: зовсім збився з ніг» [14, арк. 34–34 зв.]. А в листі від 22 червня В. М. Перетц цікавився у М. С. Грушевського, чи замітив останній його статтю у «Відголосках життя» з проектом про відкриття в університетах українознавчих кафедр. З листа видно, що сам автор проекту розумів всі складнощі їхнього створення в Університеті св. Володимира, зауваживши, що «вже дуже університет чорносотенний» [14, арк. 18].

З І. Я. Франком В. М. Перетц активно обмінювався науковою літературою [1356, с. 113–114]. Крім своїх праць, вчені при нагоді надсилали один одному книги інших дослідників та повідомляли про віднайдені рукописні збірники та стародруки. В. М. Перетц не тільки сам відшукував в книгозбірнях Санкт-Петербурга і Києва необхідні І. Я. Франку рукописи та стародруки й, при потребі, робив з них витяги, а також залучав до цієї роботи своїх студентів. Зокрема, пошуком для Каменяра «Аноологіону», виданого в Києві в 1636 р., займався С. І. Маслов, у майбутньому видатний український літературознавець й член-кореспондент АН УРСР. Інколи В. М. Перетц надсилав І. Я. Франку бандеролі з книгами, які були підібраними на його власний розсуд. Якщо окремі книги не підходили І. Я. Франку, він просив передати їх до бібліотек Львівського університету та НТШ [698, арк. 337].

У декількох листах до І. Я. Франка В. М. Перетц пише про свої мрії побувати у Львові. Вчений мав намір дослідити рукописні поетичні збірники та твори польських поетів, які містилися у бібліотеках міста. У одному з листів В. М. Перетц звертається до І. Я. Франка з проханням з'ясувати, чи надсилає бібліотека імені Оссолінських рукописи, які зберігаються в її фондах, до інших наукових установ, адже він мав бажання виписати деякі з них до бібліотеки Університету св. Володимира у Києві [694, арк. 571–572].

Наукову поїздку до Львова В. М. Перетц здійснив влітку 1907 р., під час якої зустрічався з І. Я. Франком і М. С. Грушевським. Звітуючи в «Університетських відомостях» про свою наукову поїздку до Львова в

1907 р., В. М. Перетц висловив їм подяку за цінні поради та сприяння у дослідженні фондів львівських бібліотек [802, с. 22]. Варто зазначити, що В. М. Перетц був одним із небагатьох професорів Університету св. Володимира, які звітували про свої закордонні відрядження в органі університету. Відповідно до звіту вченого про заняття під час закордонного відрядження в вакаційний період 1907 р. у бібліотеках Львівського університету, Оссолінеуму та Народного дому він вивчав твори Я.-К. Дахновського, С. Віндакевича, Т. Яворського, Я. Желецького та інших польських поетів, маючи намір «за посередництва польської літератури... установити роль української поезії як передавачки поетичних прийомів і фразеології, притаманних поезії Заходу в XVI–XVII ст.» [802, с. 2]. Водночас вчений досліджував слов'янські рукописи XVI–XVIII ст., що відклалися в бібліотеках Народного дому та Оссолінеуму. Дієву допомогу йому надали голова НТШ М. С. Грушевський і очільник філологічної секції НТШ І. Я. Франко, а також дослідник давньої польської літератури, професор Львівського університету В. Брухнальський та співробітник Оссолінеуму, у майбутньому його директор, Л. Бернацький [802, с. 1–2].

Виступивши в 1906 р. з проектом відкриття в університетах кафедр української історії, літератури, мови, етнографії та звичаєвого права, В. М. Перетц сподівався, що в Університеті св. Володимира в Києві буде заснована кафедра української мови і діалектології, яку, на його думку, мав би очолити такий видатний український вчений як І. Я. Франко. 22 червня 1906 р. В. М. Перетц писав І. Я. Франку: «Моя мрія: якби ця кафедра сформувалася, та перетягнути Вас із Львова, що не дивлячись на чорносотенні звичаї в університеті та поза ним – все ж у нас із-за одних тільки політичних поглядів солідного вченого нині не ризикнуть провалити і не затвердити, якщо представить факультет. Але це – мрії» [700, арк. 345].

Не зважаючи на очевидну утопічність цієї ідеї, В. М. Перетц прикладав чимало зусиль, щоб вона стала реальністю. Проте чуда не сталося. Вже 9 листопада 1906 р. він вибачився перед І. Я. Франком, зауваживши:

«Перепрошую, що Київ обманув Ваші очікування» [707, арк. 372]. В. М. Перетц і надалі з великою шаною ставився до І. Я. Франка. У листі до М. С. Грушевського він зізнався, що заздрить витривалості І. Я. Франка та схиляється перед його стоїцизмом [14, арк. 36]. А коли працю І. Я. Франка «Студії над українськими народними піснями» було висунуто на академічну премію імені Котляревського, саме В. М. Перетц написав на неї позитивну рецензію.

Багато зусиль В. М. Перетц приклав, аби професором Університету св. Володимира в Києві було обрано й М. С. Грушевського. 31 березня 1907 р., невдовзі після смерті професора та завідувача кафедри російської історії університету П. В. Голубовського, В. М. Перетц звернувся з листом до М. С. Грушевського, в якому зазначив, що при згоді останнього балотуватися на вакантну посаду професора, він та ряд інших професорів університету, зокрема, В. Б. Антонович, М. В. Довнар-Запольський, Г. Г. Павлуцький та Й. А. Леціус запропонували б його кандидатуру на цю посаду [14, арк. 29–30 зв.]. У листі від 2 серпня 1907 р. В. М. Перетц повідомив М. С. Грушевського, що в Університеті св. Володимира об'явлено конкурс на здобуття посади екстраординарного професора кафедри російської історії [14, арк. 50–50 зв.]. Хоча М. С. Грушевський розумів, що шансів на обрання його професором Університету св. Володимира в Києві було обмаль, але він вирішив спробувати. В. М. Перетц же зі свого боку енергійно підтримав рішення львівського колеги та всебічно йому допомагав.

У листах до історика В. М. Перетц інформував М. С. Грушевського про його конкурентів на посаду професора кафедри російської історії Університету св. Володимира, про позицію професорів історико-філологічного факультету, їхнє ставлення до кандидатів, про роботу конкурсної комісії. Голосування відбулося 24 квітня 1908 р., кандидатура М. С. Грушевського була відхилена, за нього проголосували лише 6 із 14 професорів історико-філологічного факультету університету [14, арк. 8].

Випадки з необранням на професорські посади І. Я. Франка та М. С. Грушевського в Університеті св. Володимира засвідчували небажання адміністрації відкривати українознавчі кафедри в київському вузі та вороже ставлення консервативних професорів до вчених-українофілів. Це в повній мірі відчув на собі й В. М. Перетц, якого наприкінці 1907 р. було звільнено з посади професора КВЖК, де читали лекції, переважно, професори університету, не зважаючи на те, що вчений відіграв дієву роль у відродженні курсів в 1906 р. після їхнього закриття в 1889 р., багато зробив для поповнення бібліотеки навчального закладу, а також протягом трьох семестрів викладав на КВЖК. Однією з причин звільнення В. М. Перетца було те, що він був прихильником українізації процесу навчання на КВЖК [1150, с. 116]. Рада професорів КВЖК і пізніше двічі забалотувала В. М. Перетца, незважаючи на обрання його професором історико-філологічним відділенням курсів.

Слід зазначити, що переслідування В. М. Перетца за його українські симпатії, бажання викладати студентам історію давньої української літератури і мови, прагнення відкрити в навчальному закладі українознавчі кафедри, на яких би читали лекції авторитетні українські науковці, відбувалися протягом всього періоду роботи вченого в Університеті св. Володимира.

Аби розширити горизонти своєї педагогічної діяльності та дистанціюватися від реакційної професури, В. М. Перетц разом з іншими ліберально налаштованими професорами клопотався про заснування Вищих приватних жіночих курсів у Києві, які відкрилися в 1905 р. як курси М. В. Довнара-Запольського. На базі цих курсів у 1906 р. були засновані Вищі комерційні курси, що згодом перетворилися на Київський комерційний інститут, якими керував М. В. Довнар-Запольський, а також Вечірні історико-філологічні загальноосвітні жіночі курси, директором і професором яких протягом трьох років був В. М. Перетц (1906–1909) [998, с. 255–256; 1300, с. 103].

Піклуючись про якісну освіту слухачок Вечірніх історико-філологічних жіночих курсів, В. М. Перетц запрошував до викладання на них кваліфікованих і досвідчених учених та педагогів. Зокрема, до викладання на курсах він запросив історика-славіста, літературознавця А. О. Степовича, який протягом 1893–1906 рр. був директором Колегії Павла Галагана [599, арк. 2 зв.]. Історію ж західноєвропейської літератури В. М. Перетц запропонував читати такому відомому педагогу, літературознавцю та письменнику як І. М. Стешенко [134, арк. 1–2]. Однак Вечірні історико-філологічні жіночі курси, не зважаючи на боротьбу В. М. Перетца за продовження їхньої діяльності, закрили влітку 1909 р.

Переважна більшість слухачок Вечірніх історико-філологічних загальноосвітніх жіночих курсів перейшли навчатися до Вечірніх вищих жіночих курсів А. В. Жекуліної [241], де і сам В. М. Перетц викладав протягом 1909–1914 рр. За його наполяганням, до викладання на Вечірніх вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної були запрошені й окремі вчені, професіональний рівень яких високо оцінювався В. М. Перетцем, зокрема, історик літератури А. О. Степович, автор низки підручників і наукових праць з історії слов'янських літератур [599, арк. 4–5].

З листів В. М. Перетца до історика, магістра богослов'я, професора КДА П. П. Кудрявцева, який водночас був професором і головою Педагогічної ради Вечірніх вищих жіночих курсів А. В. Жекуліної (1907–1916), видно, що вчений, працюючи на курсах, застосовував ті ж принципи викладання, що й в Університеті св. Володимира. Він розглядав Вечірні вищі жіночі курси А. В. Жекуліної як вищий навчальний заклад, що повинен дати слухачкам ґрунтовні історико-філологічні знання та вміння самостійно їх здобувати, а також сформувати у них навички наукової роботи [577, арк. 15 зв.].

На Вечірніх вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної В. М. Перетц читав лекції з історії давньої руської літератури. В рамках вивчення предмету слухачки курсів мали можливість відвідувати Семінарії російської філології В. М. Перетца, де вони, здавши колоквіум з предмету та методології історії

давньої руської літератури, працювали над дослідною роботою. Для підготовки слухачок до самостійної наукової роботи В. М. Перетцем на курсах був організований просемінарій, на якому вони під наглядом асистенток вченого, В. П. Адріанової та С. О. Щеглової, оволодівали азами наукової роботи. Варто зазначити, що така організація вивчення предмету на жіночих курсах була новаторською, але В. М. Перетц зумів переконати Педагогічну раду курсів у доцільності її застосування.

Зумів настояти В. М. Перетц і на тому, щоб у вищому навчальному закладі, тобто на Вечірніх вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної, викладачами працювали жінки, що було новиною для вищої школи Російської імперії. У листі до голови Педагогічної ради курсів П. П. Кудрявцева від 21 грудня 1910 р. він звертав увагу на те, що підставою для допущення до викладання на курсах його учениць, В. П. Адріанової та С. О. Щеглової, є наявність у них наукових праць [577, арк. 3 зв.–4]. 23 січня 1911 р. у журналі «Студенська думка» констатувалося, що «обрання жінок до викладацького персоналу вищого навчального закладу – факт, що вперше спостерігається в академічному житті Києва». В публікації, крім того, наголошувалося на великому суспільному значенні цієї події [1109, с. 26].

Працюючи на Вечірніх вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної, В. М. Перетц ініціював видання наукового органу навчального закладу «Літопис Вечірніх вищих жіночих курсів, заснованих в м. Києві А. В. Жекуліною», який редагував протягом 1914–1915 рр. «Літопис», на думку В. М. Перетца, мав залучати «найкращих, більш здібних до наукової роботи» курсисток та наочно їх переконувати, як «викладачі курсів цінують кожний прояв самостійної наукової думки» [1334, с. 311].

Зберіглася записка «Про постановку бібліотечної справи», яка була складена В. М. Перетцем і надіслана до Педагогічної ради Вечірніх вищих жіночих курсів А. В. Жекуліної. В ній вчений торкнувся питання збереженості бібліотечного фонду навчального закладу, адже із бібліотеки зникла наукова та навчальна література, що роками збиралася викладачами

та дарувалася жертводавцями курсів. Багато книг бібліотеці Вечірніх вищих жіночих курсів А. В. Жекуліної передав й сам В. М. Перетц, а також його помічниці В. П. Адріанова та С. О. Щеглова. У записці «Про постановку бібліотечної справи» В. М. Перетц запропонував низку заходів, застосування яких бібліотекою курсів унеможливило б втрату книг [381].

Долучився В. М. Перетц і до розробки проекту створення Київського та Одеського археологічних інститутів, у яких передбачалося відкриття археологічного, архівного та бібліотечного відділень для підготовки архівних, музейних і бібліотечних кадрів для державних, громадських і приватних закладів. Авторами проекту були викладачі Університету св. Володимира та КДА, зокрема, В. Ю. Данилевич, М. В. Довнар-Запольський, В. С. Іконников, В. О. Кордт, О. М. Лук'яненко, В. М. Перетц, М. І. Петров та інші [1113, с. 39]. Проте реальна робота з організації Київського археологічного інституту розпочалася лише під час Української революції в 1917 р.

Як свідчать листи В. М. Перетца до М. І. Петрова від 29 січня та 5 вересня 1910 р., вчений жваво інтересувався діяльністю КДА, яка була не тільки закладом богослов'я, а й мала славу авторитетного центру освіти та культурно-наукового життя. Імовірно, В. М. Перетц пробував влаштуватися на викладацьку роботу до КДА, але безуспішно [967, с. 504]. Він уважно слідкував за публікаціями наукового щомісячника «Праці Київської духовної академії», де друкувалися науково-богословські та історико-літературні дослідження, а також праці з історії церкви, релігійних течій і богословської думки на терені України [99, арк. 2–2 зв.]. Високо цінував В. М. Перетц діяльність М. І. Петрова як очільника Церковно-археологічного музею при КДА, що під керівництвом останнього став одним із найбільших в Європі зібранням церковних старожитностей [100, арк. 1].

З листів В. М. Перетца до М. І. Петрова за 1912 р. (від 17 березня, 2 і 5 квітня та 15 листопада) відомо, що вчений надав високу оцінку дослідженню професора КДА «Нариси історії української літератури XVII і XVIII ст.»

(1911) і висловився за необхідність висунення книги на здобуття академічної премії [102, арк. 1 зв.–2]. У 1913 р. Санкт-Петербурзька АН присвоїла М. І. Петрову неповну Макаріївську премію за «Нариси історії української літератури XVII і XVIII ст.», а В. М. Перетц написав на працю позитивну рецензію.

Влітку 1912 р., під час вакацій, В. М. Перетц здійснив закордонне відрядження до Кракова та Львова з метою дослідити явища та взаємовпливи польської та української літератури XVI–XVII ст., а також виявити і описати у книгосховищах цих міст невідомі або маловідомі слов'янські рукописи. Працюючи в бібліотеці Народного дому, особливу увагу вчений звернув на колекцію рукописів, зібрану філологом, дослідником історії Галичини, каноніком А. С. Петрушевичем. Цінні консультації при роботі у Львові В. М. Перетцу надали директор бібліотеки Народного дому П. І. Свистун й літературознавець та бібліограф М. С. Возняк [843].

Перебуваючи під постійним пресингом чорносотенної й великодержавної професури, В. М. Перетц побоювався, що його можуть або вивести зі складу професорів Університету св. Володимира, як це було зроблено на КВЖК, або перевести «для службової користі» до іншого, північного університету, скажімо, казанського [967, с. 504]. Тому вчений в 1913 р. дав згоду балотуватися на вільну вакансію ординарного академіка Відділення російської мови і словесності Санкт-Петербурзької АН.

12 грудня 1913 р. В. М. Перетца було одногосно обрано академіком на засіданні Відділення російської мови і словесності Санкт-Петербурзької АН. Членами Відділення, академіками Н. О. Котляревським, О. О. Шахматовим, П. Ф. Фортунатовим та О. І. Соболевським для представлення на Спільному зібранні АН була складена «Записка про наукову діяльність та наукові праці Володимира Миколайовича Перетца», в якій, крім іншого, зазначалося, що наукова діяльність В. М. Перетца в Києві зосереджувалася на дослідженні української народної та штучної поезії, зокрема, українських пісень і віршів XVII–XVIII ст., а також взаємовпливів давньої української, російської та

польської драматичної літератури. У «Записці» також констатовалася «плідна» педагогічна діяльність В. М. Перетца в Києві, адже, викладаючи «з запалом» в Університеті св. Володимира та на КВЖК, вченому вдалося «зразково» організувати роботу Семінарію та «підготувати цілу школу учнів», які на той час були авторами близька 50 наукових праць, головним чином, в галузі давнього руського письменства [999].

8 лютого 1914 р. В. М. Перетца було обрано академіком й на Спільному зібранні Санкт-Петербурзької АН, хоча тут вибори відбувалися набагато драматичніше ніж під час голосування на Відділенні російської мови і словесності й лише один голос схилив терези на користь вченого. Остаточне затвердження В. М. Перетца академіком Санкт-Петербурзької АН відбулося 14 квітня 1914 р.

Отже, за десять років роботи в Києві В. М. Перетц пройшов шлях від першої професорської лекції до обрання в академіки, ставши найбільшим знавцем літературних пам'яток Київської Русі й загальноновизнаним фахівцем з історії давньої української та російської літератури.

Переїжджаючи до Петрограда, В. М. Перетц зробив все, аби влаштувати своїх учнів і надати їм необхідну допомогу. Секретарем історико-філологічного факультету Університету св. Володимира після від'їзду В. М. Перетца став його соратник, професор А. М. Лобода. Викладання курсів «Література Південної і Західної Русі XV–XVIII ст.» і «Слов'яно-руська палеографія» на факультеті В. М. Перетц передав своєму учню С. І. Маслову. Як приват-доценти університету окремі курси на факультеті читали інші вихованці вченого, зокрема, О. С. Грузинський – «Руська гімнографія XI–XVII ст.» і «М. В. Гоголь», М. К. Гудзій – «Історія російської літератури XVII–XVIII ст.» і «В. Г. Белінський та його доба», В. І. Маслов – «Історія сентименталізму в російській літературі другої половини XVIII і початку XIX ст.» і «Громадсько-літературний рух в Олександрівську добу», О. А. Назаревський – «Давньоруські повісті», І. І. Огієнко – «Історія української мови», Ф. П. Сушицький – «Нова українська література», «Руські

літописи» та «Історія руської драми XVII–XVIII ст.». Викладали учні В. М. Перетца й в інших навчальних закладах Києва, скажімо, С. О. Щеглова працювали на Вечірніх вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної.

Не порвав зв'язку В. М. Перетц зі своїми вихованцями і вже працюючи в Петрограді. Турбуючись про них, вчений намагався організувати офіційне переведення з київського до петроградського університету таких своїх учнів, як В. П. Адріанова, С. О. Бугославський, О. В. Багрій, Л. Т. Білецький, В. М. Отроковський та С. О. Щеглова [967, с. 590]. Й хоча В. М. Перетцу так і не вдалося організувати переведення своїх вихованців до Петрограду, деякі з них, за допомоги свого навчителя, для завершення роботи над дисертаціями оформили наукові відрядження до Петроградського університету [1043, с. 226].

Професор В. М. Перетц, як педагог і науковий керівник, в повному обсягу виконав обов'язки перед учнями, які, в свою чергу, завжди пам'ятали свого навчителя та, натхненні його ідеями та справами, вже невдовзі, в роки українських національних змагань і українського відродження 1920-х рр. активно долучилися до розбудови української освіти, науки і культури. Коли у заснованому в добу Української революції Кам'янець-Подільському державному українському університеті постало питання про обрання почесних членів навчального закладу, то серед когорти видатних українських вчених і педагогів перевагу було віддано саме В. М. Перетцу. Його поряд з двома іншими корифеями української науки, істориком М. С. Грушевським і мовознавцем А. Ю. Кримським, обрали почесним членом одного з перших українських державних університетів [971, с. 81].

Таким чином, науково-педагогічна діяльність В. М. Перетца у вищих і середніх навчальних закладах Києва була спрямована на впровадження у навчальний процес українознавчих дисциплін і підготовку фахівців, які були б зацікавлені в дослідженні української культури, а також здатні до самостійної наукової діяльності у сфері історії української мови і літератури. З лекцій В. М. Перетца українська студентська молодь дізнавалася про

тяглисть української літературної традиції з часів Київської Русі, а під час практичних занять оволодівала науковою методологією дослідження літературних творів, рукописних пам'яток і стародрукованих книг. В. М. Перетц виступав за відкриття в університетах кафедр української історії, літератури, мови, етнографії та звичаєвого права, а також добивався, щоб на українознавчих кафедрах викладали видатні українські вчені, такі як І. Я. Франко та М. С. Грушевський. Відстоювати право української молоді на вивчення національної історії та культури В. М. Перетцу довелося в постійному протиставленні з реакційною професурою, ставши одним із лідерів тих українських науковців, які боролися за відродження і розвиток української освіти і науки.

Значних зусиль приклав В. М. Перетц для розвитку в Україні вищої жіночої освіти й підготовки серед українського жіноцтва придатних до наукової діяльності фахівців. Він зумів добитися, аби на Вечірніх вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної викладали жінки, а курсистки займалися науковою діяльністю та виступали з публікаціями у наукових журналах.

Багато зробив В. М. Перетц для формування та організації діяльності бібліотек навчальних закладів Києва та Львова, прикладав значних зусиль для поповнення та збереження їхніх фондів.

Як професор Університету св. Володимира В. М. Перетц проводив активну науково-дослідну та археографічну діяльність, виявляючи та досліджуючи в бібліотеках Києва, Львова і Кракова українські рукописні пам'ятки. Протягом 1905–1917 рр. вчений регулярно публікував в «Університетських відомостях» і «Журналі Міністерства народної освіти» критико-бібліографічні огляди, у яких звертав увагу на досягнення в галузі джерелознавства та археографії та знайомив науковців з найбільш цінними матеріалами, що були виявлені при описах рукописних зібрань.

4.2 Роль В. М. Перетца у розгортанні діяльності з виявлення та дослідження української рукописної та книжкової спадщини. Організатор і керівник Семінарію російської філології в Києві

Окремою важливою сторінкою педагогічної та науково-організаційної роботи В. М. Перетца в Києві була його діяльність, спрямована на залучення української, здібної до наукової роботи молоді, до науково-дослідної праці. Перспективи такої роботи були очевидні, оскільки в бібліотеках, архівах і музеях Києва зберігалася велика кількість рукописів і стародруків, що потребували опису й вивчення, та які складали широке підґрунтя для проведення наукових досліджень в галузі історії давньої української літератури і мови.

Восени 1904 р., розпочавши читати в Університеті св. Володимира курси «Історія російської літератури» і «Вступ в історію російської літератури (методологія, джерела, історія вивчення)», В. М. Перетц в рамках вивчення цих предметів організував роботу Семінарію російської філології. І хоча В. М. Перетц тільки почав працювати в київському університеті, відразу знайшлися його прихильники, яких зацікавили змістовні виклади молодого професора. Можливо, попервах студентів у енергійного та амбітного вченого було й небагато, але, безперечно, що свій вибір на користь викладів В. М. Перетца вони зробили свідомо.

Як керівник Семінарію російської філології, що спочатку діяв в рамках навчальної програми історико-філологічного факультету Університету св. Володимира, В. М. Перетц пропонував студентам на вибір теми доповідей, робота над якими мала б зацікавити учасників Семінарію. Вже в перший рік його діяльності було заслухано низку рефератів, які носили, переважно, проблемний характер, як-от: С. П. Шевченка «Чи можлива в даний час наукова історія російської літератури», І. І. Огієнка «Хронологічна побудова історії давньоруської літератури», О. С. Грузинського «Про значення історії мови для вивчення давньої руської літератури»,

В. К. Артемова «Питання вивчення народних казок в працях представників порівняльного і антропологічного напрямку» та ін. [1445, с. 8–9].

Події Першої російської революції негативно вплинули на навчальний процес в Університеті св. Володимира, проте не завадили роботі Семінарію російської філології, заняття якого стали проходити на дому у викладачів історій давньої та нової літератур, професорів В. М. Перетца і А. М. Лободи. З кожним роком коло учасників Семінарію розширювалося. Його стали відвідувати студенти не лише молодших, а й старших курсів університету, які активно долучилися до підготовки наукових рефератів. Протягом 1905–1906 рр. на засіданнях Семінарію були заслухані та обговорені доповіді С. І. Маслова «Літературна діяльність Кирила Транквіліона Ставровецького», С. П. Шевченка «Про Ніла Сорського», І. І. Огієнка «Про мовознавство у старинній Малоросії», С. Л. Неверова «“Логіка” іудействующих» та ін. В. М. Перетц пропонував своїм учням теми доповідей не тільки з історії української та російської літератур, а й з методології досліджень в сфері історії літератури. З такими рефератами, що викликали жваву дискусію серед учасників Семінарію з питань методології, виступили [Н. А.] Кутателадзе («Поняття “історії літератури” у вчених ХІХ ст.») та Є. А. Ткаченко-Петренко («Історія збирання та вивчення дум» і «Задачі вивчення історії літератури») [1445, с. 9–10].

Талановитий вчений і педагог В. М. Перетц прагнув організувати українську молодь на полі дослідження історії давньої української літератури і мови. Оскільки із-за засилля в Університеті св. Володимира консервативної професури цього не можливо було зробити в стінах навчального закладу, він вирішив створити Семінарій російської філології, який би діяв поза межами університету. Семінарій мав сприяти розширенню загального наукового кругозору його учасників та ознайомленню їх з найважливішими прийомами або методологією наукового дослідження. Робота в Семінарію була спрямована на засвоєння його членами філологічного методу наукового дослідження як базового прийому при проведенні філологічних досліджень.

Семінарії російської філології під керівництвом В. М. Перетца розпочав роботу поза межами Університету св. Володимира восени 1907 р. Вченому вдалося залучити до його діяльності здібну молодь, яка прагнула до вивчення української літератури, мови і культури України. В роботі Семінарію брали участь студенти Університету св. Володимира, слухачки КВЖК і вечірніх приватних жіночих історико-філологічних курсів, а також залишені при університеті професорські стипендіати. Учасники Семінарію готували і обговорювали реферати з питань історіографії, археографії, палеографії, текстології, теорії літератури, методології та історії літературознавства, історії давньоруської писемності, історії нової і новітньої літератури, історії слов'янських і західноєвропейських літератур, історії мови і словесності, народної творчості тощо. Особлива увага під час занять зверталася на вивчення матеріалів, що стосувалися історії давньої української літератури.

За свідченням учасників Семінарію, велике значення для «життя» Семінарію мали авторитет, науково-педагогічний ентузіазм і особові якості його керівника, професора В. М. Перетца, який завжди безкорисно ділився з учнями великим запасом «висунутих його невичерпною ерудицією нових тем і матеріалів», передавав працюючим над дослідною темою учасникам Семінарію матеріали «не тільки із власного рукописного зібрання, але й із власного архіву і навіть власні розпочаті роботи». В. М. Перетц ніколи не був «формальним вчителем»: він не шкодував часу, праці та сил для допомоги учням, приймав їх в любий час в університеті та дома, ніколи не зупинявся перед наданням матеріальної допомоги дослідникам і піклувався про те, щоб завершені ними праці «знайшли собі місце в наукових виданнях і журналах». Особова бібліотека В. М. Перетца завжди була в повному розпорядженні всіх, хто до нього звертався [1446, с. 29–30].

Заняття в Семінарію російської філософії були добровільними, за виключенням того, що бажаючі взяти участь в його роботі обов'язково повинні були здати колоквиум з історії давньої руської літератури та методології історії давньої руської літератури в рамках курсів, які читав

В. М. Перетц. Заняття учасників Семінарію відбувалися на квартирі вченого, а на той час він мешкав на четвертому поверсі дому № 74 по вул. Маріїнсько-Благовіщенська (нині – вул. Саксаганського), інколи заняття проходили на квартирі професора А. М. Лободи. Зазвичай, заняття відбувалися один раз на тиждень, по середам, розпочиналися о 20-й годині, а завершувалися десь о півночі. Якщо була нагальна потреба, наприклад, заслухати і обговорити вже підготовлені реферати, то заняття проходили і по п'ятницям.

Заняття Семінарію російської філософії в Києві могли відвідувати й гості, професори й викладачі київських і діючих в інших містах України та поза її межами вузів, громадсько-культурні діячі, яким цікава була робота Семінарію та теми, над якими працювали його учасники. Авторитетні вчені та педагоги надавали молодим дослідникам цінні поради, що сприяли успіху роботи як Семінарію в цілому, так і його учасникам зокрема.

Декілька слів варто сказати про принципи, які застосовувалися В. М. Перетцем при організації науково-дослідної роботи учасників Семінарію російської філології. Після здачі обов'язкового колоквиуму, новому учаснику Семінарію вчений пропонував обрати тему для самостійної розробки із підготовленого ним списку тем. При цьому, тема ні в якому разі не нав'язувалася керівником, а при її обранні враховувалася повна свобода наукових інтересів членів Семінарію. Але запропоновані В. М. Перетцем теми, як правило, стосувалися нових питань філології або питань, які вимагали перегляду на основі аналізу нових матеріалів. Робота над малодослідженими темами з вивченням нових джерел захоплювала молодих дослідників, сприяла виникненню у них ентузіазму і впевненості в науковій цінності їхньої праці та «високого морального задоволення нею» [1446, с. 28–29].

Розпочавши роботу над темою, учасник Семінарію «мимоволі і неминуче потрапляв» в орбіту науково-методичних принципів, які сповідував В. М. Перетц та які стали базовими для його школи, а також під «чарівність особистого прикладу» самого керівника Семінарію. Від

дослідників вимагалось застосування в їхній роботі «суворого емпіризму», широкої ерудиції, використання наукових методів дослідження, максимальне охоплення матеріалу, чіткості поставлених задач, ясності викладу тексту і висновків та доказовості висунутих положень. Сам В. М. Перетц, давши учаснику Семінарію тему, безперервно і невтомно спостерігав за ходом його роботи, переглядав перші начерки, відвідував разом з учнем бібліотеки, зчитуючи з ним рукописи, допомагав дістати нові матеріали, що зберігалися в книгосховищах інших міст, при потребі заказував копії текстів тощо. Працюючи з кожним індивідуально, В. М. Перетц будував роботу так, що переважна більшість бесід з учнем і обговорення деталей його дослідження відбувалася на очах інших учасників Семінарію. Для завершення дослідницької роботи учасник Семінарію повинен був підготувати письмову працю та ознайомити з нею два чи три члена Семінарію, як майбутніх опонентів при обговоренні, та обов'язково В. М. Перетца, як наукового керівника теми. Праця доповідалася на засіданні членів Семінарію, в її обговоренні брали участь опоненти-співдоповідачі, інші члени та керівник Семінарію. Таким чином, забезпечувалися «максимум уваги, серйозність обговорення і колективна оцінка представлених робіт» [1446, с. 29].

Перше засідання Семінарію російської філології, організованого В. М. Перетцем поза межами Університету св. Володимира, відбулося 10 жовтня 1907 р. На ньому було заслухано доповідь «Філологія та її методи» В. П. Адріанової, яка тоді навчалася на відділі слов'яно-російської філології історико-філологічного відділення КВЖК. При нагоді зазначимо, що слухачки відділу слов'яно-російської філології КВЖК були активними учасницями Семінарію. Зокрема, крім В. П. Адріанової, в ньому брали участь С. О. Щеглова, К. Л. Неверова, О. М. Шуляк та інші [1445, с. 11–12].

З часом В. П. Адріанова-Перетц, згадуючи заняття в Семінарію російської філології, зазначала, що В. М. Перетц увагу своїх учнів звертав передусім на вивчення матеріалів, що стосувалися історії давньої української літератури [135, арк. 1]. 5 грудня 1969 р. у листі до літературознавця,

історика та бібліографа Л. Є. Махновця вона зауважила, що В. М. Перетц своїм учням давав досліджувати теми, що відносилися до історії української літератури і долі пам'яток XI–XIII ст. в українській літературі, та українських списків російських творів «московського» періоду [33, арк. 9 зв.].

Початок роботи Семінарію російської філології В. М. Перетца поза межами Університету св. Володимира та його українознавча спрямованість не залишилися не поміченими чорносотенними професорами, такими як Т. Д. Флоринський і Ю. А. Кулаковський, за участі яких в 1908 р. був створений антиукраїнський Київський клуб російських націоналістів. Т. Д. Флоринський, який вважав, що «культурний сепаратизм набагато небезпечніше політичного» робив все, аби дискредитувати В. М. Перетца перед університетською адміністрацією, місцевою та імперською владою [1097, с. 157].

Ігноруючи випадки з боку Т. Д. Флоринського і його великодержавних прибічників, В. М. Перетц з усією небуденною енергією віддався роботі з молодими дослідниками й незабаром у вихованців Семінарію російської філології з'явилися перші успіхи, які, в свою чергу, примножували сили вченого і спонукали його до подальшої роботи. Однією з успішних учениць В. М. Перетца була В. П. Адріанова, яка підготувала працю «Київський уривок Псалтиря XIV віку», що у 1908 р. побачила світ у другій книзі «Записок УНТ в Києві», співредактором яких був В. М. Перетц. Під впливом керівника Семінарію В. П. Адріанова почала досліджувати питання взаємозв'язку літературної та народної творчості [135, с. 9] й у 1909 р. вийшла друком її праця «Євангеліє Фоми у старовинній українській літературі». В. М. Перетц також запропонував самостійно розробити та завершити дослідження про Палею, яке він розпочав на київських матеріалах. За свідченням О. А. Назаревського, В. П. Адріанова «взялася за справу з усім жаром талановитої і улещеної довірою учениці» [555, арк. 9; 989, с. 37]. Невдовзі її праця «До літературної історії Толкової Палеї» була завершена й протягом 1909–1910 рр. її опублікували «Праці Київської духовної академії».

Варто зазначити, що В. М. Перетц всіляко допомагав публікувати наукові праці членам Семінарію російської філології, які за його протекцією друкувалися в київських «Записках УНТ», «Університетських відомостях», «Працях Київської духовної академії», варшавському «Руському філологічному віснику», Санкт-Петербурзьких наукових виданнях – «Відомостях Відділення російської мови і словесності Академії наук» і «Журналі Міністерства народної освіти» тощо.

Помітні наукові здобутки під час роботи в Семінарію російської філології В. М. Перетца вже мали такі його учасники як В. П. Адріанова, С. О. Бугославський, О. С. Грузинський, М. К. Гудзій, С. І. Маслов, О. А. Назаревський, К. Л. Неверова, І. І. Огієнко, Ф. П. Сушицький, М. П. Чистяков, С. О. Щеглова та інші [1445, с. 11]. Взагалі ж у київський період діяльності Семінарію російської філології (1907–1914) активну участь в його роботі взяли 81 учасник. Це не могло не радувати В. М. Перетца, який у 1911 р. в листі до О. О. Шахматова зазначив: «Можу сказати, за мій час – за 8 років – Києву пощастило: стільки людей, які цікавляться давньою літературою! У Петербурзі я з 1890-х років знавав таких трьох-чотирьох, не більше, і то із “стариків”» [967, с. 500]. Невдовзі про діяльність Семінарію В. М. Перетца та успіхи його учнів знали не тільки в Києві, а й в інших містах України, а також Санкт-Петербурзі та Москві.

Пропонуючи учасникам Семінарію російської філології теми дослідних праць, В. М. Перетц враховував наявність матеріалів для написання робіт в київських книгосховищах. Однак для проведення деяких досліджень потрібні були рукописи, які були відсутні в київських збірках, а відклалися в бібліотеках, архівах і музеях інших міст. Хоча, при потребі, В. М. Перетц виписував рукописи або копії потрібних творів до Києва, однак були випадки, коли це зробити було неможливо. Тоді й з’явилася ідея проведення досліджень в містах, в яких зберігалися пам’ятки давньої української літератури шляхом наукових експедицій (екскурсій). Такі наукові експедиції давали можливість відшукати й дослідити необхідні матеріали та з’ясувати,

які взагалі рукописи і стародруки зберігалися в бібліотеках і архівосховищах тих міст, де відбувалася експедиція. Під час наукових поїздок учасники Семінарію також мали змогу познайомитися з вченими, які працювали на ниві філологічних досліджень, відвідати наукові установи і товариства, освітні заклади і музеї та заявити про себе, виступаючи перед місцевими науковцями з власними доповідями [1445, с. 13].

Професор В. М. Перетц зумів знайти порозуміння з керівництвом Університету св. Володимира, яке надало дозвіл на виділення коштів для наукових експедицій учасників його Семінарію. Учасники Семінарію на чолі з В. М. Перетц здійснили наукові експедиції до Санкт-Петербургу (20 лютого – 6 березня 1910 р., 13 лютого – 1 березня 1911 р., 23 лютого – 3 березня 1913 р.), Вільно (нині – м. Вільнюс, 22 лютого 1910 р., 14 лютого 1911 р.), Полтави і Катеринослава (нині – м. Дніпро, 1–9 червня 1910 р.), Житомира (21–26 жовтня 1910 р.), Москви (3–11 лютого 1912 р.), Ніжина (18–20 лютого 1914 р.). А після того як в 1914 р. В. М. Перетц повернувся до тоді вже Петрограда, Семінарії російської філології в Києві ще деякий час продовжував свою роботу, його учасники на чолі зі своїм керівником працювали в Петрограді (30 січня – 7 лютого 1915 р.). Остання наукова експедиція Семінарію, в якій брали участь як кияни, так і нові його учасники із Петрограда, відбулася в Києві з дослідження рукописів і стародруків Києво-Видубицького та Києво-Золотоверхого монастирів (30 травня – 10 червня 1915 р.). Згадуючи цю експедицію, В. П. Адріанова-Перетц наголосила, що «спільними зусиллями членів Семінарію були описані рукописи і стародруковані книги Києво-Видубицького монастиря і церков сіл Луки і Білгородка Київського уїзду» [1043, с. 226–227].

Під час наукових експедицій члени Семінарію російської філології під керівництвом В. М. Перетца розшукували літературні пам'ятки, що були необхідні для написання дослідних робіт, нерідко їм вдавалося віднайти новий, ще не введений до наукового обігу матеріал, який дослідники використовували у своїх працях. Учасники експедицій також проводили

роботу з опису рукописів і стародруків, що відклалися в бібліотеках, архівах і музеях, в яких працювали молоді вчені. Так, зусиллями членів Семінарію були описані третина рукописів і стародруків Волинського древлесховища та повністю описані рукописи та книжкові колекції Губерніального музею в Полтаві [1445, с. 14].

Описи рукописів і стародруків членами Семінарію російської філології проводилися за методикою, розробленою В. М. Перетцем [771; 834; 846], який першим визначив завдання археографічного і текстологічного аналізу рукописних пам'яток та розробив і запровадив правила уніфікованого археографічного опису рукописних книг і стародруків [1112, с. 40, 59–60]. Вперше вчений підсумував досвід з опису рукописів і запропонував узагальнений опис рукописних книг на з'їзді Тверського обласного археологічного товариства у Твері в 1905 р. [771]. Для учасників наукових експедицій були підготовлені методичні рекомендації, складені С. О. Щегловою за порадами В. М. Перетца [1213, с. 54]. Варто звернути увагу й на те, що значна частина його учнів і в подальшій своїй науковій діяльності займалася описом рукописних і стародрукованих пам'яток, зокрема, О. С. Грузинський, М. К. Гудзій, С. І. й В. І. Маслови, О. А. Назаревський, І. І. Огієнко, Ф. П. Сушицький, С. П. Шевченко та ін. [1213, с. 49].

Під час наукових експедицій В. М. Перетц і члени його Семінарію відвідували засідання наукових філологічних товариств (Товариства любителів давнього письменства, Неофілологічного товариства, Російського бібліографічного товариства у Санкт-Петербурзі, Історико-філологічного товариства в Ніжині та інших), на яких виступали з науковими рефератами про археографічні здобутки і відкриття у галузі дослідження рукописних пам'яток і стародруків. Так, під час однієї з поїздок до Санкт-Петербурга, 5 березня 1910 р., учасники наукової експедиції взяли участь у засіданні Товариства любителів давнього письменства, на якому виступили з доповідями, що стосувалися, головним чином, філологічних проблем в сфері

україніки. Зокрема, були оголошені доповіді В. М. Перетца «Про відкриті пам'ятки української драматичної літератури XVII ст. – шкільні діалоги на Воскресіння Христово», І. І. Огієнка «Видання “Неба Нового” І. Галятовського», О. С. Грузинського «Із історії перекладу Євангелія на малоросійську мову в XVI ст.», В. П. Адріанової «Про ціни книг в давній Росії XV–XVIII ст.», С. О. Щеглової «“Бджола” в рукописах Київських древлесховищ», М. К. Гудзія «До літературної історії “Дебати живота і смерті”: аналіз українських текстів пам'ятки» [814, с. 8–10]. Невдовзі такі члени Семінарію як В. П. Адріанова, С. О. Бугославський, О. С. Грузинський, М. К. Гудзій, С. І. Маслов, О. А. Назаревський, І. І. Огієнко та С. О. Щеглова були обрані членами-кореспондентами Товариства любителів давнього письменства [1445, с. 15].

За оцінкою відомого археографа і книгознавця М. М. Розова, виступи В. М. Перетца та його учнів під час наукових експедицій Семінарію російської філології «мали не тільки наукове, але і велике суспільне значення», оскільки вони «популяризували всебічне дослідження рукописної та стародрукованої книги, сприяли обміну інформацією про ці дослідження між столичними і провінційними дослідниками, привертати уваги до мілких периферійних сховищ старинної книги» [1281, с. 198].

За результатами наукових експедицій В. М. Перетц та інші учасники Семінарію російської філології обов'язково готували звіти, в яких відображалися як організаційні моменти поїздки, так і наукові результати керівника Семінарію та його підопічних на полі опису та дослідження рукописних і стародрукованих книг. В. М. Перетц зумів налагодити публікацію звітів в «Університетських відомостях», адже вважав, що вони мають історико-літературну та довідково-археографічну цінність. Звіти всіх наукових експедицій учасників Семінарію російської філології В. М. Перетца були опубліковані в «Університетських відомостях», а деякі з них вийшли друком ще й як окремі видання [817; 829; 845; 858; 860].

До п'ятиліття діяльності Семінарію російської філології в Києві вийшов друком збірник з оглядом історії його діяльності та набутку членів Семінарію [1445]. Не можна не погодитися з думкою О. А. Назаревського, що сторінки цього літопису засвідчують дивовижну енергію та продуктивність учасників Семінарію. Причину вагомих досягнень мемуарист пояснював як інтересом до дослідницької роботи, який зумів прищепити своїм учням керівник Семінарію, так і захоплюючим прикладом самого В. М. Перетца, котрого всі бачили в постійній праці [987, с. 58–59]. За визначенням фахівців, діяльність В. М. Перетца з опису рукописних і книжкових пам'яток, що базувалася на всебічному філологічному дослідженні, є «великим неоціненним внеском» вченого в історію вітчизняної археографії [1281, с. 199].

Професору В. М. Перетцу, як керівнику Семінарію та натхненнику здобутків його учасників, а ще завзятому бібліофілу, підопічні подарували книги та святковий адрес, в якому зазначили: «Дорогий Володимир Миколайович! Багато хто із Ваших учнів, працюючи над спеціальними питаннями давньо-руської літератури, не раз відчували труднощі та затримку в роботі внаслідок неможливості отримати ту чи іншу книгу, брошуру, видання. Нерідко в таких випадках ми зверталися до Вас, і Ви надавали в наше розпорядження багатство Вашої бібліотеки так само охоче, як створеному Вами Семінарію віддавали скарби Вашого знання, досвіду і Ваші сили. Сьогодні, завершуючи перше п'ятиріччя наших спільних занять, ми просимо Вас, дорогий Володимир Миколайович, прийняти від нас ці книги, як знак нашої глибокої подяки і як слабке відшкодування тих вад, які ми інколи мимоволі завдавали Вашій бібліотеці» [507].

У результаті діяльності Семінарію російської філології під керівництвом В. М. Перетца сформувалася Київська філологічна школа, представники якої зробили вагомий внесок в дослідження давньої української та російської літератур. Наукові праці В. М. Перетца та представників його школи ґрунтувалися на застосуванні філологічного, історичного, історико-філологічного, історико-порівняльного та біографічного (історико-

психологічного) методів дослідження, основні положення яких були розкриті вченим в таких його працях, як-от «Із лекцій по методології історії руської літератури» [834], «Із лекцій по методології руської літератури. Історія вивчення. Методи. Джерела» [834] і «Короткий нарис методології руської літератури» [867]. Пильна увага при дослідженні твору приділялася вивченню особистості автора або колективу авторів, визначенню їхніх соціальних орієнтирів, визначальних світоглядних позицій та літературних уподобань, при дослідженні текстів літературних пам'яток застосовувався принципи історизму та всебічного аналізу твору, ретельно досліджувалися різні редакції творів з описом змін текстів в окремих редакціях пам'яток, а також під час переходу твору з однієї національної літератури до іншої, виявлялися фольклорно-літературні зв'язки та взаємовпливи між національними європейськими літературами тощо.

В рамках діяльності Семінарію російської філології в Києві відбулося становлення десятків українських учених, які у своїй науковій творчості застосовували принципи й використовували методи, що були базовими для філологічної школи В. М. Перетца. По різному склалися долі науковців, які перші кроки у науці зробили в Семінарію російської філології, однак всі вони визнавали визначальний вплив на їхню наукову діяльність традицій, що культивувалися в рамках роботи Семінарію та прививалися його керівником. Простежимо ж історії окремих учасників Семінарію російської філології в Києві, шлях у науку яких розпочався під керівництвом В. М. Перетца.

22 із 81 учасника Семінарію російської філології в Києві були слухачками КВЖК і вечірніх приватних жіночих історико-філологічних курсів. Однією з них була Є. І. Прокопенко (Чепур), яка в той час, коли В. М. Перетц викладав на КВЖК, відвідувала Семінарії (1907–1908). У Семінарію вона підготувала доповідь на тему «Чи можлива побудова наукової історії давньоруської літератури?» та досліджувала «Повість про Варлаама та Іосафа». У листах до О. А. Назаревського, що були написані в 1970-х рр., Є. І. Прокопенко поділилася своїми спогадами про В. М. Перетца,

якого запам'ятала як «гуманного та щедрого на поради» навчителя, особливо в питаннях історії давньоруської літератури [562, арк. 1]. За її спогадами, В. М. Перетц вимагав від своїх учнів звертати увагу на найменші деталі під час досліджень літературних творів [561, арк. 1–2].

До столітнього ювілею свого навчителя Є. І. Прокопенко підготувала спогади «До сторіччя з дня народження академіка Володимира Миколайовича Перетца» (1970), в яких наголосила, що вчений «вклав багато сили і творчого натхнення не лише в ту багату спадщину, яку він залишив, а і в створення добре підготовлених кадрів спеціалістів з розробки питань писемної та друкованої давньої російської та української словесності». Найбільш видатними, на її думку, представниками філологічної школи В. М. Перетца були В. П. Адріанова-Перетц, С. І. Маслов, М. К. Гудзій, О. А. Назаревський і С. О. Щеглова, які ще у Семінарію зарекомендували себе «найбільш працьовитими та багатими на наукові праці» дослідниками [611, арк. 1–2].

З життєвим і творчим шляхом В. М. Перетца тісно переплетені життя та наукова діяльність В. П. Адріанової та С. О. Щеглової. В 1912 р. В. П. Адріанова склала екстерном іспити за курс історико-філологічного факультету Університету св. Володимира та була залишена при університеті для підготовки до професорського звання, але без виплати стипендії. Це був один із перших і взагалі небагатьох випадків у Російській імперії, коли при державному університеті для підготовки до професорського звання залишали жінку [245, арк. 6–9]. За клопотаннями В. М. Перетца протягом 1913–1914 рр. В. П. Адріанова отримувала стипендію від Відділення російської мови і словесності Санкт-Петербурзької АН [967, с. 526–527, 537, 540, 547]. Склавши магістерські іспити в Університеті св. Володимира в Києві, В. П. Адріанова восени 1914 р. перевелася до Петроградського університету, в якому вже тоді працював В. М. Перетц, обраний академіком Санкт-Петербурзької АН. Щодо С. О. Щеглової, то вона йшла шляхом В. П. Адріанової й, склавши магістерський іспит в Університеті

св. Володимира в 1915 р., теж переїхала до Петрограда. Як і для В. П. Адріанової, В. М. Перетц зумів виклопотати для С. О. Щеглової стипендію від Санкт-Петербурзької АН [967, с. 538, 547].

І В. П. Адріанова, і С. О. Щеглова, яких протягом життя єднали дружні стосунки, у Петрограді продовжили роботу в Семінарію російської філології під керівництвом В. М. Перетца. Опрацьовуючи джерела для магістерських дисертацій в рукописних відділах БАН і Публічної бібліотеки та архівах Петрограда, вони брали участь і в роботі Комісії зі складання толкової бібліографії давньоруської літератури, що з ініціативи В. М. Перетца та під його керівництвом з 1915 р. працювала при Відділенні російської мови та словесності Санкт-Петербурзької АН. У тому ж 1915 р. В. М. Перетца за великі заслуги в справі вивчення книжкової та рукописної старовини було обрано почесним членом Російського бібліологічного товариства [1043, с. 227], а В. П. Адріанову і С. О. Щеглову обрали дійсними членами цього товариства [35, арк. 13; 1151, с. 270].

В жовтні 1917 р. у Петроградському університеті В. П. Адріанова успішно захистила магістерську дисертацію «Житіє Олексія людини Божої в давній руській літературі і народній словесності». За працю «Житіє Олексія людини Божої в давній руській літературі і народній словесності» В. П. Адріановій було присуджено велику Ломоносівську премію РАН (1917). Захист же магістерської дисертації С. О. Щеглової на тему «Богогласник. Історико-літературне дослідження» відбувся в червні 1918 р. в Університеті св. Володимира в Києві й також був успішний. За працю «Богогласник. Історико-літературне дослідження» РАН нагородило С. О. Щеглову премією імені митрополита Макарія (1919) [578, арк. 4]. Таким чином, учениці В. М. Перетца, як В. П. Адріанова, так і С. О. Щеглова, працюючи під його керівництвом, реалізувалися як науковці та здобули академічне визнання.

Найбільш відомим учнем В. М. Перетца є мовознавець, лексикограф, літературознавець, історик церкви, громадсько-політичний і церковний діяч

І. І. Огієнко, перу якого належать понад тисяча наукових праць з мовознавства, літературознавства, культурології, славістики та історії церкви. І. І. Огієнко вважав В. М. Перетца «досконалим педагогом-вченим», який «сильно впливав на всіх своїх учнів» [1463; 991, с. 15]. Навчаючись на історико-філологічному факультеті Університету св. Володимира (1904–1909) він особливу увагу приділяв викладам В. М. Перетца [1463; 991, с. 15]. Протягом 1907–1914 рр. І. І. Огієнко був дієвим учасником Семінарію російської філології В. М. Перетца, виступив на його засіданнях з низкою доповідей, брав участь у наукових експедиціях членів Семінарію до Санкт-Петербургу і Москви та активно публікувався в українських наукових журналах, зокрема, «Записках УНТ» та «Університетських відомостях» з проблем українознавства.

За поданням В. М. Перетца, який уважно стежив за успіхами І. І. Огієнка, а в рамках діяльності УНТ ще й тісно з ним співпрацював, останнього було залишено при Університеті св. Володимира професорським стипендіатом (1911–1914) за спеціальністю російська та українська мова і література. В особовій справі І. І. Огієнка зберігся відгук В. М. Перетца на його науковий звіт за 1911–1912 рр., в якому вчений звернув увагу на широту інтересів магістранта, який одночасно досліджував питання методології історії літератури та проблеми давньоруської літератури, вивчав як загальні питання мовознавства, так і мовознавчі проблеми слов'янознавства. При цьому рецензент помітив, що при всьому розмаїтті зацікавлень молодого вченого, І. І. Огієнко все ж «більше тяжів» до питань мовознавства. Оцінюючи наукові праці І. І. Огієнка, які були додані до звіту, В. М. Перетц наголосив, що вони «виявляють велику любов і здатність [автора досліджень] до бібліографічних пошуків» [3, арк. 7–9].

Вдячне та шанобливе ставлення до В. М. Перетца зберіглося у І. І. Огієнка до останніх днів життя. Свою капітальну працю «Українська літературна мова XVI-го ст. і Крехівський “Апостол” 1560 р.», що вийшла друком в 1930 р. у Варшаві, І. І. Огієнко присвятив навчителю, зазначивши у

її титулі: «Високоповажному і дорогому учителеві своєму академікові Володимиру Перетцю в день шестидесятиліття життя його на знак глибокої пошани та щирої вдячності присвячує автор» [1231]. Для І. І. Огієнка науковий набуток В. М. Перетца був невичерпним джерелом ідей, думок, гіпотез, цінних відомостей та фактів, до яких він постійно звертався у своїй творчості [1190, с. 27–38].

Після від'їзду В. М. Перетца до Петрограда його учні організували нове наукове товариство в Києві. Заснуванню Історико-літературного товариства при Університеті св. Володимира передувала діяльність під керівництвом С. І. Маслова історико-літературного гуртка (1916–1917), члени якого склали «найбільш тісніше ядро колишнього Семінарію академіка В. М. Перетца» [1079]. 15 жовтня 1917 р. відбулися установчі збори Історико-літературного товариства при Університеті св. Володимира, що поставило своїм завданням дослідження питань історії й теорії літератури, народної словесності та мови. До президії новоствореного товариства увійшли С. І. Маслов (голова), М. К. Гудзій (заступник голови), О. А. Назаревський (скарбник), В. М. Отроковський (секретар) і М. П. Алексєєв (заступник секретаря).

Членами Історико-літературного товариства при Університеті св. Володимира стали особи, які взяли участь в установчих зборах товариства або письмово повідомили про своє бажання стати його членами. До складу товариства, крім вище вказаних членів президії, увійшли О. К. Дорошкевич, С. М. Кулаковський, Б. О. Ларін, В. І. Маслов, Б. В. Нейман, В. П. Петров, С. І. Родзевич, П. І. Рулін, Є. А. Рихлік, П. П. Филипович, С. П. Шевченко, С. О. Щеглова. Запрошення до участі в Історико-літературному товаристві при Університеті св. Володимира було надіслано і В. М. Перетцю. Оскільки із-за перебоїв в роботі пошти воно надійшло із запізненням, вчений не зміг взяти участь в установчих зборах товариства, однак 16 жовтня 1917 р. надіслав до Києва вітальний лист, у якому дав згоду бути членом товариства і наголосив: «Вітаю від щирого серця нове починання. Бажаю успіху – якого

вченому тов[ариству] так важко добитися в наш час. Вітаю сміливих людей – що не бояться грози. Рад приєднатися до них» [249, арк. 1].

Отже, представники філологічної школи В. М. Перетца, фундамент якої був закладений діяльністю Семінарію російської філології, продовжили наукову діяльність в Києве вже без безпосередньої участі свого навчителя. Натомість зв'язок киян із В. М. Перетцем не переривався. У березні 1917 р. київські учні В. М. Перетца вирішили видати збірник наукових статей з нагоди 25-ліття його наукової діяльності. Був сформований редакційний комітет збірника, до якого увійшли Л. Т. Білецький, М. К. Гудзій, В. І. й С. І. Маслови, О. А. Назаревський, І. І. Огієнко та С. П. Шевченко [551, арк. 26]. Та буремні роки революцій перешкодили підготовці ювілейного видання. Шану своєму наставнику учасники Семінарію російської філології віддали публікацією літопису і набутку Семінарію В. М. Перетца, з нагоди 20-ліття його заснування [1446].

Говорячи про здобутки учасників Семінарію російської філології В. М. Перетца, варто зазначити, що вони були не лише в сфері історії давньоруської й української літератури та мови. Наукова і педагогічна діяльність В. М. Перетца, а також роботи членів Семінарію заклали підґрунтя для розвитку шевченкознавчих студій в Університеті св. Володимира. В рамках діяльності Семінарію сформувалися майбутні відомі українські вчені-шевченкознавці, зокрема, О. В. Багрій, Л. Т. Білецький, М. К. Гудзій, О. К. Дорошкевич, І. І. Огієнко, Ф. П. Сушицький, П. П. Филипович та інші.

Внаслідок науково-педагогічної діяльності В. М. Перетца та роботи Семінарію російської філології в Києві сформувалася театрознавча школа. Виклади вченого з історії драматичного письменства та європейського театру в Музично-драматичній школі М. В. Лисенка (нині – Київському національному університеті театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого) і Театральній школі Товариства мистецтв і письменства, його наукові розвідки з історії театру й праці з методології досліджень в сфері історії літератури, а також театральні рецензії та рецензії на драматичні

твори в київській пресі сприяли розширенню інтересу українських науковців до питань театрознавства [1147; 1148; 1168; 1169; 1174].

Про видатний педагогічний талант В. М. Перетца та ефективність його наукової школи свідчить ще й те, що багато учнів вченого досягли академічного визнання. Тільки із учасників Семінарію російської філології в Києві до складу української та інших академій були обрані: В. П. Адріанова-Перетц (член-кореспондент АН УРСР і АН СРСР), О. П. Баранников (академік АН СРСР), Л. Т. Білецький (дійсний член і президент УВАН), С. Ю. Гаєвський (дійсний член УВАН), М. К. Гудзій (академік АН УРСР), М. Я. Калинович (академік АН УРСР), Б. О. Ларін (член-кореспондент АН УРСР, академік АН Литовської РСР), С. І. Маслов (член-кореспондент АН УРСР), І. І. Огієнко (дійсний член УВАН) та Є. К. Тимченко (член-кореспондент АН УРСР, академік АН СРСР).

Восени 1926 р. відзначалося 35-ліття наукової та 30-ліття педагогічної діяльності В. М. Перетца. Ювіляра привітали як його колеги, так і учні. Багато правдивих слів було сказано й про діяльність вченого як керівника Семінарію російської філології в Києві. Напевне, найдорожчими для В. М. Перетца були привітання від його учнів. У вітальному листі вихованці вченого, М. К. Гудзій і С. О. Бугославський, зазначили, що вони вітають свого навчителя з нагоди ювілеїв його наукової та педагогічної діяльності з «почуттям великої любові та глибокої вдячності» за «дари розуму і знання» та за «великий талант серця», який міцно пов'язав «духовним зв'язком» вчителя зі своїми учнями. Перебуваючи поза межами України, М. К. Гудзій і С. О. Бугославський надіслали привітання до Києва, який був «колискою» філологічної школи В. М. Перетца та звідки пішла «чимала Перетцівська наукова сім'я» [423, арк. 1–2].

А сам В. М. Перетц, пізніше підсумовуючи свою науково-педагогічну діяльність в Києві, констатував, що робота на «українському ґрунті» зміцнила його інтерес до історії України і української літератури, адже він міг «docendo discere» (вчитися, навчаючи – *А. Ш.*) в середовищі своїх учнів,

із яких кожний приділив увагу історії української літератури, а деякі з них – залишили дуже вагомні сліди в розробці її історії [20, арк. 71 зв.].

Таким чином, В. М. Перетцем, який прагнув організувати українську молодь на полі дослідження історії давньої української літератури і мови, в Києві був створений Семінарії російської філології, що сприяв розширення загального наукового кругозору його учасників та ознайомлював їх з методологією наукового дослідження. Робота в Семінарії була спрямована на засвоєння його членами філологічного методу наукового дослідження як базового прийому при проведенні філологічних досліджень.

Учасники Семінарії під керівництвом В. М. Перетца досліджували питання історіографії, археографії, палеографії, текстології, теорії літератури, методології та історії літературознавства, історії давньоруської писемності. Особлива увага під час занять зверталася на вивчення матеріалів, що стосувалися історії давньої української літератури. В. М. Перетц, як талановитий вчений і педагог, зумів налагодити ефективну роботу Семінарії, що став видатною школою з підготовки наукових кадрів у сфері історії давньої української літератури і мови.

Визначальне значення для роботи Семінарії мали авторитет, науково-педагогічний ентузіазм і особисті якості В. М. Перетца, як керівника Семінарії. Вчений безкорисно ділився зі своїми вихованцями науковими ідеями, матеріалами і виданнями, що перебували у його архіві, рукописній колекції та бібліотеці. Він уважно і тактовно спрямовував наукову діяльність членів Семінарії від обрання теми дослідження до публікації результатів роботи у наукових виданнях.

В. М. Перетц першим із вітчизняних вчених визначив завдання археографічного і текстологічного аналізу рукописних пам'яток та розробив і запровадив правила уніфікованого археографічного опису рукописів і стародруків. Ним були організовані наукові експедиції членів Семінарії, під час яких за методикою В. М. Перетца та під його керівництвом проводилася археографічна робота з опису рукописів і стародруків у багатьох бібліотеках,

архівах і музеях України та поза її межами, що стало визначним внеском у розвиток національної археографії.

У рамках діяльності Семінарію відбулося становлення десятків українських учених, які у своїй науковій творчості застосовували принципи й використовували методи, що були базовими для філологічної школи В. М. Перетца.

4.3 Діяльність у Науковому товаристві імені Шевченка у Львові

Інтерес до діяльності НТШ у Львові, його наукових видань, праць членів НТШ у В. М. Перетца виник у середині 1890-х рр., коли він розпочав досліджувати давню українську літературу. Мешкаючи у Санкт-Петербурзі, В. М. Перетц за допомогою листування налагодив зв'язки з провідними українським філологами, істориками літератури, членами та керівниками НТШ, зокрема, М. С. Грушевським, І. Я. Франком і В. М. Гнатюком, чії праці особливо зацікавили молодого літературознавця. В свою чергу, розвідки В. М. Перетца привернули увагу львівських учених, які також прагнули до співпраці з талановитим дослідником на ниві українознавства з Північної Пальміри.

Співпраця В. М. Перетца з НТШ розпочалася його листуванням з М. С. Грушевським, який в 1894 р. очолив кафедру історії Львівського університету і став членом НТШ. В наступному році М. С. Грушевський створив Археографічну комісію НТШ і став редактором «Записок НТШ», а в 1897 р. його було обрано головою НТШ та історично-філософської секції Товариства. З 1895 р. як серійні видання НТШ почали виходити «Жерела до історії України-Руси», «Пам'ятки українсько-руської мови і літератури», «Етнографічний збірник», «Матеріали до українсько-руської етнології», «Студії з поля суспільних наук та статистики», «Часопис правничий і економічний», видавалися «Збірник Історично-філософської секції», «Збірник Філологічної секції» та ряд інших видань.

З листа В. М. Перетца від 25 лютого 1896 р. видно, що він виступив ініціатором листування з М. С. Грушевським, який, на прохання вченого, надіслав до Санкт-Петербурга видання НТШ, що цікавили молодого філолога [14, арк. 190]. У цьому листі також обговорювалася питання підготовки до друку «Енеїди» І. П. Котляревського під егідою НТШ з нагоди святкування 100-річчя виходу в світ першого видання твору в 1798 р. Нова публікація готувалася під загальною редакцією та з передмовою М. С. Грушевського. З листа зрозуміло, що М. С. Грушевський цікавився думкою В. М. Перетца як краще здійснити видання твору та, ймовірно, просив його спробувати відшукати в архівах Санкт-Петербурга рукопис поеми. У відповідь В. М. Перетц радив, якщо не знайдеться рукопис «Енеїди», то опублікувати один із варіантів, подавши фотокопії титулу та кількох сторінок першого видання твору [14, арк. 190 зв.–191]. Як відомо, у 1898 р. НТШ здійснило передрук першого видання «Енеїди» І. П. Котляревського з фотокопією титульної сторінки та поясненнями М. С. Грушевського. Отже, до видання видатного твору долучився і В. М. Перетц, рекомендації якого були враховані головою НТШ, що стало початком багаторічної співпраці вченого з Товариством.

Дослідження В. М. Перетца теж були цікавими для українських вчених, які працювали у Львові. В 1900 р. у «Записках НТШ» з'явилася перша, поки що невелика рецензія на його працю «З історії прислів'я» (1898) [1404, с. 99]. Особливо великий інтерес розвідки В. М. Перетца викликали у етнографа та фольклориста, секретаря НТШ В. М. Гнатюка. Між вченими за сприяння К. І. Арабажина на початку 1902 р. налагодилося листування, в якому йшлося про обмін науковою літературою. Надсилаючи книги, а також свої праці з етнографії та історії літератури до Львова, В. М. Перетц був вдячний В. М. Гнатюку за надісланий йому «Етнографічний збірник» [22, арк. 32–34], що з 1895 р. видавався НТШ і містив матеріали з фольклору та етнографії з усієї етнічної території України і місць поселення українців за її межами. Після заснування в 1898 р. Етнографічної комісії НТШ збірник видавався під

її егідою, а відповідальним редактором «Етнографічного збірника» був В. М. Гнатюк (1900–1912).

Налагодив листування В. М. Перетц і з головою філологічної секції Товариства, керівником Етнографічної комісії та членом президії НТШ І. Я. Франком. Перший лист В. М. Перетца до І. Я. Франка датований 10 січня 1903 р. [690, арк. 439]. Варто зазначити, що на той час І. Я. Франко добре знав наукові праці В. М. Перетца. У «Записках Наукового товариства імені Шевченка» він опублікував низку рецензій на дослідження В. М. Перетца, зокрема такі, як-от: «Малоруські вірші та пісні в записках XVI–XVIII ст.» (1899), «Матеріали до історії апокрифа і легенди. I. До історії “Громника”» (1899), «Матеріали до історії апокрифа і легенди. II. До історії “Лунника”» (1901), «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 1. Із історії руської пісні» (1900), «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 2. Із історії старинної руської повісті» (1900), «Замітки і матеріали з історії пісні в Росії. I–VIII» (1901), «Нариси давньої малоруської поезії» (1903), «Повість про трьох королів-волхвів в західноруському списку XV віку» (1903), «До характеристики суспільних відносин в Малоросії XVII в.» (1903) та ін. Така значна кількість рецензій І. Я. Франка на праці В. М. Перетца дає підстави зауважити, що наукові розвідки останнього у сфері давньої української літератури дуже цікавили Каменяра і він вважав доцільним ознайомити з ними українське наукове співтовариство.

З рецензій І. Я. Франка видно, що йому імпував ентузіазм молодого вченого. Рецензент наголошував на цінності введених В. М. Перетцем до наукового обігу матеріалів з історії давньої української літератури, але принципово вказував й на помилки автора, що стосувалися, головним чином, теоретичних обґрунтувань дослідника [1339, с. 343].

Не менш принциповими були й рецензії В. М. Перетца на праці І. Я. Франка. Так, у листі від 15 лютого 1903 р. І. Я. Франко, згадуючи про рецензію В. М. Перетца на свою працю «Слово про Лазарево воскресіння. Давньоруська поема на апокрифічні теми», зазначив: «Ви трохи згорда

побили мене за моє “Слово о Лазареве воскресенні” – я все ще думаю, що не зовсім справедливо (навіть щодо ритміки)» [966, с. 222]. Однак, рецензія В. М. Перетца спонукала І. Я. Франка до подальшої роботи над пам’яткою [966, с. 222].

У листі від 10 січня 1903 р. В. М. Перетц звернувся до І. Я. Франка з пропозицією обмінюватися власними науковими працями. Зокрема, В. М. Перетца цікавили розвідки І. Я. Франка «Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди» та «Козак Плахта. Українська народна пісня, друкована в польській брошурі 1625 р.», зі свого ж боку він запропонував надіслати до Львова свою працю «Пам’ятки руської драми епохи Петра Великого» [690, арк. 439–440]. І. Я. Франко відповів згодою, а, крім замовлених В. М. Перетцем праць, висловив бажання при потребі надіслати третій том підготовленої ним збірки «Апокрифи і легенди з українських рукописів. Апокрифи новозавітні» та «Матеріали до культурної історії Галицької Русі XVIII і XIX віку», які склали п’ятий том збірника історично-філологічної секції НТШ, який вийшов друком під загальною редакцією І. Я. Франка [966, с. 222].

Тема обміну науковим працями домінує в кількох наступних листах В. М. Перетца до І. Я. Франка, написаних взимку-навесні 1903 р. Коли бандеролі з книгами затримувалися, В. М. Перетц, хвилюючись аби вони не потрапили до небажаних осіб, нагадував І. Я. Франку про необхідність остерігатися цензури. «Боюсь тільки, що Ви забули спосіб надсилання книг із Галіції, – писав він Івану Яковичу в листі від 7 лютого 1903 р., – і адресували прямо на моє ім’я: повторюю – необхідно адресувати в Слов’янський відділ Імп[ераторської] академії наук, інакше цензура не пропустить, бо “фонетика” навіть у вчених працях – справа заборонена у нас» [691, арк. 461].

Більш дієвою стала співпраця В. М. Перетца з НТШ у Львові після того, як вчений обійняв посаду професора кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира та переїхав до Києва. У листі від 1 липня 1905 р. В. М. Перетц сповіщав М. С. Грушевського, що надіслав для

публікації в «Записках НТШ» свою статтю, як і обіцяв [14, арк. 1]. Отже, напевне, були й інші листи, написані раніше, в яких, зокрема, йшлося про публікацію праці В. М. Перетца в науковому збірнику НТШ. У листі не вказано назву праці, можливо, йдеться про дослідження В. М. Перетца «Матеріали до історії української літературної мови (зі збірника П. Ф. Симсона, № 2, XVI в.)» – єдину статтю вченого, що побачила світ у «Записках НТШ» у 1905 р.

Взагалі, тема публікацій праць В. М. Перетца в «Записках НТШ» є домінуючою в багатьох його листах до М. С. Грушевського. Так, у листі від 13 лютого 1906 р. він звернувся до редактора наукового збірника з наступною пропозицією: «Прошу Вас, повідомте, чи могла б Вам для “Записок” знадобитися статейка про Весп[асіана] Коховського, польськ[ого] поета XVII ст., та про його ставл[ення] до українців і до Хмельн[ицького], яких він часто зачіпає в своїй “Поетії”. Якщо годилася б – я би надіслав, ні – двинув би до “К[иївської] Стар[ини]”; але її читачі польськ[ої] мо[ви] не знають, а [у] Кох[овського] є цікаві паралелі з віршами українців, наприклад, щодо Берестейської битви» [14, арк. 150–150 зв.]. Пропозицію В. М. Перетца було прийнято та його статтю «Українське питання в освітленні польського поета XVII ст.» опубліковано у третьому томі «Записок» за 1906 р. [14, арк. 13 зв.].

А листом від 29 березня 1906 р. В. М. Перетц інформував М. С. Грушевського: «В мене готова статейка про українського поета поч[атку] XVIII ст. [С.] Климовського, про якого я раніше писав, а до того ж Срезневський видав дві його дидактич[ні] поеми, які я в свій час марно дошукувався в Академ[ічній] бібл[іотеці]. Якщо годиться – сповістіть. Можна пустити і у вигляді рецензії, треба тільки переставити посилання на мою працю 1903 р. і Срезн[евського] 1905 [р.] вгору, поперед тексту» [14, арк. 12–12 зв.]. За погодженням М. С. Грушевського, розвідку В. М. Перетца було опубліковано у «Записках НТШ» як рецензію [793].

Слід зазначити, що для «Записок НТШ» В. М. Перетц підготував низку рецензій, які не увійшли до опублікованої бібліографії вченого [790; 791; 794; 795 та інші]. Працюючи над рецензіями для видання, у листі від 26 лютого 1906 р. він консультувався у М. С. Грушевського: «Пишу про II вип[уск] опис[ів] Тов[ариства] іст[орії] та ст[арожитностей]. I^й – Ви мабуть забули – вийшов у 1846 р., склад[ений] [П. М.] Строевим. Чи не пізно писати про [М. І.] Петрова (III вип[уск] Опис[ів] київськ[их] рукоп[исів]). Чи отримали Ви 2 вип[уск] мого огляду “Описів” за 1902–1905 рр.? Якщо потрібно – напишу і про Петрова; можу дати огляд 1) видань Акад[емії] н[аук] з церк[овнослов'янської] та ін[ших] д[авніх] м[ов], 2) статей, поміщ[ених] у Від[омостях] і Збірн[иках] Акад[емії]... Потім – чи потрібно все або тільки те, що торкається української м[ови]?» [14, арк. 3 зв.]. А в листі від 29 березня В. М. Перетц вже інформував редактора «Записок НТШ» про те, що незабаром надішле рецензію на складені М. І. Петровим «Описи рукописних зібрань, що знаходяться в м. Києві». Вчений також брав на себе зобов'язання зробити огляди публікацій у «Російському філологічному вістнику», «Відомостях з російської мови і словесності Академії наук» і «Журналі Міністерства народної освіти» за 1905 р., передусім, статей з мови, а праці з української мови та ліберальні обіцяв реферувати перш за все [14, арк. 12 зв.].

З листа від 29 квітня 1906 р. дізнаємося, що В. М. Перетц замість своєї рецензії на праці М. І. Петрова надіслав М. С. Грушевському рецензію, яку підготував один з його найкращих студентів по Університету св. Володимира – С. І. Маслов. Як талановитий педагог, В. М. Перетц уміло вводив своїх учнів до світу науки. Представляючи С. І. Маслова редактору «Записок НТШ», В. М. Перетц рекомендував М. С. Грушевському використовувати його як автора і в майбутньому, наголосивши, що «спеціальні праці» молодого вченого «обертаються в області української літератури XVI–XVII і XVIII ст.» [14, арк. 33 зв.]. У подальших листах В. М. Перетц не переставав цікавитися долею праці свого підопічного (стаття С. І. Маслова «Рукописи

Софійської катедри в Києві» побачила світ у четвертій книзі «Записок НТШ» за 1906 р.) [14, арк. 194].

Піклувався В. М. Перетц й про інших своїх учнів та колег по Університету св. Володимира в Києві, зокрема, мовознавців І. І. Огієнка та В. І. Розова, звертаючись до М. С. Грушевського з проханням опублікувати їхні розвідки у «Записках НТШ» [14, арк. 19 зв., 37 зв.]. Й праці підопічних В. М. Перетца вийшли друком на сторінках львівського журналу: статтю В. І. Розова «До старо-руської діалектології (іще до питання про галицько-волинське наріччя)» було опубліковано в третій книзі за 1907 р., а дослідження І. І. Огієнка «Огляд українського мовознавства» побачило світ у п'ятій та шостій книзі за той же рік. Додамо, що В. І. Розов та І. І. Огієнко й надалі публікувалися на шпальтах «Записок НТШ» [14:15].

Свої праці В. М. Перетц надсилав й до «Літературно-наукового вісника», що був заснований з ініціативи М. С. Грушевського й видавався НТШ. Так, у листі від 18 травня 1906 р. вчений запитував М. С. Грушевського, який був одним з редакторів журналу, чи «не знадобиться для “Літ[ературно]-наук[ового] вісн[ика]” стаття: “Українці у відгуках єзуїтів-місіонерів у Росії за Петра В[еликого]”» [14, арк. 10 зв.]. У 1907 р. цю розвідку В. М. Перетца, але вже під назвою «Кияни в світлі єзуїтських донесень», опублікували «Записки НТШ». А в «Літературно-науковому віснику» у 1907 р. побачила світ його праця «Українські думи».

У листі від 21 листопада 1906 р. В. М. Перетц цікавився можливістю опублікувати в «Записках НТШ» ще одну свою працю. Зокрема, він пише М. С. Грушевському: «Чи можу я сподіватися, що мої “Деякі уваги і матеріали” – про вертеп (аркушів близько 8–10) будуть надруковані в “Записках” 1907 року?». Як видно з листа, із публікацією цієї статті В. М. Перетца квапив літературознавець І. М. Стешенко, який мав намір використати у своїй праці окремі положення дослідження. Стаття В. М. Перетца була написана в рамках дискусії із І. Я. Франком про витоки українського театру. У листі вчений зазначив, що його стаття про вертеп,

хоча своєю конструкцією й нагадує працю І. Я. Франка «До історії українського вертепу XVIII в.», але буде «перша на старому матеріалі» [14, арк. 20].

Отже, В. М. Перетц та І. Я. Франко навзаєм уважно відстежували наукову діяльність один одного, відгукуючись на нові праці колеги рецензіями. Протягом 1905–1911 рр. у «Відомостях Відділення російської мови і словесності Академії наук» друкувалася праця В. М. Перетца «До історії польського і руського народного театру», у якій вчений розглядав взаємозв'язок народної творчості та явищ у польській, українській і російській драматичній літературі. Одна з рецензій І. Я. Франка на дослідження В. М. Перетца «До історії польського і руського народного театру. Декілька інтермедій XVII–XVIII ст.» (1905) була опублікована в першій книзі «Записок НТШ» за 1906 р. У листі до М. С. Грушевського від 29 березня 1906 р. В. М. Перетц висловив здивування тим, що І. Я. Франко помилково вважав цю працю продовженням його дослідження «Пам'ятки руської драми доби Петра Великого» (1903), і, як до такої, висловив ряд критичних зауважень. Насправді ж, це була друга частина нової розвідки В. М. Перетца, що складалася з двох книг. До І. Я. Франка потрапила лише друга книга праці, що, деякою мірою, й спричинило прикрі для В. М. Перетца зауваження рецензента. У листі вчений висловив готовність, при потребі, надіслати І. Я. Франку нещодавно опубліковану брошуру в повному обсязі [14, арк. 12 зв.–13 зв.], що й було зроблено. Про це дізнаємося з листа В. М. Перетца від 13 квітня 1906 р. [14, арк. 196 зв.], а незабаром у «Записках НТШ» з'явилася рецензія І. Я. Франка на першу книгу праці «До історії польського та руського народного театру», де її автора було охарактеризовано як «невтомного збирача рукописного матеріалу до історії літератури» [1338].

Один з розділів «Записок НТШ» мав назву «Miscellanea», у якому публікувалися джерельні додатки з літератури, історії та етнографії з коментарями вчених. В. М. Перетц був одним з авторів наукового збірника,

які подавали матеріал до розділу «Miscellanea». Так, після поїздки до Львова в 1907 р., він листом від 26 жовтня того ж року повідомляв М. С. Грушевського, що виписав з бібліотеки Народного дому рукописи віршів, та запитував чи не потрібно ці вірші подати до розділу «Miscellanea» [14, арк. 43]. Варто зазначити, що у цьому розділі «Записок НТШ» В. М. Перетц надрукував низку своїх праць, в яких опублікував віднайдені українські вірші та пісні кінця XVII – початку XVIII ст. [796; 806; 808; 826].

3 червня 1908 р. В. М. Перетца було обрано дійсним членом НТШ у Львові [17, арк. 95]. У листі від 14 червня 1908 р. він повідомляв М. С. Грушевського, що «отримав грамоту на звання дійсного члена Наукового товариства імені Шевченка» [14, арк. 79 зв.]. А у листі від 10 липня вчений подякував голові НТШ за увагу до нього [14, арк. 66 зв.]. Згодом В. М. Перетц увійшов до Бібліографічної комісії НТШ, яка розпочала роботу 21 листопада 1909 р. з метою здійснення реєстру поточних українських видань та укладання повної національної бібліографії [1113, с. 245]. У 1911 р. В. М. Перетца було обрано членом Археографічної комісії НТШ [1033, с. 35], в рамках діяльності якої вчений досліджував і сприяв друку давніх українських віршів і пісень [1144, с. 49, 51].

У листі від 15 листопада 1908 р. В. М. Перетц інформував М. С. Грушевського, що надіслав до «Записок НТШ» чергову «заметку для «Miscellanea» [14, арк. 83]. Можливо, тут йшлося про його працю «Кілька пісень кінця XVII – початку XVIII вв.», яка вийшла друком у шостій книзі «Записок НТШ» за 1908 р. У листі від 2 грудня того ж року В. М. Перетц просив редактора видань НТШ зробити відбитки його статті «До історії вертепної драми. Заметки і матеріали», але їх не брошурувати, адже вчений планував публікувати в «Записках НТШ» продовження свого дослідження [14, арк. 86 зв.]. Цікаво, що ці листи до М. С. Грушевського були першими, які В. М. Перетц, листуючись з головою НТШ, написав українською мовою [14, арк. 86 зв.].

28 грудня 1908 р. В. М. Перетц, на прохання В. М. Гнатюка, надіслав йому, як секретареві НТШ, лист з відомостями про власну наукову біографію, в якому наголосив, що, як ординарний професор Університету св. Володимира, він читає історію давньоруської та української літератури. У листі також наведено перелік наукових праць, які вчений визначив як «важливіші» дослідження з написаних ним на той час. Зокрема, В. М. Перетц виділив «Історико-літературні дослідження і матеріали» (1900–1902) і дослідження «До історії польського і руського народного театру» (1905–1908), що значною мірою були підготовлені на українських матеріалах [22, арк. 35–36].

Наприкінці 1908 р. В. М. Перетц розпочав роботу над книгою «Вірші ієромонаха Климентія Зиновієва сина». У його листі до М. С. Грушевського від 28 грудня 1908 р. вперше згадано про «Климентія», якого, як вказано у епістолії, він приносив голові НТШ [14, арк. 90 зв.]. Очевидно, що тут йдеться про рукопис збірки віршів ієромонаха, а також українського поета і етнографа, Климентія Зиновієва, який творив наприкінці XVII – початку XVIII ст. Рукопис віршів у фондах бібліотеки Університету св. Володимира віднайшов учень В. М. Перетца, літературознавець С. І. Маслов. А В. М. Перетц вирішив видати цю збірку талановитого, але тоді маловідомого українського поета під егідою НТШ.

За листами В. М. Перетца можна простежити, як складно готувалася книга «Вірші ієромонаха Климентія Зиновієва сина» та як наполегливо вчений долав труднощі, що поставали під час роботи над нею. Отже, 3 березня 1909 р. він надіслав до Львова, за домовленістю з М. С. Грушевським, частину тексту збірки поета та «“записку” для доповіді» перед членами НТШ про видання пам’яток українського віршового письменства XVII–XVIII ст., зокрема, поетичної спадщини Климентія Зиновієва [14, арк. 93; 1144, с. 34]. У листі В. М. Перетц інформував про те, що обсяг книги, ймовірно, складатиме 230–250 сторінок, тобто він був зavelикий для видань, які виходили в такій серії НТШ, як «Українсько-

руський архів», однак, на думку, вченого, збірка Климентія могла б скласти окремий том іншої серії Товариства – «Пам'ятки українсько-руської мови і літератури». При необхідності, як вважав В. М. Перетц, у цьому томі можна було б надрукувати й вірші І. Величковського [14, арк. 93], теж одного з маловідомих українських поетів кінця XVII – початку XVIII ст.

У 1909 р. розпочалася підготовка до друку праці В. М. Перетца «Вірші ієромонаха Климентія Зиновієва сина» в типографії НТШ. Між Києвом і Львовом відбувався обмін бандеролями з підготовленими частинами тексту книги, версткою, вичитаною коректурою тощо, якому судилося розтягтися на декілька років. В. М. Перетц бачив, що робота над книгою може затягнутися, у листі від 16 березня 1910 р. він писав львівському колезі, що хвилюється, чи встигне, як планував, надрукувати «Климентія» до літа [14, арк. 121]. Наступна згадка про книгу знаходимо в листі від 26 червня, в якому вчений повідомляв, що текст збірки надрукований й він працює над передмовою до книги, але просив редактора почекати передмову до осені [14, арк. 123 зв.]. У листі від 15 серпня 1910 р. – репліка, що «Климентій» потребує ще багато праці [14, арк. 127 зв.]. У роботі над завершенням книги непомітно пролетів рік і в листі від 23 червня, але 1911 р. В. М. Перетц знов пише про своє хвилювання, пов'язане з роботою над книгою, проте запевняє і М. С. Грушевського, що все буде добре [14, арк. 132 зв.].

Працюючи над книгою «Вірші ієромонаха Климентія Зиновієва сина», В. М. Перетц надсилав до редакції НТШ й «дрібниці», тобто інші свої праці, що були менші за обсягом, але також важливі. Зокрема, в 1910 р. у «Записках НТШ» була опублікована його ґрунтовна праця «Матеріали до історії української літературної мови (з Євангелія Публічної бібліотеки XV–XVI в.)», а в 1911 р. розвідка «Кілька старих вірш» та – стаття-некролог «Пам'яті Павла Житецького» [14, арк. 108, 118 зв.].

Як дізнаємося з листів, тоді у В. М. Перетца були ідеї й щодо інших наукових проєктів, якими він ділився з М. С. Грушевським. У листі від 23 червня 1911 р. філолог розмірковував над своїми планами: «Тепер є в мене

думка написати мій курс “Історії української літератури”, а потім біжучими справами – написати статейку про перший період українського відродження в Галичині – до 40-х років [XIX ст.]. Я знаю тільки те, що надруковано в кн[игах] [М. І.] Петрова, [М. П.] Дашкевича, [І. Я.] Франка, в статті [К. І.] Арабажина (Енциклопедія слов[’ської філології]). Але мені було б дуже цікаво – чи не має в архівах Львова де небудь – яких рукописів перших діячів відродження? Коли б Ви... дали мені кілька вказівок – я був би Вам дуже вдячним. Я знаю тільки опис рукописів І. [С.] Святицького (І. С. Свенціцький – *А. Ш.*), але там, здається, тільки частина рукописів, що переховується в бібліотеці Нар[одного] дому» [14, арк. 132 зв.–133 зв.].

Курси лекцій, які В. М. Перетц читав в Університеті св. Володимира у Києві, вчений оприлюднив у 1912 р. [833–835]. Над ними В. М. Перетц працював паралельно з роботою над «Віршами ієромонаха Климентія Зиновієва сина».

Над книгою «Вірші ієромонаха Климентія Зиновієва сина» В. М. Перетц напружено працював і в 1912 р. [14, арк. 143–144, 159–159 зв.]. 12 травня того року він повідомив М. С. Грушевського, що 1–2 червня виїжджає з Києва за кордон і просив його поквалити типографію НТШ із завершенням друку видання [14, арк. 144]. У листі від 23 червня 1912 р., надісланого голові НТШ із санаторію в Закопане, вчений наголосив: «Климентія я завершив і перед виїздом із Києва відіслав до Типографії титульний листок» [14, арк. 146].

Таким чином, завдяки зусиллям В. М. Перетца в сьомому томі серії Археографічної комісії НТШ «Пам’ятки українсько-руської мови і літератури» (1912) вперше було здійснено публікацію збірки визначного українського поета XVII ст. Климентія Зиновієва, яка містила 369 віршів і близько 1600 прислів’їв і приказок. Це була єдина публікація творів українського красного письменства в рамках діяльності Археографічної комісії НТШ. У передмові до книги В. М. Перетц також подав біографічні

відомості й літературу про Климентія Зиновієва та проаналізував сліди літературних впливів і традицій у його віршах [831; 1144, с. 35].

Виїжджаючи у 1912 р. за кордон, В. М. Перетц мав намір дослідити явища та взаємовпливи польської та української літератури XVI–XVII ст., а також виявити і описати в бібліотеках Львова та Кракова невідомі або маловідомі слов'янські рукописи. В листі від 12 травня 1912 р. він звернувся до М. С. Грушевського з проханням надіслати йому три випуски «Описів рукописів Народного дому з колекції А. Петрушевича», які були складені українським філологом і музеєзнавцем І. С. Свенціцьким та видані НТШ [14, арк. 144–144 зв.]. Каталог рукописних пам'яток Польської академії знань в Кракові В. М. Перетцу надіслав бібліотекар і співробітник польської академії Я. Чубек [14, арк. 147 зв.]. Додамо, що на каталог, складений Я. Чубеком, В. М. Перетц опублікував рецензію в «Записках НТШ» [824].

Влітку 1912 р., працюючи в Кракові, В. М. Перетц досліджував рукописи у бібліотеках Ягеллонського університету й Польської академії знань та Бібліотеці-музею князів Чарторийських. Зорієнтуватися у фондах краківських бібліотек вченому допоміг історик польської культури, професор Ягеллонського університету Л. Яновський [843]. Повертаючись з Кракова до Києва, В. М. Перетц відвідав Львів, де вивчав рукописи, що відклалися в бібліотеці Народного дому, зокрема, колекцію рукописів А. С. Петрушевича. Тоді В. М. Перетцу вдалося познайомитися з А. С. Петрушевичем й особисто. У 1912 р., крім вищезгаданого огляду на каталог Я. Чубека, В. М. Перетц опублікував ще кілька рецензій в «Записках НТШ» [836; 837].

Під час співпраці із «Записками НТШ» В. М. Перетц виступив ще з низкою пропозицій. Зокрема, він запропонував М. С. Грушевському опублікувати в «Записках НТШ» матеріали до біографії видатного українського мовознавця та громадського діяча П. Г. Житецького, життя якого обірвалося в 1911 р. [14, арк. 153–153 зв.]. Лист із запитанням про можливу публікацію в «Записках НТШ» статті про магістерські экзамени П. Г. Житецького, В. М. Перетц надіслав і секретарю Археографічної комісії

НТШ І. М. Джиджорі [23, арк. 159]. Але ідея вченого не зацікавила редакцію «Записок НТШ» й свою статтю «До біографії П. Житецького – магістерський іспит» В. М. Перетц опублікував у Києві в «Записках УНТ» [1044, с. 245].

Стаття про П. Г. Житецького була не єдиною працею В. М. Перетца, яка не була опублікована у виданнях НТШ. Під егідою Товариства мав вийти науковий збірник, присвячений М. С. Грушевському, підготовка якого розпочалася восени 1912 р. В. М. Перетц не тільки підтримав ідею видання збірника наукових праць на честь М. С. Грушевського, а пропагував її серед українських і російських вчених. Підготувавши статтю для цього збірника, він 27 червня 1913 р. написав листа І. М. Джиджорі, в якому зазначив: «Восени [1912 р.] Ви говорили зі мною про збірник в честь проф[есора] Грушевського. Я писав про цей збірник до Харкова, Петерб[ургу], Москви, говорив і в Києві. Не знаю, чи отримали Ви статті. Моя стаття – готова. Я чекаю лише повідомлення від Вас, чи буде збірник і тоді перепишу її і пришлю, куди Ви скажете» [23, арк. 158–158 зв.]. Проте конфлікт, що відбувся в лавах членів НТШ у 1913 р., виступи проти М. С. Грушевського опозиційних до нього сил не дали змоги реалізувати цей проект.

У 1913 р. В. М. Перетц підготував статтю і для наукового збірника, який мав вийти на честь І. Я. Франка. Про це він повідомив секретаря історично-філософської секції НТШ І. І. Кривецького листом від 30 лютого 1913 р. [686, арк. 1]. Але, імовірно, й цей збірник зазнав фіаско, тому В. М. Перетц у листі від 23 грудня 1913 р. попросив І. І. Кривецького повернути статтю, аби її опублікувати в «Записках УНТ» [686, арк. 2]. Ані в листі до І. М. Джиджорі, ані в листах до І. І. Кривецького не вказано назви статей В. М. Перетца. Знаймо лише, що вчений мав бажання, якщо праці не будуть опубліковані у виданнях НТШ, передати їх до «Записках УНТ» в Києві.

У п'ятій книзі за 1912 р. «Записки НТШ» надрукували декілька рецензій на публікації В. М. Перетца. Зокрема, бібліограф О. Т. Назаріїв помістив огляд на звіти професора В. М. Перетца, що він, як керівник Семінарію російської філології в Києві, оприлюднював в «Університетських

відомостях» після наукових екскурсій членів семінарію до Санкт-Петербурга (1910), Полтави та Катеринослава (екскурсії відбулися в 1910 р., а звіт було опубліковано в 1911 р.) і Житомира (1911). А літературознавець М. С. Возняк написав рецензію на працю В. М. Перетца «Із старовинної сатиричної літератури про п'янство і п'яниць», що побачила світ у 1911 р. у науковому збірнику, який вийшов друком у Санкт-Петербурзі на пошану професора С. Ф. Платонова.

Своїм однодумцем в питаннях розвитку української науки взагалі й діяльності НТШ зокрема В. М. Перетц вважав М. С. Возняка. Оскільки В. М. Перетц, мешкаючи в Києві, не завжди мав можливість брати участь у загальних зборах членів НТШ, то свій голос під час вирішення важливих питань на зборах Товариства, він, зазвичай, передавав М. С. Возняку [14, арк. 166–166 зв.]. Від імені В. М. Перетца на загальних зборах членів НТШ також виступав літературознавець, мовознавець і фольклорист К. Й. Студинський [21, арк. 70], майбутній голова НТШ і академік ВУАН.

Зазначимо, що В. М. Перетц з великою відповідальністю відносився до своїх обов'язків члена НТШ. Він високо цинив М. С. Грушевського, як енергійного та вмілого організатора української науки та видатного українського вченого. Великим авторитетом серед членів НТШ користувався і сам В. М. Перетц. Інколи під час спорів між членами Товариства до нього зверталися за підтримкою конфліктуючі сторони, але вчений завжди був проти всяких «колотнеч», що шкодили діяльності НТШ і розвитку української науки, інтереси якої для нього завжди були на першому місці.

Лист М. С. Возняку від 8 липня 1913 р. В. М. Перетц написав, отримавши брошуру «Перед Загальними зборами Наукового Товариства ім. Шевченка», в якій наводилися необґрунтовані звинувачення в адрес М. С. Грушевського як голови НТШ. Брошура була підписана анонімним «Комітетом загального добра», а найбільш вірогідним її автором був учень М. С. Грушевського – історик і публіцист, дійсний член НТШ С. Т. Томашівський. Брошура розповсюджувалася серед вчених, які

знаходилися в опозиції до голови НТШ, проте, як видно з листа, до В. М. Перетца вона попала не за адресою, адже він рішуче засудив як зміст «памфлету», так і поведінку його анонімних авторів [687, арк. 3–3а].

Своє негативне ставлення до брошури В. М. Перетц висловив і в листі до М. С. Грушевського, який, на переконання вченого, зробив багато для розвитку української науки та розбудови наукового товариства. У листі голові НТШ від 22 липня 1913 р. В. М. Перетц не тільки розкритикував опозиціонерів та підтримав М. С. Грушевського, але й виступив проти перетворення НТШ, як українського наукового товариства, в політичний клуб. Зокрема, він зазначив: «Я получив поштою анонімну і вельми кляузну брошурку якихось ревнителів чесноти – про справи тов[арства]. Цей “голос из оврала” справив на мене найгірше враження. Шкода, що я не був особисто на загальн[их] зборах. Хто ці труси, що випускають з-за рогу смердючий снаряд, і не ризикують навіть назвати себе? Я б сказав на зборах: м[оже] б[ути] 20 років тому назад, коли “шкідливої діял[ьності]” проф[есора] Гр[ушевського] ще не было в тов[аристві] – я зовсім не був би задоволений бути його членом. Тепер, щойно обраний в д[ійсні] чл[ени] – я з гордістю ношу це звання, бо маю честь належати до наукової установи, а не до [контори] перевізників. Невже Ви хочете повернути все назад – і із наукового тов[арства] зробити клуб, хоча б і патріотичний?!» [14, арк. 155 зв.–156 зв.].

Розкритикував В. М. Перетц і зміни до Статуту НТШ, які вважав вузько-націоналістичними, що, на його думку, теж сприятимуть перетворенню НТШ із наукового товариства в політичний клуб. 12 листопада 1913 р. В. М. Перетц надіслав до управи НТШ листа, у якому відверто виклав свою позицію щодо проекту нового Статуту Товариства. Вважаємо доцільним навести цей лист майже в повному обсязі: «В великій царині науки я не росіянин, ані українець... Через те мені дуже сумно було прочитати проект зреформованого Статуту – зреформованого в напрямі вузько-націоналістичним. Дбаючи ніби про “науковий поступ укр[аїнської] нації”, Виділ копає яму, тим глибшу, чим завзятіше старається переробити Наукове

товариство, яким воно було досі – на політичний клуб. До цієї мети – згожуюся – добре пристосовані зміни Статутні. Головніше не можу згодитись з двома §§ – 20 і 13. Перше: Укр[аїнське] н[аукове] т[овариство] ім. Ш[евченка] засноване було працею й матеріальними засобами не тільки українців галицьких, але не менше українців з Росії. Ми давали і гроші і наукові праці. За це ми мали єдине право – впливати на напрям діяльності Товариства через передачу голосів повновласним галицьким членам. § 20 – не має підстави викидати мене й інших закордонних членів з Тов[ариства], відбираючи нам можливість впливати на діяльність Товариства. Не можу згодитись з § 13 і з подібними до нього, бо наукове товариство – не є національний клуб, а через це – не може принципом оцінювання наукової вартості членів ставити приналежність до національності, а лише наукові заслуги... Будучи вище вузько-націоналістичних поглядів, я вважав би для себе мало почесним належати як до щиро московського (істино руського), так і до щиро-українського клубу замість Товариства, що хоче бути Українською Академією Наук» [19, арк. 26 зв.–27 зв.].

Про боротьбу в НТШ і суперечки, пов'язані з обговоренням проекту нового Статуту Товариства, В. М. Перетц інформував О. О. Шахматова, який був дійсним членом НТШ з 1909 р. Зокрема, вчений повідомив, що надіслав до управи НТШ протест, в якому наголосив, що вважає новий Статут «прекрасним засобом посіяти ворожнечу між галичанами і українцями, а зовсім не “дбати про поступ” української науки». В листі від 1 жовтня 1913 р. В. М. Перетц також писав О. О. Шахматову про те, що члени НТШ, які мешкають в Києві готують протест проти тих положень Статуту, що «лишали їх прав в Товаристві ім. Шевченка», й просив О. О. Шахматова приєднати до протесту й свій голос [967, с. 536, 539]. Колективний лист від киян, членів НТШ, був надісланий до Львова 18 грудня 1913 р., проте позиція, викладена в ньому, не була врахована управою Товариства.

А діяльність С. Т. Томашівського та його прибічників, як і передчував В. М. Перетц, мала негативні наслідки для діяльності НТШ у Львові й

привела до того, що М. С. Грушевський змушений був скласти обов'язки очільника Товариства і переїхати до Києва. Перервав свою співпрацю з НТШ і В. М. Перетц.

Отже, у документах відображено багаторічну співпрацю В. М. Перетца з НТШ у Львові та з керівниками і провідними членами Товариства, зокрема, М. С. Грушевським, В. М. Гнатюком, І. Я. Франком, М. С. Возняком та іншими, участь вченого в «Записках НТШ» та його співробітництво з редакцією Товариства. В. М. Перетц сам регулярно виступав у «Записках НТШ», публікуючи в них свої статті, рецензії й віднайдені ним українські вірші та пісні кінця XVII – початку XVIII ст., а також активно залучав до співпраці з науковим збірником київських учених-філологів.

Як дійсний член НТШ В. М. Перетц входив до Бібліографічної комісії Товариства, що ставила за мету здійснення реєстру поточних українських видань та укладання повної національної бібліографії. Вчений регулярно надсилав до бібліотеки НТШ як свої, так й інші потрібні галицьким вченим наукові видання.

Будучи членом Археографічної комісії НТШ, В. М. Перетц досліджував, публікував, а також сприяв друку іншими вченими давніх українських віршів і пісень. У сьомому томі «Пам'яток українсько-руської мови і літератури» вчений опублікував збірку визначного українського поета XVII ст. Климентія Зиновієва, що стало єдиною публікацією творів українського красного письменства в рамках діяльності Археографічної комісії НТШ.

Значних зусиль В. М. Перетц прикладав для підняття авторитету НТШ у Львові як української наукової установи і пишався тим, що був дійсним членом Товариства. Разом з тим, вчений був рішучим противником впливу на наукову діяльність політичних чинників і змушений був припинити стосунки з НТШ, коли домінування останніх в діяльності Товариства стало очевидним.

4.4 Фундатор і керівник філологічної секції Українського наукового товариства в Києві

Сенс своєї діяльності В. М. Перетц вбачав у слугуванні науці й прикладав великих зусиль для розвитку українського наукового життя. У 1907 р. вчений підтримав діяльність М. С. Грушевського, спрямовану на заснування в Києві Українського наукового товариства. На той час В. М. Перетц із М. С. Грушевським вже мали більш ніж десятирічний досвід плідної співпраці в рамках роботи НТШ, за зразком якого і планувалося організувати діяльність УНТ. Перше загальне засідання УНТ відбулося 29 квітня 1907 р., де М. С. Грушевського було обрано головою Товариства, а також сформовано тимчасову Раду УНТ. В. М. Перетц вважав, що УНТ повинно розв'язувати суто наукові завдання й до складу Товариства мали б входити талановиті та здібні вчені, спроможні вирішувати наукові проблеми, а не громадські діячі та публіцисти, які б використовували УНТ в пропагандистських цілях.

Свою позицію щодо діяльності УНТ та його складу В. М. Перетц відверто висловив М. С. Грушевському в листі від 27 травня 1907 р., зокрема, він писав: «На днях був у Наук[овому] Товар[истві] – з'ясовується з ходу дня, що необхідно не воно, а український клуб, преться сила народу...; народ все хороший, живий, але до науки – пробачте – жодним боком недоторканий. З такими співчленами Ваш чудовий план – не може бути виконаний. Та і нема авторитетного голови! Вас нема – а [В. П.] Наум[енко] хоче зовсім не те, чого хочете Ви, та й тоді треба було б ядро, для наукової роботи тихо залучити, без литавр і гармат – людей 7–8 словесників і 8–10 істориків, а інші – могли б бути, без великої образи, “членами за змаганнями”: адже я працюю для Наук[ового] тов[ариства] Шевч[енка], не будучи його членом!... І все – гонитва за кількістю, на шкоду якості, та партійні рахунки, що роз'їдають українську інтелігенцію ледь не більше, ніж російську. Сумно – жахливо. М[оже] б[ути] я написав таке, що Вам не сподобається. Але вірите – с болем писав!» [14, арк. 37 зв.–38 зв.]. Отже, підхід В. М. Перетца до організації

роботи УНТ був зважений і відповідальний, адже вчений щиро вболівав за розвиток української науки, та прагнув до творення українськи ефективно діючих наукових інституцій.

Під час створення УНТ постало питання про видання друкованого органу Товариства. Як один із можливих варіантів, розглядалося питання про використання Товариством наукового та літературно-публіцистичного місячника «Україна», що, як продовження «Київської старини», виходив із січня 1907 р. Редактором журналу був відомий філолог, педагог і громадський діяч В. П. Науменко. Напевне, йому й належала ідея щодо видання «України» як органу УНТ, проти якої виступила частина членів Товариства, зокрема, і В. М. Перетц, які прагнули заснувати новий суто-науковий журнал [14, арк. 46 зв.].

Рішення про формування секцій УНТ (історичної, філологічної та природничої) було прийнято загальними зборами Товариства 14 вересня 1907 р. Першою зорганізувалася філологічна секцію УНТ, про що було повідомлено на засіданні тимчасової Ради Товариства 11 листопада того ж року. Головою філологічної секції УНТ обрали В. М. Перетца, секретарем – мовознавця Є. К. Тимченка. На цьому ж засіданні розглядали питання й про можливість видання журналу «Україна» під егідою УНТ, проте постановили видавати суто-науковий неперіодичний орган [231, арк. 3].

30 грудня 1907 р. відбулися загальні збори членів УНТ, де обрали постійну Раду Товариства: голова – М. С. Грушевський, заступники голови – В. І. Щербина і О. І. Левицький, члени – М. Ф. Біляшівський, О. С. Грушевський, М. В. Лисенко, І. М. Стешенко та Я. М. Шульгін. Вже новий склад Ради того ж дня ухвалив рішення про видання «Записок Українського наукового товариства в Києві», як органу УНТ, і обрала редакційний комітет Товариства, до якого увійшли голова УНТ М. С. Грушевський та керівники філологічної й історичної секцій, відповідно В. М. Перетц і Г. Г. Павлуцький [231, арк. 16 зв.].

У своїх листах В. М. Перетц інформував М. С. Грушевського про складнощі з формуванням і налагодженням діяльності філологічної секції УНТ. До роботи у секції він прагнув залучити талановитих і відповідальних вчених, у тому числі й своїх здібних учнів [14, арк. 52 зв.–53]. У 1908 р. в УНТ, крім В. М. Перетца і Є. К. Тимченка, ще працювали такі фахові філологи як Б. Д. Грінченко, В. М. Доманицький, П. Г. Житецький, А. М. Лобода, С. І. Маслов, К. П. Михальчук, М. І. Петров та І. М. Стешенко.

Діяльність філологічної секції УНТ В. М. Перетц планував розпочати доповіддю про найближчі завдання вивчення української літератури, роботу над якою він почав у перших числах листопада 1907 р. В. М. Перетц вирішив зробити доповідь більш глобальною й подати її як програму діяльності філологічної секції УНТ. У листі до М. С. Грушевського від 27 листопада 1907 р. вчений зазначив, що це буде доповідь про найближчі завдання філологічної секції, яку він має намір «розширити у вигляді програми, щоб було видно, що зроблено, а що ні» [14, арк. 53 зв.].

З програмовою доповіддю «Найближчі завдання вивчення історії української літератури» В. М. Перетц виступив 10 січня 1908 р. на першому засіданні філологічної секції УНТ. Передусім голова секції вважав необхідним залучення української молоді до ґрунтовних досліджень з історії української літератури як нового, так і давніх періодів. Першочерговим завданням, на думку керівника секції, було розроблення загального нарису історії української літератури зі складанням її хрестоматії, починаючи від найдавніших часів. Робота над загальним нарисом дала б можливість визначити лакуни в дослідженні українського літературного процесу. Для скорішого їхнього заповнення В. М. Перетц пропонував скласти каталог пам'яток української мови і літератури та повну бібліографію українських творів, видати передмови до друкованих книг XVI–XVII ст. як «корисний історико-літературний, історичний і побутовий матеріал», а також збірки українських драматичних творів XVII–XVIII ст., віршової літератури XVI–XVII ст., пісенних текстів і віршів світського характеру XVI–XVIII ст.,

діалоги і панегірики XVII ст., пам'ятки української історичної літератури XVII–XVIII ст. з науковими коментарями до них. Оскільки дослідження давньої літератури тісно пов'язане з вивченням історії формування мови, В. М. Перетц пропонував розробити програму для збирання матеріалів з української діалектології та вивчення пам'яток української мови [792, с. 22–23].

Проведення масштабних філологічних досліджень В. М. Перетц розглядав у контексті розвитку українознавства. Він наголосив, що українознавство «наука ще молода» й «ми не можемо ставити до українознавства великих запитів – у минулому, але це примушує нас подбати про будучину українознавства, зокрема української філології» [803, с. 24]. Доповідь В. М. Перетца була схвалена на засіданні філологічної секції й опублікована в першій книзі «Записок УНТ», що почали виходити 1908 р. Незабаром побачила світ й «Програма до збирання діалектичних одмін української мови» (5–8 книги «Записок УНТ», 1909–1910 рр.), підготовлена членами філологічної секції УНТ К. П. Михальчуком і Є. К. Тимченком.

Листи В. М. Перетца до М. С. Грушевського містять відомості не тільки про діяльність філологічної секції УНТ, а й про заходи, події та рішення, що стосувалися діяльності всього Товариства. Так, у листі від 9 березня 1908 р. В. М. Перетц проінформував М. С. Грушевського про заходи, що планувалися в Києві в рамках вшанування пам'яті напередодні померлого видатного українського історика та громадського діяча, почесного члена УНТ В. Б. Антоновича [14, арк. 58–58 зв.]. Додамо, що третя книга «Записок УНТ» була присвячена В. Б. Антоновичу й містила його працю «Записка в справі обмежень української мови» та статті про вченого, підготовлені М. С. Грушевським, А. М. Лободою, Г. Г. Павлуцьким та І. М. Стешенком.

Забігаючи наперед, зазначимо, що в листі В. М. Перетца, надісланого М. С. Грушевському після смерті 20 квітня 1914 р. українського мовознавця й громадського діяча, члена філологічної секції та голови комісії мови УНТ К. П. Михальчука, також обговорювалися заходи, що планувало здійснити

Товариство для вшанування небіжчика [14, арк. 188–188 зв.]. Крім того, УНТ підготувало і 1915 р. випустило друком «Філологічний збірник пам'яті К. Михальчука», де були опубліковані праці В. М. Перетца «До історії перекладу Біблії в Західній Русі», Є. К. Тимченка «Огляд наукових праць К. Михальчука» та ін.

Багато уваги в листах В. М. Перетца уділено питанням підготовки та участі УНТ у чотирнадцятому Археологічному з'їзді, який відбувся у Чернігові в серпні 1908 р. Спочатку члени Товариства планували взяти активну участь у роботі Археологічного з'їзду, на якому мали намір представити близько 20 наукових рефератів [14, арк. 6 зв.–7]. Проте організатори форуму насторожено і, навіть, вороже поставилися до участі представників УНТ в Археологічному з'їзді в Чернігові, побоюючись українофільських виступів. Однак під тиском української наукової громадськості П. С. Уварова, яка була головою Московського археологічного товариства і брала діяльну участь в організації чотирнадцятого Археологічного з'їзду в Чернігові, змушена була поступитися. У листі до М. С. Грушевського від 24 квітня 1908 р. В. М. Перетц зазначив, що П. С. Уварова вже «нічого не має проти реф[ератів] на укр[аїнські] теми. Стерпить навіть укр[аїнську] мову, але не бажає, щоб було організ[овано] окрему укр[аїнську] секцію» [14, арк. 9].

Разом з тим частина членів УНТ, обурена утисками організаторів форуму щодо українських вчених, виступала за відмову Товариства від участі в чотирнадцятому Археологічному з'їзді в Чернігові, а також заборону окремим членам УНТ брати участь в його роботі. В. М. Перетц вважав таку позицію помилковою. У листі М. С. Грушевському від 10 липня 1908 р. він зазначив: «Тепер щодо Товариства Київського: на багатьох у Києві справила дуже погане враження нетерпимість [Л. М.] Стар[ицької-]Чернях[івської], [Б. Д.] Грінч[енка] та ін[ших], які вимагали, – якщо Товариство не бере участі в з'їзді, – то щоб ніхто з його членів не їхав на з'їзд. Я думаю, що це була вимога занадто надмірною: адже не може ж, напр[иклад], Г. Г.] Павлуцький,

голов[а] орган[ізаційного] Комітету – не їхати до Черн[ігова]. Небагато таких, хто був би тільки членом Товар[иства]. А чому ж забороняти поїздку членам й інших наук[ових] тов[ариств]? Такі витівки можуть відштовхнути від Товар[иства] корисних людей на кшталт А. М. Лободи чи Гр[игорія] Гр[игоровича] Павл[уцького], а сутт[євої] користі – думається – не принесуть» [14, арк. 66–66 зв.].

Зрештою резолюція про заборону брати участь в роботі чотирнадцятого Археологічного з'їзду в Чернігові окремим членам УНТ не була підтримана зборами Товариства, але багато з українських вчених відмовилися від поїздки на форум. В. М. Перетц взяв участь в Археологічному з'їзді в Чернігові, який втім справив на нього прикре враження як складом учасників, так і якістю наукових доповідей [14, арк. 75–76 зв.].

В УНТ регулярно проводилися загальні наукові збори Товариства, на яких зачитувалися та обговорювалися наукові доповіді. Так, в 1909 р. відбулося сім загальних наукових зборів Товариства, на яких було зроблено 12 доповідей. Зазвичай, загальні наукові збори УНТ були відкритими, тобто на них були присутні не тільки члени Товариства, а й представники громадськості. Крім того, доповідь і хід зборів висвітлювалися в пресі. За проведення відкритих наукових зборів УНТ виступав і В. М. Перетц, але вважав, що на них необхідно заслуховувати науково виважені доповіді, як було заведено на засіданнях філологічної секції [14, арк. 103 зв.].

Згідно рішення Ради УНТ відкриті або розширені наукові збори Товариства стали проводитися в «Українському клубі», що був створений в 1908 р. як літературно-мистецька спілка з ініціативи українського композитора та громадського діяча, члена УНТ М. В. Лисенка. У листі від 29 листопада 1909 р. В. М. Перетц повідомив М. С. Грушевського, що підготував лекцію про «Становище української мови серед інших слов'янських мов», яку мав намір в рамках засідання філологічної секції УНТ прочитати в «Українському клубі» [14, арк. 107 зв.]. Про успіх лекції в «Українському клубі», що відбулася 1 грудня, вчений написав

М. С. Грушевському в наступний після виступу день: «Читав вчора в Клубі (на засід[анні] філ[ологічної] секції) реферат про становище укр[аїнської] мови між іншими слов'янськими мовами і здається з деяким успіхом: просять читати спец[іально] для “клубістів” і “просвітян”» [14, арк. 109 зв.]. Далі В. М. Перетц зауважив, що підготував ще одну публічну лекцію про історію української мови в XII–XVIII ст., і пропонував М. С. Грушевському вище вказані лекції опублікувати в «Літературно-науковому віснику» [14, арк. 110]. Публічні лекції В. М. Перетца отримали високу оцінку серед української інтелігенції Києва та Львова, огляди яких були надруковані в періодичній пресі, найбільш розгорнуто – в щоденній газеті ліберального напрямку «Київська думка» [14, арк. 118 зв.].

У листах до М. С. Грушевського широко представлена діяльність В. М. Перетца як редактора «Записок УНТ». Як вказувалося вище, його разом з М. С. Грушевським і Г. Г. Павлуцьким було обрано до редакційного комітету УНТ 30 грудня 1907 р. За їхньої редакції побачила світ перша книга «Записок УНТ». Друга книга журналу, що була присвячена видатному українському філологу П. Г. Житецькому, вийшла вже без участі Г. Г. Павлуцького, за редакцією лише М. С. Грушевського і В. М. Перетца. З третьої до шостої книги «Записки УНТ» випускав редакторський комітет у складі М. С. Грушевського, В. М. Перетца й К. П. Михальчука, а починаючи з восьмої книги до складу редакційного комітету входили М. С. Грушевський, В. М. Перетц і М. П. Василенко. Загалом вийшло друком 18 книг «Записок УНТ».

До обов'язків редактора «Записок УНТ» В. М. Перетц поставився відповідально. При організації видання наукового органу УНТ в Києві виникало безліч проблем як науково-організаційного, так і виробничо-технічного характеру, що потребували негайного вирішення. Оскільки М. С. Грушевський переважно мешкав у Львові, то розв'язувати ці проблеми доводилося, головним чином, В. М. Перетцу, адже Г. Г. Павлуцький без особливого ентузіазму виконував редакторську роботу. У листі до голови

УНТ від 8 березня 1908 р. В. М. Перетц просив дозволу «взяти у [свої] руки видання [Товариства], тому що ніхто нічого толком не знає» [14, арк. 56 зв.].

Аби повніше інформувати наукове співтовариство про засноване видання УНТ, особливості публікації в «Записках УНТ» й умови передплати збірника, В. М. Перетц за зразком російських академічних видань склав правила для співробітників Товариства і майбутніх передплатників збірника [14, арк. 4 зв.]. Після погодження тексту з іншими членами редакційного комітету Товариства вони були опубліковані на звороті обкладинки «Записок УНТ», яку, до речі, як і у російських академічних виданнях, В. М. Перетц вирішив друкувати сірим кольором [14, арк. 63 зв.]. У правилах зазначалося, що в «Записках УНТ» друкуються витяги з протоколів засідань Товариства і його секцій, наукові розвідки, статті, переважно, українознавчі й оброблені наукові матеріали як членів Товариства, так й інших осіб, які були подані й ухвалені на засіданнях секцій чи на публічних наукових засіданнях УНТ, а також вказувалося, що всі праці у збірнику публікуються українською мовою. З метою реклами українського наукового збірника В. М. Перетц виступив у пресі, де інформував громадськість про заснування «Записок УНТ», а також підготував про видання повідомлення, яке надіслав до бібліографічних каталогів [14, арк. 84 зв.–85].

Чимало зусиль потребувало налагодження спільної роботи Товариства з друкарнею. Протягом 1908–1909 рр. «Записки УНТ» друкувалися в типографії Першої київської друкарської спілки. Ця типографія не мала старослов'янського шрифту, який В. М. Перетцу разом з керівником друкарні В. П. Бондаренком довелося відшукувати в інших типографіях Києва і, навіть, друкарнях Санкт-Петербурга, Москви й Варшави [14, арк. 31–32]. Крім того, у типографії Першої київської друкарської спілки були досить високі тарифи. В. М. Перетц, вказуючи В. П. Бондаренку на недоліки в роботі друкарні, намагався зменшити оплату, але в типографії не тільки не бажали йти на поступки, а навпаки вимагали погодинної сплати. В. М. Перетц радив

М. С. Грушевському перенести друк видань УНТ до типографії з більш досконалою організацією праці [14, арк. 74].

Імовірно, до пропозиції В. М. Перетца змінити друкарню прислухалися, бо з 1910 р. «Записки УНТ» почали друкуватися в типографії І. І. Чоколова, яка була однією з найкращих у Києві. Цікаві відомості про співпрацю УНТ з друкарнею І. І. Чоколова містять листи співробітниці Бюро Товариства Н. Д. Романович-Ткаченко до М. С. Грушевського. В одному з листів вона повідомляла голову УНТ, що для цієї типографії дозволу на друк з підписом М. С. Грушевського було недостатньо, адже «друкарня Чоколова знає тільки одного редактора – Перетца і вимагає, щоб усюди був його підпис. Інакше відмовляється друкувати». Водночас Н. Д. Романович-Ткаченко засвідчила професіоналізм і оперативність В. М. Перетца, який «підписав уже все і “Хроніку” і вже все здано до друкарні. Тепер я дала обкладинку складати і зміст також. Перетц кілька днів тому прохав мене це зробити й послати в коректі Вам (М. С. Грушевському – *А. III.*). Так, що коли я одержала Вашого листа, то обкладинка і зміст були вже в друкарні» [968, с. 288].

Бюро УНТ було створено в 1909 р. для проведення діловодства Товариства, зокрема, воно організовувало й роботу з коректурою «Записок УНТ». В. М. Перетц, як редактор видання, був зацікавлений у плідній співпраці з Бюро й наполягав на тому, щоб у ньому працювали фахівці, які б мали філологічну освіту [14, арк. 94 зв.–95]. Співробітниця Бюро НТШ, письменниця Н. Д. Романович-Ткаченко була креатурою М. С. Грушевського і їй довелося прилаштовуватися до вимог В. М. Перетца [968, с. 279].

Уважно ставився В. М. Перетц до визначення тематики й формування змісту книг «Записок УНТ». Як редактор збірника він тісно співпрацював з авторами статей, які представляли всі секції Товариства, зокрема М. Ф. Біляшівським, М. А. Галіним, Б. Д. Грінченком, М. С. і О. С. Грушевськими, В. В. Даниловим, І. М. Каманіним, О. І. Левицьким, А. М. Лободою, К. П. Михальчуком, Г. Г. Павлуцьким, М. І. Петровим, В. О. Розовим, І. М. Стешенком, В. І. Щербиною, А. І. Ярошевичем та ін.

Як редактор «Записок УНТ» В. М. Перетц намагався якомога ширше представити у виданні дослідження українських вчених. «Моя ідея, – писав він у листі М. С. Грушевському від 3 квітня 1908 р., – вмістити в книжку більше учасників – з меншими статтями» [14, арк. 60–60 зв.].

До співпраці із «Записками УНТ» В. М. Перетц всіляко залучав своїх учнів – членів Семінарію російської філології. Крім вище згаданих Є. К. Тимченка та С. І. Маслова, які були членами філологічної секції Товариства, в «Записках УНТ» взяли участь й такі учні В. М. Перетца, як В. П. Адріанова, С. Ю. Гаєвський, О. С. Грузинський, І. Ф. Єрофеев, О. А. Назаревський, К. Л. Неверова, І. І. Огієнко, Ф. П. Сушицький, О. [А.] Требін і С. П. Шевченко.

Оскільки заснування В. М. Перетцем Семінарію російської філології в Києві та його робота з молоддю поза межами Університету св. Володимира викликали нерозуміння й роздратування у деяких українофобських професорів історико-філологічного факультету університету, а навіть і погрози від них та керівництва факультету, вчений побоювався, аби участь слухачів Семінарію в «Записках УНТ» не викликало негативних наслідків для їх навчання. Так, у листі від 3 квітня 1908 р. він з тривогою писав М. С. Грушевському: «Мені зробив [Т. Д.] Флор[инський] на фак[ультеті] скандал із-за Семінарію на дому, звинувачуючи мене у незаконному перевищенні прав і тому подібне. Що ж скаже [...], коли вийдуть з друку праці моїх учнів, учасників Семінарію!?» [14, арк. 59 зв.–60]. У листі від 21 квітня знов читаємо: «[М. М.] Бубнов (декан історико-філологічного факультету Університету св. Володимира – *А. Ш.*) пророкує гоніння мені та моїм учням за участь в українськ[ому] журналі» [14, арк. 5–5 зв.].

Не зважаючи на можливі переслідування, члени Семінарію російської філології активно публікувалися в «Записках УНТ», що викликало гордість у В. М. Перетца, якого, разом з тим, ніколи не покидала тривога за долю своїх учнів. У листі М. С. Грушевському від 8 жовтня 1908 р. він зазначив:

«Втішаюся своїм малим гуртком миленьких філологів, та і ті скоро почнуть таїти... бо умови праці відчайдушні» [14, арк. 80].

Молоді ж вчені настільки впевнено увійшли до когорти авторів збірника, що невдовзі було важко уявити вихід «Записок УНТ» без їхньої участі. Настав час, коли В. М. Перетц навіть став побоюватися виникнення дефіциту авторів, що могло статися після від'їзду з Києва його вихованців, які закінчували навчання. 3 березня 1909 р. він писав М. С. Грушевському: «Думаю, що в майбутньому році, коли в сер[пні] роз'їдуться мої пташенята – частина роботи – не знайде для себе виконавців... А це сумно, тим паче, що свідомих українців, та ще літерат[урно] і науково освічених серед молоді – дуже і дуже мало! Це наше горе» [14, арк. 95 зв.].

Активно друкувався в «Записках УНТ» й сам В. М. Перетц. Ще в листі від 26 жовтня 1907 р. він написав М. С. Грушевському про свій задум підготувати для «Записок УНТ» публікацію панегірика «Візерунок цнот Єлисея Плетенецького» зі своєю передмовою [14, арк. 42 зв.]. Вона побачила світ в шостій книзі збірника, що вийшла друком в 1909 р. У листах до голови УНТ ідеться про підготовку до друку й інших праць В. М. Перетца, а також проблеми і складнощі, що виникали під час їхньої публікації. Зокрема, повідомляючи М. С. Грушевського про можливість опублікувати в «Записках УНТ» своєї розвідки «Український список “Сказання про Індійське царство”», В. М. Перетц зазначив, що стаття потребує перекладу українською мовою і він має намір просити це зробити свого учня І. І. Огієнка, який і раніше допомагав вченому з перекладом його праць українською [14, арк. 26 зв.]. Варто додати, що мовознавець І. І. Огієнко активно співпрацював із «Записками УНТ» не тільки як автор власних праць, а й як перекладач розвідок інших вчених, написаних російською мовою. Так, крім досліджень В. М. Перетца, він переклав українською праці А. М. Лободи, М. І. Петрова, Л. П. Добровольського, Г. Г. Павлуцького та ін.

У другій книзі «Записок УНТ» (1908), що була присвячена українському мовознавцю, лексикографу, педагогу та громадському діячу

П. Г. Житецькому, В. М. Перетц виступив з розлогою статтею «Павло Житецький: до ювілею 45-літньої наукової діяльності». В «Записках УНТ» побачила світ ще одна праця В. М. Перетца, присвячена складанню П. Г. Житецьким магістерського іспиту (кн. 13, 1914 р.). А в першому випуску «Українського наукового збірника», який з 1915 р. друкувався в Москві як видання УНТ, вийшла стаття В. М. Перетца «До біографії П. Житецького», де дослідник опублікував лист П. Г. Житецького, що останній, висланий із Києва за українофільство, надіслав із Санкт-Петербурга київському професору О. О. Котляревському. Додамо, що статті, присвячені пам'яті П. Г. Житецького, В. М. Перетц також надрукував у «Записках НТШ» і «Журналі Міністерства народної освіти» [825; 827].

Всі праці в «Записках УНТ» за рішенням Ради Товариства мали друкуватися українською мовою. Проте постало питання щодо правопису, яке особливо хвилювало члена філологічної секції УНТ, лексикографа, автора тлумачного «Словаря української мови» Б. Д. Грінченка. З листа В. М. Перетца до останнього відомо, що під час підготовки перших книг «Записок УНТ» редакція видання вирішила взяти за основу «галицький правопис», який використовувала редакція «Записок НТШ», щоб уникнути протиріч між двома українськими науковими установами [594, арк. 1–1 зв.]. Проти такого рішення виступав Б. Д. Грінченко [589, арк. 1–2 зв.], який, працюючи над тлумачним словником, розробив новий правопис (грінченківку), що на той час акумулював все найкраще з попередньої української правописної практики, а нині лежить в основі сучасного українського правопису. Оскільки стаття Б. Д. Грінченка «Пісня про Дорошенка й Сагайдачного» готувалася до публікації в першій книзі «Записок НТШ», а незгода автора друкувати свою працю «галицьким правописом» стримувало роботу редакційного комітету, то комітет доручив В. М. Перетцу владнати справу. Вченому вдалося переконати Б. Д. Грінченка піти на компроміс, наголосивши в листі до останнього: «Я просив би Вас від себе – дати згоду, оскільки встановлення правопису – справа довга й поки ми

будемо їм займатися – багато води утече, а “Записки [УНТ]” – так і не вийдуть» [594, арк. 1 зв.–2].

Тексти статей, які для «Записок УНТ» були підготовлені російською мовою, потребували перекладу українською, що вимагало погодження з авторами праць. Зазвичай, учені, автори досліджень, з розумінням ставилися до перекладу їхніх праць українською. Наприклад, у листі від 23 квітня 1908 р. В. М. Перетц повідомляв М. С. Грушевського про розмову на цю тему з істориком української літератури й науки М. І. Петровим, який заявив, що не може мати нічого проти перекладу його статті українською [14, арк. 7]. Напевне, тут йшлося про розвідку М. І. Петрова «Український збірник XVII–XVIII ст.», яка побачила світ у другій книзі «Записок УНТ» за 1908 р.

Проте були й виключення. У листі М. С. Грушевському від 21 серпня 1908 р. В. М. Перетц згадав про гостру розмову з Г. Г. Павлуцьким, у якій останній, як зазначив В. М. Перетц, дав зрозуміти, що він до «українства мале має відношення, бо писати українською не може» [14, арк. 73 зв.]. Г. Г. Павлуцький лише один раз виступив у «Записках УНТ» працею «Антонович як археолог», опублікованій в третій книзі збірника за 1908 р.

Значну частину статей для збірника переклав українською мовознавець, поліглот, секретар філологічної секції УНТ Є. К. Тимченко, видатні фахові здібності, професійну відповідальність, а також високі моральні якості якого дуже цінував В. М. Перетц. З листів В. М. Перетца до М. С. Грушевського знаємо, що деякі переклади Є. К. Тимченка корегувалися головою УНТ, проти чого сам перекладач рішуче протестував. У цій суперечці В. М. Перетц став на бік Є. К. Тимченка і навіть спеціально написав М. С. Грушевському листа, в якому зазначив: «Надсилаю ще одну маленьку рецензію, яку отримав від Є. К. Тимченка з листом, де він дуже просить не перекручувати його переклад на свій лад. Оскільки в нас нема іншого перекладача лінгвістич[них] статей, то треба особливо дорожити допомогою Тимч[енка]: адже це не заради 50 к[опійок] за сторінку він береться, а в ім'я ідеї. Тому переконливо просив би Вас не вносити правок до його, як він висловлюється,

“відповідального” перекладу. М[ожливо й] додати наприкінці (“з рос[ійського] рукопису переклав Є. Тимч[енко]”?)» [14, арк. 160–161 зв.].

Як наукове видання, «Записки УНТ» містили розвідки, автори яких могли мати різні погляди на досліджувані питання, але редакція не допускала публікацій, в яких би учасники дискусій оперували не науковими фактами, а особистісними претензіями один до одного. Наприклад, в 1908 р. на шпальтах «Записок УНТ» були опубліковані статті Б. Д. Грінченка «Пісня про Дорошенка й Сагайдачного» (кн. 1) та І. М. Каманіна «Ще за пісню про Петра Сагайдачного» (кн. 2), в яких дослідники полемізували щодо подій козацької історичної пісні «Ой на горі та й жінці жнуть». До речі, В. М. Перетц був тим вченим, якому поталанило в збірці Д. Рудницького, що зберігалася в колекції Залуських у Публічній бібліотеці Санкт-Петербурга, виявити та опублікувати первісний текст цієї пісні [757, с. 83]. Вчений, як редактор «Записок УНТ» і голова філологічної секції Товариства, змушений був перервати дискусію, коли Б. Д. Грінченко, не погодившись з аргументами опонентами, прагнув її продовжити. 1 грудня 1908 р. він надіслав Б. Д. Грінченку листа, в якому повідомив: «На підставі правила нашого видавництва – друкувати в “Записках [УНТ]” тільки те, що схвалено до друку відповідною секцією, – я запропонував філологічній секції висказати свою думку з приводу продовження Вашої полеміки з І. М. Каманіним. Секція, заслухавши Ваше заперечення йому, висловило думку, що це заперечення, як таке, що не містить нових фактичних даних для вирішення питання про походження пісні про Сагайдачного і представляє лише полеміку з особистісного питання – не підлягає опублікуванню в “Записках [УНТ]”» [597].

У грудні 1909 р. В. М. Перетц відвідав Санкт-Петербург, де зустрічався з провідними російськими філологами, яких він проінформував про діяльність УНТ і видання «Записок УНТ». Вченого прикро вразило те, що російські вчені майже нічого не знали про діяльність та здобутки УНТ й мали складнощі з отриманням збірника Товариства. З листа до М. С. Грушевського

від 30 грудня 1909 р. відомо, що В. М. Перетц спробував зацікавити російську академічну еліту діяльністю УНТ у Києві та навіть вів з ними перемовини про фінансування наукових проектів Товариства. Зокрема, він писав голові УНТ: «У Петерб[урзі] я сумно вражений повною відсутністю обізнаності про наші “Записки”. Думається, п[ани] петербуржці чекають, що ми їм далі піднесемо видання задаром. Такий бібліограф, як [П. К.] Сімоні не має “Записок” – і “насилу та безрезультатно” домагається її книги. Взагалі – на жаль (!) – столиця живе своїми дрібницями життя і часто навіть явища в науковій літер[атурі] істотні – залишаються поза полем її зору. Що поробиш? Завтра мені призначив “аудієнцію” О. О. Шахмат[ов]. Спробую [поговорити] про субсидії Товариству або хоча б філологічній секції на дослідження з українськ[ої] філології: дають же вони субсидії московському філологіч[ному] гуртку! М[оже] б[ути], базуючись на “Прогр[амі]” Тимченка і можна буде що неб[удь] зробити» [14, арк. 111 зв.–112 зв.].

Повернувшись до Києва, В. М. Перетц надіслав комплект «Записок УНТ» до Санкт-Петербурга відомому філологу-славісту О. І. Яцимирському, який зобов’язався підготувати широкий огляд публікацій УНТ та надрукувати його в російських виданнях: «Журналі Міністерства народної освіти» або у «Відомостях з російської мови і словесності Академії наук» [14, арк. 118]. Варто також зазначити, що окремі вчені, які працювали в Північній Пальмірі, зокрема, К. І. Арабажин під час зустрічей з В. М. Перетцем висловили бажання стати членами УНТ в Києві [14, арк. 118], а А. Я. Ляценка та О. І. Яцимирського було обрано до складу Товариства в 1909 р.

У листі В. М. Перетца до М. С. Грушевського від 7 лютого 1910 р. йдеться про негативний вплив на настрої членів УНТ розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії П. А. Столипіна губернаторам з вимогою припинити реєстрацію «інородчеських», у тому числі українських, національних культурно-просвітницьких товариств, які, на думку міністра, становили загрозу громадському спокою та безпеці [14, арк. 119]. Треба

зазначити, що і раніше, а точніше, протягом всього часу від дня свого створення УНТ працювало під пильним наглядом поліції [14, арк. 83].

З прийняттям «Столипінського циркуляру» контроль за діяльністю УНТ посилювався й багато хто з членів Товариства не витримував утисків з боку офіційної влади. 15 серпня 1910 р. у листі голові УНТ В. М. Перетцю змушений був констатувати панічні настрої у членів філологічної секції Товариства: «В мене народ заслаб і перетрусив до того, що боюся і чіпати: самі розумієте, як “приємно” чути нарікання, що буцімто через мене зіпсована кар’єра та інше. Хоча, зізнаюсь – нікого насильно не тягнув. Але ж – завжди треба звалити на кого небудь. Отож, філологи злякалися. Соромно жахливо» [14, арк. 127–127 зв.]. У листі до О. О. Шахматова від 31 грудня 1911 р. В. М. Перетц теж писав про те, що репресії змусили окремих вчених припинити активну діяльність в УНТ [1967, с. 504].

Почали згущатися тучі і над самим В. М. Перетцем, який вже очікував, як він писав М. С. Грушевському, коли міністр запропонує йому «зняти ред[акторський] підпис із “Записок”» [14, арк. 126 зв.]. Однак, В. М. Перетц, як українофіл, свідомо боровся проти утисків імперської влади щодо українців, був стійкий та підтримував інших у цій боротьбі. Найбільше він переживав за справу, адже пасивність або відхід українських вчених могли привести до припинення діяльності УНТ. Так, в листі від 23 червня 1911 р. В. М. Перетц писав М. С. Грушевському: «Своїх я соромив, але – “сором не дим...”. А із нічого – нічого не створиш, коли нема працівників, настільки сильних, щоб... писати і друкувати українською» [14, арк. 132 зв.].

Проте, В. М. Перетцю вдалося стабілізувати ситуацію й налагодити роботу філологічної секції УНТ, спрямовану на вивчення української літератури і мови. Станом на 1911 р. до складу філологічної секції Товариства входило 11 членів, шість з яких були учнями В. М. Перетца – це секретар Є. К. Тимченко, а також О. С. Грузинський, І. Ф. Єрофеев, С. І. Маслов, І. І. Огієнко та С. П. Шевченко. До складу секції ще входили А. М. Лобода, К. П. Михальчук, М. І. Петров та І. М. Стешенко [1038, с. 162].

В 1912 р. до філологічної секції НТШ було обрано ще одного учня В. М. Перетца – Ф. П. Сушицького [1039, с. 162]. А в 1913 р. до складу секції увійшли А. В. Ніковський, який замінив Є. К. Тимченка на посаді секретаря секції, М. С. Возняк і С. О. Єфремов [1040, с. 150].

Варто додати, що в УНТ під керівництвом К. П. Михальчука діяла Комісія мови, до якої входили В. М. Перетц, І. І. Огієнко, І. М. Стешенко, Ф. П. Сушицький, В. Ю. Данилевич, В. Ф. Дурдуківський, С. О. Єфремов, М. С. Грушевський, В. М. Леонтович, О. І. Левицький, В. К. Прокопович, В. М. Страшкевич, О. М. Шрамченко, А. В. Ніковський, В. П. Цимбал і В. М. Шемет [1040, с. 151].

Регулярно проводилися загальні наукові збори УНТ, одне з яких з виступом В. М. Перетца відбулося 22 жовтня 1912 р. Повідомляючи М. С. Грушевського про хід цих зборів, вчений звернув увагу голови УНТ на ініціативу Лева Орленка, який запропонував видавати новий періодичний орган УНТ «Україна» [14, арк. 44–45]. Згодом ідея видання нового українознавчого часопису Товариства, який би в науково-популярному форматі знайомив широку громадськість з історією України, українською літературою та національним мистецтвом, отримала підтримку і в інших членів УНТ. З метою вирішення підготовки та видання нового українознавчого журналу був створений комітет, до складу якого увійшли М. С. Грушевський, М. П. Василенко, В. М. Перетц, І. М. Стешенко, О. І. Левицький і Д. І. Дорошенко.

19 листопада 1913 р. було прийнято рішення про видання наукового українознавчого трьохмісячника «Україна» як органу УНТ в Києві. В. М. Перетц з усією енергією включився в роботу з популяризації нового видання. Сам вчений брав активну участь у виданні протягом всього періоду виходу журналу (1914–1918), опублікувавши на шпальтах «України» низку своїх праць [851; 853; 857; 862]. Крім того, майже в кожній книзі часопису вчений виступав з рецензіями на видання, які торкалися українознавчих проблем [852; 854–856].

Отже, документи засвідчують видатну роль, яку відіграв В. М. Перетц у створенні та організації роботи УНТ в Києві. Діяльність вченого на чолі філологічної секції УНТ та як співредактора «Записок УНТ» сприяла розвитку українських філологічних досліджень й становленню українознавчих наукових видань, консолідації українських науковців навколо Товариства та активізації їхньої наукової роботи на ниві україніки. До співпраці з УНТ В. М. Перетц активно залучав молодих українських філологів, які в рамках діяльності Товариства отримували досвід академічної роботи та можливість реалізувати свої наукові проекти.

Висновки до четвертого розділу

Таким чином, працюючи в Києві у 1903–1914 рр., В. М. Перетц відіграв визначну роль у відродженні та розвитку української науки та освіти. Його науково-педагогічна діяльність у вищих і середніх навчальних закладах Києва була спрямована на впровадження у навчальний процес українознавчих дисциплін і підготовку наукових фахівців у сфері українознавства. Вчений виступав за відкриття в університетах кафедр української історії, літератури, мови, етнографії та звичаєвого права, а також добивався, щоб на українознавчих кафедрах викладали видатні українські вчені.

З метою залучення української молоді до досліджень з історії давньої української літератури і мови В. М. Перетц організував у Києві роботу Семінарію російської філології, учасники якого оволодівали методологією наукової роботи та проводили дослідження з питань історіографії, археографії, палеографії, текстології, теорії літератури, методології та історії літературознавства, історії давньоруської й української писемності та мови. У рамках діяльності Семінарію сформувалася Київська філологічна школа, представники якої плідно працювали на ниві дослідження історії української літератури і мови, застосовуючи у науковій роботі методологічні засади, розроблені В. М. Перетцем.

У київський період своєї діяльності В. М. Перетц проводив активну археографічну роботу. Він перший розробив і запровадив правила уніфікованого археографічного опису рукописних книг і стародруків, за якими виявив та описав численні українські рукописні і стародруковані пам'ятки. До джерелознавчої та археографічної роботи В. М. Перетц долучив учасників Семінарію російської філології, які під його керівництвом та за його методологію здійснювали описи колекцій рукописних і стародрукованих книг. Критико-бібліографічні огляди В. М. Перетца у наукових виданнях України та Росії, звіти наукових експедицій учасників Семінарію, наукові праці та доповіді вченого та його учнів знайомили науковців із досягненнями в галузі джерелознавства та археографії, а також сприяли популяризації досліджень рукописних книг і стародруків.

Дієва співпраця В. М. Перетца з НТШ у Львові та його активна участь у діяльності УНТ у Києві сприяли становленню та розвитку українського професійного наукового середовища, консолідації українських вчених навколо національних наукових товариств і видань. В рамках діяльності філологічної секції УНТ В. М. Перетц сформулював нагальні наукові, бібліографічні, археографічні, видавничі завдання українських філологів, діяльність яких повинна була проходити в контексті розвитку українознавства.

У четвертому розділі дисертації подано основні результати з наукових праць, включених до Списку публікацій здобувача за темою дисертації і представлених у Списку використаних джерел: №№ 1 [1349], 3 [1352], 4 [1353], 5 [1354], 7 [1356], 9 [1358], 10 [1364], 11 [1361], 13 [1359], 15 [1363], 17 [1365], 21 [1366], 22 [1367], 23 [1368], 24 [1369], 30 [1374].

РОЗДІЛ V

РОЛЬ В. М. ПЕРЕТЦА У СТВОРЕННІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК ТА УЧАСТЬ ВЧЕНОГО В ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ (1918–1933)

5.1. Участь у творенні Української академії наук та Історично-філологічного відділу ВУАН

Беручи активну участь в українському науковому житті початку ХХ ст., зокрема, як дієвий член НТШ у Львові [1364] і УНТ в Києві [1368], В. М. Перетц був щирим прибічником ідеї створення української академії та поділяв думку М. С. Грушевського про можливість її розбудови на базі вказаних українських наукових товариств [1139]. Проте Перша світова війна внесла корективи в дії української наукової еліти, змусивши відтермінувати реалізацію її амбітного плану.

З розвалом Російської імперії й початком державного будівництва в Україні питання заснування УАН в Києві стало нагальним. У травні 1918 р. за ініціативи міністра народної освіти та мистецтв Української Держави М. П. Василенка та визначного вченого-природознавця В. І. Вернадського розпочалося формування Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН. Видатним діячам української науки були надіслані запрошення взяти участь у роботі Комісії. Кандидатура В. М. Перетца, імовірно, як українофіла і соратника (по роботі в НТШ і УНТ) М. С. Грушевського, який мав концепцію творення УАН відмінну від концепції В. І. Вернадського, не зовсім влаштувала майбутнього очільника Комісії. Так, обдумуючи пропозицію української наукової громадськості включити до складу Комісії В. С. Іконнікова та В. М. Перетца, 4 червня 1918 р. В. І. Вернадський у своєму щоденнику записав: «Останнього я би не бажав, але боюся, його мені нав'яжуть» [973, с. 91].

Однак офіційне запрошення взяти участь у роботі Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН надійшло й В. М. Перетцу [1980, с. 1], який із восени 1917 р. працював у Самарі, де за дорученням Міністерства народної освіти брав участь у розбудові першого в місті вищого навчального закладу – педагогічного інституту, що в 1918 р. був перетворений в Самарський державний університет. В. М. Перетц взяв дієву участь у творенні історико-філологічного факультету СДУ і протягом 1919–1921 рр. був його деканом. Разом з В. М. Перетцем на історико-філологічному факультеті СДУ працювали його учні: В. П. Адріанова-Перетц, О. В. Багрій, О. П. Баранников, Є. А. Рихлік і С. О. Щеглова.

У Самарі в листопаді 1917 р. В. М. Перетц заснував Історико-філологічне товариство, голово якого був до свого від'їзду з міста в травні 1921 р. З 1918 р. почали виходити «Наукові записки Самарського державного університету», на сторінках яких публікувалися розлогі звіти про наукові засідання Історико-філологічного товариства та деякі доповіді його членів, зокрема, праця В. М. Перетца «До питання про основи наукової літературної критики». Напевне, й звіти Товариства та доповіді його членів були підготовлені за участі вченого. В. М. Перетц також був обраний членом місцевого Товариства археології, історії та етнографії (1919) і викладав на Вищих археологічних курсах, які діяли під егідою цього Товариства.

Працюючи в Самарі, В. М. Перетц не поривав зв'язків із Києвом. У листі до М. І. Петрова він зізнався, що «думкою лине в Україну» [113, арк. 1 зв.]. При цьому В. М. Перетц налагодив стосунки з українцями на Самарщині, вчений організував і викладав на курсах вчителів українських шкіл, проводив українознавчі дослідження тощо [998, с. 257; 1301, с. 33]. У самарському виданні «Громада. Український календар на 1918 рік» вийшли друком праці В. М. Перетца «Основні моменти в розвитку української літератури» та «До Вкраїнця на Самарщині». Наявність українських рукописів і стародруків у бібліотеках Самари давала можливість В. М. Перетцу працювати над

дослідженням з історії давньої української літератури XV–XVIII ст., підготовку якого він вважав справою свого життя [967, с. 671–672].

Комісія для вироблення законопроекту про заснування УАН під головуванням В. І. Вернадського свою діяльність розпочала 9 липня 1918 р. Оскільки В. М. Перетц не міг приїхати до Києва, а питання створення УАН його турбувало, вчений надіслав до Комісії записку «Головні риси статуту Української академії наук», яку було вирішено розповсюдити серед членів Комісії. 12 липня відбулося перше обговорення її положень на засіданні Комісії. Варто зазначити, що пропозиції В. М. Перетца, викладені в записці, неодноразово протягом роботи Комісії ставали предметом дискусії серед її членів [1011, с. 26–27, 29, 34, 40, 43].

У записці «Головні риси статуту Української академії наук» В. М. Перетц висловив свої думки про призначення, завдання, принципи організації та структуру УАН, наголосив на необхідності правового забезпечення її діяльності. Особливу увагу членів Комісії привернула ідея В. М. Перетца про бажаність підготовки академією молодих учених як для самої УАН, так і для української вищої школи через організовані при академії наукові семінари з різних спеціальностей, що мали б діяти під керівництвом дійсних членів УАН [866, с. 12]. Ця пропозиція В. М. Перетца була підтримана членами Комісії та відображена в Статуті УАН.

Окремо у своїй записці В. М. Перетц окреслив завдання для філологічних установ УАН, які передусім, на думку вченого, повинні були зосередитися на складанні словника живої української мови, підготовці бібліографії українських друкованих видань, описів гравюр, картин та інших джерел з історії та літератури українського народу, розгляді питань граматики української мови, налагодженні видання українських літературних пам'яток і наукових праць з історії давньої та нової української літератури, організації вивчення архівних документів, проведенні етнографічних і діалектологічних досліджень. Підсумовуючи, В. М. Перетц зазначив, що кількість важливих наукових завдань, які потрібно вирішувати в рамках

діяльності УАН значна, а тому «пора відкрити Українську академію наук прийшла» [866, с. 13].

До першого складу академіків УАН В. М. Перетц не увійшов. 14 листопада 1918 р. Гетьман України П. Скоропадський затвердив ухвалений Радою Міністрів «Закон Української Держави про заснування Української академії наук у м. Києві», Статут і штати УАН, а також наказ по Міністерству народної освіти та мистецтва про призначення перших 12-ти дійсних членів (академіків) УАН. Першими академіками Історично-філологічного відділу УАН стали: Д. І. Багалій (спеціальність – історія України), якого 8 грудня було обрано головою відділу; А. Ю. Кримський (арабо-іранська філологія), 27 грудня призначений неодмінним секретарем УАН, а з лютого 1920 р. він ще виконував обов'язки голови відділу; М. І. Петров (українське письменство); С. Й. Смаль-Стоцький (українська мова). У січні 1919 р. з ініціативи Історично-філологічного відділу дійсними членами УАН обрали С. О. Єфремова (літературознавство) і М. Ф. Сумцова (українська народна словесність).

А 27 лютого 1919 р. члени Історично-філологічного відділу УАН ініціювали обрання до складу дійсних членів УАН по кафедрі (спеціальності) українська мова В. М. Перетца. У листі до О. О. Шахматова від 24 березня 1919 р. учений писав, що отримав від В. І. Вернадського пропозицію «висловити згоду на балотування» до складу членів УАН [967, с. 687]. В. М. Перетц погодився виставити свою кандидатуру для обрання його дійсним членом УАН, про що було повідомлено на Спільному зібранні УАН 15 березня 1919 р. [1022, с. 103; 1011, с. 436].

Процес висунення кандидатури В. М. Перетца та його обрання академіком УАН, що затягся майже на півроку, відображено в документах особової справи вченого, яка зберігається в Архіві Президії НАН України. Цей процес, як засвідчують документи, виявився досить непростим як для самого В. М. Перетца, так і для членів УАН, адже потребував нестандартних рішень, винайдення компромісу між вченим, який щиро прагнув працювати

для української науки, але за походженням не був українцем і не визнавав ані політичного, ані адміністративного чи якогось іншого примусу щодо творчості науковця, та українськими академіками, які в тогочасних умовах намагалися захистити українську науку від російського шовінізму.

Давши телеграмою згоду балотуватися до складу членів УАН [36, арк. 17], В. М. Перетц отримав від голови її Історично-філологічного відділу Д. І. Багалія листа, у якому прохалося, крім необхідних під час виборів документів (життєпису, списку наукових праць), надіслати до академії заяву зі згодою із низкою параграфів Статуту УАН, що визначали коло осіб, які мали право обиратися до складу УАН, порядок їхнього обрання, регламентували мову публікацій та діловодства в українській академії. Окремі положення Статуту УАН викликали нерозуміння та принципове заперечення у В. М. Перетца, на чому він наголосив у листі-відповіді від 23 квітня 1919 р. Оскільки цей лист В. М. Перетца містить не тільки рефлексію вченого на ситуацію, пов'язану з його обранням до складу української академії, а й взагалі погляд вченого на принципи організації УАН, яка тільки робила перші кроки у своєму становленні, а також власне місце в українській науці, наведемо документ в повному обсязі: «Високоповажний Дмитре Івановичу! Сьогодні я одержав Вашого листа, у котрому мені запропоновано скорше прислати *curriculum vitae* (автобіографію – *A. III.*), повну бібліографію моїх наукових праць для доповіді з науковою оцінкою в засіданні I-го Відділу Академії, а також заяву, що я не маю нічого проти §§ 21, 47, 57 і 62 Статуту. Щодо §§ 47 і 57 – вони мене не дуже турбують: очевидно, кожний національний заклад мусить вживати й національну мову. Але §§ 21, 62 і маленький додаток – про присягу – здаються мені далеко не байдужими. Поясню це трохи простіше. Науковий заклад може вимагати від своїх членів – навіть чужоземців (як я) “присяги на вірність”. Нащо з'явилась в Статуті отся присяга? Чи завдяки такій присязі покращиться наукова діяльність Академії? Чи зробиться вона через це життєвішою. Розважаючи все, я роблю такий висновок: коли Укр[аїнській] Академії потрібні будуть

співробітники безпартійні, коли Академія у своєму Статуті не буде розрізняти “еллінів і іудеїв”, рахуючись тільки з тим, що можуть її співробітники придбати для найширшого самопізнання й наукової освіти українського народу; коли Укр[аїнська] Академія знайде в собі мужність, ігноруючи сьогочасне політичне марновірство, вибрати своїм членом, напр[иклад], М. С. Груш[евсько]го і не буде примушувати своїх дійсних членів (як не примушують їх Петрогр[адська] і інші академії) присягати на вірність тимчасовому уряду – тоді я з щирим серцем радо працюватиму з Академією. Але тепер, при таких умовах – мушу признатись – не витримує душа моя жодного примусу. Коли мені, як і проф[есору] Груш[евсько]му, не судилось увійти у той край, кудюю ми колись простували дорогу – така, значить, наша доля. І поза межами Укр[аїнської] Академії я все ж таки виконаю завдання мого життя – напишу історію розвитку української літератури з найдавніших часів. На той випадок, коли Укр[аїнська] Ак[адемія] захоче зібрати бібліографічні відомості про українських учених – посилаю разом відбитку з академ[ією] виданих біографій академіків Петр[оградської] ак[адемії] н[аук] і характеристику моєї діяльності, зроблену моїми тутешніми товаришами (у Петербурзі). З великою шанюю Володимир Перетц» [36, арк. 4–6 зв.].

Крім наведених у листі проблем, В. М. Перетца турбували й інші питання, що торкалися його участі в роботі УАН. Зокрема, як фахівець з історії давньої української літератури, він не поділяв рішення членів Історично-філологічного відділу висунути його кандидатуру на посаду академіка саме по кафедрі української мови, хоча й знав, що на кафедрі з історії української літератури вже було обрано М. І. Петрова і М. Ф. Сумцова. Хоч В. М. Перетц й добре володів українською мовою (це, зокрема, засвідчував і його лист, написаний українською), та все ж вважав, що бути «представником» української мови в УАН з його боку було б «нахабством» [967, с. 692–693; 1139, с. 275–276].

Керівництво Історично-філологічного відділу та УАН також наполягало на переїзді В. М. Перетца до Києва, гарантуючи надати вченому та його дружині В. П. Адріановій-Перетц не тільки посади в академії, а й можливість викладати у вишах Києва [36, арк. 7]. В. М. Перетцу подобався Київ, він був відданий українству, але відчував відповідальність й перед РАН, до складу якої входив з 1914 р., що ускладнювало прийняття рішення. Крім того, В. М. Перетц вважав, що у Петрограді більше можливостей для підготовки синтетичного дослідження з історії давньої української літератури. Так, у листі до О. О. Шахматова, який вчений надіслав із Самари, він писав: «Там (у Петрограді – *А. Ш.*) зручніше займатися й історією старої української літератури, тому що в Києві багато чого немає, а я вирішив приступити до справи, мій курс (що викладався у Самарі – *А. Ш.*) записується і послужить основою для майбутньої книги» [967, с. 687].

Лист В. М. Перетца було оголошено і обговорено на засіданні членів Історично-філологічного відділу 8 травня 1919 р. Слід зазначити, що із обраних до складу відділу академіків тоді в Києві знаходилися Д. І. Багалій, А. Ю. Кримський, М. І. Петров і С. О. Єфремов, які й відіграли вирішальну роль в обранні В. М. Перетца до складу УАН. З протоколу засідання відділу можна дізнатися, чому ж В. М. Перетца висували до складу УАН по кафедрі української мови. Роз'яснення надав А. Ю. Кримський, який вказав, що ще Комісією для вироблення законопроекту про заснування УАН прийнято рішення про представлення кафедри української мови трьома фахівцями: спеціалістом із сучасної граматики української мови (таким був учень В. М. Перетца – Є. К. Тимченко, якого 4 січня 1919 р. обрали директором Комісії для складання історичного словника української мови – тоді посада директора Комісії УАН прирівнювалася до звання академіка), спеціалістом з історії граматики української мови (С. Й. Смаль-Стоцький) і спеціалістом з історії української мови «в її цілості».

Перерахував А. Ю. Кримський і вимоги до спеціаліста з історії української мови. Оскільки саме цим вимогам мала б відповідати

кандидатура В. М. Перетца, наведено їх у викладі неодмінного секретаря УАН: «Спеціаліст для історії української мови в широкому літературно-філософському розумінні того слова повинен бути не лінгвістом, а філологом, що володіє почуттям духу літературної структури української мови. Для нього українська мова в своїй історії цікава не якимось своїм одним, частковим боком (фонетикою, морфологією, акцентологією – бо це справа кафедри історичної граматики). Навпаки, українська мова для нього в минулому цікава усім своїм суцільним, неподільним організмом, усією своєю історичною істотою, своїм широким літературним духом, своєю думальною придатністю, самим фактом змагання до свого літературного виявлення (а не дрібними деталями того виявлення), своїм історично-літературним стилем, настроєм і т[ому] п[одібне]. Ясно, що спеціаліст для такої історії укр[аїнської] мови неодмінно повинен бути істориком літератури, але не звичайним істориком літератури, бо викриває він і видає друком і вибирає темою для своїх історично-літературних студій якраз ті літературні давні пам'ятки, якими освітлюється історичне вживання української мови» [36, арк. 8–8 зв.].

Далі А. Ю. Кримський наголосив, що, на думку членів Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН, яку цілком поділяють й члени Історично-філологічного відділу УАН, В. М. Перетц був найкращим спеціалістом з історії літературної української мови серед усіх слов'янських вчених. Це й доручили голові відділу Д. І. Багалію довести В. М. Перетцу, який висловлював сумнів щодо його обрання за спеціальністю «українська мова». А оскільки від В. М. Перетца вже отримали згоду балотуватися до складу УАН, його життєпис і список наукових праць, члени відділу вирішили розпочати процес обрання вченого академіком УАН, зобов'язавши історика української літератури та науки М. І. Петрова підготувати відгук про наукову діяльність кандидата [36, арк. 8 зв.].

Кращого за академіка М. І. Петрова рецензента наукової діяльності В. М. Перетца було не знайти, адже на той час понад як двадцять років він

уважно стежив за науковою творчістю молодшого колеги, який ще наприкінці 1890-х рр. за його, тоді вже директора Церковно-археологічного музею при КДА, допомоги розпочинав дослідження українських рукописів у київських архівах і книгозбірнях [1354]. 10 травня 1919 р. М. І. Петров підготував «Відзив про наукові праці Володимира Миколайовича Перетца», в якому зазначив: «Уродився [В. М. Перетц] в Петербурзі, тут одержав він середню та вищу освіту, і тут почав свої літературні праці над вивченням великоруської пісні в зв'язку з піснею українською, польською та чеською. Але з бігом часу він все більш і більш відклоняється в бік наукового вивчення нашої України, її рукописів, народної пісні, народного театру тощо... Вивчення київських рукописів повело Володимира Миколайовича до як найближчого ознайомлення з українськими шкільними п'єсами і він з великою любов'ю став описувати та збирати різні драматичні твори української школи, і зокрема Київської Духовної Академії, особливо з 1903 р., коли його було обрано екстраординарним професором по кафедрі російської мови та словесності Університету св. Володимира. Для цього він не раз робив екскурсії як за кордон в Галичину, так і в найближчі до Києва літературні центри – Катеринослав, Житомир, Ніжин, Полтаву. Останні він робив разом з учнями заснованого їм в 1907 р. Семінарія російської філології. Я з великим зацікавленням стежив за пошуками молодого професора й опісля скористався ними у своїх “Нарисах української літератури” XVII–XVIII, а почасти й XIX вв. Особливо зацікавили мене в працях Володимира Миколайовича досліді його про козацькі думи та про шкільні українські п'єси XVII–XVIII вв.» [36, арк. 24 зв.–25 зв., 30].

Атестуючи кандидата в українські академіки, М. І. Петров охарактеризував В. М. Перетца як «велику наукову силу», наукові праці якого з історії української мови та української літератури одержали «найвищу апробацію», що давало «повне право» вченому бути обраним в дійсні члени УАН [36, арк. 24–29, 30–32].

31 травня 1919 р. на Спільному зібранні УАН В. М. Перетца одноголосно було обрано дійсним членом УАН по кафедрі історії (літературної) української мови. Попередньо, 22 травня, також одноголосно його обрав Історично-філологічний відділ. 10 червня 1919 р. В. М. Перетцу надіслав листа Д. І. Багалій, в якому зазначив: «Перш усього привітаю Вас з одноголосними виборами в дійсні члени Української Академії Наук – одноголосно Вас обрав Перший [Історично-філологічний] відділ, одноголосно обрало і Спільне зібрання. Це свідчить про те, що вся Академія, усі академіки, цінуючи Ваші великі заслуги в науці і громадській культурній праці, бажає Вас бачити своїм сочленом» [36, арк. 16].

У своєму листі Д. І. Багалій дав й роз'яснення з питань, які турбували В. М. Перетца, аби «знищити» сумніви останнього, що «виникли на підставі непорозумінь». Як вказувалося вище, несприйняття у В. М. Перетца викликав § 21 Статуту УАН, який регламентував мову публікацій в українській академії, зокрема, в параграфі зазначалося: «Всі видання Академії обов'язково повинні друкуватися українською мовою. Коли б автор забажав, Академія друкує ту саму працю рівночасно одною з отаких мов, якої забажає автор: французькою, німецькою, англійською, італійською та латинською» [1031, с. 6]. Коментуючи цей параграф, Д. І. Багалій звернув увагу В. М. Перетца на те, що в ньому не заборонялося дійсному члену української академії друкувати свої праці не у виданнях УАН будь-якою мовою, зокрема, російською або іншою, не вказаною у § 21 Статуту УАН. Крім того, згідно § 70 Статуту академіки УАН, як підкреслив Д. І. Багалій, тільки переважно публікують праці у виданнях української академії, а значить частину своїх досліджень можуть друкувати й не у її виданнях, знов будь якою мовою [36, арк. 16].

Особливо В. М. Перетц виступав, і не безпідставно, проти § 62 Статуту УАН, де від новообраних дійсних членів УАН, як громадян України, так й іноземців, вимагалася присяга на вірність українській державі. Процитуюмо цей параграф Статуту УАН: «Дійсними членами Академії (академіками)

можуть, на однакових умовах обрання, бути громадяни України та українські вчені Галичини, Буковини й Угорської України, відомі своїми науковими працями. В дійсні члени Академії можуть бути обібрані ще й чужоземці, тільки-ж для їхнього обрання треба, щоб за них подано було не менш як дві третини голосів дійсних членів Академії, котрі повинні по закону бути присутніми в зібраннях Відділу і в Спільному зібранні Академії. Дійсні члени Академії Наук при своєму затвердженні повинні скласти присягу на вірність Українській Республіці» [1031, с. 9–10].

Відносно § 62 Статуту УАН Д. І. Багалій у своєму листі до В. М. Перетца зазначив, що хоча в ньому і є положення про «затвердження» обраних дійсних членів УАН (імовірно, передбачалося затвердження академіків органами державної влади) і про їхню «присягу» українській державі, але фактично в УАН ані затвердження, ані присяга не проводилися й навіть текст присяги не був складений. Д. І. Багалій також наголосив, що важко вважати В. М. Перетца іноземцем, але навіть якщо він таким і є, то під час виборів за нього проголосували не дві третини, а одногосно всім складом УАН, висловивши повну довіру вченому [36, арк. 16 зв.].

Згадав Д. І. Багалій і про М. С. Грушевського, якого, на переконання В. М. Перетца, як видатного українського вченого, необхідно було першочергово обрати до складу УАН. Голова Історично-філологічного відділу запевнив В. М. Перетца, що, й на думку керівництва та членів української академії, М. С. Грушевський мав чи не «найбільші наукові права» на обрання до складу УАН. Однак на численні звернення з боку УАН М. С. Грушевський «сам рішуче усі рази відмовлявся і не давав своєї згоди», без якої не можливо було провести його обрання [36, арк. 16 зв.].

Знаючи В. М. Перетца як талановитого педагога, який підготував десятки дослідників у сфері української філології, Д. І. Багалій висловив побажання, щоб він якнайскоріше переїхав до Києва та, крім ведення наукової роботи, організував під егідою УАН, що регламентувалося Статутом академії, семінар з історії українського письменства. Зазначимо, що

голова Історично-філологічного відділу УАН сподівався, що В. М. Перетц налагодить в Києві діяльність семінару з історії саме української літератури, а не мови. Почасти цього вимагала й тодішня кризова кадрова ситуація по кафедрі української літератури УАН, адже фахівець з української народної словесності М. Ф. Сумцов не зміг переїхати до Києва, а історик української літератури М. І. Петров на той час вже тяжко хворів [36, арк. 16].

Повідомлення про обрання дійсним членом УАН В. М. Перетц отримав й від неодмінного секретаря української академії А. Ю. Кримського. Ця звістка виявилася несподіваною для В. М. Перетца, який вважав, що окремі положення Статуту УАН, які, на думку вченого, були політично вмотивовані та не сприяли розбудові української академії, стали перепорою для його обрання до складу УАН. Але, як засвідчили листи від керівників УАН, ученим вдалося з'ясувати непорозуміння та віднайти компроміс. У особовій справі В. М. Перетца вміщено його лист до голови Історично-філологічного відділу УАН Д. І. Багалія від 24 червня 1919 р. З документа бачимо, що В. М. Перетц сприйняв обрання його дійсним членом УАН, як надану українським науковим співтовариством високу честь, зокрема, він писав: «Високоповажний Дмитре Йвановичу! Позавчора я дістав від неодмінного секретаря повідомлення, а сьогодні Вашого листа з додатками (статут, протокол і т. п.). Прохаю Вас засвідчити шановним колегам, що я високо ціную честь, що мені зробили обранням в дійсні члени Укр[аїнської] Ак[адемії]. Але це обрання було для мене несподіваним, бо я думав, що прислані мені умови – не можна одмінити. Коли б моє здоров'я дозволило, я би зараз прилетів до милого старого Києва...» [36, арк. 20].

Того ж дня В. М. Перетц надіслав листа й президенту УАН В. І. Вернадському, в якому, дякуючи за високу оцінку його наукової діяльності, вчений обіцяв працювати «якомога» [948, с. 88]. 12 липня 1919 р. лист В. М. Перетца було зачитано на Спільному зібранні УАН [1022, с. 145]. Час показав, що це зобов'язання вчений виконав знаменно, до останніх днів свого життя подвижницькі слугуючи українській науці.

Обраний в травні 1919 р. дійсним членом УАН, В. М. Перетц ще два роки пропрацював в Самарі на посаді декана історично-філологічного факультету СДУ. Однак між ним і керівництвом Історико-філологічного відділу УАН налагодилося листування, що дозволило йому координувати свої дії з відділом і проводити наукову діяльність в інтересах УАН.

У листі до голови Історично-філологічного відділу Д. І. Багалія від 24 червня 1919 р. В. М. Перетц повідомив, що працює над статтею про «Наставлення нових содалесів», що в XVII – на початку XVIII ст. виконували роль статуту у студентських брацтвах в Україні. Цей документ був виявлений вченим в одному з рукописів власної колекції, що йому подарував професор В. П. Клінгер ще під час роботи в Університеті св. Володимира. У листі В. М. Перетц зазначив, що відгукуючись на прохання друкарні УАН, може найближчим часом надіслати до Києва свою розвідку про «Наставлення нових содалесів» у шкільних брацтвах України, але попередньо її допрацювавши. Щоб завершити роботу над статтею, В. М. Перетц попросив Д. І. Багалія надіслати йому «Вірші єромонаха Климентія Зіновієва сина» (1912), що вчений уклав, а видала Археографічна комісія НТШ у Львові, адже книга була йому потрібна для доопрацювання статті, а в бібліотеках Самари її віднайти не вдалося [36, арк. 20 зв.]. Забігаючи наперед, зазначимо, що В. М. Перетцу вдалося в Самарі завершити працю про «Наставлення нових содалесів». Повернувшись до Петрограда, він доповів про своє дослідження на першому засіданні Товариства прихильників української історії, письменства та мови [1009, с. 11], а згодом опублікував його у «Записках Історично-філологічного відділу ВУАН» [869].

Безлад воєнних і повоєнних років утруднював зв'язок В. М. Перетца з УАН. Як писав він у 1921 р. неодмінному секретарю А. Ю. Кримському, який тоді виконував уже й обов'язки голови Історично-філологічного відділу, бо Д. І. Багалій мешкав в Харкові, де представляв УАН перед українським урядом, що «зносини з Києвом дуже тяжкі, пошта губить листи, книжки і все, що дістає від своїх клієнтів!» [952, с. 37]. Вчений надсилав листи до Києва з

оказією, але й тут не було ніяких гарантій, що вони дійдуть до адресату. Наприклад, один з листів В. М. Перетца до А. Ю. Кримського, переданий через вченого-бібліографа, наукового співробітника УАН В. І. Барвінка, був викрадений разом з речами останнього в поїзді [36, арк. 57]. Регулярно поїздки між Самарою, а згодом Петроградом та Києвом здійснювала С. О. Щеглова, яка і доставляла кореспонденцію і наукову літературу від УАН В. М. Перетцу та листи і праці вченого керівництву Історично-філологічного відділу УАН (з 1921 р. – ВУАН) [36, арк. 57].

Через С. О. Щеглову А. Ю. Кримський отримав листа В. М. Перетца від 21 липня 1921 р. і його статтю «Грамота царя Олексія Михайловича київським міщанам». У листі В. М. Перетц зауважив: «Коли-небудь Академія спроможеться – сподіваюся – друкувати свій часопис і тоді, мабуть, і отся замітка знайде собі місце. А поки що – нехай полежить у редакційному портфелі чи архіві – як доказ, що я ще живий і пам'ятаю свої обов'язки – працювати якомога в царині минулого України» [952, с. 32–33]. У відповідь А. Ю. Кримський висловив «щирю подяку» вченому, завіривши, що «вся Академія повна найвищої пошани до [його] наукових заслуг» [36, арк. 57]. Працю В. М. Перетца «Грамота царя Олексія Михайловича київським міщанам» було опубліковано на шпальтах наукового органу Історично-філологічного відділу ВУАН [870].

В листах голови Історично-філологічного відділу ВУАН А. Ю. Кримського і секретаря відділу С. О. Єфремова, які були надіслані В. М. Перетцу протягом 1921 р., висловлювалося побажання, аби вчений швидше переїхав до Києва. Керівники Історично-філологічного відділу інформували В. М. Перетца про персональний склад відділу, наукові та видавничі здобутки його членів, а також умови життя і роботи українських академіків. Так, із штатних академіків Історично-філологічного відділу ВУАН тоді в Києві працювали М. Ф. Біляшівський, С. О. Єфремов, В. С. Іконников, А. Ю. Кримський, Ф. І. Міщенко і Ф. І. Шміт. Крім того, до складу відділу на правах дійсних членів ВУАН входили директори

академічних установ, як-от: О. С. Грушевський, А. М. Лобода і Є. К. Тимченко. Деякі академіки працювали в Харкові (Д. І. Багалій, М. Ф. Сумцов), інші перебували поза межами України: К. В. Харлампович в Казані, а С. Й. Смаль-Стоцький в Празі.

В 1919 р. побачила світ перша книга «Записок Історично-філологічного відділу ВУАН», на відділі збирався матеріал до інших книг видання. У друкарні ВУАН перебували дослідження Д. І. Багалія, А. Ю. Кримського та Ф. П. Сушицького, що планувалося видати як перші «Збірники Історично-філологічного відділу ВУАН». З 1919 р. працювала Археографічна комісія ВУАН, до якої в 1921 р. була приєднана Тимчасова комісія для розбору стародавніх актів у Києві. Співробітники Археографічної комісії ВУАН готували до друку перші томи «Українського археографічного збірника».

Щодо матеріального забезпечення дійсних членів ВУАН, то станом на 1921 р. академіки отримували щомісяця 25 000 карбованців та ще доплати за керівництво комісіями, кафедрами та іншими академічними установами. Крім того, не заборонялося викладати і обіймати посади у вищих навчальних закладах Києва, де, як зазначалося в листі секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН, відчувався «голод на філологів-українознавців» [36, арк. 52].

Однак із Самари В. М. Перетц повернувся до Петрограда, бо, готуючи узагальнюючу працю з історії давньої української літератури, поставив собі за мету дослідити місцеві архіви й бібліотеки, виявити та опрацювати українські рукописні книги та стародруки. Водночас вчений щорічно приїжджав до Києва, брав дієву участь у весняних і осінніх сесіях ВУАН засіданнях Спільного зібрання ВУАН, роботі Історично-філологічного відділу, кафедр української мови та стародавньої української літератури (членом останньої В. М. Перетц став в 1922 р.), Археографічної комісії ВУАН та Історично-літературного товариства.

Отже, як видатний організатор українського наукового життя перших десятиліть ХХ ст., який поділяв ідею створення української академії, В. М. Перетц від самого початку долучився до процесу організації УАН.

Надіслані вченим до Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН пропозиції були підтримані українською науковою спільнотою, а деякі з них знайшли втілення у положеннях Статуту УАН й діяльності Історично-філологічного відділу української академії.

Вбачаючи у В. М. Перетці потужну наукову силу, визначного фахівця з історії української літератури та мови, енергійного та талановитого організатора українського наукового життя, за ініціативи академіків Д. І. Багалія, А. Ю. Кримського, М. І. Петрова і С. О. Єфремова кандидатуру УАН вченого було висунуто до складу дійсних членів УАН вже в перші місяці діяльності української академії.

Однак процес обрання В. М. Перетца до складу УАН ускладнила принципова позиція вченого, який щиро прагнути працювати для українства на терені української науки, не міг погодитися з тими положеннями Статуту УАН, що, на його думку, були політично вмотивовані й перешкождали розвитку самої української академії, адже робили неможливим обрання до її складу вчених-іноземців, у послугах яких була зацікавлена УАН.

Але завдяки зваженій позиції неодмінного секретаря УАН А. Ю. Кримського та голови Історично-філологічного відділу Д. І. Багалія й за повної підтримки інших українських академіків вдалося виробити компромісний шлях, який завершився одноголосним обранням В. М. Перетца академіком УАН. Обрання науковця дійсним членом УАН стало даниною його визначному внеску в українську філологію та українознавство. З іншого боку українська академія отримала вченого, активна наукова та науково-організаційна діяльність якого сприяла піднесенню її авторитету в світі.

5.2 Діяльність на чолі Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді

Повернувшись до Петрограда у травні 1921 р., В. М. Перетц, як академік РАН, працював у Відділенні російської мови і словесності. Крім того, ще у

вересні 1920 р. його було обрано дійсним членом Петроградського державного інституту історії мистецтв. На Вищих курсах мистецтвознавства, що діяли при інституті, вчений став проводити з науковими співробітниками-початківцями заняття з методології історії літератури та з історії старинного руського і українського театру. Восени 1921 р. він поновив роботу в ПДУ, де, як дійсний член і професор Науково-дослідного інституту порівняльної історії літератур і мов Заходу та Сходу, що діяв при ПДУ, викладав методологію історико-літературного дослідження, читав курси російської словесності та історії давньої української літератури. Тоді ж було поновлено діяльність Семінарію російської філології під його керівництвом [20, арк. 71].

Своє рішення залишитися жити і працювати в Петрограді В. М. Перетц пояснював необхідністю опрацювання великого масиву джерел з історії давньої української літератури, що зберігалися в бібліотеках і архівах Росії, зокрема, в місті на Неві. Так, в листі до Д. І. Багалія він зауважив: «Я змушений жити у Петроград[і] зовсім не тому, що я одночасно перебуваю членом Рос[ійської] академії (адже живуть же наші співчлени в Москві, а Іконников – жив у Києві, користуючись утриманням!), а тому, що незалежно від засобів до життя – для плідної праці з історії української літератури XV–XVIII ст. необхідно підирати поклади рукописних і друкованих матеріалів, що зберігаються в Петрогр[аді] та Москві» [52, арк. 1 зв.–2].

25 грудня 1921 р. з ініціативи В. М. Перетца, А. Я. Ляценка та інших вчених було засновано Товариство прихильників української історії, письменства та мови в Петрограді. В день заснування Товариства В. М. Перетц написав листа А. Ю. Кримському, в якому зазначив: «Повідомляю Українську академію наук, що у Петрограді утворилося нове українське наукове “Товариство прихильників української історії, письменства та мови”. Члени його – переважно члени та члени-коресп[онденти] Акад[емії] наук і професори Унів[ерситету] та інших вищих шкіл (ак[адеміки] В. І. Вернадський, я, Б. Л. Модзалевський, В. І. Срезневський, Д. І. Абрамович, В. П. Адріанова, Серг[ій] О. Адріанов,

В. Т. Боцяновський, О. П. Баранников, А. Я. Лященко), крім того – декілька молодих учених, що починають свою наукову діяльність під моїм керуванням» [1952, с. 35–36]. Із молодих вчених фундаторами Товариства стали П. А. Горчинський та І. І. Фетісов [1909, с. 3–4].

На першому засіданні, 25 грудня 1921 р., була обрана президія Товариства, до якої увійшли В. М. Перетц (голова), А. Я. Лященко (заступник голови) і І. І. Фетісов (секретар). Згодом обов'язки секретаря Товариства виконував літературознавець і бібліограф К. О. Копержинський (1923–1925) і аспірант географічного факультету К. Г. Червяк. Скарбником Товариства від 1924 р. була С. О. Щеглова. На засіданні 25 грудня 1921 р. були ухвалені Статут Товариства та план його роботи на 1922 р., складений В. М. Перетцем. Наступного дня до Києва виїхав О. П. Баранников, який передав до ВУАН установчі документи новоствореного Товариства, листа В. М. Перетца та його статтю «Нові дані для історії школярських братств на Україні». О. П. Баранников також привіз з України до Петрограда українознавчу наукову літературу для потреб Товариства.

У листі до А. Ю. Кримського від 25 грудня 1921 р. В. М. Перетц повідомляв неодмінного секретаря ВУАН, що Товариство прихильників української історії, письменства та мови в Петрограді бажало б «вступити в зносини» з українською академією, щоб «створити свої наукові праці у одному, спільному [з ВУАН] напрямі». Відразу ж В. М. Перетц запропонував низку наукових проектів, за підготовку яких були готові взятися члени Товариства. «Щодо деталей, – писав В. М. Перетц, – можу додати от що: 1) я маю вільну колекцію актів Межигірського мон[астиря], і коли б знайшовся співробітник (технічний), я приготував би оті акти до друку. 2) А. Я. Лященко – має на меті листування [І.] Мазепи з [О.] Меншиковим, що переховується в одній з Петр[оградських] бібліотек. 3) В. П. Адріанова може приготувати до друку збірник етногр[афічних] матеріалів (старих, з полов[ини] XIX в.) з Архіву Рос[ійського] геогр[афічного] товар[иства]. 4) Під моїм керув[анням] можна б уложити реєстр рукописів українського

походження, що переховуються в Петр[оградських] бібліотеках. 5) Пропоную влаштувати збірник старих українських видань XVI–XVII віків» [952, с. 36].

Українська академія підтримала діяльність Товариства, що з 1923 р. стало діяти як установа ВУАН, отримавши статус наукової комісії для виконання наукових доручень в Петрограді (Ленінграді). У тому ж році було затверджено новий Статут Товариства та змінено його назву, яке стало називатися Товариством дослідників української історії, письменства та мови в Петрограді (Ленінграді). ВУАН почало виділяти кошти на діяльність Товариства та надсилати до його бібліотеки видання української академії.

Оскільки Товариство дослідників української історії, письменства та мови діяло як складова частина Історично-філологічного відділу ВУАН, В. М. Перетц регулярно надсилав до Києва звіти про його діяльність і просив секретаря відділу С. О. Єфремова, щоб вони обов'язково були зачитані на засіданні членів Історично-філологічного відділу та опубліковані в звідомленнях ВУАН [38, арк. 3–3 зв.; 39, арк. 2]. Згодом Товариство надрукувало власне звідомлення, в якому підсумувало здобутки за п'ять років своєї діяльності [1009; 47, арк. 9], а коли виходив «Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови», то у ньому друкували звідомлення про діяльність Товариства [1010].

Товариство дослідників української історії, письменства та мови стало справжнім осередком наукового і культурного життя українців у Ленінграді. Його члени досліджували проблеми історії, літератури, мови, фольклору, етнології та мистецтва українського народу і розповсюджували знання з україністики серед наукової спільноти та громадськості. Систематично влаштовувалися публічні засідання членів Товариства, на яких заслуховувалися повідомлення про результати досліджень, відзначалися ювілеї українських літераторів і вчених тощо.

Листом від 10 березня 1924 р. В. М. Перетц інформував С. О. Єфремова про організацію та проведення Товариством дослідників української історії,

письменства та мови урочистого зібрання з нагоди 110-ї річниці від дня народження Т. Г. Шевченка. «В останній раз Шевченкові роковини в Петрограді урочисто обладнано було – шість років тому, – писав В. М. Перетц секретарю Історично-філологічного відділу ВУАН, – Вчора у перший раз по довгих роках мовчання відбулося і у нас Шевченкове свято». Для проведення урочистостей Товариство орендувало «гарне» приміщення Театрального музею. На святковому заході, який відвідало понад 100 осіб, з доповідями виступили В. М. Перетц («“Садок вишневий”. Пам’яті Т. Г. Шевченка») та члени Товариства В. О. Щавинський («Т. Г. Шевченко і Рембрант»), В. Т. Боцяновський («Гуманізм Т. Г. Шевченка») і К. О. Копержинський («Шевченкове “Посланіє до мертвих і живих і ненароджених земляків”»). При цьому, В. М. Перетц і К. О. Копержинський свої доповіді виголосили українською мовою. «Публічність слухала дуже уважно», – повідомляв В. М. Перетц. Серед присутніх були академік РАН, уродженець Полтави, В. Л. Омелянський і академік ВУАН, а в майбутньому її президент, Д. К. Заболотний, «численні» науковці, педагоги і студенти. Відвідала захід й «старенька онука» видатного українського актора М. С. Щепкіна – К. М. Щепкіна, що «колись сиділа на руках» у Т. Г. Шевченка і була «єдиним самовидцем» поета з тодішніх мешканців Петрограда. У листі В. М. Перетц пошкодував, що брак коштів не дозволив за матеріалами Шевченкового свята видати науковий збірник, який можна було б оздобити автопортретом митця від 1859 р., що був віднайдений В. О. Щавинським [41, арк. 1–2]. Відтоді урочисті засідання, присвячені Т. Г. Шевченку, Товариство організовувало щорічно. На них з науковими доповідями не раз виступав і В. М. Перетц [Додаток 3: 52; 67].

До бібліотеки Товариства дослідників української історії, письменства та мови збиралася й література, присвячена Т. Г. Шевченку. Так, у листі С. О. Єфремову від 4 квітня 1924 р. В. М. Перетц писав, що дав доручення С. І. Маслову розшукати й надіслати до Ленінграда декілька примірників «Шевченківського збірника», який в 1924 р. був виданий у Києві під

редакцією П. П. Филиповича. Напевне, у власній бібліотеці В. М. Перетца одна з полиць теж була відведена для шевченкіани, адже вчений висловив бажання долучити примірник «Шевченківського збірника» й до книг своєї бібліотеки [42, арк. 2]. Щодо приватної бібліотеки В. М. Перетца, то час від часу він просив С. О. Єфремова надіслати необхідні йому книги, зокрема, «Історію української літератури» М. С. Возняка та М. С. Грушевського, «Російсько-український словник» тощо [38, арк. 3 зв.; 45, арк. 15 зв.].

У Товаристві дослідників української історії, письменства та мови проводилися наукові засідання, що присвячувалися пам'яті видатних діячів української науки та культури. Зокрема, в 1923 р. відбулися наукові засідання, присвячені українському філософу Г. С. Сковороді (27 квітня) та вченому-енциклопедисту М. О. Максимовичу (23 листопада). На останньому виступив В. М. Перетц з доповіддю «Праці М. О. Максимовича з історії, історії письменства та мови», а також члени Товариства В. В. Данилов з рефератом «М. О. Максимович як письменник і людина» та П. П. Потоцький з доповіддю «Українські вчені та діячі про М. О. Максимовича».

Академік В. М. Перетц брав активну участь в наукових засіданнях Товариства, виголосивши за час його діяльності понад 40 наукових доповідей. Велика частка з його рефератів була присвячена відображенню здобутків українських науковців, як-от: «Пам'яті Ореста Івановича Левицького. Його наукова діяльність», «М. Ф. Сумцов як етнограф та історик українського письменства», «Про наукову діяльність академіка А. М. Лободи», «Нова розвідка Ф. Колесси про походження українських дум», «Нова спроба історії української літератури академіка М. С. Грушевського», «Пам'яті В. О. Щавинського», «Наукові праці П. Г. Житецького», «І. Франко, як вчений-дослідник», «Пам'яті академіка Володимира Гнатюка», «“Українська драма” В. І. Резанова» та ін.

Разом з іншими членами Товариства В. М. Перетц проводив роботу над складанням наукової бібліографії давнього українського письменства, яка, як наголошував учений у листі до С. О. Єфремова, була «незайва річ для всіх,

хто працює на цьому полі, бо багато відомостей губиться через те, що такої бібліографії ще не має» [39, арк. 7]. В. М. Перетц також мав намір скласти опис усіх відомих українських рукописів. «Це – зазначав учений – буде головною підвалиною для кожного начерку історії письменства; бо тепер ми не маємо певних джерел для історії давнього письменства, а те, що ми знаємо – порозкидано по книгарнях» [44, арк. 3 зв.]. Станом на 1924 р. членами Товариства було описано 820 рукописів у бібліотеках і архівах різних російських міст [1005, с. 290]. В перспективі планувалася робота з підготовки відомостей про стародруки та огляду «друкованих нових книжок – видань матеріалів та розвідок» [44, арк. 4].

Про перші успіхи в роботі Товариства дослідників української історії, письменства та мови В. М. Перетц повідомив Д. І. Багалія, у листі до якого від 24 грудня 1923 р. голова Товариства зазначив: «Вже два роки в Петрограді працює “Товариство дослідників української історії, письменства і мови”, розробляючи першокласні джерела, що знаходяться в Петрограді, з усіх галузей українознавства + з археології, історії українського мистецтва і з укр[аїнського] фольклору (в Руськ[ому] муз[еї], Архіві Геогр[афічного] тов[ариства], Публ[ічній] б[ібліотеці] і Академ[ічній] бібл[іотеці]). Зараз zorganizувався і приєднався до нас гурток української молоді; просять допомоги з розробки різних питань» [52, арк. 1].

Як голова Товариства дослідників української історії, письменства і мови та дійсний член ВУАН, В. М. Перетц прагнув розширити представництво української академії в Росії. Вченого підтримали члени Товариства, на загальних зборах якого в 1923 р. було ухвалено рішення звернутися до НКО з пропозицією створити в Петрограді науково-дослідну кафедру або інститут українознавства з метою виявлення та вивчення матеріалів з українознавства, що відклалися в архівах, музеях і бібліотеках Петрограда та інших міст Росії, що дало б можливість розпочати системні дослідження історії життя та творчості українців поза межами України [1009, с. 5].

Щоб заручитися підтримкою ВУАН, В. М. Перетц звернувся з листами до українських вчених, в яких агітував за ідею організації в Петрограді (Ленінграді) інституту (кафедри) українознавства, який би діяв в Росії під егідою ВУАН і на місцевих джерелах досліджував історію, літературу, мову та мистецтво українців. У листі до Д. І. Багалія від 24 грудня 1923 р. він зазначив: «Є ґрунт і умови організувати Науково-дослідний інститут українознавства, або, принаймні, Українську науково-дослідну кафедру з 4-ма членами і 4-ма асистентами і 8^ю аспірантами. Все це коштувало б менше 8 тисяч червінців, включаючи і видання “Праць”... Якщо в Україні поворот в сторону національних інтересів серйозний – моя ідея буде доречною. Якщо ж ні – звичайно, вона буде мильною бульбашкою... Але я все ж хочу спробувати, щоб не докоряти собі... і твердо переконаний, що Ви, як старий і випробуваний діяч українського відродження, знайдете можливим підтримати плани петроградських українців; виразником їхніх бажань є я, – не тільки із-за глибокого співчуття до цієї ідеї, але і за обов’язком, як представник Петр[оградського] наук[ового] товариства і єдиний зараз член Всеукр[аїнської] акад[емії] н[аук], який знаходиться в Петрограді» [52].

У листі В. М. Перетц також повідомляв Д. І. Багалія, що технічний бік справи він доручив професору Харківського університету О. І. Білецькому, якого попросив передати до НКО складений ним проект заснування української науково-дослідної кафедри в Петрограді на зразок кафедр Російського археологічного інституту в Константинополі чи Римі. Д. І. Багалія ж В. М. Перетц просив підтримати цю справу в належних урядових інстанціях. На переконання В. М. Перетца, кафедра (інститут) українознавства в Петрограді могла б стати опорним науковим центром для широкого розвитку українознавчих досліджень в Росії [52].

Не отримавши відповіді від Д. І. Багалія, В. М. Перетц 3 березня 1924 р. написав представнику ВУАН перед українським урядом ще одного листа, в якому повторив прохання підтримати проект створення тепер уже в Ленінграді науково-дослідної кафедри (інституту) українознавства.[53,

арк. 1–2]. З листом В. М. Перетц надіслав Д. І. Багалію звітлення про діяльність Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, а також поділився своїми думками щодо напрямків майбутньої науково-дослідної роботи. Зокрема, В. М. Перетц зазначив: «Окрім персональних тем, робота зараз може порушитися ось у яких напрямках: 1) збирання і впорядкування відомостей про українські старі рукописи, що мають вагу для історії письменства та мови (під моїм керуванням), 2) так само – про рукописи, що в них є відомості етнографічного змісту; роблення витягів з рукописів Архіву Геогр[афічного] тов[ариства] (під керуванням проф[есора В. П.] Адріанової), 3) [збирання] матеріалів до істор[ії] живої мови і до історії мови давньої (під керуванням обох вище згаданих), 4) коли потрібно – збирання документів, роблення витягів з актів до історії України XVII–XVIII ст. з Румянц[івського] опису України, а т[акож] інше, з тих документів, що переховуються у Ленінграді» [53, арк. 2]. Плануючи розгорнути широкі українознавчі дослідження в Ленінграді, В. М. Перетц сподівався на підтримку не тільки ВУАН, а й українського уряду.

З березня 1924 р. В. М. Перетц надіслав листа і С. О. Єфремову, в якому попросив секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН роз'яснити науковому комітету НКО, що Товариство дослідників української історії, письменства і мови, яке ініціювало створення науково-дослідної кафедри українознавства в Ленінграді, має статус комісії з виконання наукових доручень ВУАН, координує свою діяльність та регулярно звітує перед Історично-філологічним відділом ВУАН [43, арк. 2–2 зв.].

У січні 1925 р. В. М. Перетцу стало відому, що ще 15 квітня 1924 р. у НКО відбулося засідання, на якому після доповіді Д. І. Багалія було ухвалено рішення про створення філії української дослідної кафедри в Ленінграді. В. М. Перетцу доручалося розробити план наукових досліджень філії кафедри і подати список осіб, яких бажано було б залучити до праці в ній. Витяг з протоколу засідання до Ленінграда привіз член Товариства дослідників української історії, письменства і мови Б. Л. Богаєвський, який і

доповів про результати засідання в НКО. Проте остаточно рішення про заснування кафедри українознавства в Ленінграді так затверджено і не було.

У черговий раз В. М. Перетц підняв питання про необхідність заснування у Ленінграді української наукової організації в 1925 р., коли на базі РАН створювалася АН СРСР, яка мала отримати статус всесоюзної академічної установи, тоді як ВУАН залишалася республіканською науковою установою, бо уряд України не бажав підтримувати наукові установи поза межами країни. Учений шкодував, що за таких обставин він нічого не зможе зробити, щоб «піднести значення й додати поваги тій установі (ВУАН – *А. Ш.*)», яка для нього є «найважливішою, бо живою й здатною до розвитку» [45, арк. 1–2 зв.].

Не зрозумілою була для В. М. Перетца і відмова українського уряду виділити кошти на наукові експедиції до місць заселення українців в Росії для членів Етнографічної секції [45, арк. 10], що утворилася при Товаристві дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді 4 грудня 1925 р. Чергова відмова українського уряду дала підстави В. М. Перетцу заявити в листі С. О. Єфремову від 12 січня 1926 р., що Харків «безумовно» не прихильний до діяльності Товариства, адже одне за одним були відхилені клопотання Товариства про створення кафедри (інституту) українознавства в Ленінграді, допомогу в організації українознавчих наукових експедицій теренами Росії тощо [46, арк. 10].

Не зважаючи на фінансові, адміністративні та побутові труднощі, Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді під керівництвом В. М. Перетца проводила інтенсивну науково-дослідну діяльність, укріплювалися науково-організаційні зв'язки Товариства з ВУАН. На переконання вченого, до роботи в українській академії необхідно було залучати «здібних, знаючих, енергійних, працюючих у галузі українознавства» вчених [41, арк. 1–2]. Тому 26 жовтня 1926 р. він звернувся до секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН С. О. Єфремова з листом, у якому рекомендував обрати до складу членів-кореспондентів

ВУАН двох дійсних членів Товариства, а саме А. Я. Ляценка та В. П. Адріанову-Перетц [45, арк. 18–18 зв.].

До рекомендацій В. М. Перетца у ВУАН дослухалися і в січні 1926 р. А. Я. Ляценка та В. П. Адріанову-Перетц було обрано членами-кореспондентами української академії. Позитивно оцінюючи обрання членів Товариства дослідників української історії, письменства та мови до складу ВУАН, В. М. Перетц у листі С. О. Єфремову від 12 січня 1926 р. зауважив, що хоча воно нічого не дає обраним вченим в матеріальному плані, але важливе, бо «дає зв'язок [з українською академією], в силу якого на обраного лягає моральний борг віддавати більшу частину своїх сил саме на розробку питань українознавства. А це – головне» [46, арк. 9]. Щодо А. Я. Ляценка та В. П. Адріанової-Перетц, то В. М. Перетц був переконаний, що обрання додасть вченим, які й так мали чималі здобутки, ще «більшого духу і бажання працювати в галузі українознавства» [46, арк. 9].

Повернувшись із Самари до міста на Неві, В. М. Перетц почав збирати матеріали, як він написав у листі А. М. Лободі від 3 серпня 1921 р., для «абсолютно нового освітлення деяких моментів» історії української літератури XV–XVIII ст. [491, арк. 1]. В рамках цієї роботи вчений не обмежився вивченням місцевих бібліотечних і архівних сховищ, а щороку здійснював поїздки до інших міст, зокрема, Москви, де досліджував багаті рукописні фонди Румянцівського та Державного історичного музеїв. В. М. Перетцу поталанило віднайти «новий багатий матеріал з історії української літератури XVI–XVII вв., досі невідомий нікому із істориків цієї літератури» [1301, с. 31].

На базі віднайдених документів В. М. Перетц підготував низку праць з історії давнього українського письменства. Перед вченим постало питання про їхню публікацію і в листах до С. О. Єфремова він почав зондувати можливість друку своїх досліджень у Києві [38, арк. 1 зв.–2 зв.]. Його лист до С. О. Єфремова від 10 листопада 1924 р. засвідчив, що вченому, не зважаючи на всі зусилля, не вдавалося опублікувати свої праці з історії української

літератури XVI–XVIII ст. Серед підготовлених ним досліджень були розвідки про українські переклади XVII ст. таких творів, як «Тестамент Василя, царя грецького», «Листвица» Іоанна Синайського, «Цвітник духовний» і «Об осми помислах» Нила Синайського та ін.

Найкращим варіантом для В. М. Перетца, була б публікація його праць окремим виданням, наприклад, як окремого тому «Збірника Історично-філологічного відділу ВУАН». Ідею щодо «Збірника» В. М. Перетц висловив у листі С. О. Єфремову, а при позитивній відповіді він планував звернутися до Історично-філологічного відділу ВУАН з окремою запискою, яка б містила план і характеристику змісту збірника його праць [44, арк. 8–8 зв.]. Проте, напевне, позитивної відповіді від секретаря відділу не поступило, адже «Дослідження і матеріали з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.» В. М. Перетца в Києві надруковані не були. Імовірно, одна з причин відмови полягала у складнощях з перекладом розвідок вченого українською мовою.

При нагоді зазначимо, що в пошуках можливості опублікувати праці з історії української літератури XVI–XVIII ст. В. М. Перетц звертався й до інших українських вчених. Зокрема, питання про публікацію власних досліджень, а також розвідок членів Товариства дослідників української історії, письменства та мови В. М. Перетц обговорював під час листування із секретарем НТШ В. М. Гнатюком [688, арк. 5–6] і харківським вченим І. Ф. Єрофєєвим [386, арк. 1–2 зв.]. Зрештою, «Дослідження і матеріали з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.» В. М. Перетцу вдалося видати в 1926 р. у «Збірнику Відділення російської мови і словесності» АН СРСР. Але порівнюючи зміст цього збірника з переліком праць, про які йдеться у листах В. М. Перетца до С. О. Єфремова і В. М. Гнатюка, а також наведеного вченим у звіті про наукову діяльність за 1918–1923 рр., можна зробити висновок, що не всі його підготовлені до друку розвідки увійшли до опублікованого збірника [44, арк. 8; 1365, с. 235; 1301, с. 32; 888].

З поверненням М. С. Грушевського у 1924 р. з еміграції в Україну В. М. Перетц очікував активізації видавничої діяльності у ВУАН. До приїзду соратника по діяльності в НТШ і УНТ, а також редакторській роботі в українських наукових виданнях він надіслав до Києва одну із своїх останніх праць з проханням передати її від нього М. С. Грушевському «замість привітання з нагоди повернення на Україну» [41, арк. 2–2 зв.]. Невдовзі після повернення із-за кордону М. С. Грушевського, В. М. Перетц написав йому листа до Києва, у якому запропонував послуги членів Товариства дослідників української історії, письменства та мови, запитавши у історика, що вони «могли б робити корисного для дослідження історії Укр[аїни] і збираючи з актів та документів витяги чи копії» [42, арк. 2].

Сподівання В. М. Перетца справдилися й, коли під редакцією М. С. Грушевського почав виходити українознавчий науковий орган Історичної секції ВУАН, він у листі до С. О. Єфремова від 4 лютого 1925 р. зазначив, що «завдяки “Україні” тепер є можливість друкувати невеликі статті – а це є найголовніше в нашій справі» [45, арк. 5 зв.]. Варто додати, що 15 жовтня 1926 р. М. С. Грушевського було обрано почесним членом Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді за його видатний внесок у розвиток української науки [1009, с. 6].

В журналі «Україна» В. М. Перетц опублікував низку українознавчих статей [871; 874; 890], рецензії на три томи «Історії української літератури» М. С. Грушевського та книгу Ф. М. Колесси «Українські народні думи у відношенню до пісень, віршів і похоронних голосінь» (1925), а також некролог «Василь Олександрович Щавинський» (1925). На шпальтах часопису «Україна» свої праці публікували й інші члени Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, зокрема, Д. І. Абрамович, В. П. Адріанова-Перетц, В. В. Данилов, В. В. Дроздовський, К. О. Копержинський, А. Я. Лященко, Л. М. Перетц, І. Т. Рибаків, В. О. Щавинський і С. О. Щеглова [1428].

Крім «України», В. М. Перетц і члени Товариства дослідників української історії, письменства та мови публікувалися і в інших виданнях ВУАН. Зокрема, українознавчі праці В. М. Перетца виходили друком на шпальтах «Записок Українського наукового товариства», які видавала вже Історична секція ВУАН під редакцією М. С. Грушевського – це «Іван Вишенський і польська література XVI в.» (1925) та «Українські синаксари в київських та львівських тріодах XVI–XVII вв.» (1926). На сторінках «Записок Історично-філологічного відділу ВУАН» побачили світ розвідка В. М. Перетца «Ще одна вірша про гетьмана Мазепу» (1927), звіти вченого про археографічні дослідження у Пскові, Києві (1927) й Москві (1928) тощо. Публікувався В. М. Перетц і в «Етнографічному віснику» [Додаток 4: 221; 232; 248].

На відміну від «Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.», які публікувалися у виданнях АН СРСР, капітальна монографія В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» була видана зусиллями Історично-філологічного відділу ВУАН у 1926 р. Підготувавши дослідження про видатний твір Київської Русі, В. М. Перетц кілька років не міг знайти видавця для своєї праці. Коли пропозиція надрукувати розвідку надійшла з України, вчений з вдячністю на неї погодився, вже не розглядаючи варіанти про можливу її публікацію в Росії. У листі С. О. Єфремову від 14 лютого 1926 р. В. М. Перетц висловив подяку керівництву Історично-філологічного відділу за друк своєї праці у ВУАН [46, арк. 7 зв.].

Вихід у світ монографії В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» стало неординарним явищем як з точки зору вивчення літературного твору Київської Русі, так і в плані розвитку українознавчих досліджень. Українські та іноземні вчені відгукнулися на працю низкою рецензій, що були опубліковані у вітчизняних і закордонних наукових виданнях. Зокрема, вийшли друком рецензії таких філологів як М. М. Марковський (1926, «Записки Історично-філологічного

відділу ВУАН»), В. Ф. Ржига (1927, «Україна»), С. П. Розанов (1927, «Збірник Відділення російської мови і словесності» АН СРСР), М. Н. Сперанський (1927, «Slavia»), М. К. Гудзій (1927, «Zeitschrift für slavische Philologie»), Ю. А. Яворський (1927, «Pragar Presse») та ін.

З 1928 р. Товариство дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді почало діяти як філія ВУАН. На потреби Товариства щомісячно виділялося 75 карбованців [952, с. 186]. Під егідою Історично-філологічного відділу ВУАН Товариство стало видавати «Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, писемності та мови» за загальною редакцією В. М. Перетца. Загалом побачило світ три випуски збірника (1928, 1929, 1931), готувався до друку і четвертий випуск, але його видати не вдалося [1114].

З листопада 1927 р. В. М. Перетц ще очолював створену за його ініціативи у Києві Комісію давнього українського письменства ВУАН, у роботі якої брали участь й деякі члени Товариства, зокрема, Д. І. Абрамович, В. П. Адріанова-Перетц, С. І. Маслов і С. О. Щеглова. Як керівник обох українських академічних установ, В. М. Перетц організовував і координував співпрацю їхніх членів. Зокрема, він всіляко сприяв роботі історика літератури, палеографа і джерелознавця Д. І. Абрамовича, який за планом видань КДУП досліджував і готував до друку «Ізборник Святослава 1076 р.» [165, арк. 2; 166, арк. 4, 6 зв.].

Оригінал «Ізборника Святослава 1076 р.» зберігався у Державній публічній бібліотеці в Ленінграді. Оскільки він мав численні пошкодження, у жовтні 1930 р. ВУАН, прагнучи до наукового видання пам'ятки у максимально повному вигляді, напевне, за пропозицією В. М. Перетца, звернулося до керівництва бібліотеки з проханням передати «Ізборник Святослава 1076 р.» до Російської академії історії матеріальної культури для проведення фотоаналізу та реставрації пам'ятки у фототехнічній лабораторії. За задумом В. М. Перетца, надати допомогу Д. І. Абрамовичу в дослідженні твору в Ленінграді мали б також відомі філологи-палеографи і бібліографи,

члени-кореспонденти АН СРСР В. В. Майков і П. К. Сімоні [174, арк. 2]. Останній ще був й членом Товариства.

23 січня 1931 р. В. М. Перетц повторно звернувся листом до дирекції Державної публічної бібліотеки, у якому наголосив: «Оскільки при підготовці нового видання такої дуже цінної пам'ятки, як Ізборник 1076 р., при тому, що вона гине від триваючого розкладання матеріалу і чорнила, і до того ж незахищена від шкідників, що її псують, і боротьбою з якими займається Ак[адемія] іст[орії] мат[еріальної] культ[ури], – бажано б скористатися усіма новими досягненнями, що сприяють найкращому і найбільш точному відтворенню пам'ятки» [163]. Реставраційні роботи над «Ізборником Святослава 1076 р.» все-таки розпочалися в 1931 р., але були припинені наприкінці того ж року із-за браку коштів [621, арк. 22]. Зрештою, не зважаючи на всі зусилля українських вчених, цінну пам'ятку давньої української літератури видати не вдалося, хоча Д. І. Абрамович й підготував передмову до видання [638, арк. 5]. Дослідник також написав статтю «До питання про джерела Ізборника Святослава 1076 року», яку В. М. Перетц надрукував у другому випуску «Наукового збірника Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови» (1929). У черговому випуску наукового збірника Товариства була опублікована праця Д. І. Абрамовича «Ізборники Святослава 1076 р. і патерики» (1931).

У «Науковому збірнику Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови» В. М. Перетц брав участь не тільки як редактор, а й як автор статей «З минулого (міністр – захисник української мови)» (1929) і «П. Куліш і його новий біограф» (1931). Остання праця була відгуком В. М. Перетца на перший том монографії В. П. Петрова «Пантелеймон Куліш у п'ятдесяті роки: Життя. Ідеологія. Творчість», за якою В. П. Петров у 1930 р. захистив докторську дисертацію та отримав наукову ступінь доктора філологічних наук. Оponentами на захисті дисертації виступили академіки В. М. Перетц і А. М. Лобода [1052, с. 81].

Третій випуск «Наукового збірника Ленінградського товариства дослідників української історії, писемності та мови», що вийшов друком в 1931 р. у Києві за редакцією В. М. Перетца виявився останнім. У ньому, крім вище вказаних статей академіка В. М. Перетца і члена-кореспондента АН СРСР Д. І. Абрамовича, були опубліковані українознавчі статті академіка АН СРСР і Польської АН, члена-кореспондента Болгарської і Чеської АН Б. М. Ляпунова, члена-кореспондента ВУАН і АН СРСР А. Я. Ляценка, членів Товариства І. С. Абрамова, О. С. Бежковича, В. Т. Боцяновського, В. В. Дроздовського, Л. М. Перетца та І. І. Фетісова. Згодом, під час боротьби з «реакційно-буржуазними вченими» цей науковий збірник, що містив важливі розвідки в сфері україніки, буде названо «класово-ворожим» й «наскрізь пройнятим метафізичним ідеалізмом» та «повзучим емпіризмом» [1205, с. 39].

Негативно на діяльність Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді вплинули організаційні зміни у ВУАН, що проводилися під тиском політичної влади і були спрямовані на ліквідацію автономії української академії. У 1929 р. на листопадовій сесії ВУАН було прийнято рішення про ліквідацію наукових товариств, яке В. М. Перетц вважав помилковим. Він написав листа до Історично-філологічного відділу ВУАН, в якому зазначив, що рішення Ради ВУАН «розбігається з ідеєю гуртувати навколо Академії різносторонніх учених працівників і бути науковим керуючим центом на Україні» [152, арк. 1; 1013, с. 92].

У листі В. М. Перетц звернув увагу Історично-філологічного відділу ВУАН й на потреби Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, де, як зазначив його голова, працювали вчені «високої наукової кваліфікації», зокрема, академіки, члени-кореспонденти, професори-українці, навколо яких згуртувалися молоді українські науковці (всього на 1 січня 1929 р. у складі Товариства нараховувалося 36 осіб) [1010, с. 113]. В. М. Перетц констатував, що Товариство організовує вивчення побуту і матеріальної культури українців поза межами України, а його члени

досліджують матеріали з історії давнього та нового українського письменства, історії України, її фольклору, матеріальної етнографії, мови та мистецтва, що зберігаються в архівах, бібліотеках і музеях Росії. В. М. Перетц, як голова Товариства, просив: 1) не викреслювати Товариство із числа установ ВУАН і 2) якщо потрібно, змінити його назву на «Комісію з вивчення культурної історії українського народу» в Ленінграді [152, арк. 1–1 зв.; 1013, с. 92].

Отримавши проект розпорядження про організацію соціалістичного змагання, де рекомендувалося проводити дослідження культури українців, що мешкали в інших союзних республіках, В. М. Перетц вирішив скористатися нагодою і 3 червня 1930 р. звернувся до Президії ВУАН і керівництва Історично-філологічного відділу з листом, у якому ще раз спробував переконати очільників української академії не поривати зв'язків з Товариством дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді [151, арк. 1; 1013, с. 78].

У листі до І. Ф. Єрофєєва від 16 грудня 1930 р. В. М. Перетц писав про невизначеність з долею Товариства дослідників української історії, писемності та мови, можливе його реформування та навіть закриття [392, арк. 1 зв.]. Однак він залучив І. Ф. Єрофєєва до співпраці з Товариством. Лист В. М. Перетца від 22 листопада 1931 р. написаний до І. Ф. Єрофєєва вже як до дійсного члена Товариства. Цей документ важливий ще й тим, що містить інформацію, яка дає можливість встановити точну дату, коли В. М. Перетц формально відійшов від керівництва Товариством, незмінним головою якого він був з 25 грудня 1921 р. Це питання намагався з'ясувати В. І. Дудко, який у своїй праці [1114] зазначив, що у науковій літературі вказані різні роки відходу В. М. Перетца з посади голови Товариства, зокрема, і 1929 р., і 1933 р., а сам дослідник на основі виявлених документів вважав, що це відбулося не раніше другої половини вересня 1930 р. [1114, с. 48–49]. З листа В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва можна дізнатися, що вибори керівництва Товариства відбулися в січні 1931 р. Тоді головою

Товариства замість В. М. Перетца було обрано Б. Г. Крижанівського, а секретарем – В. В. Дроздовського [394, арк. 1]. Після переобрання В. М. Перетц став почесним головою Товариства [37, арк. 208].

Невдовзі Товариство дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, що було вилучено із системи ВУАН, підпорядкували НКО РСФРР. Останнім головою Товариства був філолог-славіст й історик літератури, уродженець Полтави В. М. Корабльов, який одночасно обіймав посаду вченого секретаря ІС АН СРСР. У 1933 р. Товариство дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді реорганізували в Українське наукове товариство в Ленінграді, а обидва наступники В. М. Перетца на посаді голови Товариства були заарештовані й свідчили проти вченого. Товариство трактувалося слідством як контрреволюційний науковий осередок, а робота в ньому стала підставою для арешту його членів.

Таким чином, будучи обраним дійсним членом ВУАН, В. М. Перетц залишився працювати в Петрограді (Ленінграді) з метою розгортання українознавчих досліджень та створення підрозділу української академії в Росії. Створене і кероване В. М. Перетцем Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, що діяло як філія ВУАН, стало справжнім центром з вивчення та популяризації історії та культури українського народу в Росії. Навколо Товариства об'єдналися вчені, які активно працювали в галузі українознавства.

Як голова Товариства дослідників української історії, письменства і мови та дійсний член ВУАН В. М. Перетц прагнув розширити представництво української академії в Росії. Вчений намагався створити в Ленінграді науково-дослідну кафедру або інститут українознавства з метою з виявлення та вивчення матеріалів з українознавства в архівах, музеях і бібліотеках Росії та організації системних досліджень історії життя та творчості українців поза межами України, проте його ідея не була підтримана українським урядом.

У рамках діяльності Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді В. М. Перетцем проводилася робота зі складання наукової бібліографії давнього українського письменства, планувалося створення описів українських рукописів і стародрукованих книг, а також дотичних до теми тогочасних видань матеріалів і наукових праць.

Внаслідок проведення широких археографічних розшуків в російських бібліотечних, архівних і музейних сховищах В. М. Перетцу вдалося віднайти багатий і до того часу невідомий матеріал з історії української літератури XVI–XVIII вв., а також на базі віднайдених матеріалів видати декілька випусків «Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.» й опублікувати численні джерелознавчі, літературознавчі, історичні праці в українських, російських та іноземних наукових виданнях, зокрема, й у «Науковому збірнику Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови», що виходив за редакцією вченого.

5.3 В. М. Перетц як колекціонер українських літературних і історико-культурних джерел, діяльність з виявлення та збереження рукописних і книжкових пам'яток

Важливою складовою науково-дослідної роботи В. М. Перетца була археографічна діяльність. Щорічно, а то і декілька разів на рік вчений здійснював наукові археографічні експедиції до різних міст України, Росії та Білорусі з метою обстеження найбільших книгозбірень, виявлення пам'яток давньої української літератури та опису віднайдених українських рукописних і стародрукованих книг. Так, протягом 1920-х – на початку 1930-х років В. М. Перетц працював у бібліотеках: 1) Києва, де описав рукописні фонди ВБУ та бібліотеки Київського університету, перевірів і дослідив рукописи бібліотек Києво-Печерської лаври, Софійського собору та Михайлівського Золотоверхого монастиря; 2) Москви, де працював з рукописними фондами Державного історичного музею, у якому відклалися рукописні бібліотеки

О. С. Уварова, Е. В. Барсова, І. Є. Забеліна, М. П. Вострякова, Синодальна (Патріарша) збірка тощо, Державної бібліотеки СРСР та древлесховища Центрархіву; 3) Ленінграда, де досліджував рукописні зібрання Російської публічної бібліотеки, Бібліотеки АН і бібліотеки Ленінградського державного університету; 4) Самари, де описав рукописи бібліотек Самарського державного університету і колишнього Губерніального музею; 5) Пскова, де дослідив рукописні пам'ятки у бібліотеці Псковського історично-археологічного музею; 6) Мінська, де вивчав рукописні фонди Державної бібліотеки Білорусі, Державного історичного музею й бібліотеки Білоруської АН; 7) Дніпропетровська, де працював у місцевому Історично-археологічному музеї; 8) Ніжина, де ознайомився з рукописними колекціями в бібліотеці НІНО; 9) Харкова, де дослідив рукописні пам'ятки в Музеї українського мистецтва; 10) Житомира [226, арк. арк. 1–3].

Із результатами своїх археографічних експедицій В. М. Перетц ознайомлював наукове співтовариство, публікуючи звіти про обстеження бібліотек і архівосховищ Києва, Пскова та Москви в «Записках Історично-філологічного відділу ВУАН» [893; 894; 897; 910]. Декілька звідомлень вченого побачило світ у журналі «Бібліологічні вісті», в яких охарактеризовано колекції рукописів і стародрукованих книг Самари і Ленінграда [872; 873]. В. М. Перетц також підготував звіти про археографічні дослідження в книгозбірнях Ніжина, Дніпропетровська та Мінська, проте вони з невідомої причини не були надруковані [226, арк. 2].

В рамках археографічної діяльності В. М. Перетцем були ретельно обстежені книгосховища бібліотек і музеїв Києва. Окремі київські книгозбірні вчений досліджував неодноразово, працюючи в них у різні роки. У 1927 р. на шпальтах наукового журналу «Записки Історично-філологічного відділу ВУАН» була опублікована стаття В. М. Перетца «До питання про опис рукописів, що переховуються в київських книгозбірнях», у якій вчений констатував, що майже всі давні рукописи, які зберігаються в книгосховищах

Києва описані або принаймні закаталогізовані, за виключенням новопрдбаних пам'яток [894, с. 273].

Внесок в описування рукописних збірок Києва зробили М. І. Петров, який підготував «Опис рукописів Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії» (1875–1879) і «Опис рукописних зібрань, що знаходяться в Києві» (1891–1904), В. М. Березін, який опублікував «Опис рукописів Почаївської лаври, що зберігаються в бібліотечному музеї при Київській духовній академії» (1881), О. О. Лебедев, який був автором праці «Рукописи Церковно-археологічного музею при Імператорській Київській духовній академії» (1916), С. І. Маслов, який надрукував «Опис рукописів Історичного товариства Нестора літописця» (1908) і «Огляд рукописів бібліотеки Імператорського Університету св. Володимира» (1910), С. О. Щеглова, яка підготувала «Опис рукописів Київського художньо-промислового і наукового музею музею...» (1916), та В. М. Перетц, який надав опис рукописів Видубицького монастиря у «Звіті про екскурсію Семінарію російської філології в Києві» (1916). Відзначивши великий внесок учених у дослідження рукописних зібрань Києва, В. М. Перетц змушений був зазначити, що «жодна з перелічених книг не досягає своєї мети – бути певним провідником» по київським книгосховищам, адже не «подає точного опису рукописів та їх змісту» [894, с. 273]. Виняток складали описи, підготовлені С. І. Масловим, С. О. Щегловою і самим В. М. Перетцем за методикою дослідження рукописів, розробленою останнім.

Оскільки складені на той час описи рукописів у книгозбірнях Києва не були уніфікованими, мали неточності й навіть помилки та майже не розкривали зміст рукописних книг, В. М. Перетц наголосив на необхідності опису відповідно до тогочасних наукових вимог рукописних пам'яток у київських книгосховищах, що містили «найбільше літературних матеріалів», а саме Києво-Печерській лаврі, Софійському соборі та Михайлівському Золотоверхому монастирі, а також рукописних збірок колишнього Церковно-археологічного музею КДА. Актуальність же цього завдання на той час

посилювалося тим, що, як зазначив вчений, наближалася «неминуча потреба виявити все, що тільки існувало в старовинних рукописах, щоб змалювати правдиво стан давнього українського письменства» [894, с. 277–278]. Наступним кроком після виявлення давніх українських літературних творів мала б стати їхня публікація. У підсумку це дало б можливість відобразити історію давньої української літератури та мови.

Академік В. М. Перетц був видатним колекціонером рукописів і стародруків, для придбання яких не шкодував ані зусиль, ані коштів. Рукописні книги та стародруки він відшукував в антикварних лавках і букіністичних крамницях, купував і обмінював їх у приватних осіб, які нерідко просто дарували пам'ятки писемності видатному науковцю. В. М. Перетцу вдалося зібрати одну із найбільших для свого часу приватних колекцій стародавніх рукописів, серед яких значна кількість мала українське походження, що було своєрідним відображенням інтересу вченого до України, її історії та культури [1292, с. 349]. Як дослідник історії давньої української літератури В. М. Перетц з особливою старанністю збирав все, що мало відношення до стародавньої писемності України, розраховуючи на те, що з часом його власні збірки «не оминуть Києва» [46, арк. 9].

Маючи на меті написати синтетичну працю з історії давньої української літератури, В. М. Перетц старанно збирав пам'ятки давньої української писемності. У листі С. О. Єфремову від 12 січня 1926 р. він зазначав, що з особливою старанністю збирає все, що має відношення до писемності старої України і може бути корисним для підготовки великої праці з історії української літератури [46, арк. 9 зв.]. Регулярно приїжджаючи до Києва для участі в роботі ВУАН, вчений користувався нагодою для поповнення власної колекції літературних пам'яток. У листі В. М. Перетца до літературознавця, книгознавця, завідувача відділу рукописів ВБУ Г. П. Житецького від 18 жовтня 1926 р. йдеться про «книжкові придбання» вченого в Києві, які поштовою посилкою були відправлені до Ленінграду [88, арк. 1–1 зв.].

Збирати українські літературні пам'ятки В. М. Перетцу допомагали вчені, які мешкали і працювали в Україні, зокрема його колишні учні, що підтримували з ним наукові, професійні та дружні стосунки. Особливо тісною була співпраця В. М. Перетца з книгознавцем і бібліографом С. І. Масловим, з яким вчений входив до складу Комітету для опису видань, надрукованих на території України в XVI–XVIII вв., що діяв при Археографічній комісії ВУАН із серпня 1924 р. [1159, с. 285].

Комітет для опису видань, надрукованих на території України в XVI–XVIII вв., ставив своїм завданням розшук і реєстрацію всіх книг, що були видані в Україні протягом XVI–XVIII ст. (цю роботу планувалося розпочати з київських книгозбірень), підготовку до публікації наукового опису стародруків, створення умов для зберігання пам'яток друку, а також оприлюднення матеріалів з історії книгодрукування. Комітетом були розроблені методологічні принципи описування стародруків, зокрема, С. І. Маслов підготував спеціальну інструкцію для складання наукового опису стародруків, що була обговорена на засідання Археографічної комісії ВУАН і опублікована в «Бібліологічних вістях». При обговоренні інструкції на засіданні Археографічної комісії В. М. Перетцем і М. С. Грушевським були внесені доповнення про необхідність внесення до опису вказівок на шифри книгосховищ або посилань на каталоги книгозбірень, що знаходилися поза межами Києва, а також ілюстрування опису знімками титульних або початкових сторінок видань [1145, с. 17].

У своїй статті «Українські і білоруські стародруки в бібліотеці Ленінградського університету», яка побачила світ у журналі «Бібліологічні вісті» в 1924 р., В. М. Перетц навів план дій, що дозволив би скласти бібліографічний реєстр українських стародрукованих книг. Зокрема, він пропонував створити наукову комісію з історії друку книг в Україні, що за допомогою кореспондентів, які б обстежили книгосховища в усіх містах і містечках країни, склала повний реєстр стародрукованих книг, що побачили

світ в Україні. Зібраний бібліографічний матеріал мали б описати фахівці-бібліографи на чолі із «знавцем стародруків» С. І. Масловим [873, с. 170].

Протягом майже семи років роботи Комітету для опису видань, надрукованих на території України в XVI–XVIII вв. її співробітниками та кореспондентами були описані тисячі стародруків і складені 6099 карток. Самим В. М. Перетцем були складені попередні переліки-реєстри, до яких вчений заніс відомості про більше ніж 2 000 книг українських і білоруських стародруків XV–XVIII ст., що відклалися у БАН, Російській публічній бібліотеці та бібліотеці Псковського історично-археологічного музею. На ці реєстри археографом, бібліографом і книгознавцем А. С. Криловським було складено 1708 карток [1145, с. 19].

В. М. Перетц і С. І. Маслов сприяли один одному в пошуках необхідної літератури, регулярно обмінювалися власними працями, віднайденими рукописами й стародрукованими книгами, а також тогочасними виданнями. Надсилав В. М. Перетц С. І. Маслову й екслібриси, якими останній цікавився [347]. Отримавши з Києва книги С. І. Маслова «Друкарство на Україні в XVI–XVIII ст.» та «Етюди з історії стародруків», В. М. Перетц високо оцінив як зміст досліджень, так і якість поліграфії видань. У листі від 16 січня 1926 р. він написав С. І. Маслову, що «книжки вийшли дуже милі і за зовнішністю, і за змістом... Радію, що Вам вдалося все це надрукувати» [288, арк. 1]. Аби не бути боржником, В. М. Перетц зі свого боку обіцяв надіслати С. І. Маслову «красиве бібліогр[афічне] видання» [289, арк. 1 зв.].

Вболіваючи за наукову кар'єру свого вихованця, В. М. Перетц радив С. І. Маслову подумати над тим, а чи не можна було б «Етюди з історії стародруків» представити як докторську дисертацію. «Як Ви вважаєте, – запитував він у С. І. Маслова, – чи не можна пустити “Етюди” як дис[ертацію]? Тепер до них – інші вим[оги] віднос[но] обсягу. Ін[ша] невелика, але вченості вимагає масу! Адже “технік” бібліограф такої штуки не напише: потрібна філ[ологічна] та іст[орико]-літ[ературна] спец[іальна] освіта... і багато знань, чого суч[асні] автори проявити не зможуть ніколи

(маю на увазі – “нових”, “чер[воних] професорів”)) [284, арк. 2 зв.]. Проте, імовірно, у С. І. Маслова була думка представити на докторську дисертацію працю «Мазепа в літературі XVII–XX ст.», над якою він працював протягом багатьох років. Розуміючи масштабність теми та передбачаючи складнощі з публікацією дослідження, В. М. Перетц спробував допомогти С. І. Маслову, в листі до якого від 3 лютого 1926 р. зауважив: «З приводу Вашої ідеї про Мазепу – співчуваю. Але коли Вам вдасться надрукувати цю книгу? Звичайно, добре було б її випустити в “Збірнику Іст[орично]-філ[ологічного] відділу”. Я наведу довідки у нашого голови Н[ауково]-досл[ідного інституту порівняльної історії літератур і мов Заходу та Сходу], чи можна представити книгу українською мовою – для отримання наукового ступеня д[октор]а» [291, арк. 2 зв.]. Як відомо, праця С. І. Маслова «Мазепа в літературі XVII–XX ст.» досі є невиданою, а наукового ступеня доктора філологічних наук вчений був удостоєний аж в 1948 р., хоча і без захисту дисертації.

У листі від 3 лютого 1926 р. В. М. Перетц попросив С. І. Маслова надіслати йому до Ленінграда «Українську друковану книгу XVI–XVIII вв.», що вийшла за авторством останнього в 1925 р., як видання УНІКу, а також перший і третій випуски багатотомної праці історика українського театру В. І. Резанова «Драма українська» [291, арк. 1 зв.]. У листі ж до С. І. Маслова, В. М. Перетц зазначив, що, зі свого боку, перешле до Києва «дещо з книг», які він придбав для Сергія Івановича, знаючи його інтереси [291, арк. 1 зв.], а також спробує знайти для С. І. Маслова книгу П. К. Сімоні «Сказання про київських богатирів, які ходили до Царгороду» [291, арк. 2].

Вже у листі від 21 лютого 1926 р. В. М. Перетц цікавився у С. І. Маслова, чи отримав той обидві його посилки – «одну з книгами, іншу (рекоменд[овану] бандер[оль] трубкою) новітні знімки, вид[ані] [М. М.] Каринським?» [294, арк. 1]. Книга мовознавця, палеографа, члена-кореспондента АН СРСР М. М. Каринського «Зразки письма найдавнішого періоду історії руської книги» була видана в 1925 р. обмеженим накладом і не поступила в торговельну мережу. Це рідкісне видання, що містило 68

світлин літературних пам'яток XI–XII ст., як підкреслив В. М. Перетц в листі С. І. Маслову, написаному 7 лютого 1926 р., було подарунком подружжю С. І. та О. М. Масловим. Він також надіслав С. І. Маслову перший том «Пам'яток полемічної літератури в Західній Русі» (1878), котрий, як зазначив вчений, «зрештою знайшов у антиквара». Крім того, у посилці для С. І. Маслова було вміщено «каталог Лейпцігської [книжкової] виставки – небезкорисне бібліогр[афічне] видання та звіт Р[осійської] акад[емії] наук». Після прочитання звіту, В. М. Перетц просив передати його А. Ю. Кримському, як неодмінному секретарю ВУАН, оскільки звіт містив відомості про його роботу, що, як сподівався академік, повинно було б зацікавити керівника ВУАН [292, арк. 1–1 зв.].

Широко В. М. Перетц і С. І. Маслов обмінювалися придбаними рукописами та стародрукованими книгами. Добре орієнтуючись на ринку колекціонерів, В. М. Перетц при потребі консультував С. І. Маслова щодо вартості рукописів і стародруків. Але й сам В. М. Перетц користувався відомостями про літературні пам'ятки, що містилися в працях колеги-бібліографа, зокрема, капітальному «Каталозі ювілейної виставки українського друкарства», який був підготовлений С. І. Масловим у 1925 р. [277, арк. 1–1 зв.]. Вчені регулярно обмінювалися й інформацією про пропозиції, що поступали від колекціонерів, які продавали рукописи і стародруки. Так, у листах від 20 і 24 листопада 1927 р. В. М. Перетц повідомляв С. І. Маслова про можливість придбати низку стародрукованих книг у лєнінградського художника І. І. Вауліна [312, арк. 1–1 зв.]. У листі ж від 10 квітня 1928 р. він запитував у київського бібліофіла, чи потрібен йому хороший примірник полемічного твору митрополита С. Яворського «Камінь віри», який В. М. Перетц згоден був обміняти на рукописи із колекції С. І. Маслова [322, арк. 1].

Передусім В. М. Перетца цікавили літературні пам'ятки давньої української літератури, але при нагоді вчений збирав і рукописи творів пізнішого періоду. Про один такий випадок він повідомляв С. І. Маслова в

листі від 19 лютого 1928 р. Зокрема, вчений писав: «Нещодавно куплений мною за 1 р[убль] список “Нат[алки] Полт[авки]” виявився проміжною ланкою між автором І. П. Котл[яревським] і вид[авцем] [І. І.] Срезн[евським], причому вивчення його розбиває звинувачення, висунуте проти [І. І.] Срезн[евського] І. Я. Айзенштоком. Тому – як бачите я не гидує і порів[няно] новими рукоп[исами]» [317, арк. 2 зв.]. Придбаний рукопис став джерельним підґрунтям до статті В. М. Перетца «До історії тексту “Наталки Полтавки” І. П. Котляревського», яку було опубліковано у київському збірнику «Література» (1928).

З 1926 р. С. І. Маслов завідував відділом стародруків ВБУ. В. М. Перетц жваво цікавився діяльністю ВБУ та роботою С. І. Маслова в бібліотеці. Неодноразово клопотався він перед керівництвом Історично-філологічного відділу ВУАН і ВБУ стосовно працевлаштування до бібліотеки українських учених, зокрема М. О. Макаренка [294, арк. 1] та інших науковців. Чергове прохання В. М. Перетц висловив у листі до С. І. Маслова від 19 лютого 1928 р., де просив залучити до роботи у ВБУ філолога В. Й. Крижанівського, який, як вказував вчений, був збирачем стародрукованих книг і взагалі цікавився стародрукарством [317, арк. 2].

Діяльність же С. І. Маслова на посаді завідувача відділу стародруків ВБУ В. М. Перетц вважав зразковою. Для вивчення досвіду зі зберігання стародрукованих книг до ВБУ було направлено наукову співробітницю рукописного відділу БАН С. О. Щеглову. Повідомляючи С. І. Маслова про приїзд С. О. Щеглової, В. М. Перетц наголосив, що її командировано «Акад[емічною] бібл[іотекою] вивчати постановку зберігання і обробки рукописн[ого] і стародрук[ованого] матеріалу в найбільших бібліотеках. На мою думку – найкраще рукописи зберігаються в Істор[ичному] музеї [в Москві], а стародруки – у Вас (відділі стародруків ВБУ у Києві – *А. Ш.*)» [353, арк. 1 зв.–2].

Питання збереження архівних документів і рукописів у бібліотеках були предметом обговорення і в листах В. М. Перетца до історика та книгознавця

Г. П. Житецького, який протягом 1922–1929 рр. завідував відділом рукописів ВБУ. Так, вчений повідомляв Г. П. Житецького про спробу Центрархіву РСФРР вилучити із фондів російських бібліотек, зокрема, Державної публічної бібліотеки в Ленінграді та БАН архівних документів, від якої керівники Центральної архівної установи Росії вчасно відмовилася, адже «прийшли до висновку, що 1) для архіву цінні лише документи поточного характеру (XIX ст.), при тому документи адміністративного і фінанс[ового] характеру, а аж ніяк не історичні документи минулих століть, 2) а головне, – що не можна розоряти історично сформовані колекції, що вже знайшли собі місце в певній науковій установі» [91, арк. 1–1 зв.]. За інформацією В. М. Перетца, велися розговори й щодо переміщення рукописів із Державної публічної бібліотеки, проте вони закінчилися визнанням статус-кво, про БАН і «мови не було». В листі до Г. П. Житецького від 19 березня 1927 р. В. М. Перетц висловив переконання, що рукописи, які відклялися у ВБУ, повинні залишатися на своєму місці, бо тут «вони доступніше ніж де б то не було для наукових занять» [91, арк. 2].

Варто додати, що, при потребі, рукописи із власної колекції В. М. Перетц надсилав для співробітників ВУАН саме до відділу рукописів ВБУ. Зокрема, коли співробітник КДУП С. Ю. Гаєвський працював над книгою «“Александрія” в давній українській літературі», В. М. Перетц надіслав досліднику необхідний для роботи рукопис, попросивши Г. П. Житецького прийняти його «під нагляд» і видавати С. Ю. Гаєвському в необхідні для роботи години [573, арк. 1–1 зв.].

Постійно цікавився В. М. Перетц і діяльністю УНІК у Києві [339, арк. 1], в якому С. І. Маслов очолював Комісію з історії книги. Декілька своїх розвідок вчений опублікував у науковому органі УНІК «Бібліологічні вісті» [1159, с. 385, 392, 605]. В. М. Перетц з інтересом стежив за публікаціями в журналі. У листі С. І. Маслову від 29 лютого 1928 р. учений повідомляв, що через директора центральної Державної книжкової палати М. Ф. Яницького отримав черговий номер «Бібліологічних вістей», а також інформував, що від

директора УНІК і редактора «Бібліологічних вістей» Ю. О. Меженка отримав пропозицію сприяти популяризації УНІК. Нічого не маючи проти пропозиції директора УНІК, В. М. Перетц не погоджувався з його кадровою політикою, зазначивши в листі С. І. Маслову, що «розганяючи таких діял[ьних] працівників як [Я. І.] Стеш[енко] – навряд чи [Ю. О.] Меж[енко] створить популярність «Б[ібліологічним] вістям», Інст[итуту] і самому собі» [318, арк. 1]. Додамо, що в лютому 1928 р. із-за розбіжностей у поглядах на принципи діяльності УНІК між Ю. О. Меженком і Я. І. Стешенком виник конфлікт, внаслідок якого останній припинив співпрацю з інститутом, з чим не погоджувався В. М. Перетц.

З епістолярних документів можна дізнатися, що не всі наукові праці В. М. Перетца, які вчений надсилав для публікації в журналі УНІК, побачили світ на шпальтах «Бібліологічних вістей». Так, в листі до С. І. Маслова від 25 грудня 1929 р. він повідомляв: «Посилаю Вам мою працю – опис неопублікованих рук[описів] Лавр[ської] бібл[іотеки] + опис текстів рукописів ВБУ, що поступили в основ[ному] ще до 1918 року. Якщо пригодяться прошу використати для «Бібліол[огічних] вістей» [336, арк. 1]. Однак цю працю В. М. Перетца часопис не опублікував, а подальша її доля залишається невідомою. У дослідженні Г. І. Ковальчук згадується, що для Комісії з історії книги УНІК В. М. Перетцем була підготовлена доповідь «Нові дані про рукописні книги київських бібліотек», але вона не була оприлюднена на засіданнях цієї комісії [1159, с. 223]. Можливо, йдеться про одну й ту ж працю вченого.

Разом із С. І. Масловим В. М. Перетц увійшов до складу Українського бібліологічного товариства, що діяло при УНІК протягом 1928–1929 рр. В. М. Перетца було обрано головою УБТ, а С. І. Маслова його заступником. УБТ ставило за мету сприяти об'єднанню українських бібліофілів і практиків книжкової справи для розробки питань, пов'язаних з книгою. На одному із засідань УБТ В. М. Перетц виступив з доповіддю «Враження від огляду

білоруських бібліотек у Мінську» [1113, с. 197; 1155; 1156; 1157; 1159, с. 469–470].

Академік В. М. Перетц взяв дієву участь у заходах, присвячених святкуванню 25-літнього ювілею науково-літературної діяльності С. І. Маслова. На урочистому засіданні, організованому УНІК 19 листопада 1927 р., була оголошена доповідь В. М. Перетца «Нарис наукової діяльності професора С. І. Маслова» [1159, с. 91]. Сам В. М. Перетц не зміг бути присутнім на заході. У листі від 1 грудня він привітав ювіляра, зазначивши: «Я отримав звістку про те, як чудово пройшло Ваше свято, на якому я подумки був присутній і шкодував, що не міг особисто продекламувати Вам мою оду» [314, арк. 1]. В іншому листі В. М. Перетц зізнався С. І. Маслову, що вважає його за продовжувача своєї місії в Києві, але по дружньому йому порадив: «Не уходьте тільки від літературознавства – до літерознавства! Історія книги – річ поважна, але життя духу – право важливіше для культури, ніж життя ремесла» [332, арк. 3 зв.]. А праця В. М. Перетца «Нарис наукової діяльності професора С. І. Маслова» була опублікована в книзі «Сергій Маслов. 1902–1927», яка вийшла друком в серії «Українські бібліологи», що видало УНІК [896].

Деякі знахідки, а також статті про них, надсилав В. М. Перетцу для рецензії завідувач відділу рукописів Музею Слобідської України імені Г. С. Сковороди І. Ф. Єрофеев. У листі музейнику від 26 червня 1927 р. В. М. Перетц дав згоду переглянути одну з праць І. Ф. Єрофеева, хоча й зазначив, що він є фахівцем з досить вузької спеціальності, а отже не береться судити про те, чим сам не займався. Вчений також подякував І. Ф. Єрофееву за надіслані рідкісні речі. Що саме надіслав йому харків'янин, у листі не вказано, але далі В. М. Перетц пише про свій виключний інтерес до книг з історії Стародавньої Русі, української літератури та до українських стародруків і рукописів: «я тепер збираю тільки книги з історії Ст[ародавньої] Р[усі] та укр[аїнської] літ[ератури] і народн[ої] слов[есності]. Від всього нового – відстав безнадійно (всього – не охопиш!). І ще – збираю

старовинні рукописи (книги, не документи), маючи на увазі гол[овним] чин[ом] українські» [390, арк. 1 зв.–2].

У листі від 26 лютого 1928 р. В. М. Перетц інформував П. М. Попова, що веде перемовини з К. І. Самбурським стосовно придбання у останнього рукописів і стародрукованих книг. Краєзнавець, фольклорист, збирач і дослідник українських старожитностей із с. Гужівка на Ічнянщині К. І. Самбурський заснував у власній хаті «Музей на селі», серед експонатів якого особливу цінність мали церковно-слов'янські рукописи і стародруки. У 1920-ті роки постать безробітного краєзнавця й директора хатнього музею привернула увагу компетентних органів. К. І. Самбурському запропонували передати пам'ятки до установ ВУАН і Лаврського музею, проте він відмовився це зробити, надіславши листи вченим з пропозицією купити рукописи, стародруки та книги з його колекції. Через академіка М. Н. Сперанського, який завідував відділом рукописів Державного історичного музею в Москві, список літературних пам'яток, що зберігалися в музеї К. І. Самбурського, потрапив до В. М. Перетца. Вченого зацікавили два рукописи, де йшлося про діяння Макарія Римського та ходження до Персії Серапіона, за які він згоден був заплатити 155–160 карбованців. Але К. І. Самбурський бажав отримати за них 500 карбованців. Тоді В. М. Перетц вирішив звернутися до П. М. Попова з проханням вмовити власника рукописів продати їх за більш прийнятну ціну [651, арк. 1–1 зв.; 1039].

Імовірно, саме за проханням В. М. Перетца, П. М. Попов відвідав Гужівку, оглянув «Музей на селі», але вмовити К. І. Самбурського поступитися ціною рукописів йому не вдалося. Проте П. М. Попов справив «приємне враження» на краєзнавця, який вирішив передати науковцю на збереження свій домашній архів. П. М. Попову за допомогою С. І. Маслова, уродженця м. Ічні, вдалося зберегти щоденники К. І. Самбурського [1059, с. 152], які в 2015 р. були оприлюднені В. П. Моренцем і В. Ф. Шевченком [993]. Щодо збірки рукописів і стародруків із колекції К. І. Самбурського, то ані вчені, ані публічні бібліотеки, ознайомившись з умовами купівлі

пам'яток, не погодились їх придбати. Восени 1930 р. «Музей на селі» був знищений представниками комуністичної влади, а все, написане й надруковане церковно-слов'янською мовою, викинуто до вогнища, запаленого на подвір'ї збирача старожитностей [1059, с. 153].

Академік В. М. Перетц став на захист директора Прилуцького окружного музею В. І. Маслова, коли останнього за наклепом зняли з посади керівника музею. У листі до голови Прилуцького окрвиконкому від 5 червня 1929 р. він зазначив, що вважає В. І. Маслова «людиною талановитою і надзвичайно сумлінною щодо виконання своїх обов'язків». І дійсно, протягом нетривалого періоду перебування на посаді директора (1927–1929) В. І. Маслову вдалося перетворити Прилуцький окружний музей в краєзнавчий дослідницький осередок, співробітниками якого були підготовлені реєстри пам'яток історії, культури і природи Прилуччини. Як науковий орган музею, почав виходити «Бюлетень Прилуцького окружного музею», в якому публікувалися як місцеві дослідники, так і київські вчені. У своєму листі В. М. Перетц наголосив, що любов В. І. Маслова до музею, який він досі очолював, його відданість музейній роботі спостерігалася й під час приїздів директора музею до Москви і Ленінграда в справі поповнення фондів Прилуцького окружного музею. З огляду на все вище сказане, на думку В. М. Перетца, звільнення В. І. Маслова виглядало надзвичайно дивно. Вчений запитував голову Прилуцького окрвиконкому: «Невже наша провінція така багата на культурні сили, що з легким серцем, навіть без пояснення причин, може знімати з посад висококваліфікованих осіб, і чи певні [у місцевій владі], що ті цінності, які зібрані в Прилуцькому музеї, і надалі будуть зберігатися й поповнюватися з таким же умінням та сумлінністю, з якою вони зберігалися й поповнювалися дотепер?». Напевне, очільник Прилуцького окрвиконкому не спромігся надати відповідь академіку. В. І. Маслову ж довелося переїжджати до Києва, де він став науковим співробітником ВУАН. А з 2010 р. Прилуцький краєзнавчий

(колишній окружний) музей дістав ім'я В. І. Маслова. Іменем вченого також названо місцеве краєзнавче товариство.

Наприкінці 1930 р. В. М. Перетц через П. М. Попова, який в 1929 р. став завідувачем відділу рукописів ВБУ, почав зондувати питання про можливість продажу своєї колекції рукописів і стародруків ВБУ. У листі від 4 грудня 1930 р. він просив П. М. Попова «зробити кроки для з'ясування і просування питання щодо придбання [його] колекції ВБУ» [652, арк. 1]. Збираючи колекцію пам'яток давньої літератури, В. М. Перетц планував передати свою збірку Україні, тим паче, що лєвова її частина стосувалася української літератури. Прискорити вирішення цього питання вченого спонукали побутові обставини. 19 січня 1931 р. він писав П. М. Попову, що в його лєнінградському помешканні передбачується «в березні, а можливі й раніше “ущільнення”, втрачу ¼ квартири і треба поспішати влаштувати збірку» [653, арк. 1 зв.].

У лютому 1931 р. В. М. Перетц надіслав листа директору ВБУ з пропозицією придбати його колекцію рукописів і стародрукованих книг. Оскільки в листі зазначені умови, на яких вчений бажав передати збірку науковій бібліотеці ВУАН, наведемо його: «В[ельми] п[оважний] Ничипоре Мироновичу [Миколенко]. Завідувач Відділу рукописів ВБУ, П. М. Попов, повідомив мене, що ВБУ має можливість придбати мою колекцію старовинних рукописів і стародруків, і тому я не буду шукати інших покупців. Що до ціни колекції, – я бажаю одержати за неї 9600 карб[ованців] без оплати пакування і перевозу з Ленінграду до Києва. Цю суму можна поділити на дві частини: першу, 5000 карб[ованців], я бажаю дістати цього року, в найближчий термін (в другій полов[ині] березня), другу частину – 4600 + %% за рік на цю суму – можна виплатити мені не пізніше 1 квітня 1932 р. В колекції разом є 617 рукописів; я бажав би (за згодою Відд[ілу] рукописів) частину рукописів тимчасово залишити мені, щоб я міг закінчити деякі мої поточні наукові роботи. Дозволю собі висловити побажання: колекція мусить зберігатись в Відд[ілі] рук[описів] під назвою “Збірка

В. М. Перетца” і не змішуватись з іншими. Тому, що мої рукописи і стародруки набувались з спеціальною метою – обслуговувати потреби Комісії укр[аїнського] письм[енства] доби феодалізму ВУАН, я бажаю, щоб рукописи з моєї збірки видавались для використання до кабінету згаданої Комісії» [655, арк. 1].

Копію листа, написаного Н. М. Миколенку, В. М. Перетц надіслав і П. М. Попову, прохаючи останнього подбати, аби «все було гаразд» [655, арк. 1]. В листі від 17 лютого 1931 р. В. М. Перетц пояснив завідувачу відділу рукописів ВБУ, чому він вирішив продати, а не подарувати свою колекцію бібліотеці. Кошти були потрібні вченому для придбання нових рукописів й стародрукованих книг і, таким чином, розширення колекції, що зберігалася б у ВБУ, адже ВУАН не виділяла кошти для придбання пам'яток давньої літератури. Зокрема, в листі В. М. Перетц писав: «Мені хотілося б ще одне: на отримані гроші почати приторговувати рукописи в різних місцях, щоб згодом ще збільшити колекцію придбанням таких матеріалів, яких немає в Києві, щоб, коли помру, хто небудь спасибі сказав за примноження рукоп[исної] збірки ВБУ. Я не писав про це директору, але при нагоді згадайте про це, щоб не думав, що я хочу продати рукописи для будь-яких особистих цілей» [655, арк. 1–2]. В. М. Перетц також висловив задоволення, що рукописи будуть розміщені у ВБУ, в Україні, де, як зазначив колекціонер, відсутні великі рукописні зібрання, а, отже, зібрані ним рукописи «принесуть користь історикам літератури» [655, арк. 2].

В іншому листі до П. М. Попова, написаному 2 березня 1931 р., В. М. Перетц просив врахувати, що для розміщення його колекції знадобиться 34 метра полук. Він ще просив надіслати йому мандат для придбання рукописів для ВБУ, бо в нього в найближчому часі може з'явитися нагода «купити ще щось по частині рукописів», а взагалі, як зазначав вчений, «зараз можуть бути нові надходження на ринок, і було б бажано не прогавити для України корисний матеріал» [656, арк. 1].

Проте В. М. Перетцу не тільки не прислали мандат для придбання рукописів, а навіть не надіслали офіційну відповідь на пропозицію придбати для ВБУ одну з найбільших на терені СРСР колекцій рукописів і стародруків. Партійний функціонер Н. М. Миколенко, який, напевне, випадково в 1930 р. обійняв посаду директора ВБУ, ймовірно, не в змозі був оцінити важливості та значення наданої бібліотеці пропозиції. З приводу поведінки керівника ВБУ В. М. Перетц у листі до П. М. Попова від 26 березня 1931 р. зауважив: «Директор мені так і не відповів досі. І як би не був зайнятий він, – інші зайняті не менше, – на діловий лист відповідати треба. Я ж так і не знаю, чи придбає ВБУ рукописи, чи ні: адже Ваші листи, все ж, не є офіційним документом. А час іде» [658, арк. 1].

Аби не гаяти часу В. М. Перетц надіслав описи рукописів і стародрукованих книг зі своєї колекції завідувачу відділу рукописів ВБУ, запрошуючи П. М. Попова приїхати до Ленінграда для оцінки стану колекції та організації її перевезення до Києва. Не зважаючи на позицію очільника ВБУ, В. М. Перетц вирішив не відступати від задуманого і здійснити перевезення своєї збірки пам'яток до наукової бібліотеки ВУАН. Заохочуючи П. М. Попова долучатися до цієї справи В. М. Перетц писав: «Шановний Павле Миколайовичу! Майте на увазі, що я хотів би, щоб Ви приїхали за рукописами тоді, коли я буду ще в Ленінграді; В[арвара] П[авлівна Адріанова-Перетц] обіцяє дати Вам притулок і годувати Вас, щоб Ви не дурно витрачали час. Коли б Ви приїхали 1-го травня, ми швидко могли б запакувати рукописи, а потім – їхати разом до Києва. Гроші можна виплатити і в 3 терміни, аби тільки вони були. Коли Вам незручно їхати тепер, можна відкласти Вашу подорож до червня, коли я буду повертатись з Києва. Хоч тоді В[арвари] П[авлівни] не буде у місті, все ж таки наше помешкання буде до Ваших послуг, бо С[офія] Ол[ексіївна Щеглова] ще буде зайнята на службі, і Ви матимете час для себе попрацювати в бібліотеках. Як Вам зручніше?» [660, арк. 1]. Проте завідувач відділу рукописів ВБУ П. М. Попов поставився до справи «цілком по філософському», відповівши В. М. Перетцу,

що йому «однаково» чи придбає ВБУ рукописи, чи ні. В. М. Перетц зрозумів всю марність своїх клопотів і лише попросив повернути описи рукописів і стародруків збірки, копії яких він для себе не залишив [661, арк. 1].

Нині 62 українські рукописи літературного та історичного характеру, які віднайшов і зібрав академік ВУАН В. М. Перетц, зберігаються поза межами України, в колекції вченого, що відклалася в ІРЛІ (Пушкінському Домі) РАН [1292]. В ІРЛІ ж зберігається й колекція стародрукованих книг, яку зібрав В. М. Перетц [530, арк. 1].

Після смерті В. П. Адріанової-Перетц на збереження до ІРЛІ надійшла більша частина бібліотеки Перетців, основу якої складають книги, придбані В. М. Перетцем. Друга, менша частина бібліотеки Перетців була передана до Відділу рідкісних книг і рукописів (Музею книги) Державної публічної науково-технічної бібліотеки Сибірського відділення РАН у Новосибірську. Ще одна частина бібліотеки Перетців була продана В. П. Адріановою-Перетц учню В. М. Перетца, – О. В. Багрію, – і нині зберігається в Науковій бібліотеці Бакинського державного університету [1069, с. 100–101].

Більшу частину меморіальної бібліотеки В. П. Адріанової-Перетц в ІРЛІ складають книги, що зібрав В. М. Перетц протягом 1893–1934 рр. Видання стосуються, головним чином, питань філології, історії літератури та методології дослідження історії літератури. У колекції представлені монографії з вивчення давньоруської та інших слов'янських середньовічних літератур, а також публікації текстів книжкових пам'яток. На титульних сторінках книг, що були придбані В. М. Перетцем, знаходяться написи вченого, у якому вказано його прізвище, дата придбання книги, її ціна, інколи відомості про те, у кого книга була куплена [1069, с. 102–103]. Така акуратність у записах на книгах, на думку дослідників, характеризує їх власника як сумлінного дослідника-джерелознавця [1068, с. 28].

Чимало книг із бібліотеки Перетців були придбані В. М. Перетцем у Києві, зокрема, у книжкових магазинах М. Я. Оглоблина, В. А. Просяниченко та Болеслава Корейво. Серед них є рідкісні видання. Зокрема, єдиний

відомий, на сьогодні, примірник «Хроніки з літописців стародавніх» Теодосія Софоновича, що готувався до друку в Києві у 1910 р. істориком церкви С. Т. Голубєвим як видання «Архіву Південно-Західної Росії». Проте друк книги зтягнувся і в 1922 р. вже набраний текст пам'ятки знищили [1069, с. 105]. У бібліотеці містяться видання «Слова о полку Ігоревім» різних років з критичними ремарками В. М. Перетца [1069, с. 111].

До бібліотеки Перетців увійшла й значна кількість наукової періодики, зокрема, комплект «Літературного вісника», на шпальтах якого В. М. Перетц виступав з рецензіями на тодішні наукові видання, у тому числі й книги українських вчених. У колекції також представлені українські наукові журнали, що виходили друком у Києві, Львові, Харкові, як-от: «Читання в історичному товаристві Нестора Літописця», «Записки НТШ», «Записки УНТ», «Записки Історично-філологічного відділу ВУАН», «Науковий збірник Харківської науково-дослідної катедри історії України» та ін. [1069, с. 104–105].

У бібліотеці Перетців також відклалися книги учнів і колег вчених з їхніми автографами та дарчими написами, зокрема, М. К. Гудзія, С. І. Маслова, І. І. Огієнка, С. О. Щеглової та інших учених-філологів.

Отже, бібліотека В. М. Перетца і В. П. Адріанової-Перетц, яка старанно формувалася та зберігалася науковцями протягом десятиліть є унікальним явищем. Не можна не погодитися з твердженням дослідників книжкової колекції Перетців про те, що їхня бібліотека є пам'ятником вченим, а також пам'ятником книжковій культурі і науковому середовищу періоду становлення вітчизняної філологічної науки [1069, с. 113].

Таким чином, велику увагу В. М. Перетц приділяв пошуку та збереженню українських літературних та історико-культурних цінностей. Вчений здійснював наукові археографічні експедиції Україною та поза її межами з метою обстеження найбільших книгозбірень, виявлення пам'яток давньої української літератури та опису віднайдених українських рукописних і стародрукованих книг. В. М. Перетц наголошував на необхідні проведення

опису відповідно до уніфікованих вимог і наукових методик рукописних пам'яток і стародруків у найбільших книгозбірнях країни й сам брав активну участь у складанні описів і реєстрів пам'яток.

В. М. Перетц виступав за збереження історично сформованих колекцій рукописів і стародруків. Водночас він вважав, що пам'ятки повинні зберігатися в установах, що мали можливість створити найкращі умови для їх дослідження.

Академік В. М. Перетц був видатним колекціонером рукописів і стародруків і з особливою старанністю збирав все, що мало відношення до давньої української літератури і могло бути корисним для відображення її історії. Вченому вдалося зібрати одну із найбільших для свого часу приватних колекцій стародавніх рукописів, серед яких значна кількість мала українське походження, що було своєрідним відображенням інтересу вченого до України, її історії та культури. В. М. Перетц планував передати власну колекцію рукописів і стародруків до наукової бібліотеки ВУАН, розуміючи її культурну та джерелознавчу цінність, проте не знайшов порозуміння з тодішнім керівництвом бібліотеки.

Вчений дієво співпрацював з УНІК, брав участь в його наукових проектах і публікувався в «Бібліологічних вістях». Як голова Українського бібліологічного товариства В. М. Перетц сприяв об'єднанню українських бібліофілів і практиків книжкової справи для вирішення питань, пов'язаних з книгою. Самому вченому вдалося зібрати унікальну бібліотеку, що стала свого роду феноменом і пам'ятником книжкової культури.

5.4 Боротьба В. М. Перетца за збереження самостійності Всеукраїнської академії наук і захист українських вчених у період посилення тиску державного та партійного впливу на науку

Відтоді як в травні 1919 р. В. М. Перетца обрали дійсним членом УАН, вчений відігравав одну з провідних ролей в українському академічному

житті, зокрема, в роботі Історично-філологічного відділу української академії. Хоча він постійно мешкав у Ленінграді, де очолював Товариство дослідників української історії, письменства і мови, але щорічно на декілька місяців приїжджав до Києва, беручи активну участь в діяльності академічних установ як член, а згодом голова кафедри стародавньої української літератури, член Археографічної комісії, а з кінця 1927 р. очільник КДУП. Окрім вказаних інституцій, В. М. Перетц долучався до роботи Історичної й Етнографічної секцій ВУАН та Історично-літературного товариства.

Академік В. М. Перетц вважав Київ «розумовою столицею» України, про що він в одному із своїх листів написав харків'янину І. Ф. Єрофєєву. «Звичайно, в Харкові – столиці – в деякому відношенні краще, але розумовою столицею, – наголошував учений, – завжди був і буде Київ... Тут на диво інтенсивне життя – навколо академії: щодня (в травні) засідання з масою цікавих (не халтурних, не рекламних, а справжніх, наукових) доповідей. Те саме буде і в жовтні» [389, арк. 2–2 зв.]. В. М. Перетц з ентузіазмом працював у архівах і бібліотеках Києва, досліджуючи історію давньої української літератури, публікуючи свої праці в таких українських наукових виданнях як «Записки Історично-філологічного відділу ВУАН», «Україна», «Етнографічний вісник», «Бібліологічні вісті», «Література» та ін.

До співпраці з виданнями ВУАН В. М. Перетц всіляко залучав й своїх колег і учнів, як тих, які мешкали в Україні, так і тих, хто працював у Росії. У листах до очільників Історично-філологічного відділу ВУАН та академіків, що редагували українські наукові видання, він просив сприяти публікації таких дослідників, як В. П. Адріанова-Перетц, С. О. Бугославський, М. К. Гудзій, І. П. Єр'омін, О. М. Маслова (Шуляк), Г. Б. Нікольська, Л. М. Перетц, В. В. Сиповський, С. О. Щеглова та інші [952, с. 146–147; 47, арк. 9 зв., 17 зв.–18; 494, арк. 1 зв.].

На початку 1925 р. у листах до керівників Історично-філологічного відділу ВУАН В. М. Перетц неодноразово писав про зростання «централістично-московських настроїв» у російських академічних колах [45,

арк. 1 зв., 15]. Того року відзначалося 200-річчя заснування РАН, очільники якої добивалися підвищення статусу російської академії і визнання її всесоюзною науковою установою. В. М. Перетц щиро вболівав за розвиток ВУАН і бажав, щоб такий статус мала й українська академія, тому він вважав доцільним творення на терені Росії та в інших республіках СРСР українських наукових установ, а позицію українського уряду, що не проводив роботу в цьому напрямі, помилковою [45, арк. 2–2 зв.]. 27 липня 1925 р. постановою ЦВК і РНК СРСР РАН була визнана вищою науковою установою СРСР й перейменовано в АН СРСР. При цьому було вирішено зберегти незалежність молодій українській академії та допомагати їй [1423, с. 514–515].

Як на практиці складувалися відносини між вченими ВУАН і АН СРСР можна продемонструвати історією про публікацію капітальної монографії В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку». Спроби вченого опублікувати свою працю, як ювілейне видання, до 200-ліття заснування РАН, виявилися марними. Тривалий час В. М. Перетц не міг знайти видавця для монографії. Однак керівництво Історично-філологічного відділу ВУАН запропонувало В. М. Перетцу видати його монографію в Україні, на що автор книги відразу погодився, вже не розглядаючи інші пропозиції, зокрема, і РАН [45, арк. 16 зв.].

Епістолярні документи засвідчують копітку, напружену, а часом і жертвну працю як самого В. М. Перетца, так й тих українських учених і співробітників ВУАН, які були дотичні до видання його монографії. В 1921 р. в українській академії була створена Редакційно-видавнича комісія, яка діяла під керівництвом неодмінного секретаря ВУАН А. Ю. Кримського. До її складу у 1925–1927 рр. входили: завідувач Видавництва ВУАН М. З. Левченко, секретар та його помічник С. Г. Воронін, секретар, науковий кореспондент і коректор-філолог П. Г. Іванець, кореспондент К. М. Гайдамака та кур'єр-паківник. Крім вище вказаних осіб, діяльну участь у виданні монографії В. М. Перетца взяли секретар Історично-філологічного відділу С. О. Єфремов та літературознавець і бібліограф С. І. Маслов [1373].

Монографія була підготовлена російською мовою, але, після прийняття пропозиції ВУАН видати її у Києві, В. М. Перетц підтримав рішення друкувати книгу тільки українською. Турбуючись про якість перекладу, він писав С. І. Маслову: «Мені дуже хочеться, щоб книга вийшла гарною мовою» [273, арк. 1 зв.]. Зробити переклад було доручено П. Г. Іванцю, якого А. Ю. Кримський характеризував як «кращого з київських перекладачів» [281, арк. 1]. Та оскільки переклад літературознавчої праці й особливо коментарів у ній вимагав ґрунтовних філологічних знань, П. Г. Іванцю «потрібні поради в сумнівних місцях» [375, арк. 459] надавали академіки А. Ю. Кримський та С. О. Єфремов і звичайно ж С. І. Маслов. Завдяки такій потужній допомозі монографію вдалося швидко перекласти українською.

Згодом М. М. Марковський у своїй рецензії на монографію В. М. Перетца зазначив, що переклад праці українською зроблений добре, а «щиро народна, барвиста, соковита мова перекладу робить те, що, читаючи переклад “Слова”, не почуваш, щоб це був переклад. Той блискучий літературний стиль, яким визначаються писання акад[еміка] Перетца, нічого не тратить в українському вбранні» [1200, с. 351].

Зрештою, книга В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам’ятка феодальної України-Руси XII віку» побачила світ у Києві наприкінці квітня 1926 р. як видання Історично-філологічного відділу ВУАН. Монографія швидко розійшлася поміж вітчизняних та закордонних філологів. Звичайно, вченого дуже цікавили думки фахівців про його дослідження. Книга викликала великий інтерес у науковців, які відгукнулися на видання низкою рецензій. Але ще до їхньої публікації, В. М. Перетца почали докоряти в тому, що він надрукував своє дослідження українською мовою [303, арк. 1 зв.]. У листі до А. Ю. Кримського від 23 жовтня 1926 р. В. М. Перетц повідомляв, що коли він повернувся до Ленінграду, то на першому засіданні Відділення російської мови і словесності АН СРСР на нього «замість привітання – накинулися мокрим рядом співчлені за те», що надрукував «Слово» українською та в передмові до книги сказав «гірку правду про Рос[ійську]

академію». Підсумовуючи враження від дій колег по РАН, В. М. Перетц зазначив: «Вони злі за те..., що я “не дочекався” поки Акад[емія російська] змилюється і надрукує мою книгу, а пішов своїм шляхом – більш природним і приємним» [952, с. 147].

Слід вказати, що в передмові до своєї книги В. М. Перетц, як автор, пояснив читачам, що постановою РАН його книгу повинні були видати до 200-річчя російської академії, але ухвалу не було виконано. Тому він був вдячний ВУАН, що його книга побачила світ [887, с. VI].

Не зважаючи на те, що у передмові до «Слова о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку», В. М. Перетц навів історію друкування книги, в рецензіях на видання повторилися звинувачення автора в тому, що він опублікував своє дослідження українською мовою. З цього приводу 16 грудня 1927 р. В. М. Перетц писав літературознавцю Л. Т. Білецькому: «Що до “Слова” мого, то його вже добре вилаяли добрі люди, що... не читали його, наприклад,... [С. П.] Розанов (“Від[омості] В[ідділення] р[осійської] м[ови] і с[ловесності]”), що закинув мені те, що я надрукував книгу – українською, не російською мовою, а в передмові – є пояснення, чому і як це трапилось» [6, арк. 22 зв.].

Однак В. М. Перетца більше турбувало, що рецензенти, вчені-філологи та читачі його книги не вповні розуміли ті ідеї і те нове, що він намагався показати, досліджуючи «Слово о полку Ігоревім». На це звернув увагу В. М. Перетц у листі до того ж таки Л. Т. Білецького від 27 липня 1928 р., наголосивши: «Вашого листа одержав і прочитав з великою приємністю. Не тому, що я знайшов у ньому різні компліменти, а тому, що Ви, крім найближчих до мене осіб, зрозуміли суть моєї праці: наші рецензенти, хоч би й учені, не дуже люблять придивлятися до змісту книг, що їх рецензують, а передмов – ніколи не читають... Моє головне побажання було – висунути на перший план потребу стилістичного вивчення “Сл[ова]” в зв'язку з фактами давнього письм[енства] та народної словесності. На це – ніхто із рецензентів не звернув належної уваги» [6, арк. 23–23 зв.].

У жовтні 1926 р. В. М. Перетца за рішенням Історично-філологічного відділу української академії було обрано штатним академіком ВУАН [46, арк. 5; 952, с. 146]. Це було справедливим рішенням, адже на відміну від інших позаштатних академіків Історично-філологічного відділу ВУАН, які або постійно жили за кордоном (О. Брок в Осло, А. Мейє – Парижі, Ю. Полівка та С. О. Смаль-Стоцький – Празі, К. Й. Студинський – Львові), або на терені СРСР (С. Ф. Ольденбург, Ф. І. Шміт – Ленінграді, К. В. Харлампович – Тургаї, В. П. Бузескул – Харкові) й не приїжджали до Києва, аби взяти участь в роботі установ ВУАН, В. М. Перетц декілька місяців кожного року перебував у Києві, працюючи в інституціях ВУАН.

З епістолярних документів можна дізнатися про негативне ставлення В. М. Перетца до боротьби за лідерство у ВУАН між С. О. Єфремовим і А. Ю. Кримським з одного боку та М. С. Грушевським і його прибічниками з іншого, яка розпочалася в 1925 р., оскільки вчений небезпідставно вважав, що вона може привести до руйнації ВУАН. У листі до С. О. Єфремова від 9 березня 1925 р. він зазначив, що йому шкода, що серед співробітників ВУАН поширюються чутки про «домові війни» в «академічних сферах», які вже докотилися й до Москви. В. М. Перетц намагався примирити обидві сторони. Висловлюючи С. О. Єфремову свою думку з приводу конфлікту, вчений закликав подумати над тим, що «ми всі працюємо на одного государя – на народ український, і коли він дізнається про оці “війни” – не пом’яне він нас і наших сучасників “не злим – тихим словом”!» [45, арк. 9 зв.].

Ситуацію ускладнювало те, що боротьба за вплив у ВУАН розгорталася на тлі реформування академії, перегляду її Статуту, структури та втручання НКО в діяльність наукової установи. В. М. Перетц з пересторогою ставився до урядових дій, спрямованих на реформування ВУАН, не вбачаючи у них користі для її діяльності [45, арк. 12 зв.–13; 952, с. 133].

Перестороги В. М. Перетца мали під собою суттєві підстави, адже за боротьбою між групами впливу у ВУАН уважно стежили: і не тільки в НКО України, а і в інформаційно-статистичному та ідеологічному відділах ЦК

КП(б)У. Зокрема, у зв'язку з проведенням політики українізації в інформаційно-статистичному відділі КП(б)У в січні 1926 р. був складений огляд ідеологічного стану у ВУАН, у якому зазначалося, що в українській академії створилися групи А. Ю. Кримського, М. С. Грушевського та П. А. Тутковського, що вели між собою боротьбу, яка ґрунтувалася не на ідеологічних позиціях, а на «особистісних моментах і склоках». В огляді була надана й ідеологічна характеристика окремим академікам ВУАН. Так, С. О. Єфремов атестувався як український кадет, який був налаштований проти радянської влади, але не проявляв активності. А. Ю. Кримського вважали політично прорадянським, але схильного до «політиканства в тактиці». В. М. Перетца характеризували як «певною мірою лояльного» до радянського режиму. Особливу увагу було уділено вченим Історично-філологічного відділу ВУАН, де, на думку авторів огляду, почалася формуватися антимарксистська ідеологія навколо М. С. Грушевського (історія) та С. О. Єфремова (література) [1012, с. 204–205].

Динамічні зміни відбувалися і в АН СРСР, про що В. М. Перетц інформував очільників Історично-філологічного відділу ВУАН. У грудні 1925 р. він писав С. О. Єфремову: «У нас так само щось насувається на нашому академічному обрії. Ідуть хмари – з московських гір...» [45, арк. 13]. А вже в 1927 р. почав діяти новий Статут АН СРСР, відповідно до якого Відділення російської мови і словесності було перейменовано у Відділення гуманітарних наук, що включало такі напрямки як історія, філологія, соціологія, економіка тощо. Головою Відділення гуманітарних наук в АН СРСР обрали історика, академіка С. Ф. Платонова.

У листі від 23 вересня 1927 р. В. М. Перетц поцікавився у С. О. Єфремова, що відомо про розробку Статуту ВУАН? «Думаю, – зауважив вчений, – що тепер незабаром його виготують і – хто знає – мабуть так само як і у нас (в АН СРСР – *А. Ш.*), – без участі академіків?» [47, арк. 13 зв.–14]. Проте В. М. Перетц помилився у прогнозах, бо новий Статут ВУАН був затверджений лише в 1931 р.

Описуючи «експерименти», що проводилися в АН СРСР в контексті впровадження в життя положень нового Статуту, В. М. Перетц розмірковував, яким чином зміни в союзній академії можуть вплинути на діяльність ВУАН і як мінімізувати негативні наслідки цих перетворень. Його турбувало рішення про розширення складу АН СРСР, до якого найімовірніше будуть обрані й українські вчені. На думку В. М. Перетца, обрання українських науковців до складу АН СРСР могло б негативно вплинути на діяльність української академії [47, арк. 18]. Стурбованість про можливість появи «поганого висновку» щодо доцільності існування ВУАН, якщо її персональний склад значною мірою дублюватиме склад членів АН СРСР, В. М. Перетц висловлював у листах до С. О. Єфремову, зокрема, від 8 лютого 1928 р. [48, арк. 4–4 зв.].

Відповідаючи на запитання «Як запобігти цьому?», В. М. Перетц вважав, що необхідно було негайно посилювати склад членів ВУАН, причому, на переконання вченого, в «час усякого “скорочення” штатів та посад» краще було б обирати до складу ВУАН «осіб, що не мають тісного зв'язку з АН СРСР» [48, арк. 4 зв.]. У 1928 р. виповнювалося десять років від заснування ВУАН. На думку В. М. Перетца, треба було скористатися моментом і з нагоди ювілею ВУАН обрати до її складу нових членів [47, арк. 19–19 зв.]. Загальний принцип, яким необхідно було керуватися при виборах членів ВУАН, В. М. Перетц найбільш чітко сформулював у листі до С. І. Маслова від 5 травня 1929 р., а саме: «необхідно обирати не тих, хто потребує Академію, а тих, у кому для виконання своїх завдань Академія потребує» [333, арк. 2].

У листах до керівників Історично-філологічного відділу ВУАН В. М. Перетц окреслив коло вчених, яких, на його думку, доцільно було б обрати до складу членів ВУАН. Неодноразово він ратував за обрання до складу дійсних членів ВУАН мовознавця-україніста Є. К. Тимченка, який з 1919 р. очолював Комісію для складання історичного словника української мови ВУАН [46, арк. 9 зв.]. Наполегливо рекомендував В. М. Перетц обрати

дійсним членом ВУАН ще одного мовознавця – О. І. Томсона [47, арк. 18 зв.], який працював професором Одеського соціально-гуманітарного інституту та був головою Одеської філії ВУНАС. В. М. Перетц вважав О. І. Томсона «особою поважною» в науці [47, арк. 25 зв.]. Дуже цінною, на думку В. М. Перетца, була кандидатура історика античності О. І. Покровського [47, арк. 25 зв.], який протягом 1922–1928 рр. працював керівником секції античної культури Науково-дослідної кафедри історії культури і мови НІНО, а також був позаштатним співробітником ВУАН. Гідною бути дійсним членом ВУАН В. М. Перетц вважав і В. П. Адріанову-Перетц [47, арк. 25–25 зв.]. Не заперечував В. М. Перетц й проти обрання до складу дійсних членів ВУАН історика української та російської літератури і театру, члена-кореспондента АН СРСР В. І. Резанова, який очолював Науково-дослідну кафедру історії культури і мови НІНО.

Академік В. М. Перетц рекомендував очільникам Історично-філологічного відділу ВУАН також обрати до складу членів-кореспондентів ВУАН літературознавців С. І. Маслова [47, арк. 19, 27; 328, арк. 3], наукову діяльність якого вчений докладно висвітлив у ювілейній брошурі [896] і С. О. Щеглову, огляд наукової праці якої В. М. Перетц надіслав до ВУАН [47, арк. 19, 27]. Однак в 1928 р. у ВУАН не наважилися провести вибори нових членів. Ідеї ж В. М. Перетца про негайне посилення складу ВУАН авторитетними вченими згодом були визнані А. Ю. Кримським «далекоглядними» [48, арк. 31 зв.], адже вже наступного року до складу ВУАН почали прощтовхувати висуванців від партії та урядовців.

Обговорюючи в листі до С. О. Єфремова наміри очільника Укрголовнауки Ю. І. Озерського та його заступника М. І. Яворського провести вибори у ВУАН в 1929 р. як і в Ленінграді, але з «поліпшенням процедури», В. М. Перетц поділився враженнями від виборів 1928 року в АН СРСР. Зокрема, він зазначив, що «якщо поліпшення полягатиме у скороченні процедури та у зменшенні числа неуків-експертів, то все буде гаразд» [48, арк. 25 зв.–26].

Як писав В. М. Перетц керівникам Історично-філологічного відділу ВУАН, багато шуму було навколо кандидатури обраного в травні 1928 р. президентом ВУАН Д. К. Заболотного, який, як вчений-мікробіолог, балотувався в дійсні члени АН СРСР на її Фізико-математичному відділенні [952, с. 188]. Ситуацію, що склалася навколо Д. К. Заболотного, В. М. Перетц описав у листі до С. О. Єфремова напередодні виборів, що відбулися в АН СРСР у грудні 1928 р.: «У нас на I^{му} Відд[іленні] (матем[атичному] та природничим) дуже посварилися, трохи не побилися на [Д. К.] Заболотному – академіки, що його підтримали, подали записку про його наукову діяльність. Але І. П. Павлов, людина надзвичайно авторитетна – не тільки не погодився із нею, але навпаки висловився дуже різко проти кандидатури Заболотного, не рахуючись з тим, що не обрання З[аболотно]го буде прийнято на Україні – і не тільки у Харківських установах, що рекомендували його, та у Києві, у УАН, але в широких колах громадянства – з великим обуренням. Бо звичайні громадяни зрозуміють справу так, ніби то трапилось через ворожнечу проти українства – поміж великоруськими вченими. Так тлумачать це всі академіки УАН, що одночасно працюють в Ленінграді. Ми збираємо голоси та пропагуємо ідею підтримки кандидатури [Д. К.] Заболотного, якого ми одноголосно обрали на президента» [48, арк. 26–26 зв.]. Врешті-решт Д. К. Заболотний був обраний дійсним членом АН СРСР, що дало підстави В. М. Перетцу у листі до А. Ю. Кримського від 12 грудня 1928 р. висловити надію, що це зміцнить зв'язок між ВУАН і АН СРСР [952, с. 188].

А по Відділенню гуманітарних наук дійсним членом АН СРСР був обраний український історик М. С. Грушевський, до чого значних зусиль приклав і В. М. Перетц, сподіваючись, що обраний академіком АН СРСР М. С. Грушевський переїде до Ленінграда та припинить свою деструктивну діяльність у ВУАН. В. М. Перетц, хоча і не був безпосереднім учасником боротьби між групами А. Ю. Кримського – С. О. Єфремова та М. С. Грушевського – П. А. Тутковського, що тривала у ВУАН протягом

1925–1928 рр., але й не стояв осторонь її, спрямовуючи свої дії на приборкання конфлікту заради збереження української академії.

14 листопада 1927 р. на Спільному зібрані ВУАН у присутності голови Укрголовнауки Ю. І. Озерського була оголошена «Осібна гадка» очільника Історичної секції ВУАН М. С. Грушевського, в якій він відкидав звинувачення, зафіксовані протоколом Спільного зібрання ВУАН від 17 жовтня, де зазначалося, що його підлеглі, зокрема, Ф. Я. Савченко, в обхід Президії ВУАН здійснювали поїздки до Харкова для добування коштів від уряду, заважаючи, таким чином, офіційному вирішенню питання фінансування ВУАН. Зі свого боку, М. С. Грушевський звинуватив Президію ВУАН, зокрема, віце-президента С. О. Єфремова і неодмінного секретаря А. Ю. Кримського в упередженому ставленні до установ Історичної секції та у перешкоджанні його діяльності як керівника секції. У відповідь на «Осібну гадку» С. О. Єфремов і А. Ю. Кримський виступили із заявами про деструктивну діяльність у ВУАН М. С. Грушевського.

Прочитавши «Осібну гадку» М. С. Грушевського, В. М. Перетц зрозумів, що розпочався новий виток загострення конфлікту у ВУАН [313, арк. 1]. Протиборство між конкуруючими групами в українській академії розгорталося й становилося очевидним, що навряд чи в цьому конфлікті будуть переможці, під загрозу ставилося й відносно незалежне функціонування ВУАН. Маючи намір спрямувати діяльність М. С. Грушевського в конструктивне русло, 23 листопада 1927 р. В. М. Перетц написав листа автору «Осібної гадки», в якому спробував переконати давнього товариша та колегу в безперспективності його войовничої позиції. Аби заручитися довірою М. С. Грушевського, вчений звернув увагу на те, що сам він не переслідує якихось особистих цілей. У листі В. М. Перетц відверто заявив М. С. Грушевському, що коли його «Осібна гадка» стане «перед очима Харківського уряду», то «спричиниться до багатьох перешкод» ВУАН [14, арк. 204–204 зв.].

Наступного дня, тобто 24 листопада 1927 р., В. М. Перетц написав листа і С. О. Єфремову, в якому спробував схилити лідера другої конфліктуючої групи до розумних кроків задля збереження ВУАН. Повідомивши про свій лист до М. С. Грушевського із закликом «не руйнувати» ВУАН «гострими виступами», він порадив і С. О. Єфремову зі свого боку спробувати «вжити заходів, щоб втихомирити це море, бурхливе, неспокійне, що кипить такою ненавистю» [47, арк. 16–16 зв.; 1012, с. 323–324].

Намагаючись примирити обидві ворогуючі сторони, В. М. Перетц все-таки був на стороні А. Ю. Кримського та С. О. Єфремова і вважав, що конфлікти у ВУАН виникли у зв'язку з інтригами М. С. Грушевського [47, арк. 5 зв., 12]. Аби підштовхнути М. С. Грушевського до примирення, В. М. Перетц написав останньому ще одного листа, в якому повідомив про можливість обрання його академіком АН СРСР і заради цього порадив колезі «втихомиритись» [47, арк. 25].

Зрештою, конфліктуючі сторони зробили кроки до примирення, але остаточно відмовитися від боротьби вже не могли. Об'єднання двох академічних угруповань у ВУАН не відповідало і планам ЦК КП(б)У, де було вирішено не підтримувати жодну із ворогуючих сторін й не допустити їх можливого блоку, а також розширити склад Президії ВУАН лояльними до режиму вченими. З 1 січня 1928 р. керівним органом академії замість Спільного зібрання стала Рада ВУАН. Створювалася комісія з вивчення роботи ВУАН. НКО також доручалося створити комісію для підготовки перевиборів у ВУАН та рекомендувалося замість таємного ввести в академії відкрите голосування [1012, с. 16; 1246, с. 471–473]. Отже, політичною владою був взятий курс на перетворення ВУАН у радянську установу.

На початку березня 1928 р. відбулося засідання колегії НКО, на якому розглядалися результати перевірки ВУАН. На колегії перезатвердили склад дійсних членів ВУАН, у якому було залишено В. М. Перетца [1012, с. 438], а також намітили альтернативний склад Президії ВУАН: К. Г. Воблий – президент, І. І. Шмальгаузен і М. В. Птуха – віце-президенти,

А. Ю. Кримський – неодмінний секретар. Оцінюючи можливий склад Президії ВУАН у листі до С. О. Єфремова, В. М. Перетц вважав, що з ним можна було б погодитися. Водночас він висловив сподівання, що в переобраній Президії залишаться А. Ю. Кримський, не тільки як неодмінний секретар, а і як голова Історично-філологічного відділу ВУАН, та С. О. Єфремов, як секретар цього відділу [48, арк. 8 зв.].

У листі до С. О. Єфремова від 4 березня 1928 р. В. М. Перетц висловив припущення про перевірку його листування компетентними органами, бо звернув увагу на те, що листи до нього «йдуть дуже повільно» [48, арк. 8]. А з листа В. М. Перетца до С. О. Єфремова від 27 березня 1928 р. видно, що вчений вже не мав ніяких сумнівів відносно перлюстрації свого листування. «Ваш лист йшов до мене з 18 аж до 27го, дев'ять днів. Не знаю, чи “йшов”, а може лежав, де небудь або копіювався для кого неб[удь] з цікавих до новин людей», – писав він С. О. Єфремову [48, арк. 12 зв.–13]. І дійсно, В. М. Перетц разом з іншими вченими, зокрема, М. С. Грушевським, С. О. Єфремовим, А. Ю. Кримським, М. Є. Слабченком, М. Н. Сперанським, був підданий поштовому політичному контролю незалежно від проживання: в Україні чи за її межами [1032, с. 29]. Листування В. М. Перетца залишалось об'єктом уваги секретного відділу ДПУ УСРР й надалі, оскільки авторитарний режим не міг примиритися з існуванням непідконтрольних думок в українській академії.

Листи розкривають намагання В. М. Перетца допомогти українським вченим, які зазнали гонінь і репресій або були звільнені з роботи. 9 березня 1928 р. колегія НКО УСРР з політичних та ідеологічних мотивів не затвердила в складі дійсних членів ВУАН історика церкви і освіти К. В. Харламповича та фахівця з церковного права та історика Візантії Ф. І. Міщенка. В. М. Перетц допомагав К. В. Харламповичу ще з часів першого арешту вченого в 1924 р., коли останній, працюючи професором Казанського університету й будучи головою музейної комісії, вимагав передачі реквізованих у церкви коштовностей до музеїв, що не сподобалось

місцевій владі. Взимку 1925 р., під час слідства над дійсним членом ВУАН К. В. Харламповичем, В. М. Перетц, бажаючи врятувати вченого, звернувся до неодмінного секретаря ВУАН А. Ю. Кримського з пропозицією надіслати всесоюзному радянському уряду листа від імені ВУА з проханням замінити заслання висилкою в Україну [952, с. 122–126], але зусилля виявилися марними. В. М. Перетц листувався з К. В. Харламповичем й під час заслання останнього до Казахстану з метою залучати його до наукових проектів [483].

Після рішення колегії НКО УСРР В. М. Перетц звернувся до керівників Історично-філологічного відділу ВУАН з проханням допомогти не затвердженим українським академікам влаштуватися на роботу. Так, у листі від 27 березня 1928 р. він просив С. О. Єфремова підшукати яку-небудь посаду для Ф. І. Міщенка. «Що Ви думаєте можна зробити для Хв[едіра] Іванов[ича] [Міщенка]? Я прохав Аг[атангела] Юх[имовича] поміркувати, чи не можна йому дати яку неб[удь] посаду (“директора”), бо він крім наукової роботи ні до чого не здатний», – зауважив у листі вчений [48, арк. 12 зв.]. Про звільнення К. В. Харламповича та Ф. І. Міщенка та інші неприйнятні для ВУАН рішення від НКО УСРР В. М. Перетц написав у листі до В. І. Вернадського від 20 квітня 1928 р., побачивши у діях уряду початок гонінь на українську академію [949, с. 88].

У листі до віце-президента ВУАН С. О. Єфремова від 27 березня 1928 р. В. М. Перетц погоджувався з останнім, що відбувається руйнація ВУАН як «наукового осередку» [48, арк. 12 зв.]. Це була відповідь на лист С. О. Єфремова, написаний після березневої колегії НКО УСРР, на якій було прийнято рішення про введення до Ради ВУАН представників НКО з правом вирішального голосу [1032, с. 328]. Вчені розуміли, що перед академією виникла перспектива перетворитися в «мертвий адміністративний орган», тому для них постало питання про сенс подальшої роботи у ВУАН.

У квітні 1928 р. ЦК КП(б)У і НКО УСРР готували переобрання Президії ВУАН. Згуртовували свої сили й академіки ВУАН, які прагнули відстоювати її наукову автономію. В. М. Перетц, якому не в перший раз доводилося

боротися за інтереси української науки, сам готовий був приїхати на засідання Ради ВУАН і проводив переговори, аби переконати українських академіків, які мешкали в Ленінграді, зокрема, Д. К. Заболотного, С. Ф. Ольденбурга та Ф. І. Шміта теж приїхати до Києва. Коли стало відомо, що перевибори Президії ВУАН відбудуться 3 травня, В. М. Перетц, написавши листа В. І. Вернадському з проханням приїхати на засідання Ради ВУАН, аби потурбуватися, щоб у новій Президії були «досить працездатні люди, які заслуговують на довіру» [949, с. 88–89], 19 квітня виїхав до Києва [48, арк. 28].

Приїзд В. М. Перетца до Києва для участі в засіданні Ради української академії з перевиборів Президії ВУАН не залишився не поміченим для ДПУ УСРР [1032, с. 348]. За даними таємного зведення секретного відділу ДПУ, напередодні перевиборів Президії ВУАН В. М. Перетц разом з академіками А. Ю. Кримським, В. І. Вернадським і В. Я. Данилевським взяв участь у неофіційній нараді, яка була проведена з ініціативи А. Ю. Кримського. На цій нараді було вирішено проголосувати за кандидатуру Д. К. Заболотного, висунутого владою на посаду президента ВУАН, адже по ній «давати бій було ризиковано», підтримати кандидатуру К. Г. Воблого на посаду віце-президента ВУАН, оскільки вона задовольняла як українських академіків, так і представників влади, та дати бій по посаді неодмінного секретаря ВУАН, підтримавши кандидатуру А. Ю. Кримського замість провладного кандидата О. В. Корчака-Чепурківського [1032, с. 353]. За цим сценарієм і відбулися перевибори Президії української академії на засіданні Ради ВУАН 3 травня 1928 р. [1012, с. 454–455], яке ще до його закінчення, отримавши поразку, покинув зі своїми прибічниками нарком освіти УСРР М. О. Скрипник.

Проте з переобранням А. Ю. Кримського неодмінним секретарем ВУАН не могло погодитися Політбюро ЦК КП(б)У, яке доручило НКО підготувати відповідне рішення. 15 травня 1928 р. НКО УСРР схвалив обрання президента і віце-президента ВУАН, але визнав за неможливе затвердити А. Ю. Кримського на посаді неодмінного секретаря ВУАН – ці обов'язки

покладалися на віце-президента [1012, с. 454–455]. ДПУ УСРР рекомендували розслідувати справу проти С. О. Єфремова, чим було покладено початок фабрикації справи «Спілки визволення України». В київській газеті «Пролетарська правда» з'явився звіт про переобрання Президії ВУАН, де була відображена офіційна точка зору на розстановку сил в українській академії, в якій, як зазначалося в публікації, під час голосування була продемонстрована «політична демонстрація» проти радянської влади [1246, с. 477]. Академік В. М. Перетц вважав, що такі дії української політичної влади і уряду та їхніх «підлабузників» проти українських вчених матимуть руйнівні наслідки для ВУАН [324, арк. 1].

Продовжувався конфлікт і між академіками ВУАН. У газеті «Діло» спочатку з'явилася стаття за підписом К. Й. Студинського і Лівобічного з критикою ВУАН і його керівників, зокрема, С. О. Єфремова, а потім відповідь останнього: «Про двох лицарів – одного під забралом, другого так». Під псевдонімом «Лівобічний», як вважав В. М. Перетц, переховувався М. С. Грушевський. У листі до С. О. Єфремова від 28 липня 1928 р. він висловив здивування, «чому цей знаменитий анонім звернув увагу» в публікації й на його особу. Тоді В. М. Перетц працював над рецензією на працю доньки історика, – фольклориста і культуролога К. М. Грушевської, – тому остерігався, щоб відгук не викликав з боку М. С. Грушевського якихось необґрунтованих звинувачень [48, арк. 18, 21 зв.].

Щодо дослідження К. М. Грушевської «Українські народні думи» (1927), то В. М. Перетц високо оцінював цю працю. Так, у листі до Г. П. Житецького від 5 березня 1928 р. він зауважив: «Читаю з олівцем в руках чудову книгу Катер[ини] Мих[айлівни] Груш[евської] про думи. І хоч де в чому не цілком погоджуюсь, але повинен сказати, що такої роботи – у цій області ще не було! Як шкода, що не знайшлося кращого паперу, щоб гідно явити світу цю книгу! Тепер – все, що буде написано про думи – матиме опорний пункт в цій праці!» [573, арк. 12–12 зв.].

Виступ С. О. Єфремова у закордонній газеті «Діло» був суворо засуджений Президією ВУАН. Знаючи про цькування опального академіка в українській академії, В. М. Перетц у листах морально підтримати свого київського товариша [48, арк. 35]. Аби зменшити критику, спрямовану на С. О. Єфремова та А. Ю. Кримського, В. М. Перетц спробував висунути їхні кандидатури для обрання до складу дійсних членів АН СРСР, проте не отримав підтримки від академіків всесоюзної академії, які вирішили почекати, поки «вляжеться шум» навколо імен українських вчених [48, арк. 37–37 зв.].

За своїм характером В. М. Перетц був бійцем і навіть у безперспективній ситуації намагався знайти вихід. Напередодні скандально відомих виборів до складу дійсних членів ВУАН, які проходили з порушенням Статуту ВУАН, за участі представників наркомату освіти УСРР та під їх тиском в червні 1929 р., вчений вважав, що не треба відмовлятися від боротьби за українську академію [49, арк. 3–3 зв.]. Останній лист В. М. Перетца до С. О. Єфремова був написаний 17 травня 1929 р., Передчуваючи неладне, вчений прогнозував, що «виборна процедура... не принесе – ні нам радощів, ні академії лаврів», і додавав: «Але як терпіти – терпіти аж до кінця: можливо цим терпінням – врятуємося; а як буде навпаки – підемо з чистим серцем – геть чисто поступившись усіх неприємностей, що зв'язані тепер нерозлучно з “почесним званням” нашим» [49, арк. 5–5 зв.].

21 липня 1929 р. С. О. Єфремова було заарештовано у Києві та звинувачено в організації та керівництві «Спілкою визволення України». Не зважаючи на широке інформаційне супроводження радянською пресою судового процесу над членами СВУ, спрямованого на дискредитацію українських наукових і культурних діячів, В. М. Перетцу було важко повірити в існування антирадянської організації серед українських науковців та контрреволюційну діяльність української інтелігенції. В листі до А. М. Лободи від 14 березня 1930 р. він зауважив: «Ми читаємо газети та дивуємося багато чому. Зізнаюся, я не думав ніколи, що можливі організації,

подібні СВУ. І тепер визнання героїв її звучать якось навіть неправдоподібно, точно з “пригодницького” роману. Тільки цей роман пахне трагедією для його героїв. Я не уявляю собі, що могли зробити 45 інтелігентів, по суті – книжкові, відірвані від життя люди, і на що вони сподівалися! Вже настільки явна нечисленність “змовників” показує нікчемність їхньої справи» [495, арк. 1 зв.]. Турбувався В. М. Перетц й за долю заарештованого у справі СВУ М. З. Левченка, в невинності якого був переконаний вчений, та за стан його названого батька А. Ю. Кримського, якого позбавили посад у ВУАН [495, арк. 1 зв.].

При цьому В. М. Перетц добре бачив шкідливу для української науки діяльність обраних за підтримки партійної та урядової влади академіків ВУАН, наукова кар’єра яких базувалася не на наукових досягненнях, а на слугуванні політичному режиму. Зокрема, В. М. Перетц критично поставився до діяльності історика та політичного діяча М. І. Яворського, який в 1929 р. був обраний академіком ВУАН, увійшов до складу її Президії та став секретарем Історично-філологічного відділу ВУАН. Як голова КДУП, В. М. Перетц розумів, що керівні дії нового академічного очільника, як і його партійних колег, могли привести лише до руйнації науково-дослідної діяльності українських наукових установ [495, арк. 1]. На переконання В. М. Перетца, таким діячам, як М. І. Яворський, які стали дійсними членами ВУАН «внаслідок свого партійного положення» було не місце в українській академії, адже вчений вважав, що це їм була потрібна ВУАН, тоді як вони їй – «наряд чи!» [495, арк. 1].

Новообрані очільники ВУАН не були зацікавлені й в святкуванні десятилітнього ювілею української академії, а створена з ініціативи українських науковців при Президії ювілейна комісія, яка діяла протягом 1928–1931 рр., так і не спромоглася організувати урочистості з нагоди першого ювілею ВУАН і належним чином висвітлити її десятирічну діяльність [1058]. Зокрема, не був виданий збірник «10 років наукової діяльності ВУАН», що мав підсумувати набуток української академії.

Дізнавшись від київських колег, що відзначення десятилітнього ювілею ВУАН не буде, В. М. Перетц у листі до П. М. Попова від 15 квітня 1931 р. підсумував дії академічного керівництва, зазначивши: «Що ювілею і у травні не буде; здається, воно і краще, бо який же це ювілей? На жаль, загине книжка зі звітом про 10-річну працю Академії. А така книжка – була б за дуже навчаючий зразок для сучасних керівних кіл. Так працювати, як працювали академічні установи за останні 5 років, – тепер не можна» [660, арк. 1 зв.].

Таким чином, документи відображають дієву участь В. М. Перетца в розбудові ВУАН як ефективно діючої та незалежної від політичних чинників української наукової установи. Одним із проявів плідної діяльності української академії стало видання капітальної монографії В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку». Виступаючи за подальший розвиток ВУАН і зміцнення її авторитету та наукового потенціалу, В. М. Перетц намагався залучити до діяльності в українській академії визнаних у науковому співтоваристві вчених. Категорично засуджуючи сварки в академічному середовищі, він прикладав всіх зусиль для приборкання конфлікту між керівниками та групами членів ВУАН заради збереження діяльності української академії. Вчений послідовно виступав проти посилення державного та партійного впливу на роботу ВУАН й відстоював її наукову автономію.

5.5 Діяльність на чолі Комісії давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук та розробка методології видання пам'яток давньої української літератури

Звернувшись 26 жовтня 1927 р. із заявою до Історично-філологічного відділу ВУАН, академік В. М. Перетц виступив з ініціативою створення КДУП. Обґрунтовуючи необхідність її заснування, вчений зазначив, що пам'ятки давнього українського письменства охоплюють майже вісім століть

і відбивають увесь хід культурного та художнього розвитку українського народу, а вивчення давньої української літератури, розшук, збереження та видання пам'яток давнього письменства проводяться надзвичайно «мляво». В. М. Перетц звернув увагу й на незначну кількість фахівців, підготовлених для наукового дослідження та видання пам'яток давньої літератури, діяльність яких ніким не координувалася. Зважаючи на це, він запропонував створити спеціальну комісію ВУАН, що об'єднала б дослідників у галузі давнього українського письменства та спрямувала їхню наукову діяльність [159]. Пропозиція В. М. Перетца щодо створення КДУП 17 листопада 1927 р. була схвалена Історично-філологічним відділом, а 5 грудня того ж року – Спільним зібранням ВУАН.

До творення КДУП В. М. Перетц долучив своїх учнів, колишніх вихованців Семінарію російської філології, що діяв під його керівництвом спочатку в Києві, а потім у Петрограді (Ленінграді). Зокрема, до організації роботи КДУП він притяг С. І. Маслова, якого в листі від 20 листопада 1927 р. запросив «взяти участь в конструюванні Ком[ісії] давн[ього] укр[аїнського] письменства». При цьому В. М. Перетц повідомляв, що секретарем погодився бути О. А. Назаревський, але своїм заступником на посаді голови КДУП він бачив С. І. Маслова, як «старшого» за інших членів КДУП [312, арк. 2]. Останнього ж В. М. Перетц вважав «продовжувачем своєї місії в Києві» на полі дослідження давньої української писемності [332, арк. 3 зв.].

24 листопада 1927 р. відбулося перше організаційне засідання КДУП, на якому було обрано керівництво КДУП та визначені основні напрями її наукової діяльності. Головою КДУП обрали В. М. Перетца, його заступником – С. І. Маслова, секретарем – О. А. Назаревського [169]. Своїми завданнями КДУП ставила виявлення в книгозбірнях, архівосховищах і музеях Києва, Москви, Ленінграда та інших містах України, Росії й Білорусі пам'яток української літератури XI–XVIII ст., проведення обліку українських рукописів і стародруків, дослідження та визначення їхньої наукової вартості,

а також підготовку до друку й видання пам'яток давнього українського письменства.

На переконання В. М. Перетца, тоді настав час «створити центр з вивч[ення] дав[ньої] укр[аїнської] літ[ератури] і зібрати всіх, хто може працювати в цій області» [639, арк. 1–1 зв.]. На заклик вченого відгукнулися його учні, які працювали в Україні та поза її межами. Про це він радо проінформував секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН С. О. Єфремова: «Моя ідея утворити Комісію старого укр[аїнського] письм[енства] викликало підвищення настрою з декого з моїх учнів. В Москві я притяг до праці [М. К.] Гудзія, він бере собі “Велике Зерцало” в українських перелогах. [С. О.] Бугославський обіцяв повернутися до вивчення давнішого періоду (XI–XIII ст.). В Ленінгр[аді] – В[арвара] Павл[івна Адріанова] вертається до Дан[іїла] Пал[омника], С. О. Щеглова – готуватиме матер[іали] і до стар[ої] укр[аїнської] епідраматичної поезії. [С. Д.] Балухатого я запрягу на видання ще невідомих творів Йосафата Кунцевича, що мають вагу не лише для білорусів, а також для іст[орії] укр[аїнського] полемічного письменства» [39, арк. 4 зв.–5].

До складу КДУП в перший рік її діяльності, крім В. М. Перетца, С. І. Маслова та О. А. Назаревського, входили В. П. Адріанова-Перетц, С. Д. Балухатий, С. О. Бугославський, С. Ю. Гаєвський, М. В. Геппенер, М. К. Гудзій, І. П. Єрємін, Г. Б. Нікольська, П. М. Попов і С. О. Щеглова [169]. Вчені, які увійшли до складу КДУП, мали досить високий авторитет серед наукового співтовариства і працювали у провідних науково-дослідних установах і вищих навчальних закладах Києва, Москви і Ленінграда.

За час діяльності КДУП (1927–1934), крім вище вказаних вчених, її співробітниками також були такі літературознавці, як: Д. І. Абрамович – з 30 листопада 1928 р., М. М. Марковський – з 26 січня 1929 р., Н. П. Кістяківська та О. М. Маслова – з 7 листопада 1929 р. Отже, загальна кількість науковців, які працювали в КДУП, склала 17 осіб. Проте за весь період роботи КДУП

штатними співробітниками, крім голови, були лише О. А. Назаревський і П. М. Попов, інші ж працювали як нештатні співробітники.

Попіклувався В. М. Перетц і про те, щоб КДУП виділили окреме приміщення, яке було потрібно для проведення організаційних і наукових засідань, зберігання документації та формування бібліотеки КДУП [48, арк. 9–9 зв.]. У будинку, де розміщувалася ВУАН (вул. Короленка, нині – вул. Володимирська, 54) КДУП була виділена окрема кімната, № 7 [648, арк. 1 зв.]. В. М. Перетц мав власну колекцію рукописів, що нараховувала 617 рукописів і стародруків, яку планував передати до ВБУ в Києві. У листі до директора ВБУ Н. М. Миколенка вчений наголошував, що рукописи та стародруки він набував зі «спеціальною метою – обслуговувати потреби Комісії укр[аїнського] письм[енства] доби феодалізму ВУАН», а тому при потребі співробітники КДУП користувалися пам'ятками із колекції вченого, які він надсилав до відділу рукописів ВБУ [655, арк. 1].

Найпершим завданням КДУП, на переконання В. М. Перетца, повинно було стати «розшукування рукописного матеріалу, в якому містяться пам'ятки українського письменства» [158, арк. 3]. Співробітники КДУП мали перевірити наявність і збереженість українських рукописних пам'яток, що були відомі з раніше опублікованих описів і каталогів, а також з'ясувати, які нові рукописні матеріали надійшли до книгосховищ. Голова КДУП наголошував: «Без такої ґрунтовної перевірки – не можна історикові українського письменства бути певним того, що він дійсно знає свій матеріал, і виклади його мають справжнє наукове значення. Бо треба визначити тепер, що вже минув той час, коли наука дозволяла собі робити широкі узагальнення на підставі нечисленних і критично не оброблених матеріалів, не звертаючи уваги на масову продукцію, що задовольняла потреби давніх читачів і аматорів письменства» [158, арк. 8–8 зв.].

З метою виявлення та опису українських рукописних і стародрукованих книг В. М. Перетц особисто обстежив бібліотеки і музеї Києва, Харкова, Дніпропетровська, Житомира, Ніжина, Москви, Ленінграда, Самари, Пскова,

Мінська, а також вважав, що було б доцільним дослідити й книгосховища Кам'янця-Подільського, Одеси, Полтави і Чернігова, а також таких російських міст, як Володимир, Новгород, Нижній Новгород, Твер та Ярославль [158, арк. 7]. Наукові експедиції здійснювали й інші співробітники КДУП. Зазвичай, вони досліджували книгозбірні Києва, Москви та Ленінграда. Проте відбувалися відрядження й до інших міст. Так, М. В. Геппенер обстежив книгосховища міст Остер і Козелець на Чернігівщині та Вінниці, а П. М. Попов здійснив поїздки до Курська, Житомира та Одеси [226, арк. 3; 609, арк. 26; 621, арк. 22].

Як В. М. Перетц, так й інші члени КДУП про результати своїх наукових експедиції звітували у наукових виданнях або доповідали на наукових засіданнях Комісії. Наприклад, у 1930 р. В. М. Перетц на засіданнях КДУП виступив із рефератами «З розшуків у московських бібліотеках у травні-червні 1930 р.» (24 червня) й «Рукописи та стародруки харківських книгосховищ» (26 жовтня) [621, арк. 16].

Кожен із співробітників КДУП розробляв індивідуальну науково-дослідну тему. Так, в рамках діяльності КДУП В. М. Перетц, маючи на меті відобразити розвиток літературного процесу в Україні, працював над темою «Пам'ятки давнього українського письменства XI–XIII ст. в обробках XVI–XVIII ст.» [165, арк. 1 зв.–2 зв.; 155, арк. 3]. Результати своєї роботи академік оприлюднив у трьох випусках «Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.» (1926, 1928, 1929). Підвести ж підсумок з теми вчений повинен був в узагальнюючій праці, яку КДУП планувала видати двома томами протягом 1931–1933 рр. [166]. Проте, на початку 1930-х рр. вже розпочався процес згортання українознавчих досліджень і зробити це не вдалося.

Восени 1928 р. комісії ВУАН складали п'ятирічні плани діяльності. В. М. Перетц, як голова КДУП, доручив своєму заступнику С. І. Маслову та секретарю КДУП О. А. Назаревському підготувати п'ятирічний план роботи, у якому рекомендував зазначити, що КДУП протягом п'яти років повинна

була завершити роботу над складанням систематичної бібліографії українського давнього письменства, підготувати список давніх українських письменників і видати низку пам'яток давньої української літератури [326, арк. 1 зв.].

Пріоритетним завданням у своїй діяльності КДУП ставила видання пам'яток давньої української літератури. Для його реалізації був складений п'ятирічний план видавничої діяльності КДУП на 1928–1933 рр., який погодив академік В. М. Перетц. Отже, крім праці В. М. Перетца, який працював над дослідженням «Пам'ятки давнього українського письменства XI–XIII ст. в обробках XVI–XVIII ст.», КДУП планувала видати такі книги, як-от: С. І. Маслової «“Наука” Іоанікія Галятовського», «“Перло многоценное” Кирила Транквіліона Ставровецького» і «Вірші Стефана Яворського»; О. А. Назаревського «Давня українська повість»; Д. І. Абрамовича «Києво-Печерський патерик», «Літописні повісті» та «Ізборник Святослава 1076 р.»; В. П. Адріанової-Перетц «Пам'ятки паломницького письменства»; С. Д. Балухатого «Невидані твори Йосафата Кунцевича»; С. О. Бугославського «Україно-руські пам'ятки XI–XVIII ст. про Бориса і Гліба» та «Твори Нестора»; С. Ю. Гаєвського «“Александрія” в давній українській літературі»; М. В. Геппенера «Полемічні твори XV–XVI ст. в Україні»; М. К. Гудзія «“Історія сімох мудреців” в українській обробці» та «“Велике Зерцало” в українських перекладах»; І. П. Єрьоміна «Твори Кирила Туровського» та «Дрібні пам'ятки домонгольської доби: твори Теодосія Печерського»; Н. П. Кістяківської «Твори Івана Некрашевича, українського письменника XVIII ст.», «Пам'ятки українського сатиричного та побутового письменства XVII–XVIII ст.» і «Давня українська лірика XVII–XVIII ст.»; М. М. Марковського «Невидані твори Антіна Радивиловського»; О. М. Маслової «Новели Боккаччо та інших в українських перекладах XVII ст.»; Г. Б. Нікольської «Твори Іларіона»; П. М. Попова «До історії легенди в українській літературі: “Четья Мінея” 1489 р. і “Небо нове” І. Галятовського», «Пам'ятки українського публіцистичного мистецтва:

“Скарга нищих до Бога” і “Відповідь невідомого П. Скарзі”»; С. О. Щеглової «Епіграматична віршова література XVI–XVIII ст.» і «Пам’ятки українського віршування» [165, арк. 1 зв.–2 зв.; 166].

Як голова КДУП, В. М. Перетц більшою чи меншою мірою був дотичний до підготовки видань Комісії: або як співавтор ідеї чи науковий консультант, або як рецензент завершених досліджень. Майже всі видання КДУП виходили під загальною редакцією В. М. Перетца, до деяких із них він написав й передмову. Академік також був промоутером публікації видань КДУП.

Під час підготовки до друку книг співробітники КДУП повинні були орієнтуватися на спеціально розроблені «Правила видання пам’яток давнього письменства» [170]. В «Правилах» наголошувалося, що КДУП видаються виключно українські давні літературні пам’ятки, тобто українських авторів або ті, що були створені на Україні, а також пам’ятки «західно-руського» (литовського) походження, які відбивали вплив української культури, науки та мови. Передбачалося, що пам’ятки, написані до XV ст. включно, будуть друкуватися старослов’янським шрифтом, твори ж пізнішого періоду – гражданським. Проте, в процесі підготовки видань було вирішено відмовитися від надмірної «пристрасті до літери», адже метою видавничої діяльності КДУП ставилася «не репродукція пам’ятки, а видання її тексту в доступному і зручному для користування вигляді» [328, арк. 1 зв.].

Видання КДУП друкувалися у двох окремих серіях збірників Історично-філологічного відділу ВУАН: 1. «Пам’ятки мови та письменства давньої України», у яких публікувалися тексти пам’яток з передмовою та коментарями упорядників, 2. «Праці Комісії давнього українського письменства», що містили спеціальні дослідження літературних пам’яток.

Вже 9 листопада 1927 р. В. М. Перетц повідомив С. О. Єфремова, що невдовзі він буде турбувати А. Ю. Кримського, який керував Редакційно-видавничою комісією ВУАН, питаннями про друк видань КДУП [47, арк. 11]. А 19 листопада В. М. Перетц інформував секретаря Історично-філологічного

відділу, що «удавався до Аг[атангела] Юх[имовича] з проханням підібрати вид[авництво] книжці Бугославського, це повинна бути 1^а книга праць моєї Комісії» [47, арк. 17 зв.]. Дослідження С. О. Бугославського «Україно-руські пам'ятки XI–XVIII вв. про князів Бориса і Гліба (розвідка й тексти)» побачило світ у 1928 р. у друкарні ВУАН, як перший том серії «Пам'ятки мови та письменства давньої України». Свою книгу С. О. Бугославський присвятив академіку В. М. Перетцу, як автор, зазначивши: «Роботу цю почав я, ще на студентській лаві будучи. Писав я її весь час під керуванням глибоко поважного мого навчителя академіка В. М. Перетца, що вчив своїх учнів не боятися чорної дослідчої роботи, не витати в сферах вигадок та гіпотез, не заснованих на вивченні документальних даних. Позитивні свої прикмети завдячує моя праця саме методам В. М. Перетца. Отож йому я її з вдячністю, глибокою пошаною та любов'ю й присвячую» [1070, с. VII].

10 квітня 1928 р. В. М. Перетц звернувся із заявою до Історично-філологічного відділу ВУАН з проханням надрукувати другу частину праці Ф. П. Сушицького «Західно-руські літописи як пам'ятки літератури» [144]. Автор дослідження був учнем В. М. Перетца та вихованцем його Семінарію російської філології, а протягом 1918–1919 рр. керував діяльністю Археографічної комісії ВУАН. Перша частина його праці «Західно-руські літописи як пам'ятки літератури» була надрукована Історично-філологічним відділом ВУАН в 1921 р., проте передчасна смерть вченого не дала можливості тоді опублікувати дослідження в повному обсязі. Друга частина праці Ф. П. Сушицького «Західно-руські літописи як пам'ятки літератури» побачила світ у 1929 р., як перший том серії «Праць Комісії давнього українського письменства», під загальною редакцією В. М. Перетца та з його передмовою. На жаль, більше книг у цій серії КДУП видати не вдалося.

Роботу КДУП ускладнила конкуренція з комісіями, що у ВУАН очолював М. С. Грушевський. Ще до створення своєї КДУП В. М. Перетц цікавився у С. О. Єфремова, як до її заснування поставиться М. С. Грушевський, адже «побоювався» з його боку «заперечень» [39,

арк. 5 зв.]. В. М. Перетц всіляко намагався уникнути конфлікту з головою Историчної секції ВУАН, про що він писав у листі до С. О. Єфремова від 2 грудня 1927 р., зауваживши: «Що до побоювання М. С. [Грушевського], що я чим небудь можу перешкоджати йому – цього страшитися не треба... Я думаю, що ми з ним порозуміємось, щоб не було подвійної роботи... Але – я все ж таки думаю, що Археогр[афічна] ком[ісія] має на меті видавати істор[ичні] пам'ятки та акти, – не пам'яток суто літературних» [47, арк. 21–21 зв.].

Проте конфлікту уникнути не вдалося, адже М. С. Грушевський планував видавати літературні твори в серії «Пам'ятки київського письменства» [48, арк. 38 зв.–39], деякі з яких досліджували й співробітники КДУП. Ситуацію ускладнювало ще й те, що конфлікт між керівниками комісій розгортався на фоні боротьби за вплив в академії взагалі, між М. С. Грушевським з одного боку та А. Ю. Кримським і С. О. Єфремовим з другого, яка несла загрозу для існування вже самої ВУАН. В. М. Перетц добре розумів, що чвари в академічному середовищі можуть привести й до припинення діяльності КДУП. Про хвилювання вченого з цього приводу свідчить його лист до С. І. Маслова від 26 червня 1928 р., де він зазначив: «Все це мене хвилює тому, що я вбачаю настання такого моменту, коли доведеться відмовитися від роботи саме – на біду – тоді, коли збувається моя заповітна мрія, об'єднання фахівців колективної праці з видання п[ам'яток] д[авнього] письм[енства]» [324, арк. 1 зв.–2].

Слід зазначити, що В. М. Перетц і М. С. Грушевський конкурували не тільки щодо публікації пам'яток давньої української літератури, а між ними розгорнулася боротьба й за співробітників-фахівців з історії української літератури. Улітку 1928 р. КДУП покинув літературознавець С. Ю. Гаєвський, перейшовши працювати до М. С. Грушевського. Цей випадок вразив В. М. Перетца, адже С. Ю. Гаєвський був постійним співробітником КДУП і завершував роботу над книгою «“Александрія” в давній українській літературі» [48, арк. 18 зв.]. В. М. Перетц всіляко

допомагав С. Ю. Гаєвському у дослідницькій діяльності. Зокрема, надіслав із Ленінграда рукопис «Александрії» з власної колекції до відділу рукописів ВБУ, аби дослідник міг скористатися пам'яткою в своїй роботі [573, арк. 1–1 зв.]. І все ж С. Ю. Гаєвському вдалося пройти між сціллою і харибдою. Він, хоча і став науковим співробітником Комісії старої історії України ВУАН, що очолював М. С. Грушевський, але не припинив співпрацю і з КДУП, а його книга «“Александрія” в давній українській літературі» вийшла друком у 1929 р. в рамках серії «Пам'ятки мови та письменства давньої України». У вступі до видання автор висловив вдячне слово академікам М. С. Грушевському та В. М. Перетцу, адже, як зазначив С. Ю. Гаєвський, «перший сприяв науковим студіям у найтяжчі моменти роботи над сюжетом, а другий, як керівник і вчитель, допомагав порадами й рукописами з власної збірки» [1089, с. XIV].

Боротьба між В. М. Перетцем і М. С. Грушевським велася і за талановитого філолога та дослідника «Києво-Печерського патерика» Д. І. Абрамовича. Прагнучи перевидати пам'ятку під егідою КДУП, В. М. Перетц зробив все, аби залучити Д. І. Абрамовича до співпраці з КДУП. А знаючи, що у послугах останнього був також зацікавлений М. С. Грушевський, він вирішив перехопити ініціативу та домогтися для висококваліфікованого фахівця постійного місця в КДУП та гарну оплату для нього [48, арк. 32–32 зв.].

За домовленістю з В. М. Перетцем, Д. І. Абрамович мав підготувати нове видання «Києво-Печерського патерика», адже перше видання джерела, здійснене ним у 1911 р. невеликим накладом, на той час вже розійшлося. Протягом 1929 р. він опрацював віднайдені Ніжинські і Лаврські рукописи пам'ятки [185, арк. 1]. Поновлене ж видання «Києво-Печерського патерика» вийшло друком у 1931 р. У вступному слові до книги, що побачило світ як четвертий том «Пам'яток мови та письменства давньої України», В. М. Перетц наголосив, що «Києво-Печерський патерик» до друку підготував заслужений спеціаліст, який багато років працював над видатною

історико-літературною пам'яткою України [911]. Проте велика заслуга у новій публікації «Києво-Печерського патерика» належала й самому В. М. Перетцу, який був помічником і порадиником Д. І. Абрамовича під час роботи над книгою [1360].

Академік В. М. Перетц активно сприяв друку ще одного видання КДУП, а саме праці Н. П. Кістяківської «Твори Івана Некрашевича, українського письменника XVIII віку. (Розвідка і тексти)», що в 1929 р. вийшла у серії «Пам'ятки мови та письменства давньої України» за редакції голови КДУП. Як відомо, В. М. Перетц першим описав рукописний збірник українського поета і проповідника І. Г. Некрашевича [759, с. 377–378] та опублікував вісім його поетичних творів. У книзі ж Н. П. Кістяківської творчий доробок І. Г. Некрашевича був оприлюднений у повному обсязі.

У КДУП (далі – КУПФ) активно працювала молода ленінградська дослідниця Г. Б. Нікольська, якій В. М. Перетц надавав методичну допомогу в дослідній роботі. В рамках діяльності КУПФ Г. Б. Нікольська разом із В. П. Адріановою-Перетц працювала над складанням систематичної бібліографії українського давнього письменства та готувала видання «Твори Іларіона», роботу над яким дослідниця змушена була припинити із-за недостатнього фінансування [154, арк. 1 зв.]. Проте їй вдалося завершити інший науковий проект, а саме підготувати монографію «Нариси з історії стилю українського і російського письменства доби феодалізму», яка 18 травня 1931 р. була представлена на розгляд співробітників КУПФ.

Науковим редактором праці Г. Б. Нікольської був В. М. Перетц, який підготував рецензію на монографію, де зазначив, що праця є «цілком оригінальним явищем», яка не мала аналогів на вітчизняному «літературознавчому обрії», адже до того часу мистецтвознавство «йшло шляхом ізольованого, самотійного» вивчення пам'яток мистецтва, незалежно від вивчення пам'яток писемності, та навпаки в літературознавстві досліджували твори писемності й не звертали увагу на твори мистецтва. Авторка ж монографії комплексно дослідила українське та російське

«словесне і образотворче мистецтво» від XI ст. до початку XVIII ст. Праця Г. Б. Нікольської була рекомендована КУПФ до друку в серії «Пам'ятки мови та письменства давньої України» [161], але із-за браку коштів вона знов-таки не була опублікована.

Варто зазначити, що недостатнє фінансування та нерегулярні виплати коштів значно ускладнювали роботу КУПФ. На переконання В. М. Перетца, важливою для КУПФ була робота зі складання систематичної бібліографії українського давнього письменства, яку проводили, головним чином, ленінградські співробітники КУПФ. Ця монотонна робота потребувала фахової підготовки і забирала багато часу, але з її оплатою постійно виникали проблеми. Складання бібліографії майже не фінансувалося ВУАН, а нерідко проводилося за кошти В. М. Перетца [668, арк. 1 зв.; 340].

Недостатньо оплачувалася робота й самого академіка В. М. Перетца, як голови КУПФ. Вчений віддавав улюбленій справі всі свої сили і знання, не шкодуючи ані часу, ані здоров'я. При цьому, В. М. Перетц знав собі ціну і вважав, що його праця повинна належним чином оплачуватися. Коли Президія ВУАН ухвалила рішення, згідно якого додаткову платню за керування установами ВУАН одержували тільки ті академіки, які постійно мешкали в Києві, В. М. Перетц визнав її несправедливою по відношенню до себе, оскільки результати його роботи не уступали, а й перевершували здобутки багатьох академіків, яким підвищували зарплату. У листі до секретаря Соціально-економічного відділу ВУАН О. М. Камишана він попросив переглянути порядок оплати його праці, як керівника КУПФ. Цей лист цікавий ще й тим, що в ньому В. М. Перетц надає характеристику своєї діяльності на посаді очільника КУПФ: «Я опинився в такому становищі: я керую установою і не номінально, бо мешкаю і у Ленінграді, і у Києві, якому уділяю приблизно третину робочого часу. То прошу взяти до уваги – робота Ком[ісії] укр[аїнського] письм[енства] доби феодалізму, що я нею керую, проводиться водночас і у Києві, і у Ленінграді, бо джерела для нашої роботи зберігаються переважно у останньому та в Москві. Там таки працюють і

дехто з співробітників Комісії, якою я керую. На дев'ять десятих моя праця зосереджена на дослідженні українського письменства. З кожним приїздом до Києва я читаю доповіді про наслідки моєї праці, подаю зразки того, як слід розробляти матеріал з давнього письменства... Окрім того, я проводжу в Комісії й роботу організаційну і адміністративну. Не зважаючи на таку напружену роботу (я зробив далеко більше того, що зазначено у плані), – я одержав звичайну платню – мінімум того, що дається академікам... Ви бачите тепер, що моя робота далеко не обмежується тільки часом перебування мого у Києві, але тягнеться скрізь через увесь рік, навіть улітку, коли я, користуючись з теплої погоди відвідую різні книгосховища, де зберігаються давні рукописи українських літературних пам'яток... Отже, я хочу звернутися до неї (Президії ВУАН – *А. Ш.*) з проханням переглянути свою ухвалу щодо оплати моєї праці» [180, арк. 1–2].

Зменшення фінансування КУПФ було пов'язано із згортанням політики українізації в країні та припиненням українознавчих досліджень у ВУАН. 6–9 липня 1931 р. відбулася літня сесія ВУАН, на якій було піддано критиці наукову та видавничу діяльність КУПФ. О. А. Назаревський, який представляв КУПФ на сесії ВУАН і змушений був виступити із «самокритикою», у листі до В. М. Перетца зробив висновок, що за такої «установки» з боку керівництва української академії КУПФ навряд чи вдасться надрукувати що небудь, окрім статей методологічного та самокритичного характеру [205, арк. 1–1 зв., 3 зв., 5 зв.]. В. М. Перетц же не сприймав втручання у науковий процес партійної влади та їхніх представників у ВУАН, яких називав «неосвіченими» та «неписьменними» людьми [660, арк. 1].

Не були надруковані й підготовлені для «Вістей ВУАН» науково-популярні статті В. М. Перетца «Про потребу організації дослідження рукописних фондів для розроблення організації історії давнього українського письменства» і «План і перспективи роботи Комісії українського письменства доби феодалізму» (остання у співавторстві з

О. А. Назаревським) [155, арк. 8–9]. Неможливість публікувати праці з історії давньої української літератури під егідою ВУАН і популяризувати роботу КУПФ засмучувала В. М. Перетца, адже позбавляла сенсу її діяльність [48, арк. 13 зв.].

У липні 1931 р. в Ленінграді був заснований ІС АН СРСР. В. М. Перетц відіграв дієву роль в його творенні, а оскільки в Києві праці вченого вже не публікувалися, то він активно виступав з українознавчими дослідженнями на шпальтах наукового органу ІС. У першому томі «Праць Інституту слов'янознавства АН СРСР» побачила світ й рецензія співробітниці КУПФ В. П. Адріанової-Перетц на видання Комісії, у якій авторка, перерахувавши здобутки КУПФ, змушена була наголосити, що вони були б набагато значнішими, якби співробітники КУПФ мали змогу опублікувати хоча б половину тих праць, котрі вони підготували до друку [1042, с. 507].

Під час перебування в Києві В. М. Перетц проводив засідання членів КУПФ, як організаційні (закриті), так і наукові (відкриті, публічні), на яких зачитувалися та обговорювалися наукові доповіді. Вчений вважав наукові засідання важливою складовою в діяльності КУПФ та вимагав від співробітників активної в них участі. Сам В. М. Перетц брав активну участь у наукових засіданнях КУПФ, на яких регулярно виступив із науковим доповідями, як-от: «Спроба перекладу “Ізмарагда” на українську мову в XV ст.», «З творчості студентів Києво-Могилянської академії початку XVIII ст.» (1928), «Нові способи досліджувати казки (про книжку В. Проппа)» (1929), «До методології дослідів стилю: “Слово о полку Ігоревім” і “Толкові пророки”», «В. В. Сиповський» (1930), «Твори Теодосія Печерського в новому освітленні», «Житіє князя В'ячеслава Чеського в обробці XVII ст.», «З нотаток до історії українського віршописання XVI–XVIII ст.», «Памфлет на слобідського бригадира Д. Банческула з половини XVIII ст.» (1931), «Проблема біографії в сучасному літературознавстві взагалі та зокрема в застосуванні до історії українського письменства»

(1932), «До питання про порівняльний метод в літературознавстві», «З історії літературного стилю доби зародження феодалізму в Україні» (1933) та ін.

Наприкінці 1929 р. у ВУАН був створений партійний осередок, розпочалися широкомасштабні «чистки», під час яких виявлялися та піддавалися нищівній критиці «буржуазні» вчені, представники старої інтелігенції, які ігнорували марксистські методи дослідження. На тлі боротьби з «українським буржуазним націоналізмом» розгорталось шельмування вчених, які працювали в галузі українознавства. Не вдалося уникнути критики й академіку В. М. Перетцу.

Під час літньої сесії ВУАН 1931 р., на якій критикувалася наукова та видавнича діяльність КУПФ, її секретар О. А. Назаревський змушений був під тиском апарату Президії ВУАН вставити до плану діяльності КУПФ на 1932 р. тему «Критика школи академіка В. М. Перетца та самокритичний перегляд власної наукової продукції». В. М. Перетц чудово розумів, що критика його праць та філологічної школи інспірована партійним керівництвом ВУАН і містить під собою не науковий, а політичний підтекст. Тому для себе він однозначно виключив «шлях самокритики», адже не вбачав для неї ніяких підстав [146].

Позиція В. М. Перетца не залишилася не поміченою комуністичною фракцією Президії ВУАН. 12 листопада 1931 р. відбулося її засідання, на якому розглядався політичний стан у ВУАН. В. М. Перетца було віднесено до «реакційної частини академіків і наукових співробітників», які бойкотувати політичну лінію, що проводилася у ВУАН. На засіданні ухвалили рішення «вести надалі рішучу і непримиренну ідеологічну боротьбу» проти науковців ВУАН, які були «реакційно-ворожими до марксизму-ленінізму і до соціалістичного будівництва». Ідеологічну боротьбу партійна організація ВУАН мала проводити у «спосіб тематичної проробки концепції чи окремих поглядів вчених». Першим у списку академіків ВУАН, на критиці яких передбачалося насамперед зосередити увагу, значився В. М. Перетц [1013, с. 177–178].

Виконавцями рішення комуністичної фракції ВУАН щодо В. М. Перетца стали штатні співробітники КУПФ – О. А. Назаревський, який з 1931 р., за відсутності вченого в Києві, виконував обов'язки голови КУПФ, та П. М. Попов, який, у таких випадках, підписував документи КУПФ, як її секретар. Учні видатного вченого не встояли перед тиском з боку партійного керівництва ВУАН і саме їхніми руками була проведена безпідставна критика наукової та науково-організаційної діяльності В. М. Перетца в Україні, а також його філологічної школи, до якої вони теж належали.

Критика академіка В. М. Перетца розпочалася в 1931 р. 24 травня того року на засіданні КУПФ було заслухано його дискусійну методологічну доповідь «Думки про марксистське студіювання української літератури феодальної доби», що викликала значний інтерес серед українських вчених (на засіданні були присутні близько 40 науковців і аспірантів з академічних установ Києва та Харкова). Це була компромісна доповідь В. М. Перетца, переробивши яку, академік мав намір опублікувати у виданнях ВУАН, як методологічну працю. Проте і доповідь, і стаття були розкритиковані П. М. Поповим з позицій «марксистсько-ленінської теорії» [620, арк. 15–15 зв.].

При нагоді зазначимо, яке ж ставлення було В. М. Перетца до праць з марксистської методології та досліджень, що були написані на її основі. Свою позицію щодо них вчений висловив у листі до І. Ф. Єрофєєва від 16 грудня 1930 р. На думку В. М. Перетца, вчені-марксистки, головним чином, коментували з нової точки зору вже здобутий та опрацьований матеріал, аніж пропонували новий шлях дослідження. В. М. Перетц звертав увагу й на те, що автори-марксистки у своїх працях більше декларували, а не розкривали прийоми своєї методології. І в цьому відношенні, підсумовував він, вони були «важко уразливі, бо легше ходити навколо діла, аніж його робити» [392, арк. 1 зв.].

У 1932 р. боротьба з В. М. Перетцем стала пріоритетом у роботі КУПФ, яку проводили О. А. Назаревський та П. М. Попов – виконуючи обов'язки

відповідно голови та секретаря КУПФ, адже В. М. Перетц у цьому році до Києва не приїздив. Критика ж «буржуазно-формалістичної школи» В. М. Перетца була закладена в самий план діяльності КУПФ на 1932 р., підписаний О. А. Назаревським [621, арк. 2–3].

Все більше схиляючись до думки залишити посаду голови КУПФ, В. М. Перетц все ж таки вирішив дати відповідь своїм переслідувачам. Отримавши не погоджений із ним план роботи КУПФ на 1932 р., у якому передбачалася «критика буржуазно-формалістичної школи академіка Перетца», він 20 квітня надіслав до КУПФ заяву, де звернув увагу членів Комісії на всю абсурдність висунутих проти нього звинувачень. Зокрема, він зазначив: «Прочитавши “план” роботи К[омісії] у[країнського] п[исьменства доби] ф[еодалізму], складений без мене, я не можу прийняти його до виконання в частині, що стосується мене: перш за все, – я не розумію, на якій підставі, не доказавши, мені приліпили ярлик “буржуазного формаліста”, тоді як я завжди займався первинною обробкою матеріалу, необхідного літературознавцям всіх напрямів і шкіл» [147].

Скорегував В. М. Перетц і особистий план науково-дослідної роботи на 1932 р. Замість теми «Питання про редакції літературних пам'яток феодальної доби в світлі марксистсько-ленінської методології», що вченому без його відома запланували самозвані керівники КУПФ, він мав намір працювати над іншими темами, а саме: 1) «І. Франко як дослідник українського письменства феодальної доби», 2) «Проблема біографізму в українському письменстві феодальної доби», 3) «Історія перетворення “житій” князя Володимира та княгині Ольги в українському письменстві XVII ст. на занятні оповідання», 4) «Невідомий твір Петра Могили та його класове значення для початку XVII ст.» [147].

Наприкінці травня – почату червня 1933 р. академік В. М. Перетц відвідав Київ. Аби попередити членів КУПФ про свій приїзд, він 7 травня надіслав обом штатним співробітникам КУПФ, тобто О. А. Назаревському і П. М. Попову, листа, в якому повідомив, що виїжджає з Ленінграда до Києва

22 травня. Голова КУПФ просив скласти графік і порядок денний засідань комісії, на яких планував проголосити низку доповідей: 1) «До історії зсуень в моралі часу занепаду феодалізму в Україні, за літературними пам'ятками кінця XVII ст.», 2) «З історії літературного стилю за доби зародження феодалізму на Україні», 3) «Романси та світські пісні у “Співанику” з Угорщини з початку XVIII ст.», 4) «Українські рукописи бібліотеки Московського університету» [674, арк. 1–2]. Варто додати, що 9 травня на засіданні КУПФ було заслухано доповідь В. М. Перетца «До питання про порівняльний метод в літературознавстві» [619, арк. 32], яку вчений надіслав до Києва ще до свого приїзду.

Достеменно відомо, що 29 травня 1933 р., вже перебуваючи в Києві, В. М. Перетц виступив на засіданні членів КУПФ з доповіддю «З історії літературного стилю доби зародження феодалізму в Україні» [616, арк. 1]. Можливо, вчений виголосив й інші наукові реферати. На початку ж червня 1933 р. відбулася його зустріч як голови КУПФ з президентом ВУАН академіком О. О. Богомольцем, під час якої вчений звернув увагу очільника ВУАН на «важку атмосферу» слухів і наклепів, яка панувала в академії, зокрема, її Соціально-економічному відділі [149].

Тим часом критика академіка В. М. Перетца у ВУАН набирала оборотів і в 1933 р. проводилися не тільки в рамках діяльності КУПФ, а й на рівні керівних органів української академії. З'явилися й розгромні статті в академічній та республіканській пресі. За таких обставин в другій половині липня 1933 р., імовірно, 28 липня, В. М. Перетц подав до Президії ВУАН заяву про відставку з посади голови КУПФ [148].

29 липня 1933 р. В. М. Перетц надіслав листа президенту ВУАН О. О. Богомольцю, в якому пояснив причини, які спонукали його залишити посаду очільника КУПФ. Зокрема, вчений зазначив: «Під час нашої бесіди з Вами на початку червня я вказав на важку атмосферу на нашому II [Соціально-економічному] Відділі, де співробітники замість роботи займаються плітками і перемиванням кісточок академіків та інших

співробітників Академії. В липні ці плітки торкнулися і мене, хоча я не давав поводу для них... Але працювати в такій атмосфері мерзенних підозрінь й наклепів – важко, особливо стоячи на чолі хоча б такої маленької установи, як очолювана мною до цього дня Комісія укр[аїнського] письм[енства] доби феодалізму. Для мене неясно, чого власне домагаються наклепники. Але щоб на Комісію не було більше нападів (ди[вись] ст[аттю] [Є. С.] Шабльовського “За радянську академію”, ч. 14), я вважаю за краще відійти від керівництва і передати це керівництво більш корисній для справи особі... Моє рішення, що міститься в заяві остаточне і т[аким] ч[ином] воно розв’яже руки Президії з реорганізації II Відділу та його установ» [149].

Президія ВУАН задовольнила прохання академіка В. М. Перетца і звільнила його від обов’язків голови КУПФ 5 вересня 1933 р. [1013, с. 448]. Проте керівництво української академії не спромоглося повідомити про це рішення вченого [365, арк. 2].

Після звільнення В. М. Перетца з посади КУПФ практично припинила свою діяльність. Та оскільки офіційно Комісія не була ліквідована, вчений, як її співробітник, надіслав до ВУАН план своєї науково-дослідної роботи на 1934 р., із якого видно, що він мав намір здійснювати розшуки матеріалів з історії українського давнього письменства, продовжувати розроблення проблеми «Відображення класової боротьби в українському письменстві доби феодалізму», а також проводити роботу з редагування бібліографії української літератури доби феодалізму. В 1934 р. у рамках діяльності КУПФ В. М. Перетц планував підготувати такі праці, як «Політичні вірші Лазаря Барановича», «Сліди класової боротьби в “Учительних Євангеліях” XVI–XVII ст.» та «Епітети в “Слові о полку Ігоревім”». Крім того, філолог думав продовжити дослідження віршів дум [182].

У лютому 1934 р. В. М. Перетцем була підготовлена наукова доповідь про переробку С. Косовим «Києво-Печерського патерика» в XVII ст., яку він мав намір надіслати до Києва, аби її зачитали на засіданні КУПФ [368,

арк. 2]. Проте 13 лютого 1934 р. Президія ВУАН затвердила нову структуру ВУАН, згідно якої КУПФ було офіційно ліквідовано.

Хоча з припиненням діяльності КУПФ академік В. М. Перетц не обіймав у ВУАН жодної посади, він продовжував залишатися об'єктом критики, яка проводилася у ВУАН в 1934 р. у рамках боротьби з «українським націоналізмом та великодержавництвом», що знаходили вияв в дослідженнях з історії української літератури, фольклору та історії українського театру [1015, с. 78]. Переслідування вченого закінчилося його арештом в квітні 1934 р. і виключенням зі складу членів АН СРСР в грудні того ж року, а також з членів ВУАН у березні 1935 р.

Висновки до п'того розділу

Таким чином, В. М. Перетц поділяв ідею створення УАН і долучився до процесу її організації. Пропозиції вченого були враховані при розробці Статуту УАН і організації діяльності Історично-філологічного відділу української академії. Вже в перші місяці діяльності УАН В. М. Перетца було обрано дійсним членом української академії, що стало даниною визначному внеску вченого в українську філологію та українознавство.

Діяльність академіка В. М. Перетца була спрямована на розбудову ВУАН як ефективно діючої та незалежної від політичних чинників української наукової установи. Виступаючи за зміцнення авторитету ВУАН та розвиток її наукового потенціалу, В. М. Перетц намагався залучити до діяльності в українській академії визнаних у науковому співтоваристві вчених. Одним із проявів плідної діяльності української академії стало видання капітальної монографії В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку».

Як дійсний член ВУАН В. М. Перетц організував і очолив Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, що діяло як філія ВУАН і стало справжнім центром з вивчення та популяризації історії

та культури українського народу в Росії, навколо якого об'єдналися вчені, які активно працювали в сфері українознавства.

Академік В. М. Перетц був ініціатором заснування, організатором та багаторічним головою КДУП–КУПФ, що діяла як структурний підрозділ ВУАН. Не зважаючи на несприятливі адміністративні, фінансові та політичні обставини, вчений зумів створити творчий і ефективно працюючий колектив, який під його керівництвом проводив продуктивну роботу з виявлення, обліку та дослідження пам'яток давньої української літератури. В. М. Перетцем були означені основні завдання в діяльності КДУП, найперше з яких полягало у перевірці наявності і збереженості українських рукописних пам'яток, що були відомі з раніше опублікованих описів і каталогів, а також з'ясуванні, які нові рукописні матеріали надійшли до книгосховищ.

Пріоритетне же завдання для діяльності КДУП, за установкою В. М. Перетца, полягало у науковому виданні видатних творів давнього українського письменства, для реалізації якого вченим були розроблені «Правила видання пам'яток давнього письменства», що передбачали дотримання наукових засад публікації текстів з урахуванням доступності видань для дослідників і читачів. В. М. Перетцу вдалося організувати під егідою ВУАН видання серійних наукових збірників, в рамках яких були опубліковані видатні твори давнього українського письменства.

Як голова Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, КДУП, член Археографічної комісії ВУАН, дослідник історії давнього українського письменства протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. В. М. Перетц проводив широку джерелознавчу та археографічну діяльність з виявлення та опису українських рукописних і стародрукованих книг за сучасною на той час методикою. У результаті проведених пошуків вченому вдалося виявити значний, раніше невідомий матеріал з історії давньої української літератури, який став джерельним підґрунтям його наукових праць.

Як видатний колекціонер В. М. Перетц зібрав одну з найбільших для свого часу приватних колекцій стародавніх рукописів, серед яких значна кількість мала українське походження, що було своєрідним відображенням інтересу вченого до України, її історії та культури.

Під керівництвом В. М. Перетца та за його участі протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. невпинно проводилася робота зі складання систематичної бібліографії українського давнього письменства. Вчений очолював УБТ, спрямовуючи його діяльність на об'єднання українських бібліофілів і практиків книжкової справи та вирішення проблем книги.

Під час згортання політики українізації наукова та науково-організаційна діяльність В. М. Перетца була піддана критиці. Процес переслідування науковця та критика його філологічної школи у ВУАН на початку 1930-х років була інспірована партійними органами української академії і носила політичний підтекст, адже В. М. Перетц виступав проти впливу політичних чинників на наукову діяльність та не визнавав пріоритету марксистських методів дослідження. Як дослідник історії давньої української літератури В. М. Перетц був звинувачений і в «українському буржуазному націоналізмі». Перебуваючи під постійною критикою партійних приспівників, не маючи підтримки від колег і учнів та не знайшовши розуміння з боку керівництва ВУАН, В. М. Перетц не визнав висунутих проти нього безпідставних звинувачень й до самого арешту проводив у ВУАН ідеологічно незаангажовані українознавчі дослідження.

У п'ятому розділі дисертації подано основні результати з наукових праць, включених до Списку публікацій здобувача за темою дисертації і представлених у Списку використаних джерел: №№ 1 [1349], 2 [1351], 3 [1352], 4 [1353], 5 [1354], 9 [1358], 10 [1364], 11 [1361], 12 [1362], 14 [1360], 15 [1363], 17 [1365], 19 [1371], 20 [1372], 23 [1368], 24 [1369], 27 [1373], [1371], 33 [1359].

РОЗДІЛ VI

ОРГАНІЗАТОР УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В РОСІЇ (1915 – ПОЧАТОК 1930-Х РОКІВ)

6.1 Діяльність з організації співпраці між Російською академією наук та Науковим товариством імені Шевченка у Львові (1920-ті – початок 1930-х рр.)

Перш ніж перейти до розгляду зв'язків В. М. Перетца з НТШ у Львові в 1920-х і на початку 1930-х рр., варто згадати, що співпраця вченого з Товариством, яка розпочалася ще у другій половині 1890-х рр., була перервана восени 1913 р. Тоді В. М. Перетц негативно поставився до дій С. Т. Томашівського та його прибічників, спрямованих на дискредитацію М. С. Грушевського, як голови НТШ, що зрештою привело до складання останнім із себе обов'язків очільника Товариства. В. М. Перетц також розкритикував зміни до Статуту НТШ, які, на його погляд, сприяли б перетворенню НТШ із наукового товариства на політичний клуб [19, арк. 26 зв.–27 зв.].

Контакти із НТШ у Львові В. М. Перетц поновив через десять років, тобто в 1923 р. На цей час вчений, будучи академіком РАН і ВУАН, мешкав та працював у Петрограді. А НТШ, що діяло за несприятливих умов польської влади, тоді очолив український літературознавець, мовознавець, фольклорист і письменник К. Й. Студинський, який був головою Товариства протягом 1923–1932 рр. Саме за його каденції і відбувся новий етап співпраці В. М. Перетца із НТШ.

Розпочався цей етап з листа В. М. Перетца до К. Й. Студинського, що Володимир Миколайович надіслав голові НТШ 20 травня 1923 р., отримавши зі Львова посилку з допомогою від АРА (Американської адміністрації допомоги, США). Для В. М. Перетца посилка стала повною несподіванкою,

адже вчений не думав, що про нього ще пам'ятають у Львові. Дякуючи за допомогу, він наголосив, що цей «подарунок є наочним доказом того, що давні зв'язки українських вчених закордонних і – в Росії – не порвалися» [965, с. 388–389].

З листа дізнаємося, що хоча В. М. Перетц і листувався з окремими своїми знайомими, що працювали в Польщі, зокрема, з істориком і археологом, професором Люблінського університету К. В. Хилінським, від якого отримував короткі відомості про львівських учених, але й «чутки не мав» про діяльність НТШ. Деяка інформація про наукову діяльність українських вчених у Львові до В. М. Перетца доходила від колег, що працювали у ВУАН в Києві. Так, він знав, що до ВУАН зі Львова свої праці надіслав український філолог, етнограф, музеєзнавець, дійсний член НТШ І. С. Свенціцький, а давній його товариш, літературознавець М. С. Возняк розпочав друкувати свою багатотомну «Історію української літератури». Ця праця заінтересувала В. М. Перетца і в листі він попросив К. Й. Студинського надіслати до Петрограда хоча б один примірник видання. В. М. Перетца цікавило, як він писав очільнику НТШ, чи «існує і працює, і як працює наше Наук[ове] Тов[ариство] ім. Шевч[енка]» [965, с. 389].

У листі В. М. Перетц повідомив К. Й. Студинського, що з 1921 р. очолював Товариство дослідників української історії, писемності та мови, яке було засноване за його ініціативи в Петрограді. Новостворене Товариство було вкрай зацікавлено у нових дослідженнях в галузі українознавства, як-от праці М. С. Возняка «Історія української літератури». Тому він мав бажання налагодити обмін виданнями з україніки між Товариством дослідників української історії, писемності та мови в Петрограді та НТШ у Львові. Своєю ідеєю В. М. Перетц поділився зі К. Й. Студинським, якому написав: «Ще прохаю Вас, шановний колего, чи не могли б Ви, або д[октор] М. Возняк, або Л. Білецький, що працює в бібліотеці Н[аукового] Тов[ариства] – повідомляти наше “Товариство” про нові видання – матеріали та розвідки – з історії України, літератури її та мови, щоб ми – хоч на ім'я знали, хто і що

робить на полі українознавства в Галичині і до кого в потребі можна вдатись... Отсі вісті та книжки були б для петроградських українців, що згуртувалися коло нашого “Товариства” – найкращим, найприємнішим, дуже пожиточним подарунком» [965, с. 389]. Зі свого боку, В. М. Перетц обіцяв надсилати до Львова все цікаве, що друкуватиметься в сфері українознавства.

У 1923 р. відновилося листування В. М. Перетца із секретарем НТШ та головою його Етнографічної комісії В. М. Гнатюком. У листі до останнього від 3 липня 1923 р. учений згадав про подарунок від АРА, що йому надіслав К. Й. Студинський, та про свій лист-подяку керівнику НТШ за допомогу. Лист від 3 липня 1923 р. В. М. Перетц написав у відповідь на запрошення В. М. Гнатюка взяти участь у «Ювілейному збірнику НТШ», який мала намір видати філологічна секція Товариства в рамках відзначення 50-ліття діяльності НТШ [688, арк. 1; 1365, с. 233]. В. М. Перетц відгукнувся на запрошення секретаря НТШ і до «Ювілейного збірника НТШ», що побачив світ в 1925 р., надіслав статтю «Ще раз дума про Олексія Поповича» [688, арк. 15; 1365, с. 240]. На прохання В. М. Гнатюка, до НТШ, яке готувалося до ювілею Товариства, В. М. Перетц, як його дійсний член, надіслав автобіографію, характеристику наукової діяльності, складену на нього академіками Санкт-Петербурзької АН та список власних наукових праць [20, арк. 69–80].

За Ризькою мирною угодою Львів відійшов до Польщі, що надзвичайно ускладнило співпрацю галицьких вчених зі своїми колегами, які працювали на підрадянській території. Академічні установи та окремі вчені по обидві сторони кордону відчували нагальну потребу у наукових виданнях, що вийшли друком у сусідніх країнах і практично стали недоступними. У листі до В. М. Гнатюка від 3 липня 1923 р. В. М. Перетц констатував: «Ми так само як і Ви – страждаємо, не маючи закордонних видань, що торкаються української літератури та фольклору» [688, арк. 1 зв.; 1365, с. 233].

З листів, надісланих В. М. Перетцем до Львова, видно, що його дуже цікавили праці О. Г. Барвінського, М. С. Возняка та І. С. Свенціцького. Так, у

листі від 18 жовтня 1923 р. В. М. Перетц зазначив, що під час свого приїзду до Києва в 1922 р. бачив «Історію української літератури» М. С. Возняка, але всі його «заходи дістати отсю працю Михайла Степановича лишилися даремними» [688, арк. 3; 1365, с. 234]. А в листі від 12 квітня 1925 р. В. М. Перетц написав: «Я бажав би ще дістати “Іст[орію] укр[аїнського] письм[енства]” [О. Г.] Барвінського, та вл[асне] працю [І. С.] Свенціцького про українські стародруки, але ця остання коштує дуже дорого для нас» [688, арк. 10 зв.; 1365, с. 238].

Високо оцінював В. М. Перетц і розвідки, які публікувалися на шпальтах «Записок НТШ». У листі, написаному В. М. Гнатюку 20 грудня 1924 р., він зауважив: «Я бачив улітку “Зап[иски] Н[аукового] Т[овариства] ім[ені] Ш[евченка]” у Києві – там надруковано багато гарних, навіть прекрасних праць!» [688, арк. 8 зв.; 1365, с. 237]. Особливу увагу В. М. Перетца привернула праця українського етнографа, фольклориста, композитора, музикознавця й літературознавця, члена НТШ Ф. М. Колесси «Українські народні думи у відношенні до пісень, віршів і похоронних голосінь», яка друкувалася в «Записках НТШ» протягом 1920–1922 рр. Оцінюючи цю розвідку, В. М. Перетц зазначив: «Де в чому я не можу погодитись з д[октором] Ф. [М.] Колесою, але праця його дуже інтерна!» [688, арк. 8 зв.; 1365, с. 237].

Звичайно, що В. М. Перетц бажав би, щоб видання НТШ були на полицях його власної бібліотеки, а також книжкових зібрань науковців, які працювали на ниві українознавства в Ленінграді, тому в листах запитував секретаря НТШ: «Як можна приватній особі, як я, дістати видання [Наукового] Т[овариств]ва [ім. Шевченка] від 1914 р.? Чи треба послати поштою і скільки доларів або іншої твердої валюти? Питаю про це, бо як приватна особа – не можу звертатись до посольства – воно не має обов’язку постачати книжки всім, хто їх бажає» [688, арк. 7 зв.; 1365, с. 236].

Проте і В. М. Гнатюк, зі свого боку, висловлював бажання придбати видання філологів, які працювали в Росії, про що він писав у своїх листах до

В. М. Перетца, зокрема, книги М. Н. Сперанського (підручник «Російська усна словесність» та інші) і О. М. Смирнова («Збірник великоруських казок»), та працю В. П. Адріанової-Перетц «Житіє Олексія людини Божої в давній руській літературі і народній словесності» [688, арк. 8 зв.–9 зв., 10; 1365, с. 237–238]. В. М. Перетц інформував голову Етнографічної комісії НТШ про дослідження в галузі етнографії, що проводили українські та російські вчені, зокрема, звернув увагу В. М. Гнатюка на працю українського музикознавця і фольклориста, співзасновника та члена Етнографічної комісії ВУАН Д. М. Ревуцького «Українські думи та пісні історичні», що побачила світ у Києві в 1919 р. [688, арк. 10 зв.; 1365, с. 238].

Потерпаючи самі від неможливості придбати необхідну для наукової роботи літературу, вчені розуміли, що така проблема існувала й для інших дослідників, тим паче, що обмін виданнями між НТШ і РАН був відсутній протягом десятиліття, 1914–1924 рр. В. М. Перетц і В. М. Гнатюк приклали максимум зусиль, аби налагодити книгообмін між академічними установами. З листа від 3 липня 1923 р. дізнаємося, що про пропозицію НТШ налагодити взаємний обмін книгами з РАН В. М. Перетц повідомив неодмінного секретаря російської академії С. Ф. Ольденбурга. В листі від 18 жовтня того ж року В. М. Перетц інформував В. М. Гнатюка, що «звернув увагу Відділу р[осійської] м[ови] і сл[овесності РАН] на потребу злагодити справу пересилки книжок» [688, арк. 3; 1365, с. 234]. При цьому він зауважив, що канцелярський апарат РАН все робить дуже повільно, і рекомендував представникам апарату академії звернутися не до посольства у Варшаві, а до польської місії, що працює у Петрограді, сподіваючись, що вона швидше погодиться прийняти до пересилки видання РАН [688, арк. 3; 1365, с. 234].

Вчені розглядали й інші варіанти пересилки видань НТШ і РАН через кордон, розраховуючи залучити до цієї справи державні, культурні та комерційні представництва СРСР і Польщі в Берліні, Варшаві, Празі та інших європейських столицях. Так, про окремі варіанти налагодження книгообміну між НТШ і РАН йдеться у листі В. М. Перетца до В. М. Гнатюка від 3

березня 1924 р.: «Ви колись мені писали, щоб я вказав Вам, як завести знову обмін виданнями. Тепер у нас в Академії (Рос[ійській]) пригадали от що: можна пересилати книжки через представника “Наркомпроса” п[ана] З.[Г.] Грінберга, що мешкає постійно в Берліні; інший спосіб – через представника (посла) Росії (СРСР) у Варшаві д[октора] [Л. Л.] Оболенського, адресуючи на Рос[ійську] акад[емію] наук, Ленінград» [688, арк. 5; 1365, с. 235]. В. М. Гнатюк, у свою чергу, запропонував вдатися до послуг комісіонерів Риги, Дерпту або Гельсінграду [688, арк. 8 зв.; 1365, с. 237], однак практично реалізувати запропоновані варіанти було важко.

Віднайти канал для пересилки видань НТШ і РАН та ще й такий, що не викликав би підозри у органів безпеки СРСР і Польщі, було півділа. Великою перешкодою у цій справі стали бюрократичні перепони та пасивність керівництва РАН, зокрема, неодмінного секретаря академії С. Ф. Ольденбурга, який, як зазначав В. М. Перетц, був «не дуже прихильний до українців» [688, арк. 14; 1365, с. 239]. У листі від 3 березня 1924 р. В. М. Перетц інформував В. М. Гнатюка про те, що розмовляв з С. Ф. Ольденбургом про необхідність організації обміну літературою між РАН і НТШ, проте останній зауважив, що оскільки до РАН не надійшов офіційний лист зі Львова, питання обміну виданнями є приватною справою. Тому В. М. Перетц рекомендував В. М. Гнатюку якнайскоріше надіслати до РАН офіційного листа від НТШ [688, арк. 5 зв.; 1365, с. 235]. А 20 грудня 1924 р. він змушений був констатувати, що «ніяких заходів [Російська] Ак[адемія] н[аук] не робила і примусити до сього нашого неодмінного (на великий жаль) секретаря я не можу» [688, арк. 8; 1365, с. 236–237]. Але В. М. Перетц при нагоді нагадував С. Ф. Ольденбургу про «моральний обов’язок підтримувати зносини з таким всесвітньо відомим огнищем науки» як НТШ у Львові [688, арк. 8; 1365, с. 237].

Аби зрушити справу з мертвої точки, вчені вирішили прислухатися до поради академіка РАН В. М. Істріна, який пропанував, як вказував В. М. Перетц у листі від 20 грудня 1924 р., зробити так: «Нехай би, каже,

Т[овариств]во [ім. Шевченка] пришло свої видання за 1914–1924 рр. до II-го Відділу (нашого, р[осійської] мови та словесн[ості]). Тоді ми матимемо рацію клопотатись про посилку наших видань – на обмін» [688, арк. 8; 1365, с. 237]. З листа В. М. Перетца від 12 квітня 1925 р. видно, що НТШ зуміло надіслати свої видання до РАН, окремі книги призначалися й особисто Володимиру Миколайовичу, який у своєму листі наголосив: «Дозвольте мені перш усього подякувати Вам за відомості про видання Н[аукового] т[овариства] і[мені] Ш[евченка], що їх Ви надіслали мені і Р[осійській] Академії. Я дістав Вашого листа і сподіваюся, що незабаром прийдуть і книги. Вашу заяву зі списком книг я віддав неодмінному секретареві Р[осійської] Академії, акад[емікові] С. Ф. Ольденбургові, котрий зараз сказав своєму помічникові написати до Т[овариств]ва подяку і виготовити пакунки з книгами з академічного “Складу книг”» [688, арк. 10; 1365, с. 237–238]. Із контексту листа зрозуміло, що РАН мало переслати книги до Львова через Прагу і В. М. Перетц прохав секретаря НТШ надіслати точну адресу відділення Товариства у столиці Чехословаччини [688, арк. 10; 1365, с. 238].

Із листа В. М. Гнатюка, який був написаний В. М. Перетцем більше ніж через півроку від попереднього, а саме 2 листопада 1925 р., дізнаємося, що РАН свої видання, які побачили світ після 1914 р., до Львова ще не надіслало. Ця неприємна звістка застала В. М. Перетца тоді, коли він хворий на грип не виходив з квартири, однак вчений пообіцяв, що, як тільки видужає, зараз же піде до С. Ф. Ольденбурга клопотатись [688, арк. 14; 1365, с. 239]. Чи надіслало РАН до НТШ свої видання встановити не вдалося, напевне, що ні. Однак це не применшує ролі та зусиль подвижників української науки, академіків В. М. Гнатюка та В. М. Перетца, які у несприятливих умовах наполегливо розширювали обрії української науки, долаючи бюрократичні, політичні та державні кордони.

Виданнями НТШ В. М. Перетц цікавився не тільки для того, щоб ознайомитися з працями галицьких вчених, але й з метою опублікувати у Львові як власні дослідження з історії давнього українського письменства,

так і українознавчі праці колег із Товариства дослідників української історії, писемності та мови у Ленінграді [688, арк. 5–5 зв.; 1365, с. 235]. В. М. Гнатюк проінформував українських вчених з міста на Неві про можливість опублікувати праці у виданнях НТШ у Львові, якщо вони були підготовлені українською мовою. Проте в Ленінграді перекласти наукові праці з російської на українську мову було не просто, про що В. М. Перетц і написав секретарю НТШ у листі від 2 квітня 1924 р. [688, арк. 6; 1365, с. 235–236]. Але одна з праць В. М. Перетца, а саме його стаття «Колись і нині. З часів гордування українською мовою», завдяки допомозі В. М. Гнатюка [688, арк. 11–11 зв.; 1365, с. 238] була опублікована в львівському «Літературно-науковому віснику» (1925).

Запрошуючи українських колег, які мешкали на теренах СРСР, до участі у виданнях НТШ, В. М. Гнатюк переживав, щоб публікації у львівських часописах не спричинилися до переслідувань вчених. Тому пропонував публікувати їхні розвідки під псевдонімами. В. М. Перетц вважав це зайвою пересторогою. Так, у листі В. М. Гнатюку від 2 листопада 1925 р. він зазначив: «Не турбуйтеся вигадувати псевдоніми: коли що пришлемо для друку – друкуйте, бо авторам не загрожує нічого, ніхто не бере за зле, коли ми друкуємо наші праці по закордонних часописах, лише б оці праці були – наукового, а не політичного змісту» [688, арк. 14 зв.; 1365, с. 239]. Дійсно, на середину 1920-х рр. радянські вчені ще не переслідувалися за публікації за кордоном, проте пройде ще кілька років і друкуватися поза межами СРСР стане небезпечно.

Повертаючись до 50-літнього ювілею НТШ у Львові, з нагоди якого й відновилось листування між вченими, то В. М. Перетц висловив побажання, аби «Наук[ове] тов[ариство ім. Шевченка] прислало до “Від[ділення] р[осійської] м[о]ви і слов[есності] Рос[ійської] акад[емії] наук” повідомлення про ювілей, точно призначивши день ювілею, або приблизно – термін, до якого можливо прислати привітання. Коли ми достанемо – в Академії – таке повідомлення офіційно – Р[осійська] акад[емія] пришле відповідно потребі –

і своє слово» [688, арк. 15; 1365, с. 240]. Повідомлення про ювілей НТШ В. М. Перетц радив надіслати і до ВУАН у Києві, до складу якої було обрано ряд членів НТШ, зокрема, В. М. Гнатюк академіком ВУАН став у 1924 р.

А у вересні 1925 р. у Ленінграді відбувалися урочисті заходи з нагоди 200-ліття заснування РАН. В. М. Перетц вважав, що В. М. Гнатюк, як член-кореспондент РАН з 1902 р., мав би бути запрошений президією російської академії на урочистості, про що він написав своєму львівському товаришу у листі від 18 вересня 1925 р. [688, арк. 12; 1365, с. 239]. Напевне, це був один із останніх листів В. М. Перетца до В. М. Гнатюка, у якому Володимир Миколайович просив передати привітання вельмишановним «професорам К. Студинському та М. Вознякові» [688, арк. 12; 1365, с. 239].

Співпраця В. М. Перетца з львівським вченим В. М. Гнатюком була перервана смертю В. М. Гнатюка 6 жовтня 1926 р. А 15 жовтня відбулося засідання членів Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, на якому В. М. Перетц виголосив доповідь «Пам'яті академіка Володимира Гнатюка». Від АН СРСР В. М. Перетц отримав доручення скласти життєпис В. М. Гнатюка, адже український вчений входив до складу членів-кореспондентів всесоюзної академії. Аби в повному обсязі відобразити наукові досягнення та творчий доробок померлого, В. М. Перетц вирішив залучити до складання його наукової біографії співробітників Постійної комісії ВУАН для складання біографічного словника діячів України. В листі до секретаря Історично-філологічного відділу української академії С. О. Єфремова він попросив, щоб перевірені біографічні відомості та список наукових праць В. М. Гнатюка до Ленінграда надіслав голова комісії М. М. Могилянський [47, арк. 1–1 зв.].

Після смерті В. М. Гнатюка стосунки з НТШ у Львові В. М. Перетц підтримував через М. С. Возняка, якого він хотів залучити до співпраці з Комісією давнього українського письменства ВУАН, що працювала над виявленням і дослідженням в книгозбірнях, архівосховищах і музеях України, Росії й Білорусі пам'яток української літератури XI–XVIII ст. Проте

М. С. Возняк ухилився від постійної співпраці з КДУП, хоча був і не проти при потребі надавати допомогу її співробітникам. Так, він відгукнувся на лист В. М. Перетца від 27 травня 1930 р., у якому останній звернувся з проханням до львівського вченого зробити копії творів Феодосія Печерського, рукописи яких зберігалися в колекції каноніка А. С. Петрушевича, що містилася в бібліотеці Народного Дому у Львові [687, арк. 8; 1363, с. 109]. У відповідь В. М. Перетц надіслав М. С. Возняку українознавчі дослідження, що побачили світ як видання АН СРСР і ВУАН, зокрема, і свої монографію «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» та збірники «Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.» (1926, 1928, 1929) [687, арк. 6–6 зв.; 1363, с. 109–110].

Останній раз В. М. Перетц звернувся до М. С. Возняка листом від 11 травня 1932 р., сподіваючись опублікувати свої українознавчі праці у виданнях НТШ, адже на радянському просторі їх надрукувати на той час вже було неможливо. Так, у одному із листів до І. Ф. Єрофєєва, написаному в той же час, В. М. Перетц повідомив, що отримав пропозицію надрукувати одну із своїх археологічних праць у виданнях російської Державної академії історії матеріальної культури [928], а далі зауважив: «А що до праць з іст[орії] укр[аїнського] письм[енства] доби феодалізму – гадаю, що мені доведеться забрати їх з собою в домовину» [397, арк. 1]. Загальний обсяг підготовлених до друку праць В. М. Перетца складав 12–14 друк. арк. Оскільки вони були написані українською мовою, то їх складно було опублікувати в Росії. «Аматорів цієї мови, – як зазначав В. М. Перетц в листі до І. Ф. Єрофєєва, – в Лен[інграді] майже нема» [397, арк. 1].

Отже, в листі В. М. Перетц запитував у М. С. Возняка: «Мене дуже цікавить, що діється в Т[оварист]ві ім[ені] Шевч[енка]; чи видає воно “Записки”, чи їх припинено?... Я написав декілька статей-розвідок, що їх хотів би запропонувати до друку» [687, арк. 10; 1363, с. 110]. Останній раз В. М. Перетц зі статтею «З творчості студентів київомогилянської академії»

виступив у ювілейному збірнику «Записок НТШ» на пошану голови НТШ і академіка ВУАН К. Й. Студинського, що побачив світ у 1930 р. Однак сподівання В. М. Перетца на публікацію своїх праць у Львові виявилися марними: Товариство хоча й не припинило друк «Записок НТШ», але у 1930-ті рр. вони виходили вкрай рідко. Так, наступну після ювілейного випуску книгу збірника філологічна секція НТШ спромоглася видати аж в 1935 р.

У листі від 11 травня 1932 р. вміщено список українознавчих праць, які були підготовлені В. М. Перетцем на початку 1930-х рр., а також теми, над якими вчений працював у цей період [687, арк. 10–10 зв.; 1363, с. 110]. Оскільки список розвідок В. М. Перетца в листі до І. Ф. Єрофеева складено в більш повному вигляді, аніж у листі до М. С. Возняка, наведемо їх назви за листом до І. Ф. Єрофеева. Це, по суті, був план-проспект підготовленого вченим українознавчого збірника: 1) «Замість передмови: декілька думок про вивчення українського письменства доби феодалізму з погляду марксо-ленінської теорії», 2) «Дещо про твори Тодосія Печерського в новому освітленні», 3) «Нові українські обробки (XVII ст.) давніх слав'яноноруських житій під впливом подій XVI–XVII ст. та польських літературних зразків», 4) «Житіє князя чеського В'ячеслава в українській обробці XVII ст.», 5) «Житіє княгині Ольги в українській обробці XVII ст.», 6) «Житіє князя Володимира в українських обробках XVI–XVII ст.», 7) «Невиданий твір митрополита П. Могили “Книга душі” початку XVII ст.», 8) «З нотаток до історії українського віршування XVI–XVIII ст.» (додатки до статті: а) «До епіграми Кирила Транквіліона 1640 р.», б) «Елегія з приводу татарських нападів на Україну, до 1648 р.», в) «Віршована “похвала” князю Володимирі 1670 р.», г) «До історії штучних віршів у XVIII ст.», 9) «Памфлет на “нових людей” Слобідської України, з половини XVIII ст.», 10) «Світські пісні та романси в українському Збірнику з початку XVIII ст.» [397, арк. 1].

Академік В. М. Перетц мав намір надрукувати ці розвідки у «Записках НТШ», а потім видати їх окремою книжкою під назвою «Нова україніка. Розвідки й матеріали» [687, арк. 10 зв.; 1363, с. 110]. Проте українознавчі

дослідження останніх років життя вченого були видані майже через тридцять років після його смерті В. П. Адріановою-Перетц [941].

Поділився В. М. Перетц з колегами й творчими планами, зокрема, вчений мав намір працювати над розвідкою про відгуки класової боротьби в «Учительних Євангеліях», що були дуже популярні в Україні у XVI–XVIII ст., та досліджувати «своєрідну класову оцінку гріхів у відомому творі Гізеля» (йдеться про твір І. Гізеля «Мир з богом чоловіку»). Написав В. М. Перетц і про мрію здійснити друге видання своєї праці «Слово о полку Ігоревім – пам'ятка феодальної України-Руси XII віку», в якій, як зазначив дослідник, вступ і коментарі від першого видання цієї праці в 1926 р. «зросли не менш як у двоє» [397, арк. 1 зв.; 687, арк. 10 зв.; 1363, с. 110]. Але цим мріям збутися не судилося.

У листі до львів'янина В. М. Перетц висловив бажання зустрітися та поспілкуватися з давніми товаришами і колегами [687, арк. 10 зв.; 1363, с. 110], як М. С. Возняком, так й іншими галицькими вченими, яких він добре знав по співпраці в НТШ. «Я так давно не маю жодних відомостей зі Львова, окремих його членів, наших товаришів академіків К. Студинського, Ф. Колесси і В. Щурата... Ми живемо нібито на різних планетах...» – змушений був констатувати В. М. Перетц у останньому листі до М. С. Возняка [687, арк. 10; 1363, с. 110].

Таким чином, листи В. М. Перетца, надіслані у 1920-х та на початку 1930-х років з Ленінграда галицьким вченим, членам НТШ у Львові, розкривають прагнення українських вчених до об'єднання зусиль на ниві українознавчих досліджень. Будучи академіком РАН і членом НТШ, В. М. Перетц проводив роботу, спрямовану на організацію книгообміну між науковими установами та публікацію українознавчих праць в їхніх виданнях. Вчений підготував значну кількість праць з аналізом творів давньої української літератури, але опублікувати їх в тодішніх умовах ані в російських, ані в українських виданнях досліднику не удалося.

6.2 Діяльність з виявлення, обліку та збереження українських літературних і культурних пам'яток в Росії

Працюючи в наукових установах і навчальних закладах Росії, В. М. Перетц проводив велику роботу з виявлення, обліку та збереження українських літературних і культурних пам'яток. У результаті активної археографічної діяльності, спрямованої на дослідження фондів у бібліотеках, архівах і музеях Самари, Ленінграда, Москви, Пскова і Саратова, вченим були виявлені численні рукописні книги українського походження. При цьому В. М. Перетцем складалася картотека українських рукописних пам'яток, локалізація яких під час проведення археографічного дослідження проводилася передусім за почерком і мовою рукописів [1045, с. 277].

У Самарі, при місцевому відділі народної освіти з ініціативи В. М. Перетца був створений підвідділ з охорони культурних цінностей, який діяв під його керівництвом. Завдяки зусиллям вченого були збережені й передані до Губерніального музею та бібліотеки СДУ багато пам'яток мистецтва, рукописів і книжкових зібрань. У 1919 р. В. М. Перетцем були описані зібрання рукописів і стародруків, що відклалися в Губерніальному музеї та бібліотеці СДУ. Вчений тісно співпрацював з Губерніальним архівом, співробітників якого він, як експерт, навчав зберігати та описувати пам'ятки мистецтва, рукописи і стародруковані книги [20, арк. 70а–71; 1043, с. 228–229]. Досліджуючи рукописи і стародруки в губерніальних музеї й архіві та університетській бібліотеці, вчений підготував розвідку «Українські стародруки в книгозбірнях м. Самари», що згодом побачила світ на шпальтах київського часопису «Бібліологічні вісті» у випуску, присвяченому 350-річчю українського друку [1044, с. 247–248].

Систематичні дослідження рукописних зібрань у 1920-х рр. і на початку 1930-х рр. В. М. Перетц проводив у Ленінграді, а саме в Російській публічній бібліотеці, у БАН і бібліотеці ЛДУ. Вченого, перш за все, цікавили нові надходження, ще неописані рукописи та стародруковані книги. Так,

В. М. Перетцем були обстежені рукописні зібрання М. Я. Колобова (750 давньоруських рукописів XV–XX ст.), М. М. Михайловського (1137 рукописних книг XV–XIX ст.) і П. М. Тиханова (900 рукописів), виділені в них рукописні книги українського походження, на які вчений склав описові картки [1045, с. 277–278].

Досліджуючи рукописні збірки в книгосховищах Ленінграда, В. М. Перетцу вдалося відшукати низку українських рукописів, що були цінними для історії давньої української літератури. Зокрема, у фондах Російської публічної бібліотеки вчений знайшов віршові та прозові твори архімандрита Харківсько-Курязького Преображенського монастиря Онуфрія, про творчість якого він опублікував статтю у збірнику «Дослідження і матеріали з історії давньої української літератури XVI–XVIII віків» [889]. Серед рукописів бібліотеки ЛДУ В. М. Перетц у списку кінця XVII – початку XVIII ст. віднайшов український переклад поеми Тассо «Звільнений Єрусалим», про що вчений теж опублікував розвідку в черговому своєму збірнику «Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII віків» [902]. Перелік українських стародруків, що зберігаються в бібліотеці ЛДУ, В. М. Перетц опублікував у київському часописі «Бібліологічні вісті» [873].

У 1924 р. В. М. Перетц поставив перед собою джерелознавче завдання, що передбачало виявлення в бібліотеках, музеях і архівах даних про українські літературні пам'ятки XVI–XVIII ст. і уточнення за допомогою їх відомостей про літературний рух в Україні. В рамках виконання поставленого завдання вчений здійснював декілька археографічних поїздок до Москви, а також наукові експедиції до Пскова та Мінська.

Археографічна поїздка В. М. Перетца до Пскова відбулася у червні 1926 р., під час якої вчений у бібліотеці Псковського історично-археологічного музею виявив і описав рукописи та стародруки українського походження, про що повідомив наукове співтовариство у звіті, надрукованому у «Записках Історично-філологічного відділу ВУАН» [893].

Велику увагу В. М. Перетц приділив розшукам українських рукописних пам'яток у книгосховищах Москви. Готуючись у вересні 1927 р. до однієї зі своїх поїздок, В. М. Перетц писав С. О. Єфремову: «В Істор[ичному] музеї в Москві ак[адемік М. Н.] Сперанський назбирав велику силу рукописів, що їх я не бачив. Я бажав би їх переглянути і витягти з них дещо для іст[орії] укр[аїнського] письм[енства] і для укр[аїнської] бібліографії» [47, арк. 14 зв.]. Археографічні експедиції В. М. Перетца до Москви відбулися в 1924, 1927, 1928, 1930 і 1932 роках, під час яких вчений обстежив рукописні фонди Державного історичного музею, у якому дослідив рукописні зібрання Е. В. Барсова, М. П. Вострякова, І. Є. Забеліна, М. І. Соколова, О. С. Уварова, І. М. Шодуара, П. І. Щукіна, Синодальної (Патріаршої) збірки, Синодального училища церковного співу, а також фонди бібліотеки МДУ, Державної бібліотеки СРСР та древлесховища Центрархіву. Про результати своїх археографічних досліджень у Москві В. М. Перетц звітував як в українських, так і російських наукових виданнях [897; 910; 929].

Під час археографічного дослідження рукописних колекцій Державного історичного музею і особистого перегляду рукописів В. М. Перетц перевіряв правильність їхніх описів у каталожних картках, при цьому поділив пам'ятки на чотири групи, а саме: 1. рукописи, в яких були відсутні українські та білоруські риси, 2. рукописи, що були написані в Україні, але, крім записів і почерку не містили нічого специфічного українського, 3. рукописи з фонетичними особливостями української мови, що знайшло відображення в орфографії рукописів, 4. рукописи, які представляли собою новий матеріал для історії давньої української літератури [1045, с. 278].

У результаті археографічних досліджень В. М. Перетцу вдалося виділити 27 рукописів українського походження у зібранні Е. В. Барсова, 10 українських рукописів XVI–XIX ст. в колекції О. С. Уварова, 9 рукописів українського походження у збірці М. І. Соколова, 19 рукописів українського письменства у зібранні П. І. Щукіна, 5 українських рукописів у колекції

барона І. М. Шодуара, а також у Синодальній (Патріаршій) бібліотеці віднайти 6 українських збірників XVII–XVIII ст. [1045, с. 278–230].

Археографічну роботу В. М. Перетц проводив і під час перебування на засланні у Саратові. Досліджуючи велику колекцію рукописів і стародрукованих книг бібліофіла П. М. Мальцева, вчений в учительному збірнику середини XVI ст. виявив текст «Слова» Даниїла Заточника. Про новий список пам'ятки, який мав українське походження, В. М. Перетц підготував працю, яку було опубліковано після його смерті [936].

Академік В. М. Перетц всіляко сприяв поверненню до науково-культурних установ України пам'яток української історії та культури, що перебували у Росії. Так, він приклав чимало зусиль для організації перевезення до Києва великої колекції відомого вченого-хіміка та мистецтвознавця В. О. Щавинського, який був заввідділу малярської техніки Інституту археологічної технології Російської академії історії матеріальної культури (1919), організатором Товариства вивчення і охорони пам'яток української старовини (1917) та дійсним членом Товариства дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді (1922).

Висвітлюючи захоплення В. О. Щавинського історією української культури та розкриваючи українознавчу складову його колекції, В. М. Перетц зазначав, що вчений у вільний час вивчав минуле українського народу, збираючи «усе, що могло допомогти» це зробити. Зокрема, він зібрав «порядну бібліотеку історичних джерел та розвідок з історії України, починаючи з літописів і кінчаючи козацькими хроніками та мемуарами, а також ряд видань українських письменників». Серед останніх «видатне місце» займала колекція різних видань творів Т. Г. Шевченка. Збирав В. О. Щавинський й «пам'ятки побуту старої України», у його колекції, наприклад, містилася килими та «прекрасна збірка межигірської порцеляни». Серед речей колекції привертав увагу «надзвичайний своєю технікою і прекрасно написаний автопортрет Т. Г. Шевченка» [223, арк. 3–4; 879, с. 189].

18 листопада 1917 р. В. О. Щавинський оформив тестамент (заповіт), у якому свою колекцію, що складалася із шедеврів живопису та гравюри майстрів нідерландської, фламандської, амстердамської, дельфтської, французької, мадридської та інших шкіл і фотознімків картин, а також збірки старовинних порцеляни, фаянсу й скла та велику бібліотеку з історії мистецтва й рідкісні книги з українознавства заповів передати до України. У 1923 р. мистецтвознавець подав до ВУАН заяву, у якій підтвердив своє рішення, висловлене у заповіті. 28 грудня 1924 р. колекціонер трагічно загинув, а його дружина К. О. Щавинська, маючи намір здійснити волю чоловіка, вирішила передати всю колекцію та бібліотеку до ВУАН. Вона звернулася до Товариства дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді та особисто В. М. Перетца, як академіка ВУАН, допомогти їй доправити спадок В. О. Щавинського до Києва [45, арк. 4].

16 січня 1925 р. відбулося засідання членів Товариства дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді, на якому В. М. Перетц виголосив промову «Пам'яті В. О. Щавинського». В. М. Перетц цінував загиблого як «чесну, щиру, розумну людину» та українського патріота, про що він написав С. О. Єфремову 30 грудня 1924 р. [44, арк. 12 зв.]. А у листі до того ж С. О. Єфремова від 25 січня 1925 р. В. М. Перетц зазначив, що В. О. Щавинський «часто говорив, що Київ – столиця України – мусить мати як можна більше таких речей, що належать до історії мистецтва, умісне збирав та мріяв, що коли небудь він зо всіма своїми колекціями перебереться до Києва!» [45, арк. 7].

Академік В. М. Перетц написав ще некролог, присвячений В. О. Щавинському, що переслав до Києва і який М. С. Грушевський опублікував у часопису «Україна». У некролозі В. М. Перетц наголосив, що В. О. Щавинський «належав до людей надзвичайно талановитих; різномірні й глибокі знання» якого єдналися з «ясним розумом, прозорливим і далекосяжним». А також зазначив, що, як вірний син свого народу, В. О. Щавинський «з юнацьких років мріяв про той час, коли повернеться до

нього..., принісши в дар Україні все те, що він зібрав і зберіг під час своєї життєвої мандрівки» [223, арк. 1; 879, с. 188].

Багато зробив В. М. Перетц й для збереження та популяризації наукової спадщини професора В. О. Щавинського, який був автором понад 20 статей про технологію давньоруського живопису та образотворчих робіт Т. Г. Шевченка. В. М. Перетц разом із дійсним членом Товариства дослідників української історії, письменства і мови, мистецтвознавцем й художником С. П. Яремичем підготував довідку про наукову діяльність В. О. Щавинського, яку надіслав до ВУАН [45, арк. 4 зв.]. Опікувався В. М. Перетц й неопублікованими працями В. О. Щавинського. Так, у одному з листів до А. Ю. Кримського він консультувався, чи можливо надрукувати у «Записках Історично-філологічного відділу ВУАН» його велику працю (обсягом 20–22 аркуші друку) про фарби, рукопис якої залишився в Інституті археологічної технології, де в останні роки свого життя працював В. О. Щавинський [952, с. 135]. Йшлося про працю мистецтвознавця «Нариси з історії живопису і технології красок у Стародавній Русі», яку в 1935 р. все ж видав Інститут археологічної технології.

Щодо колекційних збірок В. О. Щавинського, то після загибелі мистецтвознавця В. М. Перетц звернувся до керівників ВУАН, зокрема, її президента В. І. Липського, неодмінного секретаря А. Ю. Кримського і віцепрезидента С. О. Єфремова з проханням підтримати справу про передачу українській академії його спадщини [39, арк. 2 зв.].

У листі до А. Ю. Кримського, теж написаному 2 січня 1925 р., В. М. Перетц підкреслив надзвичайну цінність колекції В. О. Щавинського, що містила «образи (портрети, ікони – *А. III.*) – дуже гарні, книги – дуже рідкі та цінні!... А речі дуже цікаві. Небіжчик ціле життя витратив на те, щоб зібрати літературу про голландську школу живопису, великим знавцем котрої він був». В. М. Перетц звернув увагу неодмінного секретаря ВУАН й на те, що значна частина колекції стосувалася україніки. «Книг приблизно 2000–2500 прим[ірників], з котрих третина торкається України та

українознавства. Було б дуже гарно, коли б Академія прийняла цей патріотичний дар до своєї книжкової скарбниці», – наголосив В. М. Перетц. Аби запобігти посяганню на колекцію інших установ, вчений попросив А. Ю. Кримського надіслати К. О. Щавинській від ВУАН «охоронного листа», за допомогою якого спадкоємиця змогла б «ставити опір особам, що надзвичайно люблять чужі речі» [952, с. 115].

Не чекаючи відповіді з Києва, В. М. Перетц за власний кошт розпочав упаковувати речі зі збірок В. О. Щавинського для перевезення їх до України, що треба було зробити якнайскоріше, бо Ермітаж теж мав бажання «наложити лапу на решту колекції» [45, арк. 6 зв.]. Річ у тому, що, хоча В. О. Щавинський і заповідав свою колекцію Україні, у 1918 р. значну її частину він змушений був передати на тимчасове зберігання до Ермітажу. Після смерті В. О. Щавинського співробітники Ермітажу планували доукомплектувати його колекційну збірку в музеї. 15 січня 1925 р. В. М. Перетц інформував С. О. Єфремова, що «набув ящиків і почав описувати та пакувати книги д[октора] Щавинського. Запаковано вже 8 ящ[иків] – книги з українознавства, іст[орії] та письм[енства]. Буде ще 20 з книгами, що торкаються історії мистецтва: це буде дуже приємно для О. П. Новицького! Крім того буде значна кількість ящиків з репродукціями різних образів... треба вивезти все як найскоріше» [45, арк. 6–6 зв.]. Єдине, що турбувало В. М. Перетца, так це те, чи вистачить в нього грошей для оформлення перевезення колекції В. О. Щавинського залізницею. Тому він попросив С. О. Єфремова надіслати кошти від ВУАН. «Чекаю нетерпляче, – писав В. М. Перетц голові Управи ВУАН, – що Ви надішлете [гроші]. Картини лише з репродукціями коштують не менше як 2 т[исячі] карб[ованців]. Кн[иги] з іст[орії] мистецтва – не можна й оцінити. За образи та фарфор – нічого не можу сказати, бо на цьому не розуміюся, але кажуть, що вони коштують – [мабуть] – кілька тисячів карб[ованців]. Думаю, що на це можна витратити 250 карб[ованців]! За це нащадки наші нас не вилають!» [45, арк. 6 зв.–7].

Уже 10 лютого 1925 р. В. М. Перетц повідомляв листом С. О. Єфремова, що він відправив залізницею до Києва 39 ящиків колекції В. О. Щавинського та, на прохання українського вченого-антрополога А. З. Носова, ще 2 ящика з книгами для Кабінету антропології та етнології імені Ф. Вовка при ВУАН. В. М. Перетц також інформував, що сам А. З. Носов мав перевезти до Києва автопортрет Т. Г. Шевченка, віднайдений В. О. Щавинським [45, арк. 3–3 зв.]. Неодмінному секретарю ВУАН А. Ю. Кримському вчений надіслав звіт про виконану роботу та «описи одержаних речей» [45, арк. 3 зв.].

Зібрання В. О. Щавинського, що благополучно дісталось Києва, спочатку зберігалось у Кабінеті українського мистецтва ВУАН, яким керував історик мистецтва, академік ВУАН О. П. Новицький. Але невдовзі своє право на збірки В. О. Щавинського, передусім, книги з історії українського мистецтва, які відклалися у його колекції, висунув Музей мистецтв ВУАН (нині – Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків), з чим не погоджувався О. П. Новицький. Щоб втихомирити війну між установами ВУАН В. М. Перетц в листі від 8 грудня 1925 р. звернувся до А. Ю. Кримського з проханням вплинути на О. П. Новицького, аби той не загострював питання і надав Музею мистецтв ВУАН опис одержаних книг для роботи з ними вчених-мистецтвознавців [952, с. 134].

8 грудня 1925 р. В. М. Перетц надіслав листа й директору Музею мистецтв ВУАН І. І. Вроні, в якому розкрив історію підписання заповіту В. О. Щавинським, який висловлював бажання, «щоб його колекцію було передано вищій науковій інстанції на Україні». За таку В. О. Щавинський на час написання тестаменту вважав Перший державний музей в Києві, а пізніше ВУАН. В. М. Перетц пояснив, що сам він не був душоприказчиком В. О. Щавинського, а на прохання спадкоємиці К. О. Щавинської та за дорученням ВУАН «склав описи книг, картин, скла, фаянсу», що зберігалися на квартирі подружжя, та зробив, щоб як «найобережніше перевести все до київської ВУАН». Свою роль у збереженні збірок колекціонера В. М. Перетц вважав «найскромнішою». У листі вчений також наголосив, що «головна

частина колекції – залишилася в Ермітажі, тому музеєві [мистецтв ВУАН] належало б вжити заходів, щоб одержати її (більшість картин голл[андської] шк[оли]) та перевезти до Києва, щоб виконати заповіт Щ[авинського], який мріяв зробити свою колекцію приступною для українського народу» [713, арк. 20–21].

Наприкінці 1925 р. О. П. Новицький усе-таки передав до Музею мистецтв ВУАН частину колекції В. О. Щавинського (14 ящиків). Проте, остаточно питання було закрито в 1928 р., коли музей отримав від Кабінету українського мистецтва ВУАН останні примірники бібліотеки В. О. Щавинського [1067, с. 53].

У 1926 р. зусиллями заступника директора Музею мистецтв ВУАН С. О. Гілярова до України була перевезена й та частина колекції В. О. Щавинського, що зберігалася в Ермітажі. А в 1931 р. К. О. Щавинська передала музею колекцію європейської гравюри, зібрану її покійним чоловіком. Восени 1943 р. нацисти вивезли більшу частину творів із колекції В. О. Щавинського. Так, від його художнього зібрання нині залишилося 25 (із 169) картин, 350 (із 1225) гравюр та окремі речі декоративно-ужиткового мистецтва. В січні 2020 р. у Національному музеї мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків відбулася виставка «Дар Василя Щавинського», що підсумувала внесок мистецтвознавця у розвиток музею. На виставці був представлений і лист В. М. Перетца до директора музею, який висвітлював історію перевезення колекції В. О. Щавинського до Києва.

Клопотався В. М. Перетц й про надання пенсії удові колекціонера, – К. О. Щавинській, – бо вважав її призначення обов'язком ВУАН [45, арк. 7 зв.]. 26 січня 1926 р. він разом з академіками ВУАН Д. К. Заболотним і В. О. Кістяківським звернувся до ВУАН з вимогою «негайно попідкуватися» про призначення К. О. Щавинській «персональної пенсії за заслуги чоловіка та її щедрий дар» [1012, с. 111]. В інших своїх листах до очільників ВУАН В. М. Перетц звертав увагу на те, що передавши українській академії збірки чоловіка, К. О. Щавинська залишилися «без жоднісіньких засобів до життя»,

адже «слабує на астму» й тому «цілком не здатна до праці, а грошей небіжчик жодних не залишив». Виконуючи ж волю В. О. Щавинського, вона позбавила себе «можливості продати цінні колекції, бо вище усього вона ставить оцю волю» [952, с. 115]. На переконання В. М. Перетца, призначення удові пенсії стало б належною оцінкою й заслуг самого В. О. Щавинського, вважаючи на значимість наукових праць ученого, «його жертву (що коштує не менше, як 20–30 тисяч карбованців) та – його “неблагонадійність”, котра викинула його за кордон із вищої школи» [45, арк. 14–15].

Академік В. М. Перетц попереджав і керівників ВУАН, і українських урядовців, що зволікання з призначенням пенсії удові В. О. Щавинського може відвернути колекціонерів та їхніх спадкоємців від бажання передавати свої збірки до ВУАН, а також створити негативний імідж українській академії, яка, на його думку, «повинна бути національним осередком, до котрого збігатимуться жертви некультурних людей» [45, арк. 17]. ВУАН звернулося до Укрголовнауки з клопотанням щодо виплати К. О. Щавинській одноразової грошової допомоги в розмірі 500 карбованців та призначення їй пенсії найвищої категорії, яке так і не було задоволено. Про призначення пенсії К. О. Щавинській клопоталося й Товариство дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді, але теж безрезультатно. З цього приводу В. М. Перетц у листах до С. О. Єфремова та заступника завідувача Укрголовнауки М. І. Яворського зауважив, що така позиція влади може стати наукою для тих, хто «мріяв залишити своє майно – [українському] народові в особі наукових установ» [46, арк. 10 зв.; 1045, с. 76].

Переймався В. М. Перетц й долею величезної колекції української старовини, яку зібрав ще один дійсний член Товариства дослідників української історії, письменства і мови в Ленінграді, генерал від артилерії, військовий історик та мистецтвознавець П. П. Потоцький, українець за походженням, який народився на Полтавщині. Перебуваючи на військовій службі, П. П. Потоцький водночас займався історичними дослідженнями, став одним із засновників Російського військово-історичного товариства та

доклав багато зусиль для створення військових музеїв. У грудні 1917 р. П. П. Потоцький прийняв українське громадянство. Згодом мистецтвознавець взяв діяльну участь у роботі Товариства дослідників української історії, письменства і мови, на засіданнях якого виголосив низку доповідей («Українські вчені та діячі про М. О. Максимовича» (1923), «Часопис “Основа” та його фундатори» (1924), «Історична вага альбому літографій з пам’яток української старовини художника Сластіона» (1924), «Бібліотека Т. Г. Шевченка» (1925), «Буквар Т. Г. Шевченка» (1926) та інші), що базувалися на матеріалах родинного архіву та колекції, яку він збирав понад сорок років.

Унікальна колекція П. П. Потоцького, яка містила бібліотеку, що нараховувала близько 15 тисяч томів, у тому числі рукописні книги XII ст., стародруки XVII ст., книги з бібліотеки Т. Г. Шевченка з його автографами та книги з автографами Г. Ф. Квітки-Основ’яненка, І. П. Котляревського, М. І. Костомарова, П. О. Куліша, Марка Вовчка та інших українських письменників, рідкісні атласи, альбоми, картини, малюнки та гравюри, ікони, портрети гетьманів і військових діячів, універсали Б. Хмельницького, І. Брюховецького, І. Мазепи та інших гетьманів, актові матеріали, листи, родинні архіви, збірки старовинних меблів, порцеляни, кришталю, зброї та коштовностей тощо, за задумом колекціонера, мала стати основою історико-побутового музею його імені на Полтавщині [1065, с. 47].

У 1921 р. П. П. Потоцький, щоб уберегти колекцію від зазіхань російських державних установ і уникнути розпорошення зібрання, розпочав перемовини з представниками ВУАН про бажання подарувати всю свою колекцію Україні та перевезти її до Києва. В. М. Перетц підтримав рішення П. П. Потоцького, і у своїх листах до А. Ю. Кримського рекомендував відшукати для нього посаду наукового співробітника ВУАН з можливістю доглядати і опрацьовувати його колекцію [952, с. 164].

Проте, Укрголовнаука, до якої звернулася ВУАН з проханням посприяти у перевезенні збірки П. П. Потоцького з Ленінграда до Києва, мала намір

придбати лише ті речі колекції, що були пов'язані з Україною. 3 грудня 1925 р. вона запропонувала В. М. Перетцу з'ясувати думку П. П. Потоцького щодо продажу частини його зібрання, а також зробити опис колекції, її наукову експертизу та комерційну оцінку [1065, с. 75]. В. М. Перетц відмовився від пропозиції Укрголовнауки, назвавши її у листі до А. Ю. Кримського «безцеремонною», адже в Харкові, на переконання вченого, бажали «більше брати, ніж давати» [952, с. 135].

З документів видно, наскільки напружений був переговорний процес і як болісно переживав П. П. Потоцький за долю своєї колекції. 6 грудня 1925 р. В. М. Перетц писав А. Ю. Кримському: «Потоцький від усіх клопотів зовсім розклеївся. Пам'ятаємо, що він має 69 [років]; уся ця неприємна історія, листування з Харковом можуть дуже швидко положити кінець його життя. І хто знає, що тоді буде з його спадщиною...» [952, с. 133]. А в листі до неодмінного секретаря ВУАН від 25 грудня В. М. Перетц зазначив, що «коли [П. П.] П[отоцько]го виженуть з дому та спродадуть з аукціону його майно, тоді харківські діячі зрозуміють, що недарма я, [А. В.] Вінницький, [Ф. Л.] Ернст та інші писали та телеграфували» [952, с. 134].

У пошуках компромісного рішення між П. П. Потоцьким і Укрголовнаукою та з метою збереження для України цінної збірки В. М. Перетц неодноразово зустрічався з колекціонером, проте змушений був визнати правоту останнього. Вчений вирішив надіслати листа М. І. Яворському, де вказав урядовцю на ті помилки, яких, на його думку, допускав український уряд під час переговорів з П. П. Потоцьким. «Я витратив кілька днів на те, щоб вмовити його (П. П. Потоцького – *А. Ш.*) при[й]няти пропозицію Укрголовн[ауки], – писав В. М. Перетц у листі М. І. Яворському, – Але кінець-кінцем був змушений признати, що він має рацію. Важуся додати, що отся цінніша для українознавства колекція була б вже давно – задешево або й зовсім дурно – придбана для України, коли б: 1) не канцелярська волокита...; 2) коли б не дуже навчаючий приклад: справа зі спадщиною Щавинського, якого удова... бідує» [1065, с. 75–76].

У переговорах з П. П. Потоцьким взяв участь співробітник постійного представництва України в Москві О. І. Самборський, який радився з В. М. Перетцем, який чином винагородити колекціонера за «жертву» [46, арк. 6 зв.]. В листі від 20 лютого 1926 р. В. М. Перетц повідомляв голову Управи ВУАН С. О. Єфремова, що справа П. П. Потоцького «трохи посувається», адже О. І. Самборський пообіцяв власнику збірки виконати всі його побажання «щодо посади замість грошей» [46, арк. 2]. Зрештою, договір між П. П. Потоцьким і НКО УСРР було підписано 28 квітня 1926 р. і всю колекцію привезено до Києва в липні 1927 р. та розміщено у чотирнадцяти кімнатах шостого корпусу Києво-Печерської лаври. На її базі організовано Музей України, яким завідував П. П. Потоцький.

Проте, вже у 1934 р. договір було скасовано й П. П. Потоцького переведено на посаду простого співробітника музею. Незабаром колекцію почали ділити між музейними установами. Павло Платонович мужньо боронив безцінне зібрання, але влітку 1938 р. його заарештували за надуманим звинуваченням у контрреволюційній діяльності. 27 серпня того ж року 81-річний мистецтвознавець після катувань помер у лікарні в'язниці, а його унікальна колекція була розпорошена і пограбована. Політичний режим, який на той час установився в Україні, не був зацікавлений у збереженні національних історико-культурних цінностей.

На прохання секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН С. О. Єфремова, В. М. Перетц ще в 1923 р. звернувся до керівництва Відділу російської мови і словесності РАН із заявою про організацію обміну виданнями між академічними установами. У листі С. О. Єфремову від 22 лютого 1923 р. вчений повідомляв, що заява передана на розгляд неодмінному секретарю РАН С. Ф. Ольденбургу, й очікується позитивне вирішення питання про безоплатний обмін книгами між ВУАН і РАН. Для ВУАН тоді був приготовлений комплект видань, який з Петрограда до Києва мав перевести історик-медієвіст, дослідник історії Київської Русі, професор В. О. Пархоменко [38, арк. 32].

Протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. В. М. Перетц неодноразово звертався до керівництва ВУАН з пропозиціями придбати пам'ятки української історії та культури для наукових установ України. Зокрема, у листі від 11 червня 1924 р. він пропонував С. О. Єфремову обміняти для бібліотеки ВУАН стародруки у академіка АН СРСР М. Н. Сперанського, який, як зазначав В. М. Перетц, був «дуже прихильний до українського культурного руху» [44, арк. 2].

Нерідко траплялися випадки, коли власники раритетів, у тому числі й українці, думали не про збереження культурних цінностей свого народу, а продавали їх, керуючись комерційними інтересами. Це викликало нерозуміння та осуд з боку В. М. Перетца. 9 березня 1925 р. у листі до С. О. Єфремова вчений наголосив, що не може «байдуже дивитись, як у Ленінграді різні особи розпродають українські стародруки XVI–XVIII вв.» та рукописи. В. М. Перетц змушений був визнати, що траплялися випадки, коли він не мав «стільки грошей, скільки коштував стародрук і тоді він йшов... в “небуття”». В. М. Перетц намагався донести до керівництва ВУАН думку про необхідність «організації купування стародр[уків] та рукоп[исів] для Академії» в «широкому масштабі», а поки що просив ВУАН прислати йому «мандат», що засвідчив би його право на придбання культурних пам'яток для української академії. «Кінець кінцем – я сам збираю це – не для себе, – писав вчений, – а маючи на меті віддати Академії. Маючи такого доручення я міг би використати його, щоб зробити деякий вплив на сумління наших ленінградських українців, що трохи часом забувають про свої громадські обов'язки – берегти своє для своєї наукової установи» [45, арк. 8–9].

Придбані рукописи, стародруковані книги чи видання, що важко було знайти в Україні, В. М. Перетц надсилав як дар київським вченим і академічним бібліотекам. В листі до А. Ю. Кримського від 8 листопада 1926 р. він повідомляв неодмінного секретаря ВУАН, що надіслав на його ім'я куплені для української академії старовинні книги, у тому числі з ботаніки для академіка В. І. Липського та з українознавства для бібліотеки

імені В. Б. Антоновича Історично-філологічного відділу ВУАН [952, с. 150]. В іншому листі, від 10 травня 1927 р., В. М. Перетц інформував А. Ю. Кримського, що привезе для ВУАН чергові дари, серед яких – «автограф Т. Г. Шевченка!» [952, с. 160]. Він купував у книгарнях Північної Пальміри й ті видання, що були необхідні українським вченим для нагальної роботи. Зокрема, для С. О. Єфремова В. М. Перетц розшукував «Спогади (1843–1860)» художниці К. Ф. Юнге, в яких були вміщені листи Т. Г. Шевченка, М. І. Костомарова та ін. [42, арк. 1].

При нагоді та якщо дозволяли кошти В. М. Перетц скуповував в Росії для київських дослідників і наукових установ ВУАН й рукописи неукраїнського походження. Так, у 1926 р. він за рекомендацією вченого-арабіста, академіка АН СРСР І. Ю. Крачковського придбав у Л. Савельєвої арабський та перський рукописи, маючи надію, що вони зацікавлять А. Ю. Кримського або будуть корисними для співробітників Інституту сходознавства ВУАН [952, с. 132, 136]. Як досвідчений та азартний колекціонер і вчений, який розумів наукову цінність рукописних пам'яток, В. М. Перетц завжди діяв рішуче, намагаючись не упустити нагоди. Це засвідчила й історія з придбанням рукописів для А. Ю. Кримського, яку він розповів у листі до С. О. Єфремова від 12 січня 1926 р.: «Я писав Аг[атангелу] Юх[имовичу] про те, що продаються 2 рукописи – араб[ський] і перський... Не чекаючи відповіді Аг[атангела] Юх[имовича], я поступив рішуче і нажав на власника та купив оба рукоп[иси] за 16 р[ублів], т[обто] виторгував трохи. Якщо ці рукописи потрібні Інст[итуту] сходознавства, я їх надішлю; якщо ж ні – нехай залишаються у моїй колекції» [45, арк. 10]. Іншого разу, конкуруючи з Азіатським музеєм (нині – Інститут сходознавства РАН), В. М. Перетц, не шкодуючи «великих грошей», купив для А. Ю. Кримського рукописи поем перських письменників О. Чембі «Багарістон» та А. Джамі «Зюлейка-наме» [952, с. 192, 195].

У листі від 2 липня 1927 р. В. М. Перетц рекомендував ВУАН придбати у колишнього народника, публіциста М. Г. Кулябка-Корецького 76 листів, які

надсилав йому український статистик, етнограф, фольклорист і громадський діяч О. О. Русов протягом 1888–1911 рр. У листах йшлося про наукові праці О. О. Русова у галузі статистики, наводилися його вірші та біографічні дані, зокрема, відомості про час перебування діяча у в'язниці в 1893 р., де він відбував покарання за нелегальне перевезення книг з Галичини. На думку В. М. Перетца, ці листи могли б стати у пригоді Комісії для дослідів над історією громадських течій ВУАН [47, арк. 5–5 зв.].

Співпрацював В. М. Перетц і з українськими музеями та музейними співробітниками, зокрема, завідувачем відділу письма і друку Лаврського музею та портретною галереєю Київського державного культурно-історичного заповідника «Всеукраїнський музейний городок» П. М. Поповим. У листі від 30 квітня 1927 р. В. М. Перетц повідомляв П. М. Попову, що пропонував директору Київського державного культурно-історичного заповідника П. П. Курінному придбати для музею колекцію посудин IV–III ст. до н. е., що була розкопана в Керчі та Херсонесі. Щодо цінності пам'яток В. М. Перетц консультувався з істориком мистецтва, членом-кореспондентом АН СРСР Д. В. Айналовим, а також надіслав П. П. Курінному фотографії посудин, проте П. П. Курінний зволікав з відповіддю. В листі В. М. Перетц просив П. М. Попова з'ясувати позицію директора Київського державного культурно-історичного заповідника щодо придбання посудин, адже власник колекції чекав на відповідь [649]. Згодом до фондів Українського театального музею, який теж розташовувався на території Києво-Печерської лаври, В. М. Перетц передавав театральні афіші 1890-х рр. [710; 1169, с. 46].

Таким чином, активна археографічна діяльність В. М. Перетца в Росії була спрямована на виявлення, облік та збереження українських літературних і культурних пам'яток. У бібліотеках, архівах і музеях російських міст учений виявив і описав значний масив рукописів українського походження, на які ним була складена картотека. Від 1924 р. В. М. Перетц діяв в рамках поставленого перед собою джерелознавчого

завдання, що передбачало виявлення у книгосховищах даних про українські літературні пам'ятки XVI–XVIII ст. і уточнення за допомогою їх відомостей про літературний рух в Україні.

Протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. В. М. Перетц неодноразово звертався до керівництва ВУАН з пропозицією організувати системну широкомасштабну роботу з повернення українських національних реліквій із Росії до України. Сам вчений приклав значних зусиль для повернення до наукових установ України пам'яток української історії, літератури та культури, що перебували у Росії, зокрема, унікальних колекцій В. О. Щавинського і П. П. Потоцького, значної кількості українських рукописних і стародрукованих книг тощо.

6.3 Науково-організаційна діяльність В. М. Перетца, спрямована на об'єднання славістичних досліджень європейських вчених і видання збірника статей на честь академіка О. І. Соболевського

16 листопада 1926 р. на засіданні Відділення російської мови та словесності АН СРСР В. М. Перетц від імені ініціативної групи, до якої, крім нього, ще входили член-кореспондент ВУАН А. Я. Лященко, члени-кореспонденти АН СРСР М. К. Козмін, П. К. Сімоні, В. В. Сиповський і професор П. М. Шеффер [376, арк. 2], виступив з доповіддю, в якій обґрунтував доцільність видання збірника філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського з нагоди його 70-ліття. За результатами доповіді було прийнято рішення «збірник статей на пошану О. І. Соболевського включити до числа видань Відділення за 1926–1927 рр. і, виділив для нього 10 друк. арк. із наданих Відділенню, призначити редактором збірника В. М. Перетца та доручити йому організацію видання» [377, арк. 1–1 зв.].

Наукова біографія видатного російського філолога-славіста, лінгвіста, палеографа, фольклориста, академіка Санкт-Петербурзької АН (1900)

О. І. Соболевського була тісно пов'язана з Україною. Випускник Московського університету (1878) О. І. Соболевський протягом 1882–1888 рр. працював доцентом (1882–1884) та професором (1884–1888) Університету св. Володимира у Києві. Свою докторську дисертацію «Нариси з історії російської мови» він захистив у Харківському університеті (1884). Наукові інтереси О. І. Соболевського стосувалися історії передусім російської, а також української й білоруської мов. Учений вважається одним із засновників історичної та описової діалектології української мови. У своїй праці «Нарис російської діалектології» (1892) він перший систематизував опис діалектів сучасної української мови. Крім того, в дослідженнях О. І. Соболевського вміщено численні спостереження над фонетикою, морфологією і лексичними особливостями української мови [1379].

Помітними були здобутки О. І. Соболевського й на ниві славістики. Його внесок у розвиток слов'янської філології отримав високу оцінку як від вітчизняних, так і від європейських учених. За видатні досягнення в сфері славістики О. І. Соболевського було обрано членом-кореспондентом Болгарської та Сербської королівської академії наук.

Після Університету св. Володимира в Києві О. І. Соболевський завідував кафедрою російської мови і словесності Санкт-Петербурзького університету (1888–1908) та викладав в Археологічному інституті Санкт-Петербурга. Вийшовши в 1908 р. у відставку, вчений переїхав до Москви, де продовжив свою викладацьку діяльність, читав лекції в Московському університеті та Московському археологічному інституті. За свою 50-річну науково-педагогічну діяльність О. І. Соболевський підготував багато учнів, а його наукові ідеї мали вплив на формування історико-філологічних поглядів не одного покоління вчених, які в майбутньому заснували власні наукові напрями і школи.

Одним із талановитих учнів О. І. Соболевського був В. М. Перетц, який навчаючись на історико-філологічному факультеті Санкт-Петербурзького університету та слухаючи лекції професора, зацікавився історією української

мови та літератури. За спогадами В. П. Адріанової-Перетц, курс О. І. Соболевського про «Слово о полку Ігоревім» на все життя заразив В. М. Перетца інтересом до найвидатнішої пам'ятки Київської Русі [1043, с. 210]. У 1926 р. в Києві побачила світ монографія В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Русі XII віку», яку автор супроводив такою посвятою, як-от: «Моєму навчителеві Олексі Йвановичеві Соболевському присвячую свою працю» [887, с. I].

Після рішення Відділення російської мови та словесності АН СРСР про підготовку до друку збірника філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського В. М. Перетцем був складений циркулярний лист, у якому вказувалися головні вимоги до статей майбутнього збірника, а саме: до публікації у виданні приймалися статті наукового змісту з тих галузей знань, в яких працював О. І. Соболевський (статті інформаційні або суто бібліографічного характеру редакцією не розглядалися); за обсягом статті не повинні були перевищувати 4 сторінок або 8 тис. знаків; останнім строком подання праць до редакції встановлювалося 15 грудня для вітчизняних учених і 20 грудня 1926 р. для іноземних науковців; статті необхідно було набрати на машинці та надіслати до Ленінграда В. П. Перетцу за адресою: вул. Надеждинська, 27, кв. 15^а [376, арк. 1–7 зв.].

З питання підготовки збірника статей, присвяченого академіку О. І. Соболевському, В. М. Перетц звернувся до провідних вітчизняних та іноземних філологів, а також до керівників академічних установ, запрошуючи науковців до участі у виданні. В листі неодмінному секретарю ВУАН А. Ю. Кримському від 15 листопада 1926 р. він, зокрема, писав: «Ініціативна група постановила звернутися до всіх слов'янських вчених, а я по-совісті не можу назначити з рядів їхніх і вчених українських, що природньо. Тому, передаючи це запрошення, ми просимо Вас вжити заходів до розмноження його і повідомлення зацікавленим вченим. Учні О. І. [Соболевського] і учні його учнів ймовірно отримають особисті запрошення... Мені доручено звернутися через Вас і до інших учених в

УРСР; за кордон я надішлю запрошення Ф. Колес[с]і та К. Студинському» [952, с. 150–151].

Надсилаючи вітчизняним і закордонним дослідникам запрошення до участі у новому науковому проекті, В. М. Перетц прагнув об'єднати слов'янських учених та налагодити їхню співпрацю. Так, у листі до А. Ю. Кримського від 15 листопада 1926 р. він наголосив: «О, якби це підприємство скільки-небудь допомогло єднанню наукових діячів слов'янських народів» [952, с. 151]. В іншому ж листі до А. Ю. Кримського, написаного 3 грудня 1926 р., В. М. Перетц зауважив: «Ви мене вважатимете Дон-Кіхотом – я прошу Вас допомогти мені зібрати – хоч в образі невеликих статей – всіх слов'янських філологів і археологів, у тому числі й українських» [952, с. 152].

Готуючи збірник статей на пошану академіка О. І. Соболевського, В. М. Перетц листувався зі своїми учнями, колишніми членами Семінарію російської філології, які мешкали в Києві (С. І., В. І. та О. М. Масловими), Баку (О. В. Багрієм), Варшаві (І. І. Огієнком), Москві (С. О. Бугославським, М. К. Гудзієм, Б. В. Нейманом), Ніжині (Є. А. Рихліком), Одесі (К. О. Копержинським). Його адресатами та кореспондентами були такі українські вчені як академік ВУАН К. В. Харлампович (Тургай), член-кореспондент ВУАН А. Я. Лященко (Ленінград), члени-кореспонденти АН СРСР Г. А. Ільїнський (Саратов), О. І. Томсон (Одеса), українські науковці В. М. Базилевич, І. М. Корольков, М. О. Макаренко, А. О. Степович (Київ), О. І. Білецький (Харків), М. П. Алексєєв, С. С. Дложевський, П. О. Потапов (Одеса), С. Г. Вілінський (Брно), В. О. Розов (Скоп'є), Ю. А. Яворський (Прага). Про надсилання статей до збірника йшлося у листах українського та білоруського мовознавця-славіста П. П. Бузука й російських учених О. М. Вознесенського та В. М. Івановського, які працювали у Мінську.

У процесі роботи над збірником В. М. Перетц широко листувався з російськими вченими, зокрема, академіками АН СРСР Б. М. Ляпуновим, С. Ф. Платоновим (Ленінград), М. Н. Розановим, М. Н. Сперанським

(Москва), членами-кореспондентами АН СРСР Д. В. Айналовим, Д. К. Зеленіним (Ленінград), М. М. Каринським, О. В. Михайловим, О. С. Орловим (Москва), В. О. Богородицьким (Казань), М. М. Дурново (Брно), Є. В. Петуховим (Сімферополь), російськими філологами М. Ф. Бельчиковим, М. М. Петерсоном, П. М. Селищевим, М. В. Сергієвським, І. М. Тарабріним, М. Л. Туницьким, С. К. Шамбінаго (Москва), В. В. Виноградовим, С. П. Обнорським, І. А. Фалєвим, В. І. Чернишовим, В. Ф. Шишмарьовим (Ленінград), В. В. Бушем, А. С. Мадусєвим (Саратов), О. Д. Григор'євим (Пряшів), О. Л. Петровим (Прага), візантієвістом та істориком церкви О. П. Дмитрієвським (Ленінград), фольклористом і етнографом М. Є. Ончуковим (Ленінград), мистецтвознавцем та істориком архітектури О. І. Некрасовим (Москва) та ін.

Питання участі у виданні іноземних учених обговорювалися В. М. Перетцем у листуванні з такими європейськими славістами та філологами як Н. Ван-Вейк (Лейден), Я. Лош (Краків), М. Мурко та Й. Полівка (Прага), С. Шобер (Варшава) і Я. Янів (Львів).

Робота з підготовки збірника філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського захопила В. М. Перетца, який прагнув залучити до участі в науковому проєкті із вшанування видатного вченого якомога більше дослідників. Так, у листі до історика та літературознавця Г. П. Житецького він наголосив: «Зараз клопочу по виданню Збірника статей в честь 70-річчя від дня народж[ення] О. І. Соболевського. Оце – справжній учений ювіляр. Колись незабутній і милий Павло Гнатович [Житецький] полемізував з ним. Але в останні роки свого життя, коли О[лексій] Ів[анович Соболевський] виріс у весь свій зріст – з великою повагою відгукувався про нього і з цікавістю читав його праці... Вибачте, що так багато пишу про це. Але ж дуже мене захопило це підприємство» [90, арк. 2–2 зв.].

Вітчизняні та іноземні філологи в цілому позитивно відгукнулися на пропозицію В. М. Перетца взяти участь у збірнику статей, присвяченого 70-літньому ювілею О. І. Соболевського, адже становлення багатьох із них, як

учених, відбулося або під науковим керівництвом, або під впливом педагогічної діяльності О. І. Соболевського, для інших його авторитет, як видатного філолога-славіста, був беззаперечним. Крім того, публікація статті в такому поважному виданні давала вченим гарну можливість ознайомити наукове співтовариство з результатами своїх досліджень.

З деякою обережністю до участі в збірнику, присвяченому О. І. Соболевському, віднеслися учені Києва. Про це В. М. Перетца інформувала О. М. Маслова, яка у листі від 10 грудня 1926 р. писала своєму колишньому навчителю, що «українці доволі стримано відносяться до ідеї збірника і обережні люди це, звичайно, враховують. Тому навряд чи “мати міст руських” буде багато представлена» [458, арк. 1 зв.]. Така позиція киян викликала смуток у В. М. Перетца і в листах до українських вчених він наголошував, що вшановується не «політичний бік» життя О. І. Соболевського, а його діяльність як вченого [90, арк. 2].

Проте не тільки громадська діяльність О. І. Соболевського, який був поборником монархічної ідеї, а і його думки щодо української мови, як «малоросійського наріччя» російської мови [1379], не сприймалися українськими філологами, зокрема, А. Ю. Кримським, який гостро критикував О. І. Соболевського. Розуміючи це, В. М. Перетц у своїх листах до А. Ю. Кримського звертав увагу на заслуги О. І. Соболевського перед українською наукою: «Ми – у Пітері – думаємо, що зараз – він фігура абсолютно нешкідлива в суспільному сенсі (крім того – прошу прийняти до від[ома], що його уподібнювати до Флор[инського] не можна: він цензором не був, доносів не писав і в охоронці не служив), а наукові праці його – все таки велике явище в науці про мову. І – особ[ливо], був іст[ориком] укр[аїнської] мо[ви], де він Валааму уподібнився і за[мість] того, щоб ї[х] “проклясти” – мимоволі “благословив”: його праця про гал[ицько]-вол[инську] говірку в дав[ніх] пам’ят[ках] – все-таки вихідний пункт для історії укр[аїнської] мо[ви]! З цим доводиться рахуватися» [952, с. 152].

Звичайно ж, не всі київські філологи проігнорували запрошення В. М. Перетца. Зокрема, дієву участь у підготовці збірника статей на честь О. І. Соболевського взяв С. І. Маслов. Темою своєї статті він обрав історію видань київського «Синопису», особливу увагу звернувши на видання 1680 р. [307]. У збірнику взяли участь й інші представники родини Маслових – О. М. Маслової статтею «До історії анекдотичної літератури XVIII ст.» і В. І. Маслов розвідкою «До питання про перші російські переклади поем Оссіана-Макферсона».

Багато зусиль доклав С. І. Маслов й до того, щоб поширити відомості про ювілейне видання на пошану О. І. Соболевського серед науковців Києва. Він не тільки інформував київських дослідників, зокрема, В. М. Базилевича, М. О. Макаренка і А. О. Степовича про збірник та вимоги до статей, строки їх написання тощо, а й переглядав підготовлені вченими праці, аби вони відповідали вимогам редакції видання. При необхідності, С. І. Маслов допомагав й переслати статті В. М. Перетцу. Так, він переслав до Ленінграда для публікації в збірнику на честь О. І. Соболевського працю «Склад Сказання про чудеса ікони Божої Матері Римлянині» колишнього киянина, а на час роботи над збірником професора кафедри філології Варшавського університету С. Ю. Кулаковського, який, не знаючи адреси редакції видання, надіслав статтю С. І. Маслову [456]. А з Києва, крім Маслових, до збірника розвідки ще надіслали мистецтвознавець М. О. Макаренко, історик-славіст і літературознавець А. О. Степович та мовознавець Є. К. Тимченко.

З листів відомо й про інших вітчизняних та іноземних вчених, які відіграли провідну роль в організації філологів-славістів для підготовки статей до збірника. У Харкові таким був український літературознавець, майбутній академік АН УРСР О. І. Білецький. Отримавши від В. М. Перетца запрошення взяти участь в збірнику на честь О. І. Соболевського, він інформував про підготовку ювілейного видання своїх харківських колег – славіста-мовознавця Л. А. Булаховського та історика літератури М. П. Жинкіна. Дякуючи В. М. Перетцу за повідомлення про збірник,

О. І. Білецький підкреслив, що в Харкові філологи вже «давно не мали можливості публікувати статті з цікавих для них питань» [409, арк. 1–1 зв.].

В Одесі довіреною особою В. М. Перетца був літературознавець, історик театру та бібліограф К. О. Копержинський, який повідомив про роботу над ювілейним виданням на пошану О. І. Соболевського професора Одеського соціально-гуманітарного інституту, мовознавця О. І. Томсона й останній підготував для збірника розвідку «Про дифтонгізацію є, о в українській мові». К. О. Копержинський також надіслав В. М. Перетцу статтю історика театру та філолога Б. В. Варнеке [438].

Допомогу щодо залучення до збірника вчених Білорусі В. М. Перетцу надав історик філософії та психології, заступник ректора з наукової роботи БДУ В. М. Івановський, якого В. М. Перетц добре знав ще з часів роботи в СДУ (1919–1921). Про можливість взяти участь у збірнику на честь О. І. Соболевського В. М. Івановський повідомив професорів та доцентів БДУ: літературознавців Є. І. Боричевського, О. М. Вознесенського, І. І. Замотіна та мовознавців П. П. Бузука й І. В. Вовка-Леонovichа, останній з яких до того ж був колишнім слухачем О. І. Соболевського [432]. Білорусь у збірнику була представлена працями О. М. Вознесенського, П. П. Бузука та І. В. Вовка-Леонovichа.

З учених, які перебували в еміграції, на заклик В. М. Перетца взяти участь у вшануванні О. І. Соболевського з ентузіазмом відгукнувся російський філолог-славіст М. М. Дурново. Випускник Московського університету він деякий час працював в Україні, обіймаючи посади приват-доцента та професора кафедри російської мови і словесності Харківського університету (1910–1915). Впродовж 1918–1921 рр. М. М. Дурново, як і В. М. Перетц, був професором СДУ, а в 1924 р. виїхав до Чехословаччини. На кошти Чеської академії наук і мистецтв М. М. Дурново досліджував українські діалекти в Закарпатті та, як професор за запрошенням, викладав в Університеті Брно. Відповідаючи на пропозицію В. М. Перетца, у листі від 10 грудня 1926 р. М. М. Дурново наголосив: «Вважатиму своїм обов'язком

взяти участь у “Збірнику”, оскільки глибоко поважаю О[лексія] І[вановича] і, не дивлячись на свою розбіжність з ним з багатьох питань, схилиюсь перед ним, вважаючи його одним із найбільших світил нашої науки» [426].

У листі М. М. Дурново також повідомив В. М. Перетца, що отримавши від нього інформацію про видання, зі свого боку, оповістив про підготовку збірника на честь академіка О. І. Соболевського деяких українських і російських вчених, які мешкали в Європі. Зокрема, надіслав запрошення українським філологам: мовознавцю В. О. Розову, який працював в Університеті Скоп’ї, славісту, фольклористу й історичу літератури Ю. А. Яворському, котрий викладав у Руській гімназії в Моравській-Тршебова, та С. Г. Вілінському, який обіймав посаду професора російської літератури філософського факультету Масарикова університету в Брно [426].

Оскільки М. М. Дурново не знав точної адреси російського історика, члена НТШ О. Л. Петрова, який мешкав у Празі, він звернувся до М. Мурка з проханням поінформувати російського вченого про підготовку збірника на честь О. І. Соболевського [426]. Варто зазначити, що зберігся лист В. М. Перетца до О. Л. Петрова від 29 грудня 1926 р., з якого можна дізнатися, що до редакції видання істориком була надіслана стаття «Декілька зауважень про словенсько-мад’ярський етнографічний кордон ХІХ ст.» [402, арк. 1], яку було опубліковано у збірнику на честь О. І. Соболевського.

Працюючи над статтею до збірника на пошану О. І. Соболевського, М. М. Дурново протягом 10–22 грудня 1926 р. надіслав В. М. Перетцу з Брно п’ять листів. З документів видно, що російський філолог дуже швидко підготував розвідку до ювілейного видання. Стаття М. М. Дурново «Райградський збірник (Martyrologium odonis)» була присвячена дослідженню кириличних вставок і приписок у латинському рукописі кінця Х ст. – початку ХІ ст., що зберігається у Бенедиктинському монастирі в Райграді (Райградському монастирі) в Моравії. Свого часу цей рукопис досліджував і О. І. Соболевський, який у 1910 р. опублікував статтю «Райградський збірник».

Як вказувалося вище, запрошення взяти участь в збірнику на пошану академіка О. І. Соболевського, що готувався під егідою АН СРСР, через М. М. Дурново отримав професор Масарикового університету в Брно С. Г. Вілінський. Зберіглися два листа останнього до В. М. Перетца. У першому листі, який був написаний 11 грудня 1926 р., С. Г. Вілінський інформував редактора ювілейного збірника про отримання запрошення та «сердечно» дякував за «пам'ять і увагу» [415, арк. 1]. А у листі від 23 грудня професор російської літератури повідомляв, що вже надіслав для збірника статтю «Схематизм у творчості М. Є. Салтикова-Щедрина». Він просив В. М. Перетца після друку видання надіслати до Брно 25 відбиток його статті, а також, за можливістю, й сам збірник. У листі, учений наголосив, що в Чехословаччині дуже важко придбати академічні видання [416].

Від М. М. Дурново ж про підготовку збірника на честь академіка О. І. Соболевського дізнався і російський фольклорист, літературознавець та лінгвіст О. Д. Григор'єв, який працював професором російської мови у Пряшіві. Не зважаючи на велику зайнятість, він вирішив взяти участь у ювілейному виданню. У листі до В. М. Перетца від 20 грудня 1926 р. вчений зазначив: «Моя повага до ювіляра така, що я наважився написати в перший раз до к[олишнього] Петрограда. Насилу вибрав декілька вільних годин, щоб викласти висновки своєї праці у невеликій статті, яку при цьому додаю» [420]. До збірника на пошану О. І. Соболевського О. Д. Григор'єв надіслав статтю «Освіта і загальний розподіл російських старожильчеських говорів Сибіру», де підсумував свої дослідження з теми «Російські старожильчеські говори Сибіру», над якою працював з 1917 р.

Академік В. М. Перетц листувався й з українським славістом та істориком літератури Ю. А. Яворським, який з 1925 р. мешкав у Чехословаччині та працював у Руській гімназії в Моравській-Тршебова. У тому ж 1925 р. Ю. А. Яворський став членом культурного відділу Комітету з досліджень Словаччини та Підкарпатської Русі при Слов'янському інституті в Празі. В Чехословаччині український вчений активно провадив славістичні

дослідження, уділяючи особливу увагу питанням Галицької й Підкарпатської Русі, та публікувався в українських і чеських наукових виданнях, зокрема «Щорічнику Слов'янського інституту в Празі» та журналі «Slavia». Свою працю «Легенда про походження павликіан» Ю. А. Яворський надіслав й до збірника філологічних і славістичних статей на честь академіка О. І. Соболевського. В листі до В. М. Перетца від 31 січня 1927 р. Ю. А. Яворський висловив побажання, щоб його розвідку було опубліковано у ювілейному виданні [488, арк. 1].

У листі Ю. А. Яворський також повідомляв В. М. Перетца, що, працюючи в Чехословаччині, слідкував за його науковою діяльністю. У празькій газеті «Prager Presse» він опублікував рецензію на монографію В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку», яку надіслав автору дослідження до Ленінграда [488, арк. 1]. В. М. Перетцу також була цікава наукова творчість Ю. А. Яворського, на празьку публікацію якого «Нові рукописні знахідки в галузі давньої карпатської писемності XVI–XVIII ст.» він відгукнувся рецензією в «Працях Інституту слов'янознавства АН СРСР» [935].

Цікавий лист В. М. Перетцу із Скоп'є, що тоді входило до Королівства сербів, хорватів і словенців, надіслав мовознавець В. О. Розов. Свого часу він разом із В. М. Перетцем працював на історико-філологічному факультеті Університету св. Володимира в Києві, а в 1918 р. виїхав за кордон. Про підготовку в Ленінграді збірника в честь академіка О. І. Соболевського за загальною редакцією В. М. Перетца мовознавець дізнався від М. М. Дурново. У листі до редактора видання від 12 грудня 1926 р. В. О. Розов зазначив: «Бачу, що Ви енергійні як і раніше. Я поважаю і люблю Олексія Івановича і дуже був би радий доказати це» [471, арк. 1]. Проте констатував, що запрошення до участі у збірнику надійшло запізно, адже останні підготовлені ним праці вже лежали в редакції чеської «Slavii» та чотирьох сербських журналах. Втім першу зі своїх праць із мовознавства, що вдасться опублікувати, В. О. Розов вирішив випустити у світ з посвятою

О. І. Соболевському [471, арк. 1–1 зв.]. У своєму листі В. О. Розов також інформував В. М. Перетца, що читає його розвідки в «Slavii», а також за бібліографічними оглядами, що регулярно публікував чеський журнал, стежить за роботами вченого та представників його школи, зокрема, В. П. Адріанової-Перетц і С. О. Щеглової [471, арк. 1 зв.].

Сам В. О. Розов теж проводив активну наукову діяльність, але, як і всі емігранти, гостро відчував брак необхідної для роботи наукової літератури. Він повідомляв В. М. Перетца, що йому дуже були потрібні окремі праці О. О. Шахматова та В. М. Ганцова, але в Королівстві сербів, хорватів і словенців дістати їх було складно [471, арк. 1 зв.]. Вчений намагався використати кожен нагоду, аби налагодити зв'язки з українськими та російськими науковими установами. І це йому вдавалося, про що свідчить книга В. О. Розова «Українські грамоти», яка була надрукована в 1928 р. в Києві як видання Історично-філологічного відділу ВУАН.

Чеський філолог, етнограф та історик літератури Матій Мурко, який був співредактором провідного чеського журналу слов'янської філології «Slavia», що видавався під егідою Слов'янського інституту в Празі, отримавши від В. М. Перетца інформацію з підготовки збірника на пошану О. І. Соболевського, повідомив про це таких видатних чеських учених, як історика-славіста, члена ЧАНМ, НТШ і члена-кореспондента АН СРСР Л. Нідерле, філолога-славіста, члена Санкт-Петербурзької АН та іноземного члена ВУАН І. Полівку, славіста і богеміста, президента ЧАНМ Й. Зубатого, мовознавця, члена ЧАНМ О. Гуєра, а також українського археолога Я. І. Пастернака, який був учнем Л. Нідерле й працював на кафедрі археології Українського вільного університету в Празі, та російського славіста й історика літератури, члена-кореспондента Болгарської АН В. А. Францева, що обіймав посаду професора Карлового університету [459].

Сам М. Мурко прагнув взяти участь у збірнику на пошану академіка О. І. Соболевського статтею про переклади творів Західної Європи у південно-слов'янській літературі. Тоді над цією темою М. Мурко працював в

рамках підготовки доповіді, яку він планував виголосити на з'їзді візантологів у Білгороді. У статті вчений мав намір висловити власну думку й щодо часу та обставин перекладу з латинської «Сказання про Індійське царство», взявши, таким чином, участь у дискусії між російськими літературознавцями, академіками АН СРСР В. М. Істріним, який вважав, що цей твір вперше було перекладено сербською в XIII–XIV ст., і О. І. Соболевським, який наполягав на тому, що пам'ятку спершу переклали російською [459; 461].

Водночас у листі до В. М. Перетца від 18 січня 1927 р. М. Мурко зазначив, що для підготовки статей організатори видання встановили дуже короткий термін, й подати до збірника свої праці зможуть лише ті вчені, які мають вже підготовлені розвідки [460]. Так, від участі у збірнику на пошану академіка О. І. Соболевського змушений був відмовитися відомий чеський філолог-славіст Ї. Полівка, який 26 листопада 1926 р. у листі до В. М. Перетца зауважив: «Як би мені не хотілося своєю участю в збірнику виразити свою глибоку повагу до наукових праць ювіляра, проте я змушений відмовитися через занадто короткий термін» [469]. На жаль, жодному з чеських учених, у тому числі й М. Мурку та Ї. Полівці, не вдалося вчасно підготувати та надіслати дослідження для публікації в ювілейному збірнику.

У листі до В. М. Перетца від 18 січня 1927 р. М. Мурко висловився й щодо відсутності серед надісланих до редакції видання праць вчених з деяких інших країн. Так, на його думку, причиною мовчання болгарських і сербських філологів, імовірно, стала та ж причина, що й для чехословацьких науковців, тобто занадто короткий термін для підготовки розвідок. А деяких філологів, як, наприклад, відомого сербського лінгвіста Олександра Белича, участь якого у виданні була бажана для його організаторів, просто не вдалося розшукати під час підготовки збірника [460].

Активну участь у збірнику на честь О. І. Соболевського взяли польські вчені, серед яких промоутером видання виступив професор Краківського університету Я. Лош. 21 грудня 1926 р. він надіслав на адресу В. М. Перетца

свою працю, а також статті лінгвістів й славістів, професорів університетів Варшави (академіка Польської АН В. К. Поржезинського та С. Ю. Шобера), Львова (члена Польської АН Я. В. Чекановського і Т. Лера-Сплавинського), Кракова (члена-кореспондента Санкт-Петербурзької АН Я. М. Розвадовського, академіка Польської АН К. Нича) [445], які всі були надруковані в збірнику. Крім того, у виданні була опублікована стаття польського філолога, професора Львівського університету Я. Яніва, присвячена міжмовним україно-румунським контактам.

Серед українських вчених у Варшаві інформацію про підготовку збірника до ювілею академіка О. І. Соболевського розповсюджував учень В. М. Перетца, дійсний член НТШ І. І. Огієнко, який з 1926 р. працював професором церковнослов'янської мови у Варшавському університеті. Переймався І. І. Огієнко й тим, щоб про збірник на пошану О. І. Соболевського знали у Львові [464, арк. 1 зв.].

Зазначимо, що до ювілейного збірника на честь академіка О. І. Соболевського увійшли праці не тільки видатних й добре відомих в науковому світі вчених, а і молодих дослідників. Одним із бажаючих взяти участь у виданні був випускник історико-філологічного факультету Університету св. Володимира в Києві (1918), а на час підготовки до публікації збірника завідувач бібліографічного відділу Одеської публічної бібліотеки М. П. Алексєєв, який надіслав до редакції видання свою статтю «До історії слова “нігілізм”».

В Університеті св. Володимира М. П. Алексєєв навчався вже після від'їзду В. М. Перетца до Петрограда. Проте в повному обсязі він відчув на собі вплив традицій, що на історико-філологічному факультеті були закладені вченим. У листі до В. М. Перетца від 27 грудня 1926 р. М. П. Алексєєв писав: «Користуюся нагодою, щоб повідомити Вам про себе деякі відомості, які, можливо, частково прояснять Вам моє сильне бажання взяти участь в редагованому Вами збірнику. Я вступив до Університету св. Володимира в 1914 році, через кілька місяців після Вашого від'їзду з

Києва до Петербургу. Ваше ім'я, Ваш авторитет, розповіді про Вас Ваших учнів, з якими я незабаром зблизився, і із яких деяких, як наприклад С. І. Маслова, О. О. Назаревського, М. К. Гудзія та ін[ших], я донині зараховую до числа своїх кращих друзів, зіграли для мене велику роль в справі вироблення мого світогляду. Вашу “Методологію” я знаю на зубок, від першої до останньої сторінки, так як Ви вимагали цього на іспитах; я знаю також майже всі Ваші праці, котрі зберігаються в моїй бібліотеці, досить великою і зібраною з великим старанням... Мені мріялося завжди, що не будучи Вашим учнем, але ввібравши в себе традиції Вашого семінарію, я коли небудь та побачу Вас і зможу особисто попросити Ваших порад і вказівок» [405, арк. 1–2 зв.].

Напевне М. П. Алексеєву не довелося особисто поспілкуватися з В. М. Перетцем. Але його статтю «До історії слова “нігілізм”» редактор ювілейного видання уважно прочитав і надіслав автору із зауваженнями для виправлення. Доопрацьована праця М. П. Алексеєва була опублікована в збірнику на пошану О. І. Соболевського. Додамо, що в майбутньому М. П. Алексеєв стане академіком АН СРСР (1958), головою радянського та міжнародного комітетів славістів (1970).

Слід також вказати, що не всі статті, надіслані до редакції видання, увійшли до збірника. Так, було відхилено інформаційну статтю українського історика, архівіста та музеєзнавця В. М. Базилевича «Два листи М. І. Гнедича» [408]. Не увійшла до збірника й праця професора кафедри російської літератури Кримського державного педагогічного інституту, члена-кореспондента АН СРСР Є. В. Петухова «Із сердечного життя Ф. М. Достоевського (А. П. Сулова-Розанова)», яку вчений зміг надіслати В. М. Перетцу тільки в квітні 1927 р.

Були й такі вчені, які з тих чи інших суб'єктивних або об'єктивних причин відмовлялися брати участь в збірнику, присвяченому О. І. Соболевському. Одним із них був академік АН СРСР С. Ф. Платонов, який вважав, що його участь у виданні «не принесе задоволення» ювіляру

[463]. Відмовився від участі в збірнику й репресований академік ВУАН К. В. Харлампович, який, засланий до Тургаю (Казахстан), в листі від 8 грудня 1926 р. писав В. М. Перетцу: «Від душі вітаю симпатичне починання ініціативної групи шанувальників маститого і славного вченого. На жаль, за географічними умовами я не можу взяти активної участі в збірнику. Підходящої готової статті немає, а від матеріалів своїх я відрізаний 1600 верстами шляху, які вимагають для свого подолання 11–12 днів» [483].

Деякі вчені, не беручи особисто участі у збірнику, щиро підтримували ідею підготовки ювілейного видання та намагалися залучити до вшанування О. І. Соболевського інших науковців. Наприклад, протоієрей, професор КДА І. М. Корольков, який в 1920-ті рр. активно співпрацював з ВУАН, будучи не в змозі взяти участь у збірнику (на той час науковцю вже виповнилося 82 роки) попросив В. М. Перетца від його імені привітати ювіляра зі святом [441], а також «вважав своїм обов'язком» повідомити про ювілей О. І. Соболевського своїх знайомих і учнів, що мешкали в Полтаві, Криму, Казані й «навіть Сербії» [442]. Ще І. М. Корольков попросив В. М. Перетца, після виходу в світ збірника в честь академіка О. І. Соболевського, обов'язково надіслати його до ВУАН [442]. Із контексту листа І. М. Королькова до В. М. Перетца від 21 січня 1927 р. знаємо, що останній привітав О. І. Соболевського від імені його київських знайомих і учених зі святом. Ювіляр же надіслав киянам вдячного листа [442].

Звернемо увагу й на те, що статті в ювілейному збірнику на честь О. І. Соболевського передбачалося друкувати російською мовою. Проте, деякі неросійські вчені висловили бажання опублікувати свої праці національною мовою [464, арк. 1 зв.; 424, арк. 1; 444]. Зокрема, до редакції збірника статті українською мовою надіслали С. С. Дложевський («Дещо про природу речень типу “козаченько вбито” української літературної мови»), М. О. Макаренко («Молитовник великого князя Володимира й Сулукадзев») та І. І. Огієнко («Український наголос в XVI віці»). Умовою польських

учених була публікація їхніх праць в збірнику винятково польською мовою [444]. Білоруською мовою була опублікована стаття І. В. Вовка-Леоновича.

Однією з проблем, що постала перед редакцією видання, було визначення принципу розміщення статей у збірнику. 14 грудня 1926 р. Відділення російської мови та словесності АН СРСР постановило розміщувати статті за порядком їх поступлення до редакції [376, арк. 2]. Першими, вже наприкінці листопада 1926 р., свої статті для публікації в збірнику надали В. П. Адріанова-Перетц, С. О. Щеглова і В. М. Перетц, а станом на 1 січня 1927 р. до редакції надійшло 109 статей вітчизняних та закордонних філологів і славістів, у т. ч. 30 розвідок було представлено українськими вченими, з яких 15 дослідників працювало в наукових установах і вузах України, а інші мешкали в Азербайджані, Білорусі, Польщі, Росії та Чехословаччині. Оскільки праці надійшли вчасно, а їхня кількість давала змогу сформувати збірник, статті у виданні було розміщено за абеткою прізвищ авторів.

Підводячи підсумок щодо участі вітчизняних та іноземних учених у ювілейному збірнику статей на пошану академіка О. І. Соболевського, В. М. Перетц у листі до Г. П. Житецького наголосив, що «навколо цього ювілею мобілізуються майже всі слов'янські вчені... Випадок і в колишні часи абсолютно неймовірний» [90, арк. 2]. Головний редактор видання також констатував, що у збірнику статей не представлено «радянських» професорів і академіків, але, як зауважив В. М. Перетц, «ювіляр про це не буде сумувати» [90, арк. 2 зв.]. У листі ж до самого О. І. Соболевського В. М. Перетц зауважив, що навряд чи інший вчений того часу зумів би об'єднати навколо себе стількох осіб, як це вдалося ювіляру [1271, с. 270–275]. Додамо, що успішне здійснення унікального академічного проекту, значною мірою, стало результатом видатної науково-організаційної діяльності ініціатора та редактора видання, академіка В. М. Перетца.

Збірник, присвячений О. І. Соболевському, набагато перевищив запланований обсяг, склавши 38 замість 10 друк. арк. В. М. Перетцу довелося

прикласти чимало зусиль, аби підготувати його до друку. Проте виникли й інші чинники, що стримували публікацію видання: проти його друку несподівано виступив неодмінний секретар АН СРСР С. Ф. Ольденбург. «У мене біда: Ольд[енбург] не хоче чогось випускати Зб[ірник] Собо[левського]: всі бояться “як би чого не вийшло...”», – писав В. М. Перетц у листі до С. І. Маслова 1 грудня 1927 р. [314, арк. 1 зв.]. В. М. Перетц в листах закликав організаторів і учасників ювілейного збірника об'єднати зусилля, аби подолати спротив секретаря всесоюзної академії.

Зрештою, в червні 1928 р. збірник філологічних і славістичних статей на пошану академіка О. І. Соболевського побачив світ. У передмові до видання вказувалося, що його зміст багатогранний, як і багатогранними були наукові інтереси О. І. Соболевського [1288, с. II]. У збірнику були представлені праці з таких галузей вітчизняної й слов'янської філології як історія мови і літератури, палеографія, діалектологія, етнографія і фольклор, історія мистецтва та літератури взагалі. І якщо урочисті заходи до ювілею О. І. Соболевського через його скромність та принципову позицію так і не відбулися, вихід збірника на честь вченого став виявом заслуженого визнання наукових здобутків видатного філолога-славіста.

Отже, аналіз епістолярної спадщини В. М. Перетца засвідчив провідну роль вченого з підготовки і видання збірника філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського. Вшановуючи видатного філолога-славіста, В. М. Перетцу вдалося об'єднати і налагодити співпрацю європейських учених, що досліджували питання історія мови і літератури, палеографії, діалектології, етнографії та фольклору. Активну участь у науковому проекті взяли українські вчені, що мешкали як на терені України, так і поза її межами. Надіслані ними розвідки склали майже третину від опублікованих у виданні наукових праць, що стало вагомим внеском в актуалізацію українознавчих досліджень.

6.4 Організатор українознавчих досліджень в російських наукових установах. Діяльність на чолі Комісії зі складання толкової бібліографії давньоруської (української) літератури

Наукова та науково-організаційна діяльність В. М. Перетца як академіка РАН (АН СРСР) та співробітника російських наукових і освітніх установа значною мірою була спрямована на розвиток українознавчих досліджень. Ще у 1915 р. він ініціював створення Комісії зі складання толкової бібліографії давньоруської літератури, що діяла б при Відділенні російської мови і словесності Санкт-Петербурзької АН. Створення КТБ було підтримано на засіданні Відділення 5 грудня 1915 р., а наступного року вона розпочала свою діяльність під керівництвом В. М. Перетца. Своїм завданням КТБ ставила складання бібліографії наукових праць і видань, що були присвячені пам'яткам давньоруської літератури і містили відомості про літературні процеси та явища в Стародавній Русі.

Очолювана В. М. Перетцем КТБ діяла протягом 1916–1930 рр., не враховуючи 1918–1921 рр., під час яких вчений працював у Самарі. Вона не мала штатних працівників, а співробітниками КТБ упродовж десяти років її діяльності були учні вченого по київському і ленінградському Семінарію російської філології: В. П. Адріанова-Перетц, О. В. Багрій, С. Д. Балухатий, І. П. Єр'омін, Г. Б. Нікольська, С. П. Розанов і С. О. Щеглова. В. М. Перетц хотів би залучити до роботи в КТБ й інших своїх вихованців, що зарекомендували себе як кваліфіковані вчені-мовознавці. Про це він, зокрема, писав у листі до О. О. Шахматова від 28 грудня 1915 р.: «Добре б залучити молодих мовознавців: Б. О. Ларіна, М. Я. Калиновича, мабуть, і О. П. Баранникова – вони, особливо перші 2, заправлені добре: знають санскритську, зендську, готську, литовську, латинь, грецьку, слов'янські мови. От би їх залучити!» [967, с. 625].

Співробітники КТБ склали анотовану бібліографію видань і праць з історії давньої руської (української) літератури, що була систематизована за жанрами та авторами, а також надавали довідки дослідникам і науковим

установам, що цікавилися бібліографічними даними. За звітом В. М. Перетца, станом на 1 січня 1931 р. співробітниками КТБ було опрацьовано 139 періодичних видань і 268 монографій та статей, що були опубліковані з кінця XVIII ст., а також виготовлено 20 050 бібліографічних карток. У 1931 р. КТБ була реорганізована у підкомісію, що увійшла до складу Комісії з давньоруської літератури при Відділі гуманітарних наук АН СРСР [1277, с. 4–6].

З 1921 р. під керівництвом В. М. Перетца в Петрограді (Ленінграді) діяло Товариство дослідників української історії, письменства та мови, що організовувало українознавчі студії в Росії. Його членами були вчені, які працювали в російських наукових і освітніх установах, зокрема, дійсні члени РАН (АН СРСР) В. І. Вернадський, М. С. Грушевський (почесний член), Б. М. Ляпунов, В. М. Перетц, члени-кореспонденти російської (всесоюзної) академії Д. І. Абрамович, А. Я. Лященко, Б. Л. Модзалевський, П. К. Сімоні та В. І. Срезневський, співробітники БАН В. П. Адріанова-Перетц, В. Т. Боцяновський, С. О. Щеглова, завідувач відділу малярської техніки Інституту археологічної технології Російської академії історії матеріальної культури В. О. Щавинський, професор ЛДУ і Вищого педагогічного інституту С. О. Адріанов, професор Ленінградського інституту живих східних мов і ЛДУ О. П. Баранников тощо. Члени Товариства досліджували проблеми історії, літератури, мови, фольклору, етнології та мистецтва українського народу і розповсюджували знання з україністики серед російської громадськості. Так, в Ленінграді регулярно влаштовувалися публічні засідання членів Товариства, на яких заслуховувалися повідомлення про результати українознавчих досліджень, відзначалися ювілеї українських учених, літераторів і громадсько-культурних діячів.

До того часу як у середині 1920-х рр., за висловом В. М. Перетца, визначилися «централістично-московські настрої» в РАН, він виступав за те, щоб у російських академічних колах були гідно представлені українські вчені. Так, коли в 1922 р. у РАН постало питання про обрання нових членів

до її складу, В. М. Перетц на місце померлого М. Ф. Сумцова запропонував обрати членом-кореспондентом російської академії А. М. Лободу, який на той час вже був академіком ВУАН [1271, с. 319–320]. І завдяки зусиллям В. М. Перетца в 1924 р. А. М. Лободу було обрано членом-кореспондентом РАН.

І надалі в російській (всесоюзній) академії В. М. Перетц послідовно відстоював інтереси ВУАН, окремих українських вчених, а також репрезентував українознавчі дослідження. За його ініціативи та підтримки до складу дійсних членів АН СРСР були обрані історик М. С. Грушевський і мовознавець Є. К. Тимченко [48, арк. 37–37 зв.]. Активно виступав В. М. Перетц і за організацію та проведення українознавчих досліджень в межах роботи АН СРСР. 28 листопада 1931 р. на засіданні «Групи літератури» Відділення гуманітарних наук АН СРСР вчений виступив із доповіддю «Думки про задачі сучасного вивчення української літератури доби феодалізму» [1271, с. 371].

Як професор Науково-дослідного інституту порівняльної історії літератур і мов Заходу та Сходу, що діяв при ЛДУ, В. М. Перетц викладав методологію історико-літературного дослідження, читав курси російської словесності та історії давньої української літератури, та проводив заняття з учасниками Семінарію російської філології. В ленінградський період діяльності Семінарію участь в його роботі брали такі молоді вчені, як С. Д. Балухатий, Г. А. Бялий, І. П. Єрьомін, К. О. Копержинський, С. Я. Лур'є, О. І. Нікіфоров, Г. Б. Нікольська, І. І. Фетісов та інші науковці. Заняття Семінарію проводилися на квартирі Перетців, в їх організації брала участь і В. П. Адріанова-Перетц. Як і в київський період робота Семінарію була спрямована на підготовку його учасників до самостійної наукової діяльності на ниві дослідження давньоруської та української літератури [972; 981].

Викладав В. М. Перетц і в Державному інституті історії мистецтв. Фольклорист Н. П. Колпакова, яка навчалася у В. М. Перетца та

В. П. Адріанової-Перетц у цьому навчальному закладі, залишила спогади, що висвітлюють педагогічний талант вчених. Зокрема, Н. П. Колпакова згадувала, аби спонукати студентів до вивчення слов'янських мов і В. М. Перетц, і В. П. Адріанова-Перетц давали їм такі доручення, як перевірити цитати з болгарських, сербських або польських джерел чи написати рецензії на статті, що були підготовлені білоруською або українською мовами [981, с. 43].

Найбільш талановитими і любимими «пташенятами» В. М. Перетца ленінградського періоду його діяльності були І. П. Єрьомін і Г. Б. Нікольська, які перші свої кроки у науці зробили під час навчання на історико-філологічному факультеті ЛДУ, де з 1922 р. відвідуючи Семінарії вченого. Про перші успіхи своїх здібних вихованців В. М. Перетц з гордістю писав у листах до свого навчителя О. І. Соболевського і друга М. Н. Сперанського. Він просив колег й надати всіляку допомогу під час наукових поїздок його учнів до Москви [1271, с. 263–265].

Оскільки І. П. Єрьомін і Г. Б. Нікольська під керівництвом В. М. Перетца досліджували твори Княжої доби, то їм необхідно було здійснювати поїздки й до Києва. Зазвичай, поїздки своїх учнів до Києва організовував В. М. Перетц, звертаючись за допомогою вже до українських колег, зокрема, П. М. Попова який завідував відділом письма і друку Лаврського музею [643, арк. 1–1 зв.]. На прохання В. М. Перетца, П. М. Попов допомагав молодим дослідникам працювати з «лаврськими рукописами» [645, арк. 1]. А у 1927 р. своїх наймолодших талановитих учнів В. М. Перетц долучив до співпраці із КДУП.

Навесні 1929 р. під час сесії АН СРСР В. М. Перетц ініціював створення Інституту українсько-білоруських досліджень. Його пропозицію підтримав М. С. Грушевський, якого в січні 1929 р. було обрано дійсним членом АН СРСР. У свою чергу М. С. Грушевський ще й висунув ідею створення Історичного українського інституту. Про перебіг подій під час сесії В. М. Перетц повідомляв академіка ВУАН А. Ю. Кримського в листі від 4

травня 1929 р.: «Сесія пройшла досить пристойно, без втрат для укр[аїнських] інтересів. У Комісії з м[ови] і літ[ератури] головував М. С. Груш[евський] і коли мені довелось висунути і підтримати заснування Інституту українсько-білор[уських] досліджень – він цілком мене підтримав і навіть більше – ще виразніше формулював необхідність такого Інституту. На засід[анні] В[ідділення] с[ловесності] – він вніс пропозицію також про заснування Історич[ного] укр[аїнського] інституту для вивчення істор[ичних] матер[іалів], що зберігалися в Л[е]н[ін]граді. Т[аким] чин[ом], пропозиції внесені» [952, с. 197]. Проте заснувати Інститут українсько-білоруських досліджень при АН СРСР не вдалося.

Тоді В. М. Перетц ініціював створення Комісії з вивчення історії України, яка б діяла при АН СРСР. У листі до А. М. Лободи від 14 березня 1931 р. він писав: «Я клопочу про Укр[аїнську] Ком[ісію] при Від[ділі] гум[анітарних] н[аук], але централістичні тенденції у нас д[осі] сильні, і справу затягують» [495, арк. 1 зв.]. Зрештою завдяки наполегливості В. М. Перетца Комісія з вивчення історії України була організована, а восени 1931 р. вона влилася до новоутвореного Інституту слов'янознавства АН СРСР.

Долучився В. М. Перетц і до створення ІС АН СРСР. В листі до П. М. Попова від 26 березня 1931 р. вчений повідомляв, що на квітневій сесії АН СРСР планується розгляд питання про організацію ІС, до якого повинна була увійти Комісія з вивчення історії України. «Значить моя присутність необхідна», – робив висновок В. М. Перетц [658].

Постанова про організацію ІС у складі АН СРСР була прийнята Президією ЦВК СРСР 13 липня 1931 р. Перед інститутом ставилися задачі всебічного вивчення історії, економічного життя, культури, мов і літератур слов'янських народів, а також інших народів Південно-Східної Європи, які культурно та історично були пов'язані з ними – греків, албанців, румун і молдован. ІС мав діяти в Ленінграді, де тоді розташовувалася АН СРСР. У БАН для ІС виділялися приміщення (книгосховище, читальний зал, кімната

довідково-бібліографічного відділу ліквідованого в 1930 р. Слов'янського відділення БАН тощо). Згодом при ІС став діяти постійний кабінет-виставка з діаграмами, картами, картинами, рисунками, фотографіями та іншим ілюстративним матеріалом. Для розроблення положення про ІС була створена комісія у складі академіків АН СРСР М. С. Державіна, В. П. Волгіна, Б. М. Ляпунова і В. М. Перетца [1348, с. 60–61]. В ІС В. М. Перетц сподівався широко розгорнути українознавчі дослідження. У вересні 1931 р. у листі, надісланому С. І. Маслову до Києва, він писав: «Чекаємо з дня на день початку діяльності Інституту слов'янознавства. Буде і українська секція» [340, арк. 1].

ІС розпочав роботу 22 вересня 1931 р., коли Президія АН СРСР затвердила штат інституту, що складався із семи осіб. Директором ІС було призначено відомого філолога-славіста, академіка АН СРСР М. С. Державіна. При ІС створювалося п'ять секторів: історіографії і бібліографії слов'янознавства; текстологічний; історії літератур і мов; етнографії і фольклору; історії та економіки. Очільниками секторів призначались академіки та фахівці зі слов'янознавства. В ІС діяла вчена рада, до якої входили директор інституту, вчений секретар, керівники секторів і академіки-слов'янознавці.

Активну участь у розбудові ІС взяв і В. М. Перетц, який у листі до С. І. Маслова від 10 жовтня 1931 р. зазначив: «Зараз я зайнятий організацією Інст[итуту] слав'янознавства. Директор, новий академік, [М. С.] Державін, мене запросив брати участь, приєднався “актив” тутешнього Товариства [дослідників української історії, письменства та мови] і т[аким] чин[ом] українознавство має шанси, якщо не процвісти, та все ж існувати» [341, арк. 1]. В. М. Перетц планував влаштувати до ІС кілька фахівців з українознавства, але його плани зреалізувалися частково, оскільки на українознавство було відведено лише одну штатну одиницю, та й то «науково-технічного працівника». «Туди, – уточнював В. М. Перетц, – Державін (директор) бере єдиного фахівця – і то з нової української

літератури, давня ж і фольклор – залишаться без представників: мало відпущено коштів» [340]. Цим єдиним науково-технічним співробітником з українознавства в ІС став В. В. Дроздовський, який водночас був ученим секретарем (1929–1931) і керівником групи нової української літератури (1929–1933) Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді.

Особливо вболіваючи за розвиток українознавчих досліджень, В. М. Перетц думав і про перспективи, що відкривалися з початком роботи ІС загалом у сфері слов'янознавства. «Будемо сподіватися, що якщо не українознавство, то інші галузі слов'янознавства процвітуть», – писав він С. І. Маслову [340, арк. 1 зв.]. На прохання М. С. Державіна, вчений намагався залучити до співпраці з ІС кваліфікованих філологів-славістів [340, арк. 1 зв.]. За допомогою С. І. та В. І. Маслових, В. М. Перетц спробував розшукати Є. А. Рихліка [340, арк. 1 зв.], який з 1925 р. працював професором кафедри українського мовознавства та письменства НІНО. Проте в липні 1931 р. він був засуджений Харківським ОДПУ до 10 років виправно-трудових таборів. З'ясувавши, що Є. А. Рихлік перебуває в одному із таборів Західного Сибіру, В. М. Перетц і М. С. Державін звернулися з листом до Верховного суду УРСР з проханням звільнити засудженого, як одного з небагатьох вчених-славістів, аби дати йому можливість продовжити свою «цінну наукову працю» [1470]. Проте їхній лист залишився без відповіді.

В ІС регулярно проводились засідання та колоквиуми, на яких заслуховувалися та обговорювалися наукові доповіді. Перша доповідь В. М. Перетца, що відбулася в грудні 1931 р., була присвячена науковій і літературній діяльності історика української та російської літератур, бібліографа, члена-кореспондента ВУАН і АН СРСР А. Я. Ляценка, який помер 12 вересня 1931 р. З доповіддю, присвяченій пам'яті А. Я. Ляценка, В. М. Перетц виступив не тільки в ІС, а й на засіданні Відділення

гуманітарних наук АН СРСР [342, арк. 1]. Він підготував й некролог вченого, який опублікували «Відомості АН СРСР» [915].

Варто зазначити, що на наукових засіданнях ІС проголошувалися й інші доповіді з україніки. А на деяких засіданнях розглядалися тільки питання з галузі українознавства. Наприклад, одне з відкритих засідань ІС цілком було присвячено Т. Г. Шевченку [1348, с. 62].

До співпраці з ІС В. М. Перетц долучив І. П. Єрьоміна. ТанDEM учителя і учня позитивно вплинув на розвиток українознавчих досліджень в ІС. Нерідко вчені разом відвідували наукові засідання в інституті й виступали на них з науковими доповідями з україніки. Так, на науковому засіданні, що відбулося в ІС 8 травня 1932 р., В. М. Перетц виступив з доповіддю «Збірники українських прислів'їв XVII–XVIII ст. в марксистському освітленні», а І. П. Єрьомін доповів про свою роботу над темою «Іван Вишенський та його діяльність» [1271, с. 276]. Розпочавши під керівництвом В. М. Перетца досліджувати літературно-публіцистичну діяльність українського письменника І. Вишенського, І. П. Єрьомін завершить роботу над темою захистом докторської дисертації (1937), але вже за наукового супроводу В. П. Адрінової-Перетц [373, арк. 1 зв.]. Як згодом констатувала в листі до Л. Є. Махновця В. П. Адрінова-Перетц, більша частина докторської дисертації І. П. Єрьоміна була виконана під керівництвом В. М. Перетца, який навіть «матеріали для неї дістав в Західній Україні» [33, арк. 9 зв.]. Повертаючись до співпраці В. М. Перетца та І. П. Єрьоміна в рамках діяльності ІС, зазначимо, що вчені в 1933–1937 рр. вдвох планували розробляти тему «Відображення класової боротьби в українській літературі XVII–XVIII ст.», проте ці плани не здійснилися, адже у 1934 р. діяльність інституту була припинена.

При ІС був організований відділ зберігання документів зі слов'янознавства. Зокрема, на зберігання до відділу поступила українська картотека А. Я. Ляценка, імовірно, від В. М. Перетца, який після смерті вченого розібрав і систематизував його папери, що склали 33 пакунки, та

передав їх до архіву [340, арк. 1]. У відділу зберігання документів зі слов'янознавства ІС відклалася й частина архіву українського письменника Я. В. Жарка [1348, арк. 62], що останній через В. В. Дроздовського передав Товариству дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді. Про зміст документів архіву Я. В. Жарка можна дізнатися з листа від 18 вересня 1930 р., в якому В. М. Перетц, як голова Товариства, та В. В. Дроздовський, як його секретар, подякували письменнику за передані документи. Найбільшу частину архіву складало листування Я. В. Жарка з такими українськими письменниками як Панас Мирний, Д. Л. Мордовцев, І. Я. Франко, М. М. Коцюбинський, І. К. Карпенко-Карий, І. М. Стешенко, О. М. Коваленко і Л. М. Старицька-Черняхівська, що й було передано до ІС. В архіві також містилися театральні афіші 1890-х рр., які В. М. Перетц передав до Українського театального музею у Києві [710].

ІС видавав «Праці Інституту слов'янознавства АН СРСР» й протягом 1932–1934 рр. побачили світ два випуску наукового збірника. В. М. Перетц активно сам виступав у цьому виданні, а також запрошував до участі в «Працях» українських вчених. У листі від 24 вересня 1931 р. він писав С. І. Маслову: «Якщо у Вас є що небудь славістичне, то надсилайте» [340, арк. 1 зв.]. Запрошення до публікації в науковому органі ІС В. М. Перетц повторив і у листі від 27 квітня 1932 р., зазначивши: «У нас добре працює Інститут слов'янознавства, скоро сподіваємося випустити I-й том “Праць”. Якщо у Вас є щось славістичне, надсилайте» [352, арк. 1 зв.].

У першому томі «Праць Інституту слов'янознавства АН СРСР», що вийшов друком влітку 1932 р., В. М. Перетц опублікував низку своїх досліджень, і майже всі вони стосувалися україніки. Зокрема, побачили світ його статті «Український переклад життя князя Вячеслава з “Żywotów świętych” П. Скарги» і «Пам'яті Аркадія Якимовича Ляценка. Нарис його життя, наукової та громадської роботи», а також рецензії вченого на праці В. М. Мочульського «До питання про білоруські елементи в “Слові о полку Ігоревім”», Я. Д. Гординського «Рукописи бібліотеки монастиря св. Онуфрія

ЧСВВ у Львові», М. М. Дурново «Дубровницький список повісті про Акіра», Я. Яніва «Легендарно-апокрифічні руські повісті про страсті Христові», видання Етнографічно-фольклорної комісії ВУАН «Матеріали до історії української етнографії» (Т. 1) та «Опис Рукописного відділення Бібліотеки Академії наук СРСР» (Т. 3).

У цьому томі побачили світ й інші публікації з україніки або дотичні до історії та культури України, як-от: статті М. С. Грушевського «Самовидець Руїни і його пізніші відображення», І. І. Соколова «Маріупольські греки», В. В. Дроздовського «Небезпечний двійник» і «Д. І. Багалій». У збірнику було вміщено рецензії на окремі українські видання, зокрема, відгуки В. П. Адріанової-Перетц на видання КДУП ВУАН та В. В. Дроздовського на «Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови», що виходили у світ при безпосередній участі В. М. Перетца.

На початку 1930-х рр. на тлі боротьби з «українським буржуазним націоналізмом» у Києві розгорталася шельмування науковців, які працювали в галузі українознавства. В Росії також розпочалася критика немарксистських учених, проте вона відбувалася в більш завуальованому вигляді. Порівнюючи кампанії з критики вчених у Ленінграді та Києві, В. М. Перетц в листі від 26 лютого 1932 р. писав С. І. Маслову: «17 лютого в “Ленінгр[адській] правді” була стаття, дуже слухна, про епідемію “покаянь” – з приводу таких в Інст[итуті] іст[орії] мистецтв. Там ясно написано те, що я не раз повторював собі: через сеанси з покаєннями – не рухається реальна робота. Колись ця здорова думка докотиться до Києва! Там у Вас, на жаль, занадто багато людей, які, не вмюючи самі нічого створити, роблять кар’єру на “критиці”» [345, арк. 1]. Тому в Ленінграді В. М. Перетц багато і плідно працював, зокрема, й в Інституті слов’янознавства, де він виконував обов’язки директора ІС, коли М. С. Державін перебував у наукових відрядженнях [360, арк. 1], а також у Відділі давньоруської літератури ІРЛІ (Пушкінського Дому) АН СРСР [352, арк. 1].

Інститут російської літератури АН СРСР був створений рішенням Відділення гуманітарних наук АН СРСР від 24 листопада 1931 р. на основі об'єднання Інституту нової російської літератури і Комісії з давньоруської літератури. Весною 1932 р. Комісія з давньоруської літератури, що складалася з двох підкомісій, – КТБ під керівництвом В. М. Перетца і КПДЛ, яку очолював академік М. К. Нікольський, – було перетворено у ВДЛ на чолі з академіком АН СРСР О. С. Орловим [1277, с. 8]. В. М. Перетц широко підтримав ідею організації ВДЛ в складі ІРЛІ, а очолювана ним КТБ відразу об'єдналася з новоствореним відділом [1277, с. 8].

Протягом 1932–1934 рр. штатними співробітниками ВДЛ були О. С. Орлов, В. М. Перетц, В. П. Адріанова-Перетц, І. П. Єршомін, В. Ф. Покровська, М. О. Скрипіль і Д. С. Лихачов. Як писав В. М. Перетц у листі до С. І. Маслова від 16 травня 1932 р., він планував залучати до роботи у ВДЛ «товаришів по київському семінару». У листі вчений підкреслив: «Тут не вважають нас “буржуазними формалістами” і нашу роботу – “за вияв академічного та голого документалізму” і не вимагають, щоб ми “каялись” в неіснуючих гріхах. Видно, що “марксизм” київський і ленінградський – різняться доволі суттєво» [346, арк. 1]. В. М. Перетц також шкодував, що не має сил «перетягнути» С. І. Маслова з Києва до Ленінграда, аби позбавити його «від грубих і безглузких нападів з боку неуків і підлабузників, які їм підсвистують» [346, арк. 1].

Однак «чистки» проходили і в системі АН СРСР. До пори до часу вони не торкалися В. М. Перетца, який в листі до того ж С. І. Маслова від 11 жовтня 1933 р. зауважив: «До речі, цікаво відмітити: у нас пройшли дві “чистки”, і вгадайте, яке питання пропонував голова особам, які підлягали чистці? Для київських ліваків – абсолютно несподіваний: “Яке Ваше відношення до старих спеців?”. Дурне відн[ошення] – рішуче засуджувалося... В К[иєві] цього собі ще не засвоїли: чув, що цькування триває. Я рад, що можу тут працювати, користуючись повагою і довірою» [365, арк. 2].

У 1933 р. у виданнях АН СРСР вийшли друком узагальнюючі розвідки В. М. Перетца: «Національна політика в СРСР і успіхи українського літературознавства у 1917–1932 рр.» і «Успіхи українського літературознавства у 1917–1932 рр. в національній політиці СРСР» [926; 927]. Зосередившись на успіхах, автор оминув негативні тенденції в українському літературознавстві, що в 1933 р. стали очевидними. Сам В. М. Перетц активно займався науковою роботою. «Планів у мене на осінь багато, задумано багато», – писав він С. І. Маслову [353, арк. 4], але в Ленінграді вчений вже не міг опублікувати підготовлені ним українознавчі дослідження. У листі київському колезі від 7 лютого 1933 р. він із розпачом зізнався: «Пишу багато, більше, ніж раніше, але не передбачаю навіть можливості надрукувати [свої праці] де небудь» [359, арк. 1 зв.].

У 1934 р. вийшов друком другий том «Праць Інституту слов'янознавства АН СРСР», у якому були опубліковані стаття В. М. Перетца «Конверсація Хмельницького з Банческулом. Памфлет середини XVIII ст.», його рецензія на дослідження Ю. А. Яворського «Нові рукописні знахідки в області старовинної карпаторуської писемності XVI–XVIII ст.», а також відгуки на праці чехословацьких вчених, що працювали в сфері україніки. Слід зазначити, що в цілому другий том «Праць» ІС був набагато бідніший від попереднього на українознавчі дослідження.

Проте порівнюючи роботу ІС та ІРЛІ, В. М. Перетц вважав, що перший працює «добре», а другий «дуже погано». На думку В. М. Перетца, так сталося тому, що в ІРЛІ недостатньо уваги приділялося плануванню та координації роботи між відділами, а кожен завідувач відділу був «молодцем сам собі» [359, арк. 1]. Академік В. М. Перетц робив все, аби активізувати наукову діяльність співробітників ВДЛ ІРЛІ. «Намагаюся відродити діяльність наших вчених в області іст[орії] давн[ьої] літер[атури], – зазначив він у листі до С. І. Маслова від 23 березня 1933 р., – Навколо мене є невелика групка авторів, якими ми і підтримуємо честь Відділу давньої літератури ІРЛІ» [363, арк. 1].

ВДЛ розпочав видавати науковий орган «Праці Відділу давньоруської літератури», до участі в якому В. М. Перетц, В. П. Адріанова-Перетц і О. С. Орлов залучили серйозних учених, як членів АН СРСР (М. Н. Сперанського, Д. В. Айналова, В. В. Майкова, П. К. Сімоні, В. І. Срезневського), так і талановитих дослідників (С. Д. Балухатого, Г. П. Бельченка, І. П. Єрьоміна, Д. С. Лихачова, Г. Б. Нікольську, С. О. Щеглову, М. О. Яковлєва) [1277, с. 11]. Сам В. М. Перетц встиг до свого арешту виступити у першому томі «Праць Відділу давньоруської літератури», що побачив світ у 1934 р., двома розвідками [930; 931].

До 40-річчя літературно-наукової діяльності завідувача ВДЛ, академіка АН СРСР О. С. Орлова співробітники відділу та шанувальники вченого вирішили видати збірник наукових статей з тих галузей знань, в яких працював ювіляр, зокрема, історії російської та європейських літератур, історії книги, палеографії й епіграфіки, історії мистецтва та археології, російської та загальної історії. В. М. Перетца було призначено відповідальним редактором ювілейного видання, технічними ж редакторами стали С. О. Аннінський і П. Н. Берков [357, арк. 1].

Маючи успішний досвід з підготовки ювілейного збірника статей на честь академіка О. І. Соболевського, В. М. Перетц розіслав офіційне запрошення до широкого кола потенційних учасників видання, а також розгорнув із вченими жваве листування, заохочуючи їх взяти участь у проєкті. До участі у збірнику, присвяченому 40-річчю літературно-наукової діяльності О. С. Орлова, він запросив і київських науковців [359, арк. 1]. Протягом місяця В. М. Перетцу для публікації в збірнику статей, присвяченому О. С. Орлову, було надіслано шістдесят праць. Однак з київських вчених вчасно надіслати статті зуміли тільки початківці: М. В. Геппенер і Н. П. Кістяківська [364]. Те, що «заслужені» українські вчені не будуть представлені у виданні, засмутило В. М. Перетца. «Ще і ще сумую, що не дочекався Ваших робіт», – написав він в листі С. І. Маслову від 23 березня 1934 р. [363, арк. 1 зв.]. Проте вчений порадив киянам завершити

свої розвідки, які обіцяв спробувати прилаштувати до інших видань АН СРСР [364, арк. 1]. В. М. Перетц розумів, що така допомога була потрібна українським вченим, адже в Києві опублікувати українознавчі праці тоді було складно.

У збірнику статей, присвяченому сорокаліттю наукової діяльності академіка АН СРСР О. С. Орлова, що вийшов друком за загальною редакцією В. М. Перетца в 1934 р., як видання ІРЛІ АН СРСР, була опублікована стаття члена-кореспондента АН СРСР Д. І. Абрамовича «Зі спостережень над текстом “Слова Даниїла Заточника”». Підготовку розвідки про пам’ятку Д. І. Абрамович розпочав в 1931 р., ще мешкаючи в Ніжині. Зацікавившись «Словом Даниїла Заточника» він листом від 15 лютого того року попросив В. М. Перетца надіслати йому академічне видання цього твору [186, арк. 2]. Й, напевне, за сприяння В. М. Перетца праця була надрукована у ювілейному виданні, яка для Д. І. Абрамовича стала останньою публікацією.

Слід додати, що В. М. Перетц стежив за науковою та професійною діяльністю Д. І. Абрамович, намагаючись всіляко підтримати вченого, який був підданий репресіям у 1920-ті рр. [1360]. В одному з листів до С. І. Маслова, коли вже Д. І. Абрамович виїхав з Ніжина, В. М. Перетц запитував: «Де знайшов собі притулок Д. І. Абрам[ович]? Він писав мені із Смоленська, що хоче шукати роботу на півдні, в Україні. Чи не вдалося влаштувати його в К[иєві]?» [353, арк. 2–2 зв.].

Напевне, у 1933–1934 рр. Д. І. Абрамович мешкав у Києві. Як позаштатний співробітник відділу рукописів ВБУ, він входив до складу Комісії з придбання грецьких рукописів XII–XVII ст., що з жовтня 1933 р. діяла під керівництвом завідувача відділу рукописів ВБУ П. М. Попова. В рамках роботи Комісії Д. І. Абрамович описував грецькі рукописи, які надходили до ВБУ, а також ті, що були придбані раніше й зберігалися у фондах бібліотеки. За підсумками своєї роботи вчений підготував статтю «Грецькі рукописи бібліотеки Академії наук УРСР. Загальний огляд», яка не

побачила світ [1344]. Імовірно, В. М. Перетц вдалося розшукати Д. І. Абрамовича та допомогти вченому опублікувати його працю, але іншу.

Переживав В. М. Перетц й за історика К. В. Харламповича, який був позбавлений звання академіка ВУАН в 1928 р. У 1931 р. К. В. Харлампович переїхав із Ніжина до Києва, де йому підшукали роботу в Комісії для досліджень з історії Близького Сходу та Візантії ВУАН, але 23 березня 1932 р. вчений помер [1220, с. 93–94]. З листа В. М. Перетца до С. І. Маслова від 16 травня 1932 р. відомо, що вчений готував некролог, присвячений К. В. Харламповичу [346, арк. 1 зв.]. У першому томі «Праць Інституту слов'янознавства АН СРСР» був опублікований невеликий некролог, присвячений історику [1023, с. 425–426]. Можливо, ці строки написав В. М. Перетц.

Як співробітник ВДЛ ІРЛІ В. М. Перетц брав активну участь в науковому житті інституту та відділу. Зокрема, вчений був одним з організаторів виставки масової руської літератури XVIII ст., яку було розгорнуто в ІРЛІ за участі Інституту книги, документа і письма АН СРСР. У листі до С. І. Маслова від 7 вересня 1933 р. В. М. Перетц писав, що в ІРЛІ готується виставка з давнього письма та літератури і він вже «скомпонував план» з її проведення [366, арк. 1 зв.–2]. В 1934 р. вийшов друком каталог-путівник, який В. М. Перетц підготував до роботи виставки [919]. За висновками дослідників історії ІРЛІ, це видання було справжньою науковою працею [1024, с. 370], в якій, як зазначав літературознавець і бібліограф П. Н. Берков, В. М. Перетц звертав увагу наукової громадськості на необхідності вивчення не тільки штучної літератури «обраних», але і великої кількості літературних пам'яток, що збереглися лише в рукописах [1061, с. 152].

На жовтневій сесії АН СРСР 1933 р. за пропозицією В. М. Перетца була прийнята постанова про збільшення штату відділу рукописів БАН, про що вчений повідомив С. І. Маслова в листі від 11 жовтня. В. М. Перетц також написав у листі, що хотів би влаштувати на одну із нових штатних посад

відділу рукописів БАН, яким керувала С. О. Щеглова, саме С. І. Маслова. Він навіть провів попередні переговори з директором і ученим секретарем БАН й ті були не проти взяти до відділу рукописів БАН відомого київського книгознавця, бібліографа і фахівця з бібліотечної справи та доручити йому роботу зі стародрукованими книгами та інкунабулами. Проте В. М. Перетц розумів й те, що ця посада була надто замала для С. І. Маслова. Але він дуже бажав, аби поряд із ним працював один із найкращих його київських учнів, а на той час колега і друг, що пообіцяв С. І. Маслову продовжити пошук для нього місця в академічних установах Ленінграда [365, арк. 1 зв.].

З листа В. М. Перетца до С. І. Маслова від 11 жовтня 1933 р. видно, що вчений хвилювався за своїх київських друзів і продовжував турбуватися про них. Партійні чистки, що проводилися в наукових установах Києва та Ленінграда, переслідування фахівців, які працювали в галузі українознавства, критика їхньої діяльності, перлюстрація листів вчених – все це не сприяло співпраці науковців, які досліджували українознавчі проблеми в Росії та Україні. Листи В. М. Перетца, що були надіслані С. І. Маслову в 1933 р., помітно більші за обсягом від тих, що вчений писав у попередні роки. Відчувається, що В. М. Перетц гостро переживав обмеження спілкування з киянами і хотів, хоча б в листах, його продовжити. «Київ і Ленінгр[ад] утворюють якісь особливі [віддалені] світи», – змушений був констатувати В. М. Перетц, вибачаючись перед С. І. Масловим за свою «балакучість» в листах [365, арк. 2].

Останній лист В. М. Перетца до С. І. Маслова (із тих, що зберіглися) був написаний в лютому 1934 р., де йдеться про справи ІРЛІ АН СРСР і КУПФ, що саме в лютому у зв'язку зі зміною структури ВУАН була ліквідована, але вченого про це ніхто не повідомив. У листі В. М. Перетц інформував С. І. Маслова про вихід у світ першого тому «Праць Відділу давньоруської літератури» ІРЛІ та цікавився, чи бачили його українські вчені [368, арк. 2–2 зв.].

Таким чином, з ініціативи та під керівництвом В. М. Перетца при РАН (АН СРСР) протягом 1916–1930 рр. діяла Комісія зі складання толкової бібліографії давньоруської літератури, співробітники якої працювали над підготовкою бібліографії наукових праць і видань, що були присвячені пам'яткам давньоруської літератури і містили відомості про літературні процеси та явища Стародавньої Русі.

В. М. Перетц активно виступав за організацію та проведення українознавчих досліджень в межах роботи АН СРСР. Він ініціював створення Інституту українсько-білоруських досліджень при всесоюзній академії, але цей проект не вдалося реалізувати. Проте завдяки наполегливості вченого при АН СРСР була заснована та діяла Комісія з вивчення історії України.

Як видатний філолог-славіст, В. М. Перетц був залучений до формування ІС та ІРЛІ, відіграв одну з провідних ролей в становленні та організації роботи цих інститутів. Діяльність В. М. Перетца в ІС та ІРЛІ АН СРСР зосереджувалася на розвитку українознавчих досліджень, збереженні архівної спадщини українських вчених і письменників та популяризації їхньої творчості. В. М. Перетцу вдалося залучити до співпраці з інститутами вчених, які працювали на ниві українознавства, зокрема членів Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді. Публікації В. М. Перетца в наукових виданнях ІС та ІРЛІ стали помітним явищем на полі українознавства, а активна діяльність вченого в російських наукових і освітніх установах сприяла розвитку українознавчих досліджень в Росії.

6.5 Арешт В. М. Перетца та його діяльність під час заслання до Саратова

У вересні 1933 р. секретно-політичний відділ ОДПУ розпочав арешти інтелігенції в Ленінграді, Москві, Києві, Харкові, Мінську й деяких інших містах та фабрикувати справу, яка в лютому 1934 р. отримала назву «Справа

«Російської національної партії»». Вона мала й іншу неофіційну назву – «Справа славівців». Заарештовані були й учні В. М. Перетца, зокрема, К. О. Копержинський, Г. Б. Нікольська та С. О. Щеглова. Загалом до слідства було притягнуто понад 100 осіб, як відомих вчених, переважно, філологів і мистецтвознавців, так і простих музейних працівників, бібліотекарів, агрономів, лікарів тощо. Переважна більшість арештованих були ленінградськими та московськими науковцями, тому слідство велось в рамках ленінградської та московської справ паралельно. Під час слідства В. М. Перетц неодноразово звертався до народного комісара юстиції РСФРР М. В. Криленка з клопотаннями щодо заарештованих учнів і близьких колег [37, арк. 265].

На кінець березня 1934 р. слідство зі справ про ніколи неіснуючу «Російську національну партію» було завершено. Під час нього було з'ясовано, що буцімто на чолі «контрреволюційної націонал-фашистської організації» стояв політичний центр, до складу якого входили академіки М. С. Державін, М. С. Грушевський, В. І. Вернадський, М. С. Курнаков, В. М. Перетц і М. Н. Сперанський, члени-кореспонденти М. М. Дурново та Г. А. Ільїнський, а також учений секретар ІС АН СРСР В. М. Корабльов [1056, с. 71]. Однак 28 березня матеріали вище згаданих академіків були виділені в окремі провадження [1056, с. 77–78]. За участь же у сфабрикованій «Російській національній партії» вироком Особливої наради при Колегії ОГПУ від 29 березня та 2 квітня 1934 р. були репресовані 32 вчених за московською та 35 за ленінградською справами. Постраждали й учні В. М. Перетца. Так, К. О. Копержинського засудили до трьох років таборів, а Г. Б. Нікольська та С. О. Щеглова отримали по три роки заслання.

Проте, хоча вирок і був винесений, але справи «Російської національної партії» не закрили. У ніч з 11 на 12 квітня були заарештовані ще академіки: В. М. Перетц – у Ленінграді та М. Н. Сперанський – в Москві. Чому ж відбулися ці арешти, коли, здавалося б, все завершилося. За версією Ф. Д. Ашніна та В. М. Алпатова, які досліджували «Справу славівців»,

рішення про арешт В. М. Перетца та М. Н. Сперанського, імовірно, було ухвалено після ознайомлення зі справами когось із високих керівників партії або НКВС. Напевне, вони вважали, що для завершення справ не вистачало викриття «вождів» «Російській національній партії», якими мали б бути вчені високого рангу, бо рядових членів вже засудили достатньо. Академіки В. М. Перетц і М. Н. Сперанський, з точки зору слідчих, найкраще підходили на роль керівників «контрреволюційної організації» в середовищі науковців, адже були вченими «старої школи» і не скривали критичного ставлення до змін, що відбувалися в науковому житті в радянський період [1056, с. 88–89].

Крім того, В. М. Перетц, який був дійсним членом ВУАН і АН СРСР, почесним головою Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, працював в ІС АН СРСР, добре знав і листувався з багатьма науковцями Києва, Москви та Харкова, де працювали заарештовані за справами «Російської національної партії» вчені. В. М. Перетц також регулярно здійснював поїздки до різних міст України, Росії та Білорусі, передусім до Москви і Києва, тому найкраще підходив на роль зв'язкового між окремими групами «контрреволюційної організації». Цим не могли не скористатися слідчі справи, які протягом вересня 1933 р. – лютого 1934 р. збирали на В. М. Перетца досьє [1056, с. 102].

За документами досьє, зібраного на В. М. Перетца, участь вченого в «Російській національній партії» буцімто викривалася свідченнями 31 особи, які були заарештовані в Ленінграді, Москві, Києві, Харкові та Краснодарі. Зокрема, свідчення проти В. М. Перетца надали: А. М. Дурново, М. М. Дурново, О. Д. Седельніков, Г. А. Ільїнський, Б. Г. Крижанівський, В. В. Дроздовський, М. П. Сичов (арештовані в Москві); В. М. Корабльов, Р. Р. Фасмер, Р. Ф. Кулле, І. О. Андреевський, Б. Л. Лічков, М. Г. Валяшко, М. О. Фріде, Г. Б. Нікольська, С. О. Теплоухов, О. К. Мроз, Ф. І. Шміт, М. В. Маліцький, Л. О. Дурново, Г. О. Бонч-Осмоловський, Д. О. Золотарьов, О. О. Міллер, Е. І. Ліндрос (арештовані в Ленінграді); Ф. Л. Ернст (арештований в Києві); С. А. Таранушенко, Д. П. Гордєєв, Д. Г. Чукин,

В. В. Дубровський (арештовані в Харкові); Р. К. Войцик, Г. Г. Григор (арештовані в Краснодарі) [37, арк. 201; 358; 1169, с. 47].

Звичайно, що свідчення, які надали вище вказані вчені проти В. М. Перетца, були зроблені під тиском слідчих і не відповідали дійсності. Але для повноти картини узагальнимо та назвемо основні з них. Отже, згідно свідчень заарештованих у справі «Російської національної партії», В. М. Перетц входив до керівного політичного центру націоналістичної контрреволюційної організації, який сформувався навколо ІС АН СРСР в Ленінграді. Як член центру, він регулярно здійснював поїздки до Москви, де на квартирі академіка М. Н. Сперанського проводив наради з російськими та українськими націоналістами, зокрема, М. М. Дурново, Г. А. Ільїнським, М. С. Грушевським, які були керівниками московської групи контрреволюційної організації. Підтримував зв'язки із закордонними слов'янознавчими інститутами, що збирали розвідувальну інформацію проти СРСР, зокрема, Слов'янськими інститутами в Празі та Берліні. Був ідеологом української самостійності та, маючи широкі зв'язки серед українських націоналістів, організовував роботу, спрямовану на отримання Україною самостійності. А також особисто вербував нових членів до контрреволюційної організації [37, арк. 201–205; 358; 1169, с. 47–50].

Академіка ВУАН і АН СРСР В. М. Перетца було заарештовано 11 квітня 1934 р. у Ленінграді в десять годин вечора у приміщенні за адресою вул. Надеждинська 27, кв. 15, де проживав вчений [37, арк. 6, 13]. Перед арештом у квартирі відбувся обшук, під час якого було вилучені декілька примірників чеського журналу «Slavia», брошури та книги на іноземній мові. Одну кімнату, імовірно, кабінет вченого, було опечатано. Арешт В. М. Перетца та обшук квартири відбувався в присутності дружини вченого В. П. Адріанової-Перетц [37, арк. 6–8].

Справу В. М. Перетца за № 3906 передали до Москви, куди не пізніше 23 квітня 1934 р. доставили й самого вченого, помістивши в тюрму на Лубянці. 25 квітня В. М. Перетцу було пред'явлено обвинувачення в

«активній участі в націоналістичній контрреволюційній організації, що була зв'язана із закордонними інтервенціоністськими групами», тобто злочинах, передбачених статтями 58–4 і 58–11 тодішнього КК РСФРР. Винним себе в пред'явленому обвинуваченні вчений не визнав [37, арк. 211–212].

Допити і очні ставки за справою В. М. Перетца проводилися протягом 23–29 квітня 1934 р. Вирішальними для обвинувачення В. М. Перетца стали свідчення, що дали під час очних ставок В. М. Корабльов і Б. Г. Крижанівський, які послідовно замістили його на посаді голови Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, а В. М. Корабльов ще і працював разом з В. М. Перетцем в ІС АН СРСР. Очна ставка В. М. Перетца з В. М. Корабльовим була проведена 26 квітня 1934 р. Звичайно, що свідчення В. М. Корабльова під час очної ставки з В. М. Перетцем були надумані, факти та події перекручені та підтасовані під лінію слідства, що передбачала діяльність міфічної «Російської національної партії». Проте цінними є правдиві відповіді В. М. Перетца, які відображають дійсне ставлення вченого до наукового та громадського життя в Україні та Росії.

Під час очної ставки В. М. Корабльов, відповідаючи на запитання, що йому відомо про політичні погляди В. М. Перетца, заявив наступне: мешкаючи до революції в Києві, В. М. Перетц перебував у тісних стосунках з «київською групою українофілів-автономістів», зокрема М. С. Грушевським; переїхавши до Петрограда в 1914 р., В. М. Перетц стояв на позиціях «автономності та самобутності української культури» та «необхідності створення автономної української держави»; після революції В. М. Перетц підтримував зв'язки з Україною, зокрема, С. О. Єфремовим (організатором «Спілки визволення України») і М. С. Грушевським – діячем «контрреволюційної української націоналістичної організації “Український національний центр”», болюче переживав арешти українських вчених, а також хвилювався за свою долю; повертаючись до Ленінграда з Києва після участі в сесіях ВУАН, В. М. Перетц стверджував, що на Україні наука гине

«під ударами більшовиків», а стан ВУАН при існуючих умовах «безрадісний» і необхідно перенести наукову роботу, яка велась в «націоналістичному напрямку», поза межі України, наприклад, у Ленінград; В. М. Перетц говорив про розорення та упадок народно-господарчого життя в Україні внаслідок «національної великодержавної політики більшовиків»; учений вказував на роз'єднаність між українськими націоналістами і «антирадянськими націоналістичними організаціями» росіян і білорусів, що робило їхню діяльність в Україні не продуктивною [37, арк. 214–216, 225–226]. Підсумовуючи свої свідчення, В. М. Корабльов атестував В. М. Перетца як націоналіста та панслависта, який стояв на позиції активної боротьби з радянською владою, що повинні були проводити блок російських і українських націоналістів заради утворення національних держав – російської, української та білоруської [37, арк. 216, 226].

У відповіді на свідчення В. М. Корабльова В. М. Перетц все розставив на свої місця. Зокрема, він зазначив: «Я був членом “Українського [наукового] товариства” в Києві з 1908 [р.] до 1914 р. В складі [членів] “Товариства” були українофіли, які грали в “Товаристві” основну роль. З українофілами я зустрічався, але в політичному зв'язку з ними я не був. Я ставився до них з більшою симпатією, аніж до правої професури. Я визнавав в 1914 році своєрідність української культури, але не стояв на точці зору політичної автономії України. Після жовтневої революції зв'язки з Україною я підтримував. Зустрічався я з Єфремовим і з Грушевським. Про те, що Грушевський грає активну роль в націоналістичному русі в Україні я знав. Про Єфремова і його роль – мені нічого не було відомо. За свою долю у зв'язку з арештами учасників націоналістичної організації в Україні (напевне, «Спілки визволення України» – *А. Ш.*) я не боявся. Стосовно роботи ВУАН я говорив, що праця деяких комісій ВУАН ускладнена, в останні часи я звинувачував у цьому лівацьку групу у ВУАН ([О. М.] Камишан, [А. Я.] Артемський, [В. В.] Білий та ін.). Я говорив, що для допомоги ВУАН необхідно організувати осередок українознавства в Ленінграді. Про

неправильну, великодержавну політику більшовиків в Україні та про розорення України я не говорив. Про необхідність об'єднання українських, російських і білоруських націоналістів я не говорив. На націоналістичних, панславістських позиціях я не стояв і не стою» [37, арк. 217–218, 226–227].

Розлогими були свідчення В. М. Корабльова про «практичну контрреволюційну діяльність» В. М. Перетца, які зводились до того, що зусиллями вченого в Товаристві дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді була сформована нелегальна група націоналістів, що ставила своїм завданням створити аналогічні націоналістичні групи в інших містах України і Росії з метою встановлення блоку між російськими та українськими націоналістами. Сам В. М. Корабльов буцімто вступив в контрреволюційну організацію після розмов з В. М. Перетцем і за його пропозицією. Згадав у своїх свідченнях В. М. Корабльов і про «московський філіал організації», який діяв під керівництвом М. Н. Сперанського за директивами В. М. Перетца [37, арк. 218–222, 227–230].

Згідно протоколу очної ставки, В. М. Перетц не підтвердив свідчення В. М. Корабльова, а також заявив, що ніяких розмов з останнім про «нелегальну націоналістичну організацію», що проводила «нелегальну роботу» в рамках діяльності Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, не вів і до участі в ній В. М. Корабльова не запрошував. В. М. Перетц також заявив, що про філіал організації в Москві на чолі зі М. Н. Сперанським, він з В. М. Корабльовим не говорив [37, арк. 222–223, 230].

А очна ставка між В. М. Перетцем і Б. Г. Крижанівським була проведена 29 квітня 1934 р. і завершилася повним фіаско для слідства. Напевне, сценарій фальсифікацій при очних ставках передбачав, що учасник, який давав свідчення та викривав підслідного, повинен був послідовно дозувати правдиві та брехливі відомості, щоб підслідному було важче спростувати свідчення. Це відбулося й під час очної ставки між В. М. Перетцем і Б. Г. Крижанівським, коли останній спочатку говорив правду, а завершив

свої свідчення повністю видуманою історією. Так, В. М. Перетц підтвердив слова Б. Г. Крижанівського, що вони були знайомі з 1924 р. і останній став брати участь в роботі Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді після того, як за домовленістю з ним, зробив на науковому засіданні Товариства доповідь про походження українських і російських килимів. Наступне свідчення Б. Г. Крижанівського, який стверджував, що В. М. Перетц підбирав для Товариства як відверто націоналістичні елементи, так і осіб, що лише цікавилися українознавчими проблемами, вчений змушений був скорегувати, зазначивши, що членів Товариства ніхто «спеціально не підбирав», а єдиним критерієм вступу до нього була «наукова підготовка». І категорично заперечив В. М. Перетц твердження Б. Г. Крижанівського, що той був залучений ним в «контрреволюційну організацію» наприкінці весни – на початку літа 1928 р. Буцімто вербовка відбулася на квартирі В. М. Перетца, де засідала президія Товариства. А неправдиві свідчення Б. Г. Крижанівського спростовувалися тим, що в травні-червні 1928 р. В. М. Перетца просто не було в Ленінграді, адже в цей час він перебував в Києві, де брав участь в роботі сесії ВУАН і проводив науково-дослідну роботу [37, арк. 244–246].

Згодом, аналізуючи у листі до І. Ф. Єрофєєва події, що передували заслання вченого до Саратова, В. М. Перетц зазначав: «Російський інтелігент, взятий en masse (масово – *А. Ш.*), – “сволота порядна”, а до того ще й “боягузлива”, яка здатна придумати про кого завгодно – все що завгодно, якщо думає, що цим зможе врятувати свою шкіру від можливих неприємностей. Ось Вам і пояснення, як я розлучився з Ленінградом і після двох місяців відсидки... у Москві – опинився тут (у Саратові – *А. Ш.*)» [400, арк. 1 зв.]. Сам В. М. Перетц під час слідства не тільки категорично відкинув всі висунуті проти нього обвинувачення, але й не дав компрометуючих свідчень проти жодного з учених.

Про те, яким чином велось слідство, В. М. Перетц згодом детально описав у рапорті академіку, неодмінному секретарю АН СРСР В. П. Волгіну,

який склав 14 липня 1934 р. Справу В. М. Перетца вів слідчий ОДПУ С. М. Сидоров, який, традиційно для слідчих того часу, не обтяжуючи себе пошуком доказів, запропонував вченому обрати «розумну» та «практичну» лінію поведінки і самому розповісти про скоєні злочини. Оскільки В. М. Перетц вирішив вести себе чесно, хоча й не розумно, та «не брехати на себе», аби його викрити й були проведені очні ставки між ним та В. М. Корабльовим і Б. Г. Крижанівським, але вони не принесли слідству очікуваних результатів. С. М. Сидоров знов запропонував В. М. Перетцу розповісти про сутність і задачі «контрреволюційної організації», яку нібито він очолював, на що вчений заявив, що «талантом романіста» не володіє. А також додав, що свідчення В. М. Корабльова і Б. Г. Крижанівського «фантастичні» та не співпадають з його громадсько-ідеологічними установками ані минулого, ані того часу. «Треба бути, крім того, божевільним, – заявив В. М. Перетц слідчому, – щоб, маючи почесне та матеріально забезпечене становище академіка двох радянських академій і 42 роки наукової роботи, на схилі років вдатися до авантюр» [37, арк. 274–276; 1187, с. 149].

Аби переконати В. М. Перетца дати свідчення, С. М. Сидоров рекомендував йому брати приклад з академіка М. Н. Сперанського, який, за словами слідчого, визнав свою вину і був відпущений додому. На пропозицію С. М. Сидорова В. М. Перетц відповів категоричною відмовою, наголосивши, що «брехати на себе негідно людини з почуттям честі» [37, арк. 276; 1187, с. 149–150]. Проте почуття честі було не властиво слідчому, який оббрехав М. Н. Сперанського, адже останній під час слідства не визнав своєї вини, а вирок (три роки заслання до Уфи) замінили на умовний і залишили академіка в Москві завдяки клопотанню його рідного брата Г. Н. Сперанського, який був головним кремлівським педіатром і лікував дітей членів Політбюро [1056, с. 93, 97–98]. У В. М. Перетца таких впливових заступників не було.

У травні 1934 р. ОГПУ надіслало Сталіну меморандум на академіків М. Н. Сперанського та В. М. Перетца, які обвинувачувалися за справами контрреволюційної організації «Російської національної партії». У меморандумі зазначалося, що провина М. Н. Сперанського та В. М. Перетца доведена матеріалами справ і очними ставками з рядом осіб, які були засуджені за справами. Вважалося необхідним виключити М. Н. Сперанського та В. М. Перетца зі складу АН СРСР і заслати їх на три роки [37, арк. 254]. Імовірно, положення меморандуму не викликали заперечень і 16 червня 1934 р. за вироком Особливої наради при Колегії ОГПУ В. М. Перетца було заслано на три роки до Саратова [37, арк. 252, 260], а М. Н. Сперанського – до Уфи. Останньому реальне покарання було замінено умовним.

Ознайомившись із несправедливим вироком, В. М. Перетц розпочав боротьбу за перегляд постанови Особливої наради Колегії ОГПУ щодо нього. 24 червня 1934 р. він написав клопотання до Колегії ОГПУ з проханням змінити постанову. У клопотанні В. М. Перетц звертав увагу на те, що вирок проти нього ґрунтувався лише на словах, головним чином, невідомих йому осіб. Вчений також зазначив, що він вже є стариком, має 64 роки, і тяжкохворою людиною, але не втратив здатності до розумової праці. В. М. Перетц повідомляв, що працює над творенням нової конструкції давньоруської літератури, і просив з урахуванням всього вище сказаного не приводити до виконання постанову про заслання його до Саратова, що було б «занадто великим марнотратством» для держави, а повернути його до «звичайних робочих умов», хоча б під домашній арешт, де він міг би працювати на «фронті науки» [1187, с. 150]. Проте на своє клопотання В. М. Перетц відповіді не отримав. А 26 червня 1934 р. він під наглядом дружини, В. П. Адріанової-Перетц, виїхав на заслання до Саратова.

Із Саратова В. М. Перетц, відстоюючи свою гідність та чесне ім'я вченого, 20 серпня 1934 р. надіслав листа директору ІРЛІ АН СРСР Л. Б. Каменєву. У листі вчений переповів свої спостереження над псевдо

слідством, що він виклав у рапорті неодмінному секретарю АН СРСР В. П. Волгіну від 14 серпня, та зміст свого клопотання про перегляд постанови Особливої наради Колегії ОГПУ [1187, с. 148–150]. До листа новообраному директору ІРЛІ В. М. Перетц долучив «Записку з організації дослідної роботи з історії давньоруської літератури», у якій, наголосивши на «надзвичайно великому» місці історії літератури в історії культури, детально проаналізував стан досліджень давньоруської літератури в ІРЛІ АН СРСР. В. М. Перетц рекомендував керівництву ІРЛІ звернути пильну увагу на кадрове питання, адже проводити дослідження у сфері історії давньоруської літератури здатні були лише кваліфіковані фахівці, яких на той час внаслідок репресій майже не залишилося. Тому він просив повернути із «небуття» до роботи в ІРЛІ таких вчених, як М. І. Серебрянський, С. П. Розанов, С. О. Щеглова, В. Ф. Ржига та Г. Б. Нікольська. Вчений також вважав доцільним залучити до досліджень з історії давньоруської літератури М. К. Гудзія, який став більше уваги приділяти дослідженню нової літератури [1187, с. 151–153]. Л. Б. Каменєв не відповів на лист В. М. Перетца, бо в грудні 1934 р. був сам заарештований.

Добиваючись перегляду постанови Особливої наради Колегії ОГПУ, 13 листопада 1934 р. В. М. Перетц звернувся з листом до Генерального прокурора СРСР А. Я. Вишинського, в якому аргументовано доводив свою невинуватість. Вчений звертав увагу Генерального прокурора й на різке погіршення стану свого здоров'я, а також змушений був констатувати, що для «збереження залишків працездатності» він потребував постійного уходу. З огляду на викладені обставини, В. М. Перетц прохав переглянути справу та зняти ганебні для нього звинувачення, що йшли врозріз із усім його життям, і надати можливість остаток життя присвятити науковій роботі в тій галузі, де він був «одним із малочисельних піонерів – в області дослідження давньоруської літератури». Вчений просив «дозволу повернутися до його книг, матеріалів і праць у Ленінграді» [37, арк. 263–266]. Про перегляд

справи В. М. Перетца наполегливо клопоталася і В. П. Адріанова-Перетц [1471].

Розглянувши звернення вченого, 23 листопада 1934 р. Прокуратура СРСР ухвалила постанову про перегляд справи академіка В. М. Перетца. Згідно постанови, справу вченого повинні були включити до порядку денного найближчого засідання Особливої наради НКВС СРСР [37, арк. 261]. Того ж дня секретарю Особливої наради НКВС СРСР П. П. Буланову було надіслано листа, в якому, за розпорядженням Генерального прокурора А. Я. Вишинського, наказувалося поставити на перегляд справу академіка В. М. Перетца для заміни його заслання до Саратова умовним вироком. Таке рішення обґрунтовувалося тим, що в Саратовському державному університеті не було ані історичного, ані філологічного факультету, і тому там В. М. Перетц, як «визначна наукова величина використана бути не може». Передбачалося доцільним перевести хворого академіка до Ленінграда для продовження ним наукової роботи [37, арк. 262]. Однак 1 грудня 1934 р. у Ленінграді вбили першого секретаря Ленінградського міського комітету ВКП(б) і члена Політбюро ЦК ВКП(б) С. М. Кірова, що спричинило посилення репресій і перегляд справи В. М. Перетца було відкладено.

Ще 17 червня 1934 р., тобто вже на наступний день після вироку Особливої наради при Колегії ОГПУ, Політбюро ЦК ВКП(б) прийняло рішення про виключення В. М. Перетца зі складу АН СРСР. І 22 грудня того ж року на засіданні Загального зібрання вченого одногосно виключили зі складу АН СРСР [1423, с. 851]. А 23 березня 1935 р. спільним рішенням Політбюро ЦК КП(б)У і Президії ВУАН В. М. Перетц був виключений і зі складу дійсних членів ВУАН [1015, с. 172], що, безперечно, стало ще одним ударом для вченого.

Розуміючи, що навряд чи відбудеться перегляд справи, який би відмінив неправдивий вирок і дав можливість залишити заслання, В. М. Перетц у червні 1935 р. написав листа Сталіну, в якому висловив свої останні прохання, а саме: «Цілком розуміючи, що ряд подій, який відбувся після 1

грудня [19]34 р., відсунув на другорядний план мою справу, я чекав до цього часу оформлення резолюції Верховного прокурора. Але в даний час стан мого здоров'я такий, що жити мені, очевидно, залишилося дуже мало. На ґрунті всіх незаслужених ударів, перенесених за останній рік, – арешт, звинувачення, жахливе за своєю неймовірністю, заслання в [місто з] незвичним для мене кліматом, виключення з обох Академій, – зломило моє і без того слабке здоров'я... Я навряд чи зможу дочекатися повного перегляду справи, який би зняв темну пляму з мого чесного імені, тому я і просив Верховного прокурора хоча б вернути мене додому. Але до Вас я звертаюся з іншим проханням. Зверніть Вашу увагу на цю кричущу за своєю несправедливістю справу, внаслідок якої я – як науковий працівник, який був ще рік тому здатний не тільки продовжувати свою особисту наукову роботу, але і готувати кадри – зробився повним інвалідом. Якщо моя невинуватість буде виявлена хоча б тоді, коли мене вже не буде в живих, то все ж це дасть принаймні право опублікувати мої завершені праці» [37, арк. 279].

За даними племінниць В. П. Адріанової-Перетц, О. М. і Л. М. Адріанових, крім А. Я. Вишинського та Сталіна, вчений ще звертався з листом до формального керівника держави, голови Президії Верховної Ради СРСР М. І. Калініна, але відповідей не отримав. У мемуарах О. М. і Л. М. Адріанови висловили своє враження від листів В. М. Перетца, зокрема, зазначили, що вони були «написані з почуттям великої гідності та турботи істинного вченого не про свою особисту долю, а про долю науки» [1470].

У Саратові В. М. Перетц мешкав за адресою: вул. Кутякова, буд. 80, кв. 1 [37, арк. 266]. Одним із тих, з ким листувався вчений, перебуваючи на засланні, був І. Ф. Єрофеев, який наприкінці 1933 р. переїхав із Харкова до Києва, де продовжив свою наукову і викладацьку діяльність. У листі від 8 листопада 1934 р. до свого колишнього учня В. М. Перетц пояснив, що тривалий час не відповідав на листи І. Ф. Єрофеева, оскільки побоювався його скомпрометувати: «Я і тепер побоююся, як би не скомпрометувати Вас знайомством з такою “небезпечною”, вибачте на слові, людиною, якою мене

прославили і видворили до Саратова, без будь-якої участі з мого боку» [400, арк. 1]. Далі В. М. Перетц попередив І. Ф. Єрофеева, що листи, які він отримував у Саратові, перлюструються, а також висловив припущення, що переглядаються і його листи, тому побоювався, щоб вони не були використані для організації гонінь і репресій до осіб, з якими він листувався.

У цьому ж листі В. М. Перетц висловився щодо можливої причини його арешту. Зокрема, вчений припустив, що «інтрига», яка привела його до Саратова, мала коріння або в Харкові, або в Києві, де він несхвально відгукувався про «ліваків» у Академії [400, арк. 1]. Аналогічне припущення щодо причин свого арешту В. М. Перетц висловлював і в листі до Л. Б. Каменєва. Так, відповідаючи на питання, – де таїться коріння інтриги, жертвою якої він став, – В. М. Перетц зазначив: «Можу лише припускати – на півдні, в Україні, де я завжди боровся з ледарями, які гальмували наукову роботу, і з лівацькими загинщиками, які розвалили Всеукраїнську академію наук» [1187, арк. 151].

І дійсно, В. М. Перетц принципово відстоював залишки академічної автономії ВУАН, виступав проти впливу державних і партійних органів на діяльність як української, так, до речі, й всесоюзної академії, критично ставився до тих осіб, які були обрані до складу академії не за реальні наукові досягнення, а під тиском влади. Проте занадто спрощеним було б вважати, що вчений опинився на засланні внаслідок інтриг окремих академічних або партійних функціонерів. Очевидно, що академік В. М. Перетц став жертвою нелюдського політичного режиму, який безжально розправлявся зі своїми опонентами.

У листі від 8 липня 1935 р. В. М. Перетц поділився з І. Ф. Єрофеевим своїми враженнями про місто свого заслання, зокрема, наголосив, що Саратов є містом архіпровінціальним, історія та сьогодення якого вченого не зацікавили. Не викликали симпатій у В. М. Перетца і мешканці міста, оскільки стара інтелігенція, за його спостереженнями, була боягузлива, а нова – малокультурна [401, арк. 1]. Не зважаючи на те, що В. М. Перетцу не

заборонялося працювати на державній службі й він був «єдиний у своєму роді фахівець для Саратова», філологу не знайшлося посади ані в педагогічному інституті, ані в університеті міста. В. М. Перетца навіть не взяли до бібліотеки Саратовського державного університету на посаду наукового консультанта, у якому, як знав вчений, бібліотека мала велику потребу [401, арк. 1].

Але у бібліотеці Саратовського державного університету увагу В. М. Перетца привернули багаті колекції рукописів, що були зібрані та подаровані університету професором І. О. Шляпкіним і бібліофілом П. М. Мальцевим. Учений зробив опис колекції І. О. Шляпкіна, а в учительному збірнику середини XVI ст. із колекції П. М. Мальцева виявив текст «Слова» Даниїла Заточника, який він дослідив і підготував до публікації. Проте ці останні праці В. М. Перетца за його життя опубліковані не були.

На відміну від деяких знайомих В. М. Перетца, які так і не наважилися листуватися із засланим вченим, І. Ф. Єрофєєв до останніх днів життя свого вчителя намагався його підтримувати, листувався з ним, пропонував збирати необхідні для роботи довідки. У відповідь В. М. Перетц дякував товаришу й колезі за те, що не забував його, але відмовлявся від допомоги, бо хвороба вже не давала йому можливості працювати [401].

До В. М. Перетца у Саратов регулярно з Ленінграда приїжджала В. П. Адріанова-Перетц, яку оминула хвиля репресій. З 1 лютого 1934 р. вона працювала на посадах старшого наукового співробітника та вченого секретаря ВДЛ ІРЛІ АН СРСР. У одному з листів до І. Ф. Єрофєєва, з яким В. П. Адріанова-Перетц також листувалася, вона зізнавалася: «На мене навалилося стільки роботи, що і здорова людина не витримала б, а мені й зовсім важко» [371, арк. 1–1 зв.]. Проте, напевне, найважче було витримати відчуження та насторожене ставлення з боку колег і знайомих. У листі до С. І. Маслова від 11 жовтня 1934 р. В. П. Адріанова-Перетц зауважила: «Будь у мене хоч найменша можливість, я кинула б усе й поїхала до В[олодимира]

М[иколайовича]: так противно іноді буває від людського боягузтва і підлості» [265, арк. 1 зв.]. Однак В. М. Перетц був категорично проти переїзду дружини до Саратова, бо вважав, що це завадить її роботі. Але за першої же можливості В. П. Адріанова-Перетц відвідувала чоловіка, що, хоча й на деякий час, а полегшувало життя хворого. В. М. Перетц у листі до І. Ф. Єрофєєва писав: «Зараз зі мною дружина. Це полегшує мій стан – є кому про мене подбати» [401, арк. 1 зв.]. Та вченому не вдалося подолати тяжку хворобу.

Про останні дні життя В. М. Перетца, обставини його смерті та захоронення вченого на Воскресенському кладовищі в Саратові йдеться в листах В. П. Адріанової-Перетц до С. О. Щеглової та І. Ф. Єрофєєва. Так, у листі від 16 жовтня 1935 р. до С. О. Щеглової, яка перебувала на засланні у м. Фрунзе (нині – м. Бішкек, Киргизстан), В. П. Адріанова-Перетц повідомляла: «Мила Соня, і я ніяк не могла зважитися сісти писати тобі. Так важко все згадувати, що просто сил немає. Хоча я і бачила В[олодимира] М[иколайовича], ховала його, але приїхавши сюди (до Ленінграда – *А. Ш.*), я з кожним днем все менше, все менше вірю, що його вже нема. Здається, що він у Саратові і повернеться. Для мене такий швидкий кінець був повною несподіванкою. Ще 20-го [вересня] В[олодимир] М[иколайович] диктував Леву (Л. М. Перетцу – *А. Ш.*) до мене лист, що він відчуває себе не гірше і просить мене не поспішати зі справами, поки з ним ще буде Лев, а потім сподівається на приїзд Соні. А коли мені дали телеграму: спішно приїжджайте – було вже пізно, адже тепер до Саратова три доби їзди. Одне мене втішає, що він не мучився перед смертю, був більше в забутті, хоча і в свідомості. Обличчя в нього було таке спокійне, точно він тихо заснув, навіть за життя воно зрідка таке було. Лежав як живий, тільки блідий» [579, арк. 1].

А в листі до І. Ф. Єрофєєва від 17 грудня 1935 р. В. П. Адріанова-Перетц вказала: «Вол[одимир] Мик[олайович] помер у ніч з 23 на 24 вересня. Поховали ми його 27-го у Саратові – перевезти не можна було. На кладовищі затишне місце, багато зелені. Я влаштувала перед від'їздом все: зробила

цегляне склепіння над могилою, огорожу, плиту. Влаштовано постійний нагляд за порядком, і я отримую звістки, що могила в повному порядку» [370, арк. 1].

Похорони В. М. Перетца відбувався під спостереженням співробітників НКВС, у доповідних листах яких вміщені відомості про те, як проходило захоронення видатного вченого. Згідно документів НКВС, В. М. Перетца в останній путь проводжали В. П. Адріанова-Перетц і Н. П. Колпакова, які приїхали із Ленінграда до Саратова 27 вересня, в день похорон вченого, рідний брат покійного Л. М. Перетц, хазяйка та домашня робітниця квартири, де мешкав науковець у Саратові, філолог і письменник, колишній дійсний член АН БРСР В. У. Ластовський, також репресований і висланий до Саратова, з дружиною, етнограф Касперовський та декан факультету мови і літератури, професор Саратовського педагогічного інституту О. П. Скафтимов з дружиною. Вранці відбулося відспівування тіла покійного, а на кладовищі священник благословив його труну [37, арк. 270; 1169, с. 51].

Смерть В. М. Перетца була несподіваною не тільки для його рідних, а й для наукового співтовариства. Однак у вітчизняних часописах не з'явилося жодного повідомлення про те, що видатний вчений пішов з життя. Інформація про його кончину розповсюджувалася з вуст в уста та поширювалася листуванням. Але навіть в післявоєнний час багато з тих, хто знав В. М. Перетца, достеменно не відали про його долю. Так, Н. Д. Полонська-Василенко в листі від 6 жовтня 1958 р. запитувала у І. І. Огієнка, чи не мав останній відомостей про В. М. Перетца, бо до неї дійшли чутки, нібито в якомусь радянському виданні йшлося про те, що він живий [956, с. 234].

Лише І. І. Огієнко та Л. Т. Білецький опублікували у Львові та Варшаві некрологи на смерть В. М. Перетца. Але й некролог, що був підготовлений Л. Т. Білецьким та опублікований у львівських «Записках Наукового товариства імені Шевченка» в 1937 р., містив неточні відомості про смерть

вченого. Зокрема, в ньому повідомлялося, що В. М. Перетц помер у вересні 1936 р. у Казані [1062, с. 234], тоді як вчений пішов з життя 24 вересня 1935 р. у Саратові.

У некролозі зазначалося, що не стало видатного вченого, передусім, україніста та талановитого педагога, який виховував дослідників з історії української літератури і мови. Наголошувалося, що В. М. Перетц залишив надзвичайно великий науковий доробок і більшість його праць присвячена українській культурі та науці, особливо ж великий внесок був зроблений в сфері дослідження історії українського письменства. Зверталася увага й на те, що у викладах В. М. Перетца молодь вперше почула історію розвитку української літератури протягом XI–XVIII ст., що була відмінна від історії російського письменства, а Семінарії російської філології, організований вченим, став справжньою лабораторією дослідження літературних творів і мови. А ще висловлювалося шкодування, що В. М. Перетц передчасно покинув цей світ на «непривітному вигнанні, далекому від рідної йому української культури», тоді як «міг багато ще зробити для української науки» [1062, с. 234–238].

Отже, листи останніх років життя В. М. Перетца, написані під час перебування в слідчому ізоляторі та на засланні, та інші документи розкривають мужню боротьбу вченого за своє чесне ім'я та можливість займатися любимою справою – науковими дослідженнями в галузі історії давньоруської літератури. Сміливо боровся В. М. Перетц й за інших науковців, які постраждали внаслідок необґрунтованих репресій, намагаючись довести безглуздість висунутих звинувачень, що можливо б посприяло їхньому поверненню до наукового життя. Причину свого арешту В. М. Перетц помилково пов'язував з інтригами в українському науковому та політичному середовищі, але звинувачення проти вченого ґрунтувалося, головним чином, на сфабрикованих матеріалах ленінградської та московської справ «Російської національної партії». З В. М. Перетцем розправився

репресивний режим, для якого академік, що не поділяв ідеологію влади, викликав підозру.

6.6 Реабілітація та вшанування пам'яті вченого

Після смерті В. М. Перетца загальноновизнаним лідером Київської філологічної школи стала В. П. Адріанова-Перетц, яка, хоча і не мешкала постійно в Україні, але користувалася великим авторитетом серед українських учених та широко з ними листувалася [1353; 1358]. Про те, що зв'язок В. П. Адріанової-Перетц з київським науковим співтовариством не переривався, свідчить хоча б вітальний лист Д. І. Абрамовича, М. В. Геппенера, К. К. Дзюбенко, В. І., С. І. й О. М. Маслових, К. Л. Неверової-Подоби та С. Якимовича, що був їй надісланий 10 грудня 1933 р. з нагоди 25-річчя наукової діяльності вченої. Київські літературознавці пам'ятали, що чверть століття минуло від того, як у «Записах УНТ в Києві», які виходили під редакцією В. М. Перетца, побачила світ праця В. П. Адріанової «Київський уривок псалтиру XIV віку» [260].

Одним із київських учених, з ким В. П. Адріанова-Перетц листувалася після смерті чоловіка, був І. Ф. Єрофеев. У листах, надісланих В. П. Адріановій-Перетц, останній тепло згадував про свого учителя, просив надіслати йому праці В. М. Перетца та фотографії вченого, запрошував колегу до Києва. Не має сумніву, що у часи, коли на В. М. Перетца було навішені ярлики «контрреволюціонера» й «реакціонера», а ім'я вченого дехто з його колишніх слухачів і знайомих не наважувався згадувати, ці листи зі світлими спогадами про їхнього навчителя та словами підтримки були дуже важливі для В. П. Адріанової-Перетц. 12 квітня 1936 р., відповідаючи на лист І. Ф. Єрофеева, вона зазначила: «Дякую за теплий лист. Так задушевно, як Ви, із киян ніхто, крім братів [В. І. й С. І.] Маслових не озивається та не згадує про Вол[одимира] Мик[олайовича]. Доходять до мене відгомони тих гидот, котрі незаслужено бруднять його пам'ять... Все це

додає гіркоти до зовсім свіжого ще горя. Тим цінніші такі спогади про нашого спільного вчителя як Ваші» [371, арк. 1].

Як старший науковий співробітник ВДЛ ІРЛІ АН СРСР та один з лідерів колективу ІРЛІ, В. П. Адріанова-Перетц провадила активну наукову та науково-організаційну діяльність: брала дієву участь у багатьох наукових проектах інституту та вирішувала численні організаційні питання ВДЛ. Однак, не зважаючи на велику завантаженість в ІРЛІ, вона працювала й над впорядкуванням творчої спадщини В. М. Перетца. З лютого 1936 р. В. П. Адріанова-Перетц готувала до друку одну з останніх його праць, а саме опис колекції рукописів професора І. О. Шляпкіна в бібліотеці Саратовського державного університету, бо отримала повідомлення із Саратова про можливість її опублікувати. «Довелось хутко його (рукопис праці – *А. III.*) завершити (там залишалися різні довідки), – інформувала вона І. Ф. Єрофєєва, – потім переписати на машинці самій, оскільки жодна машиністка такого рукопису не здолала б. А це 25 друк. арк. Судить самі, як це при звичайному великому моєму навантаженні» [371, арк. 2]. Проте тоді працю В. М. Перетца надрукувати в Саратові не вдалося.

Наукова діяльність та клопоти над упорядкуванням творчого спадку чоловіка потребували багато часу, і тому не відразу, та все ж В. П. Адріанова-Перетц виконала прохання І. Ф. Єрофєєва і надіслала до Києва примірники усіх праць В. М. Перетца, що вдалося віднайти після смерті вченого, його фотографії гімназійного та студентського періоду та часу роботи в Університеті св. Володимира в Києві, фотознімок його могили в Саратові [371, арк. 2].

Зі свого боку, І. Ф. Єрофєєв надіслав до Ленінграда лист В. М. Перетца, імовірно, від 8 липня 1935 р., що був останнім із надісланих йому із Саратова, в якому вчений критично висловився про саратовську інтелігенцію та з вдячністю згадав про свою дружину. Цей лист став приводом до цікавих спогадів В. П. Адріанової-Перетц про В. М. Перетца: «Він (лист – *А. III.*) написаний при мені, через три дні після того, як я приїхала до нього

(В. М. Перетца – А. III.) на канікули – останнє наше літо разом. А я все ще не можу наважитися перечитати його саратовські листи, яких у мене накопалося за рік більше двохсот. У них він увесь – з його вірою в майбутнє та презирством до людей, які дивляться назад. У Саратові його особливо обтяжувало те, що навкруги більше було таких “задоп'ятів”, як він їх називав. І Ваш лист говорить про те ж» [372, арк. 1 зв.].

Лист В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофєєва від 31 травня 1936 р. написаний у рік, коли померла дружина останнього. Ця трагічна обставина ще більше зблизила вчених. Тепер вже В. П. Адріанова-Перетц всіляко намагалася підтримати І. Ф. Єрофєєва: «Я думаю, Ви і без зайвих слів зрозумієте, що і без особистого знайомства я розумію й глибоко співчуваю Вашому горю. Ніякою роботою не заглушити почуття самотності. А ми з Володимиром Миколайовичем йшли рядом та, головне, працювали рядом 25 років і три місяця. Саме тепер, коли так багато роботи, і так вона стає цікавою та захоплюючою, особливо не вистачає мені мого вчителя і друга. Звичка ділитися кожною думкою – не зживається. У Вас хоч донька залишилася, а у мене – тільки книги Вол[одимира] Мик[олайовича]» [372, арк. 1].

Листи В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофєєва висвітлюють широку наукову співпрацю вчених, які інформували один одного про свою творчу діяльність, обмінювалися вже підготовленими працями та своїми думками щодо них, відшукували один для одного необхідні для роботи матеріали. Так, у листі від 18 жовтня 1938 р. В. П. Адріанова-Перетц попросила І. Ф. Єрофєєва надіслати їй відомості з київських видань про українського письменника-полеміста Івана Вишенського, у яких була «кровно» зацікавлена [373, арк. 1 зв.]. Зі свого боку, В. П. Адріанова-Перетц наголошувала, що не зважаючи на велике навантаження у роботі, вона «завжди рада допомогти», зокрема, відшукати та надіслати до Києва потрібну І. Ф. Єрофєєву наукову літературу [374, арк. 1 зв.]. Під час

обговорення наукових проблем учені, зазвичай, зверталися до праць та ідей свого вчителя, засвідчуючи, таким чином, актуальність його творчого спадку.

Проте першою, кому після смерті В. М. Перетца надіслала листа В. П. Адріанова-Перетц, була С. О. Щеглова, з якою її єднали дружні стосунки з часу навчання на КВЖК. Їхнє становлення, як вчених, відбувалося під керівництвом професора В. М. Перетца, а науковий і професійний шлях багато в чому був схожий та проходив у тісному зв'язку з його життям і діяльністю. Однак на відміну від В. П. Адріанової-Перетц, яка хоча і зазнала переслідувань, як дружина В. М. Перетца, але не була заарештована, С. О. Щегловій довелося пройти через жахи репресій. 26 листопада 1933 р. її заарештували, як сподвижника В. М. Перетца та активного члена «контрреволюційної організації», що нібито нелегально діяла під прикриттям Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді. Засуджена до заслання терміном на три роки, вона протягом 1934–1936 рр. мешкала в Киргизії, де працювала бібліотекаром-методистом республіканської бібліотеки м. Фрунзе.

Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. О. Щеглової був надісланий з Ленінграда 16 жовтня 1935 р., тобто через декілька днів після загибелі В. М. Перетца. В листі В. П. Адріанова-Перетц поділилася зі своєю близькою подругою своїми важкими почуттями після смерті чоловіка та розповіла про останні дні його життя та похорон вченого. В. П. Адріанова-Перетц також пропонувала С. О. Щегловій при поверненні до Ленінграда оселитися в її квартирі [579]. Проте повернутися до наукової роботи в Ленінграді С. О. Щегловій вже не судилося. Протягом 1937–1951 рр. вона жила і працювала в Саратові, де мешкала її небога Л. Ф. Астраханова, яка протягом десятиліть доглядала за могилою В. М. Перетца на Воскресенському кладовищі Саратова.

Широко В. П. Адріанова-Перетц листувалася із своїм давнім товаришем з часів Семінарію російської філології С. І. Масловим, якого В. М. Перетц вважав своїм наступником на ниві досліджень з історії давньої української

літератури в Києві. У листах вона повідомляла С. І. Маслова про атмосферу нетерпимості до всього українського, що під час репресій панувала в російських академічних установах, і змусила вчену тимчасово відійти від українознавчих досліджень. Після подій, які відбулися з В. М. Перетцем, завідувач ВДЛ ІРЛІ академік О. С. Орлов, як констатувала В. П. Адріанова-Перетц, панічно боявся навіть слова «український» [265, арк. 1].

Аналіз листування між В. П. Адріановою-Перетц і С. І. Масловим засвідчує, що не зважаючи на несприятливі умови для українознавчих досліджень, літературознавці активно співпрацювали: відшукували та надсилали необхідні для роботи матеріали і літературу, надавали консультації, писали рецензії на праці, допомагали їх публікувати. І ця співпраця відбувалася, головним чином, у сфері досліджень з питань україніки. Так, у листі від 7 квітня 1938 р., під час роботи над бібліографією видань, перекладів і досліджень «Слова о полку Ігоревім», В. П. Адріанова-Перетц попросила С. І. Маслова надати відомості про українців, які мали б бути згадані у праці. Зокрема, її цікавили дані про В. Новицького, Г. Омельченка, Т. Коструба, а також українських поетів, які перекладали «Слово» [267].

За допомоги С. І. Маслова, якого в 1939 р. було обрано членом-кореспондентом АН СРСР і який працював завідувачем відділу стародавньої української літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, а також за сприяння директора цього інституту академіка АН УРСР О. І. Білецького, В. П. Адріановій-Перетц вдалося з 1941 р. поновити роботу в АН УРСР [268, арк. 1]. З 1926 р. вона була членом-кореспондентом української академії, але від арешту В. М. Перетца практично не брала участі в її роботі.

Не перервалося листування між В. П. Адріановою-Перетц й С. І. Масловим і у воєнні роки. Отримуючи листи від С. І. Маслова, В. П. Адріанова-Перетц раділа, що наукове спілкування з українськими вченими, хоча й на відстані, але продовжувалося. З переїздом у 1943 р.

Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР з Уфи до Москви зв'язки ще більше зміцнилися. «До Москви і я доберуся звідси (Казані – *А. Ш.*)» – запевняла вона С. І. Маслова та цікавилася, чи працюють в інституті М. В. Гешпенер, О. А. Назаревський та як склалася доля у воєнні роки В. І. Маслова та інших українських вчених і знайомих [269, арк. 1–2 зв.]. В. П. Адріанова-Перетц інформувала С. І. Маслова про хід виборів до складу АН СРСР у 1943 р., під час яких її було обрано членом-кореспондентом АН СРСР.

Уважно стежила В. П. Адріанова-Перетц й за українським науковим життям, зокрема, виборами до складу АН УРСР. У листі С. І. Маслову від 24 грудня 1943 р. вона висловила задоволення, що зразу декілька колишніх вихованців Семінарію російської філології В. М. Перетца були кандидатами до складу членів АН УРСР: «Як добре було б, якби Мик[ола] Кал[еникович Гудзій] увійшов до УАН. Але, звичайно, перше акад[емічне] крісло за Вами (С. І. Масловим – *А. Ш.*), це вже давно зрозуміло. Б. О. Ларін теж кандидат. Ось і знову наша стара гвардія тягнеться до Києва» [270, арк. 3 зв.]. Додамо, що під час виборів 1945 р. академіком АН УРСР став М. К. Гудзій, а Б. О. Ларіна було обрано членом-кореспондентом української академії.

У післявоєнні роки В. П. Адріанова-Перетц та київські літературознавці досліджували проблеми, що були дотичні до наукових інтересів В. М. Перетца. Зокрема, багато уваги уділялося «Слово о полку Ігоревім». У своїх розвідках В. П. Адріанова-Перетц розкривала зв'язок твору із сучасною йому стародавньою літературою та фольклором [527]. Дотичні до вивчення пам'ятки проблеми, а також питання публікації розвідок українських дослідників «Слова о полку Ігоревім» в російських наукових збірниках і часописах стали предметом листування В. П. Адріанової-Перетц з такими українськими вченими, як П. М. Попов [637; 639], О. А. Назаревський [508], Є. І. Чепур (Прокопенко) [612; 613] та іншими. Мріяла вчена й про те, щоб видатна пам'ятка літератури Київської Русі стала об'єктом досліджень нового покоління українських філологів [540, арк. 1 зв.; 541, арк. 1].

Після XX з'їзду КПРС стали переглядати справи осіб, які були засуджені за політичні злочини. Перегляд справ відбувався або за скаргами засуджених, або за заявами їхніх рідних, й В. П. Адріанова-Перетц почала клопотатися про реабілітацію В. М. Перетца. 20 травня 1956 р. вона подала заяву до Прокуратури СРСР, в якій просила відновити його чесне ім'я. При цьому В. П. Адріанова-Перетц наголосила, що «видати наукові праці, які залишилися після чоловіка, назвавши його знову тим науковим ім'ям, яке він з такою гідністю носив протягом останніх двадцяти років свого життя, єдина мета мого прохання» [37, арк. 273]. До своєї заяви вона додала копії рапорту В. М. Перетца до академіка, неодмінного секретарю АН СРСР В. П. Волгіна від 14 липня 1934 р. і листа Сталіну від червня 1935 р., у яких викладалися сутність та хід справи.

Своїми переживаннями В. П. Адріанова-Перетц після подання заяви про перегляд справи В. М. Перетца поділилася в листі до М. К. Гудзія, який належав до «київської гвардії», хоча від 1921 р. мешкав і працював у Москві. Вчені ніколи не забували, що є вихідцями з «одного гнізда» і листувалися з 1934 р. Для М. К. Гудзія, як учасника київського Семінарію російської філології, В. М. Перетц був «не тільки вчителем, але і турботливим другом, старшим товаришем». Під час листування колишні кияни нерідко линули спогадами до часів своєї молодості й згадували В. М. Перетца, який зі своїми учнями, як наголошував М. К. Гудзій, назавжди був пов'язаний «пам'яттю серця» [1277, с. 186–187].

Отже, в одному з листів 1956 р. В. П. Адріанова-Перетц писала М. К. Гудзію: «В світлі подій цього року все знову заново переживається. Подала справу (заяву – А. Ш.) до Верховної Прокуратури, повідомили, що переслали до Ленінграда, звідки, мовляв, і отримаю відповідь. Але поки – мовчання. Чи знайдуть саму справу, адже під час війни багато чого зникло. Одночасно подано заяву і по [М. Н.] Сперанському. Але там – тільки заява, а я надіслала й копії з рапорту його (В. М. Перетца – А. Ш.) до Академії, де докладно викладені всі події з 11 квітня до середини червня 1934 р., а потім

копію листа Сталіну, де добавлено й розповідь про листопадовий виклик [В. М. Перетца] до Верховної Прокуратури. Не знаю, що вдасться їм знайти про цю “справу”, адже втягнуто багато людей» [1279, с. 188].

Очевидно, що підстави для хвилювання у В. П. Адріанової-Перетц існували, адже, наприклад, тоді було відмовлено у перегляді справи М. Н. Сперанського [1278, с. 29]. М. К. Гудзій всіляко підтримував В. П. Адріанову-Перетц. Так, у листі від 21 жовтня 1956 р. він писав: «Не маю жодного сумніву, що Ви отримаєте повідомлення про реабілітацію Вол[одимира] Мик[олайовича], але і без офіційних документів він, як і Сперанський, давно вже очищений від усяких наклепів» [1279, с. 188]. Проте В. П. Адріанова-Перетц не хотіла миритися з існуванням «офіційного документу», що позбавляв В. М. Перетца заслуженого визнання, тому наполегливо добивалася офіційної постанови про його відміну [1278, с. 29]. Перегляд справи В. М. Перетца все ж розпочався в 1956 р., а М. Н. Сперанського, до речі, було реабілітовано тільки 27 лютого 1990 р.

9 жовтня 1956 р. архівно-слідча справа В. М. Перетца за № 211952 була направлена прокурором м. Ленінграда до Управління КДБ Ленінградської області для перегляду [37, арк. 272]. А 9 липня 1957 р. відбулося засідання Президії Ленінградського міського суду, на якому був розглянутий протест прокурора м. Ленінграда про відміну постанови Особливої наради Колегії ОГПУ від 16 червня 1934 р. щодо В. М. Перетца. Враховуючи те, що В. М. Перетц провини своєї не визнав, а його обвинувачення ґрунтувалося на свідченнях осіб, які проходили за іншими справами, а також те, що під час перегляду справи ряд свідків, зокрема, М. Г. Валяшко, Б. Л. Лічков, Е. І. Ліндрос, Г. Б. Нікольська та Г. О. Бонч-Осмоловський відмовилися від своїх свідчень, заявивши, що вони були надані внаслідок застосування незаконних методів слідства, Президія Ленінградського міського суду ухвалила рішення: «Постанову Особливої наради Колегії ОГПУ від 16 червня 1934 р. стосовно Перетца Володимира Миколайовича – відмінити і справу припинити за відсутністю в його діях складу злочину» [37, арк. 360–361].

Повідомлення про реабілітацію В. М. Перетца В. П. Адріанова-Перетц отримала напередодні Володимирова дня, 28 липня 1957 р. [37, арк. 362] й відразу розпочала роботу над підготовкою до друку останніх праць вченого, а також клопотатися про його поновлення у званні академіка.

Про реабілітацію В. М. Перетца, напружену працю з підготовки до публікації збірника статей вченого з історії давньої української літератури та клопоти про його поновлення в складі всесоюзної та української академій йдеться у листі В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського від 14 жовтня 1957 р., де вона писала: «Я вже третій місяць живу цілком у “минулому”: після отримання судової реабілітації та постанови Президії АН СРСР про посмертне поновлення Володимира Миколайовича “в правах академіка” весь час була зайнята підготовкою до друку його останніх статей з української літератури, потім писала біографію та вивіряла ще раз складений навесні список його праць. Все вже відправлено днями до Москви, піде під маркою “Комісії з історії філологічної науки”. Так і піднялося переді мною все минуле – і хороше, і пережита в [19]34 р. несправедливість, і прискорена нею смерть В[олодимира] М[иколайовича], і багато гіркого, що хотілося б забути, про ставлення деяких людей... З травня [19]56 р., коли я підняла справу В[олодимира] М[иколайовича] у суді, жила весь час у тяжкому очікуванні, чи знайдуть його, чи переглянуть по-справжньому... Самі розумієте, на що схожі у мене в результаті нерви. А ними ж живемо. Поспішала дуже з роботою останні півтора місяці, щоб не зірвати справу якою-небудь затяжною хворобою. Зараз, коли рукопис відправлена, стало спокійніше» [519, арк. 1–1 зв.].

Турбувало В. П. Адріанову-Перетц й те, що процес поновлення В. М. Перетца в складі АН УРСР відбувався дуже повільно. У листі до О. А. Назаревського вона зауважила, що АН СРСР «дуже швидко відізвалася на реабілітацію, а ось українці... – все ще не відповіли на мою заяву, яку я одночасно послала до обох Академій» [523, арк. 1 зв.]. Президія АН УРСР

скасувала постанову Президії ВУАН про виключення В. М. Перетца зі складу української академії 16 грудня 1957 р. [1016, с. 229].

У 1958 р. наукова спільнота вшанувала 70-річчя від дня народження В. П. Адріанової-Перетц і 50-ліття її наукової діяльності. Не забули про ювілей вченої й колишні члени Семінарію російської філології, які на той час мешкали у Києві: вітальну телеграму їй надіслали І. С. Ковтунова, В. І. Маслов, О. А. Назаревський, Є. І. Чепур (Прокопенко) і С. О. Щеглова [515]. Вітаючи В. П. Адріанову-Перетц, О. А. Назаревський наголосив, що її 50-літнє слугування науці принесло «гідні та рясні плоди», а також зауважив, що цей «подвиг життя» вченої знайшов широке й загальне визнання [514, арк. 1]. Вітання від друзів-киян, з якими під керівництвом В. М. Перетца робилися перші кроки у науці, були особливо дорогі В. П. Адріановій-Перетц. Так, дякуючи за вітання у листі до В. І. Маслова, вона зазначила: «Прийміть мою найщирішу подяку за вітання. Нас так мало залишилося із чудового гуртка, який збирався на Маріїнсько-Благовіщенській, що особливо дорога звісточка від небагатьох уцілілих. На цей раз, на відміну від [19]48 р., багато хто пригадав і нашого дорогого вчителя, про якого так довго мовчали» [608, арк. 1].

Завдяки зусиллям В. П. Адріанової-Перетц вийшли друком останні дослідження В. М. Перетца: «Новий список “Слова” Даниїла Заточника» (1956), «Києво-Печерський патерик у польському та українському перекладах» (1958), «Описання зібрання рукописів професора І. О. Шляпкіна, принесеного в дар Саратовському державному університету» (1960). У Києві в першому томі «Матеріалів до вивчення історії української літератури» була опублікована розвідка В. М. Перетца «Вірші єромонаха Климентія Зиновієва» (1959).

Найбільш складно було опублікувати четвертий випуск «Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.», який, крім розвідок В. М. Перетца, містив передмову, нарис біографії вченого та список його надрукованих праць, що підготувала В. П. Адріанова-Перетц. Збірник

готувався до публікації як видання Комісії з історії філологічних наук Відділення літератури і мови АН СРСР, яку очолював М. К. Гудзій. Голова Комісії не лише підтримував В. П. Адріанову-Перетц у підготовці книги, а і всебічно допомагав їй. Зокрема, М. К. Гудзій розшукав низку публікацій В. М. Перетца, що доповнили бібліографію вченого. Рукопис збірника надійшов до Комісії 7 жовтня 1957 р. [1279, с. 189]. Однак знадобилося майже п'ять років, щоб видання побачило світ. Збірник раніше неопублікованих праць В. П. Перетца вийшов друком у 1962 р., підсумувавши роботи вченого з історії української літератури XVI–XVIII ст. [941].

У першу чергу В. П. Адріанова-Перетц книгу В. П. Перетца надіслала його учням і послідовникам. Зокрема, М. К. Гудзію, який багато зробив, аби збірник побачив світ [1279, с. 192]. В. П. Адріанова-Перетц надіслала збірник останніх українознавчих праць В. П. Перетца й до Києва [525]. Про те, яке враження справило це видання на вихованців і шанувальників В. П. Перетца, дає уяву лист О. А. Назаревського від 27 лютого 1962 р., у якому останній зазначив: «Дорога Варв[ара] Павл[івна]! Велике спасибі за надіслану книгу, що завершує великий цикл праць В[олодимира] Мик[олайовича] з історії укр[аїнської] літ[ерату]ри XVI–XVIII століть... Це, дійсно, прекрасна пам'ять про нашого дорогого Вчителя. З великим інтересом, не відриваючись, я знову перечитав відому мені в основному біографію В[олодимира] М[иколайовича], але тільки тепер дізнався, яким важким було його дитинство. Взагалі все життя його було безперервною працею, я б сказав навіть – свого роду подвигом: так багато він зробив при своєму слабкому здоров'ї. Зараз, у більш зрілому віці, ми можемо це особливо добре зрозуміти і оцінити» [517].

Варто зазначити, що В. П. Адріанова-Перетц щиро цікавилася долею, науковою та творчою діяльністю товаришів, які вийшли із Семінарію російської філології В. М. Перетца, раділа їхнім успіхам, вітала з ювілеями, хвилювалася, коли приходила біда, а у разі потреби надавала допомогу, і завжди сподівалася та чекала на зустрічі з ними [607, арк. 1–1 зв.].

Особистою трагедією для В. П. Адріанової-Перетц стала смерть С. О. Щеглової, яка після виходу на пенсію в 1951 р. повернулася із Саратова до Києва. У 1956 р. С. О. Щеглову було реабілітовано, а 1 червня 1965 р. завершився її земний шлях. В. П. Адріанова-Перетц зробила все що було можливо для збереження пам'яті про вчену. Зокрема, підготувала некролог, у якому, як вона наголосила у листі до О. А. Назаревського від 27 червня 1965 р., перш за все, звернула увагу на науковий доробок С. О. Щеглової, виділивши в ньому те, що «часом не відмінено і увійшло в історію російської та української літератури» [528, арк. 1–1 зв.]. У листі В. П. Адріанова-Перетц порадила О. А. Назаревському подати у наукові видання статтю про київський період діяльності померлої. Вона також надіслала листа саратовським ученим з проханням підготувати статтю про наукову та педагогічну діяльність С. О. Щеглової в Саратові [528, арк. 1–1 зв.].

Всебічну допомогу В. П. Адріанова-Перетц надавала колегам, які досліджували життя та діяльність В. М. Перетца та пропагували його наукову творчість, а також писали про роботу Семінарію російської філології. Для відновлення доброго імені В. М. Перетца в Україні багато зробив О. А. Назаревський, який після реабілітації В. М. Перетца виступав з лекціями перед студентами історико-філологічного факультету КДУ ім. Т. Г. Шевченка й опублікував низку статей і спогадів про вченого та його учнів в українських і російських виданнях [986–990].

У листі від 10 листопада 1957 р. О. А. Назаревський повідомив В. П. Адріанову-Перетц, що «вчасно здійснив свій намір», провівши для студентів 12 жовтня двогодинну лекцію, в якій розповів про наукову діяльність В. М. Перетца та про роботу Семінарію російської філології в Києві, відзначивши, таким чином, 50-ліття заснування Семінарію. О. А. Назаревський також інформував В. П. Адріанову-Перетц, що з нагоди ювілею обмінявся листами з «ветеранами» Семінарію, які надіслали йому «теплі спогади про Семінарії та його керівника» [511, арк. 1].

Вчені співпрацювали під час підготовки ювілейного видання, присвяченого 125-річчю заснування київського університету. Тоді О. А. Назаревському доручили підготувати нарис про викладання та вивчення давньоруської літератури в університеті за весь період його діяльності. Маючи намір як можна повніше висвітлити у нарисі роботу В. М. Перетца, він у листі від 25 січня 1958 р. попросив В. П. Адріанову-Перетц надіслати до Києва матеріали про наукову та педагогічну діяльність вченого в університеті [512]. В. П. Адріанова-Перетц надіслала О. А. Назаревському список праць В. М. Перетца київського періоду та його фотопортрет [524, арк. 1–2]. У листі до О. А. Назаревського від 4 лютого 1958 р. вона також висловила побажання, щоб нарис був максимально правдивим, адже вважала, що тим, хто переслідував В. М. Перетца в «чорні роки», буде «корисно почитати правдиву розповідь про те, скільки саме в Києві він зробив для української культури» [524, арк. 1 зв.].

Цікавим є лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц від 15 лютого 1958 р., з якого можна дізнатися про тогочасне ставлення київської філологічної громадськості до постаті В. М. Перетца. На початку 1958 р. у КДУ ім. Т. Г. Шевченка відбувся урочистий вечір з нагоди 80-річчя професора О. А. Назаревського. Під час свого виступу на вечері ювіляр наголосив на видатній ролі В. М. Перетца у становленні його, як вченого й дослідника давньоруської літератури, та охарактеризував свого навчителя як вимогливого, але доброзичливого й уважного наставника, який багатьом відкрив шлях у науку. «Заключні слова характеристики Володимира Миколайовича, нашого спільного керівника, – зауважив О. А. Назаревський у листі до В. П. Адріанової-Перетц, – викликали дружні і тривалі оплески присутніх (було не менше 200 осіб студентів-філологів і викладачів нашого факультету). Мені здається, це певною мірою говорить про те, як до пам'яті Володимира Миколайовича, до його праць і діяльності ставиться зараз “філологічна громадськість” нашого університету» [513, арк. 1 зв.].

В університетській газеті побачили світ «Сторінки спогадів» О. А. Назаревського, де розповідалось про діяльність Семінарію російської філології під керівництвом В. М. Перетца [550, арк. 1; 986]. Свої враження від цієї публікації В. П. Адріанова-Перетц висловила в листі до О. А. Назаревського від 5 вересня 1965 р., в якому зазначила: «Звичайно для студентів розповідь про нашу “школу” буде повчальною, чим би вони в майбутньому не зайнялися: ми ж навчалися не як чиновники від науки, працювали не в “службові часи” від цих до цих, а уриваючи час від відпочинку або роботи за “платню”... Цією добровільністю й сильна була особливо наша школа» [529, арк. 1–1 зв.].

У 1965 р. виповнилося 95 років від дня народження В. М. Перетца, внесок якого в розвиток української філологічної науки на той час уже не замовчувався. В. П. Адріанова-Перетц у листі до О. А. Назаревського висловила думку, що було б добре, якби в КДУ ім. Т. Г. Шевченка поряд з аудиторіями, де навчалися філологи, в пам’ять про В. М. Перетца вивісили портрет вченого. «Мені хотілось би, – писала вона О. А. Назаревському, – якщо це можливо, щоб де-небудь в Університеті – у приміщення, де займаються філологи, знаходився портрет Володимира Миколайовича. Збільшений портрет з тої карточки, яку я Вам надсилаю, у Пушкінському Домі висить в приміщенні сектору давньоруської літератури, інший я віддала (зі світлина [19]32 р.) в наш рукописний відділ (ІРЛІ – А. Ш.), де зберігаються рукописи В[олодимира] М[иколайовича], а з цієї весни – і зібрання стародрукованих книг... Цей знімок зроблений в Києві в [19]28 р., коли він працював там в рукописному відділі [ВБУ]» [530, арк. 1]. Варто додати, що протягом 20 вересня – 25 грудня 1965 р. поряд з деканатом філологічного факультету КДУ ім. Т. Г. Шевченка була розгорнута виставка наукових праць В. М. Перетца з портретом вченого [569].

Схвально відгукнулася В. П. Адріанова-Перетц й про статтю О. А. Назаревського «Пам’яті вчителя», що вийшла друком з нагоди 30-ліття смерті В. М. Перетца. Зокрема, в листі до автора вона зазначила: «Ваша

стаття дуже гарна! В ній є і той особистий емоційний елемент, якого мені, з причини чисто біографічної, ввести не можна було. Мені дуже хотілось би цю статтю... дати тутешнім молодим і старим філологам... Стаття доповнює мій нарис (опублікований в 1962 р. у збірнику «Дослідження і матеріали з історії давньої української літератури XVI–XVIII століть» – *А. III.*), особливо в її “педагогічній” частині» [533, арк. 1].

Всі документи, що містили відомості про В. М. Перетца, його життя та діяльність, а також вшанування пам'яті вченого, В. П. Адріанова-Перетц старанно зберігала, відкладаючи їх до архіву науковця. Отримавши від О. А. Назаревського листа з інформацією про виставку наукових праць В. М. Перетца в КДУ ім. Т. Г. Шевченка, вона у відповідь написала: «Цього Вашого листа я поклала в конверт біографічними матеріалами про Володимира Миколайовича, з відгуками про посмертне видання його праць. Хай йде в архів» [532]. В іншому листі, після надісланого О. А. Назаревським з Києва «рідкісного видання», В. П. Адріанова-Перетц зазначила, що використає книгу для поповнення «бібліографії відгуків про праці В[олодимира] М[иколайовича]» [541, арк. 1].

Багато документів, що стосувалися пам'яті В. М. Перетца, надіслав В. П. Адріановій-Перетц М. К. Гудзій, зокрема, вирізку зі своєю статтею із української «Літературної газети», в якій згадувався вчений, знайдений у власному архіві план книги про «Слово о полку Ігоревім», написаний В. М. Перетцем [1279, с. 190]. До 30-ліття смерті В. М. Перетца побачила світ праця М. К. Гудзія «Пам'яті вчителя» [607]. Відбитки цієї статті В. П. Адріанова-Перетц через О. А. Назаревського надіслала до бібліотеки КДУ ім. Т. Г. Шевченка [535; 536]. Дослідженням В. М. Перетца та представників його школи з історії української філології була присвячена розвідка М. К. Гудзія в журналі «Радянське літературознавство» [561], що стала останньою його публікацією.

На смерть колеги та друга В. П. Адріанова-Перетц, як не важко їй було переживати втрату близького товариша, написала некролог та виступила з

доповіддю про київський період діяльності М. К. Гудзія на засіданні, присвяченому пам'яті вченого [534, арк. 1].

Роблячи все для збереження пам'яті про В. М. Перетца та представників його школи, В. П. Адріанова-Перетц думала й про подальший розвиток наукових традицій, закладених ученим, допомагала молодим українським дослідникам, які працювали в сфері історії давньої української літератури. Зокрема, тривалою й плідною була її співпраця з українським літературознавцем Л. Є. Махновцем, яка розпочалася ще у 1949 р., коли останній був аспірантом С. І. Маслова і досліджував листування між В. М. Перетцем та І. Я. Франком. Тоді Л. Є. Махновець через свого наукового керівника звернувся до В. П. Адріанової-Перетц з проханням дослідити листи І. Я. Франка з особового архіву В. М. Перетца [263]. Згодом між В. П. Адріановою-Перетц і Л. Є. Махновцем розгорнулося листування, що тривало протягом 1963–1972 рр. Як видно з листів, В. П. Адріанова-Перетц всебічно підтримувала і тактовно спрямовувала наукову діяльність молодшого колеги [33].

Наприкінці 1969 р. розпочалася підготовка до відзначення 100-літнього ювілею В. М. Перетца. І саме Л. Є. Махновця, напевне, за бажанням В. П. Адріанової-Перетц, вирішено було запросити на урочисте зібрання для виступу від українських філологів. «Вчора наш сектор [давньоруської літератури ІРЛП] обговорював програму розширеного засідання, присвяченого століттю від дня народження Володимира Миколайовича... Загальне бажання – просити Вас зробити невелику – хвилин на 25–30 – доповідь про його праці з української літератури», – повідомила Л. Є. Махновця в листі від 24 листопада 1969 р. В. П. Адріанова-Перетц.

До століття вченого Л. Є. Махновцем була підготовлена стаття про В. М. Перетца як «корифея російської та української філології» [1173], яка викликала позитивну оцінку від В. П. Адріанової-Перетц, хоча розвідка й зазнала суттєве корегування з боку редколегії українського наукового журналу [33, арк. 9]. Від українського вченого В. П. Адріанова-Перетц

дізналася й про те, що 31 січня 1970 р. за рішенням ЮНЕСКО 100-річчя від дня народження В. М. Перетца відзначалося у всьому світі [33, арк. 9–9 зв.].

В українських часописах до столітнього ювілею всесвітньо відомого філолога побачила світ низка статей, присвячених В. М. Перетцу [1081; 1151; 1337]. Видання з розвідками українських вчених про ювіляра Л. Є. Махновець надіслав В. П. Адріановій-Перетц до Ленінграда. У листі-відповіді В. П. Адріанова-Перетц «сердечно» подякувала всім «авторам, які добрим словом згадали про Володимира Миколайовича» [33, арк. 10].

У 1970 р. в «Археографічному щорічнику» вийшла друком і стаття В. П. Адріанової-Перетц, що була присвячена археографічним і джерелознавчим працям В. М. Перетца. Як вона написала в листі до О. А. Назаревського, обсяг розвідки, за вимогою редакції, довелося дещо скоротити, але головне з діяльності В. М. Перетца вона нагадала [543, арк. 1].

Про археографічну та джерелознавчу роботу В. М. Перетца В. П. Адріанова-Перетц ще виголосила доповідь на науковій сесії, що була присвячена 100-літтю від дня його народження. Урочистий захід, який організував сектор давньоруської літератури ІРЛІ АН СРСР в Ленінграді, відбувся 28–29 жовтня 1970 р. і став вінцем вшанування видатного вченого. У своїй промові В. П. Адріанова-Перетц зазначила, що любов В. М. Перетца до давньоруської літератури спонукала неодноразово його звертатися до рукописного матеріалу, розшукувати і видавати першокласні давньоруські та староукраїнські твори, описувати рукописні зібрані, раніше невідомі науці, й виявляти в них українські та білоруські рукописи [1276, с. 397].

З доповіддю про значення роботи В. М. Перетца у сфері історії давньої української літератури на науковій сесії виступив Л. Є. Махновець. Передусім, доповідач у своєму виступі звернув увагу на те, що від часу першого приїзду в Україну і до останніх днів життя В. М. Перетца не залишав глибокий інтерес до культурного та громадського життя Києва і всієї України. До кола ж наукових зацікавлень вченого входили українське віршування, записи українських віршів і пісень та український театр.

В. М. Перетцу вдалося відшукати та опублікувати велику кількість невідомих до того творів давньоукраїнської літератури. Завдяки невтомній праці та безкорисливому ентузіазму таких учених як В. М. Перетц, – підсумував виступаючий, – сучасне людство має можливість почути «живий голос» давньої української літератури з «глибини століть» [1276, с. 396].

Таким чином, листи В. П. Адріанової-Перетц і таких представників наукової школи В. М. Перетца, як І. Ф. Єрофеев, С. І. та В. І. Маслови, М. К. Гудзій і О. А. Назаревський, висвітлюють діяльність українських вчених із реабілітації та збереження пам'яті про В. М. Перетца, як видатного дослідника давньої української та російської літератури, організатора українського наукового життя та фундатора Київської філологічної школи. Знаменним є те, що наукова діяльність В. М. Перетца отримали загальносвітове визнання, а творча спадщина вченого та традиції його наукової школи актуальні й сьогодні.

Висновки до шостого розділу

Отже, будучи академіком РАН (АН СРСР), співробітником низки російських наукових установ і навчальних закладів, В. М. Перетц ініціював і проводив системну археографічну, бібліографічну, пам'ятко-охоронну, науково-дослідну роботу з метою виявлення, обліку, збереження та дослідження українських літературних, історичних і культурних пам'яток в Росії, а також їхнього повернення до наукових установ України.

З ініціативи В. М. Перетца при РАН (АН СРСР) були створені наукові інституції, зокрема, КТД і Комісія з вивчення історії України, співробітники яких під керівництвом вченого склали бібліографію наукових праць і видань, що були присвячені пам'яткам давньоруської (української) літератури, досліджували давні українські літературні пам'ятки. Завдяки наполегливості В. М. Перетца українознавчі дослідження проводилися в таких наукових установах АН СРСР як ІС та ВДЛ ІРЛІ, до співпраці з якими

вчений залучив науковців, які працювали на ниві українознавства як в Росії, так і Україні.

Академік В. М. Перетц регулярно залучав українських вчених до наукових проектів, що готувалися в рамках діяльності АН СРСР. Найбільш масштабним із них був випуск збірника філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського, у якому українські філологи й славісти взяли активну участь.

Протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. В. М. Перетцем була проведена велика археографічна робота, внаслідок якої вченому вдалося виявити та описати в російських бібліотеках, музеях і архівах значну кількість українських рукописів і стародрукованих книг та підготувати про них джерелознавчі та літературознавчі праці.

Активна наукова, науково-організаційна та наукова-громадська діяльність академіка В. М. Перетца, у тому числі й на ниві українознавства, привернула увагу ОДПУ й за сфабрикованою справою «Російської національної партії» вченого було піддано репресіям. Перебуваючи під арештом і на засланні, В. М. Перетц вів мужню боротьбу за своє чесне ім'я та можливість займатися науковою роботою в галузі історії давньоруської літератури.

Завдяки зусиллям В. П. Адріанової-Перетц а іншим вченим відбулася політична та наукова реабілітація В. М. Перетца, збережена його творча та архівна спадщина, розвинуті наукові ідеї В. М. Перетца та традиції його наукової школи.

У шостому розділі дисертації подано основні результати з наукових праць, включених до Списку публікацій здобувача за темою дисертації і представлених у Списку використаних джерел: №№ 1 [1349], 2 [1351], 3 [1352], 4 [1353], 6 [1355], 8 [1357], 9 [1358], 14 [1360], 15 [1363], 17 [1365], 9 [1371], 20 [1372], 21 [1366], 22 [1367], 24 [1369], 27 [1373], 33 [1359].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі досягнуто мету й здійснено розв'язання проблеми встановлення етапів життєвого шляху і діяльності В. М. Перетца та визначення видатного внеску вченого у розвиток гуманітарної науки й україністики, організацію українського науково-культурного життя кінця ХІХ – першої третини ХХ ст., його провідної ролі як визначної наукової постаті та непересічної особистості в українській інтелектуальній історії означеного періоду. У дослідженні розкрито наукову, науково-організаційну, педагогічну та науково-громадську діяльність В. М. Перетца в українському науково-освітньому просторі, визначено великий внесок вченого у становлення та розвиток українознавства, формування ґрунтовної наукової школи дослідників історії літератури, започаткування спільної методології та методів спеціальних історико-філологічних дисциплін, зокрема, кодикології та історичного книгознавства, археографії рукописних книг, бібліографії стародруків, виявлення національних історичних, літературних і культурних пам'яток, дослідження та публікацію української рукописної і книжкової спадщини, колекціонування пам'яток писемної культури і друку.

У результаті вирішення поставлених завдань роботи отримані наступні висновки:

1. Історіографічний аналіз проблеми засвідчив сталий інтерес науковців до діяльності В. М. Перетца на українському науковому просторі. Оцінка наукової, науково-організаційної та педагогічної діяльності вченого, у тому числі й на українському інтелектуальному полі розпочалося ще за його життя. Однак критика наукових досягнень В. М. Перетца і здобутків його філологічної школи та арешт вченого унеможливило правдиве висвітлення діяльності науковця. За тоталітарного режиму ім'я вченого фактично було піддано забуттю. З політичною реабілітацією В. М. Перетца в 1957 р.

розпочалося системне дослідження наукової біографії вченого та його набутку, в тому числі й як українознавця, археографа, дослідника рукописної та книжкової спадщини. Для сучасного часу характерне підвищення інтересу українських науковців до постаті В. М. Перетца, що знайшло вияв у розгортанні всебічного вивчення наукової, науково-організаційної, науково-громадської, педагогічної, мистецтвознавчої та культурологічної діяльності вченого. Втім наявні наукові праці торкаються лише окремих сторін поставленої проблеми, а діяльність В. М. Перетца як вченого-українознавця, археографа, бібліографа, бібліофіла та дослідника рукописних і книжкових пам'яток досі не була предметом спеціального комплексного дослідження.

Підготовку дисертаційного дослідження здійснено на основі широкого джерельного комплексу документальних, наративних і зображальних джерел, що представлені як архівними документами, так і бібліографічними матеріалами, для яких характерні значний інформаційний потенціал, репрезентативність і достовірність. Особливістю джерельної бази представленої дисертаційної роботи стало використання великої кількості наративних документів, таких як листи, мемуари, автобіографії, наукові праці тощо. Багато важливої і нової інформації з проблеми містять епістолярні документи В. М. Перетца та листи українських й іноземних вчених, які з ним співпрацювали. Аналіз віднайдених документів уможливив комплексну реконструкцію діяльності В. М. Перетца з розвитку українознавства, дослідження давніх українських літературних та історичних пам'яток, як археографа і бібліографа, а також відображення внеску вченого у розбудову української науки і культури.

2. Теоретико-методологічні засади комплексного відтворення діяльності В. М. Перетца як вченого-українознавця, археографа, бібліографа і бібліофіла та дослідника рукописних і книжкових пам'яток базувалися на системному та плюралістичному використанні загальнонаукових принципів, а також загальноісторичних та спеціальних і міждисциплінарних методів. Широке застосування в дисертаційній роботі біографічного, психологічного,

просопографічного, хронологічно-тематичного методів дослідження та методологічних принципів «персональної біографії» та «інтелектуальної історії» дозволив відтворити засади науково-дослідної діяльності В. М. Перетца, проаналізувати його погляди на генезис українського наукового життя, створити просопографічний портрет вченого, висвітлити його співпрацю з українською інтелектуальною елітою та визначити взаємозалежність між науковцем та історичним соціумом.

Багатогранна діяльність В. М. Перетца досліджувалася з урахуванням національних особливостей розвитку таких наукових дисциплін як археографія, кодикографія, книгознавство та бібліографія, що обумовило необхідність використання методологічного інструментарію означених наук. Застосовані у роботі теоретико-методологічні підходи дозволили розглянути проблему з урахуванням особливостей розвитку українського науково-культурного життя кінця XIX – першої третини XX ст.

3. Науковий інтерес В. М. Перетца до історії давньої української літератури і мови та до історії України й взагалі українознавчих проблем формувався під впливом українських учених. Такі українські філологи, як К. І. Арабажин, В. М. Гнатюк, П. Г. Житецький, А. Я. Лященко, М. І. Петров та І. Я. Франко, помітили та підтримали перші кроки молодого дослідника з дослідження історії давньої української літератури, надали йому допомогу при вивченні рукописних пам'яток у музеях, бібліотеках і архівах Києва та Санкт-Петербурга, позитивно оцінили перші українознавчі розвідки В. М. Перетца, його праці з дослідження рукописних збірок давніх українських віршів і пісень, сприяли їхньої публікації в українських наукових часописах та ввели вченого до кола української наукової еліти. Значною мірою під впливом українських вчених В. М. Перетц визначив головне завдання своєї науково-дослідної діяльності, що полягало у створенні синтетичної історії української літератури XVI–XVIII ст.

Від самого початку своєї наукової діяльності В. М. Перетц проявив великий інтерес до археографічної діяльності, пошуку та дослідженню у

книгозбірнях і архівосховищах рукописних книг, що містили українські історико-літературні твори XI–XVIII ст. У перші роки своєї наукової діяльності вчений також заявив про себе як про книгознавця, співпрацюючи з бібліографічними та книгознавчими журналами та публікуючи на шпальтах часописів рецензії на книги. Особливий інтерес у В. М. Перетца викликали наукові видання, підготовлені українськими вченими, для придбання яких він організовував книгообмін з українськими науковцями.

Наукові зацікавлення В. М. Перетца історією давньої української літератури та прагнення здійснювати археографічні та літературознавчі дослідження в українських архівах і бібліотеках з метою написання синтетичної історії давнього українського письменства спонукали вченого домагатися посади професора Університету св. Володимира в Києві. Наукові здобутки, універсальні фахові можливості В. М. Перетца як дослідника й викладача, його педагогічний талант були високо оцінені українською науковою спільнотою та професурою київського вишу, яка під час конкурсу надала перевагу кандидатурі вченого, обравши В. М. Перетца професором Університету св. Володимира.

4. Активна наукова, педагогічна та науково-громадська діяльність В. М. Перетца у Києві протягом 1903–1914 рр. сприяла відродженню та розвитку української науки та освіти, а роль вченого в організації національного науково-культурного життя у десятиліття, які передували українським революційним перетворенням, є однією із визначальних. Науково-педагогічна діяльність В. М. Перетца у освітніх закладах Києва була спрямована на впровадження у навчальний процес українознавчих дисциплін і підготовку наукових фахівців у сфері українознавства. Вчений першим почав знайомити українську студентську молодь з історією давньої української літератури, простежуючи її тяглість з часів Київської Русі. В. М. Перетц наполегливо боровся за відкриття в університетах кафедр української історії, літератури, мови, етнографії та звичаєвого права, а також

добивався, щоб на українознавчих кафедрах викладали видатні українські вчені.

З метою залучення української молоді до досліджень з історії давньої української літератури і мови В. М. Перетц організував у Києві роботу Семінарію російської філології, учасники якого оволодівали методологією наукової роботи та проводили дослідження з питань історіографії, археографії, палеографії, текстології, теорії літератури, методології та історії літературознавства, історії давньоруської й української писемності та мови. В. М. Перетцем була розроблена методологія дослідження історії давньої української літератури, яка передбачала застосування філологічного, історичного, історико-філологічного, історико-порівняльного та біографічного (історико-психологічного) методів дослідження. У рамках діяльності Семінарію російської філології В. М. Перетца сформувалася Київська історико-філологічна школа, представники якої плідно працювали на ниві дослідження історії української літератури і мови, застосовуючи у науковій роботі методологічні засади, розроблені вченим.

У київський період своєї наукової та педагогічної діяльності В. М. Перетц проводив активну археографічну роботу. Він перший визначив завдання археографічного і текстологічного аналізу рукописних пам'яток, розробив і запровадив правила уніфікованого археографічного опису рукописних книг і стародруків, за якими виявив та описав численні українські рукописні і стародруковані пам'ятки. До джерелознавчої та археографічної роботи вчений долучив учасників Семінарію російської філології, які під його керівництвом та за його методологію здійснювали описи колекцій рукописних і стародрукованих книг не лише російського, а й українського походження. Зроблені В. М. Перетцем описи рукописів і стародруків, його методологічні, джерелознавчі, критико-бібліографічні та літературознавчі праці, підготовлені на базі віднайдених давніх українських історичних та літературних пам'яток, широка науково-експедиційна діяльність під його керівництвом учасників Семінарію, доповіді вченого та

його учнів у філологічних товариствах стали великим внеском В. М. Перетца у розвиток археографії та сприяли популяризації досліджень рукописів і стародруків.

Дієва співпраця В. М. Перетца з НТШ у Львові та його активна участь у діяльності УНТ у Києві сприяли становленню та розвитку українського професійного наукового середовища, консолідації українських учених навколо національних наукових товариств і видань. У рамках діяльності філологічної секції УНТ В. М. Перетц сформулював нагальні наукові, бібліографічні, археографічні, видавничі завдання українських філологів, реалізація яких повинна була відбуватися в контексті розвитку українознавства.

5. В. М. Перетц поділяв ідею заснування УАН і долучився до процесу її творення. Пропозиції вченого були враховані при розробці Статуту УАН і організації діяльності Історично-філологічного відділу української академії. Вже в перші місяці діяльності УАН В. М. Перетца було обрано дійсним членом української академії, що стало даниною визначному внеску вченого в українську філологію та українознавство. Вчений відіграв провідну роль у заснуванні та розбудові таких академічних інституцій як Товариство дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді та Комісія давнього українського письменства ВУАН, в межах яких були розгорнуті широкі українознавчі та археографічні дослідження, проводилася велика бібліографічна робота, вивчалися та публікувалися пам'ятки давньої української літератури. Виступаючи за зміцнення авторитету ВУАН та розвиток її наукового потенціалу, В. М. Перетц намагався залучити до діяльності в українській академії визнаних у науковому співтоваристві вчених. Категорично засуджуючи сварки в академічному середовищі, він прикладав усіх зусиль для приборкання конфлікту між керівниками та групами членів ВУАН заради збереження діяльності української академії. Його діяльність була спрямована на розбудову ВУАН як ефективно діючої та незалежної від політичних чинників української наукової установи.

6. Як голова Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, КДУП, член Археографічної комісії ВУАН, дослідник історії давнього українського письменства В. М. Перетц протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. в бібліотеках, музеях і архівах багатьох міст України, Росії та Білорусі проводив широку джерелознавчу та археографічну діяльність з виявлення та опису українських рукописних і стародрукованих книг за сучасною на той час, розробленою ним, методикою. У результаті проведених пошуків вченому вдалося виявити значний, раніше невідомий матеріал з історії давньої української літератури, який став джерельним підґрунтям його археографічних і літературознавчих наукових праць.

Одним із найбільших наукових звершень В. М. Перетца на ниві українознавства стала фундаментальна публікація вченого «“Слово о полку Ігоревім” – пам’ятка феодальної України-Руси XII віку. Вступ. Текст. Коментар», що побачила світ у Києві як видання Історично-філологічного відділу ВУАН. Результати наукових досліджень вченого у сфері історії давньої української літератури підсумували чотири випуски «Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.».

Як очільником КДУП В. М. Перетцем пріоритетним завданням для діяльності Комісії було визначено наукове видання видатних творів давнього українського письменства, для реалізації якого вченим були розроблені «Правила видання пам’яток давнього письменства», що передбачали дотримання наукових засад публікації текстів з урахуванням доступності видань для дослідників і читачів. В. М. Перетцу вдалося організувати під егідою ВУАН видання серійних наукових збірників, в рамках яких були опубліковані видатні пам’ятки давнього українського письменства.

Протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. під керівництвом В. М. Перетца та за його безпосередньої участі невпинно проводилася велика робота зі складання систематичної бібліографії українського давнього письменства. Вчений цікавився питаннями історичного книгознавства, брав участь у розробці методики зі складання реєстрів і проведення описів

українських стародруків. Він співпрацював з УНІК і проводив роботу з популяризації його діяльності. В. М. Перетца було обрано головою УБТ, вчений спрямовував його діяльність на об'єднання українських бібліофілів і практиків книжкової справи та вирішення проблем книги. Протягом всієї своєї наукової, педагогічної та науково-громадської діяльності В. М. Перетц завжди піклувався про організацію бібліотек наукових установ і товариств та навчальних закладів, поповнення та збереження їхніх фондів.

Під час реформування архівної та бібліотечної справи, що проводилася в 1920-ті роки В. М. Перетц виступав за збереження історично сформованих колекцій рукописних і стародрукованих книг, а також наголошував, що пам'ятки повинні зберігатися в установах, які мали можливість створити найкращі умови для їх дослідження.

В. М. Перетц був видатним колекціонером рукописів і стародруків і з особливою старанністю збирав все, що мало відношення до давньої української літератури і могло бути корисним для відображення її історії. Вченому вдалося зібрати одну із найбільших для свого часу приватних колекцій давніх рукописів, серед яких значна кількість мала українське походження, що було своєрідним відображенням інтересу вченого до України, її історії та культури. В. М. Перетц зібрав велику та унікальну власну бібліотеку, значну частину якої склали українські видання, у тому числі й рідкісні.

7. У дисертаційному дослідженні розкрита діяльність В. М. Перетца з організації та проведення українознавчих досліджень в таких російських наукових установах і навчальних закладах як Науково-дослідний інститут порівняльної історії літератур і мов Заходу та Сходу при ЛДУ, Державний інститут історії мистецтв, ІС та ІРЛІ (Пушкінський Дім) АН СРСР, яка була спрямована на розвиток науково-дослідної роботи в сфері українознавства, а також проведення системної археографічної, бібліографічної, пам'ятко-охоронної роботи з метою виявлення, обліку й збереження українських літературних, історичних і культурних пам'яток в Росії та їхнього

повернення до наукових установ України. До наукових проєктів, що готувалися в рамках діяльності АН СРСР В. М. Перетц завжди залучав українських вчених та європейських дослідників, які працювали в галузі українознавства та слов'янознавства. Найбільш масштабним із таких проєктів був випуск збірника філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського, у якому активну участь взяли українські філологи й славісти.

Академік В. М. Перетц був ініціатором створення та керівником КТД і Комісія з вивчення історії України, що діяли при РАН (АН СРСР). Співробітники цих інституцій склали бібліографію наукових праць і видань, що були присвячені пам'яткам давньоруської (української) літератури, та досліджували давні українські літературні пам'ятки.

Протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. В. М. Перетцем була проведена велика археографічна робота, внаслідок якої вченому вдалося виявити та описати в російських бібліотеках, музеях і архівах значну кількість українських рукописів і стародрукованих книг та підготувати про них наукові праці. Публікації В. М. Перетца в наукових виданнях ІС та ІРЛІ АН СРСР стали помітним явищем на полі українознавства, а активна діяльність вченого в російських наукових і освітніх установах сприяла популяризації українознавчих досліджень в Росії.

Працюючи в російських наукових установах і навчальних закладах, В. М. Перетц регулярно звертався до керівництва ВУАН з пропозицією організувати системну широкомасштабну роботу з виявлення та повернення українських національних реліквій із Росії до України. Сам вчений приклав значних зусиль для повернення до наукових установ України пам'яток української історії, літератури та культури, що перебували у Росії, зокрема, унікальних колекцій В. О. Щавинського і П. П. Потоцького, значної кількості українських рукописних і стародрукованих книг тощо.

8. У дисертації відображено процес переслідування В. М. Перетца та критики його філологічної школи у ВУАН на початку 1930-х рр. Показано,

що головна причина, що не дозволила В. М. Перетцу повною мірою здійснити власні науково-дослідницькі задуми, передусім, у сфері українознавства, лежала в політичній площині. Сам В. М. Перетц, будучи видатним ученим і організатором українського наукового життя, завжди виступав проти змішування наукової й пропагандистсько-публіцистичної діяльності та перетворення українських наукових установ і товариств на політичні клуби. Цькування В. М. Перетца було інспіровано партійними органами української академії і носила політичний підтекст, бо вчений не визнавав пріоритету марксистських методів дослідження. Як дослідника історії давньої української літератури В. М. Перетца звинуватили і в «українському буржуазному націоналізмі». Переслідування комуністичними ідеологами й каральними органами за радянського тоталітаризму значно обмежувало діяльність В. М. Перетца, передусім, у сфері українознавства.

Зрештою, активна наукова, науково-організаційна та наукова-громадська діяльність академіка В. М. Перетца, у тому числі й на ниві українознавства, не пройшла повз увагу ОДПУ. За сфабрикованими справами «Російської національної партії» вченого було піддано репресіям. Причину свого арешту В. М. Перетц помилково пов'язував з інтригами в українському науковому та політичному середовищі, але з вченим розправився репресивний режим, для якого академік, що не поділяв ідеологію влади, викликав підозру. Перебуваючи під арештом і на засланні, В. М. Перетц вів мужню боротьбу за своє чесне ім'я та можливість займатися науковою роботою в галузі історії давньоруської літератури.

Завдяки зусиллям В. П. Адріанової-Перетц та іншим вченим відбулася політична і наукова реабілітація В. М. Перетца. Учням і колегам вдалося зберегти творчу та архівну спадщину вченого. Послідовниками ідей В. М. Перетца розвиваються його наукові концепції та традиції його історико-філологічної школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Архівні джерела

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ВИЩИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

Ф. 1871. Огієнко Іван Іванович (митрополит Холмський Іларіон) (1882–1972) – політичний, державний, культурний і церковний діяч, історик, професор, міністр освіти, міністр сповідань Директорії УНР

Опис 1.

1. Спр. 4. Листи редакції газети «Радомышлянин», окремих осіб про публікацію статей І. Огієнка, видання російсько-українського та орфографічного словників, відгуки про них. Пропозиції щодо рецензування книг. 1912–1915, 1917 рр. 86 арк.
2. Спр. 5. Листи родичів та знайомих до І. Огієнка особистого характеру. 1910–1917 рр. 173 арк.

Опис 2.

3. Спр. 20. Особова справа студента історико-філологічного факультету Київського університету св. Володимира І. Огієнка. 1903 р. – 30 червня 1912 р. 44 арк.
4. Спр. 23. Протоколи засідань првління Університету св. Володимира та історико-філологічного факультету, огляд предметів, що викладалися на історико-філологічному факультеті університету в 1917–1918 рр. 6 листопада 1906 р. – 19 вересня 1918 р. 45 арк.

Ф. 3876. Білецький Леонід Тимофійович (1882–1955) – літературознавець, доктор філології, член партії соціалістів-

федералістів, президент УВАН, ректор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у м. Празі

Опис 1.

5. Спр. 3. Рукопис праці «Мої спомини». 1917–1926 рр. 282 арк.
6. Спр. 53. Листи Л. Т. Білецькому від Я. Падоха, Є.-З. Пеленського, [В. Перетца], В. Приходька, С. Риндика, С. Русової та інших кореспондентів на літери «П–Р». 30 серпня 1923 р. – 5 травня 1942 р. 86 арк.

**ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИЧНИЙ АРХІВ УКРАЇНИ,
м. КИЇВ**

Ф. 274. Київське губернське жандармське управління, м. Київ

Опис 4.

7. Спр. 431. Лист професора В. М. Перетца до О. І. Яцимирського (копія). 3 м. Київ до м. Варшава. 14 лютого 1914 р. Арк. 357–357 зв.
8. Спр. 431. Лист професора В. М. Перетца до О. О. Шахматова (копія). 3 м. Київ до м. Санкт-Петербург. 15 лютого 1914 р. Арк. 362–362 зв.
9. Спр. 431. Лист професора В. М. Перетца до О. О. Шахматова (копія). 3 м. Київ до м. Санкт-Петербург. 24 лютого 1914 р. Арк. 371–371 зв.
10. Спр. 431. Лист професора В. М. Перетца до Ф. О. Брауна (копія). 3 м. Київ до м. Санкт-Петербург. 24 лютого 1914 р. Арк. 373–373 зв.
11. Спр. 431. Лист академіка О. О. Шахматова до професора В. М. Перетца (копія). 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 1 березня 1914 р. Арк. 414.

Ф. 275. Київське охоронне відділення, м. Київ

Опис 1, т. 1.

12. Спр. 861. Листування з Департаментом поліції про з'ясування осіб, які увійшли до складу Київської групи «Союз професорів». 24 червня – 10 грудня 1905 р. 5 арк.

Ф. 705. Південно-Східне районне охоронне відділення, м. Харків

Опис 2.

13. Спр. 121. Справа 1913 року по опису № 44 Південно-Східного районного охоронного відділення. Арк. 18–31.

Ф. 1235. Грушевські – історики, лінгвісти (1830–1958 рр.)

Опис 1.

14. Спр. 687. Листи В. М. Перетца до М. С. Грушевського. З м. Санкт-Петербург (Ленінград), Київ, Лазорки, Лозана до м. Львів, Київ. 26 лютого 1896 р. – 23 листопада 1927 р. 205 арк.

Ф. 2052. Сумцов Микола Федотович (1854–1922) – фольклорист, етнограф і літературознавець, історик культури і громадський діяч

Опис 1.

15. Спр. 904. Лист В. М. Перетца до М. Ф. Сумцова з проханням взяти участь у виданні збірника на вшанування К. П. Михальчука. З м. Київ до м. Харків. 14 серпня 1913 р. Арк. 1–1 зв.

16. Спр. 905. Лист В. М. Перетца до М. С. Сумцова з висловленням свого погляду на Є. К. Тимченка як послідовника О. О. Потебні в питаннях критики та історії літератури. З [м. Петроград] до м. Харків. 17 лютого 1916 р. 2 арк.

**ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИЧНИЙ АРХІВ УКРАЇНИ,
м. ЛЬВІВ**

Ф. 309. Наукове товариство імені Шевченка, м. Львів

Опис 1.

17. Спр. 372. Книга обліку дійсних членів товариства. 1873–1920 рр. 137 арк.
18. Спр. 374. Управління. Книга обліку членів товариства. 1914 р. 135 арк.
19. Спр. 213. Листування з членами товариства про видання наукових праць, зміну статуту, пересилку літератури та ін. 1913 р. 105 арк.
20. Спр. 389. Біографії дійсних членів товариства з прізвищами на літери «Н–П». 1929–1938 рр. 100 арк.
21. Спр. 420. Листи і телеграми членів товариства, вчителів та інших про сплату членських внесків. Проведення ювілейних свят та ін. Б д. 93 арк.
22. Спр. 2280. Листи Панейка В., Пащука О., Перетца В., Пулюя І. та інших до Гнатюка В. 1898–1910 рр. 88 арк.
23. Спр. 2316. Листи Ганкевича Я., Грушевського М., Залізняка М., Перетца В. та інших до Джиджори І. 1910–1914 рр. 157 арк.
24. Спр. 2345. Листи Веретельника А., Бирчака В., Карманського П., Перетца В. та інших до Козловського М. І. 1910–1911 рр. 51 арк.

**ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ-МУЗЕЙ ЛІТЕРАТУРИ І
МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ**

**Ф. 7. Назаревський Олександр Адріанович (1877–1977),
літературознавець**

Опис 1.

25. Спр. 22. Листи О. А. Назаревському Адріанові-Перетц В. (копії). З м. Ленінград до м. Київ. 12 травня – 20 жовтня 1955 р. 1–2 зв.

26. Спр. 23. Лист О. А. Назаревському від С. І. Маслова. З м. Прилуки до м. Київ. 20 березня 1911 р. 1 арк.

27. Спр. 28. Трудовий список О. А. Назаревського. [Серпень 1930 р.]. 1–5 зв.

Ф. 10. Гудзій Микола Каленикович (1887–1965), літературознавець

Опис 1.

28. Спр. 36. Листи Гаєвського Степана Юхимовича до Гудзія Миколи Калениковича. З м. Київ до м. Москва. 1 березня 1928 р. – 18 січня 1931 р. 4 арк.

Ф. 90. Рудін Петро Іванович (1892–1940), театрознавець і педагог

Опис 1.

29. Спр. 156. Витяги з праць Перетца В. М. на тему «Італійська п'єса 1733–1752 рр.». 43 арк.

30. Спр. 239. Автобіографія. [Не раніше 1926 р.]. 7 арк.

31. Спр. 335. Список «Комедій італійських труп» в анотації В. М. Перетца. 4 арк.

Ф. 1198. Махновець Леонід Єфремович, український літературознавець

Опис 1.

32. Спр. 63. Лист Махновця Л. Є. до Адріанової-Перетц В. П. З м. Київ до м. Ленінград. 10 серпня 1963 р. 1 арк.

33. Спр. 97. Листи Адріанової-Перетц В. П. до Махновця Л. Є. З м. Ленінград до м. Київ. 24 серпня 1963 – 1972 р., б. д. 18 арк.

Ф. 1313. Мазуркевич Олександр Романович (1913–1995) – український літературознавець, літературний критик і педагог

Опис 1.

34. Спр. 11. Лист до Мазуркевича О. Р. Адріанової-Перетц В. П. з м. Ленінград до м. Вінниця. 19 червня 1948 р. 2 арк.

АРХІВ ПРЕЗИДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

35. Особова справа члена-кореспондента Адріанової-Перетц Варвари Павлівни. 4 січня 1926 р. – 6 червня 1972 р. 48 арк.
36. Особова справа академіка Перетца Володимира Миколайовича. 27 лютого 1919 р. – 7 вересня 1922 р. 60 арк.

**ГАЛУЗЕВИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ****Ф. 68. Колекція друкованих видань СБ України.**

37. КДВ. 136. Спр. 3906. Ксерокопія кримінальної справи на Перетца Володимира Миколайовича. 365 арк.

**ІНСТИТУТ АРХІВОЗНАВСТВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ
УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО****Ф. 257. Колекція документів вчених України, репресованих у 30-х, 40-х та 50-х рр. ХХ ст.****Опис 5. Єфремов Сергій (1876–1939) – академік ВУАН, мовознавець.
Документи з діяльності вченого та листування.**

38. Спр. 67. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца з проханням дати рекомендацію на праці його учня [К. О.] Копержинського, а також

- надіслати «Історію українського письменства» [М. С.] Возняка, [М. С.] Грушевського. З м. Петроград до м. Київ. 23 лютого – 20 вересня 1923 р. 3 арк.
39. Спр. 68. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про різні академічні справи. З м. Ленінград до м. Київ. 1923–1924, 1927–1928 рр. 9 арк.
40. Спр. 69. Лист С. О. Єфремову від В. М. Перетца про створення у Петрограді постійної наукової організації українців та інші питання. З м. Ленінград до м. Київ. 22 січня 1924 р. 1 арк.
41. Спр. 70. Лист С. О. Єфремову від В. М. Перетца про відзначення шевченкових роковин у Ленінграді. З м. Ленінград до м. Київ. 10 березня 1924 р. 2 арк.
42. Спр. 71. Лист С. О. Єфремову від В. М. Перетца про різні академічні справи. З м. Ленінград до м. Київ. 4 квітня 1924 р. 2 арк.
43. Спр. 72. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про ювілей академіка А. М. Лободи та Українське наукове товариство в Ленінграді. З м. Ленінград до м. Київ. 3 лютого – 3 березня 1924 р. 2 арк.
44. Спр. 73. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про роботу Наукового товариства прихильників української історії, мови та літератури і інші питання. З м. Ленінград до м. Київ. 10 травня – 30 грудня 1924 р. 13 арк.
45. Спр. 74. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про наукові справи та роботу ВУАН. З м. Ленінград до м. Київ. 24 лютого – 26 жовтня 1925 р. 18 арк.
46. Спр. 75. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про справи Наукового товариства прихильників української історії, мови та літератури у Ленінграді та інші приватні питання. З м. Ленінград до м. Київ. 20 березня – грудня 1926 р. 10 арк.
47. Спр. 76. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про святкування пам'яті [М. О.] Максимовича, академічні справи та роботу Наукового товариства прихильників української історії, мови та літератури в Ленінграді, про

передвчу в дар ВУАН листів [О. О.] Русова. З м. Ленінград до м. Київ. 16 лютого – 28 грудня 1927 р. 27 арк.

48. Спр. 77. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про різні питання роботи ВУАН та видавничі справи. З м. Ленінград до м. Київ. 5 січня – 29 грудня 1928 р. 39 арк.

49. Спр. 78. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про різні академічні питання. З м. Ленінград до м. Київ. 13 березня – 17 травня 1929 р. 5 арк.

50. Спр. 81. Листи С. О. Єфремову від В. [І.] Резанова про надрукування своїх робіт. З м. Ніжина до м. Києва. 1925–1926 рр. 9 арк.

Ф. 369. Курас Іван Федорович (03.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України

Опис 1.

51. Спр. 9. Курас І. Ф., Водотика С. Г. Філія Всеукраїнської академії наук в Санкт-Петербурзі (з нагоди ліквідації Товариства дослідників української історії, письменства та мови). Стаття. 1994 р. 19 арк.

ІНСТИТУТ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Ф. І. Комплексний фонд «Літературні матеріали». Зібрання літературних творів і документів початку ХІІ–ХХ ст.

52. Од. зб. 46099. Лист В. М. Перетца до Д. І. Багалія. З м. Петроград до [м. Харків]. 24 грудня 1923 р. Арк. 1–2 зв.

53. Од. зб. 46100. Лист В. М. Перетца до Д. І. Багалія. З м. Петроград до [м. Харків]. 3 березня 1924 р. Арк. 1–2 зв.

54. Од. зб. 46101. Лист В. М. Перетца до Д. І. Багалія. З м. Петроград до [м. Харків]. 22 жовтня 1925 р. 1 арк.

55. Од. зб. 48705. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 26 вересня 1900 р. Арк. 1–2 зв.
56. Од. зб. 48706. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 2 грудня 1900 р. Арк. 1–2 зв.
57. Од. зб. 48707. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 12 грудня 1900 р. Арк. 1–3 зв.
58. Од. зб. 48708. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 29 грудня 1900 р. Арк. 1–2 зв.
59. Од. зб. 48709. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 14 квітня 1901 р. Арк. 1–2 зв.
60. Од. зб. 48710. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 6 жовтня 1901 р. Арк. 1–2 зв.
61. Од. зб. 48711. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 19 листопада 1901 р. Арк. 1–2 зв.
62. Од. зб. 48712. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 11 грудня 1901 р. Арк. 1–2 зв.
63. Од. зб. 48713. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 6 березня 1902 р. 2 арк.
64. Од. зб. 48714. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 25 березня 1902 р. Арк. 1–2 зв.
65. Од. зб. 48715. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 11 квітня 1902 р. 2 арк.
66. Од. зб. 48716. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. Із ст. Окуловка, с. Васильково Нижньогородської губ. до м. Київ. 29 червня 1902 р. Арк. 1–2 зв.
67. Од. зб. 48717. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. Із ст. Окуловка, с. Васильково Нижньогородської губ. до м. Київ. 2 липня 1902 р. Арк. 1–2 зв.

68. Од. зб. 48718. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. Із ст. Окуловка, с. Васильково Нижньогородської губ. до м. Київ. 18 серпня 1902 р. Арк. 1–2 зв.
69. Од. зб. 48719. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 4 жовтня 1902 р. Арк. 1–2 зв.
70. Од. зб. 48720. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 5 листопада 1902 р. Арк. 1–2 зв.
71. Од. зб. 48721. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 23 грудня 1902 р. Арк. 1–2 зв.
72. Од. зб. 48722. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 21 лютого 1903 р. Арк. 1–2 зв.
73. Од. зб. 48723. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 15 березня 1903 р. Арк. 1–2 зв.
74. Од. зб. 48724. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 4 квітня 1903 р. Арк. 1–2 зв.
75. Од. зб. 48725. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 27 квітня 1903 р. 2 арк.
76. Од. зб. 48726. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 6 січня 1903 р. Арк. 1–2 зв.
77. Од. зб. 48727. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 5 квітня 1904 р. 2 арк.
78. Од. зб. 48728. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. Із ст. Окуловка, с. Васильково Нижньогородської губ. до м. Київ. 14 серпня 1904 р. 2 арк.
79. Од. зб. 48729. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. Із ст. Окуловка, с. Васильково Нижньогородської губ. до м. Київ. 17 серпня 1904 р. 2 арк.
80. Од. зб. 48730. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Київ до м. Київ. 12 лютого 1906 р. Арк. 1–2 зв.
81. Од. зб. 48731. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Київ до м. Київ. 23 лютого 1906 р. 2 арк.

82. Од. зб. 48732. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. З м. Лозанна (Швейцарія) до м. Київ. 11 липня 1906 р. Арк. 1–2 зв.
83. Од. зб. 48733. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. З м. Лозанна (Швейцарія) до м. Київ. 20 червня 1906 р. Арк. 1–1 зв.
84. Од. зб. 48734. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. З м. Київ до м. Київ. 24 грудня 1906 р. Арк. 1–2 зв.
85. Од. зб. 48735. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. Зі ст. Ворзель до м. Київ. 8 липня 1908 р. Арк. 1–1 зв.
86. Од. зб. 49178. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. З м. Ленінград до м. Київ. 16 листопада 1925 р. Арк. 1–1 зв.
87. Од. зб. 49179. Листівка В. М. Перетца Г. П. Житецькому. З м. Вінниця до м. Київ. 4 вересня 1925 р. Арк. 1–1 зв.
88. Од. зб. 49180. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. З м. Ленінград до м. Київ. 18 жовтня 1926 р. 3 арк.
89. Од. зб. 49181. Листівка В. М. Перетца Г. П. Житецькому. З м. Ленінград до м. Київ. 30 листопада 1926 р. Арк. 1–1 зв.
90. Од. зб. 49182. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. З м. Ленінград до м. Київ. 29 грудня 1926 р. 3 арк.
91. Од. зб. 49183. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. З м. Ленінград до м. Київ. 19 березня 1927 р. 3 арк.
92. Од. зб. 49184. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. З м. Ленінград до м. Київ. 29 березня 1927 р. 3 арк.

Ф. III. Комплексний фонд «Листування». Зібрання листів видатних діячів науки, культури і освіти XVII–XX ст.

93. Од. зб. 7932. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. З м. Санкт-Петербург до м. Київ. 27 липня 1897 р. Арк. 1–2 зв.
94. Од. зб. 7933. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. З м. Санкт-Петербург до м. Київ. 10 жовтня 1901 р. 2 арк.

95. Од. зб. 7934. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 7 березня 1902 р. 2 арк.
96. Од. зб. 7935. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 4–5 травня 1902 р. Арк. 1–3 зв.
97. Од. зб. 7936. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 30 жовтня 1905 р. 2 арк.
98. Од. зб. 7937. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 5 листопада 1905 р. Арк. 1–1 зв.
99. Од. зб. 7938. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 29 січня 1910 р. Арк. 1–2 зв.
100. Од. зб. 7939. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. Зі ст. Ворзель до м. Київ. 5 вересня 1910 р. 2 арк.
101. Од. зб. 7940. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 17 березня 1912 р. 2 арк.
102. Од. зб. 7941. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 2 квітня 1912 р. 2 арк.
103. Од. зб. 7942. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 5 квітня 1912 р. 2 арк.
104. Од. зб. 7943. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 15 листопада 1912 р. 2 арк.
105. Од. зб. 7944. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Петроград до м. Київ. 20 листопада 1916 р. Арк. 1–1 зв.
106. Од. зб. 13506. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 22 червня 1898 р. 1 арк.
107. Од. зб. 13507. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 8 листопада 1898 р. Арк. 1–1 зв.
108. Од. зб. 13508. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 10 лютого 1899 р. Арк. 1–1 зв.
109. Од. зб. 13509. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ (Пушча-Водиця) до м. Боярка. 20 липня 1901 р. 2 арк.

110. Од. зб. 13510. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. З м. Київ (Пуща-Водиця) до м. Боярка. 27 липня 1901 р. 1 арк.
111. Од. зб. 13511. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. Зі ст. Ворзель до [м. Боярка]. 25 червня 1916 р. Арк. 1–1 зв.
112. Од. зб. 13512. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. Зі ст. Ворзель до [м. Боярка]. 20 липня 1916 р. Арк. 1–1 зв.
113. Од. зб. 13513. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. З м. Самара до м. Київ. 30 грудня 1917 р. Арк. 1–1 зв.
114. Од. зб. 13514. Записка В. М. Перетца до М. І. Петрова, написана на візитівці. З [м. Київ] до м. Київ. 17 грудня [?]. Арк. 1–1 зв.
115. Од. зб. 20672. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. З м. Санкт-Петербург до м. Київ. 13 жовтня 1899 р. Арк. 1–2 зв.
116. Од. зб. 20673. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. З м. Санкт-Петербург до м. Київ. 25 вересня 1900 р. Арк. 1–3 зв.
117. Од. зб. 20674. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. З м. Санкт-Петербург до м. Київ. 26 жовтня 1901 р. Арк. 1–2 зв.
118. Од. зб. 20678. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. З м. Санкт-Петербург до м. Київ. 3 лютого 1903 р. Арк. 1–2 зв.
119. Од. зб. 20680. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. З м. Санкт-Петербург до м. Київ. 30 березня 1903 р. 2 арк.
120. Од. зб. 20681. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. З м. Санкт-Петербург до м. Київ. 26 квітня 1903 р. Арк. 1–2 зв.
121. Од. зб. 20682. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. З м. Санкт-Петербург до м. Київ. 27 червня 1903 р. Арк. 1–2 зв.
122. Од. зб. 20683. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. З м. Санкт-Петербург до м. Київ. 5 серпня 1903 р. Арк. 1–2 зв.
123. Од. зб. 20684. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. З м. Санкт-Петербург до м. Київ. Б. д. Арк. 1–2 зв.
124. Од. зб. 50351. Записка В. М. Перетца до В. С. Іконникова, написана на візитівці В. М. Перетца. м. Київ. Б. д. Арк. 1–1 зв.

125. Од. зб. 50352. Листівка В. М. Перетца до В. С. Іконникову. Зі ст. Ворзель м. Київ. 14 липня 1915 р. Арк. 1–1 зв.
126. Од. зб. 50353. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. З м. Закопане до м. Київ. 1 червня 1913 р. Арк. 1–1 зв.
127. Од. зб. 50354. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. З м. Київ до м. Київ. 2 січня 1911 р. 2 арк.
128. Од. зб. 50355. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. Зі ст. Ворзель до м. Київ. 25 червня 1910 р. 3 арк.
129. Од. зб. 50356. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. Зі [ст. Ворзель] до м. Київ (Святошин). 13 липня 1907 р. 3 арк.
130. Од. зб. 50357. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. З м. Київ до м. Київ. 10 березня 1907 р. 3 арк.
131. Од. зб. 50358. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. З м. Київ до м. Київ. 29 січня 1906 р. 3 арк.
132. Од. зб. 50359. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. З м. Київ до м. Київ. Б. д. 2 арк.
133. Од. зб. 50360. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. З м. Київ до м. Київ. 23 лютого (?). 1 арк.
134. Од. зб. 63789. Лист В. М. Перетца до І. М. Стешенка. З м. Київ до м. Київ. 12 травня 1909 р. 2 арк.

Ф. Х. Всеукраїнська академія наук (ВУАН) (1918–1933). Архів і колекція документів XVI–XX ст.

135. Од. зб. 4758. Адріанова-Перетц Варвара Павлівна. Біографія. [1929 р.]. Арк. 1–2 зв.
136. Од. зб. 4821. Арабажин Костянтин Іванович. Біографія. 12 березня 1930 р. Арк. 1–4 зв.
137. Од. зб. 5811. Могилянський Михайло. Біографія Щавинського Василя Олександровича. Б. д. 2 арк.

138. Од. зб. 5814. Лист М. М. Могилянського до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 26 листопада 1928 р. Арк. 1–1 зв.
139. Од. зб. 5987. Листівка В. М. Перетца М. М. Могилянському. З м. Ленінград до м. Київ. 22 листопада 1928 р. Арк. 1–1 зв.
140. Од. зб. 6474. Харлампович К. Абрамович Дмитро Іванович. [Біографічна стаття]. Б. д. 7 арк.
141. Од. зб. 8484. Лист Археографічної комісії ВУАН до академіка В. М. Перетца з проханням повідомити комісію про роботу Історико-археографічного інституту та Інституту історії матеріальної культури АН СРСР по складанню словника з історії технології. З м. Київ до м. Ленінград. 7 червня 1932 р. 1 арк.
142. Од. зб. 12397. Грушевський М. В. П. Адрианова. – Житие Алексея Человека Божия в древней русской литературе и народной словесности. [Рецензія]. Б. д. 2 арк.
143. Од. зб. 12400–12415. Договори по соціалістичному змаганню між Комісією давнього письменства АН СРСР і Комісією українського письменства доби феодалізму ВУАН, листування М. К. Нікольського і О. А. Назаревського з В. М. Перетцем з цього приводу. 1930–1931 рр. 20 арк.
144. Од. зб. 12418. Заява В. М. Перетца до Історично-філологічного відділу ВУАН про друкування робіт Комісії давнього українського письменства. 10 квітня 1928 р. 1 арк.
145. Од. зб. 12419. Заява В. М. Перетца до Історично-філологічного відділу ВУАН про збільшення штатних співробітників Комісії давнього українського письменства. 8 травня 1930 р. 2 арк.
146. Од. зб. 12420. Заява В. М. Перетца до Президії ВУАН про звільнення від керування Комісією українського письменства доби феодалізму ВУАН. 1 жовтня 1931 р. 1 арк.

147. Од. зб. 12421. Заява В. М. Перетца до Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН про звільнення з посади голови. [20 квітня] 1932 р. 1 арк.
148. Од. зб. 12422. Заява В. М. Перетца до Президії ВУАН [про звільнення з посади голови Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН]. м. Київ. [28 липня 1933 р.]. 1 арк.
149. Од. зб. 12423. Лист В. М. Перетца до О. О. Богомольця. м. Київ. 29 липня 1933 р. 1 арк.
150. Од. зб. 12424. Чернетка листа В. М. Перетца до Олександра Володимировича. Б. д. Арк. 1–1 зв.
151. Од. зб. 12425. Звернення В. М. Перетца до Президії Історично-філологічного відділу ВУАН про поновлення взаємозв'язків з Товариством дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді. 3 [червня] 1930 р. Арк. 1–1 зв.
152. Од. зб. 12426. Лист В. М. Перетца до Історично-філологічного відділу ВУАН про поновлення взаємозв'язків з Товариством дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді. [Червень] 1930 р. Арк. 1–1 зв.
153. Од. зб. 12427. Звіт Комісії давнього українського письменства ВУАН з 17 листопада 1927 р. до 1 грудня 1928 р. [1929 р.]. 4 арк.
154. Од. зб. 12428. Академік В. М. Перетц. До звіту КУПФ за 1931 рік. [1931 р.]. Арк. 1–1 зв.
155. Од. зб. 12429. Звіт Комісії українського письменства доби феодалізму [ВУАН] за 1930 рік. [1930 р.]. 10 арк.
156. Од. зб. 12430. Звіт про роботу В. М. Перетца в 1932 р. [1932 р.]. Арк. 1–1 зв.
157. Од. зб. 12434. Лист завідувача видавництвом Всеукраїнської академії наук М. З. Левченка до В. М. Перетца про видавничі справи. 3 м. Київ до м. Ленінград. 28 грудня 1927 р. Арк. 1–2 зв.

158. Од. зб. 12437. Записи В. М. Перетца про завдання Комісії давнього українського письменства ВУАН. Б. д. 10 арк.
159. Од. зб. 12438. Заява до Історично-філологічного відділу ВУАН про організацію Комісії давнього українського письменства. Чернетка. [Жовтень 1927 р.]. Арк. 1–1 зв.
160. Од. зб. 12439. Перетц Володимир Миколайович. Короткий звіт Комісії давнього українського письменства ВУАН. [1928 р.]. 3 арк.
161. Од. зб. 12440. Рецензія В. М. Перетца на роботу Г. [Б.] Нікольської «Нариси з історії стилю українського і руського письменства доби феодалізму». 18 травня 1931 р. 1 арк.
162. Од. зб. 12441. Перетц В. М. Українська паралель до повісті «Горезлочастіє». Стаття. [1920-ті рр.]. 2 арк.
163. Од. зб. 12442. Лист голови Комісії давнього українського письменства [ВУАН] В. М. Перетца до директора Державної публічної бібліотеки в Ленінграді М. М. Добраницького. З м. Ленінград до м. Ленінград. 23 січня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
164. Од. зб. 12443. Лист П. К. Сімоні до В. М. Перетца. З м. Ленінград до м. Ленінград. 20 січня 1931 р. 2 арк.
165. Од. зб. 12445–12446. План наукової діяльності Комісії давнього українського письменства [ВУАН] на 1929–1930 рр. [1929 р.]. Арк. 1–2 зв.
166. Од. зб. 12447–12449. План видавничої діяльності Комісії давнього українського письменства [ВУАН] на п'ятиріччя 1928–1933 рр. [1928 р.]. Арк. 3–6 зв.
167. Од. зб. 12450. Побіжні нотатки [П. М. Попова] з приводу статті В. М. Перетца «Декілька думок про сучасне вивчення українського письменства доби феодалізму». Б. д. Арк. 1–2 зв.
168. Од. зб. 12453. Повідомлення Неодмінного секретаря ВУАН для В. М. Перетца про надання Комісії давнього українського письменства ВУАН другої посади штатного співробітника. 25 березня 1929 р. 1 арк.

169. Од. зб. 12454. Повідомлення В. М. Перетца Історично-філологічному відділу ВУАН про склад Комісії давнього українського письменства. 14 листопада 1927 р. Арк. 1.
170. Од. зб. 12456. Правила видання пам'яток давнього письменства. Б. д. Арк. 1–1 зв.
171. Од. зб. 12459–12466. Протоколи, витяги з протоколів Комісії давнього українського письменства при Історико-філологічному відділі ВУАН. 5 листопада – 20 грудня 1927 р. 9 арк.
172. Од. зб. 12467–12468. Протоколи засідань Комісії для вивчення та видання пам'яток українського письменства доби феодалізму та торгового капіталу. 21, 31 жовтня 1931 р. 3 арк.
173. Од. зб. 12471. Повідомлення В. М. Перетцу про ознайомлення з кандидатами на вакансії членів-кореспондентів ВУАН. 13 листопада 1929 р. 1 арк.
174. Од. зб. 12473. Тематичний план роботи науково-дослідних установ ВУАН на 1931 р. [1931 р.]. 4 арк.
175. Од. зб. 12474. Тематичний план роботи Комісії давньої української літератури ВУАН на 1931 р. [1931 р.]. 1 арк.
176. Од. зб. 12475. Орієнтовний план праці Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН на 1932 рік. [1932 р.]. 2 арк.
177. Од. зб. 12476. [План] Комісії українського письменства доби феодалізму [на 1932 рік]. [1932 р.]. – Арк. 1–1 зв.
178. Од. зб. 12481. Лист В. М. Перетца до О. М. Камишана. З м. Ленінград до м. Київ. 16 листопада 1930 р. Арк. 1–1 зв.
179. Од. зб. 12482. Лист В. М. Перетца до О. М. Камишана. З м. Ленінград до м. Київ. 31 жовтня 1931 р. 1 арк.
180. Од. зб. 12483. Лист В. М. Перетца до О. М. Камишана. З м. Київ до м. (?). 1 грудня 1932 р. 2 арк.
181. Од. зб. 12484. Лист В. М. Перетца до О. А. Назаревського. З м. Ленінград до м. Київ. 9 жовтня 1932 р. 1 арк.

182. Од. зб. 12485. Лист В. М. Перетца до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 22 жовтня 1932 р. 1 арк.
183. Од. зб. 12486. Лист Д. І. Абрамовича до В. М. Перетца. 3 м. Ніжин до м. Ленінград. 21 вересня 1929 р. Арк. 1–1 зв.
184. Од. зб. 12487. Лист Д. І. Абрамовича до В. М. Перетца. 3 м. Ніжин до м. Ленінград. 25 листопада 1929 р. Арк. 1–1 зв.
185. Од. зб. 12488. Лист Д. І. Абрамовича до В. М. Перетца. 3 м. Ніжин до м. Ленінград. 13 грудня 1929 р. 2 арк.
186. Од. зб. 12489. Лист Д. І. Абрамовича до В. М. Перетца. 3 м. Ніжин до м. Ленінград. 15 лютого 1931 р. Арк. 1–2 зв.
187. Од. зб. 12490. Лист С. Ю. Гаєвського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до [м. Ленінград]. 24 липня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
188. Од. зб. 12491. Лист С. І. Маслова до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 24 грудня 1928 р. Арк. 1–4 зв.
189. Од. зб. 12492. Записка С. І. Маслова до В. М. Перетца на звістці про отримання поштового переведення. 3 м. Київ до м. Ленінград. 21 грудня 1929 р. Арк. 1–1 зв.
190. Од. зб. 12493. Листівка С. І. Маслова В. М. Перетцу. 3 м. Київ до ст. Мельничей Ручей (м. Волжське) Ленінградської обл. 5 серпня 1929 р. Арк. 1–1 зв.
191. Од. зб. 12494. Листівка С. І. Маслова В. М. Перетцу. 3 м. Київ до м. Ленінград. 4 квітня 1930 р. Арк. 1–1 зв.
192. Од. зб. 12495. Записка С. І. Маслова до В. М. Перетца на звістці про отримання поштового переведення. 3 м. Київ до м. Ленінград. 10 травня 1930 р. Арк. 1–1 зв.
193. Од. зб. 12502. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 3 грудня 1928 р. Арк. 1–2 зв.
194. Од. зб. 12504. Листівка О. А. Назаревського В. М. Перетцу. 3 м. Київ до м. Ленінград. 7 січня 1929 р. Арк. 1–1 зв.

195. Од. зб. 12521. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 3 січня 1930 р. Арк. 1–2 зв.
196. Од. зб. 12530. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 16 березня 1930 р. Арк. 1–2 зв.
197. Од. зб. 12531. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 3 квітня 1930 р. Арк. 1–2 зв.
198. Од. зб. 12534. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 27 травня 1930 р. Арк. 1–2 зв.
199. Од. зб. 12535. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 7 липня 1930 р. Арк. 1–4 зв.
200. Од. зб. 12536. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. З м. Київ до [м. Ленінград]. 14 липня 1930 р. 6 арк.
201. Од. зб. 12537. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. З м. Київ до [м. Ленінград]. 7 серпня 1930 р. Арк. 1–4 зв.
202. Од. зб. 12538. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 11–12 вересня 1930 р. Арк. 1–5 зв.
203. Од. зб. 12539. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. [Листопад 1930 р.]. Арк. 1–3 зв.
204. Од. зб. 12540. Листівка О. А. Назаревського В. М. Перетцу. З м. Київ до м. Ленінград. 7 липня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
205. Од. зб. 12541. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 18 липня 1931 р. Арк. 1–6 зв.
206. Од. зб. 12542. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 23 серпня 1931 р. 2 арк.
207. Од. зб. 12543. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 27 жовтня 1931 р. Арк. 1–3 зв.
208. Од. зб. 12544. Листівка О. А. Назаревського В. М. Перетцу. З м. Київ до м. Ленінград. 2 березня 1932 р. Арк. 1–1 зв.
209. Од. зб. 12545. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 5 вересня 1932 р. Арк. 1–4 зв.

210. Од. зб. 12546. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 18 жовтня 1933 р. Арк. 1–1 зв.
211. Од. зб. 12547. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 18 жовтня 1933 р. Арк. 1–1 зв.
212. Од. зб. 12551. Лист П. М. Попова до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 19 серпня 1931 р. Арк. 1–2 зв.
213. Од. зб. 12552. Лист П. М. Попова до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 29 лютого 1932 р. Арк. 1–2 зв.
214. Од. зб. 12553. Листівка П. М. Попова В. М. Перетцу. З м. Київ до м. Ленінград. 16 жовтня 1933 р. Арк. 1–1 зв.
215. Од. зб. 12554. Лист [Г. Б. Нікольської] до В. М. Перетца. З м. [Москва] до м. Ленінград. Травень 1930 р. 3 арк.
216. Од. зб. 12555. Телеграма В. М. Перетцу. З м. Київ до м. Ленінград. Б. д. 1 арк.
217. Од. зб. 15427. Листівка Д. І. Абрамовича до редакції журналу «Україна». З табору СЛОН (Соловки) до м. Київ. 29 грудня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
218. Од. зб. 15428. Листівка Д. І. Абрамовича до редакції журналу «Україна». З табору СЛОН (Соловки) до м. Київ. 5 березня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
219. Од. зб. 16875. Абрамович Дмитро. Рецензія на «Збірник статей в честь академіка Олексія Івановича Соболевського» [1929 р.]. 17 арк.
220. Од. зб. 17914–17915. Перетц В. М. Рецензія на працю М. С. Грушевського «Історія української літератури», т. I–III. 1923–1926 рр. 30 арк.
221. Од. зб. 17916–17918. Перетц В. М. Філарет Колесса про генезу українських народних дум. Рецензія. [1925 р.]. 36 арк.
222. Од. зб. 17918. Перетц В. М. Театральні ефекти в старовинному українському театрі. Стаття. [1925 р.]. 32 арк.
223. Од. зб. 17919. Перетц В. М. Василь Олександрович Щавинський. Некролог. 1925 р. 7 арк.

224. Од. зб. 17990. Ржига В. Академік В. М. Перетц. До вивчення «Слова о полку Ігоревім». Рецензія. [1927 р.]. 5 арк.
225. Од. зб. 17991–17993. Ржига В. Академік Володимир Перетц. Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку. Рецензія. [1927 р.]. 39 арк.
226. Од. зб. 18695. Кафедра історії давнього українського письменства ВУАН [Про наукову та науково-організаційну діяльність В. М. Перетца]. [1930 р.]. 5 арк.
227. Од. зб. 18696. Перетц В. М., Назаревський О. А. Комісія давнього українського письменства [ВУАН]. [Замітка]. [Кінець 1929 р. – початок 1930 р.]. 4 арк.
228. Од. зб. 18697. Перетц В. М., Адріанова-Перетц В. П. Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді. Замітка. Б. д. 2 арк.
229. Од. зб. 32319. Лист Чернігівського попереднього комітету з влаштування XIV Археологічного з'їзду до Українського наукового товариства в Києві про участь в з'їзді. З м. Чернігів до м. Київ. 8 січня 1908 р. 1 арк.
230. Од. зб. 32320. Лист Чернігівського попереднього комітету з влаштування XIV Археологічного з'їзду до Українського наукового товариства в Києві про участь в з'їзді. З м. Чернігів до м. Київ. 23 травня 1908 р. Арк. 1–1 зв.
231. Од. зб. 32919. Протоколи засідань Ради Українського наукового товариства в Києві. 1907–1921 рр. 165 арк.
232. Од. зб. 32355. Лист І. Ф. Єрофєєва до Ради Українського наукового товариства в Києві. З м. Сімферополь до м. Київ. 13 травня 1911 р. Арк. 1–1 зв.
233. Од. зб. 32356. Лист І. Ф. Єрофєєва до Ради Українського наукового товариства в Києві. З м. Сімферополь до м. Київ. 27 березня 1912 р. 1 арк.
234. Од. зб. 35003. Перетц Володимир Миколайович. Тройчанський архів. [1913 р.]. 70 арк.

235. Од. зб. 35270. Перетц Володимир Миколайович. [Очерки старинной малороссийской поэзии]. [1902 р.]. 4 арк.

Ф. ХХІХ. Данилевич Василь Юхимович (1872–1936) – історик, археолог

236. Од. зб. 1269. Лист В. М. Перетца до В. Ю. Данилевича. З м. Київ до м. Київ. 7 жовтня 1910 р. Арк. 1–1 зв.

237. Од. зб. 1270. Лист В. М. Перетца до В. Ю. Данилевича. З м. Київ до м. Київ. 27 лютого 1912 р. Арк. 1–1 зв.

238. Од. зб. 1271. Листівка В. М. Перетца В. Ю. Данилевичу. З м. Київ до м. Київ. 9 листопада 1912 р. Арк. 1–1 зв.

239. Од. зб. 1272. Лист В. М. Перетца до В. Ю. Данилевича. З м. Київ до м. Київ. 10 березня 1915 р. Арк. 1–2 зв.

240. Од. зб. 1273. Лист В. М. Перетца до В. Ю. Данилевича. З м. Київ до м. Київ. Б. д. Арк. 1–1 зв.

241. Од. зб. 1777. Лист В. М. Перетца до М. В. Довнар-Запольського. З м. Київ до м. Київ. 10 вересня 1909 р. Арк. 1–2 зв.

Ф. ХХХІ. Біляшівський Микола Федотович (1867–1926) – археолог, етнограф, мистецтвознавець

242. Од. зб. 4. Лист В. М. Перетца до М. Ф. Біляшівського. З [м. Київ] до [м. Київ]. 14 серпня 1913 р. Арк. 1–1 зв.

243. Од. зб. 375. Біляшівський Микола Федотович. Листи до різних осіб (Штейнгелю, Мошкову, Перетцу та іншим). Власноручні копії. 13 жовтня 1898 р. – 17 січня 1899 р. 50 арк.

244. Од. зб. 1559. Лист В. М. Перетца до М. Ф. Біляшівського. З м. Київ до м. Київ. 5 лютого 1905 р. 2 арк.

Ф. XXXIII. Маслов Сергій Іванович (1880–1957) – книгознавець, педагог

245. Од. зб. 1034. Адріанова-Перетц Варвара Павлівна [про неї]. Особовий листок з обліку кадрів, список наукових праць, витяг С. І. Маслова з листа Д. І. Шелудька про захист дисертації В. П. Адріановою-Перетц, газетні вирізки. 1912–1951 рр. 13 арк.
246. Од. зб. 1272. Лобода Андрій Митрофанович [про нього]. Газетні вирізки, запрошення на ювілей і засідання, присвячене його пам'яті. 1924 р. – 1931 р. 5 арк.
247. Од. зб. 1327. Перетц Володимир Миколайович [про нього]. Газетні вирізки. 1906–1935 рр. 7 арк.
248. Од. зб. 3072. Маслов Сергій Іванович, редактор. Матеріали до історії друку праці В. М. Перетца «“Слово о полку Ігоревім”». Пам'ятка феодальної України–Русі XII віку», Київ, 1926 р., у друкарні АН УРСР – хроніка роботи над коректурою, коректура з правками С. І. Маслова та ін. Жовтень 1925 р. – квітень 1926 р. 96 арк.
249. Од. зб. 3191. Перетц Володимир Миколайович – Шевченку Саві Пилиповичу. Листівка із заявою про вступ до членів Історико-літературного товариства при Університеті св. Володимира. З м. Петроград до м. Київ. 16 жовтня 1917 р. Арк. 1–1 зв.
250. Од. зб. 3310. Маслов Сергій Іванович. «Практичні заняття на дому у В. М. Перетца (мої заперечення)» [«Семінарії російської філології професора Перетца»: список учасників, зауваження до рефератів С. І. Маслова]. 1907–1908 рр. 48 арк.
251. Од. зб. 3311. Маслов Сергій Іванович. Звіт про екскурсію в Полтаву і Єкатеринослав як учасника Семінарія В. М. Перетца. 1–9 червня 1910 р. 30 арк.
252. Од. зб. 3312. Маслов Сергій Іванович. Звіт про заняття в Петербурзі в лютому 1911 р. (для В. М. Перетца) [Екскурсія «Семінарія російської філології професора Перетца»]. [Лютий] 1911 р. Арк. 1–5 зв.

253. Од. зб. 3313–3314. Звіти про заняття членів Семінарію російської філології професора В. М. Перетца з правкою і післямовою В. М. Перетца. [1911–1912 рр.]. 16 арк.
254. Од. зб. 3315. Семінарії російської філології при Імператорському університеті св. Володимира професора В. М. Перетца (перше п'ятиріччя). 1907–1912. Друкований збірник. м. Київ. 1912 р. 62 арк.
255. Од. зб. 3529. Маслов Василь Іванович (1884–1958). Біографічна довідка, автобіографія, довідки з місця роботи, список наукових праць, відгуки про нього. Газетні повідомлення про його доповіді, роботу зі створення окружного Прилуцького музею та ін. [Лист В. М. Перетца до голови Прилуцького окрвиконкому від 5 червня 1929 р.]. 1912–1948 рр. 62 арк.
256. Од. зб. 4051–4052. Фотографії Маслова Сергія Івановича, Перетца Володимир Миколайович і учасників Семінарію російської філології на дачі професора В. М. Перетца у Ворзелі. 6 травня 1909 р. Арк. 1–2 зв.
257. Од. зб. 4056. Фотографія, на якій Маслов Сергій Іванович, Перетц Володимир Миколайович серед учасників Семінарію російської філології. м. Київ. 30 травня 1914 р. 1 арк.
258. Од. зб. 4061. Фотографія, на якій Маслов Сергій Іванович, Щеглова Софія Олексіївна, Адріанова-Перетц Варвара Павлівна, Маслов Василь Іванович, Перетц Володимир Миколайович. [1920-ті рр.]. 1 арк.
259. Од. зб. 4183. Фотопортрет Перетца Володимира Миколайовича. [1900-ті рр.]. Додаток: фотопортрет професора В. М. Перетца, опублікований в часопису «Киевская мысль» 14 лютого 1914 р. (№ 14, додаток № 8). 2 арк.
260. Од. зб. 4662. Вітальний лист В. П. Адріановій-Перетц від С., В. і О. Маслових, Д. Абрамовича, К. Дзюбенко, М. Геппенера, К. Неверової-Подової, С. Якимович. З м. Київ до м. Ленінград. 10 грудня 1933 р. 1 арк.
261. Од. зб. 4663. Лист С. І. Маслова до В. П. Адріанової-Перетц. З м. Київ до м. Ленінград. 27 жовтня 1938 р. Арк. 1–1 зв.
262. Од. зб. 4664. Лист С. І. Маслова до В. П. Адріанової-Перетц. З м. Київ до м. Ленінград. 17 червня 1941 р. Арк. 1–1 зв.

263. Од. зб. 4665. Лист С. І. Маслова до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 7 жовтня 1949 р. 4 арк.
264. Од. зб. 4914–4946. Листи С. І. Маслова до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 23 квітня 1910 р. – 12 грудня 1927 р. 63 арк.
265. Од. зб. 5029. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 11 жовтня 1934 р. Арк. 1–1 зв.
266. Од. зб. 5030. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 24 листопада 1934 р. Арк. 1–1 зв.
267. Од. зб. 5032. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 7 квітня 1938 р. 1 арк.
268. Од. зб. 5033. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 27 квітня 1941 р. 2 арк.
269. Од. зб. 5035. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Казань до м. Москва. 9 липня 1943 р. 3 арк.
270. Од. зб. 5037. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Казань до м. Москва. 24 грудня 1943 р. Арк. 1–1 зв.
271. Од. зб. 5042. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 1 січня 1945 р. 2 арк.
272. Од. зб. 5048. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 6 січня 1946 р. 3 арк.
273. Од. зб. 6087. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 22 жовтня 1925 р. Арк. 1–2 зв.
274. Од. зб. 6088. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 6 листопада 1925 р. Арк. 1–2 зв.
275. Од. зб. 6089. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 10 листопада 1925 р. 1 арк.
276. Од. зб. 6090. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 18 листопада 1925 р. 1 арк.
277. Од. зб. 6091. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 20 листопада 1925 р. Арк. 1–2 зв.

278. Од. зб. 6092. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслоу. 3 м. Ленінград до м. Київ. 25 листопада 1925 р. 1 арк.
279. Од. зб. 6092а. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслоу. 3 м. Ленінград до м. Київ. 28 листопада 1925 р. Арк. 1–2 зв.
280. Од. зб. 6093. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслоу. 3 м. Ленінград до м. Київ. 25 листопада 1925 р. Арк. 1–1 зв.
281. Од. зб. 6094. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслоу. 3 м. Ленінград до м. Київ. 5 грудня 1925 р. Арк. 1–1 зв.
282. Од. зб. 6095. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслоу. 3 м. Ленінград до м. Київ. 2 грудня 1925 р. Арк. 1–2 зв.
283. Од. зб. 6096. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслоу. 3 м. Ленінград до м. Київ. 7 грудня 1925 р. Арк. 1–1 зв.
284. Од. зб. 6097. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслоу. 3 м. Ленінград до м. Київ. 8 грудня 1925 р. Арк. 1–1 зв.
285. Од. зб. 6098. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслоу. 3 м. Ленінград до м. Київ. [Грудень 1925 р.]. Арк. 1–1 зв.
286. Од. зб. 6099. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслоу. 3 м. Ленінград до м. Київ. 29 грудня 1925 р. Арк. 1–1 зв.
287. Од. зб. 6100. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслоу. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 січня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
288. Од. зб. 6101. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслоу. 3 м. Ленінград до м. Київ. 16 січня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
289. Од. зб. 6102. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслоу. 3 м. Ленінград до м. Київ. 16 січня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
290. Од. зб. 6103. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслоу. 3 м. Ленінград до м. Київ. 29 січня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
291. Од. зб. 6104. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслоу. 3 м. Ленінград до м. Київ. 3 лютого 1926 р. Арк. 1–3 зв.
292. Од. зб. 6105. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслоу. 3 м. Ленінград до м. Київ. 7 лютого 1926 р. Арк. 1–2 зв.

293. Од. зб. 6106. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 23 лютого 1926 р. Арк. 1–1 зв.
294. Од. зб. 6107. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 21 лютого 1926 р. Арк. 1–2 зв.
295. Од. зб. 6108. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 1 березня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
296. Од. зб. 6109. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 7 березня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
297. Од. зб. 6110. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 15 березня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
298. Од. зб. 6111. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 28 березня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
299. Од. зб. 6112. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 31 березня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
300. Од. зб. 6113. Телеграма В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. [Квітень 1926 р.]. Арк. 1–1 зв.
301. Од. зб. 6114. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 8 квітня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
302. Од. зб. 6115. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 червня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
303. Од. зб. 6116. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 20 серпня 1926 р. 2 арк.
304. Од. зб. 6117. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 23 жовтня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
305. Од. зб. 6118. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 28 жовтня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
306. Од. зб. 6119. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 5 лютого 1927 р. Арк. 1–1 зв.
307. Од. зб. 6120. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 13 лютого [1927 р.]. Арк. 1–1 зв.

308. Од. зб. 6121. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 21 лютого 1927 р. Арк. 1–1 зв.
309. Од. зб. 6122. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 27 квітня 1927 р. Арк. 1–2 зв.
310. Од. зб. 6123. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 24 серпня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
311. Од. зб. 6124. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 14 вересня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
312. Од. зб. 6125. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 20 листопада 1927 р. Арк. 1–2 зв.
313. Од. зб. 6126. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 24 листопада 1927 р. Арк. 1–1 зв.
314. Од. зб. 6127. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 1 грудня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
315. Од. зб. 6128. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 20 грудня 1927 р. 2 арк.
316. Од. зб. 6129. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 1 січня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
317. Од. зб. 6130. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 19–24 лютого 1928 р. 3 арк.
318. Од. зб. 6131. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 29 лютого 1928 р. Арк. 1–1 зв.
319. Од. зб. 6132. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 березня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
320. Од. зб. 6133. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 25 березня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
321. Од. зб. 6134. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 квітня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
322. Од. зб. 6135. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 10 квітня 1928 р. Арк. 1–1 зв.

323. Од. зб. 6136. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 19 квітня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
324. Од. зб. 6137. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. Зі ст. Мельничний Ручей (м. Волжське) Ленінградської обл. до м. Київ. 26 червня 1928 р. Арк. 1–2 зв.
325. Од. зб. 6138. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. Зі ст. Мельничний Ручей (м. Волжське) Ленінградської обл. до м. Київ. 21 червня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
326. Од. зб. 6139. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 29 жовтня 1928 р. Арк. 1–2 зв.
327. Од. зб. 6140. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 10 листопада 1928 р. Арк. 1–2 зв.
328. Од. зб. 6141. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 18 листопада 1928 р. 3 арк.
329. Од. зб. 6142. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 27 листопада 1928 р. Арк. 1–1 зв.
330. Од. зб. 6143. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 1 грудня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
331. Од. зб. 6144. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 12 грудня 1928 р. Арк. 1–2 зв.
332. Од. зб. 6145. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 29–30 грудня 1928 р. Арк. 1–3 зв.
333. Од. зб. 6146. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 8 травня 1929 р. Арк. 1–2 зв.
334. Од. зб. 6147. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 10 травня 1929 р. Арк. 1–1 зв.
335. Од. зб. 6148. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 20 травня 1929 р. Арк. 1–1 зв.
336. Од. зб. 6149. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 25 грудня 1929 р. Арк. 1–1 зв.

337. Од. зб. 6150. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. З [м. Луга Ленінградської обл.] до м. Київ. 9 липня [1]931 р. Арк. 1–1 зв.
338. Од. зб. 6151. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. З м. Луга Ленінградської обл. до м. Київ. 11 липня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
339. Од. зб. 6152. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. З м. Луга Ленінградської обл. до м. Київ. 30 липня 1931 р. Арк. 1–2 зв.
340. Од. зб. 6153. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. З м. Ленінград до м. Київ. 24 вересня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
341. Од. зб. 6154. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. З м. Ленінград до м. Київ. 10 жовтня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
342. Од. зб. 6155. Лист В. М. Перетца до В. І. та С. І. Маслових. З м. Ленінград до м. Київ. 10 жовтня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
343. Од. зб. 6156. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. З м. Ленінград до м. Київ. 11 жовтня 1931 р. 1 арк.
344. Од. зб. 6157. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. З м. Ленінград до м. Київ. 15 лютого 1932 р. Арк. 1–1 зв.
345. Од. зб. 6158. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. З м. Ленінград до м. Київ. 26 лютого 1932 р. Арк. 1–1 зв.
346. Од. зб. 6159. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. З м. Ленінград до м. Київ. 16 травня 1932 р. Арк. 1–1 зв.
347. Од. зб. 6160. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. З м. Москва до м. Київ. 2 червня 1932 р. 1 арк.
348. Од. зб. 6161. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. З м. Ленінград до м. Київ. 27 жовтня 1932 р. Арк. 1–1 зв.
349. Од. зб. 6162. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. З м. Ленінград до м. Київ. 8 листопада 1932 р. Арк. 1–2 зв.
350. Од. зб. 6163. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. З м. Ленінград до м. Київ. 15 листопада 1932 р. 1 арк.
351. Од. зб. 6164. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. З м. Ленінград до м. Київ. 28 травня 1930 р. Арк. 1–2 зв.

352. Од. зб. 6165. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 27 квітня 1932 р. Арк. 1–1 зв.
353. Од. зб. 6166. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. Зі ст. Мельничний Ручей (м. Волжське) Ленінградської обл. до м. Київ. 14 серпня 1932 р. Арк. 1–4 зв.
354. Од. зб. 6167. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. [Грудень] 1932 р. Арк. 1–1 зв.
355. Од. зб. 6168. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 12 січня 1933 р. Арк. 1–1 зв.
356. Од. зб. 6169. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 15 січня 1933 р. Арк. 1–1 зв.
357. Од. зб. 6170. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. [Січень] 1933 р. 2 арк.
358. Од. зб. 6171. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 23 вересня 1930 р. 1 арк.
359. Од. зб. 6172. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 7 лютого 1933 р. Арк. 1–1 зв.
360. Од. зб. 6173. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 15 лютого 1933 р. Арк. 1–1 зв.
361. Од. зб. 6174. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 21 лютого 1933 р. Арк. 1–1 зв.
362. Од. зб. 6175. Телеграма В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. [Березень] 1933 р. Арк. 1–1 зв.
363. Од. зб. 6176. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 23 березня 1933 р. Арк. 1–1 зв.
364. Од. зб. 6177. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 30 березня 1933 р. Арк. 1–1 зв.
365. Од. зб. 6178. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 11 жовтня 1933 р. 2 арк.

366. Од. зб. 6179. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 7–8 вересня 1933 р. Арк. 1–3 зв.
367. Од. зб. 6180. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 15 грудня 1933 р. Арк. 1–1 зв.
368. Од. зб. 6181. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. [Лютий] 1934 р. Арк. 1–2 зв.
369. Од. зб. 6665. Лист В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до м. Харків. [1926 р.]. 1 арк.
370. Од. зб. 6666. Лист В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до [ст. Ворзель Київської обл.]. 17 грудня 1935 р. Арк. 1–1 зв.
371. Од. зб. 6667. Лист В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до [ст. Ворзель Київської обл.]. 12 квітня 1936 р. Арк. 1–2 зв.
372. Од. зб. 6668. Лист В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до [ст. Ворзель Київської обл.]. 31 травня [1936 р.]. Арк. 1–1 зв.
373. Од. зб. 6669. Лист В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до [ст. Ворзель Київської обл.]. 18 жовтня [1937 р.]. Арк. 1–1 зв.
374. Од. зб. 6670. Лист В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до [ст. Ворзель Київської обл.]. 21 березня 1941 р. Арк. 1–1 зв.
375. Од. зб. 8044. Перетц Володимир Миколайович. «“Слово о полку Ігоревім”». Пам’ятка феодальної України–Русі XII віку». [Російський оригінал українського видання, Київ]. 1926 р. 459 арк.
376. Од. зб. 8048. Перетц Володимир Миколайович, редактор «Збірника в честь академіка Олексія Івановича Соболевського». Матеріали з підготовки. «До видання» – циркулярний лист про план, склад і умови участі в збірнику, списки учасників і їхніх статей, відбитки змісту збірника, портрети ювіляра та ін. 1926–1927 рр. Додаток: Повідомлення

- АН СРСР про урочисте засідання, присвячене пам'яті О. І. Соболевському.
24 травня 1929 р. Арк. 1–24 зв.
377. Од. зб. 8052. Академія наук СРСР. Відділення російської мови і словесності – Перетцу Володимирі Миколайовичу. Витяги з протоколів засідань з підготовки збірника статей на честь Олексія Івановича Соболевського. Ленінград. 7 грудня 1926 р. – 29 серпня 1927 р. 3 арк.
378. Од. зб. 8053. Видавництво Академії наук СРСР – Перетцу Володимирі Миколайовичу. Лист з питання видання збірника на честь О. І. Соболевського. 30 червня 1928 р. 1 арк.
379. Од. зб. 8056. Рецензія П. Г. Житецького на працю В. М. Перетца «Історико-літературні дослідження і матеріали» (Т. I, СПб., 1900 р.). Київ, 12 березня 1901 р. 54 арк.
380. Од. зб. 8061. Лист О. І. Соболевського до Т. Д. Флоринського (копія). З м. Санкт-Петербург до м. Київ. 29 жовтня 1902 р. Арк. 1–2 зв.
381. Од. зб. 8062. Перетц Володимир Миколайович. До Ради Вечірніх вищих жіночих курсів, заснованих А. В. Жекуліною: Записка про постановку бібліотечної справи, складена професором Перетцем. 11 грудня 1912 р. 2 арк.
382. Од. зб. 8071. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Київ до м. Київ. 5 лютого 1905 р. 1 арк.
383. Од. зб. 8072. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Київ до м. Сімферополь. 24 листопада 1908 р. Арк. 1–2 зв.
384. Од. зб. 8073. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Київ до м. Сімферополь. 3 вересня 1908 р. 1 арк.
385. Од. зб. 8074. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Київ до м. Сімферополь. 16 лютого 1910 р. Арк. 1–1 зв.
386. Од. зб. 8075. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Ленінград до м. Харків. 11 липня 1924 р. Арк. 1–2 зв.
387. Од. зб. 8076. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Ленінград до м. Харків. 10 жовтня 1924 р. Арк. 1–2 зв.

388. Од. зб. 8077. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Ленінград до м. Харків. 29 травня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
389. Од. зб. 8078. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. Із с. Нова Весь до м. Харків. 26 червня 1927 р. Арк. 1–2 зв.
390. Од. зб. 8079. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Ленінград до м. Харків. 15 жовтня 1927 р. Арк. 1–2 зв.
391. Од. зб. 8080. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Ленінград до м. Харків. 9 вересня 1930 р. Арк. 1–2 зв.
392. Од. зб. 8081. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Ленінград до м. Харків. 16 грудня 1930 р. Арк. 1–1 зв.
393. Од. зб. 8082. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З с. Луга до м. Харків. 30 липня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
394. Од. зб. 8083. Листівка В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Ленінград до с. Південний Харківського р-ну. 22 листопада 1931 р. 1 арк.
395. Од. зб. 8084. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Ленінград до м. Харків. 11 травня 1932 р. Арк. 1–1 зв.
396. Од. зб. 8085. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Ленінград до м. Харків. 21 травня 1932 р. 1 арк.
397. Од. зб. 8086. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Ленінград до м. Харків. [1933 р.]. Арк. 1–1 зв.
398. Од. зб. 8087. Листівка В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Ленінград до ст. Ворзель Київської обл. 5 вересня 1933 р. 1 арк.
399. Од. зб. 8088. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Ленінград до ст. Ворзель Київської обл. 26 січня 1934 р. 1 арк.
400. Од. зб. 8089. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Саратов до ст. Ворзель Київської обл. 8 листопада 1934 р. Арк. 1–1 зв.
401. Од. зб. 8090. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. З м. Саратов до ст. Ворзель Київської обл. 8 липня 1935 р. Арк. 1–1 зв.
402. Од. зб. 8093. Листівка В. М. Перетца О. Л. Петрову. З м. Ленінград до м. Прага. 29 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.

403. Од. зб. 8094. Лист В. М. Перетца до Яна Янова. З м. Ленінград до м. Львів. 16 січня 1927 р. 1 арк.
404. Од. зб. 8095. Листівка Д. В. Айналова В. М. Перетцу. З м. Ленінград до м. Ленінград. [2 квітня 1927 р.]. Арк. 1–1 зв.
405. Од. зб. 8096. Лист М. П. Алексеєва до В. М. Перетца. З м. Одеса до м. Ленінград. 27 грудня 1926 р. Арк. 1–4 зв.
406. Од. зб. 8097. Лист О. В. Багрія до В. М. Перетца. З м. [Баку] до м. Ленінград. 11 грудня 1926 р. 1 арк.
407. Од. зб. 8098. Лист В. М. Базилевича до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 16 грудня 1926 р. 1 арк.
408. Од. зб. 8099. Лист В. М. Базилевича до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 31 грудня 1926 р. 1 арк.
409. Од. зб. 8100. Лист О. І. Білецького до В. М. Перетца. З м. Харків до м. Ленінград. [Грудень 1926 р.]. Арк. 1–2 зв.
410. Од. зб. 8101. Лист Г. П. Бельченко до В. М. Перетца. З м. Ленінград до м. Ленінград. 20 грудня 1926 р. 1 арк.
411. Од. зб. 8102. Лист Г. П. Бельченко до В. М. Перетца. З м. Ленінград до м. Ленінград. 22 грудня 1926 р. 1 арк.
412. Од. зб. 8103. Лист М. Ф. Бельчикова до В. М. Перетца. З м. Москва до м. Київ. 24 вересня 1926 р. 2 арк.
413. Од. зб. 8104. Лист С. О. Бугославського до В. М. Перетца. З [м. Москва] до м. Ленінград. [Грудень] 1926 р. Арк. 1–1 зв.
414. Од. зб. 8110. Лист П. П. Бузука до В. М. Перетца. З м. Мінськ до м. Ленінград. 12 грудня 1926 р. 1 арк.
415. Од. зб. 8113. Листівка С. Г. Вілінського В. М. Перетцу. З м. Брно до м. Ленінград. 11 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
416. Од. зб. 8114. Лист С. Г. Вілінського до В. М. Перетца. З м. Брно до м. Ленінград. 23 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
417. Од. зб. 8115. Листівка В. В. Виноградова до В. М. Перетца. З м. Ленінград до м. Ленінград. [Грудень] 1926 р. Арк. 1–1 зв.

418. Од. зб. 8116–8117. Листи О. М. Вознесенського до В. М. Перетца. 3 м. Мінськ до м. Ленінград. 25 листопада – 12 грудня 1926 р. Арк. 1–4 зв.
419. Од. зб. 8118. Лист І. Г. Голанова до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Ленінград. 2 лютого 1927 р. 1 арк.
420. Од. зб. 8119. Лист О. Д. Григор'єва до В. М. Перетца. 3 м. Пряшев до м. Ленінград. 20 грудня 1926 р. 1 арк.
421. Од. зб. 8120. Листівка М. К. Гудзія В. М. Перетцу. 3 м. Москва до м. Ленінград. 8 січня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
422. Од. зб. 8121. Листівка М. К. Гудзія В. М. Перетцу. 3 м. Москва до м. Ленінград. 1 лютого 1927 р. Арк. 1–1 зв.
423. Од. зб. 8122. Лист М. К. Гудзія і С. О. Бугославського до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Київ. [27] вересня 1926 р. Арк. 1–3 зв.
424. Од. зб. 8123. Лист С. С. Дложевського до В. М. Перетца. 3 м. Одеса до м. Ленінград. [Грудень 1926 р.]. 2 арк.
425. Од. зб. 8124. Лист О. П. Дмитрієвського до В. М. Перетца. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. 13 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
426. Од. зб. 8126. Лист М. М. Дурново до В. М. Перетца. 3 м. Брно до м. Ленінград. 10 грудня 1926 р. 1 арк.
427. Од. зб. 8127. Листівка М. М. Дурново В. М. Перетцу. 3 м. Брно до м. Ленінград. 16 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
428. Од. зб. 8128. Листівка М. М. Дурново В. М. Перетцу. 3 м. Брно до м. Ленінград. 17 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
429. Од. зб. 8129. Лист М. М. Дурново до В. М. Перетца. 3 м. Брно до м. Ленінград. 21 грудня 1926 р. 7 арк.
430. Од. зб. 8130. Лист М. М. Дурново до В. М. Перетца. 3 м. Брно до м. Ленінград. 22 грудня 1926 р. 2 арк.
431. Од. зб. 8131. Лист Д. К. Зеленіна до В. М. Перетца. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. 22 листопада 1926 р. 1 арк.
432. Од. зб. 8132. Лист В. М. Івановського до В. М. Перетца. 3 м. Мінськ до м. Ленінград. 25 листопада 1926 р. Арк. 1–2 зв.

433. Од. зб. 8133. Лист В. М. Івановського до В. М. Перетца. З м. Мінськ до м. Ленінград. 2 грудня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
434. Од. зб. 8134. Лист Г. А. Ільїнського до В. М. Перетца. З м. Саратова до м. Ленінград. 14 грудня 1926 р. 2 арк.
435. Од. зб. 8136. Лист М. М. Каринського до В. М. Перетца. З м. Москва до м. Ленінград. 28 листопада 1926 р. Арк. 1–1 зв.
436. Од. зб. 8137. Лист М. М. Каринського до В. М. Перетца. З м. Москва до м. Ленінград. 15 грудня 1926 р. 2 арк.
437. Од. зб. 8138. Лист М. М. Каринського до В. М. Перетца. З м. Москва до м. Ленінград. [21] грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
438. Од. зб. 8139. Лист К. О. Копержинського до В. М. Перетца. З м. Одеса до м. Ленінград. 30 листопада 1926 р. 1 арк.
439. Од. зб. 8140. Лист К. О. Копержинського до В. М. Перетца. З м. Одеса до м. Ленінград. 22 грудня 1926 р. 1 арк.
440. Од. зб. 8141. Лист К. О. Копержинського до В. М. Перетца. З м. Одеса до м. Ленінград. Б. д. Арк. 1–1 зв.
441. Од. зб. 8142. Лист І. М. Королькова до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 5 січня 1927 р. 1 арк.
442. Од. зб. 8143. Лист І. М. Королькова до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 21 [січня] 1927 р. Арк. 1–1 зв.
443. Од. зб. 8145. Лист Яна Лоша до В. М. Перетца. З м. Краків до м. Ленінград. 25 листопада 1926 р. 1 арк.
444. Од. зб. 8146. Листівка Яна Лоша В. М. Перетцу. З м. Краків до м. Ленінград. 15 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
445. Од. зб. 8147. Лист Яна Лоша до В. М. Перетца. З м. Краків до м. Ленінград. 22 грудня 1926 р. 1 арк.
446. Од. зб. 8148. Листівка Б. М. Ляпунова В. М. Перетцу. З м. Одеса до м. Ленінград. 19 листопада 1926 р. Арк. 1–1 зв.

447. Од. зб. 8149. Лист Б. М. Ляпунова до В. М. Перетца. З м. Одеса до м. Ленінград. 20 грудня 1926 р. Додаток: лист М. П. Алексєєва до Б. М. Ляпунова від 15 грудня 1926 р. 3 арк.
448. Од. зб. 8150. Лист А. Я. Ляценка до В. М. Перетца. З м. Ленінград до м. Ленінград. 12 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
449. Од. зб. 8151. Лист А. Я. Ляценка до В. М. Перетца. З м. Ленінград до м. Ленінград. 20 грудня 1926 р. 1 арк.
450. Од. зб. 8152. Лист А. Я. Ляценка до В. М. Перетца. З м. Ленінград до м. Ленінград. 20 грудня 1926 р. 1 арк.
451. Од. зб. 8154. Листи М. О. Макаренка до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 24 грудня 1926 р. – 2 лютого 1927 р. 2 арк.
452. Од. зб. 8155. Лист В. І. Маслова до В. М. Перетца. З м. Прилуки до м. Ленінград. 11 грудня 1926 р. 2 арк.
453. Од. зб. 8156. Лист В. І. Маслова до В. М. Перетца. З м. Прилуки до м. Ленінград. 29 вересня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
454. Од. зб. 8157. Лист С. І. Маслова до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 21 грудня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
455. Од. зб. 8158. Лист С. І. Маслова до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 26 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
456. Од. зб. 8159. Листівка С. І. Маслова В. М. Перетцу. З м. Київ до м. Ленінград. 12 січня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
457. Од. зб. 8160. Телеграма С. І. Маслова В. М. Перетцу. З м. Київ до м. Ленінград. 13 квітня 1927 р. 1 арк.
458. Од. зб. 8161. Лист О. М. Маслової до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 10 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
459. Од. зб. 8165. Лист М. Мурка до В. М. Перетца. З м. Прага до м. Ленінград. 23 листопада 1926 р. 1 арк.
460. Од. зб. 8166. Лист М. Мурка до В. М. Перетца. З м. Прага до м. Ленінград. 18 січня 1927 р. 1 арк.

461. Од. зб. 8167. Лист М. Мурка до В. М. Перетца. 3 м. Прага до м. Ленінград. 10 лютого 1927 р. 1 арк.
462. Од. зб. 8168–8170. Листи Б. В. Неймана до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Ленінград. Б. д. 3 арк.
463. Од. зб. 8171. Лист Б. В. Неймана до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Ленінград. 8 листопада 1927 р. Арк. 1–1 зв.
464. Од. зб. 8177. Лист І. І. Огієнка до В. М. Перетца. 3 м. Варшава до м. Ленінград. 1 січня 1927 р. Арк. 1–2 зв.
465. Од. зб. 8178. Листівка І. І. Огієнка В. М. Перетцу. 3 м. Варшава до м. Ленінград. 12 січня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
466. Од. зб. 8184. Лист М. К. Пиксанова до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Київ. 27 вересня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
467. Од. зб. 8185. Лист С. Ф. Платонова до В. М. Перетца. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. 21 листопада 1926 р. 1 арк.
468. Од. зб. 8186. Лист О. І. Покровського до В. М. Перетца. 3 м. Ніжин до м. Київ. 1 жовтня 1926 р. 2 арк.
469. Од. зб. 8187. Лист Полівки Їржи (Юрія Івановича) до В. М. Перетца. 3 м. Прага до м. Ленінград. 26 листопада 1926 р. 1 арк.
470. Од. зб. 8188. Листівка П. О. Потапова до В. М. Перетца. 3 м. Одеса до м. Ленінград. 24 січня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
471. Од. зб. 8193. Лист В. О. Розова до В. М. Перетца. 3 м. Скоп'є до м. Ленінград. 12 грудня 1926 р. 2 арк.
472. Од. зб. 8194. Лист Є. А. Рихліка до В. М. Перетца. 3 м. Ніжин до м. Ленінград. 18 вересня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
473. Од. зб. 8199. Лист О. І. Соболевського до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Ленінград. 24 листопада 1926 р. 2 арк.
474. Од. зб. 8200. Листівка О. І. Соболевського В. М. Перетцу. 3 м. Москва до м. Ленінград. 20 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
475. Од. зб. 8201. Лист О. І. Соболевського до П. К. Сімоні. 3 м. Москва до м. Ленінград. 25 листопада 1926 р. 1 арк.

476. Од. зб. 8202. Лист М. Н. Сперанського до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Ленінград. 28 листопада 1926 р. Арк. 1–2 зв.
477. Од. зб. 8203. Листівка А. І. Степовича В. М. Перетцу. 3 м. Київ до м. Ленінград. 16 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
478. Од. зб. 8205. Лист М. Л. Туницького до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Ленінград. 25 листопада 1926 р. Арк. 1–1 зв.
479. Од. зб. 8210. Листівка О. І. Томсона В. М. Перетцу. 3 м. Одеса до м. Ленінград. 14 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
480. Од. зб. 8211. Лист О. І. Томсона В. М. Перетцу. 3 м. Одеса до м. Ленінград. 16 грудня 1926 р. 1 арк.
481. Од. зб. 8212. Листівка О. І. Томсона В. М. Перетцу. 3 м. Одеса до м. Ленінград. 28 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
482. Од. зб. 8214. Лист Ніколаса Ван-Вейка до В. М. Перетца. 3 м. Лейден до м. Ленінград. 30 листопада 1926 р. 1 арк.
483. Од. зб. 8216. Лист К. В. Харламповича до В. М. Перетца [на купоні грошового переказу]. 3 с. Тургай (нині – Казахстан) до м. Ленінград. 8 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
484. Од. зб. 8220. Лист Станіслава Шобера до В. М. Перетца. 3 м. Варшава до м. Ленінград. 10 січня 1927 р. 2 арк.
485. Од. зб. 8221. Лист Яна Янова до В. М. Перетца. 3 м. Львів до м. Ленінград. 4 січня 1927 р. 2 арк.
486. Од. зб. 8222. Лист Яна Янова до В. М. Перетца. 3 м. Львів до м. Ленінград. 3 лютого 1927 р. 2 арк.
487. Од. зб. 8223. Лист Яна Янова до В. М. Перетца. 3 м. Львів до м. Ленінград. 26 березня 1927 р. 1 арк.
488. Од. зб. 8224. Листівка Ю. А. Яворського В. М. Перетцу. 3 м. Прага до м. Ленінград. 31 січня 1927 р. Арк. 1–1 зв.

**Ф. XXXVII. Лобода Андрій Митрофанович (1871–1931) – фольклорист,
літературознавець**

489. Од. зб. 83. Лист В. П. Адріанової-Перетц до А. М. Лободи. 3 м. Петроград до м. Київ. 4 лютого 1924 р. 2 арк.
490. Од. зб. 84. Лист В. П. Адріанової-Перетц до А. М. Лободи. 3 м. Ленінград до м. Київ. 8 листопада 1929 р. 3 арк.
491. Од. зб. 103. Лист В. М. Перетца до А. М. Лободи. 3 м. Петроград до м. Київ. 3 серпня 1921 р. Арк. 1–1 зв.
492. Од. зб. 104. Лист В. М. Перетца до А. М. Лободи. 3 м. Ленінград до м. Київ. 21 вересня 1929 р. Арк. 1–2 зв.
493. Од. зб. 105. Лист В. М. Перетца до А. М. Лободи. 3 м. Ленінград до м. Київ. 15 жовтня 1929 р. Арк. 1–1 зв.
494. Од. зб. 106. Листівка В. М. Перетца А. М. Лободі. 3 м. Ленінград до м. Київ. 27 жовтня 1929 р. Арк. 1–1 зв.
495. Од. зб. 107. Лист В. М. Перетца до А. М. Лободи. 3 м. Ленінград до м. Київ. 14 серпня 1930 р. Арк. 1–1 зв.
496. Од. зб. 108. Лист В. М. Перетца до А. М. Лободи. 3 м. Ленінград до м. Київ. 23 серпня 1930 р. Арк. 1–2 зв.
497. Од. зб. 109. Лист В. М. Перетца до А. М. Лободи. 3 м. Ленінград до м. Київ. 16 вересня 1930 р. Арк. 1–2 зв.

Ф. 49. Шарлемань Микола Васильович (1887–1970) – зоолог

498. Од. зб. 1026. Лист В. П. Адріанової-Перетц до М. В. Шарлеманя. 3 м. Ленінград до м. Київ. 26 травня 1957 р. 1 арк.
499. Од. зб. 1027. Лист В. П. Адріанової-Перетц до М. В. Шарлеманя. 3 м. Київ до м. Київ. 29 червня 1957 р. 1 арк.

**Ф. 65. Дашкевич Микола Павлович (1852–1908) – історик,
літературознавець**

500. Од. зб. 238. Лист В. М. Перетца до М. П. Дашкевича. З м. Санкт-Петербург до м. Київ. 3 квітня 1900 р. 2 арк.

501. Од. зб. 239. Лист В. М. Перетца до М. П. Дашкевича. З м. Санкт-Петербург до м. Київ. 30 квітня 1900 р. 2 арк.

**Ф. 68. Щавинський Василь Олександрович (1868–1924) –
мистецтвознавець, хімік-технолог**

502. Од. зб. 58. Лист В. М. Перетца до В. О. Щавинського. З м. Ленінград до м. Ленінград. 8 жовтня 1924 р. Арк. 1–1 зв.

**Ф. 78. Назаревський Олександр Адріанович (1893–1974) –
літературознавець, бібліограф**

503. Од. зб. 96. Назаревський Олександр Адріанович. Памяти учителя (к 30-летию со дня рождения академика В. Н. Перетца). Стаття. Київ. [Наприкінці вересня 1965 р.]. 51 арк.

504. Од. зб. 97. Назаревський Олександр Адріанович. [Перетц Володимир Миколайович]. Стаття для стінгазети Київського університету. Восени 1965 р. 3 арк.

505. Од. зб. 104. Назаревський Олександр Адріанович. Из далекого и недавнего прошлого (К 80-летию академика Н. К. Гудзия). Стаття. Травень 1967 р. 12 арк.

506. Од. зб. 107. Назаревський Олександр Адріанович. [До ювілею Варвари-Павлівни Адріанової-Перетц. Спогади. 1958 р.]. 5 арк.

507. Од. зб. 136. Вітальний лист Володимиру Миколайовичу Перетцу від слухачів Семінарію російської філології в Києві з нагоди п'ятиріччя його діяльності. [Травень 1912 р.]. 1 арк.
508. Од. зб. 211. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 7 червня 1955 р. Арк. 1.
509. Од. зб. 215. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 24 лютого 1957 р. Арк. 1–1 зв.
510. Од. зб. 216. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 8 жовтня 1957 р. Арк. 1–1 зв.
511. Од. зб. 217. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 10 листопада 1957 р. Арк. 1–1 зв.
512. Од. зб. 218. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 25 січня 1958 р. 1 арк.
513. Од. зб. 219. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 15 лютого 1958 р. Додаток: спогади О. А. Назаревського про В. М. Перетца. Арк. 1–2 зв.
514. Од. зб. 220. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 8 травня 1958 р. Арк. 1–1 зв.
515. Од. зб. 221. Вітальна телеграма В. П. Адріановій-Перетц з нагоди її 70-ліття від Ковтунової, Маслова, Назаревського, Прокопенко, Щеглової. 3 м. Київ до м. Ленінград. Травень 1958 р. 1 арк.
516. Од. зб. 222. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 5 грудня 1959 р. 1 арк.
517. Од. зб. 223. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 27 лютого 1962 р. 1 арк.
518. Од. зб. 224. Чернетуа листа О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 5 травня 1968 р. 1 арк.
519. Од. зб. 225. Чернетка листа О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 5 лютого 1969 р. 1 арк.

520. Од. зб. 226. Чернетка листа О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 8 листопада 1969 р. 1 арк.
521. Од. зб. 324. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 11 жовтня 1931 р. Арк. 1–6 зв.
522. Од. зб. 325. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 13 жовтня 1931 р. Арк. 1–2 зв.
523. Од. зб. 374. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 14 жовтня 1957 р. 3 арк.
524. Од. зб. 375. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 лютого 1958 р. 2 арк.
525. Од. зб. 381. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Лютий 1962 р. 1 арк.
526. Од. зб. 383. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Травень 1963 р. 1 арк.
527. Од. зб. 384. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 2 березня 1964 р. 1 арк.
528. Од. зб. 385. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Сестрорецьк Ленінградської обл. до м. Київ. 27 червня 1965 р. 2 арк.
529. Од. зб. 386. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Сестрорецьк Ленінградської обл. до м. Київ. 3 серпня 1965 р. 2 арк.
530. Од. зб. 387. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 17 серпня 1965 р. Арк. 1–1 зв.
531. Од. зб. 388. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 5 вересня 1965 р. Арк. 1–1 зв.
532. Од. зб. 389. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. 19 жовтня 1965 р. 1 арк.
533. Од. зб. 390. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Жовтень 1965 р. 2 арк.
534. Од. зб. 391. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 грудня 1965 р. 2 арк.

535. Од. зб. 393. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Січень 1966 р. 1 арк.
536. Од. зб. 394. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. Лютий 1965 р. 1 арк.
537. Од. зб. 397. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Грудень 1966 р. 1 арк.
538. Од. зб. 398. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Січень 1967 р. 1 арк.
539. Од. зб. 399. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Вересень 1967 р. 2 арк.
540. Од. зб. 402. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 23 лютого 1968 р. 2 арк.
541. Од. зб. 403. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Травень 1968 р. 2 арк.
542. Од. зб. 404. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 вересня 1968 р. 2 арк.
543. Од. зб. 406. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 2 лютого 1969 р. 2 арк.
544. Од. зб. 408. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Грудень 1969 р. Додатки: текст ювілейної телеграми знагоди 100-ліття В. М. Перетца, підготовлений О. А. Назаревським; чернетка листа О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц від 30 грудня 1969 р. 4 арк.
545. Од. зб. 409. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 3 березня 1970 р. 2 арк.
546. Од. зб. 410. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Квітень 1970 р. 2 арк.
547. Од. зб. 1550. Лист С. О. Щеглової до О. А. Назаревського. 3 м. Київ до м. Київ. 13 жовтня 1957 р. Арк. 1–3 зв.

548. Од. зб. 1602. Назаревський Олександр Адріанович. Науково-літературний спадок В. М. Отроковського. Повідомлення на засіданні Історико-літературного товариства, присвяченому пам'яті В. М. Отроковського. Київ. Травень 1919 р. 14 арк.
549. Од. зб. 1606. Назаревський Олександр Адріанович. В. Н. Перетц. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII вв. Ленинград. 1929 г. Рецензія. 3 січня 1930 р. 5 арк.
550. Од. зб. 1623. Назаревський Олександр Адріанович. Сторінка спогадів [Семінарії російської філології В. М. Перетца]. Стаття. Київ. 17 березня 1963 р. 3 арк.
551. Од. зб. 1627. Назаревський Олександр Адріанович. Из історії Семінарію російської філології професора В. М. Перетца (В. М. Отроковський. До 80-ліття від дня народження). Стаття. 1971 р. 235 арк.
552. Од. зб. 1628. Капустін В. О. Назаревський О. А. Из історії Семінарію російської філології професора В. М. Перетца (В. М. Отроковський. До 80-ліття від дня народження). Рецензія на статтю. Додаток: витяг з протоколу засідання кафедри історії російської літератури КДУ ім. Т. Г. Шевченка про рекомендацію до друку статті О. А. Назаревського. 18 вересня 1971 р. 2 арк.
553. Од. зб. 1632–1635. Ларін Борис Олександрович. Володимир Отроковський. Некролог. Вірші, присвячені В. М. Отроковському. 1918 – 7 квітня 1921 р. 13 арк.
554. Од. зб. 1636. Филипович Павло Петрович. В. М. Отроковський (з нагоди 10-х роковин смерті). Стаття. 1928 р. 6 арк.
555. Од. зб. 1639. Назаревський Олександр Адріанович. Из спогадів про молоді роки В. П. Адріанової-Перетц. Стаття. [1971 р.]. 30 арк.
556. Од. зб. 1641. Каверін В[еніамін Олександрович]. Академік Перетц. Витяг із публікації в журналі «Зірка», 1976, № 4. 1 арк.

557. Од. зб. 1661. Лист редколегії журналу «Питання російської літератури» до О. А. Назаревського з приводу публікації його статті про В. М. Отроковського. 27 квітня 1972 р. 1 арк.
558. Од. зб. 1676. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. З м. Київ до м. Ленінград. 27 лютого 1962 р. 1 арк.
559. Од. зб. 1758. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. З м. Ленінград до м. Київ. 21 травня 1971 р. 2 арк.
560. Од. зб. 2107. Лист Є. І. Чепур до О. А. Назаревського. З м. Київ до м. Київ. 29 липня 1971 р. 1 арк.
561. Од. зб. 2108. Лист Є. І. Чепур до О. А. Назаревського. З м. Київ до м. Київ. Серпень 1971 р. Арк. 1–2 зв.
562. Од. зб. 2109. Лист Є. І. Чепур до О. А. Назаревського. З м. Київ до м. Київ. 16 серпня 1971 р. Арк. 1–2 зв.
563. Од. зб. 2110. Лист Є. І. Чепур до О. А. Назаревського. З м. Київ до м. Київ. 14 вересня 1971 р. Арк. 1–2 зв.
564. Од. зб. 2134. Семінарій російської філології академіка В. М. Перетц. Збірники. 1912 р., 1929 р. м. Київ, м. Ленінград. 123 арк.
565. Од. зб. 2137. Фотографії Назаревського Олександра Адріановича і Маслової Сергія Івановича. [м. Київ]. 1912 р. – квітень 1950 р.
566. Од. зб. 2140. Фотографія Адріанової Варвари Павлівни. [1900-ті рр.]. 1 арк.
567. Од. зб. 2141. Фотопортрет Гудзія Миколи Калиновича з дарчим написом Назаревському Олександру Адріановичу і фотографія М. К. Гудзія в кабінеті. 24 липня 1912 р., б. д. 2 арк.
568. Од. зб. 2142. Фотографії Маслової Сергія Івановича з дарчими написами О. А. Назаревському. м. Київ. Липень 1912 р., 1 березня 1919 р. Арк. 1–2 зв.
569. Од. зб. 2143. Фотографії: 1. В. М. Перетца, [1920–1927 рр.]; 2. Виставки наукових праць В. М. Перетца в КДУ ім. Т. Г. Шевченка, 1965 р. 13 арк.

570. Од. зб. 2144. Фотографія В. М. Перетца, В. П. Адріанової-Перетц і П. М. Попова в Лаврському музеї в Києві. 1928 р. 1 арк.
571. Од. зб. 2145. Фотографія В. М. Перетца та В. П. Адріанової-Перетц. На звороті дарчий напис А. М. і І. О. Лободам. А. М. і І. О. Лободам 1 арк.
572. Од. зб. 2150. Фотографія Щеглової Софії Олексіївни. На звороті лист С. О. Щеглової до О. А. Назаревського. Липень 1911 р. Арк. 1–1 зв.

Ф. 86. Житецький Гнат Павлович (1866–1929) – історик, книгознавець, літературознавець

573. Од. зб. 47. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. З м. Ленінград до м. Київ. 5 березня 1928 р. Арк. 1–2 зв.
574. Од. зб. 48. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. З м. Київ до м. Київ. Б. д. Арк. 1–1 зв.
575. Од. зб. 49. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. З м. Київ до м. Київ. Б. д. 1 арк.

Ф. 93. Коваленко Олексій Васильович (1881–1962) – літературознавець

576. Од. зб. 117. Лист В. П. Адріанової-Перетц до Л. Є. Махновця. З м. Ленінград до м. Київ. 28 серпня 1963 р. Додаток: копія рукопису «Правило увещательное пияницям». 38 арк.

Ф. 139. Кудрявцев Петро Павлович (1868–1940) – філософ, історик

577. Од. зб. 30–47. Листи В. М. Перетца до П. П. Кудрявцева. З м. Київ, Ленінград до м. Київ. 19 грудня 1910 р. – 23 березня 1929 р. 34 арк.

**Ф. 141. Щеглова Софія Олексіївна (1896–1965) – літературознавець,
бібліограф, педагог**

578. Од. зб. 1. Щеглова Софія Олексіївна. Автобіографії та списки наукових праць. [1925]–1940 рр. 15 арк.
579. Од. зб. 65. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. О. Щеглової. З м. Ленінград до [м. Фрунзе (нині – м. Бішкек, Киргизстан)]. 16 жовтня 1935 р. Арк. 1–1 зв.
580. Од. зб. 66. Фотографія учасників Семінарію російської філології професора В. М. Перетца. м. Київ. [1907 р.]. 1 арк.
581. Од. зб. 67. Фотографія В. М. Перетца, В. П. Адріанової, С. О. Щеглової з учасниками Семінарію російської філології в Києві. Б. д. 1 арк.
582. Од. зб. 68/1. Фотографія С. О. Щеглової, В. М. Перетца, С. І. Маслова, В. П. Адріанової-Перетц [на дачі, ст. Мельничний Ручей (м. Волжське) Ленінградської обл.]. 1 вересня 1929 р. 1 арк.
583. Од. зб. 77. Фотографія В. М. Перетца. 24 [квітня] 1892 р. 1 арк.
584. Од. зб. 78. Фотографія В. М. Перетца із сином Володимиром. [1910-ті рр.]. 1 арк.
585. Од. зб. 79. Фотографія В. М. Перетца, Санкт-Петербург. 13 грудня 1913 р. 1 арк.
586. Од. зб. 80. Фотографія надгробку могили В. М. Перетца на Воскресенському кладовищі в Саратові. [Пізніше 1935 р.]. 1 арк.
587. Од. зб. 80/а. Фотографія загального вигляду могили В. М. Перетца на Воскресенському кладовищі в Саратові. [Пізніше 1935 р.]. 1 арк.
588. Од. зб. 80/б. Фотографія. Академік В. М. Перетц за читанням книги. [1920-ті рр.]. 1 арк.

Ф. 170. Грінченки (1863–1928) – письменники, видавці, педагоги; 1) Грінченко Борис Дмитрович (1863–1910); 2) Грінченко Марія Миколаївно; 3) Грінченко Анастасія Борисівно (1884–1908)

589. Од. зб. 116–117. Грінченко Борис Дмитрович Перетцу Володимиру Миколайовичу. Листи. З м. Київ до м. Київ. 21 лютого, 4 квітня 1908 р. 4 арк.
590. Од. зб. 206. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка. З м. Київ до м. Київ. 1 квітня 1907 р. Арк. 1–1 зв.
591. Од. зб. 207. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка. З м. Київ до м. Київ. 1 листопада [1907 р.]. 1 арк.
592. Од. зб. 208. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка на візитивці. З м. Київ до м. Київ. 4 лютого 1908 р. Арк. 1–1 зв.
593. Од. зб. 209. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка на візитивці. З м. Київ до м. Київ. 10 лютого [1908 р.]. 1 арк.
594. Од. зб. 210. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка на візитивці. З м. Київ до м. Київ. 19 лютого [1908 р.]. Арк. 1–2 зв.
595. Од. зб. 211. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка на візитивці. З м. Київ до м. Київ. 28 лютого [1908 р.]. Арк. 1–2 зв.
596. Од. зб. 212. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка на візитивці. З м. Київ до м. Київ. 3 квітня 1908 р. Арк. 1–1 зв.
597. Од. зб. 213. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка на візитивці. З м. Київ до м. Київ. 1 грудня 1908 р. Арк. 1–1 зв.
598. Од. зб. 214. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка на візитивці. З м. Київ до м. Київ. 2 грудня 1908 р. 1 арк.

Ф. 179. Степович Андроник Онікійович (1856–1935) – славіст

599. Од. зб. 711–718. Листи В. М. Перетца до А. О. Степовича. З м. Київ, Ленінград до м. Київ. 23 грудня 1905 р. – [24 березня 1933 р.]. 13 арк.

Ф. 203. Кістяківська Наталія Павлівна (1889–1955) – літературознавець

600. Од. зб. 3. Кістяківська Наталія Павлівна. Твори Івана Некрашевича. [Брошура]. Друкований примірник з помітками автора. Додаток: Кістяківська Н. П. «Плач лаврских монахов». [Стаття. 1930 р.]. 32 арк.
601. Од. зб. 15. Лист В. М. Перетца до Н. П. Кістяківської. З [м. Ленінград до м. Київ]. 26 березня 1930 р. 1 арк.
602. Од. зб. 16. Лист В. М. Перетца до Н. П. Кістяківської. З [м. Ленінград до м. Київ] Б. д. Арк. 1–1 зв.
603. Од. зб. 203. Перетц В. М. Український переклад життя князя В'ячеслава з «Żywotów świętych» П. Скарги. [Стаття. 1932 р.]. Арк. 6–9 зв.

Ф. 243. Маслов Василь Іванович (1885–1959) – літературознавець, етнограф

604. Од. зб. 723–727. Фотографії Маслових Василя Івановича і Сергія Івановича серед учасників Семінарію російської філології професора В. М. Перетца. м. Київ. 15 березня 1906–1914 рр. 5 арк.
605. Од. зб. 803. Лист В. І. Маслова до В. П. Адріанової-Перетц. З м. Київ до м. Ленінград. 3 жовтня 1957 р. Арк. 1–1 зв.
606. Од. зб. 846. Чернетка листа В. І. Маслова до В. М. Перетца. З м. Київ до м. Ленінград. 22 березня 1933 р. 1 арк.
607. Од. зб. 860. Лист В. П. Адріанової-Перетц до В. І. Маслова. м. Ленінград до м. Київ. 8 січня 1955 р. 2 арк.
608. Од. зб. 861. Листівка В. П. Адріанової-Перетц В. І. Маслову. З м. Ленінград до м. Київ. 19 травня 1958 р. 2 арк.
609. Од. зб. 1361. Фотопортрет Гудзія Миколи Калиниковича з дарчим написом Маслову Василю Івановичу. м. Київ. 1 червня 1912 р. 1 арк.

610. Од. зб. 1369. Фотографія Перетца Володимира Миколайовича. [1920–1930-ті рр.]. 1 арк.

Ф. 267. Чепур Євгенія Іполитівна (1888–[після 1978]) – філолог

611. Од. зб. 18. Чепур Євгенія Іполитівна. До сторіччя з дня народження академіка Володимира Миколайовича Перетца. м. Київ. [1970 р.]. 5 арк.

612. Од. зб. 31–38. Листи Є. І. Чепур до В. П. Адріанової-Перетц. З м. Київ до м. Ленінград. 20 січня 1955 р. – жовтень 1969 р. Арк. 1–9 зв.

613. Од. зб. 139–166. Листи В. П. Адріанової-Перетц, чл.-кор. АН УРСР і АН СРСР, до Є. І. Чепур. 14 серпня 1954 р. – 21 грудня 1968 р. З мм. Ленінград, Сестрорецьк до м. Київ. 56 арк.

Ф. 285. Попов Павло Миколайович (1890–1971) – літературознавець, мистецтвознавець, фольклорист

614. Од. зб. 516. Попов П. М. Рукописи й стародруки Житомирських фондів як джерело до історії літератури феодальної доби. Рукопис. [1933 р.]. 105 арк.

615. Од. зб. 941. Перетц Володимир Миколайович. Малорусские вирши и песни в записях XI–XII в. [Монографія]. 1899 р. 149 арк.

616. Од. зб. 942. Перетц Володимир Миколайович. «З історії літературного стилю феодальної Русі». Тезиси і доповідь, яку було підготовлено 3 квітня 1933 р., а зачитано на засіданні Комісії українського письменства періоду феодалізму 29 травня 1933 р. 24 арк.

617. Од. зб. 942. Додаток: протокол засідання Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН. 29 травня 1933 р. Арк. 1–4 зв.

618. Од. зб. 1614. Попов Павло Миколайович. Плани та звіти про роботу в Комісії давнього українського письменства ВУАН, замітки. 7 грудня 1928 р. – 8 травня 1933р. 20 арк.

619. Од. зб. 1619. Протоколи засідань Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН. 21 жовтня 1930 р. – 8 травня 1933 рр. 35 арк.
620. Од. зб. 1620. Плани та звіти П. М. Попова в Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН. 22 жовтня 1930 р. – 10 червня 1933 р. 47 арк.
621. Од. зб. 1622. Плани та звіти про роботу Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН. 31 грудня 1931 р. – 8 лютого 1934 рр. 42 арк.
622. Од. зб. 1623. Попов Павло Миколайович до Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН. Заяви з приводу видання повної збірки творів І. Вишенського та друкування своєї статті про нього. 28 травня – 7 червня 1933 р. 15 арк.
623. Од. зб. 1625. Попов Павло Миколайович. Виступи на засіданнях Комісії українського письменства доби феодалізму та різні замітки й рахунки. 1930-ті рр. 25 арк.
624. Од. зб. 1626. Повідомлення про засідання Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН та його порядок денний. [Навесні 1933 р.]. 2 арк.
625. Од. зб. 1626. Додаток: записка В. М. Перетца з пропозицією тем доповідей для співробітників Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН. 2 червня 1933 р. 1 арк.
626. Од. зб. 1836. Єрофеїв Іван Федорович. Список друкованих праць. 1941 р. 25 арк.
627. Од. зб. 1893. Попов Павло Миколайович. Щоденник роботи у Відділі рукописів ВБУ. 1929–1933 рр. 111 арк.
628. Од. зб. 1983. Заяви М. В. Алпатова, О. Т. Дзбанівського, Антуана Мартеля, С. І. Маслова, І. В. Моргілевського, В. М. Перетца до директора Лаврського державного заповідника В. І. Щербини про дозвіл працювати над рукописами, стародруками, на фотографування та інше з резолюціями П. М. Попову. 1924–1927 рр. 9 арк.

629. Од. зб. 2601. Лист В. М. Перетца до директора ВБУ з рекомендацією П. М. Попова на посаду завідувача Відділу рукописів ВБУ. 10 травня 1929 р. 1 арк.
630. Од. зб. 2726. Попов Павло Миколайович. Конспект лекцій по методології літератури В. М. Перетца. 1912–1913 рр. 48 арк.
631. Од. зб. 2731–2732. Попов Павло Миколайович. 1. Повість про Василя Златовласома, її джерела і її відображення у билинах. Реферат з поміткою В. М. Перетца. Додаток: списки повісті. 2. Витяги з робіт різних авторів, бібліографія та ін. 18 березня 1914 р. 212 арк.
632. Од. зб. 2729. Попов Павло Миколайович. Лекції в Київському університеті. Конспекти лекцій В. М. Перетца, А. М. Лободи, О. М. Лук'янека з рисунками П. М. Попова. 31 жовтня 1913 р. – 27 квітня 1914 р. 141 арк.
633. Од. зб. 2848. Попов Павло Миколайович. Професор Володимир Миколайович Перетц за партою. Карандаш. м. Київ. 1914 р. 1 арк.
634. Од. зб. 2849. Попов Павло Миколайович. Портрет академіка Володимира Миколайовича Перетца. Карандаш. М. Київ. 29 січня 1928 р. 1 арк.
635. Од. зб. 2951. Фотографії професорів Київського університету А. М. Лободи, М. К. Грунського, О. М. Лук'яненка, доцента А. І. Степовича; С. П. Шевченка, Л. Т. Білецького, Й.-Е. А. Леціуса, В. В. Новодворського, В. П. Адріанової, С. О. Щеглової, В. П. Клінгера, О. С. Грузинського, В. М. Перетца в Ніжині; В. М. Перетца з учнями В. І. і С. І. Масловими, О. А. Назаревським, К. Л. Неверовою, [А.] І. Сичевською, [А. Н.] Буршиною, Катрановою, Ф. [А.] Золковер та ін.; Й.-Е. А. Леціуса зі слухачками Київських вищих жіночих курсів; будинок Київського університету. [1910-ті рр.]. 23 арк.
636. Од. зб. 2965. Фотографії П. М. Попова в групах з В. П. Адріаново-Перетц, В. М. Перетцем та іншими в Лаврському музеї. м. Київ. 1920-ті рр. 27 арк.

637. 3095–3097. Чернетки листів П. М. Попова до В. П. Адріанової-Перетц. З м. Київ до м. Ленінград. 8 травня 1948 р. – 8 травня 1958 р. 3 арк.
638. 3489–3491. Листи Д. І. Абрамовича до П. М. Попова. З м. Ніжин, Смоленськ до м. Київ. 14 травня 1930 р. – 9 листопада 1931 р. Арк. 1–5 зв.
639. 3502–3504. Листи В. П. Адріанової-Перетц до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 23 травня 1948 р. – 29 березня 1963 р. 7 арк.
640. Од. зб. 5282. Листівка О. А. Назаревського П. М. Попову. З м. Київ до м. Київ. 21 квітня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
641. Од. зб. 5283. Листівка О. А. Назаревського П. М. Попову. З м. Київ до м. Київ. 26 квітня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
642. Од. зб. 5322. Лист Г. Б. Нікольської до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 22 жовтня 1930 р. 2 арк.
643. Од. зб. 5570. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 10 серпня 1926 р. 2 арк.
644. Од. зб. 5571. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. З м. Вінниця до м. Київ. 3 вересня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
645. Од. зб. 5572. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Вінниця до м. Київ. 19 вересня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
646. Од. зб. 5573. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. [1930 р.]. 1 арк.
647. Од. зб. 5574. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. З м. Ленінград до м. Київ. 25 листопада 1926 р. Арк. 1–1 зв.
648. Од. зб. 5575. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. [1930 р.]. Арк. 1–1 зв.
649. Од. зб. 5576. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. З м. Ленінград до м. Київ. 30 квітня 1927 р. 1 арк.
650. Од. зб. 5577. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 6 листопада 1927 р. 2 арк.
651. Од. зб. 5578. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 26 лютого 1928 р. 2 арк.

652. Од. зб. 5579. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 4 грудня 1930 р. 2 арк.
653. Од. зб. 5580. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. З м. Ленінград до м. Київ. 19 січня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
654. Од. зб. 5581. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. З м. Ленінград до м. Київ. 28 січня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
655. Од. зб. 5582. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 17 лютого 1931 р. 2 арк.
656. Од. зб. 5583. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 2 березня 1931 р. 1 арк.
657. Од. зб. 5584. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 15 березня 1931 р. 1 арк.
658. Од. зб. 5585. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 26 березня 1931 р. 1 арк.
659. Од. зб. 5586. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. З м. Ленінград до м. Київ. 1 квітня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
660. Од. зб. 5587. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 15 квітня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
661. Од. зб. 5588. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 2 травня 1931 р. 1 арк.
662. Од. зб. 5589. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. З м. Ленінград до м. Київ. 31 серпня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
652. 663. Од. зб. 5590. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 10 жовтня 1931 р. 1 арк.
664. Од. зб. 5591. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 16 жовтня 1931 р. 1 арк.
665. Од. зб. 5592. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. З м. Ленінград до м. Київ. 22 жовтня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
666. Од. зб. 5593. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 31 жовтня 1931 р. 1 арк.

667. Од. зб. 5594. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. З м. Ленінград до м. Київ. 29 листопада 1931 р. Арк. 1–1 зв.
668. Од. зб. 5595. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 17 грудня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
669. Од. зб. 5596. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 19 грудня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
670. Од. зб. 5597. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 16 лютого 1931 р. Арк. 1–1 зв.
671. Од. зб. 5598. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. З м. Ленінград до м. Київ. 25 березня 1932 р. Арк. 1–1 зв.
672. Од. зб. 5599. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 4 квітня 1932 р. Арк. 1–1 зв.
673. Од. зб. 5600. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 31 січня 1933 р. 1 арк.
674. Од. зб. 5601. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. З м. Ленінград до м. Київ. 7 травня 1933 р. 2 арк.
675. Од. зб. 5602. Телеграма В. М. Перетца П. М. Попову. З м. Ленінград до м. Київ. [Травень 1933 р.]. 1 арк.
676. Од. зб. 6674. Лист В. М. Перетца до В. П. Попової. З м. Київ до м. Київ. 28 вересня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
677. Од. зб. 6675. Листи В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського за 13 жовтня 1899 р. – 5 серпня 1903 р. із Санкт-Петербурга до Києва. Копії, зроблені П. М. Поповим. Б. д. 41 арк.
678. Од. зб. 6768. Листи О. І. Соболевського до Т. Д. Флоринського за 28 липня 1888 р. – 25 січня 1909 р. із Москви, Санкт-Петербурга до Києва. Копії, витяги, зроблені П. М. Поповим. Б. д. 43 арк.

Ф. 317. Єфремов Сергій Олександрович (1876–1939) – літературознавець, публіцист, політичний та громадський діяч

679. Од. зб. 65. Єфремов С. [О.], Лобода А. [М.] Праці проф[есора] В[олодимира Івановича] Резанова [Наукова характеристика для обрання В. І. Резанова на позаштатного академіка ВУАН]. [1920-ті рр.]. 2 арк.
680. Од. зб. 1132. Лист В. [І.] Р[езанова] до С. О. [Єфремова]. 3 м. [Ніжин] до м. [Київ]. [28 липня 1923 р.]. Арк. 1–2 зв.
681. Од. зб. 1075. Лист В. М. Перетца до С. О. Єфремова. Із ст. Ворзель до [м. Київ]. 29 липня 1915 р. Арк. 1–1 зв.
682. Од. зб. 1076. Лист В. М. Перетца до С. О. Єфремова. Із ст. Ворзель до [м. Київ]. 15 квітня [1915 р.]. 2 арк.
683. Од. зб. 1077. Лист В. М. Перетца до С. О. Єфремова. Із ст. Ворзель до [м. Київ]. 20 листопада [1915 р.]. 2 арк.
684. Од. зб. 1078. Лист В. М. Перетца до С. О. Єфремова. Із ст. Ворзель до [м. Київ]. [1913 р.]. 2 арк.

**ВІДДІЛ РУКОПИСІВ ЛЬВІВСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. СТЕФАНІКА**

Ф. 1. Бібліотека Науового товариства імені Шевченка у Львові

685. Спр. 511/10. Матеріали з архіву видавництва Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. «Вірші еромонаха Климентія Зиновієва сина» – рукопис В. М. Перетца. Фрагмент. Передмова та 3–4 розділи, підготовленої до друку збірки. [1912 р.]. 168 арк.

Ф. 9. Окремі надходження

686. Спр. 244. Перетц Володимир (1870–1935), історик російської і української літератури, академік. Листи В. Перетца до [І.] Кривецького. З м. Київ до м. Львів. Лютий, грудень 1913 р. 4 арк.

Ф. 29. Михайло Степанович Возняк

687. Спр. 426. Листи В. М. Перетца до М. С. Возняка. З м. Київ, Закопане, Краків, Ленінград до м. Львів. 1913 р., 1928 р., 1930 р., 1932 р. 11 арк.

Ф. 34. Гнатюк Володимир

688. Спр. 442. Перетц Володимир. Листи до В. М. Гнатюка. З м. Петроград (Ленінград), Київ до м. Львів. 1923–1925 рр. 16 арк.

ВІДДІЛ РУКОПИСНИХ ФОНДІВ І ТЕКСТОЛОГІЇ ІНСТИТУТУ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАН УКРАЇНИ

Ф. 3. Іван Франко

689. Од. зб. 1633. Записка В. М. Перетца до І. Я. Франка на візитівці. 25 квітня 1902 р. Арк. 333.

690. Од. зб. 1620. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Санкт-Петербург до м. Львів. 10 січня 1903 р. Арк. 439–441.

691. Од. зб. 1620. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Санкт-Петербург до м. Львів. 7 лютого 1903 р. Арк. 461–462.

692. Од. зб. 1620. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Санкт-Петербург до м. Львів. 21 лютого 1903 р. Арк. 471–473.

693. Од. зб. 1620. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Санкт-Петербург до м. Львів. 10 березня 1903 р. Арк. 487–489.

694. Од. зб. 1620. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Київ до м. Львів. 4 листопада 1904 р. Арк. 571–574.
695. Од. зб. 1620. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Київ до м. Львів. 12 листопада 1904 р. Арк. 625–626.
696. Од. зб. 1620. Відкритий лист В. М. Перетца з приводу викладання ним в Університеті св. Володимира курсу історії української літератури, що був надісланий І. Я. Франку для публікації у львівських українських виданнях. м. Київ. 12 листопада 1904 р. Арк. 627–628.
697. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Київ до м. Львів. 28 лютого 1906 р. Арк. 335.
698. Од. зб. 1633. Листівка В. М. Перетца І. Я. Франку. З м. Київ до м. Львів. 1 березня 1906 р. Арк. 336–337.
699. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Київ до м. Львів. 21 березня 1906 р. Арк. 338–342.
700. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Лозанна до м. Львів. 22 червня 1906 р. Арк. 343–346.
701. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Лозанна до м. Львів. 21 липня 1906 р. Арк. 347.
702. Од. зб. 1633. Листівка В. М. Перетца І. Я. Франку. З м. Лозанна до м. Львів. 30 липня 1906 р. Арк. 348–349.
703. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Київ до м. Львів. 27 серпня 1906 р. Арк. 350–354.
704. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Київ до м. Львів. 17 жовтня 1906 р. Арк. 355–358.
705. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Київ до м. Львів. 28 жовтня 1906 р. Арк. 359–362.
706. Од. зб. 1633. Витяг з опису стародруків у бібліотеці графа О. А. Толстого, який на прохання В. М. Перетца зробив С. І. Маслов для І. Я. Франка. м. Київ. 23 листопада 1906 р. Арк. 363–370.

707. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Київ до м. Львів. 9 листопада 1906 р. Арк. 371–374.
708. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Київ до м. Львів. 4 грудня 1906 р. Арк. 375–378.
709. Од. зб. 1633. Записка В. М. Перетца на візитівці. Б. д. Арк. 379–380.

Ф. 113. Товариство дослідників української історії, літератури і мови.

710. Од. зб. 38. Лист до Жарка Я. В. за підписом голови [Товариства] В. Перетца і секретаря В. Дроздовського з подякою за передачу Товариству листування Жарка з П. Мирним, І. Франком, М. Коцюбинським, Д. Мордовцем. І. Карпенком-Карим, Л. Старицькою-Черняхівською та ін. Ленінград. 18 вересня 1930 р. Арк. 1–1 зв.

**НАУКОВИЙ АРХІВ ІНСТИТУТУ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА,
ФОЛЬКЛОРИСТИКИ ТА ЕТНОЛОГІЇ ІМЕНІ М. РИЛЬСЬКОГО
НАН УКРАЇНИ**

Ф. 36. Колекція 1.

711. Ф 36–кол. 1 / 1. І. Єрофіїв. Життєпис наукового працівника Ів[ана] Фед[оровича] Єрофеєва. Б. д. 6 арк.
712. Ф 36–кол. 1 / 3. Список праць (неповний) Єрофіїва І. Ф. 1923–1938 рр. Б. д. 1 арк.

**АРХІВ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ МИСТЕЦТВ ІМЕНІ
БОГДАНА ТА ВАРВАРИ ХАНЕНКІВ**

Опис 1.

713. Спр. 49. Лист академіка ВУАН В. М. Перетца (1870–1935) директору Музею мистецтв імені Ханенків І. І. Вроні щодо передачі зібрання В. О. Щавинського. З м. Ленінград до м. Київ. 8 грудня 1925 р. Арк. 20–21.

МУЗЕЙ ВИДАТНИХ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Ф. Музей Михайла Старицького

714. Кн. 6236. Л–81. Лист В. М. Перетца до М. М. Старицької. 29 березня 1927 р. 1 арк.

РОСІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА

Ф. 1277. Перетц Володимир Миколайович (1870–1935) – історик літератури

Опис 1.

715. Спр. 10. Листи Біляшівського Миколи Федотовича до Перетца Володимира Миколайовича. 9 січня 1899 р. 3 арк.

716. Спр. 19. Листи Дашкевича Миколи Павловича до Перетца Володимира Миколайовича. 12 жовтня 1900 р. – 1901 р., б. д. 7 арк.

717. Спр. 27. Листи Житецького Павла Гнатовича до Перетца Володимира Миколайовича. 1 грудня 1900 р. – 26 грудня 1906 р. 37 арк.

718. Спр. 29. Листи Іконникова Володимира Степановича до Перетца Володимира Миколайовича. 7 квітня 1908 р., б. д. 4 арк.

719. Спр. 41. Листи Кулаковського Юліана Андрійовича до Перетца Володимира Миколайовича. 8 квітня 1913 р. 3 арк.

720. Спр. 45. Листи Линниченка Миколи Антоновича до Перетца Володимира Миколайовича. 5 вересня 1908 р. 3 арк.

721. Спр. 46. Листи Лободи Андрія Митрофановича до Перетца Володимира Миколайовича. 26 квітня 1897 р. – 20 березня 1919 р. 36 арк.
722. Спр. 47. Листи Лось І. Л. до Перетца Володимира Миколайовича. 28 березня 1906 р. 2 арк.
723. Спр. 48. Листи Ляценка Аркадія Якимовича до Перетца Володимира Миколайовича. 12 грудня 1892 р. – 30 жовтня 1925 р. 9 арк.
724. Спр. 49. Листи Малевича Сергія Олександровича до Перетца Володимира Миколайовича. 24 вересня 1898 р. 2 арк.
725. Спр. 55. Листи Михальчука Костянтина Петровича до Перетца Володимира Миколайовича. 13 лютого 1914 р. 2 арк.
726. Спр. 61. Листи Отроковського Володимира Михайловича до Перетца Володимира Миколайовича. 19 серпня 1915 р. – 2 липня 1917 р. 10 арк.
727. Спр. 65. Листи Петрова Миколи Івановича до Перетца Володимира Миколайовича. 23 червня 1898 р. – 28 листопада 1916 р. 20 арк.
728. Спр. 82. Листи Стешенка Івана Матвійовича до Перетца Володимира Миколайовича. Б. д. 2 арк.
729. Спр. 83. Листи Сумцова Миколи Федоровича до Перетца Володимира Миколайовича. 22 лютого 1916 р. 3 арк.
730. Спр. 84. Листи Сушицького Ф. П. до Перетца Володимира Миколайовича. 23 жовтня 1915 р. – 22 січня 1917 р. 26 арк.
731. Спр. 88. Листи Флоринського Тимофія Дмитровича до Перетца Володимира Миколайовича. 19 січня, 24 березня 1903 р. 4 арк.
732. Спр. 89. Листи Франка Івана Яковича до Перетца Володимира Миколайовича. 15 лютого 1903 р. – 3 лютого 1906 р. 5 арк.
733. Спр. 91. Листи Шахматого Олексія Олександровича до Перетца Володимира Миколайовича. 14 лютого 1898 р. – 24 липня 1920 р. 48 арк.
734. Спр. 94. Листи Ягича Ігнатія Вікентійовича до Перетца Володимира Миколайовича. 31 березня 1910 р. – 31 жовтня 1911 р. 8 арк.

735. Спр. 97. Листи Яцимирського Олександра Івановича до Перетца Володимира Миколайовича. 3 липня 1903 р. – 28 листопада 1923 р., б. д. 77 арк.

736. Спр. 98. Лист Ніжинського історико-філологічного інституту до Перетца Володимира Миколайовича. 2 січня 1909 р. 1 арк.

Опис 2.

737. Спр. 4. Листи Франка Івана Яковича до Перетца Володимира Миколайовича. 15 лютого 1903 р. – 3 лютого 1906 р. 3 арк.

738. Спр. 5. Лист Абрамовича [Дмитра Івановича] до Перетца Володимира Миколайовича. 15 грудня 1930 р. 1 арк.

2. Опубліковані джерела

2.1. Праці В. М. Перетца

739. Перетц В. Рец.: Русский Соловей, народная лира или собрание народных песней на разных угро-русских наречиях. Собрал и издал М. А. Врабель. Унгвар (Ужгород), 1890. *Киевская старина*. Киев, 1892. Т. XXXVII (июнь). С. 459–474.

740. Перетц В. Рец.: Pieśni ludu, zebrał Zygmunt Gloger (w latach 1861–1891), muzykę opracował Zygm. Noskowski. Kraków. 1892. *Киевская старина*. Киев, 1893. Т. XL. С. 381–385.

741. Перетц В. К исследованию о литературном источнике оперы И. П. Котляревского «Москаль Чаривник». *Киевская старина*. Киев, 1894. Т. XLIV (март). С. 549–551.

742. Перетц В. Н. Кукольный театр на Руси. Исторический очерк. *Ежегодник императорских театров, сезон 1894–1895 г.* Санкт-Петербург : Типография Императорских театров, 1895. Приложение. Кн. 1. С. 85–185.

743. Перетц В. Письмо в редакцию. *Киевская старина*. Киев, 1897. Т. LVIII (июль-август). С. 34–36.

744. Перетц В. «Filar Wiary» (вновь найденное сочинение Лазаря Барановича). *Киевская старина*. Киев, 1898. Т. LXII (июль-август). С. 50–74.
745. Перетц В. Н. «Filar Wiary» и «Księga śmierci» архиепископа Лазаря Барановича. Киев : Типография Императорского Университета св. Владимира Н. Т. Корчака-Новицкого, 1898. 35 с.
746. Перетц В. Н. Источники древне-русского искусства. *Северный курьер*. Санкт-Петербург, 1899. № 18.
747. Перетц В. Н. Малорусские вирши и песни в записках XVI–XVIII вв., I–XIV. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Санкт-Петербург, 1899. Т. IV, кн. 3. С. 869–938.
748. Перетц В. Н. Малорусские вирши и песни в записках XVI–XVIII вв., XV–XXII. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Санкт-Петербург, 1899. Т. IV, кн. 4. С. 1218–1303.
749. Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы. Санкт-Петербург : Типо-Литография Ф. Вайсберга и П. Гершунина, 1900. Т. I : Из истории русской песни, ч. 1, 2 : Приложения. 212 с.
750. Перетц В. Н. К истории Киево-Могилянской коллегии (панегирики и стихи Б. Хмельницкому, И. Подкове и арх. Лазарю Барановичу). *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1900. Кн. XIV. С. 7–25.
751. Перетц В. Н. К истории Киево-Могилянской коллегии. Киев. [Б. г.]. 19 с.
752. Перетц В. Н. Бердичевский календарь. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1900. Кн. XIV. С. 39–40.
753. Перетц В. Н. Записка митрополита Лаодикийского Пафения о невольниках. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1901. Кн. XV. С. 24–39.
754. Перетц В. Н. Совращение в латинство диякона (1692 г.). *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1901. Кн. XV. С. 51–57.

755. Перетц В. Н. Очерк библиотеки Киево-Софийского собора. *Литературный вестник*. Санкт-Петербург, 1901. Кн. VI. С. 121–127.
756. Перетц В. Н. Рец.: Б. Д. Гринченко. Литература украинского фольклора. 1777–1900. Чернигов, 1901. *Литературный вестник*. Санкт-Петербург, 1901. Кн. VIII. С. 340.
757. Перетц В. Н. Заметки и материалы для истории песни в России. I–VIII. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Санкт-Петербург, 1901. Т. VI, кн. 2. С. 53–135.
758. Перетц В. Н. Заметки и материалы для истории песни в России. I–VIII. Санкт-Петербург, 1901. 83 с.
759. Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы. Санкт-Петербург, 1902. Т. III : Из истории развития русской поэзии XVIII в. Ч. 1. 426 с. ; Ч. 2. 188 с.
760. Перетц В. Н. Гоголь и малорусская литературная традиция. *Н. В. Гоголь : речи, посвященные его памяти в публичном соединенном собрании Отделения русского языка и словесности Академии наук и Историко-филологического факультета С.-Петербургского университета 21 февраля 1902 г.* Санкт-Петербург, 1902. С. 47–55.
761. Перетц В. Ответ И. А. Шляпкину. *Журнал Министерства народного просвещения*. 1902. № 10. С. 487–492.
762. Перетц В. Н. К объяснению сказаний о провалившихся городах. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1903. Кн. XVII. С. 132–133.
763. Перетц В. Н. О некоторых основных настроениях русской литературы в ее историческом развитии. Вступительная лекция, читанная 18 сентября 1903 года. *Университетские известия*. Киев, 1903. № 10. С. 1–12.
764. Перетц В. Н. Челобитная о благословении на Киевскую и всея Руси митрополию архиепископа полоцкого Ионы Глезны. *Университетские известия*. Киев, 1904. № 10. С. 1–6.

765. Перетц В. Рецензия на сочинение А. М. Лободы: «Русские былины о сватовстве», Киев, 1904, представленное для получения степени магистра русской словесности. *Университетские известия*. Киев, 1904. № 11. С. 20–29.
766. Перетц В. Н. Литература эпохи Петра Великого при свете новых данных. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1904. Кн. XVIII. С. 79–80.
767. Перетц В. Н. Несколько мыслей об историческом преподавании словесности в средней школе. *Педагогическая мысль*. Издание Коллегии Павла Галагана. Киев, 1904. Вып. 1. С. 29–56.
768. Перетц В. Полное собрание сочинений И. А. Крылова. *Педагогическая мысль*. Издание Коллегии Павла Галагана. Киев, 1904. Вып. 1. С. 228–233.
769. Перетц В. Материалы к вопросу о внеклассном чтении учащихся среднего возраста. *Педагогическая мысль*. Издание Коллегии Павла Галагана. Киев, 1904. Вып. 2. С. 59–72.
770. Перетц В. Обзор важнейших трудов по народной словесности. *Педагогическая мысль*. Издание Коллегии Павла Галагана. Киев, 1904. Вып. 2. С. 1–28.
771. Перетц В. Н. К вопросу о рациональном описании древних рукописей. *Труды Тверского обласного археологического съезда*. Тверь, 1905. С. 1–10.
772. Перетц В. Н. Потиры Киево-Межигорского монастыря по данным 1777. *Археологическая летопись Южной России*. Киев, 1905. № 1–2. С. 24–29.
773. Перетц В. Н. Былая старина Межигорского монастыря. *Археологическая летопись Южной России*. Киев, 1905. № 1–2. С. 40–42.
774. Перетц В. Н. Из надписей на старинных иконах. *Археологическая летопись Южной России*. Киев, 1905. № 1–2. С. 42–45.
775. Перетц В. Н. К истории украинского искусства. *Археологическая летопись Южной России*. Киев, 1905. № 1–2. С. 45–48.
776. Перетц В. Н. Четыре документа к истории украинского казачества. *Киевская старина*. Киев, 1905. Т. LXXXIX (июнь). С. 232–237.

777. Перетц В. Н. Грамота киевского митрополита Иосафа Кроковского 1714 г. *Киевская старина*. Киев, 1905. Т. ХС (июль–август). С. 42–43.
778. Перетц В. М. Матеріали до історії української літературної мови. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1905. Т. LXVII, кн. V. С. 1–32.
779. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. I–VII (Несколько интермедий XVII–XVIII столетий). *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Санкт-Петербург, 1905. Т. X, кн. 1. С. 51–104.
780. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. VIII–X (Несколько интермедий XVII–XVIII столетий). *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Санкт-Петербург, 1905. Т. X, кн. 2. С. 378–419.
781. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы. Критико-библиографический обзор, I–VIII. С приложением некоторых памятников литературы. *Университетские известия*. Киев, 1905. № 4. С. 1–62.
782. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, IX–XV. С приложением двух памятников древней литературы. *Университетские известия*. Киев, 1905. № 6. С. 111–153; № 9. С. 155–176.
783. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, IX–XV. С приложением двух памятников древней литературы. Киев, 1905. 67 с.
784. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XVI–XXIV. *Университетские известия*. Киев, 1906. № 4. С. 47–102; № 12. С. 105–124.

785. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XVI–XXIV. Киев, 1906. 78 с.
786. Перетц В. К вопросу об учреждении украинских кафедр в университете. *Киевская старина*. Киев : Тип. Императорского университета св. Володимира, 1906. Т. XCIII (травень-червень). С. 43–49.
787. Перетц В. К вопросу об учреждении украинских кафедр в университете. *Отголоски жизни*. Киев, 1906. № 122 (1 червня); № 123 (2 червня).
788. Перетц В. К университетскому вопросу. Новый проект устава, I–III. *Отголоски жизни*. Киев, 1906. 24 квітня; 4, 21 травня.
789. Перетц В. М. Українське питання в освітленні польського поета XVII віку : [В. І. Коховського] / [пер. І. Кривецький]. Львів : Вид-во НТШ, 1906. 17 с.
790. Перетц В. Рец.: Е. Ф. Карский – Малорусский люцидарий по рукописи XVII века. Текст, состав памятника и язык, Варшава, 1906. 57 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXX, кн. II. С. 212–214.
791. Перетц В. Рец.: Библиотека Императорского общества истории и древностей российских. Выпуск второй. Описание рукописей и бумаг, поступивших с 1846 по 1902 г. Труд Е. И. Соколова. Москва, 1905. 931 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXX, кн. II. С. 235–239.
792. Перетц В. Рец.: С. Г. Рункевич – Архиепиеи петровской эпохи в их переписке с Петром Великим, выпуск I, СПб., 1906. 194 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXXI, кн. III. С. 205–207.
793. Перетц В. Рец.: В. И. Срезневский – Климовский-Климов, «козак-стихотворец» и два его сочинения», Харьков, 1905. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXXII, кн. IV. С. 213–220.

794. Перетц В. Рец.: Отчет Императорской публичной библиотеки за 1900 и 1901 гг. СПб. 324 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXXII, кн. IV. С. 235–238.
795. Перетц В. Рец.: М. Сперанский, Рукописное собрание библиотеки Историко-филологического института кн. Безбородько в г. Нежине. Приобретения 1904–1905 гг. Ніжин, 1905. 40 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXX IV, кн. VI. С. 237.
796. Перетц В. М. Польські пісні, записані українцем при кінці XVII століття. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. LXXIV, кн. VI. С. 141–144.
797. Перетц В. М. Українські думи. *Літературно-науковий вістник*. Львів, 1907. № IV. С. 22–30.
798. Перетц В. Н. А. Н. Веселовский, как профессор и преподаватель. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1907. Кн. XX. С. 27–29.
799. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XXV–XXX. С приложением описания евангелий Межигорского монастыря 1776 г. *Университетские известия*. Киев, 1907. № 1. С. 105–142.
800. Перетц В. Н. Из истории старинной русской повести, I–XIII. *Университетские известия*. Киев, 1907. № 8–9. С. 1–87.
801. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XXXI–XXXVI. С приложением книги «Руфь» по рукописи XVI в. Новгородской Софийской библиотеки. *Университетские известия*. Киев, 1907. № 10. С. 81–129.
802. Перетц В. Н. Отчет о занятиях во время заграничной командировки в летнее вакационное время 1907 г. *Университетские известия*. Киев, 1907. № 12. С. 1–22.

803. Перетц В. Найближчі завдання вивчення історії української літератури. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1908. Кн. I. С. 16–24.
804. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XXXVII–XLVI. С приложением украинских песен по рукописи XVIII в. *Университетские известия*. Киев, 1908. № 6. С. 1–67.
805. Перетц В. Павло Житецький: до ювілею 45-літньої наукової діяльності. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1908. Кн. II. С. 3–38.
806. Перетц В. Українські питання – відповіді. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1908. Т. LXXXIV, кн. III. С. 172–173.
807. Перетц В. До історії вертепної драми. Замітки і матеріали. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1908. Т. LXXXV, кн. V. С. 6–20.
808. Перетц В. Кілька пісень кінця XVII – початку XVIII вв. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1908. Т. LXXXVI, кн. VI. С. 141–143.
809. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XIII–XIV. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Санкт-Петербург, 1908. Т. XII, кн. 4. С. 52–86.
810. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XI–XII. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Санкт-Петербург, 1909. Т. XIV, кн. 1. С. 125–159.
811. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, I–X. *Университетские известия*. Киев, 1909. № 6. С. 1–39.
812. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая

- серия, XI–XIV. *Университетские известия*. Киев, 1910. № 2. С. 1–47; XV–XXV. № 9. С. 1–42.
813. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XV–XVII. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Санкт-Петербург, 1910. Т. XV, кн. 4. С. 151–190.
814. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург 20 февраля – 6 марта 1910 г. *Университетские известия*. Киев, 1910. № 5. С. 1–14.
815. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Полтаву и Екатеринослав, 1–9 июня 1910 г. *Университетские известия*. Киев, 1911. № 2. С. 1–99.
816. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Житомир 21–26 октября 1910 г. *Университетские известия*. Киев, 1911. № 9. С. 1–56; № 10. С. 57–110; № 12. С. 111–148.
817. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Житомир 21–26 октября 1910 года. Киев, 1911. 150 с.
818. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 13–28 февраля 1911 г. *Университетские известия*. Киев, 1912. № 7. С. 101–107; № 8. С. 111–171.
819. Перетц В. Н. Из старинной сатирической литературы о пьянстве и пьяницах. *Сборник в честь профессора С. Ф. Платонова*. Санкт-Петербург, 1911. С. 432–438.
820. Перетц В. Н. Отзывы о диссертации магистра В. И. Резанова, представленной для получения ученой степени доктора русского языка и словесности. *Университетские известия*. Киев, 1911. № 3. С. 1–14.
821. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XXVI–XXXII. С приложением описания семи сборников вирш. *Университетские известия*. Киев, 1911. № 11. С. 25–87.

822. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XVIII–XIX. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Санкт-Петербург, 1911. Т. XVI, кн. 3. С. 248–319.
823. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XX. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Санкт-Петербург, 1911. Т. XVI, кн. 4. С. 39–66.
824. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. I–XX. Санкт-Петербург, 1912. 140 с.
825. Перетц В. П. И. Житецкий (некролог). *Журнал Министерства народного просвещения*. Санкт-Петербург, 1911. № 6. С. 54–58.
826. Перетц В. Кілька старих вірш. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1911. Т. CI, кн. I. С. 130–133.
827. Перетц В. Пам'яті Павла Житецького. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1911. Т. CII, кн. II. С. 5–10.
828. Перетц В. М. Рец.: Новый труд по истории украинского театра [В. И. Резанова]. Санкт-Петербург : Сенатская типография, 1911. 42 с.
829. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 13–28 февраля 1911 г. Киев, 1912. 171 с.
830. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Москву 1–12 февраля 1912 г. *Университетские известия*. Киев, 1913. № 1. С. 1–139.
831. Вірші єромонаха Климентія Зіновієва сина / Видав з передм. В. Перетц. Львів : Вид. археогр. комісії Наук. т-ва ім. Т. Г. Шевченка, 1912. 228 с. (Памятки українсько-руської мови і літератури ; т. VII).
832. Перетц В. Український список «Сказання про Індійське царство». *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1912. Кн. IX. С. 5–12.
833. Перетц В. Н. Из лекций по истории древнерусской литературы. Ч. I : Древнейший период (XI–XIII вв.) / Сост. А. В. Багрий. Киев, 1912. 324 с.

834. Перетц В. Н. Из лекций по методологии истории русской литературы. Киев, 1912. 491 с.
835. Перетц В. Н. Из лекций по русской диалектологии. Киев, 1912. 141 с.
836. Перетц В. Рец.: Рукописи, принадлежащие библиотеке Императорского Одесского общества истории и древностей. Выпуск I. Рукописи церковнославянские и русские, документы и письма. Описал А. В. Рыстенко, Одесса, 1910. 88 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, Т. CVIII, 1912. кн. II. С. 195–196.
837. В. П. [Перетц В.]. Отчет Императорской публичной библиотеки за 1905 г. СПб., 1912. 208 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1912. Т. CVIII, кн. II. С. 203–205.
838. Перетц В. Рец.: Jan Czubek – Katalog rękopisów Akademii Umiejętności w Krakowie. Dodatek 1. Краків, 1912. 167 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1912. Т. CVIII, кн. II. С. 225–226.
839. Перетц В. Н. Отзыв о сочинении представленном для соискания медали под девизом «Чтите исправливая Бога для, а не кляните» и на тему «Сказание о святых князьях Борисе и Глебе, приписываемое мниху Иакову (XI в.). *Университетские известия*. Киев, 1912. № 6. С. 1–4.
840. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XXXIII–XXXVIII. *Университетские известия*. Киев, 1913. № 2. С. 1–44.
841. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XXXIX–XLIII. *Университетские известия*. Киев, 1913. № 5. С. 1–53.
842. Перетц В. Н. Из лекций по истории древнерусской литературы. Ч. I : Древнейший период (XI–XIII вв.) / Сост. А. В. Багрий ; изд. второе, исправ. и доп. Киев, 1913. 324 с.

843. Перетц В. Н. Отчет о занятиях во время заграничной командировки летом 1912 г. *Университетские известия*. Киев, 1913. № 6. С. 1–18.
844. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 23 февраля – 3 марта 1913 г. *Университетские известия*. Киев, 1913. № 11. С. 1–44; № 12. С. 45–86.
845. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 23 февраля – 3 марта 1913 г. Киев, 1913. 85 с.
846. Перетц В. Н. Из лекций по методологии русской литературы. История изучений. Методы. Источники. Киев, 1914. 496 с.
847. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XLIV–LV. С приложением текстов «Сказания о Сивиллах». *Университетские известия*. Киев, 1914. № 5. С. 1–64.
848. Перетц В. Н. Отзыв о сочинении на тему «Повесть о Меркурии Смоленском». *Университетские известия*. Киев, 1914. № 9. С. 31–36.
849. Перетц В. Н. Отзыв о сочинении на тему «Повесть о купце Басарге». *Университетские известия*. Киев, 1914. № 9. С. 37–43.
850. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Нежин, 18–20 февраля 1914 г. *Университетские известия*. Киев, 1914. № 11. С. 1–86.
851. Перетц В. Декілька етнографічних даних з старих рукописів [Присвячується д-ру І. Франку]. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 1. С. 86–91.
852. Перетц В. Рец.: Русский филологический вестник. Учено-педагогический журнал, издаваемый под редакцией Е. Ф. Карского. Указатель 1879–1913, I–LXX. Варшава, 1913. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 1. С. 145–147.
853. Перетц В. Кант М. Довголевського митрополиту Рафаїлу Заборовському 1937 року. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 2. С. 72–74.

854. Перетц В. Рец.: Н. К. Гудзий. Литература «Слова о полку Игореве» за последнее двадцатилетие (1894–1914) – Критико-библиографический обзор. СПб., 1914. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 2. С. 88–91.
855. Перетц В. Рец.: С. Ф. Либрович. История книги в России, ч. 1 (с древнейших времен до конца XVII ст.). СПб. ; Москва, 1913. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 2. С. 91–92.
856. Перетц В. Рец.: В. Адрианова. Хождение Арсения Селунского. СПб., 1913. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 2. С. 92–93.
857. Перетц В. Тройчанський архів. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 3. С. 56–65.
858. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Петроград 30 января – 7 февраля 1915 г. Киев, 1915. 44 с.
859. Перетц В. М. До історії перекладу Біблії в Західній Русі. Книга Естери в перекладі кінця XV в. *Філологічний збірник пам'яті К. Михальчука*. Київ, 1915. С. 23–45.
860. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Киев, 30 мая – 10 июня 1915 года. С приложением описания древних рукописей и старопечатных книг Киево-Выдубицкого монастыря. Киев, 1916. 230 с.
861. Перетц В. Н. Старинная украинская литература (XV–XVIII вв.). *Отечество : сборник национальной литературы России*. Петроград, 1916. Т. I. 193 с.
862. Перетц В. Переказ про хрестне дерево. *Україна*. Київ, 1918. Кн. 1–2. С. 80.
863. Перетц В. М. До вкраїнця на Самарщині. *Громада. Український календар на рік 1918*. Самара, 1918. С. 43.
864. Перетц В. М. Основні моменти в розвитку української літератури. *Громада. Український календар на рік 1918*. Самара, 1918. С. 33–37.
865. Перетц В. Н. К вопросу об основаниях научной литературной критики. *Ученые записки Самарского университета*. Самара, 1919. Вып. 2. С. 43–68.

866. Перетц В. М. Головні риси статуту Української академії наук. *Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук у Києві*. Київ, 1919. С. 12–13.
867. Перетц В. Н. Краткий очерк методологии истории русской литературы. Пособие и справочник для преподавателей, студентов и для самообразования. Петроград : Academia, 1922. 164 с.
868. Перетц В. Н. Несколько мыслей о старинном русском театре. *Ежегодник Петроградских государственных театров, сезон 1918–1919*. Петроград, 1922. С. 217–225.
869. Перетц В. Нові дані для історії школярських брацтв на Україні. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ : Друкарня ВУАН, 1923. Кн. II–III. С. 77–88.
870. Перетц В. Грамота царя Олексія Михайловича київським міщанам. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ : Друкарня ВУАН, 1923. Кн. II–III. С. 194–196.
871. Перетц В. Українська паралель до повісті «Горе злочастіє». *Україна*. Київ, 1924. Кн. 3. С. 23–24.
872. Перетц В. М. Українські стародруки в книгозбірнях м. Самари. *Бібліологічні вісті*. Київ, 1924. №. 1–3. С. 167–168.
873. Перетц В. М. Українські і білоруські стародруки в бібліотеці Ленінградського університету. *Бібліологічні вісті*. Київ, 1924. №. 1–3. С. 168–170.
874. Перетц В. Найдавніша згадка про театр в Україні. *Україна*. Київ, 1924. Кн. 1–2. С. 14–15.
875. Перетц В. Н. История древней русской литературы в работах русских ученых 1917–1923 гг. *Slavia*. Прага, 1924. Т. III, №. 2–3. С. 486–505; №. 4. С. 706–724.
876. Перетц В. Н. Описи монастырских библиотек XVII в. и спорные вопросы истории древнерусской литературы. *Slavia*. Прага, 1924. Т. III, № 2–3. С. 336–351.

877. Перетц В. Н. История древней русской литературы в работах русских ученых 1917–1923 гг. *Slavia*. 1924. Р. III, S. 2–3. С. 486–505; S. 4. С. 706–724.
878. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». I. Новейшая литература о «Слове» (1911–1923). *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Ленинград, 1924. Т. XXVIII. С. 145–199.
879. Перетц В. Василь Олександрович Щавинський. (Некролог). *Україна*. Київ, 1925. Кн. 3. С. 188–191.
880. Перетц В. М. Іван Вишенський і польська література XVI в. *Науковий збірник Історичної секції ВУАН за 1924 рік*. Київ, 1925. № 26. С. 37–54. (Записки Українського наукового товариства ; т. 19).
881. Перетц В. Рец.: Філарет Колесса про генезу українських народних дум. Українські народні думи у відношенню до пісень, віршів і похоронних голосінь. Львів, 1921. *Україна*. Київ, 1925. Кн. 1–2. С. 196–203.
882. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». II. «Слово» и Библия; III. «Слово» и «Повесть о разорении Иерусалима» Иосифа Флавия. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Ленинград, 1925. Т. XXIX. С. 23–55.
883. Перетц В. Рец.: М. Грушевський. Історія української літератури. Ч. I, тт. I–III. Київ ; Львів. *Україна*. Київ, 1925. Кн. 4. С. 158–163.
884. В. П. [Перетц В.]. Києво-Софійська бібліотека. *Бібліологічні вісті*. Київ. 1925. № 1–2. С. 160.
885. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». II. «Слово» и Библия; IV. Эпитеты в «Слове» и в устной традиции. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Ленинград, 1926. Т. XXX. С. 143–204.
886. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». I–IV. Ленинград : Изд-во АН СССР. 1926. 149 с.
887. Перетц В. Слово о полку Ігоревім – пам'ятка феодальної України-Русі XII віку. Вступ. Текст. Коментар. Київ, 1926. 351 с.

888. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. Ленинград : АН СССР, 1926. 176 с. (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).
889. Перетц В. Н. *Вирши Харьковского архимандрита Онуфрия. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков.* Ленинград : АН СССР, 1926. С. 140–176.
890. Перетц В. Театральні ефекти в старовинному українському театрі. *Україна.* Київ, 1926. Кн. 1. С. 16–33.
891. Перетц В. Н. К истории украинской повести XVII в. *Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук.* Ленинград, 1926. Т. CI, № 2. С. 128–133.
892. Перетц В. Рец.: Професор В. И. Резанов. Драма українська, т. I, III. Київ, 1926 р. *Известия Отделения русского языка и словесности АН СССР.* Ленинград, 1926. Т. XXXI. С. 369–383.
893. Перетц В. Археографічна подорож до Пскова 1926. VI, 13–18. *Записки Исторично-філологічного відділу УАН.* Київ, 1927. Кн. 10. С. 280–287.
894. Перетц В. До питання про опис рукописів, що переховуються в київських книгозбірнях. *Записки Исторично-філологічного відділу УАН.* Київ, 1927. Кн. 12. С. 273–277.
895. Перетц В. Н. Работы по истории русской и украинской литературы. *Академия наук Союза Советских Социалистических Республик за десять лет. 1917–1927.* Ленинград : Изд-во АН СССР, 1927. С. 123–129.
896. Перетц В. Нарис наукової діяльності професора С. І. Маслова. *Сергій Маслов, 1902–1927 / Укр. наук. ін-т книгознавства.* Київ, 1927. С. 17–34. (Серія : Українські бібліологи).
897. Перетц В. Археографічна подорож до Москви в листопаді 1927 р. (звідомлення). *Записки Исторично-філологічного відділу ВУАН.* 1928. Кн. XVIII. С. 193–201.

898. Перетц В. Вимушена відповідь [В. І. Резанову]. *Записки Исторично-філологічного відділу ВУАН*. 1928. Кн. XVIII. С. 326–328.
899. Перетц В. З приводу статті професора Грунського. *Записки Исторично-філологічного відділу ВУАН*. 1928. Кн. XIX. С. 351–352.
900. Перетц В. Н. «Слово о полку Игореве» и исторические библейские книги. *Сборник статей в честь академика Алексея Ивановича Соболевского*. Ленинград : Издательство АН СССР, 1928. С. 10–14.
901. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. Ленинград : АН СССР, 1928. 234 с.
902. Перетц В. Н. «Освобожденный Иерусалим» Т. Тассо в украинском переводе конца XVII – начала XVIII вв. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. Ленинград : АН СССР, 1928. С. 168–234. (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 1).
903. Перетц В. Н. Театральные эффекты на школьной сцене в Киеве и Москве XVII и начала XVIII веков. *Старинный спектакль в России : сборник статей Гос. ин-та истории искусств*. Ленинград : Academia, 1928. С. 64–98.
904. Перетц В. Н. «Освобожденный Иерусалим» Т. Тассо в украинском переводе конца XVII – начала XVIII в. *Сборник Отделения русского языка и словесности АН СССР*. Ленинград : АН СССР, 1928. Т. 1, вып. 1. С. 168–234.
905. Перетц В. До історії тексту «Наталки Полтавки» І. П. Котляревського. *Література* / Ред. С. Єфремов, М. Зеров, П. Филипович. Київ : ВУАН, 1928. 36. 1. (36. Іст.-філолог. відділу ; № 28).
906. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. Ленинград : АН СССР, 1929. 255 с.

907. Перетц В. Н. Украинский перевод Измарагда в XV в. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. Ленинград : АН СССР, 1929. С. 1–19. (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 3).
908. Перетц В. М. З минулого (міністр – захисник української мови). *Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови*. Київ : ВУАН, 1929. Вип. II. С. 103–108. (Збірник Історично-філологічного відділу ВУАН, 1929. № 746).
893. 909. Перетц В. Від редакції. *Сушицький Т. Західно-руські літописи як пам'ятки літератури*. Київ : ВУАН, 1929. С. V–VI.
910. Перетц В. Археографічна подорож до Москви у травні 1928 р. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. 1929. Кн. XXIII. С. 221–228.
911. [Перетц В. М.]. Від редакції. *Абрамович Д. Києво-Печерський патерик (вступ, текст, примітки)*. Київ : ВУАН, 1931. С. I–VIII.
912. Перетц В. М. П. Куліш і його новий біограф [В. П. Петров]. *Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови*. Київ : ВУАН, 1931. Вип. III. С. 33–43.
913. Перетц В. Н. Василий Васильевич Сиповский (1872–1930) : некролог. *Известия АН СССР*. Ленинград, 1931. (Серия 7. Отделение общественных наук. № 3. С. 269–274).
914. Перетц В. Н. Андрей Митрофанович Лобода : некролог. *Известия АН СССР*. Ленинград, 1931. (Серия 7. Отделение общественных наук. № 5. С. 517–522).
915. Перетц В. Н. Аркадий Иоакимович Лященко : некролог. *Известия АН СССР*. Ленинград, 1931. (Серия 7. Отделение общественных наук. № 10. С. 1087–1090).
916. Перетц В. Український переклад життя кн[язя] Вячеслава з «*Żywotów świętych*» П. Скарги. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Ленинград, 1932. Т. 1. С. 97–104.

917. Перетц В. Памяти Аркадия Иоакимовича Ляценка. Очерк его жизни, научной и общественной работы. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Ленинград, 1932. Т. 1. С. 354–376.
918. Перетц В. Рец.: В. Мачульські. Да пытання аб беларускім элеменце у «Слове аб палку Ігаравым». Менск, 1929. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Ленинград, 1932. Т. 1. С. 458–459.
919. Перетц В. Рец.: Описание рукописного отделения Библиотеки Академии наук СССР. 1. Рукописи. Том 3, вып. 1 (История). Составили В. И. Срезневский и Ф. И. Покровский. Изд-во. АН СССР. Ленинград, 1930. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Ленинград, 1932. Т. 1. С. 459–461.
920. Перетц В. Рец.: Jan Janów. Legendarno-apokryficzne opowieści ruskie o męce Chrystusa. (z uwzględnieniem zabytków staropolskich). Przyczynek do źródeł Ewangeljarza popa Andrzeja z Jarosławia (przekład ruski Pasji z Postylli M. Reja). Warszawa, 1931. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Ленинград, 1932. Т. 1. С. 461–462.
921. Перетц В. Рец.: Николай Дурново. Дубровницкий список повести об Акире (Iz Dubrovačke prošlosti. Zbornik u čast M. Rešetara). Dubrovnik, 1931. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Ленинград, 1932. Т. 1. С. 462–463.
922. Перетц В. Рец.: Всеукраїнська академія наук. Етнографічна-фольклорна комісія. Матеріали до історії української етнографії. За ред. акад. А. Лободи. 1. Олександр Андрієвський. Бібліографія літератури з українського фольклору. Т. 1. Київ, 1930. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Ленинград, 1932. Т. 1. С. 463–464.
923. Перетц В. Рец.: Ярослав Гординський. Рукописи бібліотеки монастиря св. Онуфрія ЧСВВ у Львові. Випуск перший. Жовква, 1927. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Ленинград, 1932. Т. 1. С. 464–466.
924. Перетц В. М. Студії над загадками. *Етнографічний вісник*. Київ, 1932. Кн. 10. С. 123–204.

925. Перетц В. Н. К истории древнерусской лирики: [«Стихи умиленные»]. *Slavia*. Прага, 1932. Т. XI, № 3–4. С. 474–479.
926. Перетц В. Н. Национальная политика в СССР и успехи украинского литературоведения в 1917–1932 гг. *Труды ноябрьской юбилейной сессии АН СССР*. Ленинград, 1933. 15 с.
927. Перетц В. Н. Перетц В. Н. Успехи украинского литературоведения в 1917–1932 гг. и национальная политика СССР. *Вестник АН СССР*. Ленинград, 1933. № 7. С. 7–12.
928. Перетц В. Н. О некоторых основаниях для датировки древнерусского медного литья. *Известия Государственной академии истории материальной культуры*. Ленинград : Изд-во ГАИМК, 1933. Вып. 73. 53 с.
929. Перетц В. Н. Рукописи библиотеки Московского университета, самарских библиотеки и музея и минских собраний. Ленинград : Изд-во АН СССР, 1934. С. 30–175. (Серия : «Описания рукописных собраний», вып. 3).
930. Перетц В. Н. К вопросу о сравнительном методе в литературоведении. *Труды отдела древнерусской литературы Института русской литературы*. Ленинград, 1934. Т. 1. С. 327–339.
931. Перетц В. Н. Академическое издание Моления Даниила Заточника. *Труды отдела древнерусской литературы Института русской литературы*. Ленинград, 1934. Т. 1. С. 341–350.
932. Перетц В. Н. Конверсация Б. Хмельницкого з Банческулом. Памфлет середины XVIII в. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Ленинград, 1934. Т. 2. С. 51–76.
933. Перетц В. Н. Рец.: Fr. Tichý. *Československé písně v Moskevském Zprávniku*. Praha a Bratislava, 1931. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Ленинград, 1934. Т. 2. С. 456–460.
934. Перетц В. Н. Рец.: *Knihovna Slovanského Ústavu v Praze. Svazek II. Slovo o pluku Igorove*. Praha, 1932. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Ленинград, 1934. Т. 2. С. 460.

935. Перетц В. Н. Рец.: *Knihovna sboru pro výzkum slovenska a Podkarpatské Rusi pri Slovanském Ústavu v Praze. Číslo 2.* Ю. А. Яворский. Новые рукописные находки в области старинной карпаторусской письменности XVI–XVIII вв. Praha, 1932. *Труды Института славяноведения в АН СССР.* Ленинград, 1934. Т. 2. С. 461–462.
936. Перетц В. Н. Выставка массовой литературы XVIII века: путеводитель. Ленинград : Изд-во АН СССР, 1934. 27 с.
937. Перетц В. Н. Новый список «Слова» Даниила Заточника. *Труды Отдела древнерусской литературы.* Москва ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1956. Т. XII. С. 362–378.
938. Перетц В. Киево-Печерский патерик в польском и украинском переводе. *Славянская филология.* Москва, 1958. Т. 3. С. 174–210.
939. Перетц В. М. Вірші єромонаха Климентія Зиновієва. *Матеріали до вивчення історії української літератури.* Київ, 1959. Т. I. С. 357–363.
940. Перетц В. Н. Описание собрания рукописей профессора И. А. Шляпкина принесенного в дар владельцам саратовскому гоударственному университету. *Археографический ежегодник за 1959 год.* Москва, 1960. Приложение. С. 363–466.
941. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. Москва ; Ленинград : АН СССР, 1962. 252 с.
942. Перетц В. Н. Древнерусские княжеские жития в украинских переводах XVII в. *Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков.* Москва ; Ленинград : АН СССР, 1962. С. 8–116.
943. Перетц В. Найближчі завдання вивчення історії української літератури. *Онопрієнко В. І., Щербань Т. О. Джрела з історії Українського наукового товариства в Києві.* Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2008. С. 117–123.

944. Перетц В. Н. Краткий очерк методологии истории русской литературы. Москва : Гос. Публич. Историческая б-ка России, 2010. 246 с.

2.2. Епістолярій

945. Баб'як П. Листи Євгена Тимченко до Володимира Гнатюка. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1992. Т. ССХХІV : Праці Філологічної секції. С. 295–333.
946. Взаємне листування Михайла Грушевського та Мирона Кордуби / Упоряд.: О. Купчинський. Львів : Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, 2016. 422 с. (Українознавча наукова бібліотека НТШ. Ч. 43).
947. Вернадський В. І. Листування з українськими вченими / НАН України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України [та ін.] ; ред. рада: Б. Є. Патон (голова) [та ін.]. Київ, 2011. (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; т. 2) (До 150-річчя від дня народження видатного вченого і мислителя акад. В. І. Вернадського. Т. 2 ; Кн. 1 : А–Г / Редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.] ; авт.-уклад.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. Ю. Афіані [та ін.]. 2011. 824 с.
948. Вернадський В. І. Листування з українськими вченими / НАН України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України [та ін.] ; ред. рада: Б. Є. Патон (голова) [та ін.]. Київ, 2011. (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; т. 2) (До 150-річчя від дня народження видатного вченого і мислителя акад. В. І. Вернадського. Т. 2 ; Кн. 2 : Листування : Д–Я, ч. 1 : Д–Н / Редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.] ; авт.-уклад.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. Ю. Афіані [та ін.]. 2012. 692 с.
949. Вернадський В. І. Листування з українськими вченими / НАН України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України [та ін.] ; ред. рада: Б. Є. Патон

- (голова) [та ін.]. Київ, 2011. (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; т. 2) (До 150-річчя від дня народження видатного вченого і мислителя акад. В. І. Вернадського. Т. 2 ; Кн. 2 : Листування : Д–Я, ч. 2 : О–Я / Редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.] ; авт.-уклад.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. Ю. Афіані [та ін.]. 2012. 742 с.
950. В. І. Вернадський і Україна: з листування. Кн. 1 : А–І / Авт. та упоряд.: С. М. Кіржаєв, К. Є. Новохатський, Л. М. Яременко [та ін.] ; редкол.: А. Г. Загородній (голова), О. С. Онищенко (заст. Голови) [та ін.] / НАН України, Ком. НАН України з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Київ, 2018. 572 с.
951. Гордієнко Д. С. Листи В. Бузескула до М. Бережкова // Древности 2013. Харьковский историко-археологический ежегодник. Харьков : ООО «НТМТ», 2013. Вып. 12. С. 311–317.
952. Епістолярна спадщина Агатангела Кримського (1890–1941 рр.) : в 2 т. / Редкол.: Л. В. Матвєєва (гол. ред.) [та ін.] ; НАН України, Інститут сходознавства ім. А. Кримського. Київ, 2005. Т. 2 : 1918–1941. 358 с.
953. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Вип. 1 : листи вчених до Д. І. Яворницького / Упоряд.: С. В. Абросимова, А. І. Перкова, О. В. Піцик, Н. Г. Чередник ; вступ. ст. С. В. Абросимової, А. І. Перкової ; перед. слово Б. Т. Карапиша. Дніпропетровськ : Гамалія, 1997. 888 с.
954. Каран Д. Діяльність Постійної Комісії для складання біографічного словника українських діячів в контексті епістолярної спадщини К. В. Харламповича // Студії з архівної справи та документознавства. 2004. Т. 11. С. 188–204.
955. Літературна спадщина. Т. 1. Іван Франко. Вип. 1. Київ : Вид-во АН УРСР, 1956. С. 481–482, 485.
956. Листи громадських діячів, представників української науки, культури і церкви до Івана Огієнка (митрополита Іларіона) 1910–1969 / Упоряд.: І. Преловська [та ін.]. Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2011. 744 с.

957. Листування митрополита Іларіона (Огієнка) [упоряд. о. Ю. Мицик]. Київ : Києво-Могилянська академія, 2006. 568 с.
958. Михайло Грушевський. Студії та джерела. Київ, 2019. Кн. 1. 510 с.
959. Михайло Грушевський. Студії та джерела. Київ, 2019. Кн. 2. 486 с.
960. Мицик Ю., Тарасенко І., Щестюк Т., Затилюк Я. З листів учених до М. С. Грушевського. *Магістеріум. Історичні студії* [Національного університету «Києво-Могилянська академія»]. 2010. Вип. 41. С. 75–86.
961. Пам'ятки : [археограф. щорічник]. Т. 2: Епістолярна спадщина Івана Огієнка (митрополита Іларіона) (1907–1968) / Упоряд.: В. П. Ляхоцький, Н. П. Московченко, І. М. Преловська ; Деркомархів України, УДНДІАСАД. Київ, 2001. 477с.
962. Перапіска М. В. Доўнар-Запольськага з дзеячамі навукі Украіны (1893–1907 гг.) / Складальнікі выдання В. М. Лебедзева, А. Л. Кіштымаў. Гомель : Гомельскі дзяржаўны універсітэт імя Францыска Скарыны. 2005. 138 с.
963. Т. Г. Шевченко в епістолярії відділу рукописів / Упоряд.: А. Г. Адаменко, М. П. Візир (керівник), І. Д. Лисоченко, Й. В. Шубинський. Київ : Наукова думка, 1966. 492 с.
964. Тельвак В. Листи Михайла Грушевського до Аркадія Ляценка. *Михайло Грушевський. Студії та джерела*. Київ, 2019. Кн. 1. С. 439–454.
965. У півстолітніх змаганнях. Вибрані листи до Кирила Студинського (1891–1941) / Упоряд.: О. Гайова, У. Єдлінська, Г. Сварник. Київ : Наукова думка, 1993. 768 с.
966. Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Листи: т. 48–50. Київ : Наукова думка, 1986. Т. 50 : листи (1895–1916). С. 222–223, 285.
967. Шахматов А. А. Избранная переписка : в 3 т. Т. 1: Переписка с Ф. Ф. Фортунатовым, В. Н. Перетцем, В. М. Истриным / [Отв. ред. В. Г. Вовина-Лебедева ; авт.-сост. В. Г. Вовина-Лебедева, Е. Н. Груздева, А. Е. Жуков]. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 2018. 944 с., 32 с. [вкл.]. (Studiorum slavicoorum orbis ; вып. 12).

968. Шульга В. До історії Українського наукового товариства у Києві: листи Наталії Романович до Михайла Грушевського (1908–1914 рр.). *Михайло Грушевський. Студії та джерела*. Київ, 2019. Кн. 2. С. 261–396.

2.3. Спогади та щоденники

969. Адрианова-Перетц В. П. Начало пути в Киевском семинаре В. Н. Перетца. *Воспоминания о Николае Калликовиче Гудзи*. Москва : Изд-во МГУ, 1968. С. 9–15.
970. Адрианова О. Н., Адрианова Л. Н. Воспоминания о Варваре Павловне Адриановой-Перетц. *Труды отдела древнерусской литературы*. Санкт-Петербург : Наука, 1992. Т. 45. С. 9–11.
971. Білецький Л. Т. Мої спомини (1917–1926 рр.) / Підготовка тексту, вступна стаття та іменний покажчик В. Р. Адамський. Кам'янець-Подільський : «Медобори – 2006», 2013. 239 с.
972. Бялый Г. А. Варвара Павловна Адрианова-Перетц. *Труды Отдела древнерусской литературы*. Ленинград, 1974. Т. XXIX : Вопросы истории русской средневековой литературы. Памяти Варвары Павловны Адриановой-Перетц. С. 44–46.
973. Вернадский В. И. Дневники 1917–1921. Киев : Наукова думка, 1994. 270 с.
974. Гудзій М. К. Пам'яті академіка В. М. Перетца (1870–1935). *Радянське літературознавство*. 1965. № 12. С. 45–49.
975. Гудзій Н. Памяти учителя. *Русская литература*. 1965. № 4. С. 167–169.
976. Гудзій Н. К. Автобіографія. *Воспоминания о Николае Калликовиче Гудзи*. Москва : Изд-во МГУ, 1968. С. 127–144.
977. Домонтович В. [Петров В. П.]. Болотьяна Лукроза. *Домонтович В. Спрага музики*. Київ : Вид. Дім «Комора», 2017. С. 411–447.
978. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901–1914 роки) : науково-популярне видання. Київ : Темпора, 2007. 272 с.

979. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки) : науково-популярне видання. Київ : Темпора, 2007. 632 с.
980. Єфремов С. О. Щоденники. 1923–1929 / Упоряд.: О. С. Путро [та ін.]. Київ : ЗАТ «Газета “Рада”», 1997. 834 с.
981. Колпакова Н. П. Двадцатые годы. *Труды Отдела древнерусской литературы*. Ленинград, 1974. Т. XXIX : Вопросы истории русской средневековой литературы. Памяти Варвары Павловны Адриановой-Перетц. С. 39–43.
982. Кузьмина В. Д. Он все умел делать хорошо и от души. *Воспоминания о Николае Калликовиче Гудзи*. Москва : Изд-во МГУ, 1968. С. 41–43.
983. Лихачев Д. Мысли о жизни. *Воспоминания*. Москва : Азбука. Азбука-Аттикус, 2028. 480 с.
984. Лотоцький О. Сторінки минулого. Ч. 2. Варшава, 1933. 481 с. (Праці Українського наукового інституту. Серія мемуарів ; т. 12, кн. 3).
985. Лотоцький О. Сторінки минулого. Ч. 4. Варшава, 1934. 398 с. (Праці Українського наукового інституту. Серія мемуарів ; т. 12, кн. 4).
986. Назаревський О. Сторінка спогадів. *За радянські кадри*. 1963. 29 березня. С. 1.
987. Назаревский А. А. Памяти учителя (к 30-летию со дня смерти академика В. Н. Перетца). *Вісник Київського університету. Серія філології та журналістики*. Київ, 1966. № 8. С. 55–63.
988. Назаревский А. А. Из далекого и недавнего прошлого. *Воспоминания о Николае Калликовиче Гудзи*. Москва : Изд-во МГУ, 1968. С. 16–24.
989. Назаревский А. А. Из воспоминаний о молодых годах В. П. Адриановой-Перетц. *Труды Отдела древнерусской литературы*. Ленинград, 1974. Т. XXIX : Вопросы истории русской средневековой литературы. Памяти Варвары Павловны Адриановой-Перетц. С. 33–38.
990. Назаревский А. А. Из истории Семинария русской филологии профессора В. Н. Перетца (В. М. Отроковский. К 80-летию со дня рождения).

- Писемність Київської Русі і становлення української літератури* : зб. наук. праць. Київ : Наукова думка, 1988. С. 272–294.
991. Огієнко І. Моє життя : автобіографічна хронологічна канва. Житомир : Полісся, 2002. 120 с.
992. Полонська-Василенко Н. Спогади. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 591 с.
993. Самбурський К. І. Щоденники. 1918–1928 рр. : Гірка українська історія очима псаломщика з Гужівки / Упоряд.: В. Моренець, В. Шевченко. Київ : Гнозис, 2015. 1024 с.
994. Царинный А. [Стороженко А. В.]. Украинское движение. Краткий исторический очерк, преимущественно по личным воспоминаниям. *Украинский сепаратизм в России. Идеология национального раскола*. Москва : «Москва», 1998. С. 133–252.
995. Чикаленко Є. Щоденник (1907–1917). У 2-х т.: документально-художнє видання. Київ : Темпора, 2004. Т. 1: 428 с.

2.3. Збірники документів

996. Бібліографія писаннів співробітників Історично-філологічного відділу за 1927–1928 рр. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. 1928. Кн. ХІХ. С. 403–420.
997. [Єфремов С.]. Звідомлення Історично-філологічного відділу за 1927. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. 1928. Кн. ХІХ. С. 372–386.
998. Життєпис академіка Володимира Перетца (з приводу 35-ї річниці його наукової діяльності). *Записки Історично-філологічного відділу УАН*. Київ, 1927. Кн. 12. С. 253–257.
999. Записка про наукову діяльність та наукові праці Володимира Миколайовича Перетца / Уклали Н. О. Котляревський, О. О. Шахматов, П. Ф. Фортунатов, О. І. Соболевський. *Записки Історично-філологічного відділу УАН*. Київ, 1927. Кн. 12. С. 258–264.

1000. Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук у Києві. Київ : Друк. Укр. наук. т-ва, 1919. 88 с. (Видання Української академії наук).
1001. Звідомлення про діяльність Української академії наук у Києві до 1 січня 1920 року. [Київ] : Видання Української академії наук, [1920]. ХСV с.
1002. Звідомлення за 1921 рік / Всеукраїнська академія наук. Берлін : Вид-во Української молоді, 1923. 76 с.
1003. Звідомлення Всеукраїнської академії наук у Києві за 1923 рік : (з нагоди п'ятиріччя існування Академії 1918–1924). Київ : Друк. Всеукр. акад. наук., 1924. 166 с.
1004. Звідомлення за 1922 рік / Всеукраїнська академія наук. Прага : Вид-во Української молоді, 1925. 70 с.
1005. Звідомлення [Історично-філологічного] відділу за 1924 р. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ, 1925. Кн. V. С. 289–299.
1006. Звідомлення Української академії наук у Києві за 1925 рік. Київ : Друк. Укр. акад. наук., 1926. 80 с.
1007. Звідомлення Української академії наук у Києві за 1926 рік. Київ : Друк. Укр. акад. наук., 1927. 132 с.
1008. Звідомлення Всеукраїнської академії наук у Києві за 1927 рік. Київ : Друк. Всеукр. акад. наук., 1928. 146 с.
1009. Звідомлення Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді за перше п'ятиріччя (1922–1926). Київ, 1927. 22 с.
1010. Звідомлення Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді за 1929 р. *Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови*. Київ : ВУАН, 1931. Вип. III. С. 113–119.
1011. Історія Академії наук України. 1918–1923 : документи і матеріали / Упоряд.: В. Г. Шмельов [та ін.] ; відп. ред. П. С. Сохань ; АН України, Інститут української археографії, Центральна наукова бібліотека

- ім. В. І. Вернадського, Інститут архівознавства, Інститут рукопису. Київ : Наукова думка, 1993. 571 с.
1012. Історія Національної академії наук України. 1924–1928 : документи і матеріали / Упоряд.: В. А. Кучмаренко [та ін.] ; відп. ред. О. С. Онищенко [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 1998. 762 с.
1013. Історія Національної академії наук України. 1929–1933 : документи і матеріали / Упоряд.: Т. В. Вересовська, В. Г. Врублевський, В. А. Кучмаренко, Т. П. Папакіна, Л. І. Стрельська, Л. М. Яременко ; відп. ред. П. С. Сохань, В. А. Кучмаренко [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. Київ, 1998. 542 с.
1014. Історія Національної академії наук України. 1918–1933 : науково-довідковий апарат / Упоряд. О. О. Колобов [та ін.] ; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. Київ, 2002. 448 с.
1015. Історія Національної академії наук України (1934–1937) : документи і матеріали / упоряд. В. А. Кучмаренко, Л. І. Стрельська, Т. П. Папакіна, Л. М. Яременко, С. В. Старовойт, Т. В. Варава, О. Г. Луговський; відп. ред. О. С. Онищенко [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. Київ, 2003. 832 с.
1016. Історія Національної академії наук України. 1956–1960 : Частина 2. Додатки / Редкол.: О. С. Онищенко (голов. ред.) [та ін.] ; упоряд.: Л. М. Яременко, Г. В. Індиченко, С. В. Старовойт [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Київ, 2015. 1064 с.
1017. Историческое общество Нестора Летописца. Список членов Общества к 15 марта 1901 г. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1901. Кн. XV. С. 3–20.

1018. Коротке звітлення Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді за 1931 рік. *Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови*. Київ, 1928. Вип. I. С. 105–109.
1019. Національна академія наук України – 100 : головні тенденції розвитку і здобутки: документи і матеріали. Книга 1 : 1918–1945 / Редкол.: О. С. Онищенко (гол. ред.) [та ін.] ; упоряд.: О. С. Онищенко (наук. кер. проекту), Л. М. Яременко, Г. В. Індиченко [та ін.]; НАН України, Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Київ, 2018. 948 с.
1020. Онопрієнко В. І., Щербань Т. О. Джрела з історії Українського наукового товариства в Києві. Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2008. 352 с.
1021. Отчет Городецкого музея Волынской губернии барона Ф. Р. Штейнгеля за первый год с 25 ноября 1896 года по 25 ноября 1997 года. Варшава. 1898. 60 с.
1022. Перший піврік існування Української академії наук у Києві та начерк її праці до кінця 1919 року / ред. А. Ю. Кримський. Київ : Друк. Укр. наук. т-ва, 1919. 270 с.
1023. Потери науки. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Ленинград, 1932. Т. 1. С. 410–426.
1024. Пушкинский Дом : материалы к истории. 1905–2005. Санкт-Петербург : «Дмитрий Буланин», 2005. 600 с.
1025. Сведения о заседаниях [Исторического] Общества [Нестора Летописца] с 27 октября 1899 г. по 27 октября 1900 г. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1900. Кн. XIV. С. 23–87.
1026. Систематичний каталог видань Всеукраїнської академії наук, 1918–1929 / Уклад.: М. М. Іванченко, Я. І. Стешенко. Київ, 1930. 286 с.
1027. Систематичний каталог видань Всеукраїнської академії наук за 1931 рік / склав Микола Сагарда. Київ, 1932. 40 с.

1028. Список наукових праць академіка В. М. Перетца. *Записки Історично-філологічного відділу УАН*. Київ, 1927. Кн. 12. С. 265–272.
1029. Список праць Академії наук, виданих за 10 літ її існування. Київ : Друк. Всеукр. акад. наук., 1929. 18 с.
1030. Список прилюдних доповідів, що їх зачитали співробітники [Історично-філологічного] відділу протягом 1927 р. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. 1928. Кн. XIX. С. 387–402.
1031. Статут і штати Української академії наук у Києві. Київ : Друк. Укр. наук. т-ва, 1919. 22 с. (Видання Української академії наук).
1032. Українська інтелігенція і влада : зведення секретного відділу ДПУ УСРР 1927–1929 рр. / Упоряд.: В. М. Даниленко. Київ : Темпора, 2012. 756 с.
1033. Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові. Львів, 1912. Ч. 49, вип. 1. 70 с.
1034. Хроніка Українського наукового товариства в Києві. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1908. Кн. I. С. 150–159.
1035. Хроніка «Українського наукового товариства в Києві» за 1908 р. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1909. Кн. IV. С. 153–159.
1036. Хроніка «Українського наукового товариства в Києві». *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1910. Кн. VII. С. 107–114.
1037. Хроніка «Українського наукового товариства в Києві». *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1911. Кн. IX. С. 121–127.
1038. Хроніка «Українського наукового товариства в Києві». *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1912. Кн. X. С. 158–164.
1039. Хроніка «Українського наукового товариства в Києві». *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1913. Кн. XII. С. 158–164.

1040. Хроніка Українського наукового товариства в Києві за 1913 рік. Діяльність товариства в 1914 р., січень–квітень. *Україна*. Київ, 1914. Кн. II. С. 147–155.

3. Наукова література

1041. Агатангел Кримський. Нариси життя і творчості [Зб. наук. праць]. Київ, 2006. 564 с.
1042. Адрианова В. Издания «Комісії українського письменства доби феодалізму» Всеукраинской академии наук. *Труды Института славяноведения Академии наук СССР*. Ленинград, 1932. Т. 1. С. 502–507.
1043. Адрианова-Перетц В. П. Владимир Николаевич Перетц. *Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. Москва ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1962. С. 206–233.
1044. Адрианова-Перетц В. П. Список печатных трудов академика В. Н. Перетца. *Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. Москва ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1962. С. 234–253.
1045. Адрианова-Перетц В. П. Археографические и источниковедческие труды В. Н. Перетца. *Археографический ежегодник за 1968 год*. Москва : Наука, 1970. С. 275–280.
1046. Азволинская И. Д. «Повесть о семи мудрецах» (датировка древнейших русских списков XVII в.). *Труды Отдела древнерусской литературы*. Ленинград, 1981. Т. XXXVI. С. 255–258.
1047. Академик А. А. Шахматов : жизнь, творчество, научное наследие. Сборник статей к 150-летию со дня рождения ученого / Отв. ред. О. Н. Крылова, М. Н. Приемышева. Санкт-Петербург : Нестор-История, 2015. 1040 с.

1048. Александрова Г. А. Володимир Перетц і теоретико-методологічні проблеми порівняльного літературознавства першої третини ХХ ст. *Літературознавчі студії : зб. наук. праць*. Київ : Київський університет, 2013. Вип. 40, ч. 1. С. 3–13.
1049. Александрова Г. А. Порівняльний метод у науковому осмисленні Володимира Перетца. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Бердянськ, 2014. Вип. 1. С. 184–192.
1050. Александрова Г. Павло Филипович: «Порівняльні студії... поширюють наш обрій». *Слово і Час*. Київ, 2016. № 9. С. 23–35.
1051. Алексушина Т. Ф. Коллекционеры старой Самары. Самара : ООО «Офорт», 2005. 470 с.
1052. Андреев В. М. Віктор Петров: нариси інтелектуальної біографії вченого : монографія. Дніпропетровськ : Герда, 2012. 476 с.
1053. Ашнин Ф. Д., Алпатов В. М. «Дело» академика М. Н. Сперанского. *Известия Российской академии наук. Серия литературы и языка*. 1993. № 2. С. 77–86.
1054. Ашнин Ф. Д., Алпатов В. М. Арест и ссылка академика В. Н. Перетца. *Известия Российской академии наук. Серия литературы и языка*. 1994. Т. 53, № 2. С. 74–81.
1055. Ашнин Ф. Д., Алпатов В. М. «Дело» академика В. Н. Перетца. *Известия Российской академии наук. Серия литературы и языка*. 1994. № 2. С. 74–82.
1056. Ашнин Ф. Д., Алпатов В. М. «Дело славистов». 30-е годы. Москва : Наследие, 1994. 288 с.
1057. Ашнин Ф. Д., Алпатов В. М. «Российская национальная партия» – зловещая выдумка советских чекистов. *Вестник Российской академии наук*. 1994. № 10. С. 920–930.
1058. Байкеніч Д. Десятирічний ювілей ВУАН: підготовка до втілення (1928–1931 рр.). *Український історичний журнал*. 2018. № 6. С. 73–94.

1059. Балабай В. І. Костянтин Іванович Самбурський: забутий краєзнавець. *Скарбниця української культури: зб. наук. праць*. Чернігів, 2002. Вип. 3. С. 149–153.
1060. Бахтин М. М. Фрейдизм. Формальний метод в літературознавстві. Марксизм і філософія мови. Статті. Москва : Лабіринт, 2000. 640 с.
1061. Берков П. Н. Введення в вивчення російської літератури XVIII століття. Ч. 1 : Очерк літературної історіографії XVIII століття. Ленінград : Изд-во Ленінгр. ун-та, 1964. 265 с.
1062. Білецький Л. Володимир Перетц : некролог. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1937. Т. 155. С. 234–238.
1063. Білокінь С. Велетень мистецтвознавства [С. Таранушенко]. *Пам'ятки України*. 1989. № 3. С. 12–18.
1064. Білокінь С. Про видання, заборонені на стадії верстки, або тиражі яких було знищено (1920–1941). *До джерел. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя*. Київ ; Львів, 2004. Т. II. С. 554–602.
1065. Білокінь С. І. Музей України (збірка П. Потоцького) : дослідження, матеріали. Монографія. Київ, 2006. 476 с.
1066. Білокінь С. Повсякденні турботи повоєнних книгознавців (за листуванням Федора Максименка). *Збірник пам'яті українського бібліографа Федора Максименка* / Упоряд.: Г. Домбровська, Л. Панів. Львів, 2008. С. 48–135.
1067. Борис Т. П. Колекція В. А. Щавинського в історії музейного дела України. *Вопросы музеологии*. 2015. № 1. С. 49–54.
1068. Бородихин А. Ю., Юдин А. А. Из історії формування бібліотеки В. Н. Перетца и В. П. Адриановой-Перетц. *Одиннадцатые Макушинские чтения : Материалы научн. конф.* Новосибирск : ГПНТБ СО РАН, 2018. С. 25–33.
1069. Бородихин А. Ю., Юдин А. А. Меморіальна бібліотека В. П. Адриановой-Перетц как памятник становления отечественной

- филологической науки. *Вестник Российского фонда фундаментальных исследований. Гуманитарные и общественные науки*. Москва, 2019. № 1 (94). С. 100–116.
1070. Бугославський С. Україно-руські пам'ятки XI–XVIII вв. про князів Бориса і Гліба (розвідка й тексти). Київ, 1928. 206 с.
1071. Бугославский С. А., Артамонов Ю. А. Текстология Древней Руси. Т. 1: Повесть временных лет. Москва : Языки славянских культур, 2006. 312 с.
1072. Бургардт О. Нові обрії в царині дослідження поетичного стилю (принципи Е. Ельстера): репринтне вид. з перекладом укр. мовою / вступне слово В. М. Перетца ; пер. Т. Вірченко ; наук. ред. Р. Козлов. Кривий Ріг : Вид-во: Р. А. Козлов, 2014. 148 с. *Слово і Час*. Київ, 2016. № 6. С. 41.
1073. Бухаркин П. В. Н. Перетц – особый взгляд на историю русской литературы XVIII века. *Folia litteraria Rossica*, 2015. С. 209–216.
1074. Василюк О. Д. Листи В. Перетца до А. Кримського у фондах Інституту рукопису НБУВ. *Східний світ*. Київ, 2010. № 3. С. 5–9.
1075. Василюк О. Д. Листування Агатангела Кримського другої половини 1920-х років. *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2012. Вип. 16. С. 172–182.
1076. Ващенко В. Концепт «інтелектуальної біографії» та конструювання «наукових біографій» в українській історіографії. *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки*. 2009. Вип. 4. С. 475–486.
1077. Веселовська Г. І. Українська театральна культура в дослідженнях В. Резанова. *Література та культура Полісся*. Ніжин: НДП ім. М. Гоголя, 1997. Вип. 8. С. 169–171.
1078. Вивчення української літератури до і після Жовтня. *Літературна газета*. 1958. 10 січня.
1079. В. О. [Отроковский В. О.]. Историко-литературное общество при Университете св. Владимира. *Театральная жизнь*. 1918. № 10. С. 16.
1080. Вовина-Лебедева В. Г. Школы исследования русских летописей: XIX–XX вв. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 2011. 926 с.

1081. Вовина-Лебедева В. Г. А. А. Шахматов и ученое сообщество России. *Академик А. А. Шахматов: жизнь, творчество, научное наследие. Сборник статей к 150-летию со дня рождения ученого.* Санкт-Петербург : Нестор-История, 2015. С. 112–119.
1082. Вовина В. Г. К вопросу о школах А. А. Шахматова и В. Н. Перетца: Степан Антонович Еремин. *Круги времен: В память Елены Константиновны Ромодановской.* Москва : Индрик, 2015. Т. 2. С. 495–520.
1083. Вовк М. П. Вивчення фольклористичної спадщини викладачів класичних університетів України (XIX–XX ст.) : метод. реком. до курсу «Українська народна творчість» для студентів філологічних факультетів університетів. Київ, 2014. 70 с.
1084. Водотика С. Слідами перерваного зв'язку (до 70-річчя заснування Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді). *Віче.* Київ, 1994. № 10. С. 90–100.
1085. Возняк М. Різдвяні й великодні вірші-орації зі збірника кінця XVII – початку XVIII в. *Записки Наукового товариства імені Шевченка.* Львів, 1910. Т. ХСVI. Кн. IV. С. 119–146.
1086. Возняк М. С. Рец.: Стара українська драма і новітні дослідження над нею. Рецензія на книгу В. І. Резанова «Из истории русской драмы», Москва, 1910. *Записки Наукового товариства імені Шевченка.* Львів, 1912. Т. СХII, кн. VI. С. 139–191.
1087. Волошина М. О. Трагедія української еліти в роки тоталітаризму 20–30 рр. XX ст. *Україна на шляху державотворення: історія та сучасність : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 26 травня 2016 р. : [до 25-ї річниці незалежності України].* Харків : ХДУХТ, 2016. С. 147–148.
1088. Гарбузюк М. Володимир Перетц про ранньомодерні польсько-українсько-російські театральні зв'язки (до історії порівняльного театрознавства в Україні). *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : зб. наук. праць.* Київ, 2017. Вип. 21. С. 14–24.

1089. Гаєвський С. «Александрія» в давній українській літературі. Київ, 1929. 237 с.
1090. Гирич І. Михайло Грушевський і справа перенесення його львівських інституцій до Києва в часах Першої російської революції. *Михайло Грушевський. Студії та джерела*. Київ, 2019. Кн. 1. С. 29–58.
1091. Гирич І., Горькова А. Київський археологічний інститут (1917–1924 рр.) як багатопрофільна платформа співпраці гуманітаріїв-науковців Києва. *Український історичний журнал*. 2019. № 6. С. 82–98.
1092. Гнізділова О. Особистість лідера – першооснова функціонування наукової школи. *Вісник Львівського університету*. Серія педагогічна. Львів, 2009. Т. 25, ч. 2. С. 241–248.
1093. Голдовский Б. П. Куклы. Энциклопедия. Москва : Время, 2003. 496 с.
1094. Голобуцький П. Українське книгознавство 20-х років. *Бібліотечний вісник*. Київ, 1994. № 5–6. С. 38–40.
1095. Головкина А. И., Рубинчик О. Е. «... Вспомните... Вашу современницу...» Анна Ахматова и Николай Гудзий./ *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. Київ, 2018. Т. 29 (68). С. 185–200.
1096. Горак Р. Університетська справа Михайла Возняка. *Українське літературознавство*. Львів, 2015. Вип. 79. С. 156–192.
1097. Груздева Е. Н. Владимир Николаевич Перетц в Киеве. 1903–1914 гг. (из переписки В. Н. Перетца с А. А. Шахматовим. *Академик А. А. Шахматов: жизнь, творчество, научное наследие. Сборник статей к 150-летию со дня рождения ученого*. Санкт-Петербург : Нестор-История, 2015. С. 150–166.
1098. Груздева Е. Н. Избрание в ординарные академики В. Н. Перетца (Реконструкция событий по архивным материалам). *Петербургский исторический журнал*. 2018. № 1. С. 253–264.

1099. Грушевський М. Українське Наукове Товариство в Києві й його наукове видавництво. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1908. Кн. I. С. 3–15.
1100. Даниленко В. М. Володимир Вернадський: життя в політиці й політика в житті. Монографія. Київ : Парламентське видавництво, 2019. 512 с. (Серія «Славетні постаті України»).
1101. Даниленко В. М. Суспільно-політичні орієнтири Володимира Вернадського. *Вісник Національної академії наук України*. 2020. № 3. С. 3–13.
1102. Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2016. 924 с.
1103. Демин А. С. О художественности древнерусской литературы / Отв. ред. В. П. Гребенюк. Москва : Языки славянской культуры, 1998. 848 с.
1104. Демин А. Труды В. Н. Перетца по истории русского театра. *Демин А. О древнерусском литературном творчестве : опыт типологии с XI по середину XVIII вв. от Илариона до Ломоносова* / Отв. ред. В. П. Гребенюк. Москва : Языки славянской культуры, 2003. С. 489–497.
1105. Демин А. С. Древнерусская литература как литература : о манерах повествования и изображения. Москва : Языки славянской культуры, 2015. 488 с.
1106. Дзира Я. І. Першовідкривач українських старожитностей, будівничий Київської філологічної школи : до 100-річчя від дня народження В. М. Перетца. *Український історичний журнал*. 1970. № 1. С. 135–137.
1107. Дмитриев А. Н. Владимир Вернадский, «академическая революция» 1917–1918 гг. и украинская эмиграция. *Ежегодник Дома русского зарубежья имени Александра Солженицына*, 2013. Москва : Дом русского зарубежья имени Александра Солженицына, 2013. С. 142–157.
1108. Дмитриев Л. А. Книга академика В. Н. Перетца «Слово о полку Игоревім – пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» (к 50-летию

- издания). *Труды Отдела древнерусской литературы*. Ленинград, 1976. Т. XXXI. С. 344–350.
1109. Дробленкова Н. Ф. В. П. Адрианова-Перетц – преподаватель и редактор. *Труды Отдела древнерусской литературы*. Ленинград, 1974. Т. XXIX : Вопросы истории русской средневековой литературы. Памяти Варвары Павловны Адриановой-Перетц. С. 26–32.
1110. Д-ський В. [Дроздовський В.]. Українська наукова справа в Ленінграді. *Новим шляхом*. Краснодар, 1928. № 1. С. 53–54.
1111. Д-ський В. [Дроздовський В.]. Українське культурне життя Ленінграда. *Червоний шлях*. 1929. № 2. С. 210–211.
1112. Дубровіна Л. А. Кодикологія та кодикографія української рукописної книги. Київ, 1992. 262 с.
1113. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті. Київ, 2009. 530 с.
1114. Дудко В. Проспект невиданого збірника Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді. *Київська старовина*. Київ, 1997. № 1–2. С. 48–57.
1115. Ємчук О. С. І. Маслов: формування особистості вченого. *Волинські історичні записки*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. Т. 1. С. 219–225.
1116. Ємчук О. С. І. Маслов – один із талановитих учнів школи академіка В. М. Перетца. *Волинські історичні записки*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. Т. 2. С. 208–212.
1117. Ємчук О. І. Особовий архівний фонд та бібліотечна колекція С. І. Маслова як складова вітчизняної культурної спадщини. *Архіви України*. Київ, 2009. № 1–2. С. 105–115.
1118. Ємчук О. Сергій Маслов – учений і педагог. *Архіви України*. Київ, 2010. № 5. С. 105–115.
1119. Ємчук О. До проблеми спадковості таланту : родина Сергія Івановича Маслова. *Сіверянський літопис*. Чернігів, 2010. № 1. С. 69–74.

1120. Ємчук О. І. Родина Маслових : колективна біографія вчених. *Українська біографістика*. Київ, 2013. Вип. 10. С. 88–104.
1121. Єрємін І. Рец.: Професор Володимир Резанов, «Драма українська». *Україна*. Київ, 1926. Кн. 4. С. 146–149.
1122. Єфремов С. Рец.: Професор Володимир Резанов – Драма українська : 1. Старовинний театр український. Вип. 1 : Вступ. Сценічні вистави у Галичині. Вип. III : Шкільні дійства великоднього циклу. *Записки Історично-філологічного відділу УАН*. Київ, 1927. Кн. 10. С. 362–364.
1123. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ : Феміна, 1995. 688 с.
1124. Жуков А. Е. А. А. Шахматов и В. М. Истрин. *Академик А. А. Шахматов: жизнь, творчество, научное наследие. Сборник статей к 150-летию со дня рождения ученого*. Санкт-Петербург : Нестор-История, 2015. С. 130–149.
1125. Завальнюк О. Леонід Білецький – приват-доцент, декан і проректор Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918–1920). *Етнічна історія народів Європи*. Київ, 2004. Вип. 17. С. 59–64.
1126. Задорожна Л., Семенюк Г., Росовецький С., Вільна Я., Задорожна С., Гнатенко В. Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (1860–2003). Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 322 с.
1127. Зербіно Д. Д. Наукова школа: лідер і учні. Львів : Євросвіт, 2001. 208 с.
1128. Зозуля С. Ніжинські контакти академіка Агатангела Кримського (за матеріалами епістолярної спадщини вченого). *Ніжинська старовина : збірник регіональної історії та пам'яткознавства (серія : «Ніжинознавчі студії»)*, № 5). Київ. 2008. Вип. 6 (9). С. 27–35.
1129. Зозуля С. Ю. Ніжин модерної доби: студії з історіографії, пам'яткознавства, персоналістики. Київ : Видавець Олег Філюк, 2014. 344 с.

1130. Іваненко О. А. Міжнародна співпраця вчених Університету св. Володимира (1900–1914 рр.). *Український історичний журнал*. 2012. № 4. С. 74–92.
1131. Іваницький А. І. Українська музична фольклористика (методологія і методика) : навчальний посібник. Київ : Заповіт, 1997. 392 с.
1132. Історичне джерелознавство : підручник / Я. С. Калакура [та ін.]. Київ : Либідь, 2002. 486 с.
1133. Історія українознавства : навчальний посібник / Ред.: П. П. Кононенко. Київ : «Академвидав», 2011. 510 с.
1134. Історія української літератури : у 12 т. Т. 1. Давня література (X – перша половина XVI ст.) / Авт.: Ю. Пелешенко, В. Сулима, П. Білоус [та ін.] ; редкол.: В. Дончик (голова) [та ін.] ; наук. ред. Ю. Пелешенко, М. Сулима ; НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Київ : Наукова думка, 2014. 840 с.
1135. Історія української літератури : у 12 т. Т. 2. Давня література (друга половина XVI–XVIII ст.) / Авт.: М. Сулима, М. Корпанюк, Л. Ушкалов [та ін.] ; редкол.: В. Дончик (голова) [та ін.] ; наук. ред. В. Сулима, М. Сулима ; НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Київ : Наукова думка, 2014. 840 с.
1136. Ильинский Г. А. Несколько конъектур к «Слову о полку Игореве»: (по поводу труда академика В. Н. Перетца). *Slavia*. Praha, 1929. Roč. 6. Seš. 3. S. 649–659.
1137. Йолкіна Л. В. Звіти В. Перетца про наукові екскурсії в С.-Петербурзі членів філологічного «Семінарія». *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : філологічні науки*. Миколаїв, 2013. Вип. 4.11. С. 68–72.
1138. Йолкіна Л. В. Українська поезія XVI ст. у рецепції Володимира Перетца. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : філологічні науки*. Миколаїв, 2013. Вип. 4.12. С. 93–97.

1139. Йолкіна Л. В. Роль В. Перетца у формуванні й функціонуванні Української академії наук перших десятиліть ХХ ст. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського* : збірник наукових праць. Філологічні науки (літературознавство). Миколаїв, 2015. № 1 (15). С. 275–279.
1140. Йолкіна Л. Леонід Білецький – учень і послідовник Володимира Перетца. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі України. Філологічні науки. Літературознавство*. Луцьк, 2015. № 9. С. 45–49.
1141. Калакура Я. Методологія історіографічного дослідження : наук.-метод. посіб. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2017. 319 с.
1142. Калакура Я. Українська археографічна традиція: історія і сучасність. Український археографічний щорічник. Нова серія. Київ : Українські пропілеї, 2016. Вип. 19/20, т. 22/23. 2016. С. 18–30
1143. Каманін І. Ще до пісні про Петра Сагайдачного. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1908. Кн. II. С. 217–231.
1144. Капраль М., Фелонюк А. Михайло Грушевський і археографія у Науковому товаристві ім. Шевченка (1894–1913 рр.). *Михайло Грушевський. Студії та джерела*. Київ, 2019. Кн. 2. С. 7–51.
1145. Кіржаєв С. М. Проблеми вивчення стародруків у діяльності Археографічної комісії ВУАН. *Український археографічний щорічник*. Нова серія. Київ : Наукова думка, 1993. Вип. 2, т. 5. С. 15–23.
1146. Кіржаєв С. М. З історії праці Археографічної комісії ВУАН щодо створення правил видання документів. *Український археографічний щорічник*. Нова серія. Київ : Наукова думка, 1993. Вип. 2, т. 5. С. 24–31.
1147. Клековкін О. Театр при столику. Методологія театрознавства: подорожній щоденник. Київ : Фенікс, 2013. 432 с.
1148. Клековкін О. Ю. Історіографія театру : Напрями. Школи. Методи. Постаті : Навчальний посібник. Київ : АртЕк, 2017. 336 с.

1149. Климчук А. Фольклорний матеріал в етнографічному відділі музею барона Федора Штейнгеля. *Міфологія і фольклор*. Київ, 2013. Вип. 4 (15). С. 52–57.
1150. Кобченко К. А. «Жіночий університет Святої Ольги»: історія Київських вищих жіночих курсів. Київ : «МП Леся», 2007. 271 с.
1151. Кобченко К. Софія Щеглова: сторінки наукової біографії. *Українознавчий альманах*. Київ, 2010. Вип. 2. С. 269–274.
1152. Ковалевська О. Стосунки представників старої наукової еліти в світлі листування І. Турцевича й І. Йонинаса. *Сіверянський літопис*. Чернігів, 2010. № 2–3. С. 233–242.
1153. Ковалевська О. О. Діяльність Миколи Біляшівського в роки Першої світової війни. *Український історичний журнал*. 2008. № 2. С. 119–128.
1154. Ковальчук Г. І. Книгознавець, бібліограф і бібліотекар Сергій Іванович Маслов (1880–1957) : Біобібліографічний нарис. Київ, 1995. 44 с.
1155. Ковальчук Г. І. Українське бібліологічне товариство (УБТ). *Вісник Книжкової палати*. Київ, 2004. № 4. С. 34–35.
1156. Ковальчук Г. И. Украинское библиологическое общество. *Книжная культура в трудах ученых стран СНГ*. Москва, 2006. С. 99–102.
1157. Ковальчук Г. І. Українське бібліологічне товариство. *Библиофиль : Альманах*. Нью-Йорк, 2006. № 11. С. 40–43.
1158. Ковальчук Г. І. Архів професора С. І. Маслова як джерело з історії філологічних студій та Київського національного університету імені Тараса Шевченка. *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2009. Вип. 13. С. 36–48.
1159. Ковальчук Г. І. Український науковий інститут книгознавства (1922–1936). Київ : Видавничий дім «Академперіодика», 2015. 688 с.
1160. Колесник І. І. Інтелектуальне співтовариство як засіб легітимації культурної історії України. ХІХ століття. *Український історичний журнал*. 2008. № 1. С. 169–193.

1161. Колесник І. І. Ментальні мапи як інструмент історика. Ейдос. Альманах теорії та історії історичної думки. 2013. № 7. С. 159–168.
1162. Колосова В., Рожденственська М. На честь столітнього ювілею академіка В. М. Перетца. *Інформаційні матеріали Наукової ради з проблем «Закономірності розвитку світової літератури в сучасну епоху»*. Київ, 1972. Вип. 5.
1163. Коментарі. *Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Листи: т. 48–50*. Київ : Наукова думка, 1986. Т. 48: листи (1874–1885). С. 602–605.
1164. Коновець О. Ф. Українська наука як феномен культури : нариси історії від найдавніших часів до першої третини ХХ ст. Київ : МІЛП, 2000. 277 с.
1165. Кононко Е. Н. К столетию В. Н. Перетца. *Вопросы русской литературы : республиканский межведомственный научный сборник*. Львов : Изд-во Львовского университета, 1970. Вып. 2 (14). С. 100–101.
1166. Конусова Е. Д. Штрихи к биографии В. Н. Перетца (по материалам архива С. А. Венгерова). *Ежегодник Рукописного отдела Пушкинского Дома на 2011 год*. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 2012. С. 356–364.
1167. Копержинський К. Українське наукове літературознавство за останнє десятиліття, 1917–1927. Київ, 1929. Т. 2. 34 с.
1168. Коржова А. Школа театрознавства Володимира Перетца. *Просценіум*. Львів, 2013. № 1–3. С. 122–125.
1169. Коржова А. До наукової біографії В. М. Перетца, історика театру. *Мистецтвознавство України : зб. наук. праць*. Київ : Фенікс, 2016. Вип. 16. С. 38–56.
1170. Коржова А. Дискусія між Володимиром Перетцем і Володимиром Резановим: два напрями дослідження історії театру. *Сучасні дослідження в галузі культури і мистецтва. II міжнародна науково-практична конференція*. Київ, 2017. С. 34–37.
1171. Коржова А. Володимир Резанов – український історик театру. *Художня культура. Актуальні проблеми: наук вісник*. Київ : ІПСМ НАМ України, 2017. С. 318–332.

1172. Коржова А. М. Дискусійні питання українського театрознавства кінця XIX – початку XX століття. *Мистецтвознавчі записки : зб. наук. праць*. Київ : Міленіум, 2017. С. 213–222.
1173. Коржова А. Музично-драматична школа Миколи Лисенка: до історії театральної освіти в Україні. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : зб. наук. праць*. Київ, 2017. Вип. 21. С. 152–161.
1174. Коржова А. Методологія театрознавчого дослідження Володимира Перетца. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : зб. наук. праць*. Київ : КНУТУіТ імені І. К. Карпенка-Карого, 2018. Вип. 23. С. 8–17.
1175. Коржова А. Петро Рулін – учень Володимира Перетца : методологічний аспект. *Художня культура. Актуальні проблеми*. Київ, 2018. Вип. 14. С. 28–36.
1176. Коржова А. Методологія дослідження в українському театрознавстві першої третини XX століття. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтво*. Львів, 2018. Вип. 19. С. 169–182.
1177. Корнієнко В. Дмитро Абрамович та його неопублікована праця з історії української літератури початку XVIII ст. *Славістична збірка*. Київ, 2015. Вип. 1. С. 303–316.
1178. Котенко Н. Рецепція формалістичних ідей у колі київських неокласиків. *Слово і Час*. Київ, 2006. № 11. С. 58–69.
1179. Кравець Д. Співпраця Михайла Возняка із Всеукраїнською академією наук у 1920–1930-х рр. (за матеріалами фондів відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника). *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. Львів, 2016. № 8. С. 217–234.
1180. Кравців Б. Удар в основу: ліквідація наукових дослідів над давньою українською літературою в УРСР. *Сучасність*. Мюнхен, 1961. № 5. С. 59–74.

1181. Кравців Б. Розгром українського літературознавства 1917–1937 рр. Збірник на пошану українських учених, знищених большевицькою Москвою. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Париж ; Чикаго, 1962. Т. CLXXIII. С. 217–242.
1182. Кравченко А. Журнальна критика 20-х років : тенденції методології // 20-і роки : літературні дискусії, полеміки. Київ : Дніпро, 1991. С. 171–211.
1183. Кревецький І. Київське історичне товариство Нестора-літописця [Про листування І. Франка з В. Перетцем]. *Літературно-науковий вісник*. Львів, 1904. Т. XXVIII, кн. XI. С. 65–72.
1184. Кречотень В. І. Володимир Перетц – дослідник давньої української пісні. *Народна творчість та етнографія*. Київ, 1970. № 1. С. 20–24.
1185. Кречотень В. Визначна дослідниця письменства і фольклору. *Народна творчість та етнографія*. Київ, 1972. № 5. С. 70–74.
1186. Кречотень В. І. «Золота книга» українського письменного люду. Абрамович Д. І. Києво-Печерський патерик. Репринтне видання. Київ : Час, 1991. С. 270–271.
1187. Крылов В. В. Мартиролог исследователей древнерусской литературы. Из эпистолярного наследия академика В. Н. Перетца. *Вестник Российской академии наук*. Москва, 1994. Т. 64, № 2. С. 148–154.
1188. Курас І., Водотика С. Філія Всеукраїнської академії наук у Ленінграді. *Київська старовина*. Київ, 1996. № 1. С. 85–92.
1189. Кушнір Р. М., Фелонюк А. В. Наукове товариство імені Шевченка: історія, сьогодення, майбутнє. *Вісник Національної академії наук України*. Київ. 2019. № 1. С. 64–84.
1190. Лецькін М. Письменники на життєвому шляху Івана Огієнка (митрополита Іларіона). До 130-річчя від дня народження та 40-річчя світлої пам'яті Великого Українця. Частина перша. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 340 с.
1191. Лецькін М. О. Іван Огієнко (митрополит Іларіон) у гроні сучасників-шевченкознавців : монографія. Житомир, 2013. 300 с.

1192. Лецкін М. О. Яскрава зірка гуманітарного світу (Філологічний семінарій Володимира Перетца) : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 368 с.
1193. Лецкін М. О. Журнали Івана Огієнка (митрополита Іларіона) та український літературний процес 30-х – 60-х років ХХ ст. Монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 560 с.
1194. Лихачев Д. С. Об изучении древней русской литературы в Академии наук за 250 лет ее существования (несколько общих наблюдений). *Русская литература*. Ленинград, 1974. № 2. С. 3–13.
1195. Лобода А. М. Академик Андрей Митрофанович Лобода. *Вечерний Киев*. 1928. 17 февраля. № 41 (312).
1196. Любовець Н. Мемуари (спогади) як джерело біографічних досліджень). *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2009. Вип. 24. С. 277–291.
1197. Ляхоцький В. «Семінарій російської філології» В. Перетца і його учасники: (до 90-ї річниці від дня створення). *Бібліотечний вісник*. Київ, 1997. № 3. С. 27–29.
1198. Макаров В. И. Предназначение человека – «увеличивать сумму добра на земле» (А. А. Шахматов). *Академик А. А. Шахматов: жизнь, творчество, научное наследие. Сборник статей к 150-летию со дня рождения ученого*. Санкт-Петербург : Нестор-История, 2015. С. 8–23.
1199. Мандрика М. Ї. Леонід Білецький. Вінніпег : УВАН, 1957. 23 с. (Серія : Українські вчені; ч. 6).
1200. Марковський М. Рец.: Академік Володимир Перетц. Слово о полку Ігоревім – пам'ятка феодальної України-Руси XII віку. Вступ. Текст. Коментар. У Києві 1926 р. *Записки Исторично-філологічного відділу УАН*. Київ, 1926. Кн. 9. С. 347–351.
1201. Марковський М. Рец.: Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. Сборник

- отделения русского языка и словесности Академии наук СССР. Т. СІ. № 2. Ленинград, 1926. *Україна*. Київ, 1927. Кн. 6. С. 175–180.
1202. Масанов И. В. Словарь псевдонимов русских писателей, ученых и общественных деятелей : в 4 тт. Москва, 1957. Т. 2. 387 с.
1203. Матвеева Л. В. Доля академіка Перетца. *Україна : наука і культура*. Київ : Генеза, 1999. Вип. 30. С. 207–224.
1204. Матвеева Л. В. Доля академіка Перетца. *Матвеева Л. В. Нариси з історії Всеукраїнської Академії наук*. К. : ВД «Стилос», 2003. С. 231–260.
1205. Матвеева Л. В. Доля видатного славіста-українознавця Володимира Перетца. *Східний світ*. Київ, 2007. № 2. С. 32–44.
1206. Матвієнко С. Дискурс формалізму : український контекст. Львів : Літопис, 2004. 144 с.
1207. Махновець Л. Володимир Перетц: (до 100-річчя від дня народження корифея російської та української філології). *Радянське літературознавство*. Київ, 1970. № 1. С. 52–60.
1208. Мацько В. Науково-педагогічна діяльність Володимира Отроковського: історико-літературний аспект. *Педагогічний дискурс : зб. наук. праць*. Хмельницький, 2014. Вип. 16. С. 112–118.
1209. Микитась В. Л. Академік В. М. Перетц про народну творчість та літературу Закарпаття. *Тези доповідей до ХХ наукової конференції Ужгородського державного університету*. Ужгород, 1966. С. 40–47.
1210. Мізюн Г., Обідний О. Націоналістична вилазка з академічної трибуни. *Літературна газета*. Київ, 1935. 14 січня. № 2. С. 3–4.
1211. Міщук С. М. Формування науково-практичних засад опису рукописних книг та стародруків у науковій діяльності В. М. Перетца в Україні. *Бібліотечний вісник*. Київ, 2007. № 4. С. 23–36.
1212. Міщук С. Українські вчені – дослідники рукописно-книжкової спадщини України: друга половина ХІХ – 10-ті рр. ХХ ст. *Питання історії України*. Чернівці, 2008. Т. 11. С. 144–148.

1213. Міщук С. М. Археографічно-бібліографічна школа В. М. Перетца (1907–1914). *Історіографічні дослідження в Україні*. Київ : НАН України. Ін-т історії України, 2008. Вип. 18. С. 47–58.
1214. Міщук С. Рукописно-книжкова спадщина Волині в другій половині XIX – 30-х рр. XX ст.: дослідження, опис, доля. *Волинські історичні записки*. Житомир, 2008. Т. 1. С. 105–116.
1215. Міщук С. Орест Оксентійович Фотинський (1862–1931) та його внесок у збирання, охорону та дослідження волинських книжкових старожитностей. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Історичні науки*. Острог, 2008. Вип. 10. С. 95–105.
1216. Міщук С. М. Софія Олексіївна Щеглова (1886–1965) – дослідник рукописно-книжкової спадщини Катеринославського обласного музею імені О. М. Поля та Київського промислово-мистецького музею. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі України. Серія «Історичні науки»*. Луцьк, 2009. № 13. С. 321–326.
1217. Міщук С. М. В. М. Перетц – дослідник Волинських рукописно-книжкових пам'яток. *Матеріали III Волин. міжнар. іст.-краєзн. конф. (Житомир, 12–13 листоп. 2010 р.)*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Я. Франка, 2010. С. 68–70.
1218. Міщук С. М. Рукописно-книжкові пам'ятки Волині в наукових студіях професора В. М. Перетца. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Науковий збірник*. Київ, 2011. № 4. С. 120–124.
1219. Міщук С. М., Міщук Г. А. В. П. Адріанова-Перетц (1888–1972) – учена, дослідниця української старовини : до 130-річчя від дня народження. *Українська біографістика*. Київ, 2019. Вип. 17. С. 78–92.
1220. Морозов О. Справа академіка Костянтина Харламповича. До 130-річчя з дня народження історика. *Греки в Ніжині : збірник статей і матеріалів*. Ніжин : «Просвіта», 2001. Вип. II. С. 82–134. (Серія : ніжинська старовина).

1221. Новальська Т. В. Бібліотечне читачезнавство в Україні: історія, теорія, практика: монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 352 с.
1222. Новальська Т. УНІК – перша науково-дослідна станова звивчення проблем українського читачезнавства. *Бібліотечний вісник*. 2004. № 1. С. 35–39.
1223. Новальська Т., Тимошенко І. Внесок українських науковців у становлення і розвиток читачезнавства (20-ті – початок 30-х років ХХ ст.). *Бібліотечний вісник*. 2003. № 4. С. 18–22.
1224. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства. Київ : Академія, 2003. 360 с.
1225. Наєнко М. Філологічний семінар – школа наших традицій. Київ : ВЦ «Просвіта», 2012. 280 с.
1226. Наріжний С. З петербурського славянознавства. *Вісник*. Львів, 1933. Т. 1, кн. 1. С. 47–52.
1227. Наулко В. І. Епістолярна спадщина Ф. К. Вовка – важливе джерело наукових знань. *Археологія і давня історія України : зб. наук. пр.* Київ : ІА НАН України. 2012. Вип. 9. С. 181–185.
1228. Національна академія наук України. 1918–2008 : до 90-річчя від дня заснування / Голов. ред. Б. Є. Патон ; автор кол.: О. С. Онищенко, М. В. Попович, В. Л. Богданов [та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. Київ : Вид-во КММ, 2008. 624 с.
1229. Невтомний дослідник. До 130-річчя від дня народження В. М. Перетца (1870–1935). *Календар знаменних і пам'ятних дат. 2000. I кв.* Київ, 2000. С. 59–65.
1230. Ніка О. І. З історії Київського університету: Левченко Григорій Андрійович. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Київ, 2012. Вип. 25. С. 13–21.
1231. Огієнко І. Українська літературна мова XVI-го ст. і Крехівський «Апостол» 1560 р. Т. 1. Варшава, 1930. 520 с.

1232. Онопрієнко В. І. Перетц Володимир Миколайович (1870–1935). *Онопрієнко В. І. Історія української науки : курс лекцій*. Київ, 2010. С. 599–600.
1233. Отроковский В. М. Демонологические мотивы в древнерусской литературе: по поводу книги Ф. А. Рязановского «Демонология в древнерусской литературе» (М., 1916). *Писемність Київської Русі і становлення української літератури : зб. наук. праць*. Київ : Наукова думка, 1988. С. 294–315.
1234. Павленко Л. А. Славістичний доробок Євгена Рихліка. *Науковий потенціал славістики: тези доповідей Міжнародної наукової конференції до Дня слов'янської писемності та культури (м. Київ, 21 травня 2015 р.)*. Київ : НБУВ, 2015. С. 169–171.
1235. Паламарчук О. Л., Чмир О. Р. Славістика в Київському університеті між двома світовими війнами. *Слов'янський світ : зб. наук. пр.* Київ, 2009. Вип. 7. С. 3–13.
1236. Паламарчук О. Л., Чмир О. Р. 165 років славістики в Київському університеті. *Компартивні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. Київ, 2011. Вип. 14. С. 103–111.
1237. Палієнко М. Перетц Володимир Миколайович // «Кієвская старина» у громадському та науковому житті України (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Київ, 2005. С. 305–306.
1238. Панченко А. М. «Переходовый век» в трудах В. П. Адриановой-Перетц. *Труды Отдела древнерусской литературы*. Ленинград, 1974. Т. ХХІХ : Вопросы истории русской средневековой литературы. Памяти Варвары Павловны Адриановой-Перетц. С. 18–21.
1239. Панченко В. *Повість про Миколу Зерова*. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 624 с.
1240. Панькова С. Четвертий том «Історії України-Руси» Михайла Грушевського: між двома «українськими крилами в могутнім леті». *Михайло Грушевський. Студії та джерела*. Київ, 2019. Кн. 1. С. 59–100.

1241. Пастух Т. Філологічний метод В. Перетца та його відображення у сучасному літературознавстві. *Філологічні семінари*. 2014. Вип. 17. С. 19–28.
1242. Патик В. В. Наукова та педагогічна діяльність Андрія Митрофановича Лободи (до 145-річчя від дня народження академіка). *Українська біографістика*. Київ, 2016. Вип. 13. С. 173–188.
1243. Перченко Ф. Ф. Академия наук на «великом переломе». *Звенья. Исторический альманах*. Москва : Прогресс ; Феникс : Atheneum, 1991. Вып. 1. С. 165–235.
1244. Пилипчук Р. Славетний історик театру: [До 100-річчя від дня народження В. М. Перетца]. *Український театр*. Київ, 1970. № 1. С. 31.
1245. Пиріг Р. Я. Життя Михайла Грушевського : останнє десятиліття. Київ, 1993. 198 с.
1246. Пиріг Р. Я., Тельвак В. В. Михайло Грушевський : біографічний нарис. Київ : Либідь, 2017. 576 с.
1247. Піскун В. Спогади про Михайла Грушевського на сторінках «Українського історика»: джерелознавчий аналіз. *Михайло Грушевський. Студії та джерела*. Київ, 2019. Кн. 2. С. 204–217.
1248. Поліщук В. Індуський святий із семінару Перетца : до 125-річчя академіка Олексія Баранникова. *Літературна Україна*. 2015. 16 квітня.
1249. Поліщук Я. Семінар професора Володимира Перетца та початки наукової діяльності Івана Огієнка. *Іван Огієнка і сучасна наука та освіта : науковий збірник (серія історична та філологічна)*. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, 2005. С. 83–96.
1250. Поліщук Я. Науковий пейзаж, мальований часм (Про дискретність формального методу в українському літературознавстві). *Слово і Час*. Київ, 2005. № 5. С. 14–23.
1251. Попова Т. Н. Персональная история VS интеллектуальная биография, биоисториография: подходы и понятия. *Человек в истории и культуре* :

- мемор. сб. материалов и исслед. В память лауреата Гос. Премии Украины, академ. РАЕН, проф. Владимира Никифоровича Станко. Дюссельдорф. 2012. С. 540–563.
1252. Попова Т. Историография в человеческом измерении. *Історіографічні дослідження в Україні* : зб. наук. праць. Київ, 2012. Вип. 22. С. 265–292.
1253. Пристайко В., Шаповал Ю. Михайло Грушевський і ГПУ–НКВД. Трагічне десятиліття: 1924–1934. Київ : Україна, 1996. 335 с.
1254. Прохоренко Н. С. Фонд А. А. Шахматова в Санкт-Петербургском филиале Архива РАН. *Академик А. А. Шахматов: жизнь, творчество, научное наследие. Сборник статей к 150-летию со дня рождения ученого*. Санкт-Петербург : Нестор-История, 2015. С. 81–96.
1255. Ржиган В. Рец.: Академик Владимир Перетц. Слово о полку Игореве – памятка феодальной Украины-Руси XII в. Вступ. Текст. Комментар. У Києві 1926. *Україна*. Київ, 1927. Кн. 3. С. 177–180.
1256. Ржиган В. Рец.: Академик Владимир Перетц. К изучению «Слова о полку Игореве». Ленинград, 1926. *Україна*. Київ, 1927. Кн. 3. С. 180–183.
1257. Рева Л. Комісія давнього українського письменства при ВУАН: напрями діяльності. *Студії з архівної справи та документознавства*. Київ, 1999. Т. 4. С. 116–117.
1258. Рева Л. Неопубліковані матеріали про давню українську книгу. *Студії з архівної справи та документознавства*. Київ, 2001. Т. 7. С. 140–143.
1259. Рева Л. Гуртківці В. М. Перетца в Житомирі. *Житомиру – 1120 (884–2004)* : [матеріали Міжнар. наук.-краєзнав. конф. «Житомир в історії Волині та України», 15–18 верес. 2004 р., м. Житомир] / Житомир. обл. держ. адмін, Житомир. обл. рада, Житомир. міська рада [та ін. ; голов. ред. : М. Ю. Костиця]. Житомир, 2004. С. 87–94. (Науковий збірник «Велика Волинь» ; т. 31).
1260. Рева Л. В. М. Перетц про наукові студії С. О. Щеглової. *Філологічні семінари. Художня форма*. Вип. 8. Присвячується 100-літтю

- філологічного семінару та його засновнику – професору Перетцу В. М. Київ, 2005. С. 39–41.
1261. Рева Л. Невідомі сторінки біографії Володимира Миколайовича Перетца. *Наукові праці Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського*. Київ, 2011. Вип. 3. С. 559–568.
1262. Рева Л. Володимир Миколайович Перетц як славіст і його наукова школа. *Слов'янські обрії : зб. наук. праць*. Київ, 2012. Вип. 4. С. 155–160.
1263. Резанов В. И. Замечания на рецензию профессора В. Н. Перетца. Санкт-Петербург, 1911. 18 с.
1264. Репина Л. П. «Персональная история»: биография как средство исторического познания. *Казус. Индивидуальное и уникальное в истории*. Москва, 1999. Т. 2. С. 76–100.
1265. Репина Л. П. Персональные тексты и «новая биографическая история»: от индивидуального опыта к социальной памяти. *Сотворение Истории. Человек – Память – Текст*. Казань : Изд-во КГУ, 2001. С. 344–360.
1266. Репина Л. П. Интеллектуальная история в человеческом измерении. *Человек второго плана в истории*. Ростов-на-Дону, 2006. Вып. 3. С. 5–20.
1267. Робинсон М. А., Петровский Д. П. Н. Н. Дурново и Н. С. Трубецкой: проблема евразийства в контексте «Дела славистов» (по материалам ОГПУ–НКВД). *Славяноведение*. Москва, 1992. № 4. С. 68–82.
1268. Робинсон М. А., Сазонова Л. И. О судьбе гуманитарной науки в 20-е годы по письмам В. Н. Перетца М. Н. Сперанскому. *Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы*. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 1993. Т. 48. С. 458–471.
1269. Робинсон М. А. Академик В. Н. Перетц – ученик и учитель. *Славянский альманах 2002*. Москва : Издательство «Индрик», 2003. С. 178–236.
1270. Робинсон М. А. Слависты и «новая религия» вместо науки (1920-е – начало 1930-х годов). *Славянский альманах 2003*. Москва : Издательство «Индрик», 2004. С. 204–243.

1271. Робинсон М. А. Судьбы академической элиты : отечественное славяноведение (1917 – начало 1930-х годов). Москва : Издательство «Индрик», 2004. 432 с.
1272. Робинсон М. А. Выборы В. Н. Перетца в Украинскую Академию наук в 1919 г. *Nel mondo degli Slavi. Incontri e dialoghi tra culture. Studi in onore di Giovanna Brogi Bercoff / A cura di M. Di Salvo, G. Moracci, G. Siedina.* Firenze, 2008. P. 513–520.
1273. Робинсон М. А. М. С. Грушевский и русская академическая элита. *Славянский альманах 2008.* Москва : Издательство «Индрик», 2009. С. 177–206.
1274. Робинсон М. А. В. Н. Перетц: методологические взгляды на изучение истории литературы. *Literature and Social Change: A Voyage Through the History of Slavic Studies. Proceedings of the International Symposium «Literature and Slavic Studies» held by the Commission for the History of Slavic Studies at Comenius University in Bratislava on the 12th and 13th of April 2016.* Bratislava, 2017. P. 157–174.
1275. Робинсон М. А. Научная карьера В. Н. Перетца в контексте общественно-политической жизни Киева (от первых лекций в Университете до избрания в Академию наук. *Славянский альманах 2019.* Москва : Индик, 2019. С. 286–327.
1276. Рождественская М. В. Научная сессия, посвященная 100-летию со дня рождения В. Н. Перетца. *Археографический ежегодник за 1970 год.* Москва : Наука, 1971. С. 396–398.
1277. Рождественская М. В. К истории Отдела (Сектора) древнерусской литературы ИРЛИ АН СССР (1932–1947 гг.). К 55-летию отдела. *Труды Отдела древнерусской литературы.* Ленинград : Наука, 1989. Т. 42. С. 3–52.
1278. Рождественская М. В., Николаева Е. П. Об архивном наследии В. П. Адриановой-Перетц. *Труды Отдела древнерусской литературы.* Санкт-Петербург : Наука, 1992. Т. 45. С. 21–29.

1279. Рождественская М. В. Переписка В. П. Адриановой-Перетц и Н. К. Гудзия (по архивным материалам). *Труды Отдела древнерусской литературы*. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 1993. Т. 46. С. 186–195.
1280. Розанов С. П. Рец.: Академик В. Перетц. «Слово о полку Игоревім – пам’ятка феодальної України-Руси XII віку». У Києві, 1926 р. Академик В. Н. Перетц. К изучению «Слова о полку Игореве». Ленинград, 1926 г. *Известия Отдела русского языка и словесности*. Ленинград : Изд-во АН СССР, 1927. Т. 32. С. 292–299.
1281. Розов Н. Н. О возрождении традиций академика В. Н. Перетца в археографических экспедициях. *Археографический ежегодник за 1971 год*. Москва : «Наука», 1972. С. 195–200.
1282. Росовецький С. К. В. М. Перетц – фундатор «слов’янського формалізму». *Філологічні семінари. Художня форма. Присвячується 100-літтю філологічного семінару та його засновнику – професору Перетцу В. М.* Київ : ВПЦ «Київський університет», 2005. С. 10–12.
1283. Росовецкий С. К., Дмитриев А. Н. Памятник истории литературоведения – или университетское пособие на все времена? Перетц В. Н. *Краткий очерк методологии истории русской литературы. Пособие и справочник для студентов, преподавателей и для самообразования*. Москва : Изд-во Государственная публичная историческая библиотека России, 2010. С. 3–24.
1284. Росовецкий С. Как коммунисты подчинили себе Академию наук или за что был репрессирован академик Владимир Перетц? *Взгляд*. 2013. 7 лютого.
1285. Рулін П. Рец.: Українська академія наук. Збірник історично-філологічного відділу. Ч. 7. Професор В. Резанов. Драма українська. І. Старовинний театр український. *Червоний шлях*. Харків, 1926. № 4. С. 236–239.

1286. Савенок Л. А. Осередок україністики в Ленінграді (1921–1934). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. Київ, 1994. Вип. 3. С. 57–65.
1287. Самойленко Г. В., Самойленко О. Г. Ніжинська вища школа: від Гімназії вищих наук до університету. Ніжин : НДПУ. 2000. 288 с.
1288. Самойленко О. Г. Політика українізації і трагедія вчених ІНО в Ніжині в 20–30-ті рр. ХХ ст. *Інтелігенція і влада*. Одеса, 2004. Вип. 3. С. 205–212.
1289. Сарана Ф. Вшануймо його працю [І. Ф. Єрофєєва]. *Літературна Україна*. 1972. 6 жовтня.
1290. Сборник статей в честь академика Алексея Ивановича Соболевского изданный ко дню 70-летия со дня его рождения Академиею наук по почину его учеников / Под ред. В. Н. Перетца. Ленинград : Изд-во АН СССР, 1928. VIII, 507 с.
1291. Світленко С. І. Українські інтелектуальні зв'язки Д. І. Яворницького в Наддніпрянщині дореволюційного періоду. *Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті : зб. наук. праць*. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2010. Вип. 8. С. 25–48.
1292. Сенік О. Н. Украинские рукописи в коллекции В. Н. Перетца. *Труды Отдела древнерусской литературы*. Ленинград, 1974. Т. XXIX : Вопросы истории русской средневековой литературы. Памяти Варвары Павловны Адриановой-Перетц. С. 349–350.
1293. Скрипник Г. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України – 85 років. *Народна творчість та етнографія*. Київ, 2006. № 5. С. 4–13.
1294. Сліпушко О. Академік В. Перетц: штрихи до історії життя і наукової спадщини. *Українська мова та література*. 2001. № 40. С. 8–9.
1295. Сліпушко О. Порівняльно-історичний метод у науковій методології академіка В. М. Перетца. *Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство : зб. наук. праць*. Рівне, 2002. Вип. 12. С. 82–89.

1296. Сліпушко О. Кримінальна справа академіка В. М. Перетца як дослідника літератури Київської Русі (за матеріалами архіву СБУ). *Слово і Час*. Київ, 2005. № 5. С. 64–70.
1297. Сліпушко О., Шкрабалюк А. Шевченкознавство у Шевченківському університеті. *Українська літературна газета*. Вишгород, 2015. С. 14–15.
1298. Сліпушко О., Шаповалова А. Шевченкознавство у Київському університеті: від часів заснування до сьогодні. *Шевченкознавчі студії : зб. наук. праць*. Київ : Київський університет, 2016. Вип. 19 : За матеріалами Міжнародного круглого столу «Всесвіт Тараса Шевченка» до 201 річниці від дня народження Тараса Шевченка (11–13 березня 2015 року). С. 16–32.
1299. Смольницька М. К. Колегія Павла Галагана в національно-культурному житті України (1871–1920 рр.). Київ : Інститут історії України НАН України, 2004. 527 с.
1300. Смоляр Л. О. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II половини XIX – початку XX ст. Сторінки історії : монографія. Одеса : Астропринт, 1998. 408 с.
1301. Соболев В. С. Отчет академика В. Н. Перетца о своей деятельности в первые годы революции (1918–1923). *Труды Отдела древнерусской литературы*. Санкт-Петербург : Наука, 1992. Т. XLV. С. 30–33.
1302. Соболевский А. И. Рец.: Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы. Т. III. Из истории развития русской поэзии XVII в. С.-Пб. 1902; Перетц В. Н. Очерки старинной малорусской поэзии. С.-Пб. 1903. *Отчет о присуждении Ломоносовских премий в 1903 году*. Санкт-Петербург, 1905. С. 13–23.
1303. Солонська Н. Київська філологічна школа і Володимир Перетц (до 140-річчя від дня народження вченого). *Бібліологічний вісник*. Київ, 2010. № 3. С. 70–71.
1304. Сохань П. С., Ульяновський В. І., Кіржаєв С. М. М. С. Грушевський і АCADEMIA. Київ, 1993. 321 с.

1305. Сперанский М. Н. [Рец. на працю Перетца В. М. «Слово о полку Ігоревім – пам'ятка феодальної України-Руси XII віку»]. *Slavia*. Praha, 1927. Роç. 6. Seř. 1. S. 180–182.
1306. Спеціальні історичні дисципліни: довідник : навчальний посібник / І. Н. Войцехівська [та ін.]. Київ : Либідь, 2008. 520 с.
1307. С. П-ра. [Петлюра С.]. Д[октора] Перетца [закликано на кафедру Київського університету]. *Літературно-науковий вістник*. Львів, 1903 р. Т. XXIV, кн. X. С. 68 (хроніка).
1308. Старовойтенко І. Просопографічний портрет особистості у контексті сучасних завдань біографічних та історичних досліджень. *Українська біографістика* : зб. наук. праць. Київ, 2008. Вип. 4. С. 50–66.
1309. Стахієва Н. В. Внесок В. М. Перетца у становлення українознавства. *Актуальні проблеми науки та освіти* : зб. матеріалів XV підсумкової наук.-практ. конф. Викладачів, м. Маріуполь, 1 лютого 2013 р. Маріуполь, 2013. С. 411–413.
1310. Стахієва Н. В. Вшанування пам'яті В. М. Перетца. *Україна і світ: проблеми історії* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 2013 р. Маріуполь, 2013. С. 109–111.
1311. Стахієва Н. В. Життя та діяльність В. М. Перетца: культурологічний аспект. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури* : зб. наук. праць. Київ : Міленіум, 2013. № 29. С. 138–145.
1312. Стахієва Н. В. Культурно-освітня діяльність В. М. Перетца. *Якість вищої освіти: українська національна система та європейські практики* : зб. матер. міжнар. наук.-теорет. конф. 21–22 березня 2013 р. Київ : НАКККіМ, 2013. С. 230–233.
1313. Стахієва Н. В. Культуротворча діяльність В. М. Перетца в контексті української національної ідеї кінця XIX – початку XX століття. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філософія, культурологія, соціологія*. Маріуполь, 2013. Вип. 5. С. 45–54.

1314. Стахієва Н. В. Науковий дискурс у практиці філологічної школи В. М. Перетца. *Дискурс у сучасному науковому, соціокультурному та інформаційному просторі : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 24–25 травня 2013 р.* Маріуполь : МДУ, 2013. С. 85–86.
1315. Стахієва Н. В. В. М. Перетц – фундатор українських культурологічних студій. *Проблеми формування інформаційної культури особистості : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 1 листопада 2013 р.* Маріуполь, 2013. С. 257–260.
1316. Стахієва Н. В. Культуротворча діяльність В. М. Перетца в контексті української національної ідеї (кінець XIX – початок XX століття). *Культура і сучасність : альманах.* Київ : Міленіум, 2013. № 2. С. 233–238; 2014. № 1. С. 203–207.
1317. Стахієва Н. В. Культурно-мистецька спадщина у дослідженнях В. М. Перетца. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. праць.* Рівне : РДГУ, 2014. С. 164–169. (Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету ; Вип. 20, т. 2).
1318. Стахієва Н. В. Культурологічна складова філологічних досліджень В. М. Перетца. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал.* Київ, 2014. № 2. С. 129–135.
1319. Стахієва Н. В. Культурологічний вимір досліджень В. М. Перетца. *Проблеми формування інформаційної культури особистості : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 5 листопада 2014 р.* Маріуполь, 2014. С. 78–81.
1320. Стахієва Н. В. Діяльність Володимира Миколайовича Перетца: мистецтвознавчий аспект. *Інформація та культура в забезпеченні сталого розвитку людства : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 4 листопада 2015 р.* Маріуполь : МДУ, 2015. С. 57–58.
1321. Стахієва Н. В. Науково-педагогічна практика В. М. Перетца. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філософія, культурологія, соціологія.* Маріуполь, 2015. Вип. 10. С. 131–138.

1322. Стахієва Н. Постать Володимира Перетца на терені мистецтвознавства. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Львів, 2016. Вип. 28. С. 38–45.
1323. Стахієва Н. В. Постать В. Перетца у царині театрознавства. *Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство*. Київ, 2016. Вип. 1 (6). С. 125–130.
1324. Стахієва Н. В. Педагогічний портрет В. М. Перетца – вченого минулої доби. *Україна на шляху державотворення: історія та сучасність : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 26 травня 2016 р. : [до 25-ї річниці незалежності України]*. Харків : ХДУХТ, 2016. С. 217–218.
1325. Стахієва Н. В. Дослідження постаті Володимира Миколайовича Перетца: історіографія проблеми. *Українська культура: перспективи євроінтеграції. Інноваційні процеси в сучасній культурі : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 8 квітня 2016 р.* Київ : КНУКіМ, 2016. Ч. I. С. 116–118.
1326. Стахиева Н. В. Коллекционирование как способ сохранения и передачи культурного наследия (на примере частной коллекции В. Н. Перетца). *Зборнік докладаў і тезісаў VI Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў» (Мінск, Беларусь, 19–20 лістапада года)*. Мінськ : Права і эканоміка, 2016. С. 814–816.
1327. Стахиева Н. В. Творческое мастерство В. Н. Перетца (образ ученого и педагога глазами современников). *Вопросы культурологии*. Москва : Изд. дом «Панорама». 2017. № 1. С. 35–39.
1328. Ступак Ю. П. Сторінки з історії українського літературознавства. *Українське літературознавство*. Львів, 1968. Вип. 4. С. 117–121.
1329. Ступак Ю. П. Важливий науковий осередок (до 50-річчя від дня заснування «Товариства дослідників української історії, письменства і мови»). *Український історичний журнал*. 1971. № 11. С. 127–128.

1330. Тельвак В. Творча спадщина Михайла Грушевського в оцінках сучасників (кінець XIX – 30-ті роки XX століття). Київ ; Дрогобич : «Вибір», 2008. 494 с.
1331. Тельвак В. Листи Михайла Грушевського до Михайла Сперанського (1924–1928). *Український археографічний щорічник*. Нова серія. Київ : Українські пропілеї, 2018. Вип. 21/22, т. 24/25. С. 787–798.
1332. Українське наукове товариство в Петербурзі. *Літературно-науковий вістник*. Львів, 1924. № III–IV. С. 341–344.
1333. Филипович П. Українське літературознавство за 10 років революції. *Література* / Ред.: С. Єфремов, М. Зеров, П. Филипович. Київ, 1928. Т. 1. С. 5–28.
1334. Філіпенко Л. Російські жіночі журнали початку XX століття: розмаїття типів та напрямів. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : зб. наук. праць*. Харків, 2011. Т.14. С. 307–316.
1335. Філологічні семінари: Художня форма: Вип. 8: Присвяч. 100-літтю філолог. семінару та його засновнику – професору Перетцу В. М. / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2005. 343 с.
1336. Франко І. Рец.: В. Н. Перетц – малорусские вирши и песни в записях XVI–XVIII в. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1900. Т. XXXVIII, кн. VI. С. 41–46.
1337. Франко І. Рец.: Заметки и материалы для истории песни в России. 1–8. СПб., 1901, стор. 83. (Відбитка з «Известий Отделения русского языка Императорской академии наук», т. VI). *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1902. Т. XLV, кн. I. С. 14–17.
1338. Франко І. Рец.: В. Н. Перетц – К истории польского и русского народного театра I–VII. С.-Пб., 1905. 54 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXXII, кн. IV. С. 211–212.
1339. Франко І. Рец.: Заметки и материалы для истории песни в России. 1–8. – СПб., 1901, 83 с. (Відбитка з «Известий Отделения русского языка Императорской академии наук», т. VI). *Франко І. Я. Додаткові томи до*

- зібрання творів у 50-и томах. Київ : Наукова думка, 2010. Т. 54. С. 338–343.
1340. Франко О. О. Аналіз документів та матеріалів особистого наукового архіву Данила Щербаківського. *Вісник інституту археології Львівського університету*. Львів, 2009. Вип. 4. С. 68–80.
1341. Хайченко Г. Основные этапы развития советского театроведения // История советского театроведения: очерки. 1917–1941. Москва : Наука, 1981. 366 с.
1342. Черниш Н. Бібліографічна комісія НТШ як центр дослідження української книги (1900–1939) : навчальний посібник. Київ : Наша культура і наука, 2006. 216 с.
1343. Чернова І. П. Реалізація методології В. Перетца в практичній діяльності «Семінарію з філології». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8 : Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. Вип. 1. С. 192–199.
1344. Чернухин Е. К. Д. И. Абрамович как исследователь греческих рукописей Киева. *Монфокоп. Исследования по палеографии, кодикологии и дипломатике*. Москва ; Санкт-Петербург : Альянс-Архео, 2008. Вып. 1. С. 275–291.
1345. Чижевський Д. Історія української літератури. Від початків до доби реалізму. Нью Йорк : Українська Вільна Академія Наук у США, 1956. 511 с.
1346. Чорноморець В. [Дроздовський В.]. Товариство дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді. *Літературний архів*. Харків, 1930. № 1–2. С. 343–347.
1347. Чуткий А. Микола Павлович Дашкевич (1852–1908). Київ : Темпора, 2008. 528 с.

1348. Шанова З. К. Інститут славянознавства (1931–1934) в стінах Библиотеки Академії наук. *Петербурзька бібліотечна школа*. Санкт-Петербург, 2015. Вип. 4 (52). С. 59–63.
1349. Шаповал А. Володимир Миколайович Перетц як вчений-українознавець, дослідник рукописної та книжкової спадщини у світлі епістолярних джерел / Андрій Шаповал ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2020. 596 с.
1350. Шаповал А. І. Діяльність В. М. Перетца щодо збереження українських історико-культурних пам'яток (за матеріалами епістолярію вченого). *Київські історичні студії : зб. наук. праць* / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; редкол. : О. О. Салата [та ін]. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. № 1. С. 135–140.
1351. Шаповал А. Епістолярна спадщина академіка В. М. Перетца у фондах Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2016. Вип. 44. С. 668–683.
1352. Шаповал А. І. Участь В. П. Аріанової-Перетц в українському науковому житті: епістолярний дискурс (до 130-річчя від дня народження вченої). *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2017. Вип. 21. С. 536–563.
1353. Шаповал А. І. Листи видатних літературознавців В. М. Перетца і В. П. Аріанової-Перетц до письменника і історика І. Ф. Єрофєєва. *Архіви України*. Київ, 2017. № 1. С. 220–241.
1354. Шаповал А. І. Наукова співпраця В. М. Перетца та М. І. Петрова через призму епістолярних джерел. *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2018. Вип. 22. С. 128–140.
1355. Шаповал А. Участь українських вчених у збірнику на пошану академіка О. І. Соболевського (за епістолярними матеріалами). *Київські історичні студії*. Київ, 2018. № 1 (6). С. 103–109.

1356. Шаповал А. Наукова співпраця І. Я. Франка і В. М. Перетца (за епістолярними джерелами). *Київські історичні студії*. Київ, 2018. № 2 (7). С. 111–117.
1357. Шаповал А. Історія видання збірника на пошану академіка О. І. Соболевського у світлі листування В. М. Перетца. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2018. Вип. 50. С. 466–484.
1358. Шаповал А. І. Епістолярна спадщина В. П. Адріанової-Перетц в архівах України. *Архіви України*. Київ, 2018. № 2–3. С. 227–247.
1359. Шаповал А. І. «Тільки у Вас я знайшов відгук на ті зацікавлення, які остаточно заволоділи мною»: з листів В. М. Перетца до П. Г. Житецького. *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2019. Вип. 23. С. 85–102.
1360. Шаповал А. Співпраця Д. І. Абрамовича з Всеукраїнською академією наук через призму епістолярних документів. *Київські історичні студії*. Київ, 2019. № 1 (8). С. 92–100.
1361. Шаповал А. Співпраця академіка В. М. Перетца з вченими Ніжина (за епістолярними матеріалами). *Ніжинська старовина: збірник регіональної історії та пам'яткознавства (серія: «Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України», № 10)*. Ніжин ; Київ, 2018. Вип. 25 (28). С. 73–82.
1362. Шаповал А. «Драма українська» В. І. Резанова та його співпраця з Всеукраїнською академією наук через призму листів вченого до С. О. Єфремова. *Ніжинська старовина: збірник регіональної історії та пам'яткознавства (серія: «Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України», № 11)*. Ніжин ; Київ, 2018. Вип. 26 (29). С. 153–165.
1363. Шаповал А. Співпраця академіків В. М. Перетца та М. С. Возняка у світлі епістолярних документів. *Київські історичні студії*. Київ, 2019. № 2 (9). С. 102–112.

1364. Шаповал А. І. Співпраця В. М. Перетца з Науковим товариством імені Шевченка через призму листів ученого до М. С. Грушевського. *Архіви України*. Київ, 2018. № 5–6. С. 117–134.
1365. Шаповал А. І. Листи В. М. Перетца до В. М. Гнатюка за 1902–1925 роки. *Архіви України*. Київ, 2019. № 4. С. 227–245.
1366. Шаповал А. Співпраця академіка В. М. Перетца за європейськими вченими (за епістолярними документами). [Cooperation of academician V. M. Peretts with European scholars (according to epistolary documents)]. *Evropský filozofický a historický diskurz* [European philosophical and historical discourse]. Praha, 2018. Svazek 4, 4 vydání. S. 36–43. [2018. Volume 4, Issue 4. P. 36–43].
1367. Шаповал А. Листування академіка В. М. Перетца з вченими Чехословаччини. [Correspondence of the academician V. M. Peretts with scientists of Czechoslovakia]. *Evropský filozofický a historický diskurz* [European philosophical and historical discourse]. Praha, 2019. Svazek 5, 1 vydání. S. 27–33. [2019. Volume 5, Issue 1. P. 27–33].
1368. Шаповал А. Діяльність В. М. Перетца в Українському науковому товаристві в Києві через призму листів вченого до М. С. Грушевського. [V. M. Peretts's activity in the Ukrainian scientific society in Kyiv through a prism of letters of the scientist to M. S. Hrushevsky]. *Evropský filozofický a historický diskurz* [European philosophical and historical discourse]. Praha, 2019. Svazek 5, 3 vydání. S. 40–53. [2019. Volume 5, Issue 3. P. 40–53].
1369. Шаповал А. Співпраця академіка В. М. Перетца з Науковим товариством імені Шевченка к Львові в 1920-ті – на початку 1930-х років (за епістолярними документами). [Cooperation between academician V. M. Peretts and the Shevchenko scientific society in Lviv in the 1920s – the early 1930s (according to epistolary documents)]. *Evropský filozofický a historický diskurz* [European philosophical and historical discourse]. Praha, 2019. Svazek 5, 4 vydání. S. 71–79. [2019. Volume 5, Issue 4. P. 71–79].

1370. Шаповал А. Шлях В. М. Перетца до Університету Святого Володимира в Києві: епістолярний дискурс (до 150-річчя від дня народження вченого). *Київські історичні студії*. Київ, 2020. № 1 (10). С. 134–142.
1371. Шаповал А. І. Переслідування академіка В. М. Перетца та критика його філологічної школи на початку 1930-х років (за архівними документами). *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2020. Вип. 25. С. 52–68.
1372. Шаповал А. Діяльність Д. І. Абрамовича в Комісії давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук через призму епістолярних документів. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2020. Вип. 59. С. 298–313.
1373. Шаповал А. І. До історії видання праці В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Русі XII віку». *Глобалізація/європеїзація і розвиток національних слов'янських культур : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 24 травня 2016 р.)*. / НАН України, Укр. ком. славістів, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. С. 408–411.
1374. Шаповал А. Сторінки співпраці М. Ф. Біляшівського та В. М. Перетца (за епістолярієм вчених). *П'яті читання пам'яті М. Ф. Біляшівського. Матеріали наукової конференції 2019 року. Збірка статей*. Київ : ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2020. С. 75–81.
1375. Шаров І. Перетц Володимир Миколайович (1870–1935) – літературознавець. *100 видатних людей України*. Київ, 1999. С. 315–318.
1376. Ш[вець] А. Коментарі : Франко І. Рец.: Заметки и материалы для истории песни в России. 1–8. – СПб., 1901, стор. 83. (Відбитка з «Известий Отделения русского языка Императорской академии наук», т. VI). *Франко І. Я. Додаткові томи до зібрання творів у 50-и томах*. Київ : Наукова думка, 2010. Т. 54. С. 1023–1027.
1377. Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть : у 2 кн. Книга перша : Ренесанс. Раннє бароко. Київ : Либідь, 2004. 400 с.

1378. Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть : у 2 кн. Книга друга : Розвинене бароко. Пізнє бароко. Київ : Либідь, 2005. 728 с.
1379. Широкоград Є. Х. Соболевський Олексій Іванович. *Українська мова : енциклопедія*. Київ : Українська енциклопедія, 2000. С. 582.
1380. Шмидт С. О. Письма В. П. Адриановой-Перетц М. Н. Тихомирову. *Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы*. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 1993. Т. 48. С. 472–485.
1381. Штогрин Д. Володимир Перетц. *125 років київської української академічної традиції*. Нью-Йорк, 1993. С. 341–359.
1382. Щеголев С. Н. Украинское движение, как современный этап южнорусского сепаратизма. Киев, 1912. 588 с.
1383. Щеголев С. Н. Современное украинство : его происхождение, рост и задачи. Киев : Тип. т-ва Кушнерев и К.°, 1914. 160 с.
1384. Щербань Т. Видатний внесок у становлення української науки : до 125-річчя від дня народження академіка В. М. Перетца. *Вісник НАН України*. 1995. № 1–2. С. 67–76.
1385. Щербань Т. Організатор Київської філологічної школи. *Слово і Час*. Київ, 1995. № 1. С. 16–21.
1386. Щербань Т. О. Перетц В. М. *Українська біографістика*. Київ, 1999. Вип. 2. С. 118–121.
1387. Юдин А. А. Мемориальная библиотека В. П. Адриановой-Перетц в собрании Отдела редких книг и рукописей ГПНТБ СО РАН. *Современные проблемы книжной культуры: основные тенденции развития : материалы Международного научного семинара (Минск, 2–3 апреля 2014 г.)*. Минск ; Москва, 2014. С. 138–141.
1388. Юдин А. А. Владельческие знаки на книгах из собрания В. П. Адриановой-Перетц (ГПНТБ СО РАН, Новосибирск). *VIII Юдинские чтения. Материалы Международной научно-практической конференции*. Красноярск : ГУНБ Красноярского края, 2015. Ч. 1. С. 220–231.

1389. Юркова О. «Має історичну цінність»: справа-формуляр ДПУ УСРР на Федора Савченка (структура та документи). *Михайло Грушевський. Студії та джерела*. Київ, 2019. Кн. 1. С. 472–494.
1390. Юрченко А. Видатний учений В. М. Перетц. *Архіви України*. Київ, 1970. № 1. С. 32–34.
1391. Якобсон Р. О. Формальная школа и современное русское литературоведение. Москва : Языки славянских культур, 2011. С. 40.
1392. Яковлев М. А. Сравнительный метод в исследованиях о русской литературе эпохи феодализма. *Труды отдела древнерусской литературы Института русской литературы*. Ленинград, 1934. Т. 1. С. 299–326.
1393. Якубський Б. До взаємин марксівської методи з старими методами літературознавства. *Життя й революція*. Київ, 1927. № 1. С. 54–65.
1394. Bruckner A. Wladimir Riezanow. Iz istorii russkoj dramy: Szkolnyja diejstwa XVII–XVIII w. i teatr Jezuitow. *Pamiętnik Literacki*. Lwow, 1911. J. 10. S. 401–402.
1395. Gudzij N. Рец.: Перетц В. М. Слово о полку Ігоревім – пам'ятка феодальної України-Руси XII віку. *Zeitschrift für slavische Philologie*. 1927. Bd 4, h. 3–4. S. 485–490.

4. Дисертації та автореферати

1396. Вовина В. Г. Школы исследования русского летописания (XIX – середина XX вв.) : автореф. дис. на соискание ученой степени док. ист. наук: спец. 07.00.09 «Историография, источниковедение и методы исторического исследования». Санкт-Петербург, 2012. 51 с.
1397. Гомотюк О. Є. Становлення і розвиток наукових засад українознавства (90-ті рр. XIX – перша третина XX ст.) : дис. на здобуття наукового ступеня док. іст. наук: спец. «Українознавство». 09.00.12. Київ, 2007. 510 с.

1398. Дороніна Н. В. Історія становлення та розвитку філологічних дисциплін в Імператорському університеті св. Володимира (1834–1919 рр.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. «Історія України». 07.00.01. Київ, 2016. 232 с.
1399. Ємчук О. І. Сергій Іванович Маслов (1880–1957) як учений, організатор архівної та бібліотечної справи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». 07.00.06. Київ, 2010. 19 с.
1400. Міщук С. М. Історико-кодикографічні та бібліографічні дослідження рукописно-книжної спадщини України (друга половина ХІХ – 30-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. іст. наук: спец. «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство». 27.00.03. Київ, 2009. 35 с.
1401. Робинсон М. А. Российское славяноведение: судьбы научной элиты и учреждений академии наук (1917 – начало 1930-х годов) : дис. на соискание ученой степени док. ист. наук: спец. 07.00.10 «История науки и техники». Москва, 2006. 40 с.
1402. Badak G. Recepce ruského formalismu v ukrajinské kultuře v meziválečném období (1921–1939) : disertační práce. Praha. 2020. 282 s.

5. Довідкові видання

1403. Архівні установи України : довідник. Т. 2 : Наукові установи, музеї, бібліотеки : у 2 кн. Кн. 2 : Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь / Держ. архів. Служба України, УНДІСАД ; упоряд.: С. Артамонова, А. Майстренко, Л. Одинока, Р. Романовський ; редкол. тому: О. Гаранін, О. Мельниченко, Ю. Прилепішева, Н. Христова. – Київ, 2012. – ХХVII, 602 с.

1404. Бібліографія Записок Наукового товариства імені Шевченка. Томи I–CCXL 1892–2000 / Уклад. В. Майхер ; ред. О. Купчинський ; Наукове товариство імені Шевченка. Львів, 2003. 741 с. (Серія I. Бібліографія. Т. 13).
1405. Бібліологічні вісті, 1923–1930 : [сист. анот. покажч. змісту] / Уклад. Г. І. Ковальчук. Київ : Абрис, 1996. 158 с.
1406. Брега Г. С., Колибанова К. В. Перетц Володимир Миколайович // Енциклопедія історії України. Київ : Наукова думка, 2011. Т. 8: Па–Прик. С. 140.
1407. Берков П. Перетц Владимир Николаевич. *Литературная энциклопедия*. Москва, 1934. Т. 8. С. 537–538.
1408. [Берков П.] Перетц Владимир Николаевич. *Ленинград : энциклопедический справочник*. Москва ; Ленинград : Изд-во БСЭ, 1957. С. 657.
1409. Булахов М. Г. Энциклопедия «Слова о полку Игореве»: в 5 томах / Рос. акад. наук. Ин-т рус. лит. (Пушкин. дом) ; ред. кол.: Л. А. Дмитриев, Д. С. Лихачев, О. В. Творогов (отв. ред.). Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 1995.
1410. Видання з автографами українських діячів науки і культури : каталог колекції Національної історичної бібліотеки України. Вип. 1 / Нац. іст. б-ка України, Н.-д. від. стародруків, цінних та рідкісних видань ; уклад. Н. О. Горська ; ред. О. І. Марченко, С. І. Смілянець, К. Г. Таранюк-Русанівський. Київ : Вид. дім «Вініченко», 2018. 416 с.
1411. Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України : біогр. довід. : у 2 ч. / Відп. ред. В. О. Горбик. Київ : Інститут історії України НАН України, 2005. Ч. 1. 351 с.; Ч. 2. 346 с.
1412. Гирич І. Епістолярна спадщина Михайла Грушевського : покажчик до фонду № 1235 у ЦДІА України у м. Києві. Київ, 1996. 108 с.
1413. Древнерусские рукописи Пушкинского Дома : (обзор фондов) / Сост. В. И. Малышев. Москва ; Ленинград : Наука, 1965. 230 с.

1414. Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. Володимир Миколайович Перетц. *Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка в особах*. Кам'янець-Подільський, 2008. Т. 3. С. 531–540.
1415. Записки Наукового Товариства імені Шевченка : бібліографічний покажчик змісту : у 2 ч. / Уклад. С. В. Олейник, Ю. Є. Піхманець. Івано-Франківськ : Наукова бібліотека ПНУ, 2014. Ч. 1 : 1893–1937 pp. 86 с.
1416. Зюзин А. В. Перетц Владимир Николаевич. *Литературоведы Саратовского университета, 1917–2009. Материалы к биографическому словарю*. Саратов, 2010. С. 178–188.
1417. Іван Франко на сторінках «Літературно-наукового вістника» (1898–1932) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України ; упоряд.: А. О. Ільченко, К. М. Науменко ; наук. ред. В. О. Кононенко. Київ, 2016. 96 с.
1418. Іларіон Свенціцький : біобібліограф. покажч. / Уклад. Л. Панів ; наук. ред. та авт. передм. Л. Коць-Григорчук ; редкол.: В. Кметь (голова) та [ін.]. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 678 с.
1419. Колибанова К. Перетц Володимир Миколайович // Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України : Біобібліографічний довідник. Київ, 2005. Ч. 2. С. 134–137.
1420. Кононенко В. О. Перетц Володимир Миколайович. *Українські бібліографи : біогр. відом., проф. діяльн, бібліогр.* / М-во культури і туризму України, Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України». Київ, 2008. Вип. 2 / авт.-уклад. : Р. С. Жданова, Н. І. Абдуллаєва, В. О. Кононенко ; наук. ред. В. О. Кононенко, Н. Я. Зайченко. Київ, 2010. С. 99–102.
1421. Кравців Б. Перетц Володимир. *Енциклопедія українознавства. Т. 6. Словникова частина*. Париж ; Нью-Йорк : Молоде Життя, 1970. Т. 6. С. 2015. ; Львів, 1996. Т. 6. С. 2015.
1422. Лаптева Л. П. Перетц Владимир Николаевич. *Славяноведение в дореволюционной России. Библиографический словарь*. Москва : Изд-во «Наука», 1979. С. 264–265.

1423. Летопись Российской академии наук. В 4-х т. Санкт-Петербург : Наука, 2007. Т. IV. 1051 с.
1424. Літературно-науковий вістник. Показчик змісту. Том 1–109 (1898–1932) / Уклав Богдан Ясінський. Київ ; Нью-Йорк : Смолоскип, 2000. 544 с.
1425. Любарська Л. В. Перетц Володимир Миколайович. *Українські мовознавці та письменники-мовотворці : довідник* / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ, 2008. С. 204–205.
1426. Матеріали до біографій етнологів та народознавців України / Уклад.: С. М. Ляшко, С. П. Залозна. Київ ; Запоріжжя : Дике Поле, 2001. 174 с.
1427. Наука и научные работники СССР. Ч. V: Научные работники Ленинграда. Ленинград : Изд-во АН СССР, 1934. 723 с.
1428. Науковий часопис «Україна» (1907–1932). Показчик змісту / Упоряд.: Р. Майборода, В. Врублевський ; Інститут української археографії АН України. Київ, 1993. 140 с.
1429. Особові архівні фонди Інституту рукопису : путівник / НАН України. НБУВ. Інститут рукопису ; Ред. колегія: О. С. Онищенко (відп. ред.) [та ін.]. Київ, 2002. 768 с.
1430. Особові архівні фонди вчених НАН України в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : путівник / Авт. та упоряд.: С. В. Старовойт, А. І. Шаповал, Ю. В. Булгаков [та ін.] ; редкол.: Л. М. Яременко (відп. ред.) [та ін.] / НАН України, Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Київ, 2017. 772 с.
1431. Перетц Владимир Николаевич. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп. т.)*. Санкт-Петербург, 1906. Т. 2 (доп.). С. 395.
1432. Перетц Владимир Николаевич. *Материалы для биографического словаря действительных членов Императорской Академии наук : в 2 ч.* Петроград : Тип. Императорской Академии наук, 1917. Ч. 2 : М–Я. С. 65–72.

1433. Перетц Володимир Миколайович. *Українська Радянська Енциклопедія*. Київ, 1982. Т. 8. С. 259.
1434. Перетц Володимир Миколайович – український літературознавець. *Провідники духовності в Україні* / За ред. І. Ф. Кураса. Київ : Вища школа, 2003. С. 514–515.
1435. Перетц Володимир Миколайович. *Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Незабутні постаті : довідково-біографічне видання* / Упоряд. О. Матвійчук, Н. Струк. Київ : Світ Успіху, 2005. С. 367.
1436. Перетц Владимир Николаевич // Аврус А. И., Саунин И. В., Соломонов В. А. Саратовцы – академики и члены-корреспонденты Российской академии наук : библиографические очерки. Саратов, 2005. С. 134–139.
1437. Перетц Володимир Миколайович. *Денисенко Л. М. Автографи на книгах із колекцій рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог*. Київ, 2007. С. 83.
1438. Перетц Володимир Миколайович. *Київ : Історико-біографічний енциклопедичний довідник*. Київ, 2007. С. 878.
1439. Перетц Володимир Миколайович. *Гарбар Л. В. Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець ХІХ ст. – 1941 р.) : матеріали до біобібліографічного словника*. Київ : НБУВ, 2017. С. 342–343.
1440. Перетц Володимир Миколайович. *Некрополь філологів – викладачів Свято Володимирівського та Шевченківського університету : біографічний довідник* / за ред. Г. Ф. Семенюка. Київ : Логос, 2018. С. 187–188.
1441. Перетц Володимир Миколайович. *Палій В. М., Храмов Ю. О. Національна академія наук 1918–2018. Персональний склад*. Київ : Фенікс, 2018. С. 134.
1442. Професори Київського університету : біограф. довід. / Упоряд. С. Ю. Алтухова, К. В. Бойко, І. В. Ващенко [та ін.]. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. 591 с.

1443. Путівник по особових фондах Архівних наукових фондів рукописів та фотозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського / Відп. ред. Г. А. Скрипник ; заг. ред. Г. В. Довженок. НАН України. ІМФЕ ім. М. Рильського. Київ, 2005. 408 с.
1444. Путівник по фондах відділу рукописів Інституту літератури НАНУ / заг. ред. Г. М. Бурлаки. Київ : Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України ; Видавничий центр «Спадщина», 1999. 864 с.
1445. Семинарий русской филологии при Императорском университете св. Владимира под руководством В. Н. Перетца. Первое пятилетие. Киев, 1912. 64 с.
1446. Семинарий по русской филологии академика В. Н. Перетца. 1907–1927. Учасники Семинария – своему учителю. Ленинград, 1929. 60 с.
1447. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / Упоряд.: В. А. Просалова. Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. 480 с.
1448. Українське перекладознавство. Проблеми художнього перекладу : бібліографічний покажчик / Укладач Ю. Ю. Полякова. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2013. 184 с.
1449. Українські бібліографи. Біографічні відомості. Професійна діяльність. Бібліографія / Авт.-уклад.: Р. С. Жданова, Н. І. Абдуллаєва, В. О. Кононенко ; наук. ред. В. О. Кононенко, Н. Я. Зайченко ; відп. ред. Т. І. Вилегжаніна ; ДЗ «НПБУ». Київ, 2008. 232 с.
1450. Ціпко А. Перетц Володимир Миколайович. *Українці Санкт-Петербурга, Петрограда, Ленінграда...* Вишгород : ПП Сергійчук М. І., 2013. С. 450–451.
1451. Шведова О. И. Историки СССР : указатель печатных списков их трудов. Москва, 1941. 152 с.

6. Електронні публікації

1452. Адрианова-Перетц Варвара Павловна (1888–1972). *Биографика Санкт-Петербургского университета*. URL: <https://bioslovhist.spbu.ru/hist-pg-ld/2426-adrianova-peretc-varvara-pavlovna.html>.
1453. «Академик Владимир Николаевич Перетц (31.01.1870–24.09.1935)». Выставка, посвященная 150-летию со дня рождения. *Библиотека Академии Наук*. URL: http://rasl.ru/events/2020_events/peretz_vn.php.
1454. Алпатов В. Выслушать обе стороны (Михаил Робинсон. Судьбы академической элиты: Отечественное славяноведение, 1917 – начало 1930-х годов). *Отечественные записки*. 2005. № 2 (23). Интернет-проект «Журнальный зал». URL: <http://www.strana-oz.ru/2005/2/vyslushat-obe-storony-mihail-robinson-sudby-akademicheskoy-elity-otechestvennoe-slavyanovedenie-1917----nachalo-1930-h-godov>.
1455. Білокінь С. Велетень мистецтвознавства [С. Таранушенко]. *Сумський історичний портал*. URL: <http://history.sumy.ua/research/article/709-veletenmystetstvoznavstvactaranushenko.html>.
1456. Болотникова М. Квартира М. Н. Сперанского. URL: <https://topos.memo.ru/en/node/521>.
1457. Відкрито пам'ятну дошку академіку Володимиру Перетцу. URL: <http://aej.org.ua/news/1474.html>.
1458. Дмитриев Л. А. Перетц Владимир Николаевич. *Фундаментальная электронная библиотека «Русская литература и фольклор»*. URL: <http://feb-web.ru/feb/slovEnc/es/es4/es4-0091.htm>.
1459. Киперман С. Внук декабриста в жерновах сталинщины. URL: <http://grimnir74.livejournal.com/8965132.html>.
1460. Книги з автографами учнів Володимира Миколайовича Перетца. *Національна історична бібліотека України*. URL: <https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/258/>.

1461. Лобачова І. До 145-річчя з дня народження Перетца Володимира Миколайовича. *Новгород-Сіверський Історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім»*. URL: <http://www.ns-slovo.org.ua/statti/117-do-145-richchya-z-dnya-narodzhennya-perettsa-volodimira-mikolajovicha>.
1462. Никитин О. В. «Нестор славянских филологов» (об академике Алексее Ивановиче Соболевском). *Слово*. URL: https://www.portal-slovo.ru/philology/39037.php?ELEMENT_ID=39037.
1463. Огієнко І. Моє життя. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/86087>.
1464. Перетц Володимир Миколайович (1870–1935) : з нагоди ювілею вченого. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5123>.
1465. Перетц Владимир Николаевич (1870–1935). *Биографика Санкт-Петербургского университета*. URL: <https://bioslovhist.spbu.ru/person/223-peretts-vladimir-nikolayevich.html>.
1466. Регушевський Є. С. Перетц Володимир Миколайович. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um66.htm>.
1467. Робинсон М. А. М. С. Грушевский и русская академическая элита. *Асоціація європейських журналістів*. URL: <http://aej.org.ua/History/1457.html>.
1468. Росовецкий С. К. Об академике Владимире Николаевиче Перетце. URL: <http://www.aej.org.ua/History/1440.html>.
1469. Росовецкий С. Как коммунисты подчинили себе Академию наук или за что был репрессирован академик Владимир Перетц? URL: <http://aej.org.ua/History/1472.html>.
1470. Рудзицкий А. Учитель и его ученики. Памяти академика В. Н. Перетца. *Еврейский мир Украины*. URL: <http://ju.org.ua/ru/publicism/551.html>.
1471. Стахієва Н. В. Славістичні студії В. М. Перетца [Електронний ресурс]. *Актуальные проблемы славистики : междунар. Интернет-конф. Секция 8*,

Современные славистические студии в Украине. Дата публ.: 16.06.2013. 19:11. URL: <http://centrumpl.in.ua/forum/12-28-1>.

1472. 31 січня 1870 року народився видатний історик української літератури Володимир Перетц. *Рідна країна*. URL: <https://ridna.ua/2020/01/31-sichnya-1870-roku-narodyvsya-vydatnyj-istoryk-ukrajinskoji-literatury-volodymyr-peretts/>.

1473. Яковлев Федор Тимофеевич. Историческая Самара. URL: <http://историческая-самара.рф/каталог/самарская-персоналия/я/яковлев-фёдор-timoфеевич.html>.

ДОДАТКИ

Додаток 1

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, які відображають основні результати дисертаційного дослідження:

Монографія

1. Шаповал А. Володимир Миколайович Перетц як вчений-українознавець, дослідник рукописної та книжкової спадщини у світлі епістолярних джерел / Андрій Шаповал; відп. ред. Л. А. Дубровіна; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2020. – 596 с. ISBN 978-966-02-9417-2 (друк.). ISBN 978-966-02-9418-9 (електрон.). URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003840>

Статті, опубліковані у наукових фахових виданнях України, у тому числі виданнях, що включені до наукометричних баз

2. Шаповал А. Епістолярна спадщина академіка В. М. Перетца у фондах Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / А. Шаповал // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – Вип. 44. – С. 668–683.

3. Шаповал А. І. Участь В. П. Аріанової-Перетц в українському науковому житті: епістолярний дискурс (до 130-річчя від дня народження вченої) / А. І. Шаповал // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2017. – Вип. 21. – С. 536–563.

4. Шаповал А. І. Листи видатних літературознавців В. М. Перетца і В. П. Адріанової-Перетц до письменника і історика І. Ф. Єрофєєва / А. І. Шаповал // Архіви України. – Київ, 2017. – № 1. – С. 220–241.

5. Шаповал А. І. Наукова співпраця В. М. Перетца та М. І. Петрова через призму епістолярних джерел / А. І. Шаповал // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2018. – Вип. 22. – С. 128–140.

6. Шаповал А. Участь українських вчених у збірнику на пошану академіка О. І. Соболевського (за епістолярними матеріалами) / А. Шаповал // Київські історичні студії. – Київ, 2018. – № 1 (6). – С. 103–109.

7. Шаповал А. Наукова співпраця І. Я. Франка і В. М. Перетца (за епістолярними джерелами) / А. Шаповал // Київські історичні студії. – Київ, 2018. – № 2 (7). – С. 111–117.

8. Шаповал А. Історія видання збірника на пошану академіка О. І. Соболевського у світлі листування В. М. Перетца / А. Шаповал // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2018. – Вип. 50. – С. 466–484.

9. Шаповал А. І. Епістолярна спадщина В. П. Адріанової-Перетц в архівах України / А. І. Шаповал // Архіви України. – Київ, 2018. – № 2–3. – С. 227–247.

10. Шаповал А. І. Співпраця В. М. Перетца з Науковим товариством імені Шевченка через призму листів ученого до М. С. Грушевського / А. І. Шаповал // Архіви України. – Київ, 2018. – № 5–6. – С. 117–134.

11. Шаповал А. Співпраця академіка В. М. Перетца з вченими Ніжина (за епістолярними матеріалами) / А. Шаповал // Ніжинська старовина : збірник регіональної історії та пам'яткознавства (серія: «Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України», № 10). – Ніжин ; Київ, 2018. – Вип. 25 (28). – С. 73–82.

12. Шаповал А. «Драма українська» В. І. Резанова та його співпраця з Всеукраїнською академією наук через призму листів вченого до С. О. Єфремова / А. Шаповал // Ніжинська старовина : збірник регіональної

історії та пам'яткознавства (серія: «Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України», № 11). – Ніжин ; Київ, 2018. – Вип. 26 (29). – С. 153–165.

13. Шаповал А. І. «Тільки у Вас я знайшов відгук на ті зацікавлення, які остаточно заволоділи мною»: з листів В. М. Перетца до П. Г. Житецького / А. І. Шаповал // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2019. – Вип. 23. – С. 85–102.

14. Шаповал А. Співпраця Д. І. Абрамовича з Всеукраїнською академією наук через призму епістолярних документів / А. Шаповал // Київські історичні студії. – Київ, 2019. – № 1 (8). – С. 92–100.

15. Шаповал А. Співпраця академіків В. М. Перетца та М. С. Возняка у світлі епістолярних документів / А. Шаповал // Київські історичні студії. – Київ, 2019. – № 2 (9). – С. 102–112.

16. Шаповал А. До історії видання збірника на пошану академіка О. І. Соболевського (за матеріалами епістолярної спадщини В. М. Перетца) / А. Шаповал // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2019. – Вип. 54. – С. 304–319.

17. Шаповал А. І. Листи В. М. Перетца до В. М. Гнатюка за 1902–1925 роки / А. Шаповал // Архіви України. – Київ, 2019. – № 4. – С. 227–245.

18. Шаповал А. Шлях В. М. Перетца до Університету Святого Володимира в Києві: епістолярний дискурс (до 150-річчя від дня народження вченого) / А. Шаповал // Київські історичні студії. – Київ, 2020. – № 1 (10). – С. 134–142.

19. Шаповал А. І. Переслідування академіка В. М. Перетца та критика його філологічної школи на початку 1930-х років (за архівними документами) / А. І. Шаповал // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2020. – Вип. 25. – С. 52–68.

20. Шаповал А. Діяльність Д. І. Абрамовича в Комісії давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук через призму епістолярних документів / А. Шаповал // Наукові праці Національної

бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2020. – Вип. 59. – С. 298–313.

*Статті у зарубіжних наукових виданнях, що включені до
наукометричних баз*

21. Шаповал А. Співпраця академіка В. М. Перетца за європейськими вченими (за епістолярними документами) / А. Шаповал // *Evropský filozofický a historický diskurz*. – Praha, 2018. – Svazek 4, 4 vydání. – S. 36–43. [European philosophical and historical discourse. – Praha, 2018. – Volume 4, Issue 4. – P. 36–43].

22. Шаповал А. Листування академіка В. М. Перетца з вченими Чехословаччини / А. Шаповал // *Evropský filozofický a historický diskurz*. – Praha, 2019. – Svazek 5, 1 vydání. – S. 27–33. [European philosophical and historical discourse. – Praha, 2019. – Volume 5, Issue 1. – P. 27–33].

23. Шаповал А. Діяльність В. М. Перетца в Українському науковому товаристві в Києві через призму листів вченого до М. С. Грушевського / А. Шаповал // *Evropský filozofický a historický diskurz*. – Praha, 2019. – Svazek 5, 3 vydání. – S. 40–53. [European philosophical and historical discourse. – Praha, 2019. – Volume 5, Issue 3. – P. 40–53].

24. Шаповал А. Співпраця академіка В. М. Перетца з Науковим товариством імені Шевченка к Львові в 1920-ті – на початку 1930-х років (за епістолярними документами) / А. Шаповал // *Evropský filozofický a historický diskurz*. – Praha, 2019. – Svazek 5, 4 vydání. – S. 71–79. [European philosophical and historical discourse. – Praha, 2019. – Volume 5, Issue 4. – P. 71–79].

Публікації, які засвідчують апробацію результатів дисертації:

25. Шаповал А. І. Листи В. М. Перетца до С. О. Єфремова у фондах Інституту архівознавства НБУВ / А. І. Шаповал // *Бібліотека. Наука. Комунікація: матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовтня 2015 р.): в 2 ч.*

Ч. 2 / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – С. 152–154.

26. Шаповал А. Епістолярій В. М. Перетца як джерело дослідження розвитку українознавства в Росії у 20-х рр. ХХ ст. / А. Шаповал // Шістнадцяті джерелознавчі читання «Архівна наука і освіта в незалежній Україні»: матеріали Всеукр. наук. конф. 24 листопада 2015 р. КНУ. – Київ, 2015. – С. 109–111.

27. Шаповал А. І. До історії видання праці В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Русі XII віку» / А. І. Шаповал // Глобалізація/європеїзація і розвиток національних слов'янських культур : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 24 травня 2016 р.) / НАН України, Укр. ком. славістів, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – С. 408–411.

28. Шаповал А. І. До історії видання збірника на пошану академіка О. І. Соболевського (за матеріалами епістолярної спадщини В. М. Перетца) / А. І. Шаповал // Сто років академічної славістики в Україні: здобутки і перспективи : Міжнар. наук. конф. до Дня слов'янської писемності і культури (м. Київ, 24 травня 2018 р.). – Київ, 2018. – С. 78–79.

29. Шаповал А. І. Діяльність Д. І. Абрамовича в Комісії давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук через призму епістолярних документів / А. І. Шаповал // Славістика й україністика: взаємне посилення розвитку : Міжнар. наук. конф. до Дня слов'янської писемності і культури (м. Київ, 24 травня 2019 р.). – Київ, 2019. – С. 120–121.

30. Шаповал А. Сторінки співпраці М. Ф. Біляшівського та В. М. Перетца (за епістолярієм вчених) / А. Шаповал // П'яті читання пам'яті М. Ф. Біляшівського. Матеріали наукової конференції 2019 року. Збірка статей. – Київ : ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2020. – С. 75–81.

31. Шаповал А. На шляху до Університету св. Володимира в Києві: епістолярний дискурс (до 150-річчя від дня народження В. М. Перетца) / А. Шаповал // Треті киевознавчі читання: історія та етнокультура. Збірник

матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 березня 2020 р.). – Київ : «Фоліант», 2020. – С. 275–280.

32. Шаповал А. Особова справа В. М. Перетца як джерело дослідження обрання вченого академіком Української академії наук / А. Шаповал // Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації : матеріали Міжнар. наук. конф. (6–8 жовтня 2020 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН; відп. за вип. М. В. Іванова. – Київ, 2020. – С. 648–651.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дослідження:

33. Шаповал А. Діяльність В. М. Перетца щодо збереження українських історико-культурних пам'яток (за матеріалами епістолярію вченого) / А. Шаповал // Київські історичні студії: зб. наук. праць. – Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – № 1. – С. 135–140.

34. Шаповал А. Наукова співпраця І. Я. Франка і В. М. Перетца: епістолярний дискурс / А. Шаповал // Садиба Франка : науковий збірник заповідника «Нагуєвичі». – Дрогобич : Посвіт, 2020. – Кн. I. – С. 143–152.

Відомості про апробацію основних положень дисертаційної роботи:

– Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікації» (Київ, 6–8 жовтня 2015 р., форма участі – наукова доповідь, публікація тез);

– Всеукраїнська наукова конференція «Шістнадцяті джерелознавчі читання “Архівна наука і освіта в незалежній Україні”» (Київ, 24 листопада 2015 р., форма участі – наукова доповідь, публікація тез);

- Міжнародна наукова конференція «Глобалізація/європеїзація і розвиток національних слов'янських культур» (Київ, 24 травня 2016 р., форма участі – наукова доповідь, публікація тез);
- Міжнародна наукова конференція до Дня слов'янської писемності і культури «Сто років академічної славістики в Україні: здобутки і перспективи» (Київ, 24 травня 2018 р., форма участі – наукова доповідь, публікація тез);
- I Міжнародний з'їзд архівістів та хранителів музеїв у Нагуєвичях у рамках вшанування 102-ї річниці смерті Івана Франка «Архівна спадщина Івана Франка та України: поступ оцифрування та популяризації» (Нагуєвичі Львівської обл., 27–28 травня 2018 р., форма участі – наукова доповідь);
- V Міжнародні Спаські наукові читання, присвячені 100-річчю музейної діяльності І. Г. Спаського та 25 річчю створення Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця», (Ніжин–Батурин, 12–14 вересня 2018 р., форма участі – наукова доповідь, публікація доповіді);
- Міжнародна наукова конференція до Дня слов'янської писемності і культури «Славістика й україністика: взаємне посилення розвитку», (Київ, 24 травня 2019 р., форма участі – наукова доповідь, публікація тез);
- П'ятнадцяті Біографічні читання «Українська біографіка: історичний поступ та сучасні виклики», (Київ, 6 червня 2019 р., форма участі – наукова доповідь);
- V читання пам'яті М. Біляшівського: Науково-дослідна конференція «Культурно-мистецьке життя Києва кінця XIX – початку XX ст.» (Київ, 4–5 листопада 2019 р., форма участі – наукова доповідь, публікація тез);
- Міжнародна науково-практична конференція «Треті києвознавчі читання: історія та етнокультура» (Київ, 27 березня 2020 р., форма участі – публікація тез);
- Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» (Київ, 6–8 жовтня 2020 р., форма участі – публікація тез).

ХРОНІКА УЧАСТІ В. М. ПЕРЕТЦА В УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ЖИТТІ

- 1892 р.** Перша наукова публікація у сфері україніки в журналі «Київська старина».
- 27 лютого 1900 р.** Обраний дійсним членом Історичного товариства Нестора-літописця в Києві.
- 5 листопада 1900 р.** Захистив магістерську дисертацію «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 1. Із історії російської пісні».
- 7 квітня 1902 р.** Захистив докторську дисертацію «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 3. Із історії розвитку російської поезії XVIII ст.».
- Травень 1903 р.** Обраний екстраординарним професором кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира в Києві.
- 18 вересня 1903 р.** Прочитав вступну лекцію в Університеті св. Володимира в Києві на тему «Про деякі основні настрої руської літератури в її історичному розвитку».
- 1904–1906 рр.** Викладав у приватній гімназії Г. А. Валькера.
- 1904–1906 рр.** Викладав у Музично-драматичній школі М. В. Лисенка.
- Вересень 1905 р. – 1914 р.** Був секретарем історико-філологічного факультету Університету св. Володимира в Києві.

- 1906–1914 рр.** Ординарний професор кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира в Києві.
- 1906–1907 рр.** Професор історико-філологічного відділення Київських вищих жіночих курсів.
- 1906–1909 рр.** Співзасновник, директор і професор Вечірніх історико-філологічних курсів у Києві.
- 10 жовтня 1907 р.** Розпочав діяльність як керівник Семінарію російської філології в Києві.
- 11 листопада 1907 р.** Обраний головою філологічної секції УНТ Києві.
- 30 грудня 1907 р.** Обраний до складу редакційного комітету УНТ в Києві.
- 3 червня 1908 р.** Обраний дійсним членом НТШ у Львові.
- 21 листопада 1909 р.** Увійшов до складу Бібліографічної комісії НТШ у Львові.
- 1909–1914 рр.** Викладав на Вечірніх вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної
- 20 лютого – 6 березня 1910 р., 13 лютого – 1 березня 1911 р., 23 лютого – 3 березня 1913 р., 30 січня – 7 лютого 1915 р.** Здійснив наукові експедиції до м. Санкт-Петербург (Петроград) з членами Семінарію російської філології.
- 22 лютого 1910 р., 14 лютого 1911 р.** Здійснив наукову експедиції до м. Вільно (нині – м. Вільнюс, Литва) з членами Семінарію російської філології.
- 1–9 червня 1910 р.** Здійснив наукову експедицію до м. Полтава і м. Катеринослав (нині – м. Дніпро) з членами Семінарію російської філології.

- 21–26 жовтня 1910 р.** Здійснив наукову експедицію до м. Житомир з членами Семінарію російської філології.
- 3–11 лютого 1912 р.** Здійснив наукову експедицію до м. Москва з членами Семінарію російської філології.
- 1912–1914 рр.** Викладав у Театральній школі Товариства мистецтв і письменства у Києві.
- 18–20 лютого 1914 р.** Здійснив наукову експедицію до м. Ніжин з членами Семінарію російської філології.
- 14 квітня 1914 р.** Затверджений дійсним членом Санкт-Петербурзької АН.
- 1914–1915 рр.** Ініціював створення та редагував «Літопис Вечірніх вищих жіночих курсів, заснованих в м. Києві А. В. Жекуліною».
- 30 травня – 10 червня 1915 р.** Здійснив обстеження книгосховищ Києво-Видубицького та Києво-Золотоверхого монастирів з членами петроградського Семінарію російської філології.
- 5 грудня 1915 р. – 1930 р.** Ініціював створення та очолював Комісію зі складання толкової бібліографії давньоруської літератури при Санкт-Петербурзькій АН (РАН, АН СРСР).
- 16 жовтня 1917 р.** Дав згоду бути членом Історико-літературного товариства при Університеті св. Володимира.
- Травень 1918 р.** Надіслав до Києва записку «Головні риси статуту Української академії наук», яку було розглянуто в липні 1918 р. на засіданні Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН.

- 31 травня 1919 р.** Обраний на Спільному зібранні УАН дійсним членом УАН по кафедрі історії (літературної) української мови.
- 25 грудня 1921 р. – січень 1931 р.** Заснував та очолював Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді.
- 1922 р.** Став членом, згодом головою кафедри стародавньої української літератури ВУАН.
- 28 серпня 1924 р.** Увійшов до складу Комітету для опису видань, надрукованих на території України в XVI–XVIII вв. при Археографічній комісії ВУАН.
- Жовтень 1926 р.** Обраний штатним академіком ВУАН.
- 24 листопада 1927 р. – 5 вересня 1933 р.** Очолював Комісію давнього українського письменства ВУАН.
- 8 грудня 1928 р. – 1929 р.** Був головою Українського бібліологічного товариства.
- 1931 р.** Ініціював створення та очолював Комісію з вивчення історії України при АН СРСР.
- Вересень 1931 р. – квітень 1934 р.** Співробітник, згодом заступник директора та організатор українознавчих досліджень в ІС АН СРСР.
- Травень 1932 р. – квітень 1934 р.** Співробітник Відділу давньоруської літератури ІРЛІ АН СРСР.
- 11 квітня 1934 р.** Заарештований за сфабрикованою справою «Російської національної партії» («Справою славистів»).
- 16 червня 1934 р.** Вироком Особливої наради при Колегії ОГПУ засланий на три роки до Саратова.

- 22 грудня 1934 р.** Виключений зі складу АН СРСР рішенням Загальних зборів АН СРСР.
- 29 грудня 1934 р.** Прийнято постанову Президії ВУАН про виключення вченого зі складу дійсних членів ВУАН.
- 23 березня 1935 р.** Виключений зі складу дійсних членів ВУАН спільним рішенням Політбюро ЦК КП(б)У і Президії ВУАН.
- 16 грудня 1957 р.** Скасована постанова Президії ВУАН від 29 грудня 1934 р. про виключення академіка В. М. Перетца зі складу дійсних членів української академії в зв'язку з його реабілітацією.

Додаток 3

**ДОПОВІДІ, ЯКІ ПІДГОТУВАВ АБО ВИГОЛОСИВ В. М. ПЕРЕТЦ
В УСТАНОВАХ ВУАН ЧИ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВИХ
ТОВАРИСТВАХ**

№ з/п	Назви наукових установ і доповідей	Дата
	Історичне товариство Нестора-літописця	
1.	До історії Києво-Могилянської колегії (панегірики і вірші Б. Хмельницькому, І. Подкові та архієпископу Лазарю Барановичу).	1900 р.
2.	Бердичевський календар.	1900 р.
3.	Записка митрополита Лаодікізького Пафенія про невільників.	1901 р.
4.	Спокушання в латинство дякона (1692 р.).	1901 р.
5.	До пояснення сказань про провалені міста.	12 жовтня 1903 р.
6.	Література доби Петра Великого в світлі нових даних.	27 жовтня 1904 р.
7.	О. М. Веселовський, як професор і викладач.	12 листопада 1906 р.
	Семінарій російської філології в Києві	
8.	Про відкриті пам'ятки української драматичної літератури XVII ст. – шкільні діалоги на	5 березня 1910 р. (під час наукової

	Воскресіння Христово.	екскурсії до м. Санкт-Петербург).
9.	Ф. М. Достоевський.	25 жовтня 1910 р. (під час наукової екскурсії до м. Житомир).
10.	До біографії Ломоносова; полеміка про бороду; хто був Христофор Зубницький.	9 листопада 1910 р.
11.	До характеристики поетичного стилю польських поетів доби Відродження.	21 лютого 1911 р. (під час наукової екскурсії до м. Санкт-Петербург).
12.	Ієромонах Климентій – український віршотворець кінця XVII – початку XVIII ст. та його вірші.	25 лютого 1911 р. (під час наукової екскурсії до м. Санкт-Петербург).
13.	Азбука про п'ятику.	25 січня 1912 р.
14.	До історії слов'яноруського Прологу.	18 лютого 1912 р. (під час наукової екскурсії до м. Ніжин).
	Українське наукове товариство в Києві	

15.	Нові інтермедії.	22 жовтня 1907 р.
16.	Праці П. Г. Житецького по історії літератури народної словесності.	3 лютого 1908 р.
17.	Панагірик Є. Плетенецького.	26 червня 1909 р.
18.	До питання про аналіз мови давніх пам'яток.	13 листопада 1909 р.
19.	Становище української мови серед інших.	1 грудня 1909 р.
20.	Новий недільний діалог XVII–XVIII вв.	14 грудня 1909 р.
21.	Українська драма XVIII в. в освітленні нових дослідів В. І. Резанова.	17 жовтня 1910 р.
22.	П. Житецький як філолог.	10 березня 1911 р.
23.	Про Індійське царство.	4 квітня 1911 р.
24.	До історії білоруської драми XVIII в.	28 грудня 1911 р.
25.	До історії колядування і різдвяного діалогу.	23 січня 1912 р.
26.	До біографії П. Житецького.	8 грудня 1913 р.
27.	Переклад книги Есфірі у Віленській бібліотеці.	1914 р.
28.	Тройчанський архів.	1914 р.
	Всеукраїнська академія наук	
29.	Іван Вишенський і польська література XVI віку.	1923 р.
	Товариство дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді (Петрограді)	
30.	До історії шкільних брацтв на Україні.	25 грудня 1921 р.
31.	Способи полемізування в українських письменників XVI–XVII вв.	19 травня 1922 р.

32.	Пам'яті Ореста Івановича Левицького. Його наукова діяльність.	13 червня 1922 р.
33.	Подорож до Києва та Вінниці і Всеукраїнська академія наук. Академічна бібліотека та її філія.	22 вересня 1922 р.
34.	М. Ф. Сумцов як етнограф та історик українського письменства.	13 жовтня 1922 р.
35.	До історії українізації церковних книг у XVIII ст.	2 травня 1923 р.
36.	До питання про джерела думи про Олексія Поповича.	8 червня 1923 р.
37.	Новіші праці про «Слово о полку Ігоревім».	19 жовтня 1923 р.
38.	Новіша література з української історії, письменства та мови (1920–1923 рр.).	2 листопада 1923 р.
39.	Праці М. О. Максимовича з історії, історії письменства та мови.	23 листопада 1923 р.
40.	Про організацію праці студентів-українців, що висловили побажання приєднатись до праці Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Петрограді.	7 грудня 1923 р.
41.	Збірник повістей панотця Григора Шаргородського з року 1660.	18 січня 1924 р.
42.	Про наукову діяльність академіка А. М. Лободи.	15 лютого 1924 р.
43.	«Садок вишневий». Пам'яті Т. Г. Шевченка.	9 березня 1924 р.
44.	До історії польсько-українських літературних взаємовідносин в XVI віці.	21 березня 1924 р.
45.	Сліди українського перекладу Печерського патерика в XVII в.	4 квітня 1924 р.
46.	Нова розвідка Ф. Колесси про походження українських дум.	26 вересня 1924 р.
47.	Нова спроба історії української літератури	17 жовтня 1924 р.

	академіка М. С. Грушевського.	
48.	З часів гордування українською мовою.	21 листопада 1924 р.
49.	Сценічні ефекти в старовинній українській драмі.	28 листопада 1924 р.
50.	Пам'яті В. О. Щавинського (20.01.1868– 27.12.1924).	16 січня 1925 р.
51.	Переклади морально-філософічних творів в XVII ст. на Україні.	30 січня 1925 р.
52.	Пам'яті Т. Г. Шевченка.	2 березня 1925 р.
53.	«Тестамент Василя царя Гречеського» у двох українських перекладах XVII ст.	9 травня 1925 р.
54.	Вірші Харківського архімандрита Онуфрія з початку XVIII ст.	4 грудня 1925 р.
55.	До історії українських Учительних Євангелій XVI–XVII вв.	19 лютого 1926 р.
56.	Наукові праці П. Г. Житецького.	9 квітня 1926 р.
57.	І. Франко, як вчений-дослідник.	Травень 1926 р.
58.	«Gerusalemme liberate» Т. Тассо у давньому українському перекладі кінця XVII – початку XVIII вв.	2 червня 1926 р.
59.	Пам'яті академіка Володимира Гнатюка.	15 жовтня 1926 р.
60.	«Українська драма» В. І. Резанова, тт. 1 та 3.	15 жовтня 1926 р.
61.	«Слово о полку Ігоревім» і історичні книги Старого Закону.	10 грудня 1926 р.
62.	До питання про літературні джерела давнього літопису.	1927 р.
63.	Вивчення історії та діалектології української мови за часів М. О. Максимовича й до нашого часу.	1927 р.

64.	З історії українського письменства в XV в.	1927 р.
65.	Нові видання Української академії наук з українознавства.	1927 р.
66.	Міністр-захисник української мови.	1 березня 1929 р.
67.	Значення творчості Т. Г. Шевченка для нашої доби.	11 березня 1929 р.
68.	Українська антологія XVII в. в рукописах Києво-Софійської бібліотеки.	17 травня 1929 р.
69.	Україніка в бібліотеках м. Мінська.	4 жовтня 1929 р.
70.	Українські переклади XVII в. пам'яток письменства XI–XII ст.	27 грудня 1929 р.
Історична секція ВУАН		
71.	Проби засвоєння морально-філософських творів у київській літературі першої половини XVII в.	1925 р.
Етнографічна секція ВУАН		
72.	«Слово о полку Ігоревім» та усна словесність.	1925 р.
73.	З студій над історією загадки.	1930 р.
74.	Спогади про А. М. Лободу.	1931 р.
Історично-літературне товариство		
75.	Переклади на українську мову в XVII в.	1922 р.
76.	Твори Івана Вишенського та польська схоластична література XVI–XVII ст.	1923 р.
77.	Українська белетристика у XVII віці та збірник	1924 р.

	оповістей священника Григорія Шаргородського з 1660 р.	
78.	Літературне оточення автора «Слова о полку Ігоревім».	1925 р.
79.	З літературного руху кінця XVI віку.	1927 р.
80.	Про дослідження тексту «Наталки Полтавки» І. П. Котляревського.	1928 р.
	Комісія давнього українського письменства ВУАН	
81.	Організація Комісії давнього українського письменства в листопаді-грудні 1927 р.	1928 р.
82.	Спроба перекладу «Ізмарагда» на українську мову в XV ст.	1928 р.
83.	З творчості студентів Києво-Могилянської академії початку XVIII ст.	1928 р.
84.	Археографічна подорож до Москви в травні 1928 р.	[Червень] 1928 р.
85.	Нові способи досліджувати казки (про книжку В. Проппа).	1929 р.
86.	З матеріалів Комісії – «Вірування про небо, зібрані на Звенигородщині».	1929 р.
87.	До методології дослідів стилю: «Слово о полку Ігоревім» і «Толкові пророки».	6 травня 1930 р.
88.	В. В. Сиповський.	3 листопада 1930 р.
89.	З розшуків у московських бібліотеках у травні-червні 1930 р.	24 червня 1930 р.

90.	Рукописи та стародруки харківських книгосховищ.	26 жовтня 1930 р.
91.	Декілька думок про марксистське вивчення українського письменства доби феодалізму.	24 травня 1931 р.
92.	Твори Теодосія Печерського в новому освітленні.	1 червня 1931 р.
93.	Житіє князя В'ячеслава Чеського в обробці XVII ст.	1931 р.
94.	З нотаток до історії українського віршописання XVI–XVIII ст.	1931 р.
95.	Памфлет на слобідського бригадира Д. Банческула з половини XVIII ст.	24 грудня 1931 р.
96.	Проблема біографії в сучасному літературознавстві взагалі та зокрема в застосуванні до історії українського письменства.	27 листопада 1932 р.
97.	До історії зсуень в моралі часу занепаду феодалізму в Україні, за літературними пам'ятками кінця XVII ст.	Навесні 1933 р.
98.	Романси та світські пісні у «Співанику» з Угорщини з початку XVIII ст.	Навесні 1933 р.
99.	Українські рукописи бібліотеки Московського університету.	Навесні 1933 р.
100.	До питання про порівняльний метод в літературознавстві.	9 травня 1933 р.
101.	З історії літературного стилю доби зародження феодалізму в Україні.	29 травня 1933 р.
102.	Оцінка праць з давньоруської літератури О. М. Пипіна (з нагоди 100-річчя від дня народження вченого).	Восени 1933 р.
103.	Про переробку С. Косовим «Києво-Печерського патерика» в XVII ст.	Лютий 1934 р.

	Український науковий інститут книгознавства	
104.	Нарис наукової діяльності професора С. І. Маслова.	27 листопада 1927 р.
	Комісія з історії книги УНІК	
105.	Нові дані про рукописні книги київських бібліотек.	1929 р.
	Українське бібліологічне товариство	
106.	Враження від огляду білоруських бібліотек у Мінську.	1929 р.
	Російська академія наук	
107.	Наукова та літературна діяльність історика української та російської літератур, бібліографа, члена-кореспондента ВУАН і АН СРСР А. Я. Ляценка.	Вересень 1931 р. (на засіданні Відділення гуманітарних наук АН СРСР).
108.	Думки про задачі сучасного вивчення української літератури доби феодалізму.	28 листопада 1931 р. (на засіданні «Групи літератури» Відділення гуманітарних

		наук АН СРСР).
109.	Наукова та літературна діяльність історика української та російської літератур, бібліографа, члена-кореспондента ВУАН і АН СРСР А. Я. Ляценка.	Грудень 1931 р. (на засіданні ІС АН СРСР).
110.	Збірники українських прислів'їв XVII–XVIII ст. в марксистським освітленні.	8 травня 1932 р. (на засіданні ІС АН СРСР).
111.	Національна політика в СРСР і успіхи українського літературознавства в 1917–1932 рр.	19–24 травня 1933 р.
112.	Пам'яті Івана Федорова – руського друкаря «книг перед тим не бачених».	18 грудня 1933 р.

**БІБЛІОГРАФІЯ ПУБЛІКАЦІЙ В. М. ПЕРЕТЦА
У СФЕРІ УКРАЇНИКИ**

1. [Перетц В. Н.]. Игра со вьюном (Новгородская губерния, Тихвинский уезд, д. Заборовье) / В. Н. Перетц // Живая старина. – Санкт-Петербург, 1892. – Вып. II. – С. 162–167.
2. Перетц В. Рец.: Русский Соловей, народная лира или собрание народных песней на разных угро-русских наречиях. Собрал и издал М. А. Врабель. Унгвар (Ужгород), 1890 / В. Перетц // Киевская старина. – Киев, 1892. – Т. XXXVII (июнь). – С. 459–474.
3. Перетц В. Рец.: Русский Соловей, народная лира или собрание народных песней на разных угро-русских наречиях. Собрал и издал М. А. Врабель. Унгвар (Ужгород), 1890 / В. Перетц. – Киев, 1892. – 16 с.
4. Перетц В. Н. Рец.: В. Мочульский. Следы народной библии в славянской и древнерусской письменности. Одесса, 1893 / В. Перетц // Живая старина. – Санкт-Петербург, 1893. – Вып. IV (февраль). – С. 554–555.
5. Перетц В. Рец.: Pieśni ludu, zebrał Zygmunt Gloger (w latach 1861–1891), muzykę opracował Zygm. Noskowski. Kraków. 1892 / В. Перетц // Киевская старина. – Киев, 1893. – Т. XL. – С. 381–385.
6. Перетц В. К исследованию о литературном источнике оперы И. П. Котляревского «Москаль Чаривник» / В. Перетц // Киевская старина. – Киев, 1894. – Т. XLIV (март). – С. 549–551.
7. Перетц В. Н. Кукольный театр на Руси. Исторический очерк / В. Н. Перетц // Ежегодник императорских театров, сезон 1894–1895 г. – Санкт-Петербург : Типография Императорских театров, 1895. – Приложение, кн. 1. – С. 85–185.

8. Перетц В. Письмо в редакцию / В. Перетц // Киевская старина. – Киев, 1897. – Т. LVIII (июль-август). – С. 34–36.
9. Перетц В. Н. Из истории пословицы. Историко-литературные заметки и материалы, с приложением сборника польских пословиц по рукописи 1726 года / В. Н. Перетц // Журнал Министерства народного просвещения. – Санкт-Петербург, 1898. – № 5. – С. 104–140.
10. Перетц В. «Filar Wiary» (вновь найденное сочинение Лазаря Барановича) / В. Перетц // Киевская старина. – Киев, 1898. – Т. LXII (июль-август). – С. 50–74.
11. Перетц В. Н. «Filar Wiary» и «Księga śmierci» архиепископа Лазаря Барановича / В. Н. Перетц. – Киев : Типография Императорского Университета св. Владимира Н. Т. Корчака-Новицкого, 1898. – 35 с.
12. Перетц В. Virши исторические по рукописи начала XVIII в. / В. Перетц // Киевская старина. – Киев, 1899. – Т. LXVI (сентябрь). – С. 50–74.
13. Перетц В. Н. «Властотворный образ» иеромонаха М. Довгалевского 1736 г. / В. Н. Перетц // Ежегодник императорских театров, сезон 1897–1898 г. – Санкт-Петербург, 1899. – Приложение, кн. 1. – С. 55–78.
14. Перетц В. Н. Источники древне-русского искусства / В. Н. Перетц // Северный курьер. – Санкт-Петербург, 1899. – № 18.
15. Перетц В. Н. За полвека назад (воспоминания Л. Жемчужникова) / В. Н. Перетц // Северный курьер. – Санкт-Петербург, 1899. – № 25.
16. Перетц В. Н. Из истории старинной драматургии / В. Н. Перетц // Северный курьер. – Санкт-Петербург, 1899. – № 39.
17. Перетц В. Н. Евреи в древней Руси / В. Н. Перетц // Северный курьер. – Санкт-Петербург, 1899. – № 58.
18. Перетц В. Н. Малорусские virши и песни в записках XVI–XVIII вв., I–XIV / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Санкт-Петербург, 1899. – Т. IV, кн. 3. – С. 869–938.

19. Перетц В. Н. Малорусские вирши и песни в записках XVI–XVIII вв., XV–XXII / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Санкт-Петербург, 1899. – Т. IV, кн. 4. – С. 1218–1303.
20. Перетц В. Н. Материалы к истории апокрифа и легенды, I. К истории Громника. Введение. Славянские и еврейские тексты / В. Н. Перетц Записки Историко-филологического факультета Санкт-Петербургского университета. – Санкт-Петербург, 1899. – Т. LIV. – С. 1–121.
21. Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы / В. Н. Перетц. Санкт-Петербург : Типо-Литография Ф. Вайсберга и П. Гершунина, 1900. – Т. I : Из истории русской песни, ч. 1, 2 : приложения. – 212 с.
22. Перетц В. Н. К истории Киево-Могилянской коллегии (панегирики и стихи Б. Хмельницкому, И. Подкове и арх. Лазарю Барановичу) / В. Н. Перетц // Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца. – Киев, 1900. – Кн. XIV. – С. 7–25.
23. Перетц В. Н. К истории Киево-Могилянской коллегии / В. Н. Перетц. – Киев, [Б. г.]. – 19 с.
24. Перетц В. Н. Очерки по истории малорусской литературы, I–XI / В. Н. Перетц // Северный курьер. – Санкт-Петербург, 1900. – № 375, 382, 389.
25. Перетц В. Н. Рец.: Новая книга по этнографии. Сборник народных юридических обычаев. Т. II. Под ред. С. В. Пахмана. 1900 / В. Н. Перетц // Северный курьер. – Санкт-Петербург, 1900. – № 328.
26. Перетц В. Н. Бердичевский календарь / В. Н. Перетц // Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца. – Киев, 1900. – Кн. XIV. – С. 39–40.
27. Перетц В. Н. Записка митрополита Лаодикийского Пафения о невольниках / В. Н. Перетц // Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца. – Киев, 1901. – Кн. XV. – С. 24–39.

28. Перетц В. Н. Сокращение в латинство дьякона (1692 г.) / В. Н. Перетц // Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца. – Киев, 1901. – Кн. XV. – С. 51–57.
29. Перетц В. Н. Заметки и материалы для истории песни в России. I–VIII / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Санкт-Петербург, 1901. – Т. VI, кн. 2. – С. 53–135.
30. Перетц В. Н. Заметки и материалы для истории песни в России. I–VIII / В. Н. Перетц. – Санкт-Петербург, 1901. – 83 с.
31. Перетц В. Н. Очерк библиотеки Киево-Софийского собора / В. Н. Перетц // Литературный вестник. – Санкт-Петербург, 1901. – Кн. VI. – С. 121–127.
32. Перетц В. Н. Материалы к истории апокрифа и легенды, II. К истории Лунника. Введение в славянские тексты. Дополнения к истории Громника и указатели к выпускам I и II / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Санкт-Петербург, 1901. – Т. VI, кн. 3. – С. 1–126; кн. 4. – С. 103–131.
33. Перетц В. Н. Материалы к истории апокрифа и легенды, II. К истории Лунника. Введение в славянские тексты. Дополнения к истории Громника и указатели к выпускам I и II / В. Н. Перетц. – Санкт-Петербург, 1901. – 167 с.
34. Перетц В. Н. Рец.: Б. Д. Гринченко. Литература украинского фольклора. 1777–1900. Чернигов, 1901 / В. Н. Перетц // Литературный вестник. – Санкт-Петербург, 1901. – Кн. VIII. – С. 340.
35. Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы / В. Н. Перетц. – Санкт-Петербург, 1902. – Т. III : Из истории развития русской поэзии XVIII в. – 188 с.
36. Перетц В. Н. Гоголь и малорусская литературная традиция / В. Н. Перетц // Н. В. Гоголь : речи, посвященные его памяти в публичном соединенном собрании Отделения русского языка и словесности Академии

- наук и Историко-филологического факультета С.-Петербургского университета 21 февраля 1902 г. – Санкт-Петербург, 1902. – С. 47–55.
37. Перетц В. Н. Панегирик Феофана Прокоповича на победу Петра Великого при Полтаве (библиографическая заметка) / В. Н. Перетц // Литературный вестник. – Санкт-Петербург, 1902. – Кн. II. – С. 165–167.
38. В. П. [Перетц В. Н.]. Рец.: Н. Дурново. К истории сказаний о животных в старинной русской литературе, I–IV. Москва, 1901 г. / В. Н. Перетц // Литературный вестник. – Санкт-Петербург, 1902. – Кн. II. – С. 188–189.
39. В. П. [Перетц В. Н.]. Рец.: Володимир Гнатюк. Угроруські духовні вірші / В. Н. Перетц // Литературный вестник. – Санкт-Петербург, 1902. – Кн. VII. – С. 232.
40. Перетц В. Н. К объяснению сказаний о провалившихся городах / В. Н. Перетц // Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца. – Киев, 1903. – Кн. XVII. – С. 132–133.
41. Перетц В. Н. О некоторых основных настроениях русской литературы в ее историческом развитии. Вступительная лекция, читанная 18 сентября 1903 года / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1903. – № 10. – С. 1–12.
42. Перетц В. Н. Очерки старинной малорусской поэзии, I–X / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Санкт-Петербург, 1903. – Т. VIII, кн. 1. – С. 81–119.
43. Перетц В. Н. К характеристике общественных отношений в Малороссии XVII в. / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Санкт-Петербург, 1903. – Т. VIII, кн. 2. – С. 159–168.
44. Перетц В. Н. Челобитная о благословении на Киевскую и всея Руси митрополию архиепископа полоцкого Ионы Глезны / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1904. – № 10. – С. 1–6.
45. Перетц В. Н. Образованность Древней Руси / В. Н. Перетц // Книга для чтения по русской истории. – Москва, 1904. – Т. I. – С. 539–549.

46. Перетц В. Рецензия на сочинение А. М. Лободы: «Русские былины о сватовстве», Киев, 1904, представленное для получения степени магистра русской словесности / В. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1904. – № 11. – С. 20–29.
47. Перетц В. Несколько мыслей об историческом преподавании словесности в средней школе / В. Перетц // Педагогическая мысль. Издание Коллегии Павла Галагана. – Киев, 1904. – Вып. 1. – С. 29–56.
48. Перетц В. Материалы к вопросу о внеклассном чтении учащихся среднего возраста / В. Перетц // Педагогическая мысль. Издание Коллегии Павла Галагана. – Киев, 1904. – Вып. 2. – С. 59–72.
49. Перетц В. Обзор важнейших трудов по народной словесности / В. Перетц // Педагогическая мысль. Издание Коллегии Павла Галагана. – Киев, 1904. – Вып. 2. – С. 1–28.
50. Перетц В. Н. Литература эпохи Петра Великого при свете новых данных / В. Н. Перетц // Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца. – Киев, 1904. – Кн. XVIII. – С. 79–80.
51. Перетц В. Н. Потиры Киево-Межигорского монастыря по данным 1777 / В. Н. Перетц // Археологическая летопись Южной России. – Киев, 1905. – № 1–2. – С. 24–29.
52. Перетц В. Н. Былая старина Межигорского монастыря / В. Н. Перетц // Археологическая летопись Южной России. – Киев, 1905. – № 1–2. – С. 40–42.
53. Перетц В. Н. Из надписей на старинных иконах / В. Н. Перетц // Археологическая летопись Южной России. – Киев, 1905. – № 1–2. – С. 42–45.
54. Перетц В. Н. К истории украинского искусства / В. Н. Перетц // Археологическая летопись Южной России. – Киев, 1905. – № 1–2. – С. 45–48.

55. Перетц В. Н. Четыре документа к истории украинского казачества / В. Н. Перетц // Киевская старина. – Киев, 1905. – Т. LXXXIX (июнь). – С. 232–237.
56. Перетц В. Н. Грамота киевского митрополита Иосафа Кроковского 1714 г. / В. Н. Перетц // Киевская старина. – Киев, 1905. – Т. XC (июль–август). – С. 42–43.
57. Перетц В. М. Матеріали до історії української літературної мови / В. М. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1905. – Т. LXVII, кн. V. – С. 1–32.
58. Перетц В. Н. К вопросу о рациональном описании древних рукописей / В. Н. Перетц // Труды Тверского обласного археологического съезда. Тверь, 1905. С. 1–10.
59. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. I–VII (Несколько интермедий XVII–XVIII столетий) / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Санкт-Петербург, 1905. – Т. X, кн. 1. – С. 51–104.
60. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XVIII–X (Несколько интермедий XVII–XVIII столетий) / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Санкт-Петербург, 1905. – Т. X, кн. 2. – С. 378–419.
61. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы. Критико-библиографический обзор, I–VIII. С приложением некоторых памятников литературы / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1905. – № 4. – С. 1–62.
62. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, IX–XV. С приложением двух памятников древней литературы / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1905. – № 6. – С. 111–153; № 9. – С. 155–176.

63. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, IX–XV. С приложением двух памятников древней литературы / В. Н. Перетц. – Киев, 1905. – 67 с.
64. Перетц В. Н. Рец.: Д. И. Абрамович. Описание рукописей СПб. Духовной академии. Софийская библиотека, вып. I. СПб., 1905 / В. Н. Перетц // Журнал Министерства народного просвещения. – Санкт-Петербург, 1905. – № 3. – С. 207–217.
65. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XVI–XXIV / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1906. – № 4. – С. 47–102; № 12. – С. 105–124.
66. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XVI–XXIV / В. Н. Перетц. – Киев, 1906. – 78 с.
67. Перетц В. К вопросу об учреждении украинских кафедр в университете / В. Перетц // Киевская старина. – Киев : Тип. Императорского университета св. Володимира, 1906. – Т. XCIII (травень-червень). – С. 43–49.
68. Перетц В. К вопросу об учреждении украинских кафедр в университете / В. Перетц // *Отголоски жизни*. – Киев, 1906. – № 122 (1 червня); № 123 (2 червня).
69. Перетц В. К университетскому вопросу. Новый проект устава, I–III / В. Перетц // *Отголоски жизни*. – Киев, 1906. – 24 квітня; 4, 21 травня.
70. Перетц В. М. Українське питання в освітленні польського поета XVII віка : [В. І. Коховського] / В. М. Перетц. – Львів : Вид-во НТШ, 1906. – 17 с.
71. Перетц В. Рец.: Е. Ф. Карский – Малорусский люцидарий по рукописи XVII века. Текст, состав памятника и язык, Варшава, 1906. 57 с. / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1906. – Т. LXX, кн. II. – С. 212–214.

72. Перетц В. Рец.: Библиотека Императорского общества истории и древностей российских. Выпуск второй. Описание рукописей и бумаг, поступивших с 1846 по 1902 г. Труд Е. И. Соколова. Москва, 1905. 931 с. / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1906. – Т. LXX, кн. II. – С. 235–239.
73. Перетц В. Рец.: С. Г. Рункевич – Архиепери петровской эпохи в их переписке с Петром Великим, выпуск I, СПб., 1906. 194 с. / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1906. – Т. LXXI, кн. III. – С. 205–207.
74. Перетц В. Рец.: В. И. Срезневский – Климовский-Климов, «козак-стихотворец» и два его сочинения», Харьков, 1905 / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1906. – Т. LXXII, кн. IV. – С. 213–220.
75. Перетц В. Рец.: Отчет Императорской публичной библиотеки за 1900 и 1901 гг. СПб. 324 с. / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1906. – Т. LXXII, кн. IV. – С. 235–238.
76. Перетц В. Рец.: М. Сперанский, Рукописное собрание библиотеки Историко-филологического института кн. Безбородько в г. Нежине. Приобретения 1904–1905 гг. Ніжин, 1905. 40 с. / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1906. – Т. LXXIV, кн. VI. – С. 237.
77. Перетц В. М. Польські пісні, записані українцем при кінці XVII століття / В. М. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1906. – LXXIV, кн. VI. – С. 141–144.
78. Перетц В. М. Кияни в світлі єзуїтських донесень / В. М. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1906. – LXXV, кн. I. – С. 104–116.
79. Перетц В. М. Українські думи / В. М. Перетц // Літературно-науковий вістник. – Львів, 1907. – № IV. – С. 22–30.

80. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XXV–XXX. С приложением описания евангелий Межигорского монастыря 1776 г. / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1907. – № 1. – С. 105–142.
81. Перетц В. Н. Из истории старинной русской повести, I–XIII / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1907. – № 8–9. – С. 1–87.
82. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XXXI–XXXVI. С приложением книги «Руфь» по рукописи XVI в. Новгородской Софийской библиотеки / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1907. – № 10. – С. 81–129.
83. Перетц В. Н. Отчет о занятиях во время заграничной командировки в летнее вакационное время 1907 г. / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1907. – № 12. – С. 1–22.
84. Перетц В. Н. Новые данные для истории старинной украинской лирики / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Санкт-Петербург, 1907. – Т. XII, кн. 1. – С. 144–184.
85. Перетц В. Найближчі завдання вивчення історії української літератури / В. Перетц // Записки Українського наукового товариства в Києві. – Київ, 1908. – Кн. I. – С. 16–24.
86. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XXXVII–XLVI. С приложением украинских песен по рукописи XVIII в. / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1908. – № 6. – С. 1–67.
87. Перетц В. Павло Житецький: до ювілею 45-літньої наукової діяльності / В. Перетц // Записки Українського наукового товариства в Києві. – Київ, 1908. – Кн. II. – С. 3–38.

88. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XIII–XIV / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Санкт-Петербург, 1908. – Т. XII, кн. 4. – С. 52–86.
89. Перетц В. Н. Введение в изучение истории русской литературы. Лекции, читанные на Высших женских курсах в Киеве в 1907/1908 академическом году, осенний семестр / В. Н. Перетц. – Киев, 1908. – 110 с.
90. Перетц В. Українські питання – відповіді / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1908. – Т. LXXXIV, кн. III. – С. 172–173.
91. Перетц В. До історії вертепної драми. Замітки і матеріяли / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1908. – Т. LXXXV, кн. V. – С. 6–20.
92. Перетц В. Кілька пісень кінця XVII – початку XVIII вв. / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1908. – Т. LXXXVI, кн. VI. – С. 141–143.
93. Перетц В. Н. Рец.: Заметки по украинской литературе («Літературно-науковий вісник». 1908, кн. I і II) / В. Н. Перетц // Киевская мысль. – 1908. – № 63.
94. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XI–XII / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Санкт-Петербург, 1909. – Т. XIV, кн. 1. – С. 125–159.
95. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, I–X / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1909. – № 6. – С. 1–39.
96. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XI–XIV / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1910. – № 2. – С. 1–47; XV–XXV. – № 9. – С. 1–42.

97. Перетц В. Панегірик «Візерунок цнот превелебного о. Є. Плетенецького» року 1618 / В. Перетц // Записки Українського наукового товариства. – Київ, 1909. – Кн. VI. – С. 54–68.
98. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XV–XVII / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Санкт-Петербург, 1910. – Т. XV, кн. 4. – С. 151–190.
99. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург 20 февраля – 6 марта 1910 г. / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1910. – № 5. – С. 1–14.
100. Перетц В. Матеріали до історії української літературної мови / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1910. – Т. XCIII, кн. I. – С. 1–31.
101. Перетц В. Н. Образованность (домонгольской Руси) / В. Н. Перетц // История в очерках и статьях [под ред. профессора М. В. Довнар-Запольского]. – Москва, 1910. – Т. I. – С. 533–549.
102. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Полтаву и Екатеринослав, 1–9 июня 1910 г. / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1911. – № 2. – С. 1–99.
103. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Житомир 21–26 октября 1910 г. / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1911. – № 9. – С. 1–56; № 10. – С. 57–110; № 12. – С. 111–148.
104. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Житомир 21–26 октября 1910 года / В. Н. Перетц. – Киев, 1911. – 150 с.
105. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 13–28 февраля 1911 г. / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1912. – № 7. – С. 101–107; № 8. – С. 111–171.
106. Перетц В. Н. Из старинной сатирической литературы о пьянстве и пьяницах / В. Н. Перетц // Сборник в честь профессора С. Ф. Платонова. – Санкт-Петербург, 1911. – С. 432–438.

107. Перетц В. Н. Отзывы о диссертации магистра В. И. Резанова, представленной для получения ученой степени доктора русского языка и словесности / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1911. – № 3. – С. 1–14.
108. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XXVI–XXXII. С приложением описания семи сборников вирш / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1911. – № 11. – С. 25–87.
109. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XVIII–XIX / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Санкт-Петербург, 1911. – Т. XVI, кн. 3. – С. 248–319.
110. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XX / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Санкт-Петербург, 1911. – Т. XVI, кн. 4. – С. 39–66.
111. Перетц В. Кілька старих вірш / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1911. – Т. CI, кн. I. – С. 130–133.
112. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. I–XX / В. Н. Перетц. – Санкт-Петербург, 1912. – 140 с.
113. Перетц В. П. И. Житецкий (некролог) / В. Перетц // Журнал Министерства народного просвещения. – Санкт-Петербург, 1911. – № 6. – С. 54–58.
114. Перетц В. Пам'яті Павла Житецького / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1911. – Т. CII, кн. II. – С. 5–10.
115. В. П. [Перетц В.]. П. И. Житецкий (некролог) / В. Перетц // Киевская мысль. – 1911. – 6 марта. – № 65.
116. Перетц В. Н. Рец.: Новый труд по истории украинского театра [В. И. Резанова] / В. Н. Перетц // Журнал Министерства народного просвещения. – Санкт-Петербург, 1911. – № 1. – С. 177–216.

117. Перетц В. Н. Рец.: Новый труд по истории украинского театра [В. И. Резанова] / В. Н. Перетц. – Санкт-Петербург : Сенатская типография, 1911. – 42 с.
118. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 13–28 февраля 1911 г. / В. Н. Перетц. – Киев, 1912. – 171 с.
119. Вірші еромонаха Климентія Зіновієва сина / Видав з передм. В. Перетц. – Львів : Вид. археогр. комісії Наук. т-ва ім. Т. Г. Шевченка, 1912. – 228 с. – (Памятки українсько-руської мови і літератури ; т. VII).
120. Перетц В. Український список «Сказанія про Індійське царство» / В. Перетц // Записки Українського наукового товариства в Києві. – Київ, 1912. – Кн. IX. – С. 5–12.
121. Перетц В. Н. Из лекций по истории древнерусской литературы. Ч. I : Древнейший период (XI–XIII вв.) / В. Н. Перетц ; сост. А. В. Багрий. – Киев, 1912. – 324 с.
122. Перетц В. Рец.: Рукописи, принадлежащие библиотеке Императорского Одесского общества истории и древностей. Выпуск I. Рукописи церковнославянские и русские, документы и письма. Описал А. В. Рыстенко, Одесса, 1910. 88 с. / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1912. – Т. CVIII, кн. II. – С. 195–196.
123. В. П. [Перетц В.]. Отчет Императорской публичной библиотеки за 1905 г. СПб., 1912. 208 с. / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1912. – Т. CVIII, кн. II. – С. 203–205.
124. Перетц В. Рец.: Jan Czubek – Katalog rękopisów Akademii Umiejętności w Krakowie. Dodatek 1. Краків, 1912. 167 с. / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1912. – Т. CVIII, кн. II. – С. 225–226.
125. Перетц В. Н. Отзыв о сочинении представленном для соискания медали под девизом «Чтите исправливая Бога для, а не кляните» и на тему «Сказание о святых князьях Борисе и Глебе, приписываемое мниху Иакову (XI в.) / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1912. – № 6. – С. 1–4.

126. Перетц В. Н. Из лекций по русской диалектологии / В. Н. Перетц. – Киев, 1912. – 141 с.
127. Перетц В. Н. Из лекций по методологии истории русской литературы / В. Н. Перетц. – Киев, 1912. – 491 с.
128. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Москву 1–12 февраля 1912 г. / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1913. – № 1. – С. 1–139.
129. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XXXIII–XXXVIII / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1913. – № 2. – С. 1–44.
130. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XXXIX–XLIII / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1913. – № 5. – С. 1–53.
131. Перетц В. Н. Из лекций по истории древнерусской литературы. Ч. I : Древнейший период (XI–XIII вв.) / В. Н. Перетц ; сост. А. В. Багрий ; изд. второе, исправ. и доп. – Киев, 1913. – 324 с.
132. Перетц В. Н. Украинский диалог и трены на успение Богородицы / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Санкт-Петербург, 1913. – Т. XVIII, кн. 2. – С. 1–9.
133. Перетц В. Н. Отчет о занятиях во время заграничной командировки летом 1912 г. / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1913. – № 6. – С. 1–18.
134. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 23 февраля – 3 марта 1913 г. / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1913. – № 11. – С. 1–44; № 12. – С. 45–86.
135. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 23 февраля – 3 марта 1913 г. / В. Н. Перетц. – Киев, 1913. – 85 с.

136. Перетц В. Из лекций по методологии русской литературы. История изучений. Методы. Источники / В. Перетц. – Киев, 1914. – 496 с.
137. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XLIV–LV. С приложением текстов «Сказания о Сивиллах» / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1914. – № 5. – С. 1–64.
138. Перетц В. Н. Отзыв о сочинении на тему «Повесть о Меркурии Смоленском» / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1914. – № 9. – С. 31–36.
139. Перетц В. Н. Отзыв о сочинении на тему «Повесть о купце Басарге» / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1914. – № 9. – С. 37–43.
140. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Нежин, 18–20 февраля 1914 г. / В. Н. Перетц // Университетские известия. – Киев, 1914. – № 11. – С. 1–86.
141. Перетц В. Декілька етнографічних даних з старих рукописів [Присвячується д-ру І. Франку] / В. Перетц // Україна. – Київ, 1914. – Кн. 1. – С. 86–91.
142. Перетц В. Рец.: Русский филологический вестник. Учено-педагогический журнал, издаваемый под редакцией Е. Ф. Карского. Указатель 1879–1913, I–LXX. Варшава, 1913 / В. Перетц // Україна. – Київ, 1914. – Кн. 1. – С. 145–147.
143. Перетц В. Кант М. Довгалевського митрополиту Рафаїлу Заборовському 1737 року / В. Перетц // Україна. – Київ, 1914. – Кн. 2. – С. 72–74.
144. Перетц В. Рец.: Н. К. Гудзий. Литература «Слова о полку Игореве» за последнее двадцатилетие (1894–1914) – Критико-библиографический обзор. СПб, 1914 / В. Перетц // Україна. – Київ, 1914. – Кн. 2. – С. 88–91.
145. Перетц В. Рец.: С. Ф. Либрович. История книги в России., ч. 1 (с древнейших времен до конца XVII ст.). СПб.; Москва, 1913 / В. Перетц // Україна. – Київ, 1914. – Кн. 2. – С. 91–92.

146. Перетц В. Рец.: В. Адрианова. Хождение Арсения Селунского. СПб., 1913 / В. Перетц // Україна. – Київ, 1914. – Кн. 2. – С. 92–93.
147. Перетц В. Тройчанський архів / В. Перетц // Україна. – Київ, 1914. – Кн. 3. – С. 56–65.
148. В. П. [Перетц В.]. Рец.: Сочинение князя Курбского. Т. I. Сочинения оригинальные. СПб., 1914 / В. Перетц // Україна. – Київ, 1914. – Кн. 4. – С. 88–90.
149. В. П. [Перетц В.]. Рец.: Х. М. Лопарев. Греческие жития святых VIII и IX веков. Опыт научной классификации памятников агиографии с обзором их с точки зрения исторической и историко-литературной. Ч. I. Современные жития. Петроград, 1914 / В. Перетц // Україна. – Київ, 1914. – Кн. 4. – С. 93–95.
150. Перетц В. Н. К биографии о. Игнатия Оксеновича Старушича, киевского проповедника половины XVII века / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Петроград, 1914. – Т. XIX, кн. 1. – С. 187–199.
151. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Петроград 30 января – 7 февраля 1915 г. / В. Н. Перетц. – Киев, 1915. – 44 с.
152. Перетц В. М. До історії перекладу Біблії в Західній Русі. Книга Естери в перекладі кінця XV в. / В. М. Перетц // Філологічний збірник пам'яті К. Михальчука. – Київ, 1915. – С. 23–45.
153. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии, I–VIII. Третья серия / В. Н. Перетц // Журнал Министерства народного просвещения. – Петроград, 1915. – № 7. – С. 104–156.
154. Перетц В. Н. Рец.: Отзыв о сочинении Н. И. Петрова «Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII вв. Киевская искусственная литература XVII–XVIII вв., преимущественно драматическая / В. Н. Перетц // Отчет о пятнадцатом присуждении Императорской

- Академией наук премий митрополита Макария в 1913 году. – Петроград, 1915. – С. 15–32.
155. Перетц В. До біографії П. Житецького / В. Перетц // Український науковий збірник. – Москва : УНТ, 1915. – Вип. 1. – С. 31–33.
156. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Киев, 30 мая – 10 июня 1916 года. С приложением описания древних рукописей и старопечатных книг Киево-Выдубицкого монастыря / В. Н. Перетц. – Киев, 1916. – 230 с.
157. Перетц В. Н. Старинная украинская литература (XV–XVIII вв.) / В. Н. Перетц // Отечество : сборник национальной литературы России. – Петроград, 1916. – Т. I. – 193 с.
158. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии, IX. Третья серия / В. Н. Перетц // Журнал Министерства народного просвещения. – Петроград, 1917. – № 1. – С. 1–43.
159. Перетц В. Н. Сведения об античном мире в древней Руси XI–XIV вв. / В. Н. Перетц // Гермес. – 1917. – Т. 21, № 13–14. – С. 205–210; № 15–16. – С. 227–229; № 17–18. – С. 243–247; № 19–20. – С. 259–262.
160. Перетц В. Н. Сведения об античном мире в древней Руси XI–XIV вв. / В. Н. Перетц // Гермес. – 1918. – Т. 23, № 8–12. – С. 180–185.
161. Перетц В. Переказ про хрестне дерево / В. Перетц // Україна. – Київ, 1918. – Кн. 1–2. – С. 80.
162. Перетц В. М. До вкраїнця на Самарщині / В. М. Перетц // Громада. Український календар на рік 1918. – Самара, 1918. – С. 43.
163. Перетц В. М. Основні моменти в розвитку української літератури / В. М. Перетц // Громада. Український календар на рік 1918. – Самара, 1918. – С. 33–37.
164. Перетц В. Н. К вопросу об основаниях научной литературной критики / В. Н. Перетц // Ученые записки Самарского университета. Самара, 1919. – Вып. 2. – С. 43–68.

165. Перетц В. М. Головні риси статуту Української академії наук / В. М. Перетц // Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук у Києві. – Київ, 1919. – С. 12–13.
166. Перетц В. Н. Рец.: В. П. Адрианова. Житие Алексея человека божия в древней русской литературе и народной словесности. Петроград, 1917 / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Петроград, 1921. – Т. XXVI. – С. 251–270.
167. Перетц В. Н. Краткий очерк методологии истории русской литературы. Пособие и справочник для преподавателей, студентов и для самообразования / В. Н. Перетц. – Петроград : Academia, 1922. – 164 с.
168. Перетц В. Н. Несколько мыслей о старинном русском театре / В. Н. Перетц // Ежегодник Петроградских государственных театров, сезон 1918–1919. – Петроград, 1922. – С. 217–225.
169. Перетц В. Н. Заметки к тексту «Слова о полку Игореве» / В. Н. Перетц // *Sertum bibliologicum* в честь профессора А. И. Малеина. – Петроград, 1922. – С. 137–145.
170. Перетц В. Нові дані для історії школярських брацтв на Україні / В. Перетц // Записки Історично-філологічного відділу ВУАН. – Київ : Друкарня ВУАН, 1923. – Кн. II–III. – С. 77–88.
171. Перетц В. Грамота царя Олексія Михайловича київським міщанам / В. Перетц // Записки Історично-філологічного відділу ВУАН. – Київ : Друкарня ВУАН, 1923. – Кн. II–III. – С. 194–196.
172. Перетц В. М. Українські стародруки в книгозбірнях м. Самари / В. М. Перетц // Бібліологічні вісті. – Київ, 1924. – №. 1–3. – С. 167–168.
173. Перетц В. М. Українські і білоруські стародруки в бібліотеці ленінградського університету / В. М. Перетц // Бібліологічні вісті. – Київ, 1924. – № 1–3. – С. 168–170.
174. Перетц В. Найдавніша згадка про театр в Україні / В. Перетц // Україна. – Київ, 1924. – Кн. 1–2. – С. 14–15.

175. Перетц В. Українська паралель до повісті «Горе злочастіє» / В. Перетц // Україна. – Київ, 1924. – Кн. 3. – С. 23–24.
176. Перетц В. М. Іван Вишенський і польська література XVI в. / В. М. Перетц // Науковий збірник Історичної секції ВУАН за 1924 рік. – Київ, 1925. – № 26. – С. 37–54. – (Записки Українського наукового товариства ; т. 19).
177. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». I. Новейшая литература о «Слове» (1911–1923) / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Ленинград, 1924. – Т. XXVIII. – С. 145–199.
178. Перетц В. Н. История древней русской литературы в работах русских ученых 1917–1923 гг. / В. Н. Перетц // Slavia. – 1924. – R. III, s. 2–3. – С. 486–505; S. 4. – С. 706–724.
179. Перетц В. Н. Описи монастырских библиотек XVII в. и спорные вопросы истории древнерусской литературы / В. Н. Перетц // Slavia. – 1924. – R. III, s. 2–3. – С. 336–351.
180. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». II. «Слово» и Библия; III. «Слово» и «Повесть о разорении Иерусалима» Иосифа Флавия / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Ленинград, 1925. – Т. XXIX. – С. 23–55.
181. Перетц В. Рец.: Філарет Колесса про генезу українських народних дум. Українські народні думи у відношенню до пісень, віршів і похоронних голосінь. Львів, 1921 / В. Перетц // Україна. – Київ, 1925. – Кн. 1–2. – С. 196–203.
182. Перетц В. Василь Олександрович Щавинський. (Некролог) / В. Перетц // Україна. – Київ, 1925. – Кн. 3. – С. 188–191.
183. Перетц В. Рец.: М. Грушевський. Історія української літератури. Ч. I, тт. I–III. Київ ; Львів / В. Перетц // Україна. – Київ, 1925. – Кн. 4. – С. 158–163.

184. В. П. [Перетц В.]. Києво-Софійська бібліотека / В. Перетц // Бібліологічні вісті. – Київ, 1925. – № 1–2. – С. 160.
185. Перетц В. Колись і нині. З часів погорджування українською мовою / В. Перетц // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1925. – Кн. XI. – С. 241–243.
186. Перетц В. Ще раз дума про Олексія Поповича / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1925. – Т. СХLI–СХLIII. – С. 1–6.
187. Перетц В. Театральні ефекти в старовинному українському театрі / В. Перетц // Україна. – Київ, 1926. – Кн. 1. – С. 16–33.
188. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». II. «Слово» и Библия; IV. Эпитеты в «Слове» и в устной традиции / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. – Ленинград, 1926. – Т. XXX. – С. 143–204.
189. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». I–IV / В. Н. Перетц. – Ленинград : Изд-во АН СССР, 1926. – 149 с.
190. Перетц В. Слово о полку Ігоревім – пам'ятка феодальної України-Руси XII віку. Вступ. Текст. Коментар / В. Перетц. – Київ, 1926. – 351 с.
191. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1926. – 176 с. – (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).
192. Перетц В. Н. К вопросу об «Учительных Евангелиях XVI–XVII вв. // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1926. – С. 5–14. – (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).
193. Перетц В. Н. Иван Вишенский и польская литература XVI в. // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1926. – С. 15–

49. – (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).
194. Перетц В. Н. «Тестамент царя Василия» в украинских переводах // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1926. – С. 50–72. – (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).
195. Перетц В. Н. Опыт перевода «Лествицы» на украинский язык // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1926. – С. 73–77. – (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).
196. Перетц В. Н. Нил Синайский в украинских переводах XVII в.: 1. «Цветник Духовный» // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1926. – С. 78–86. – (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).
197. Перетц В. Н. Нил Синайский в украинских переводах XVII в.: 2. «Об осми помыслах» // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1926. – С. 86–91. – (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).
198. Перетц В. Н. След украинского перевода Киево-Печерского патерика // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1926. – С. 92–100. – (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).
199. Перетц В. Н. К истории украинской повести XVII в. // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1926. – С. 101–139. –

- (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).
200. Перетц В. Н. *Вірши Харківського архимандрита Онуфрія* // *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков* / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1926. – С. 140–176. – (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).
201. Перетц В. *Театральні ефекти в старовинному українському театрі* / В. Перетц // *Україна*. – Київ, 1926. – Кн. 1. – С. 16–33.
202. Перетц В. Н. *К истории украинской повести XVII в.* / В. Н. Перетц // *Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук*. – Ленинград, 1926. – Т. CI, № 2. – С. 128–133.
203. Перетц В. *Українські Синаксари в київських та львівських тріодах XVI–XVII вв. (Епізод історії «простої мови» на Україні)* / В. Перетц // *Науковий збірник за рік 1925. ЗУНТ (тепер історичної секції ВУАН)*. – Київ : Державне видавництво України, 1926. – С. 67–84.
204. Перетц В. *Рец.: Професор В. И. Резанов. Драма українська, т. I, III*. Київ, 1926 р. / В. Перетц // *Известия Отделения русского языка и словесности АН СССР*. – Ленинград, 1926. – Т. XXXI. – С. 369–383.
205. Перетц В. М. *Рец.: Zwei Arbeiten über das Igorlied (Dyuley Prynce J. The Names Troyan and Boyan in Old Russian, 1917; Dyuley Prynce J. Tatar Material in Old Russian, 1919)* / В. Перетц // *Zeitschrift für slavische Philologie*. – 1926. – В. III, h. 1–2. – S. 229–233.
206. Перетц В. *Археографічна подорож до Пскова 1926*. VI, 13–18 / В. Перетц // *Записки Історично-філологічного відділу УАН*. – Київ, 1927. – Кн. 10. – С. 280–287.
207. Перетц В. *До питання про опис рукописів, що переховуються в київських книгозбірнях* / В. Перетц // *Записки Історично-філологічного відділу УАН*. – Київ, 1927. – Кн. 12. – С. 273–277.

208. Перетц В. Н. Работы по истории русской и украинской литературы / В. Н. Перетц // Академия наук Союза Советских Социалистических Республик за десять лет. 1917–1927. – Ленинград : Изд-во АН СССР, 1927. – С. 123–129.
209. Перетц В. Нарис наукової діяльності професора С. І. Маслова / В. Перетц // Сергій Маслов, 1902–1927 / Укр. наук. ін-т книгознавства. – Київ, 1927. – С. 17–34. – (Серія : Українські бібліологи).
210. Перетц В. Ще одна вірша про гетьмана Мазепу / В. Перетц // Записки Історично-філологічного відділу. – Київ : УАН, 1927. – Кн. XIII–XIV. – С. 161–166.
211. Перетц В. Археографічна подорож до Москви в листопаді 1927 р. (звідомлення) / В. Перетц // Записки Історично-філологічного відділу ВУАН. – Київ, 1928. – Кн. XVIII. – С. 193–201.
212. Перетц В. Вимушена відповідь [В. І. Резанову] / В. Перетц // Записки Історично-філологічного відділу ВУАН. – Київ, 1928. – Кн. XVIII. – С. 326–328.
213. Перетц В. З приводу статті професора Грунського / В. Перетц // Записки Історично-філологічного відділу ВУАН. – Київ, 1928. – Кн. XIX. – С. 351–352.
214. Перетц В. Н. «Слово о полку Игореве» и исторические библейские книги / В. Н. Перетц // Сборник статей в честь академика Алексея Ивановича Соболевского. – Ленинград : Издательство АН СССР, 1928. – С. 10–14.
215. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1928. – 234 с. – (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 1).
216. Перетц В. Н. К изучению «Четьи» 1489 года // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII

- веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1928. – С. 1–107. – (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 1).
217. Перетц В. Н. «Просветитель» Иосифа Санина в украинском переводе начала XVII в. // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1928. – С. 108–167. – (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 1).
218. Перетц В. Н. «Освобожденный Иерусалим» Т. Тассо в украинском переводе конца XVII – начала XVIII вв. // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1928. – С. 168–234. – (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 1).
219. Перетц В. Н. Театральные эффекты на школьной сцене в Киеве и Москве XVII и начала XVIII веков / В. Н. Перетц // Старинный спектакль в России : сборник статей Гос. ин-та истории искусств. – Ленинград : Academia, 1928. – С. 64–98.
220. Перетц В. До історії тексту «Наталки Полтавки» І. П. Котляревського / В. Перетц // Література / Ред. С. Єфремов, М. Зеров, П. Филипович. – Київ : ВУАН, 1928. – Зб. 1. – (Збірник Історично-філологічного відділу ; № 28).
221. Перетц В. Рец.: Українські думи у новому виданні К. М. Грушевської / В. Перетц // Етнографічний вісник. – Київ, 1928. – Кн. 7. – С. 73–132.
222. Перетц В. Рец.: К. Г. Червяк. Шляхта околиць на Коростенщині. 1928 р. / В. Перетц // Етнографічний вісник. – Київ, 1928. – Кн. 7. – С. 227–228.
223. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1929. – 122 с. – (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 3).

224. Перетц В. Н. К истории литературного движения на Украине в XV в. Опыт перевода «Измарагда» // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1929. – С. 1–19. – (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 3).
225. Перетц В. Н. К истории «простой мовы» на Украине. Переводы триодных синаксарей в XVII в. // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1929. – С. 20–55. – (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 3).
226. Перетц В. Н. Брань, как прием у польских и украинских полемистов XVI–XVIII вв. // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1929. – С. 56–72. – (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 3).
227. Перетц В. Н. Украинская антология 1670–1680-х годов // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Ленинград : АН СССР, 1929. – С. 73–122. – (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 3).
228. Перетц В. М. З минулого (міністр – захисник української мови) / В. М. Перетц // Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови. – Київ : ВУАН, 1929. – Вип. II. – С. 103–108. – (Збірник Історично-філологічного відділу ВУАН, 1929. № 746).
229. Перетц В. Від редакції / В. Перетц // Сушицький Т. Західно-руські літописи як пам'ятки літератури. – Київ : ВУАН, 1929. – С. V–VI.
230. Перетц В. Археографічна подорож до Москви у травні 1928 р. / В. Перетц // Записки Історично-філологічного відділу ВУАН. – Київ, 1929. – Кн. XXIII. – С. 221–228.

231. Перетц В. До питання про літературні джерела давнього українського літопису / В. Перетц // Ювілейний збірник на пошану академіка М. С. Грушевського. – Київ, 1929. – Т. II. – С. 213–219.
232. Перетц В. Нова метода вивчати казки (В. Пропп. Морфологія сказки. Вопросы поэтики, вып. XII. Ленинград, 1928 г. / В. Перетц // Етнографічний вісник. – Київ, 1929. – Кн. 9. – С. 187–195.
233. Перетц В. З творчості студентів Києво-Могилянської академії. Привітання гетьману Д. Апостола, невиданий діалог 1730 р. / В. Перетц // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1930. – Т. ХСІХ, № 1 (праці філологічні). – С. 141–144.
234. Перетц В. Н. «Слово о полку Игореве» и древнеславянский перевод библейских книг / В. Н. Перетц // Известия по русскому языку и словесности Академии наук. – Ленинград, 1930. – Т. III, кн. 1. – С. 289–309.
235. Перетц В. М. П. Куліш і його новий біограф [В. П. Петров] / В. М. Перетц // Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови. – Київ : ВУАН, 1931. – Вип. III. – С. 33–43.
236. [Перетц В. М.]. Від редакції / В. М. Перетц // Абрамович Д. Києво-Печерський патерик (вступ, текст, примітки). – Київ : ВУАН, 1931. – С. I–VIII.
237. Перетц В. Н. Василий Васильевич Сиповский (1872–1930) : некролог / В. Н. Перетц // Известия АН СССР. – Ленинград, 1931. – (Серия 7. Отделение общественных наук. № 3. С. 269–274).
238. Перетц В. Н. Андрей Митрофанович Лобода : некролог / В. Н. Перетц // Известия АН СССР. – Ленинград, 1931. – (Серия 7. Отделение общественных наук. № 5. С. 517–522).
239. Перетц В. Н. Аркадий Иоакимович Лященко : некролог / В. Н. Перетц // Известия АН СССР. – Ленинград, 1931. – (Серия 7. Отделение общественных наук. № 10. С. 1087–1090).

240. Перетц В. Памяти Аркадия Иоакимовича Ляценка. Очерк его жизни, научной и общественной работы / В. Перетц // Труды Института славяноведения в АН СССР. – Ленинград, 1932. – Т. 1. – С. 354–376.
241. Перетц В. Український переклад житія кн[язя] Вячеслава з «Żywotów świętych» П. Скарги / В. Перетц // Труды Института славяноведения в АН СССР. – Ленинград, 1932. – Т. 1. – С. 97–104.
242. Перетц В. Рец.: В. Мачульські. Да пытання аб беларускім элеменце у «Слове аб палку Ігаравым» Менск, 1929 / В. Перетц. – Труды Института славяноведения в АН СССР. – Ленинград, 1932. – Т. 1. – С. 458–459.
243. Перетц В. Рец.: Описание рукописного отделения Библиотеки Академии наук СССР. 1. Рукописи. Том 3, вып. 1 (История). Составили В. И. Срезневский и Ф. И. Покровский. Изд-во. АН СССР. Ленинград, 1930 / В. Перетц // Труды Института славяноведения в АН СССР. – Ленинград, 1932. – Т. 1. – С. 459–461.
244. Перетц В. Рец.: Jan Janów. Legendarno-apokryficzne opowieści ruskie o męce Chrystusa. (zuwzględnieniem zabytków staropolskich). Przyczynek do źródeł Ewangeljarza popa Andrzeja z Jarosławia (przekład ruski Pasji z Postylli M. Reja). Warszawa, 1931 / В. Перетц // Труды Института славяноведения в АН СССР. – Ленинград, 1932. – Т. 1. – С. 461–462.
245. Перетц В. Рец.: Николай Дурново. Дубровницкий список повести об Акире (Iz Dubrovačke prošlosti. Zbornik u čast M. Rešetara). Dubrovnik, 1931 / В. Перетц // Труды Института славяноведения в АН СССР. – Ленинград, 1932. – Т. 1. – С. 462–463.
246. Перетц В. Рец.: Всеукраїнська академія наук. Етнографічна-фольклорна комісія. Матеріали до історії української етнографії. За ред. акад. А. Лободи. 1. Олександр Андрієвський. Бібліографія літератури з українського фольклору. Т. 1. Київ, 1930 / В. Перетц // Труды Института славяноведения в АН СССР. – Ленинград, 1932. – Т. 1. – С. 463–464.
247. Перетц В. Рец.: Ярослав Гординський. Рукописи бібліотеки монастиря св. Онуфрія ЧСВВ у Львові. Випуск перший. Жовква, 1927 / В. Перетц //

- Труды Института славяноведения в АН СССР. – Ленинград, 1932. – Т. 1. С. 464–466.
248. Перетц В. М. Студії над загадками / В. М. Перетц // Етнографічний вісник. – Київ, 1932. – Кн. 10. – С. 123–204.
249. Перетц В. Н. К истории древнерусской лирики: [«Стихи умиленные»] / В. Н. Перетц // *Slavia*. – Прага, 1932. – Т. XI, № 3–4. – С. 474–479.
250. Перетц В. Н. Национальная политика в СССР и успехи украинского литературоведения в 1917–1932 гг. / В. Н. Перетц // Труды ноябрьской юбилейной сессии АН СССР. – Ленинград, 1933. – 15 с.
251. Перетц В. Н. Успехи украинского литературоведения в 1917–1932 гг. и национальная политика СССР / В. Н. Перетц // Вестник АН СССР. – Ленинград, 1933. – № 7. – С. 7–12.
252. Перетц В. Н. О некоторых основаниях для датировки древнерусского медного литья // В. Н. Перетц // Известия Государственной академии истории материальной культуры. – Ленинград : Изд-во ГАИМК, 1933. – Вып. 73. – 53 с.
253. Перетц В. Н. К вопросу о сравнительном методе в литературоведении / В. Н. Перетц // Труды отдела древнерусской литературы Института русской литературы. – Ленинград, 1934. – Т. 1. – С. 327–339.
254. Перетц В. Н. Академическое издание Моления Даниила Заточника / В. Н. Перетц // Труды отдела древнерусской литературы Института русской литературы. – Ленинград, 1934. – Т. 1. – С. 341–350.
255. Перетц В. Н. Конверсация Б. Хмельницкого з Банческулом. Pamфлет середины XVIII в. / В. Н. Перетц // Труды Института славяноведения в АН СССР. – Ленинград, 1934. – Т. 2. – С. 51–76.
256. Перетц В. Н. Рец.: *Knihovna Slovanského Ústavu v Praze. Svazek II. Slovo o pluku Igorove*. Praha, 1932 / В. Н. Перетц // Труды Института славяноведения в АН СССР. – Ленинград, 1934. – Т. 2. – С. 460.
257. Перетц В. Н. Рец.: *Knihovna sboru pro výzkum slovenska a Podkarpatské Rusi při Slovanském Ústavu v Praze. Číslo 2*. Ю. А. Яворский. Новые

- рукописные находки в области старинной карпаторусской письменности XVI–XVIII вв. Praha, 1932 / В. Н. Перетц // Труды Института славяноведения в АН СССР. – Ленинград, 1934. – Т. 2. – С. 461–462.
258. Перетц В. Н. Новый список «Слова» Даниила Заточника / В. Н. Перетц // Труды Отдела древнерусской литературы. – Москва ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1956. – Т. XII. – С. 362–378.
259. Перетц В. Киево-Печерский патерик в польском и украинском переводе / В. Перетц // Славянская филология. – Москва, 1958. – Т. 3. – С. 174–210.
260. Перетц В. М. Вірші еромонаха Климентія Зиновієва / В. М. Перетц // Матеріали до вивчення історії української літератури. – Київ, 1959. – Т. I. – С. 357–363.
261. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Москва ; Ленинград : АН СССР, 1962. – 252 с.
262. Перетц В. Н. Древнерусские княжеские жития в украинских переводах XVII в. // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Москва ; Ленинград : АН СССР, 1962. – С. 8–116.
263. Перетц В. Н. «Книга души, нарицаемая злото». Неизданное сочинение Петра Могилы // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Москва ; Ленинград : АН СССР, 1962. – С. 117–136.
264. Перетц В. Н. Из наблюдений над украинским виршеписанием XVI–XVII вв. // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Москва ; Ленинград : АН СССР, 1962. – С. 137–161.
265. Перетц В. Н. Угро-русский песенник начала XVIII в. // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Москва ; Ленинград : АН СССР, 1962. – С. 162–181.

266. Перетц В. Н. Опыт характеристики общественной и бытовой морали в украинской литературе XVII в. // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / В. Н. Перетц. – Москва ; Ленинград : АН СССР, 1962. – С. 183–205.